

శ్రీమహామహాకామ్యేతికారాదిష్టాకాః

క-ష్టాక-అకారాదిపద్యాని

౧	౯ అజస్రమాస్సా
౧౨	౧౩ అశప్రయో
౧౧	౧౮ అశేషతీర్థా
౧౧	౩౫ అనన్యగుర్వాస్త్ర
౧౧	౪౨ అభూదభూమి
౧౧	౫౩ అశక్తువంతో
౧౧	౬౫ అభీక్షముద్వైర
౧౧	౬౭ అమానవఃకాత
౧౧	౬౯ అభోషపత్తింధ
౧౧	౭౫ అధ్యాసామాసు
౧౧	౮౭ అనిలోడితికా
౧౧	౪౪ అన్యదాభూషణం
౧౧	౪౭ అనంసాదయతః
౧౧	౫౨ అకృత్వాపౌలయా
౧౧	౫౩ అంకాధిరోపిత
౧౧	౬౨ అన్యమచ్చుంఖలం
౧౧	౯౦ అనల్పత్వాత్ప్రధా
౧౧	౯౧ అప్యనారభమాణ
౧౧	౧౦౭ అమృతసామయ
౧౧	౧౧౨ అనుమాత్రిపద
౧౧	౧౧౩ అష్టాతపాప్తైరో
౩	౨౨ అభోచ్చక్రైస్తార
౧౧	౩ అవేక్షితానాయ
౧౧	౩౯ అభిష్యక్త్యైకో
౪	౧౨ అభిద్యతాసన్న
౧౧	౨౯ అయమతిజరతాః
౧౧	౪౧ అనతివిరోధ్యైతస్య
౧౧	౪౭ అవిశంకమంకప
౪	౫౩ అన్యోన్యవృత్తికర
౧౧	౬౮ అనుకృతశిఖరౌఘ
౧౧	౧౫ అగ్రేగతేనపసతిం
౧౧	౨౫ అల్పప్రయోజన

సర్గ-ష్టాక-అకారాదిపద్యాని.

౧౧	౩౮ అంతజలౌఘమవ
౧౧	౪౩ అద్వీద్రకుంజచర
౧౧	౫౮ అశ్యావిభూమిపతి
౧౧	౬౦ అవ్యాకులంప్రకృత
౬	౧ అధరిరంసుమముఖ
౧౧	౧౫ అజగణ్గగణశః
౧౧	౨౧ అరుణితాఖిలశ్రే
౧౧	౨౭ అనుయయావివిధో
౧౧	౪౬ అరమయ్ భవనా
౧౧	౪౬ అనువనంవనరాజి
౧౧	౬౬ అభిషిషెణయితుం
౧౧	౬౬ అధిలవంగమమి
౧౧	౬౭ అకసురభిరభాణి
౧౧	౭౪ అభీష్టమాసాద్యది
౭	౧ అనుగిరమృతభి
౧౧	౩ అవసరమధిగమ్య
౧౧	౫ అతిశయపరిణా
౧౧	౧౫ అవిరళపులకస్స
౧౧	౧౬ అశిధిలమపరావ
౧౧	౨౧ అనువపురపరణ
౧౧	౨౨ అనువనమసితభృ
౧౧	౨౬ అనకలకలికాకు
౧౧	౩౯ అభిముఖపతితై
౧౧	౩౧ అనవరతరసేనరా
౭	౩౬ అధకిలకధితేన
౧౧	౩౮ అననతనదనెందు
౧౧	౪౧ అభిముఖమవయా
౧౧	౫౨ అధిరజనిజగమధా
౧౧	౬౦ అవజితమఘనాత
౧౧	౬౧ అపచితకసుమా
౧౧	౬౩ అధికమరుణీమా
౧౧	౬౪ అనసితలలితక్షియే

సర్గ-వ్యాక-ఇకారాదిపద్యాని

సర్గ-వ్యాక-ఉకారాదిపద్యాని

౧౦	౨౦ ఆకాశానగణితవ్రతి
౧౦	౩౬ ఆననేర్నిచక సేహృషి
౧౦	౪౬ ఆవృతాన్యపిరంత
౧౦	౫౯ ఆమృతద్భురభితా
౧౦	౬౪ ఆశులంఘితవశీష్ట
౧౦	౬౫ ఆయతాంగుళిరభూ
౧౦	౭౪ ఆహతలకుచతటెన
౧౦	౮౯ ఆస్తృతేభినవపల్ల
	శ్రీఇకారాదిపద్యాని॥౪౦॥శ్రీ
౧	౩౧ ఇతిబుగంతంతము
౨	౬౩ ఇంద్రప్రస్థగమస్తా
౨	౬౭ ఇతిసంభావోవా
౨౧౦౮	ఇతివిశక వితార్థామా
౪	౨౭ ఇత సతాస్తిన్విలనం
౪	౬౦ ఇహముహూర్దుదితైః
౫	౧ ఇత్థంగిరఃప్రియత
౬	౧౧ ఇదమపాస్యవిరాగి
౬	౧౩ ఇతిగదంతమనంతర
౬	౫౬ ఇదమయ్యక్తమహా
౭	౧౩ ఇతివదతిసఖజనేను
౭	౪౩ ఇతివదతిసఖజనేని
౭	౫౦ ఇదమిదమితిభూరు
౭	౫౬ ఇతిగదితవతీరుషాజ
౭౫	౭౧ ఇతిధౌళపురంధ్రిమ
౯	౪౩ ఇతినిశ్చితప్రియత
౯	౮౨ ఇతిగంతుమిచ్చుమభి
౯	౮౭ ఇత్థంనారీభుటయితు
౧౦	౯౧ ఇతిమదనమదాభ్యాం
	శ్రీఇకారాదిపద్యాని॥౧౯॥శ్రీ
౧౦	౭౭ ఈదృశస్యభవతఃక
౧	౩౨ ఉదీర్ణరాగవ్రతి
౧	౩౩ ఉదాసితారంవిగృహీ

౧	౩౮ ఉపపురంపాతుమ
౨	౧౦ ఉత్తిష్ఠమానస్తుపరో
౨	౩౭ ఉపక త్కారానాంధి
౨	౮౦ ఉపాయమాస్థితస్యాపి
౨	౮౧ ఉదెతు మత్సృజస్మిహం
౨	౯౯ ఉపజాపకృతిస్తేన
౨	౧౧౪ ఉపేయివాంసిక రారః
౩	౮ ఉభాయదివ్యామ్నివృథ
౩	౩౨ ఉపేయిహావత్తేని
౩	౭౫ ఉద్భృత్యమేఘైస్తత
౩	౭౭ ఉత్పిత్సనంతసద
౩	౭౯ ఉత్సంగితాంభకకణ
౩	౮౦ ఉత్తాలతాళీవననం
౪	౧౮ ఉచ్చారణజ్ఞోధగి రాం
౪	౨౦ ఉదయతివితితార్థ్య
౪	౨౫ ఉత్తిష్ఠముచ్చితిసితాం
౪	౨౮ ఉచ్చైర్హరహరజతిరా
౫	౯ ఉద్యత్కృతానుశక
౫	౧౩ ఉచ్చిద్యవిద్విషఇవ
౫	౨౨ ఉత్తిష్ఠకాండపట
౫	౪౫ ఉచ్చైఃస్థితకరన్యజః
౫	౫౯ ఉత్తాయదర్పచలి
౫	౬౬ ఉత్తీర్ణభారలఘు
౫	౬౮ ఉన్నమృతామృపట
౬	౬౩ ఉపచితేమవరెవ్వ
౭	౨౭ ఉపవనవననానుపా
౭	౪౯ ఉపరిజతరుజానియా
౮	౧౭ ఉత్తిష్ఠస్సుటితసరో
౮	౨౮ ఉన్నదృప్తియకమనా
౮	౩౧ ఉత్తుంగాదనిలవలాంకు
౮	౩౭ ఉద్విక్ష్యప్రియకలకు
౮	౪౪ ఉద్యానుంకనకవిమా

మాఘమహాకావ్యేఉకారాదిశ్లోకాః

సర్గ-శ్లోక-క కారాదిపద్యాని

౧ ౧ ఉపసంధ్యమాస్తతిను
౨ ౩౦ ఉపమజ్జకేటభజిత
౩ ౩౧ ఉపజీవతిస్త సతతం
౪ ౩౨ ఉపగూఢవలమల
౫ ౬౫ ఉపతాప్యమానమ
౬ ౬౬ ఉపితంప్రియాంప్ర
౭ ౭౧ ఉపనెతుమున్నతిమ
౮ ౭౭ ఉపితోరుపాదమతి
౯ ౭౮ ఉద్ధతైరివపరన్నర
౧౦ ౮౧ ఉత్తరీయవినయాత్త
౧౧ ౭౯ ఉద్ధృతైర్నిభృతవేక
౧౨ శ్రిఉకారాదిపద్యాని:౪౫ శ్రి
౧౩ ౬౭ ఉరుములచపలే
౧౪ ౭౭ ఏకత్రిన్సుటికతలా
౧౫ ౫౯ ఏతస్తిన్నధికపయ
౧౬ ౪ ఏకస్యాస్తవనకరైః
౧౭ ౭౫ ఏమిత్సుకపతొధ
౧౮ ౨౦ కృతఃప్రజాతైమకృ
౧౯ ౩౯ కరోతికంసాదిమ
౨౦ ౫౯ కలాసమగ్నోగృహ
౨౧ ౯ కరదీకృతభూపాలః
౨౨ ౨౦ కకుద్దికన్యానక్రాంత
౨౩ ౨౫ కృతాపచారోపిపరై
౨౪ ౨౯ కరప్రచేయాముతుంగః
౨౫ ౧౧౧ కృతావకృత్యవిదస్తీర్థ
౨౬ ౧౧౦ కౌబేరదిగ్భాగమసా
౨౭ ౧౩ కవాటవిస్త్రీణమనా
౨౮ ౩౪ కృతాన్మదాభూమి
౨౯ ౪౦ కుతూహలనేపజవా
౩౦ ౪౪ కాంతేందుకాంతోపల
౩౧ ౬౦ కలాదధానస్సకలా
౩౨ ౩౧ కాంతంరుచాకాంచన

సర్గ-శ్లోక-క కారాదిపద్యాని

౪ ౫ కృచ్చిజ్జలామాయవిపాం
౫ ౨౩ కృతావృంవత్పాతము
౬ ౩౩ కుశేనయైశ్శిజలాశ
౭ ౧౨ కంఠాపసక్తమృదుబా
౮ ౩౫ కీర్ణతనైరనుకపా
౯ ౪౬ కంఠాయతేకటభు
౧౦ ౧౬ కుసుమకార్దుకా
౧౧ ౪౭ కనకభంగపిశంగ
౧౨ ౫౦ కృతమదునిగదంత
౧౩ ౬౨ కుసుమయకఫలినీ
౧౪ ౭౩ కుటజానివీక్ష్యశి
౧౫ ౭౭ కాంతాజనేనరహా
౧౬ ౭౯ కుర్వంతమిత్యతిభ
౧౭ ౩౭ కృతభయసరితా
౧౮ ౩౯ కిసలయశకలెష్వవా
౧౯ ౪౬ కృతకృతకరుమాస
౨౦ ౨౩ కాంతానాతునలయ
౨౧ ౨౯ కాంతావల్గ్వసినో
౨౨ ౩౨ కుర్వద్భిర్భుబుచిము
౨౩ ౫౬ కన్యాశ్చిన్మభమను
౨౪ ౨౦ కిమలంబకాంబర
౨౫ ౨౭ కలయాతుమాంకి
౨౬ ౪౨ కుభాంముఖానిన
౨౭ ౪౫ కదలీప్రకాండరుది
౨౮ ౬౭ కుసుమాదపిస్తీతదృ
౨౯ ౭౫ కరుద్దసిదయితా
౩౦ ౩౧ కాంతకాంతనదన
౩౧ ౪౫ కాపికాయనసుగంధి
౩౨ ౧౦ కన్యచిత్తమదనంమద
౩౩ ౨౯ కొవపత్త్యనునయానగృ
౩౪ ౩౦ కుర్వతాముకుళితాక్షి
౩౫ ౫౪ కెనది నదురముల్క

ఓమౌం నమః కావ్యే గకారాదిక్షౌకాః

సర్-శౌక-గౌరవిపద్యాని

సర్వ-శౌక-చకారాదిపద్యాని

౧౧	౫౭ కామినామసకలాని	౧౧	౫౧ విక్రంసయాత్పిత్రమ
౧౧	౬౧ కామినకృతరతాత్ప	౧౧	౩౩ చారుతామపురభూ
౧౧	౭౩ కాంతయాసపది	౧౧	౬౬ చక్ర రెవలలనారు
	శ్రీక కారాదిపద్యాని-౫౦ శ్లో	౩	౫౬ ఛన్నేషన్సిన్నప్తత
౧	౨౧ గతంతిరశ్చిన్నమనూరుసా	౪	౬ ఛాయాంబిజస్త్రీచటు
౧౧	౩౧ గతస్పృహోప్యాగమ	౫	౧౪ ఛాయామపాస్యమహ
౨	౨౧ గురుకావ్యాసుగాంబిభి	౧౧	౨౧ ఛాయావిధాయభిర
౧౧	౬౧ గురుదన్వయాయగురు	౧౧	౧౯ ఛాదితకథమపితృవ
౧౧	౫౬ గుణోనామాయభాత	౧	౨౭ జగత్సవర్ణాప్రసహ
౩	౪౯ గొపానసీమక్షణమా	౨	౩ జాజ్వల్యమానాజగ
౪	౨౧ గుర్విరజస్రంద్యపడ	౧౧	౨౧ జగాదవదనచృద్
౫	౩౬ గండూపముజ్జ్వితవతా	౩	౨ జగత్పవిత్రైఃపితం
౧౧	౫౩ గత్యానమాగ్గత	౫	౪౯ జజ్ఞేజనైర్ముఖి
౬	౨౬ గజకదంబకమేచక	౬	౩౧ జలదవక్త్రీరసర్
౧౧	౫౫ గజవతిద్వయసీరపి	౧౧	౪౩ జగత్సితమశిత
౧౧	౭౮ గతవతామినస్త్వయ	౧౧	౬౯ జగద్వశికర్తుమిమా
౭	౬౧ గురునిబిడనితంబ	౧౧	౭౬ జాతప్రీతిర్యామధు
౧౧	౧౦ గతధృతిరవలంబి	౭	౨౦ జఘనమలఘువీన
౧౧	౧౮ గురుతరకలనూపు		శ్రీజ కారాదిపద్యాని-౧౦ శ్లో
౧౧	౭౪ గతోన్ద్రోకంజఘన	౧	౧౪ తివఃస్పృశ మఘాకది
౮	౭౧ గచ్ఛంతిరలనమవే	౧౧	౪౧ తదింద్రసందిప్తము
౧౧	౨౬ గాంభీర్యందధపి	౧౧	౬౨ తిరస్కృతస్తస్యజనా
౯	౨౧ గతయాపురంప్రతిగ	౧౧	౬౪ తదియమాతంగఘ
౧౧	౮౧ గతవత్సరాజతజపా	౧౧	౬౬ తపనపాశ్వరదా
౧౧	౩౧ గండభిత్రిమపురాస	౧౧	౭౩ తదేనవల్లంఘితశా
౧౧	౬౩ గ్రంథిముగ్ధభయతుం	౨	౧౦ తతస్సవత్సావనయ
	శ్రీక కారాదిపద్యాని-౨౨ శ్లో	౧౧	౩౧ తృప్తియోగవరణా
౨	౧౬ ఘూర్ణాయన్నన్దరా	౧౧	౩౮ త్వయావిప్రకృతశ్చే
౧	౩౧ చయస్త్రిమామిత్యవ	౨	౩౯ త్వయిథామగతేజే
౩	౫౪ చతుర్థోపాయసాధ్య	౧౧	౪౧ తుంగతప్తమితరానా
౧౧	౧౦౫ చిరదపిబలాత్కార	౧౧	౪౯ తుల్యేవరాధేన్వరా

శ్రీమహామహాకావ్యే తకారాదిష్టాకాః

సర్గ-శ్లోక-తకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-దకారాదిపద్యాని

॥ ౭౧ తథాపయన్తయ్యపితే
 ॥ ౮౩ లెజఃక్షమావానైకాం
 ॥ ౮౮ తంత్రావాపదిదాయో
 ॥ ౯౫ తదీశితారం చెదీనా
 ॥ ౧౦౧ తస్యమిత్యాణ్యమిత్రా
 ॥ ౧౦౯ తీర్ణానాదుతుదాబు
 ౩ ౫ తస్యోల్లసత్కాంచన
 ॥ ౬ తమంగదేమందరకూ
 ॥ ౯ తెనాంభసాంసారమ
 ౨ ౧౭ తస్యాతసీనూనసమా
 ॥ ౩౫ త్వష్టస్సదాభ్యాసగృ
 ॥ ౬౪ తామీక్షమాణస్సపురీ
 ॥ ౭౮ తమాగతంపీక్ష్యయు
 ॥ ౮౨ తురగశతామలస్య
 ౪ ౬౧ త్వక్సాస్సరంభ్రవరిపూ
 ౫ ౨ తంసద్విపేంద్రతులి
 ॥ ౭ త్రస్సన్నమస్తజనహాస
 ॥ ౧౦ తెజోనిరోధసమతా
 ॥ ౧౬ తాసామలఃపరిపతకా
 ౬ ౪ తులయతిస్తవిలోచ
 ॥ ౧౮ త్యజతికష్టమసావ
 ॥ ౪౫ తమరుహాణిపురొ
 ౭ ౭ తవనపదినమీవ
 ॥ ౫౪ తవకితపకిమాహితై
 ౮ ౧౭ తాఃపూర్వంనచకి
 ౮ ౨౧ తిష్ఠంతంపయసిపు
 ౮ ౨౪ త్రస్యంతీదలశఫరీ
 ౯ ౬౦ తదుపేత్యమాస్తత
 ౯ ౬౪ తవసాకథానుపరిఘ
 ౯ ౮౦ తదయుక్తమంగతవ
 శ్రీతకారాదిపద్యాని ౪౩ శ్లో
 ౫ దగావమంబోగు

౧ ౪౫ దిశామధికాశ్చతు
 ౨ ౭ ద్యోతితాంతస్సభైః
 ౨ ౧౮ దధత్సంధ్యాదణవ్య
 ౩ ౧౪ దైత్యానిపపాణము
 ౩ ౩౧ దిదృక్షమాణాఃప్రతి
 ౪ ౧౭ దృష్టోపీతైలస్సముహా
 ౪ ౪౬ దంతోజ్వలాసువిమ
 ౪ ౫౬ దధతిచవికసద్విచి
 ౪ ౬౬ దధద్భిభృతస్తతా
 ౪ ౬౭ దర్పణనిమలాసుపతి
 ౫ ౧౯ దృష్టేవనిజితక్షలా
 ౫ ౩౭ దానదదత్యపిజలేన్న
 ౫ ౫౧ దుఃఖైనభోజయిషు
 ౫ ౫౬ దంతాళికాధరణనిశ్చ
 ౬ ౨౩ దళితకోమలపాటల
 ౬ ౨౮ దురతసమీరచలేః
 ౬ ౩౪ ద్వీరదదంతవళక్ష
 ౬ ౩౫ దళితమాక్షికీచూ
 ౬ ౪౧ దదతమంతరితా
 ౭ ౨ దధతిసునునసో
 ౭ ౧౨ దురతపదమితిమా
 ౮ ౫౫ దంతానామధరమయా
 ౮ ౬౪ దివ్యానామపికృతవి
 ౯ ౯ దురతశాతమంభనిభ
 ౯ ౧౭ దివసానుమిత్రమగ
 ౯ ౩౪ దివసంభృశోష్ణదుచి
 ౯ ౫౭ దయితామమూనవర
 ౯ ౬౬ దధతిస్ఫుటంరతివతై
 ౯ ౭౬ దయితాహృతస్యయు
 ౯ ౮౬ దధత్యురొజద్యయ్యము
 ౧౦ ౬ దత్తమిష్టతమయామ
 ౧౦ ౭౬ దత్తమిష్టతమయామ

సర్గ-శ్లోక-ధకారాదిపదాని

సర్గ-శ్లోక-నకారాదిపదాని.

౧౦	౪౭ దీపితస్తరమురస్సువ	౪	౬౫ నవనగవనరెఖాశ్వా
	శ్రీధకారాదిపదాని॥౩౪॥శ్లో	౫	౧౧ నీహారజాలమలినః
౨	౩౫ ధీయతేయావదేకా	౧౧	౨౯ నాభిహృదైఃపరిగృ
౩	౨౩ ధ్వజాగ్రధామూదద్య	౧౨	౩౩ నాదాతుమన్యకరి
౪	౩౦ ధూమాకారందధతిపు	౧౩	౪౪ నోచ్చైర్యదాతరుత
౫	౬౯ ధరస్యోద్ధతాఃసితప్రమితి	౧౪	౪౭ నిఘ్నాతపితమమిదా
౬	౬౦ ధృతతుమారకణస్య	౬	౨౧ నవవలాశవలాశవనం
౭	౫౯ ధ్నువమాగతాఃప్రతిహ	౬	౧౯ నఖలుదురగతావ్య
౮	౬౮ ధైర్యముల్బుణమనోభ	౬	౨౪ నిదధిరెడయితోరసి
	శ్రీధకారాదిపదాని॥౩౫॥శ్లో	౬	౩౨ నవకదంబరజోరుణి
౯	౪౧ నవానధోధాబృహతః	౬	౩౬ నవవయోకణకోమల
౧౦	౫౧ ననగచిత్రాజ్జ్వల	౬	౩౭ నిజరజఃపటవాసమి
౧౧	౧౧ నివశ్యసోనువృజతః	౬	౬౮ నోజ్ఞతుంయువతిమా
౧౨	౧౫ నయావదేకాపుదపశ్య	౭	౪౧ నఖరుచిరచితేంద్రిచా
౧౩	౨౪ నిదామధామానమివా	౭	౫౧ నచసుతనునచేదియ
౧౪	౩౪ నివేశయామాసిథకే	౭	౫౩ నఖలువయమముష్యదా
౧౫	౩౭ నిజౌజసోజ్ఞానయితుం	౮	౩౧ నిరంధ్రదుర్మమశిశిరాంబు
౧౬	౬౧ నిశాంతనారపరిధాన	౮	౧౫ నిత్యానానిజవనతేర్ని
౧౭	౧౧ నమాయేసాత్వతిమాను	౮	౨౦ నెచ్చంతినమమమునాన
౧౮	౨౩ నైతల్లఘ్రపిభూయ	౮	౪౭ నారిభిగుణరుజుఃపథలా
౧౯	౬౧ నీతిరాపదియర్థమ్యః	౮	౫౧ నిధౌతేసతిహరిచంద
౨౦	౬౪ నిరుద్ధవివిభాసార	౯	౭౧ నవకుంకుమారుణవయో
౨౧	౬౮ నిశవ్యతాశ్శేషగపి	౯	౧౬ నిలయశ్చియస్సతతమే
౨౨	౮౬ నాలంబితేదైష్టికతా	౯	౨౮ నవచంద్రికాకుసుమకీర్ణ
౨౩	౭౧ ననగరక్తైర్వలయా	౯	౫౦ నమనారమాన్వపివిశేష
౨౪	౧౯ నకేవలంయస్సవతియా	౯	౫౨ నిజపాణివల్లవతలస్థల
౨౫	౨౦ సనీతమన్యేనసతింక	౯	౫౬ సచమేనగచ్ఛతియథాల
౨౬	౨౮ సలంఘయామానమ	౯	౬౧ సనుసందిశేతిసుదృశా
౨౭	౨౯ నిరుద్ధమానాయదు	౯	౭౧ నివపాతనంభ్రమభృత
౨౮	౬౨ నిమిషమజానశివై	౯	౮౧ సవిభావయత్యనిశమక్షి
౨౯	౬౭ నిరంతరాభేషివిము	౧౦	౫౦ సస్మాతపవపుషఃప్రమ
౩౦	౦సితానమామంసనా		౨౧ నకారాదిపదాని॥౩౬॥శ్లో

సర్గ-శ్లోక-తకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-దకారాదిపద్యాని

౧౧	౭౦ తథాపయన్తయ్యపితే	౪౪	దిశామధిశాంశ్చతు
౧౨	౪౩ లెజిక్షమావానైకాం		ద్యోతితాంతస్సభాః
౧౩	౪౪ తంత్రావాపవిదాయో		దధత్సంధ్యారుణవౌః
౧౪	౪౫ తదీశితారంచదీనా	౧౪	దైత్యానిపపాణము
౧౫	౧౦౧ తస్యమిత్యాణ్యమిత్రా	౩౧	దిదృక్షమాణాఃప్రతి
౧౬	౧౦౨ తీక్ష్ణానాయతుదాబు	౧౭	దృష్టోపిశైలస్సమువ
	౫ తస్యోల్లస్కాంచన	౪౬	దంతాజ్వలాసువిమ
౧౭	౬ తమంగదేవంచదరకూ	౫౬	దధతిచవికన్దద్విచి
౧౮	తేనాంభసాంసారమ	౬౬	దధ్యుభితస్తతా
౧౯	౧౭ తస్యాతసీనూనసమా	౬౭	దర్పణనిమలాసుపతి
౨౦	౩౫ త్వష్టుస్సదాభ్యానగృ	౧౯	దృష్ట్వేవనిజ్జేతకలా
౨౧	౬౪ తామీక్షమాణస్సపురీ	౩౭	దానదదత్యపిజలేస్స
౨౨	౭౪ తమాగతంచీక్ష్యయు	౫౧	దుఃఖానభోజయితు
౨౩	అతురగళతావలస్య	౫౬	దంతాళికాధరణిశ్చ
౨౪	౬౧ త్వక్వాకరంధ్రోఽరిపూ	౨౩	దళితకోమలపాటల
	తంచద్విపెంద్రతులి	౨౪	దుగ్రతసమీరచలేః
౨౫	త్రస్తస్సమస్తజనహాస	౬౩	ద్విరదదంతవళక్ష
౨౬	౧౦ తెజోనిరోధసమతా	౬౩	దళితమాకికచూ
	౨౬ త్రాసాపలఃపరిపతక్	౪౧	దదతమంతరితా
	౪ తులయతిస్తవిలోచ		దధతిసుమనసో
౨౭	౧౪ త్ర్యజతికష్టమసావ	౧౦	దుగ్రతపదమితిమా
౨౮	౪౫ తమరుహాణిపురీ	౫౦	దంతానామధరమయా
౨౯	౭ తవనపదిసమీప	౬	దివ్యానామపిక్వతవి
౩౦	౫౪ తవకితవకిమాహితై	౯	దుగ్రతశాతకుంభనిధ
౩౧	౧౭ తాఃపూర్వంచకి	౧౦	దివసానుమిత్రమగ
	౨౧ తిష్ఠంతంపయసిపు	౯	దివసంభృశోష్ణరుచి
౩౨	౨౪ త్రస్యంతిచలశఘరీ	౯	౫౭ దయితామిమానవర
౩౩	౬౦ తమపెత్తమాస్తత	౯	౬౬ దధతిస్ఫుటంఠితతే
౩౪	౬౪ తవసాకథాసుపరిఘ	౭౦	దయితాహృతస్యయు
౩౫	౮౦ తదయుక్తమంగతవ	౯౦	౮౬ దధతురోజద్వయ్యమ
	ఊతకారాదిపద్యాని ౪౩ శ్లో	౧౦	౬ త్తమిష్టతమయామ
	౫ దధానమంభోరు	౧౦	౨౩ త్తమాత్తమదనంద

శ్రీమహామహాకావ్యధరణిరాదిశ్లోకాః

సర్గ-శ్లోక-ధరణిరాదిపదాని

సర్గ-శ్లోక-సకారాదిపదాని.

౧౦	౪౭ దీపితస్తరమురస్సువ	౪	౬౫ నవనగవనరెఖాశ్యా
	శ్రీధరణిరాదిపదాని ౭౪ శ్లో	౫	౧౧ నీహరణాలమలినః
౨	౩౫ ధియతేయావదేకా	౧౧	౨౯ నాభిహృదైఃపరిగృ
౩	౨౩ ధ్వజాగ్రధామాదదృ	౧౨	౩౩ నాదాతుమన్యకరి
౪	౩౦ ధూమాకారంధరతివు	౧౩	౪౪ నోమైర్భదాతదత
౫	౬౯ ధరస్యార్థకానిత్వమితి	౧౪	౪౭ నిధూకతేతమపిదా
౬	౬౦ ధృతతుమారకణస్య	౬	౨౧ నవపలాశవలాశవనం
౭	౫౯ ధునిమాగతాఃప్రతిహ	౬	౧౯ నఖలుమారగతోవ్య
౮	౬౮ ధైర్యముల్పణమనోభ	౬	౨౪ నిదధిరెదయితోరసి
	శ్రీసకారాదిపదాని ౭౫ శ్లో	౬	౩౨ నవకదంబరజోరుణి
౯	౪ నవానధోధోబృహతః	౬	౩౬ నవపయఃకణకోమల
౧౦	౮ నిసగచిక్రజ్వల	౬	౩౭ నిజరజఃపటవాసమి
౧౧	౧౧ నివర్త్యసోమవ్రజతః	౬	౬౮ నోజ్ఞితుంయమతిమా
౧౨	౧౫ నయావదేకాపురపశ్య	౭	౪ నఖరుచిరచితేంద్రిచా
౧౩	౨౪ నిదామధామానమివా	౭	౮ నచసుతనునవేద్రియ
౧౪	౩౪ నివేతయామాసిధవే	౭	౫౩ నఖలువయమముష్యదా
౧౫	౩౭ నిజౌజసోజ్ఞానయతుం	౮	౩ నీరంధ్రుక్రమశిశిరాంబు
౧౬	౬౧ నిశాంతనారపరిధాన	౮	౧౫ నిత్యానానిజవనతేర్ని
౧౭	౧౧ నదూయేసాత్పతిసూను	౮	౨౧ నేచ్ఛంతిసమమమునాన
౧౮	౨౩ నైతల్లఘ్నపిపూయ	౮	౪౭ నారీభిగురుజఘనస్థలా
౧౯	౬౧ నీతిరాపదియధమ్యః	౮	౫౧ నిధౌతేసతిహరిచంద
౨౦	౬౪ నిరుద్ధవివిధాసార	౯	౭ నవకుంకుమారుణవయో
౨౧	౬౮ నిశమ్యకాశ్లేషగపి	౯	౧౬ నిలయశ్శ్రియస్సతతమే
౨౨	౮౬ నాలంబితేదైష్టికతా	౯	౨౫ నవచంద్రికాకుసుమకీణః
౩	౭ నిసగారకైర్వలయా	౯	౫౮ నమనారమాన్వపివిశేష
౪	౧౯ నకేవలంయస్సవితయా	౯	౫౨ నిజపాణివల్లవతలస్థల
౫	౨౦ సనీతమన్యనసతింక	౧౦	౫౬ సచమేనగచ్ఛతియథాల
౬	౨౫ సలంఘయామానమ	౯	౬౧ సనుసందిశేతిసుదృశా
౭	౨౯ నిరుధ్యమానాయదు	౯	౭౧ నివపాతనంభ్రమభృత
౮	౬౧ నిమెష్యమాణానశివై	౯	౮౧ సవిధావయత్యనిశమ్య
౯	౬౭ నిరంతరాభేషివిము	౧౦	౫౦ సస్యమాతినపుషోప్రమ
౧౦	౧౧ నిశాన్వసధూమంసహ		శ్రీసకారాదిపదాని-౫

ఐమామమహాకావ్యతకారాదిష్టాకాః

సర్గ-శ్లోక-తకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-దకారాదిపద్యాని

20 తథాపయన్తయ్యపితే
 23 లెజఃక్షమావానైకాం
 24 తంత్రావాపవిదాయో
 25 తదీశితారంఘదీనా
 26 తస్యమిత్యామిత్రా
 27 తీర్థానాయుతుదాబు
 3 తస్యోల్లసత్కాంచన
 2 తమఁగదేమఁదరహ
 2 తేనాంభసాంసారమ
 2 తస్యాతసీసూనసమా
 3 తస్యప్రసూదాభ్యాసగృ
 2 తామిక్షమాణస్సపురీ
 2 తమాగతఁపీక్ష్యయ
 2 తురగతామలస్య
 2 త్వక్సరంభ్రంపరిపూ
 2 తఁసద్విపేంద్రతులి
 2 త్రస్తస్సమస్తజనహాస
 2 తెజోనిరోధసమతా
 2 త్రాసాపలఃపరిపతక్
 2 తులయతిస్తవిలోచ
 2 త్వజితకప్తమసాద
 2 తనుదుహాణిపురొ
 2 తవసపదిసమీప
 2 తవకితపకిమాహితై
 2 తాఃపూర్వంఁచకి
 2 తిష్ఠంతంపయసిపు
 2 త్రస్యఁతీదలశఫరి
 2 తదుపేత్యమాస్తత
 2 తవసాకథానుపరిమ
 2 తదయుక్తమంగతవ
 2 శ్రితకారాదిపద్యాని 13 శ్రి
 2 దధానమంభోరు

24 దిశామధికాంశ్చతు
 2 దోతీతాంతస్సభైః
 24 దధత్సంభాగరణవ్యో
 3 24 దైత్యాధిపపాణము
 3 30 దిద్దుక్షమాగాఃవృతి
 2 20 దృష్టోపిశైలస్సముహ
 2 24 దంతాజ్వలనువిమ
 2 24 దధతిచవికసద్విది
 2 24 దధద్భిభిత్స్తతా
 2 24 దర్పణనిమలానుసతి
 2 24 దృష్టేవనిజతక్షలా
 2 32 దానదదత్యపిజలేన్మ
 2 24 మఃఖానభోజయతు
 2 24 దంతాలికాధరణిశ్చ
 2 24 దళితకోమలపాటల
 2 24 దుగ్రతసమీరచలేః
 2 34 ద్వీరదదంతవళక్ష
 2 34 దళితమాకికచూ
 2 24 దదతమంతరితా
 2 24 దధతిసుమనసో
 2 24 దుగ్రతవదమితిమా
 2 24 దంతానామధరమయా
 2 24 దివ్యానామపిక్యతవి
 2 24 దుగ్రతశాతకుంభనిభ
 2 24 దివసానుమిత్రమగ
 2 34 దివసంభృతౌష్ఠ్యరుచి
 2 24 దయితామమానవర
 2 24 దధతిస్ఫుటంరతిపతే
 2 24 దయితామృతస్యయ
 2 24 దధతుర్జిజద్యయము
 2 24 దత్తమిష్టతమయామ
 2 24 దత్తమాత్తమదనంద

శ్రీమహామహాకావ్యధకారాద్విశ్వాకాః

సర్గ-శ్లోక-ధకారాదిపదాని

సర్గ-శ్లోక-నకారాదిపదాని.

౧౦	౪౭ దీపితస్వరమురస్యవ	౪	౬౫ నవనగవనరెఖాశ్యా
	శ్రీధకారాదిపదాని ౩౪ శ్లో	౫	౧౧ సీహారజాలమలినః
౨	౩౫ ధీయతేయావదేకా	౧౧	౨౯ నాభిహృదైఃపరిగృ
౩	౨౩ ధ్వజాగ్రధామాదదృ	౧౧	౩౩ నాదాతుమస్యకరి
౪	౩౦ ధూమాకారందధతిపు	౧౧	౪౪ నోచ్చైర్యదాతరుత
౫	౬౯ ధరసోద్ధకాః సిత్యమితి	౧౧	౪౭ నిఘ్నాతేతితమమిబా
౬	౬౦ ధృతతుమారకణస్య	౬	౨౧ వవలశవలశవనం
౭	౫౯ ధ్రువమాగతాః పృతిహ	౬	౧౯ నఖలుదురగతౌప్య
౮	౬౮ ధైర్యముల్పణమనౌధ	౬	౨౪ నిదధిరెదయితారసి
	శ్రీధకారాదిపదాని ౩౫ శ్లో	౬	౩౨ నవకదంబరజోరుణి
౧	౪౧ నవానధోధౌబృహతిః	౬	౩౬ నవపయఃకణకోమల
౧	౫౧ ననగఽచిక్రాజ్జ్వల	౬	౩౭ నిజరజఃపటవాసమి
౧	౧౧ నివత్స౯ సోనమృజితః	౬	౬౮ నోజ్ఞ తుంయువతిమా
౧	౧౫ నయావదేకాపువవశ్య	౭	౪౧ నఖరుచిరచితేంద్రిచా
౧	౨౪ నిదామధామానమివా	౭	౫౧ నచసుతనునవేద్రియ
౧	౩౪ నివేతయామాసిధమే	౭	౫౩ నఖలువయమముష్యదా
౧	౩౭ నిజౌజసోజ్ఞానయితుం	౮	౩౧ సీరంధ్రమృమశిశిరాంబు
౧	౬౧ నిశాంతసారపరిధాన	౮	౧౫ నిత్యానానిజవనతేర్చి
౨	౧౧ నమాయేసాత్వతిహాను	౮	౨౦ నేచ్ఛంతీనమమమునాన
౨	౨౩ నైతల్లస్వపిభూయ	౮	౪౭ నారీభిగురుజఘనస్థలా
౨	౬౧ సీతిరాపదియద్గమ్యః	౮	౫౧ నిఘ్నౌతేనతిహరిచంద
౨	౬౪ నిరుద్ధవివిభాసార	౯	౭౧ నవకుంకుమారుణపయో
౨	౬౮ నిశమ్యకాశ్శేషగపి	౯	౧౬ నిలయశ్చియస్సతతమే
౨	౮౬ నాలంబితేదైష్టికతా	౯	౨౫ నవచంద్రికాకుసుమకీర్ణా
౩	౭౧ సనగఽరక్తైర్వలయా	౯	౫౦ నమనోరమాన్వపివిశేష
౩	౧౯ నకేవలంయస్సవతియా	౯	౫౨ నిజపాణివల్లవతలస్థల
౩	౨౦ సనీతమన్యేనసతింక	౧౦	౫౬ నచమేనగచ్ఛతియథాల
౩	౨౫ సలంఘయామానమ	౯	౬౧ సనుసందిశేతిసుదృశౌ
౩	౨౯ నిరుధ్యమానాయదు	౯	౭౧ నివపాతనంభ్రమభృత
౩	౬౧ నిమెఘమాణానశివై	౯	౮౧ సవిభావయత్సనిశమక్షి
౩	౬౭ నిరంతరాభేపివిము	౧౦	౫౦ సస్మాతపవపుషఃప్రమ
౪	౧౧ సీతాస్వసఘామంసహ		శ్రీధకారాదిపదాని

శ్రీమహామహాకావ్యపకారాదిశ్లోకాః

సర్గ-శ్లోక-పకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-పకారాదిపద్యాని.

౧ ౬ పిశంకమాంజయజమ
౧ ౧౨ పతతృతంగవృతిమ
౧ ౨౨ పృథులతాపిచనిదై
౧ ౪౦ పృష్ఠ త్రవనస్వయము
౧ ౪౫ పురాణిమగాణినిశా
౧ ౪౯ పృథుర్బుధూమర్బుసన
౧ ౫౧ పురీమవన్మందలునీహి
౧ ౫౭ పరతభక్తార్క హిమో
౧ ౬౩ పరస్యమమాంవిధము
౨ ౧౯ పౌల్లసత్కుండలవృత్త
౨ ౪౬ పాదాహతంయదుత్థాయ
౨ ౬౬ పాప్యతాంవిమృతాంసంప
౨ ౭౬ పృజ్ఞాతాసహపతస్సాప్తమీ
౩ ౧౨ పృసాధితసాన్వయమధు
౨ ౨౦ పృబుద్ధమంద్రాంబుద
౨ ౫౦ పరస్పరస్పర్శపరాధ్యు
౨ ౬౫ పృజాఇవాంగాదరవింద
౨ ౭౦ హరెజలంసీరనిధేర
౨ ౭౩ పితౄజలానాంనిధినా
౪ ౨౨ పాశ్చాత్యభాగమిహసా
౨ ౪౯ పౌగ్భాగతఃపతదిహా
౨ ౬౨ పృత్యైవయూనాంవ్యవహిత
౨ ౬౪ పౌలయశీతమచలశ్వ
౫ ౨౩ పృస్వేదవారిసవిశేషవి
౨ ౩౪ సంతానమామజహి
౨ ౪౧ పృత్యన్యదంతినిశితాంకు
౬ ౦ ప్రియసఖసద్భవంపృ
౨ ౨౯ వటలమంబుముచాంప
౨ ౩౦ పృవసతస్సుతరాముద
౨ ౩౫ పృణయోహభృతోపి
౨ ౫౭ ప్రియతమేనయయాస
౨ ౧౧ సియమితిపనితాని

౭ ౩౨ ప్రియమభికుసుమో
౨ ౩౪ పృసకలకుచబంధురో
౨ ౬౯ పృథమమలఘుమూక్తి
౨ ౭౫ ప్రియకరపరిమోగా
౨ ౪౬ పృష్ఠాంకపృణయినిసిం
౨ ౪౬ పృష్ఠాంకపృణయినిసిం
౨ ౪౯ పృథ్వీస్థైస్సరభసమం
౨ ౬౦ పృత్యలసంవిలులితమా
౯ ౬ పృతికూలతామువగతే
౨ ౧౨ పతితేపతింగమృగరా
౨ ౨౯ పృథమకలాభవదథా
౨ ౩౫ పృతికామినీతిదదృశు
౨ ౫౫ పృణయపృకాశసపిహి
౨ ౫౦ పృతిభిద్యకాంతమవరా
౨ ౭౬ పిదధావమన్యగువగమృ
౨ ౭౫ పరిమంధరాభిరలభయా
౧౦ ౯ శీతవత్సభిమతేమధు
౨ ౧౧ శీతశీధుమధురైమిధు
౨ ౧౨ పౌతిభింత్యసరకేణగతా
౨ ౨౬ పానభౌతననయావక
౨ ౪౬ పీడితేపురండరఃపృతిపే
౨ ౫౩ పల్లవోపమితిసామ్యస
౨ ౬౦ పౌష్ఠ్యాభిహృదమజ్జన
౨ ౬౯ పాణిరోధమనిరోధిత
౨ ౭౫ పౌష్ఠ్యతేన్తగతచిత్రకచి
౨ ౮౦ పౌష్ఠ్యమన్తధరసాదతి
౨ ౫౨ పృక్షణీయకమివక్షణ
శ్రీపకారాదిపద్యాని-౫౯
౪ ౧౬ ఫలద్భిరుష్ణాంశుకృరామ
౫ ౫౯ ఫలానామరసిరుహమ
శ్రీపకారాదిపద్య-౨౬
౧ ౫౪ బృహద్భిలానోష్ఠరకం

శ్రీమహామహాకావ్య బకారాద్విష్టాకాః

సగ-కొక-బకారాదిపద్యాని

సర్వ-జ్ఞాన-మకారాదిపద్యాని:

౧	౨౨ బలావలేపాదమనా	౨	౨౪ మృదీయసీమపిఘనా
౨	౨౩ బహువీసేవచ్చయాకా	౩	౨౫ మృదువ్యవహితంలేజః
౩	౨౪ బద్ధిశస్త్రోపకృత్యంగో	౪	౨౬ మావేదియదసావేజో
౪	౨౫ బృహత్పహుకార్యాం	౫	౨౭ మఖవిఘ్నాయనకల
౫	౨౬ బృహత్తులేరవృత్తులే	౬	౨౮ మహాతానానుగృహ్వా
౬	౨౭ బాణాహవవ్యాపాతి	౭	౨౯ మన్యసేరివభశ్యేయాకా
౭	౨౮ బలామిభిస్తతణహీ	౮	౩౦ మృణాళసూత్రావల
౮	౨౯ బంబొష్టంబహుమనుతే	౯	౩౧ ముకామయంసారస
౯	౩౦ బృహణయాబహుళయా	౧౦	౩౨ మధ్యేనముదగ్గింకకుభః
౧౦	౩౧ బృహణమాయతిమతీ	౧౧	౩౩ ముదేమురారేరమరై
౧౧	౩౨ మృవలైస్తూమోక్షదవస్స	౧౨	౩౪ ముక్తంముకాగౌరమివ
౧౨	౩౩ బిందితంభృతిపరిసుత్ర	౧౩	౩౫ మధుకరఃపిపానమి
౧౩	౩౪ బిభృతౌమధుగతామ	౧౪	౩౬ మైత్ర్యాదిదిత్రపరికర్మ
౧౪	౩౫ బాహుపీకనకచగ్రహ	౧౫	౩౭ మరకతమయమెడినీ
౧౫	౩౬ బకారాదివద్యాని-౧౫	౧౬	౩౮ ముక్తాస్త్రాణానిపరితః
౧౬	౩౭ భవద్ధిరామవసరవ	౧౭	౩౯ మృత్పిండశేఖరితకో
౧౭	౩౮ బంఠిమాహతభరా	౧౮	౪౦ మేదస్విసస్సరభసావ
౧౮	౩౯ భిన్నైమరశ్నకిరణైః	౧౯	౪౧ మధుకరైరవవానక
౧౯	౪౦ భగ్నానివాసోయమిహ	౨౦	౪౨ మధురయామధుబా
౨౦	౪౧ భాన్యత్కరవృత్తికర్ణ	౨౧	౪౩ ముఖసరోజరుచంమ
౨౧	౪౨ భృశమమాయతియాధ	౨౨	౪౪ ముదవబ్జఘవామ
౨౨	౪౩ భృశ్యద్విజలమభిభూ	౨౩	౪౫ ముహురసుసమమా
౨౩	౪౪ భవనాదరేహపరిమ	౨౪	౪౬ మదవరసమహాఘృ
౨౪	౪౫ భజతేవిదేశమధికేన	౨౫	౪౭ మధుమధునవధూరివా
౨౫	౪౬ భావహరిహాసితంవచ	౨౬	౪౮ ముదితమధుఘృతోఘ
౨౬	౪౭ భాతునామసుదృశాదశ	౨౭	౪౯ ముఖకమలకమున్న
౨౭	౪౮ భకారాదివద్యాని-౧౧	౨౮	౫౦ మృదుచరణతలాగ్రిద
౨౮	౪౯ మహామహానీలశిలారు	౨౯	౫౧ ముహురవహాసితావి
౨౯	౫౦ మమతావస్తతమిదం	౩౦	౫౨ ముహురితవనవిభా
౩౦	౫౧ మరత్యోద్ధౌఢఇవాధీర	౩౧	౫౩ ముక్తాభిస్సలిలరయ
౩౧	౫౨ మనాగనభ్యావృత్త్యావా	౩౨	౫౪ ముగ్ధాయాస్తనరణ
౩౨	౫౩ మోహజనన్యవరావజ్ఞా	౩౩	౫౫ ముగ్ధత్వాదవిదితక

శ్రీమహామహాకావ్యయకారాదిష్టాకాః

సర్గ-ష్టాక-యకారాదిపద్యాని

సర్గ-ష్టాక-రెఫాదిపద్యాని

౯	౬౩ మమరూపకీర్తిమహర	౫	౪౬ మాచంద్రకైమవదజల
౧౧	౭౯ మమరూపకీర్తిమహర	౭	౧౬ మదిమయిలఘిమాన
౧౦	౧౭ మద్యమందవిగళత్రప	౮	౨౬ మాంతినాంసమమసిత
౧౧	౨౧ మాపునస్తమభిసీసర	౧౧	౩౩ మోగ్యస్యత్రినయనలా
౧౧	౨౫ మానభంగవటునాసుర	౧౧	౫౮ మోదాహ్యస్సఖలునిరా
౧౧	౮౪ మృష్టచందనవిశేషకభ	౧౦	౧౮ యాకథంచనసఖివచనె
	మకారాదిపద్యాని-౪౩	౧౧	౪౬ మూనిరాగతరత్నరపి
౧	౨౩ యుగాంతకాలవృత్తి	౧౧	౫౧ ముత్త్యయవ్యతికరాత్మే
౨	౧౦ యుయక్షమాణానాహూ	౧౧	౭౯ ముద్యదెవరురుచేదుదితె
౧౧	౧౩ యావదభువనదాంవాచ	౧౧	౮౫ మోషితిఃపతితకాచన
౧౧	౨౨ యద్వాసుదేవేనాదీన	౧౧	౯౬ మోషితామతితరాంపఖ
౧౧	౬౫ యజ్ఞతాంపాండవస్సప్		మకారాదిపద్యాని-౩౬
౧౧	౯౨ యాతవ్యపాష్టిగా	౧	౧౦ రణద్విరాభుట్టనయా
౧౧	౯౮ యోచాన్యేకాలయవన	౧౧	౨౧ రథాంగపాణావటలే
౧౧	౧౧౬ యజ్ఞహాత్మవిదోవిష	౧౧	౫౬ శైవమతస్సప్రహితాః
౩	౧౬ యాంయాంపియఃప్రే	౨	౪ త్నస్తంభమనంకాం
౧౧	౨౪ యియాసతస్తస్యమహి	౩	౨౨ రరాజసంపాదకమిష్ట
౧౧	౨౫ యతస్సధర్మాజగతాం	౧౧	౩౬ రథాంగభలేభివవంవ
౧౧	౩౭ యస్యాశ్చలదావ్రిధివా	౧౧	౪౦ రతౌహియామత్రనిశా
౧౧	౪౦ యతస్సలముత్తుంగతయా	౧౧	౫౦ మ్యాత్రితిప్రాప్తవతీఃప
౧౧	౪౨ యదంగనారూపనరూప	౧౧	౫౫ రతాంతరేయశ్శిగృహం
౧౧	౪౬ యస్యామతిశ్శత్రుతయా	౫	౯ రాజీవరాజీవశలోలభృం
౧౧	౫౭ యస్యామజింహామహా	౧౧	౩౬ రుచిరిత్రతనూరుహాహా
౪	౧౦ యతఃపరాధ్యానిభృతా	౫	౨౬ గోవిష్ణుకాంచనచయాం
౧౧	౧౩ యతాధిరూఢనమహి	౧౧	౫౭ రేజేజన్తేస్సృపనసాస్త్ర
౧౧	౧౫ యోగ్జ్ఞతాభిముఖ	౬	౭ శతిపతిపహిలైవకృత
౧౧	౩౯ యదెతదస్యానుతటం	౧౧	౧౭ రుచిరితనూరుహాబురు
౧౧	౪౫ యానయయాప్రియమ	౧౧	౨౨ రవితురంగతనూరుహా
౧౧	౫౭ యాబిభృతకలనల్లకీ	౭	౨౮ రథవరణధరాంగనాక
౫	౧౭ యానాజ్ఞనగపరిజనై	౮	౩౯ రాగాంధీకృతనయనెన
౧౧	౨౪ యావత్ప్రవీనసమయ	౯	౧౩ రుచిభామిద్భర్తరిభృశం
౧౧	౩౧ యోవక్షిణిపృథమమం	౧౧	౩౩ రజనీమోవావ్యభువిమహ

సర్గ-శ్లోక-లకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-వకారాదిపద్యాని

౧౦ ౩౭ రూపమప్రతివిధానమ
 ౧౧ ౫౫ రేచితంపరిజనెనమహీ
 రేఫాదిపద్యాని-౨౨
 ౧ ౩౬ లఘూకరిష్యన్నతిభార
 ౨ ౫౦ లిలంఘయిషతోలోకా
 ౩ ౭౧ లక్ష్మీభృతాంభోధిత
 ౪ ౮౧ లవంగమాలావితావ
 ౫ ౧౯ లఘులలితవదంతదంస
 ౧౦ ౨౪ లఘుసౌరభగుణోమదిరా
 ౧౦ ౩౮ లీలయోవసుతనొస్తుల
 శ్రీలకారాదిపద్యాని-౭ శ్లో
 ౧ ౭ విహంగరాజాంగరుజ్జే
 ౧ ౧౭ విధాయతస్యావచితిం
 ౧ ౨౯ విలాకనేనైవతవాము
 ౧ ౪౮ వినోదమిచ్చన్నధర్మ
 ౧ ౫౫ విభిన్నశంఖికలుషీభ
 ౧ ౬౦ విలాసినివిభ్రమదంత
 ౨ ౧౫ వివక్షితామథావిద
 ౨ ౨౫ విరోధివచసోమూకా
 ౨ ౩౪ వివక్షమఖతీకృత్య
 ౨ ౪౧ విరాద్ధవినంభవతా
 ౨ ౪౨ విధాయచైరంసామర్షే
 ౨ ౫౯ విజయస్త్రయినెనాయా
 ౨ ౭౨ వక్షాఃకతివయైరెవ
 ౨ ౭౫ విశేషవిదుషశ్శాస్త్రం
 ౩ ౧౮ విరోధినాంవిమాధే
 ౩ ౩౮ వణిక్పథేపూగకృతాది
 ౩ ౭౬ విక్రీయదిశ్యానిధనాన్య
 ౪ ౮ విలంబినీలోత్పలకణ
 ౪ ౧౪ విభిన్నవణాంగరుడాగ్ర
 ౪ ౨౧ వహతియఃపరితఃక
 ౪ ౩౧ వ్యామన్పుశఃపృథయ

౪ ౩౫ ననస్పృతిసంధనిపణ్ణ
 ౪ ౩౬ విహంగాకదంబసుర
 ౪ ౩౭ విద్యద్భిరాగమపరైర్వి
 ౪ ౪౨ వజ్రయంత్యాజనైస్సౌ
 ౬ ౩ విలులితాలకసంహత
 ౬ ౧౪ వదనసౌరభలోభవరి
 ౬ ౩౯ విగతరాగగుణోపిజ
 ౬ ౪౯ విరతసన్యజఘృత్యమ
 ౬ ౫౧ విగతవారిధిరావర
 ౬ ౫౬ విలులితామనిలైస్కర
 ౬ ౫౯ వృణభృతాసుతనోజకల
 ౬ ౭౧ వపురంబువిహరహీమం
 ౭ ౩౩ వితతవవివిధావ్యపాండు
 ౭ ౩౫ వ్యవహితమవిజానతీకిలా
 ౭ ౪౫ వృతతివితతిభిస్సీరోహి
 ౭ ౪౬ విలసిశమనుకుర్వతీపుర
 ౭ ౫౧ విజనమితిబలాదముం
 ౭ ౫౭ వినయతిసుదృశోదృశః
 ౭ ౭౦ విపులకమపియావనోద్ధ
 ౮ ౫౬ వక్షోభ్యోఘనమనులేవ
 ౮ ౬౬ వాసాంసిన్యవనతయాని
 ౯ ౩ విరళాతపచ్చవిరనుష్టవ
 ౯ ౧౪ విహితాంజలిజన్మతయా
 ౯ ౧౯ వ్యనరన్నుభూధరగుహం
 ౯ ౨౫ వసుధాంతనిస్సృతమివా
 ౯ ౨౬ విశదవృధాపరిగతంవిబ
 ౯ ౫౧ వపురన్యలిప్తపరిరంభసు
 ౯ ౫౩ విభృతేదివాసవయసాచ
 ౯ ౬౮ విషతాంనిషేవితమవక్రి
 ౧౦ ౭౦ వారణాథపదగద్గదవా
 ౧౦ ౮౨ విశ్రామాథమువగుఢమజ
 శ్రీవకారాదిపద్యాని-౫

త్రిమహావేదాంతసారాంశము

సర్గ-శ్లోక-సకారాదిపద్యాని

సర్గ-శ్లోక-సకారాదిపద్యాని.

౧ సాయంత్రాంతరీక్షా
౨ సకాంతామృతరసే
౩ సన్నువయశవపురే
౪ సంసర్పభివయస్కరి
౫ సేవోపిసానునయమా
౬ స్తంభంమహాంతముచిత్తం
౭ నాథాంతథుచిదుచిలైః
౮ స్పష్టంబహిష్ఠితవతే
౯ స్ఫుటమివాజ్జ్వలకాం
౧౦ స్పృహతాశనముదుర
౧౧ సమభిస్పృత్యరసాదన
౧౨ సురభిణిశ్విసితేదధత
౧౩ స్ఫురదధిరతిన్నయనా
౧౪ సవికచోత్పలచక్రుష
౧౫ సమయవీవకరోతి
౧౬ స్థితిసరోరుహనేత్రన
౧౭ స్వరరాగమయీవపుస్త
౧౮ ప్రసయోస్సమయోసయా
౧౯ సతితమనభిధాషణం
౨౦ సరజసమకరందనిర్భ
౨౧ సలలితమవలమ్ప్యపాణి
౨౨ స్ఫుటమిదమబిచారమం
౨౩ సమదనమవతంసిలేధిక
౨౪ స్తరచరసమురస్థితేనపత్న్య
౨౫ స్వంరాగాదుపరివితన్వితా
౨౬ సంస్పర్శవర్ధనసుఖౌవ
౨౭ సంక్షోభంపయసిముహు
౨౮ సింహంత్యాగిధమేపిదాహు
౨౯ సిద్ధిహ్యంతిదృశమపరానిధా
౩౦ సంకాంతంప్రియతమవక్ష
౩౧ సక్తాయాక్షణమపిసిచ్య
౩౨ సాగంధ్యందధపికామమం

౩౩ స్నాంతీనాంబృహదమలా
౩౪ సీమంతంబిజమవలక్ష్మితక
౩౫ స్వచ్ఛామ్భస్మవనఽధౌత
౩౬ స్థగితాంబుజితలలేపరి
౩౭ సవిత్ర స్త్రీమనదదృశేహని
౩౮ సమమేకమేనదశతుస్సు
౩౯ స్ఫురదుజ్వలధరదళైర్వి
౪౦ సుదృశస్సగనవ్యకేకలివ
౪౧ సజ్జకానిసురభిర్దయా
౪౨ సోపచారముపశాంతివి
౪౩ స్వాదనెనసుతనొరవిచా
౪౪ సంతమెనదదమవకృత
౪౫ సావశేషపదముక్తముపె
౪౬ స్వభాటివశదచ్చుచిహ
౪౭ సుశభిచుర్భిధాతుమ
౪౮ సంజహరనహసాపరిర
౪౯ సంగసమానముపయంతరి
౫౦ సమృద్ధిపైఠమివయోషిత
౫౧ స్పృహనిర్భరమథతపథూ
౫౨ సోష్ణితసనశిలాశిఖరా
౫౩ సత్కృతానిమణితకరు
౫౪ సంగతాభిరుదిలైశ్చలి
౫౫ సుభువామధిషయోధర
కారాదిపద్యాని-౧౯౮
౫౬ హరత్వమంసవృత్తిచే
౫౭ హృదయమరివధోదయా
౫౮ హలేహిడిమ్పరిపుణా
౫౯ హేమస్థలీమపరితంపరి
౬౦ రితవత్రేమయూవమ
౬౧ హిమయుతావపితాస్త్ర
౬౨ హిమలననదృశశ్రమోద
౬౩ హూతాయాప్రతిసఖికా

శ్రీమౌళిమహాకావ్యకా రాధిన్ద్రాకాః

సర్వ-శోక-హాకారాదిపచ్చ్యాని

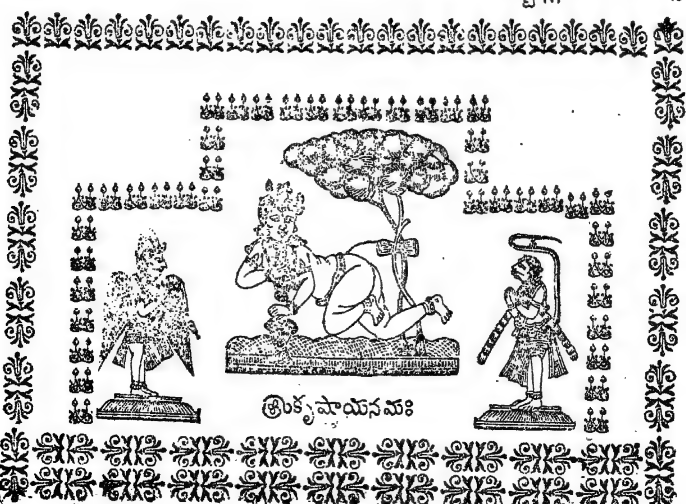
సర్గ-శ్లోక-క్షకారాదిపద్యాని

౧౦	౨ ఆహ్వానిమోహమహాద్దయు	౩	౫ ముఖ్యయదస్తకరణే
౧౦	౫ ఆహ్వానిరావనతలవరిరం	౫	౫ వ: పై వంపురొనడగృహే
	హకారాదిపద్యాని-౧౦	౧౦	౩౪ క్షిబత్తాముపగతాన్వ
౩	౫ ఆక్షితి ప్రతిష్ఠాపిముఖా		క్షకారాదిపద్యాని-౪

మాను ప్రళయభాగె అకారాదివణాదిశ్చైకాః

అ	౯౫	చ	౭	బ	౪౩
ఆ	౪౦	ఛ	౫	మ	౩౬
ఇ	౧౯	జ	౧౬	ర	౨౨
ఈ	౧	ట	౪౩	ల	౭
ఊ	౪౫	ద	౩౪	వ	౫౨
ఋ	౧	ధ	౭	ళ	౧౮
ౠ	౩	న	౫౩	ష	౨
ఒ	౧	ప	౫౯	స	౯౮
ఓ	౫౦	భ	౨	హ	౧౦
ఔ	౨౨	బ	౧౫	క్ష	౪
అ	౧	భ	౧౧	సమష్టి శ్లోకాః-౮౧౫	

సమష్టి శ్లోకాః-౫౧౫

త్రురస్తు

శ్రీహయగ్రీతాయనమః

త్రుమల్లినాథకృతసర్వంకషాఖ్యవ్యాఖ్యానహితే త్రుమాఘకవికృత

శిశుపాలనధాఖ్య మహాకావ్యే ప్రథమసర్గప్రారంభః.

— శ్రీవ్యాఖ్యానపీఠికా శ్లోః —

శ్లో॥ ఇందీవరదళశ్యామ మిందిరానందకందళమ్ । వందారుజనమందారం
 వందెహంయదువందనమ్ ॥ ౧ ॥ దంతాంచలేనధరణితలమున్నమయ్యపాతాళకే
 శిమధృతాదివరాహాలీలం । ఉల్లాఘనోత్పణఫణాధరగీయమానక్రిడాపదానమి
 భరాజముఖం నమామి ॥ ౨ ॥ శారదాశారదాంభోజ వదనావదనాంబుజై । స్వ
 ర్వదానర్వదాస్తాకం సన్నీధింసన్నిధింకియాత్ ॥ ౩ ॥ వాణీంకాణభుజీమజీ
 గణదవాసాసీచ్ఛవైయాసీకీమంతస్త్రమరంస్తవన్నగగవీగుంభేమచాజాగరిల్
 వాచామాచకలద్రహస్యమఖిలంయశ్చక్షపాదస్ఫురాలోకేభూద్యదుపజ్జమేవ
 విదుషాంసౌజన్యజన్యంయశః ॥ ౪ ॥ మల్లినాథసుధీస్సీయం మహాపాధ్యాయశ
 బ్ధభాక్ । విధతైమాఘకావ్యస్య వ్యాఖ్యానసర్వంకషాభిధామ్ ॥ ౫ ॥ యేశద్వార్జ
 వరీక్షణప్రణయినోయేవాగుణాలంకియాశిక్షాకౌతుకినో విహర్తుమస్మనో యేచ
 భవనైగధ్వనిక్షుభ్యద్భావతరంగి తేరససుధాసంధౌమిమంక్షంతియేతేషామే(ష)వ
 కృతేకరో(మి)తివివృతిమఘస్యసర్వంకషామ్ ॥ ౬ ॥ నైతాస్త్రియదునందనస్సభ
 గవాకపీఠేప్రధానోరసః శృంగారాదిభిరంగవాకవిజయతైప్రార్ణాపునర్వణ
 నా । ఇంద్రప్రస్థగమాద్యపాయవిషయశ్చేద్యావసాదఃఖలం ధన్యామాఘకవి
 ర్వయంచకృతినస్తత్సక్తిసంశీలనాత్ ॥ ౭ ॥ ఇహాన్వయముఖేనైవసర్వంవ్యాఖ్యా
 యతేమయా । నామూలంకిఖ్యతేకివిన్నానపెక్షితముచ్యతే ॥ ౮ ॥ అథ తత్ర భ
 వాకమాఘకవిః ॥ * కావ్యంయశసేధాకృత్యవ్యవహారవిదేశితరక్షతయే । న
 ద్యవరనిర్వృతయేకాంతాసమీతితయోపదేశయజే ॥ ఇత్యాద్యాలంకారికవచ
 నప్రామాణ్యతావ్యస్యానైకశ్చైయస్సాధనతామ్ ॥ * కావ్యాలాపాంశ్చవజ్జ

శ్రియఃపతిశ్శ్రీమతిశాసితం జగజ్జగన్నివాసోవసుదేవసద్దని ।

వనకదదర్శావతరంతమంబరాద్ధిరణ్యగర్భాంగభువంమునించారిః ॥ ౧ ॥

యేదితినిపెదకాస్త్రస్యాసత్కార్యవిషయతాంచపశ్యత్ శిశుపాలవధాఖ్యం మహా
కావ్యంచీకీషుః చీకీషితార్థనిర్విఘ్నపరిసమాప్తినంప్రదాయావిచ్ఛేదలక్ష
ణఫలసాధన(త్వాత్), భూతసేష్టదేవతానమస్కారస్యశిష్టాచారప్రాప్తత్వాత్ ॥
* ఆశీర్వాదుస్మిన్నయావస్తునిదేశోవాపితస్తుఖమితిఆశీరాద్యస్యతమస్య ప్రబం
ధముఖలక్షణత్వాచ్చ, కావ్యఫలరూపశిశుపాలవధబీజభూతం భగవతశ్శ్రీకృష్ణ
స్య నారదదర్శనరూపం, వస్తావదౌత్రిశబ్దప్రయోగపూర్వకంనిర్దిశకథోమ
పక్షిపతి ॥ — శ్రియఃపతి ॥ అత్రాదౌత్రిశబ్దప్రయోగాల్ వణకగదాదిశుద్ధైర
భ్యుచ్చయః ॥ తదుక్తమ్ ॥ * దేవతావాచకాశ్శబ్దాయచభద్రాదివాచకాః ।
తైసర్వేనైవనింద్యాన్యులిఃపితాగణతాపితేతి ॥ శ్రియః-లక్ష్మ్యాః, పతిః ప
తేన రుక్మిణీరూపయా శ్రియాసమేతఃపతిసూచితమ్ ॥ * రాఘవత్వైభవత్వీతా
రుక్మిణీకృష్ణజన్తనీతివిష్ణుపురాణవచనాత్, జగన్నివాసోజగతామాధారిః, కుక్షి
స్థాఖిలలోకఇతిభావః, తథాపి ॥ * పరిత్రాణాయసాభూనాం వినాశాయచదు
ష్కృతామ్ । ధర్మసంస్థాపనార్థాయసంభవామియగేయగే ॥ ఇత్యాదివచనా
నుసారేణ జగత్-లోకం; శాసితం-దుష్టనిగ్రహశిష్టానుగ్రహభ్యాం నియంతం
త్రిమతి-సంపద్యక్తే, వసుదేవసద్దని-వసుదేవరూపిణః కశ్యపస్య దేవని, వ
నక కృష్ణరూపేణతిష్ఠ, హరిర్విష్ణుః అంబరాల-ఆకాశాల్, అవతరతమా
వతంతం, ఇంద్రసందేశకథనార్థమితిభావః, హిరణ్యస్యగర్భఃహిరణ్యంగర్భయ
స్యసఙ్గతివా హిరణ్యగర్భోబ్రహ్మ, బ్రహ్మాండప్రభవత్వాత్, తస్యాంగభువం-తనూ
జం, అథవా తస్యాంగాదవయవాదుత్పేగాద్భవతీతిహిరణ్యగర్భాంగభూః తం
మునిం నారదమిత్యర్థః * ఉత్పేగాన్నారదోజ్జేదక్షిణింగుష్ఠాత్సన్వయంభువ
ఇతి ॥ భాగవతవచనాత్, దదర్శ కదాచిదితిశేషః, అత్ర ఆత్మీయసి వసుదేవస
ద్దని నకలజగదాశ్రయతయా మహియసాహరేరాధేయత్వకథనాత్, అధికప్ర
భేదోధాకలంకారః తదుక్తమ్ * అథారాధేయయోరానురూప్యాభావాధికో
మతఃపతి- జగన్నివాసస్య-జగదేకదేశవాసిత్వమితివిరోధశ్చ, తస్యానిర్ణవసో
యమహిమత్వాదితిపరిహారః, తథాతకారస్యసకారాదేవ, కేవలసోమకృతా

గత్తుతిరశ్చీనమనూరుసారథేఃప్రసిద్ధమూర్ధ్వజ్వలనంహవిర్భుజః । పతత్య
 ధోధామవిసారిసర్వతః కిమేతదిత్యాకులమీక్షితంజనైః ॥ ౨ ॥ చయస్త్రీమామి
 త్యవధారితంపురాతతస్మరీతివిభావికాకృతిమ్ । విభుర్విభక్తావయవంపుమానితి

వృత్త్యాజగజ్జగదితి అనకృద్వ్యంజనవ్యయసాదృశ్యాచ్చ ఏకవృత్త్యనూప్రాసభే
 దాశబ్దాలంకారా ఏమాంచాన్యోన్యనేరపేక్ష్యైకత్రాసమావేశాల్ తిలతండు
 లవత్సంస్కృష్టిః, అస్తికాసగ్గే వంశస్థవృత్తమ్ * జతౌతువంశస్థముదీరితంజరావి
 తిలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥—తదానీం జనైః విస్తయాదీక్షితం పృవృత్తమిత్యాహ ॥
 గతమితి ॥ అవిద్యమానా డోరూయస్యసోనూరుః, అరుణః ససారధిర్యస్య త
 స్యానూరుసారథేస్సూర్యస్య, గతంగతిః + భావక్రః తిరశ్చీనం-తిర్యగ్భూతం,
 + విభామాంచేరదిక్ప్రియామితి తిర్యక్భూతాదంచత్యంతాత్పాత్రిపదికాత్సాన్వ
 థేఖప్రత్యయః, హవీంషీఘనక్రీతిహవిర్భుక్ తస్య అగ్నిరూర్ధ్వజ్వలనం-ఊ
 ర్ధ్వస్ఫురణం, ప్రసిద్ధం శ్రుతంసర్వతఃపరితః విసారివిసర్పి ధామతేజః, అ
 ధః అధస్తాల్, పతతి కిమేతదితినూర్యాగ్నివిలక్షణమదృష్టపూర్వమిదం ధామ
 కిమాత్తకంస్యాదిత్యాకులం, విస్తయాత్సంభ్రాంతంయథాతథాజనైరీక్షితం- ఈ
 క్షణంకృతం; సకర్త కాదప్యవివక్షితకర్తణిభావేక్తః * ప్రసిద్ధావవక్షాతఃకర్త
 ణాకర్త కాక్రియేతివచనాల్, కేచిత్తు కర్తణికాంతంకృత్వా ఈక్షితంమునింద
 దర్శతి పూర్వేణయోజయంతి, అత్రోపమేయస్య మునిధామ్నః నూర్యాగ్ని
 భ్యాముపమానాభ్యాం తదసంభవినా అధఃప్రసరణధర్మేణాధిక్యవణానాద్యవృత్తి
 రేకః తదుక్తంకావ్యవృత్తాశై * ఉపమానాద్యదన్యస్య వ్యతిరేకస్సవిషహితి ॥
 ఉపమానాదుపమేయస్యాధిక్యవ్యతిరేకవివసంతి ॥ ౨ ॥—అథభగవాన్నిరజై
 షీదిత్యాహ ॥ చయశ్చతి * విభుస్తత్త్వావధారణసమకణః సహరిః పురా-ప్రథ
 మం, త్విహించయశ్చత్యవధారితం తేజఃపుంజమాత్రత్వేననిశ్చితం, తతః ప్రత్యా
 సన్నే విభావితా-విమృష్టా, ఆకృతఃసంస్థానంయస్యతంతథోక్తం, అతఏవ శరీ
 రీచేతనశ్చత్యవధారితం తతః విభక్తా వివిచ్య గృహీతాఅవయవాముఖాదయోయ
 న్యతంతథోక్తం, అతఏవ పుమానిత్యవధారితం అముమాగచ్ఛంతంవ్యక్తివిశేషం
 నారదశ్చతివాస్తవాభిప్రాయేణ పుంలింగనిర్వాహః క్రమాత్పూర్వోక్తసామా
 న్యవిశేషజ్ఞానక్రమేణ లోకదృష్ట్యావేదముక్తంహతిస్తు సర్వంవే

తే- మాఘమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానై-ప్రథమస్కంధః

శ్రీమద్దేవమండపాచార్యబోధనః || 3 || నవానధోధోబృహతఃపయోధరాక్షా
 మహాధకర్పూరపరాగపాండురమ్ | క్షణంక్షణోత్తిష్టగజేంద్రకృత్తినాస్సుటోప
 మంఘాతసి తేనశంఖునా || 4 || దధానమంభోరుహ కేసరద్యుతిజటాశ్శరచ్చం.

పారదగత్వబోధి, నారదంబుద్ధవానిత్యధః, నారదస్యకర్తృత్వేపి నిపాతేనఇతి
 శబ్దేనాభిహితత్వాన్నద్వితీయా తిజాద్యుపసంఖ్యానసోపలక్షణత్వాత్ యథా
 మావామనః || నిపాతేనాప్యభిహితైకర్తృణి నకర్తృవిభక్తిః, పరిగణనస్య ప్రాయీ
 కత్వాదితి + బుధ్యతైకర్తరిలుచ్ఛే, దీపజనబుద్ధపూరితాయిప్యాయభోగ్యతర
 ప్యామితిసూత్రేణచిహ్, చిహ్నుగితితన్యుక్, అత్రవిభావిత్వాకృతిం-విభక్తావ
 యవమిత్యాకృతివిభావనావయవవిభాగయోపపదార్థయోః విశేషణకత్వా శరీ
 తిత్వపుంస్తావధారణపేతుత్వేనోపన్యాసాత్, పదార్థపేతుకం కావ్యలింగ
 మలంకారః, పేతోర్వాక్యపదార్థత్వే కావ్యలింగమదాహృతమితి లక్షణా
 త్ || 3 ||—అథనప్రభిఃక్లౌకైర్పారదమహామునివిశిష్టమ్ || నవానితి || కీదృశ
 శమముం నవాన్సదస్సంభృతసలిలాన్ ఆతీనీలానితియావత్- బృహదా విపు
 లాన్ పయోధరాన్ మేఘాన్ అధోధః మేఘానాం నమీపాధఃప్రదేశైతమి
 తిశేషః + ఉపభృత్యధనస్సమీప్యఇతిద్విర్భావః తద్యోగాద్ద్వితీయా * ఉభయ
 భృతసోఃకార్యాధిగుపర్యాదిమత్రిమ | ద్వితీయామ్రేడితాలేమ తతోవ్యత్యా
 పిదృశ్యతేఇతివచనాత్, సమూఢః-పుంజీకృతః || 2 || సమూఢఃపుంజీకృతః
 ఇతివిశ్వః || కర్పూరస్య పరాగశ్చూణః తద్వత్పాండురం అతపవ క్షణంమే
 ఘనమీపావస్థానక్షణే అత్యంతసంయోగేద్వితీయేద్వితీయా, క్షణమతాండవో
 త్వవేమ || 2 || నిర్వాప్యపారస్థితాకాలవిశేషోత్పవయోక్షణఇత్యుభయత్రాప్యమ
 రః || ఉత్తిష్టా-ఉపరిధారితా, గజేంద్రస్యకృత్తిశ్చర్మయేనతేన || 2 || అజినంచర్మ
 కృత్తిస్త్రీత్యమరః || ధూత్యాభస్తనా, సితేన-శుభ్రేణ || 2 || ధూతిర్భుసితభస్మ
 నీఇత్యమరః || శంభునాస్సుటా ఉపమాసాదృశ్యోయస్యతం స్సుటశఃఘాపమ
 మిత్యధః సాపేక్షత్వేపి గమకత్వాత్సమానః, సదృశపర్యాయయోరెవ తు
 ల్యావమాశబ్దయోః + అతులూపమాభ్యమితినిషేధాత్ సాదృశ్యవాచిత్యే తృ
 తీయేత్యాహుః, కేదిమంఘ్లాకం చయస్త్విమామిత్యతః ప్రాగ్గీత్యా వ్యాఖ్యతః
 తే, తేమాంపుంస్తావధారణాత్ ప్రాక్తజః పిండమాత్రస్య శంభూపమాచిత్యర
 చింత్యమ్ || 4 ||—దధానమితి || పునః అంభోరుహ కేసరద్యుతిః-పథకిజలమ్

ద్రమరీచిరొచిషమ్ । విపాకపింగాస్తుహిసస్థలీరుహాధరాధరేంద్రం వ్రతతీతతీరి
 వ ॥ ౫ ॥ పిశంగమాంజీయుజమజ్జనచ్చవింవసానమేణాజినమంజశయ్యతి । సు
 వణనూతాకలితాధరాంబరాంబిడమ్బయంతంశితవాసనస్తనుమ్ ॥ ౬ ॥ వి
 హంగరాజాంగరుహైరివాయతైర్నిరణ్ణయోర్వీరుహావల్లితంతుభిః । కృతౌషపీ
 తంహిమశుభ్రముచ్చక్షేఘనఁఘనాంతేతటితాంగజైరివ ॥ ౭ ॥ నిసగే చితో
 జ్జివలనూక్షపక్ష్యాలనద్బిసచ్చేదసితాంగసంగినా । చకాసతంచారుచమూరుచ
 ప్రభాః, పిశంగీరిత్యర్థః, జటాః దధానంస్వయంతు శరచ్చంద్రమరీచిరివరోచిర్య
 స్య తద్వద్దవళవణామిత్యర్థః, అతవీవవిపాకేన-పరిణామేన, పింగాః-పింగళాః,
 తుహిసస్థల్యాం-తుషారభూమా, రోహంతీతి తుహిసస్థలీరుహాఃక్విప్, వ్రతతీత తీః
 లతాసమూహాః ॥ ౬ ॥ వల్లితువ్రతతిర్లతేత్యమరః ॥ దధానం ధరాధరేంద్రోహిమ
 వాకతుహిసస్థలీతివిగాల్, అన్యథానారదోపమానత్వానంభవాచ్చతమివస్థితమి
 త్యుత్పేత్సా ॥ ౫ ॥ పిశంగేతి ॥ పునఃముంజస్త్రుణవిశేషః, తన్నయామేఖళా
 మాంజీ పిశంగామాంజ్యాయజ్యతఇతిపిశంగమాంజీయక్ + సత్సాద్విషేత్యా
 దినాక్విప్ + (ప్రి)యాఃపుంసదిత్యాదినా పిశంగీశబ్దస్య పుంసద్భావః-తం అజ్జన
 శ్చవింధవళకాంతిం ॥ ౬ ॥ వశక్షోధవళోజ్జనఇత్యమరః, అంజనద్యుతి అంజనవ
 ర్ణంవణాజనంకృష్ణమృగచర్మవసానమాచ్ఛాదయంతం + నసఆచ్ఛాదనఇతిధాతౌ
 శ్చాన్- సువణనూత్రేణకనకమేఖలయా, ఆకలితంబద్ధం అధరాంబరమంత
 రీయం యస్యాస్తాం- శితివాససానీలాబరస్యబలరామస్య త్రసుంబిడంబయంతం
 అనుకుర్వాణమిత్యాధీయముపమా ॥ ౬ ॥ — ॥ విహంగేతి ॥ పునఃవిహంగరా
 జాంగరుహైరివ గరు త్తల్లోమతుల్యైః ఆయతైర్దీప్యైఃహిరణ్యస్యవికారఃహి
 రణ్ణయా + దాండినాయనేత్యాదినా, మయటియలొపనిపాతః తస్యామూ
 ర్వాస్యం, రుహంరూఢాః+ఇగువధలక్షణః కప్రశ్యయః - తాసాంవల్లీనాం తంతు
 భిః తంతుకల్పైస్సన్నాతావయవైః ఉపాదానగుణాద్ధిరణ్ణయైః కృతౌషపీతం శో
 భాథం కల్పితయజ్ఞసూత్రం స్వయంహిమశుభ్రం, అతవీవఘనాంతేశరది-తటి
 తాంగజైరువల్లితం ॥ ౬ ॥ తటిత్సాదామసీవిద్యుదిత్యమరః । ఉచ్చేచరవోచ్చ
 క్షేరున్నతం ఘనంమెఘమివస్థితమ్ ॥ ౭ ॥ — ॥ నిసగేతి ॥ పునఃనిసగాత్సన్
 భావాదేవ చిత్రాఃకృష్ణశారాః, ఉజ్జ్వలానిభాస్వరాణీనూక్షాణిలోమానియ

ర్మణాకుఢేననాగెంద్రమివెంద్రవాహనమ్ || ౮ || అజస్రమాస్ఫులితవల్లకీగుణక్ష
తోజ్జ్వలితాంగుష్ఠనఖాంశేభిన్నయా | పురఃప్రవాళైరివపూరితార్థయావిభాంత
మచ్ఛస్ఫటికాక్షమాలయా || ౯ || రణద్విరాఘట్టనయానభస్వతఃపృథగ్విభిన్న
శృతిమండలేన్సవ్యైః | స్ఫుటిభవద్ధ్రామవిశేషమూగ్ధనామవేక్షమాణంమహా

స్యతేన- లసకయోబిసచ్ఛేదోమృణాళఖండః || ౧౦ || ఛేదఃఖండో (స్త్రి)యామితి
త్రికాండశేషః | తద్వత్స్రితంగవపుషి సంగినానక్తేన చాతుశ్చరురుచీణ చమూ
రుచ ర్మణామృగత్వచా, కుఢేనవృష్టాస్తరణేన || ౧౧ || పరీవేణ్యాస్తరణంవణఃపర్థి
స్తామఃకుఢోద్వయోరిత్యమరః- ఇంద్రవాహనగనాగెంద్రమైరావణమివఇహేం
ద్రస్య వాహనమితిస్వస్వామిభావమాత్యస్య వివక్షితత్వాత్ + వాహనమహా
తాదితనణత్వం, యథాహవామనః నేంద్రవాహనశబ్దేణత్వం- ఆహితత్వస్యావి
వక్షితత్వాదితి- చకాసతందీప్యమానం+చకాసేశ్వతరీనాభ్యస్తాచ్ఛతరీతినుమభా
వః జక్షిత్వాదయస్పడిత్యభ్యస్తసంజ్ఞా || ౧౨ || — || అజస్రమితి || పునఃఅజస్రం
ప్రాచుర్యేణ ఆస్ఫులితాస్తాడితాః - సౌష్ఠవపరీక్షార్థం న్యుద్ధాంగుష్ఠనతంత్రీ
తాడనం పగ్గసిద్ధం లెహంవల్లకీగుణానాం వీణ్యా తంత్రీణాం || ౧౩ || గుణస్తావృత్తి
శబ్దాచిహ్వాసంధ్యాద్యతంతకుష్మితియాదవః క్షతేనసంఘర్షణేన ఉజ్జ్వలై రంగు
ష్ఠనఖాంశుభిః, భిన్నయామిశ్రియాతద్యాగర క్తయేత్యర్థః; అతఏవపురః పు
రోభాగేప్రవాళైః విబుధైః || ౧౪ || అథవిద్యుమఃపుంసిప్యవాళంపున్నపుంసకమి
త్యమరః- పూరితార్థయేవస్థితయా అచ్ఛస్ఫటికానామక్షమాలయా జవమాలయే
త్యర్థః తథాప్రసిద్ధస్ఫటికగ్రహణాదృషేమోక్షార్థాత్త్వం వ్యజ్యతే * స్ఫటి
కోమోక్షదఃపరఇతి మోక్షార్థానాంస్ఫటికాక్షమాలాభిధానాత్, విభాంతంభా
నమానం+భాతేశ్వత్ప్రత్యయః అత్యనఖాంశుభిన్నయేతిస్వగుణత్వాగ్గనాభ్యగు
ణస్వీకారలక్షణః తద్గుణాలంకారఉక్తః * తద్గుణఃస్వగుణత్వాగ్గదన్యోత్కృ
ష్టగుణాహృతిరితిలక్షణాత్ తదుత్థాపితాచేయం ప్రవాళపూరితార్థత్వాత్ప్రే
క్షేత్యనయోరంగాంగిభావేనసంకరః || ౧౫ || — || రణద్విరితి || పునఃసభస్వతః వా
యోః ఆఘట్టనయాఆఘాతేన పృథగసంకీర్ణం- రణద్విధ్వజనద్విః అనురణనా
త్తనోత్పద్యమానేరిత్యర్థః శృత్యార్థబద్ధమనురణనంస్వరఇతిలక్షణాత్; తదు

భస్మదః | సమానదత్వాదితదైత్యసంపదఃపదం మహేంద్రాలయచాదుచక్రిణః || ౧౧ |
 పతత్పతంగప్రతిమస్తపోనిధిఃపురోస్యయావన్నభువివ్యతీయత | గీరేస్తటిత్వా
 ద్రోగ్రామకాస్త్రయః | షడ్జమధ్యమగాంధారాస్త్రయాణాంజన్తపాతపఇతి ||
 మూర్ఖనాల్క్షణం * కృమాత్స్విరాణాంసప్తానామారోహశ్చవరోహణమ్ |
 మూర్ఖనైత్యుచ్యతేగ్రామస్తావతాస్సప్తసప్తచ || గ్రామత్రయేపిప్రశ్నేకంసప్త
 సప్తచమూర్ఖనాః | ఇత్యేకవింశతిమూర్ఖనాభవంతితన్నామానితు * నాన
 పేక్షితముచ్యతఇతిప్రతిజ్ఞాభంగభయాన్నలిఖ్యంతఇతిసర్వమవదాతం- అత్రపుం
 వ్యాపారమంతరేణస్వరాద్యావిర్భావోక్త్యాకోపిలాకాతికాన్త్యాయంశీల్వసో
 వైవాతిశయోవీణాయాఃప్రతీయతే, తేనసహస్వతస్సిద్ధాతిశయస్యాభేదేనాధ్యవసి
 తత్వాత్ తన్నూలాతిశయోక్తిరలంకారఃసాచమహత్వాఃపుంవ్యాపారంవినామూ
 ర్ఖనాద్యసంబంధేపీనంబంధాభిధానాల్, అసంబంధేసంబంధరూపతయాచపుం
 వ్యాపారాఖ్యకారణంవినాపిమూర్ఖనాదికార్యోత్పత్తిద్యోతనాల్ విభావనా
 వ్యజ్యతఇత్యలంకారణాలంకారధ్వనిరితినంత్యేపః || ౧౦ ||—|| నివర్త్యేతి || అతీం
 ద్రియాః ఇంద్రియమతిక్రాంతాః- దేశకాలస్వరూపవిప్రకృష్టాధాన్యః+అత్యాద
 యః క్రాంతాద్యరేద్వితీయయేత్సేనమాసః ద్విగుప్రాప్తావన్నాలంఘ్యర్వగతిస
 మాసేమవతవల్లింగతాప్రతిషేధోవక్రవ్యఇతివిశేష్యలింగత్వం తేషాంజ్ఞానం త
 స్యనిధిః సర్వాధికద్రౌత్యైత్యధః సః నారదఃకృతానతీకృతప్రణామా అను
 ప్రజితానుగచ్ఛతః నభసిసీదంతిగచ్ఛంతిసభస్మదః, సురా+నతూద్విష
 త్యాదినాక్షిప్, నివర్త్యప్రతి(షిధ్య)యాప్య సాదితాఃవినాశితాః దైత్యానామ
 సురాణాం సంపదాయేనతస్య చక్రిణోహరః మహేంద్రస్యాలయోభవనం- త
 ద్వచ్చాదు, పదంస్థానం సమానదత్ ప్రావల్+సమామూర్వాత్పిదతేలుక్ పు
 షాదిత్వాదక్ అత్రనతీనతీతపదః పదమితిచదవ్యయోవ్యంజనయ్యగ్గయోరసక్కు
 దావృత్త్యాచేకానుప్రాసః అన్యత్రవృత్త్యనుప్రాసఇత్యనయోస్సంస్కృష్టిః || ౧౧ ||
 ||పతదితి || పతక ఆకాశాదవతరక యఃపతంగస్సూర్యః సప్రతిమాఉపమానం
 యస్యసః || ౧ || పతంగపక్షిసూర్యోచేత్యమరః, తపోనిధిఃమునిః అన్యహరఃపు
 రోభువిపురః ప్రదేశే యావన్నవ్యతీయతనాతిష్ఠల్ + లీక్ గతావితిభాతాదై
 వాదికాత్పతరలిక్, తావదవ్యతీగీరేన్నేలాల్ తటితాస్యసంఘీతతటిత్వాన్

సేవకాపమచ్చుకైజ్జేవేనపీతాదుదతిపదచ్యుతః ||౧౨|| అథప్రయత్నోన్నమితా
నమత్సజ్జేధ్యుఃతేకథంచిత్యణినాంగజైరథః | స్యధాయితామభిదేవకీసుతంసు
తేనధాతుశ్చరణౌభువన్ధలే ||౧౩|| తవఘ్నమఘ్నాధికయాదివూరుషస్సవర్య
యాసాధుసవర్యపూవుజత్ | గృహనుష్ఠేతుంప్రణయాదభీష్ణవౌభవంతినాపున్య

మేఘుషవ తదన్యాస్తీత్యాదినామతుపిర్ముయఇతిమతుపోమకారస్య వకారః త
సౌమత్వవర్ణభేదాభిభవజ్ఞానామేకసంజ్ఞాధికారణౌపదతాన్వజత్వం ఉచ్చుకై
చున్నతాత్పితాదాసనాల్ - జవెనాదతిష్ఠల్మునిచరణయోభూస్సృశాతాప్రి
కేవస్సయముత్థితవాక్ * ఉద్భవంపాణౌహ్యుత్క్రమంతియునః స్థవిరతి
గతే | వ్యక్తుత్థానాభివాదాభ్యాంపునస్తాప్రతిపద్యతఇతిశాస్త్రమనునరన్ని
తిభావః + ఉచోనూర్ధ్వకర్తణీనియమాల్ ఇహోర్ధ్వకర్తణీనాత్తనేపదం, ప
తత్పతంగఇత్యత్ర - పతంగస్యపతనాసంభవాదియమభూతోపమేత్యాచార్యదండి
ప్రభృతయోబధణః, అతపవాత్రాప్రసిద్ధసౌపమానత్వానాగాదుత్ప్రేక్షేత్యా
ధునికాలంకారికాస్సర్వేనణయంతి ||౧౨|| — || అథేతి || అథాచ్యుతా
త్థానానంతరం, ధాతుస్సుతేననారదేన, ప్రయత్నోన్నమితాస్తథాపి ముని
పాదన్యానభారాదానమంతః ఫణాయేషాఃత్రైఫణినాంనర్పణాంగజైః అథః
అథఃప్రదేశే, కథంచద్వైతేస్తాపితే-భువస్థలభూవృష్టలభిదేవకీసుతం దేవకీసు
తమభి+లక్షణానాభిప్రతిఅభిముఖ్యిఇత్యవ్యయాధానఃచరణౌపాదౌ ||౧౩|| పదం
ఘ్రిశ్చరణౌస్త్రీయామిత్యమరః | స్యధాయితాంనిహితౌ+దధాతేకర్తృలు
జ్జ * స్యచ్ సీయశ్చాదినాచిన్వదితియగాగమః, అత్రాణినాం సమనా
న్నమనానంబంధేపిమునిశౌరవాయతత్సంబంధాభిధానాదతితయోక్తిభేదః ||౧౩||
|| తమితి || ఆదిపూరుషః పురాణపురుషః+అన్యేషామపిదృశ్యతఇతివాచీఘ్నః,
సకృష్టః అఘ్నంపూజామహాతీత్యఘ్నఃతంతఃపుజామహామిత్యఘ్నః+
తందాదిభ్యోయః, తేనారదం అఘ్నార్థం పూజార్థం, దగ్ధమఘ్నం +
పాదాఘ్నాభ్యాంచెతియత్ప్రత్యయః || ౧ || మూల్యేపూజావిధావర్ణః * వ
త్తుతిష్ఠవ్యఘ్నమఘ్నార్థఇత్యభయత్యావ్యమరః || అఘ్నమౌదిర్యస్యాస్తయా
అఘ్నాధికయా + శేషాద్విధాపేతికప్పిత్యయః || నవర్యయా-పూజయా ||౧||
పూజానమస్యాపేతిస్సవర్యార్పాహౌస్సమాఇత్యమరః|| సాధుయథాతథా

మహామహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గే

కృతాం మనీషిణః || ౧౩ || నయావదేతాపుదపశ్యదుత్థితాజనస్తుషారాంజనవర్షతా
 వివ । నప్రహస్తదత్తైమునిమానసేమునిశ్చిరంతనస్తావదభివ్యవీశత్ || ౧౪ || మ
 హామహానీలశిలారుచఃపురోనిషేదివాక్ కంసకృషస్సగిష్టరె । శ్శితోదయాద్యైభి
 పర్యపూపుజత్ - పరిపూజతివాక్, తౌచక్ యక్తృచైతదత్పథాంతరంస్యస్య
 తి, గృహానితి మనసకోపిణోమనీషిణః సంతః + పృథాదరాదిత్వాత్సాధుః, అ
 పుణ్యకృతాం పుణ్యమకృతవతాం + సుకర్తపాపమంత్రపుణ్యమకృతాః ఇతిభూతై
 క్షిప్, గృహాః ప్రణయాత్ప్రియైరుపైతుమాప్తుం అభీష్టవౌభ్యావుమిచ్ఛవః ఉ
 త్సుకాః + ఆప్నోతేస్సన్నతాదుప్రవ్యయః, ఆప్తజ్ఞప్యథామీడితికారీ, స
 భవంతి, కింతు పుణ్యకృతామేవ అతఃకృచ్ఛగ్రీభాస్సంతఃపూజ్యాః ఇత్యర్థః || ౧౪
 నెతి || ఉత్థితావేతామునికృష్టా జనః తుషారాంజనయోఃపర్వతావిజయావన్నో
 దపశ్యత్ - నోత్ప్రేక్షితవాక్, తావచ్చిరంతనః - పురాణః, మునిఃకృష్టః పురాణి
 ల భగవాన్ బదరికారణ్య నారాయణావతారై తపస్సిస్థితవానితిపురాణవచనా
 త్ + సాయంచరమిత్యాదినాట్యుప్రత్యయస్తుడాగమశ్చ, స్వహస్తేన దత్తైగౌర
 వాదాత్తహస్తార్పితై ఆసనే మునిం నారదం అభివ్యవీశత్ నాభిముఖ్యేనో
 వవేతితవాక్ + అభినివూర్వాద్విశతేనాచక్ || ౧౫ || — మహామహేతి ||
 మహాత్మాః మహానీలశిలాయాః సింహశద్వివసంభవేంద్రగిలోపలస్య రుగివరుగ్య
 న్యతస్యేత్యవమాలంకారః * సింహశస్యాకరోద్భూతా మహానీలాస్తుత్సృతా
 ఇతి భగవాన్గస్త్రః || ౧౬ || మహానీలాభ్యంగరాజేమణిగాగవిశేషయోరితివి
 శ్వః || కంసకృషః త్రింకృష్టస్య పురోగ్రే ఉచ్చక్తేరున్నతై విప్లరే-ఆసనే, +
 వృక్షాననయోర్విష్టరతివత్సం || ౧౭ || విప్లరోవిటపీదగ్భముష్టిః పీఠాద్యమానన
 మిత్యమరః || నిషేదివాక్ - ఉపవిష్టవాక్ + భాషాయాం నడవసశ్శువత్తి క్వ
 గుః, సమునిః అభిసాయం సాయంకాలాభిముఖం అన్యయాభావః, సాయంకా
 లస్య కాష్ట్యాత్కృష్టోపమానత్వశ్శ్రితః ఆశ్రితః ఉదయఇత్యది ర్భ్యనతస్యచం
 ద్రమసః అభిరామతాం ఉచ్చక్తేక్సోభాం ఆచూచరత్ - చారితవాక్, ప్రాప్త
 వానిత్యర్థః + చురస్తేయే, తిత్తిత్యాదినాచక్ అత్రాగ్యస్యాన్యధర్త సంబంధాన
 మ్భవాచ్చంద్రమసోభిరామతామివాభిరామతామిత్యోపమ్యపర్యవసానాదను
 భవద్వస్తుసంబంధరూపోనిదర్శనాధేదః సచోక్తోపమాయామంగారిభావేన సం

సాయముచ్చక్తైరమాచరచ్ఛంద్రమసాభిరామతామ్ ॥ ౧౬ ॥ విధాయతస్యావ
చితంప్రసేమషఃప్రకామమప్రీయతయజ్వనాంప్రియః । గృహీతుమార్యాస్పరిద
ర్భయాముహుర్హనుభాజాహినితాంతమర్ధిసః ॥ ౧౭ ॥ అశేషతీర్థోపహృతాః
కమండలోర్నిధాయపాణావృషిణాభ్యుదీరితాః । ఆఘాఘవిధ్వంసవిధౌపతీయ
సీర్షితైసమార్ధ్నాహరిరగ్రహీదపః ॥ ౧౮ ॥ సకాంచనేయత్ర మునేరనుజ్ఞయా
నవాంబుదశ్యామతనుర్న్యవిక్షత । జిగాయజంబూజనితశ్చియశ్చియం సుమేరు
క్షీర్వతే ॥ ౧౯ ॥ — విధాయైతి ॥ యజ్ఞానోవిధివదిష్టవంతః ॥ ౧౬ ॥ యజ్ఞాతు
విధినెష్టవానిత్యమరః ॥ + సుయజ్ఞోజ్వలన్, తేహంప్రియోహరిః ప్రసేమ
షః-ప్రసన్నస్య, సదేక్ష్యసురిత్యుక్తం, తస్యమునెరపచితింపూజాం ॥ ౧౭ ॥ పూ
జామస్యావచితిరిత్యమరః ॥ విధాయ విశేషేణ మనోవాక్కాయకర్తృభిస్తత్ప
రతయా కృత్వా ప్రకామమత్యంతం అప్రీయత-ప్రీతోభవత్ + ప్రీజ్ఞోదైవాది
కాత్కరరిలజ్, మునిపూజాయాఃప్రీతిమేతుత్వైథాంతరం న్యస్యతి ॥ గృహీ
తుమితి ॥ మహానుభావాః-మహాత్మానః, ఆర్యా-పూజ్యా, పరిచర్యయా-పరి
వ్రస్యయా, గృహీతుం-వశీకర్తుం, + గ్రహోలిటిదీర్ఘః ఇతిదీర్ఘః ముహుర్ని
తాంతం అర్థినాభిలాషవతోహేతవంతి + అర్థనమర్థాభిలాషః నపిమామస్తీతి
మత్వర్థిణ్యయిషిః సతుఃసిః, కృద్వృత్తైస్తద్ధితవృత్తిర్బలీయసీతిభాష్యేడక్షత్వా
త్ ॥ ౧౮ ॥ — అశేషతి ॥ అశేషభ్యః తీర్థభ్యః ఉపహృతాః-ఆహృతాః, తథా
కమండలోః పాణానిధాయ కమండలారుదపాత్యాదుద్భృత్య పాణానిధాయే
త్యర్థః, కుసులాత్పచతీత్యాదివత్ క్రియాంతరాక్షిప్తక్రియాపేక్షయా కమం
డలారుదానత్వాత్ప్రపంచమి ॥ ౧౯ ॥ అస్త్రీకమండలుఃకుండిత్యమరః ॥ ఋషి
ణా అభ్యుదీరితాః క్షిప్తాః అతపవాఘాఘానాం-పాపసమూహానాం విధ్వంసవి
ధౌ-విరాశకరణై, పతీయసీస్సమర్థతరాః + పటుశద్ధాదీయసుని, ఉగితశ్చైనిజీవ
అపోజలాని హరిఃకృష్టః సతేసమూర్ధ్నా శిరసా అగ్రహీత్, స్వీకృతవాక్ +
గ్రహేలుజ్ ॥ ౧౮ ॥ — స ఇతి ॥ నవాంబుదశ్యామతనుః సహరిః మునెరను
జ్ఞయా, కాంచనే, కాంచనవికార + వైకారికోబ్ధిత్యయః-యత్రాసననెస్య
విక్షత ఉపవిష్టవాక్ + నిపూర్వాదిశేలుజీనెర్విశేషత్యాత్తనేపదమ్, శలఇ
గుప్తధాదినిటఃకన్యితకన్య తదాసనం తదాహుర్వపవేశసమయే జంబూర్పిల్ల

శృంగసృతహతవాసనమ్ ॥ ౧౯ ॥ సతవ్రతార్థసర్వరథాన్వరాంబరః కఠోరతా
 రాధితలాఞ్చనచ్ఛవిః । విదిమ్యుఃకేవాడబజాతవేదసశ్శిఖాభిరాశ్శిష్టఐవాంభసాం
 నిత్యః ॥ ౨౦ ॥ రథాంగపాణేఃపటలేనరోచిషామృషిత్విషస్సంవలితావిరజితే । చ
 లత్పలాశాంతరగోచరాస్తరోస్తుమారమూరైరివనక్రమంశవః ॥ ౨౧ ॥ వృషల్లు
 తాపిఞ్చనిభైరభీశుభిశ్శుభైశ్చనవ్రచ్ఛదపాంసుపాండుభిః । వరస్పరేణ చుచ్చు
 లోవృక్షవిశేషః ॥ ౨౨ ॥ జంబూస్సురభివత్రాచరాజజంబూర్తహఃఫలత్కభిధాన
 రత్నమాలాయాం తయాజనితాత్రిర్యసృతసృతతోక్తస్య + భాషితపుంస్కత్వా
 త్పక్షే పుంవద్భానః, అతానుమభావః సుమేధశృంగసృశ్శియం జిగాయ అభి
 భావితవాక్ తదన్వద్భభావిత్యర్థః + సకలటాజైరితికుత్వం ఉపమానుప్రాస
 యోస్సంస్మృష్టిః ॥ ౨౩ ॥—స ఇతి ॥ తప్తంపుటపాకశోధితం కార్తస్వరం స్వ
 ర్ణం ॥ ౨౪ ॥ దుక్తంకార్తస్వరంజాంబూనదమస్తావదోఽప్రియామిత్యేవరః ॥ త
 వ్యద్భాన్వరం దీప్యమానమంబరంయస్యసఃభాన్వరాంబరః పీతాంబరఐత్యర్థః
 కఠోరతారాధిపస్య పూణాండోః లాఞ్చనస్య కళంకస్య భవిరివభవిన్యన్యసః
 + ఉపమానపూర్వపదోబహువ్రీహిః ఉత్తరపదలాపశ్చ- సహరిః బాడబజాత
 నెదనో-బడదాగ్నైః, శిఖాభిర్వాసలాభిః, ఆశ్శిష్టోవ్యాప్తః యుక్తః అంభసాం
 నిధిస్సముద్రీకనవిదిమ్యుతే బధాసే ॥ ౨౫ ॥—రథాంగైతి ॥ రథాంగంచక్రంపా
 తాయస్యతస్యహరేః + వృహరణౌర్థేభ్యఃపరేన్మితాప్రమాణవతతత్కతిపాణాః ప
 రనిపాతః, రోచిషాం భవినాం, పటలేన-సమూహేన, సంవళితాః-మిశ్రితాః,
 ఋషేః త్విషారుచయఃనక్తంరాత్రౌ,నవ్రమ్భర్థకమవ్యయంతరొవృక్షస్యచ
 లతాం పలాశానాంవత్రాణాం అంతరాణి, వివరాణి గోచరా ఆశ్రయాయేషాం
 తె తుషారాశీతలామూర్తిభ్యస్యతస్యేందోః అంశవోమయాభాణవ విరేజితై
 చకాశితై, ఉత్పైతౌ ॥ ౨౬ ॥—వృషల్లేతి ॥ వృషల్లతీతివృషల్లం-వికసితం,
 + పుల్లవికసనఇతిధాతోఽపచాద్యజంతం, ఫలేస్తునిష్ఠాయాం అనుపసగ్గాత్పుల్ల
 షీబకృకోల్లాఘాఇతిని(పాతనాత్)యమాత్) వృషల్లత్వేవేతిక్షీరసాన్వమి. తా
 పిఞ్చస్య తమాలస్య పుష్పం తాపిఞ్చం ॥ సూ ॥ ఫలేబులితితద్ధితలుక్ ॥ ౨౭ ॥
 ద్విహీనంప్రసవేనర్యమితిసంకుతత్వం ॥ ౨౮ ॥ కాలస్కంధస్తమాలస్సాన్వితేపి
 ఞ్చోపీత్యమరః ॥ తేనసద్భుజైః వృషల్లుతాపిఞ్చనిభైః + నిత్యసమాసత్వాదస్య

తామలచ్చపీతదైకవర్ణావినతౌబధూవతుః ॥ ౨౨ ॥ యుగాంతకాలప్రతిసంహృతాత్తనౌజగంతియస్యాంసవికాసమానత । తనామము ప్రత్యసక్తైటభద్విషస్తబాధనాభ్యాగమసంభవాముదః ॥ ౨౩ ॥ నిదాఘధామానమివాతిదీధితిం ముదావికాసంమునిమధ్యపెయషీ ! విహించనైవిభృదధిశ్రితశ్శ్రేణీసఘండరికాక్షణినుపదవిగ్రహః అతవ ॥ ౧ ॥ స్యురుత్తరపదేత్వమి । నిభసజ్జ్వానేనీకాశవ్రతీకాకౌపమాదయఇత్యమరః ॥ సప్తసప్తచ్చదాః పణౌనిసర్వసుయస్యేతిసప్తచ్చదౌవృక్షభదః ॥ ౧ ॥ సప్తపల్లవిశాలత్వకృచ్ఛారదోవిషమచ్చదఇత్యమరః ॥ సంఖ్యాశబ్దస్య వృత్తివిషయే పీష్నార్థత్వం సప్తపల్లాదిమాత్తంభాష్యే, శేషంతాపి జ్ఞాపత్, తస్యపుష్పాణి సప్తచ్చదాని, తెహంపాఃసుః రజః తద్వత్పాండూభిస్సితైశ్చభేగ్ శుభైశ్చ అభీశుభిరన్యోన్యరశ్మిభిః ॥ అభీశుఃప్రగ్రహేరశ్చావితిశాశ్వతః ॥ పరస్పరేణ చ్ఛురితే రూషితేఅమలే ఛవీ అన్యోన్యకాంతియయోస్తా ఛవ్యోరభీశూనాంచావయవావయవవిభావాద్యేదేననిరైశః, తౌ హరినారదౌ తదా ఏకవర్ణావినతౌబధూవతుః ఉభయప్రభామేళనాదుభయోరపిసర్వాక్లేబోగంగాయమునానంగమఇవ స్ఫుటికేంద్రనీలమణిప్రభామేళనప్రాయః కశ్చిదేకవర్ణః ప్రాదుర్బధూవ తన్నిమిత్తాచెయమనయోరేకవర్ణత్వాత్ప్రేక్షా ॥ ౨౨ ॥ —యుగాంతేతి ॥ యుగాంతకాలే-ప్రళయసమయే, ప్రతిసంహృతాః ఆత్మస్యపసంహృతాః ఆత్మనౌజీవాఃయేనతస్య కైటభద్విషోహ రేయస్యాంసౌనౌజగంతిలౌకాః సవికాసం నవిస్తారం సవిస్రమ్భః అసత-అతివృత్త+అనడవవేశనెలక్ష్, తత్రతనాదేశౌ తపోధనస్య నారదస్య అభ్యాగమేనఆగమనేన నమ్భవంతీతిసమ్భవాస్సమ్భూతాః + పచాద్యచ్, ముదః-సంతౌషాః నమముః అత్యేరిచ్యంతేత్వర్థః చతుర్దశభువనభరణపర్యాపైసి వపుషి అంతర్మహంతీతి కవిప్రాణోక్తిసిద్ధాంతియేన స్వతస్సిద్ధస్యాభేదేనాధ్యవసితత్వాదతితయోక్తిః, సాచ ముదామంతస్సమ్భంధేవ్యసమ్భన్తోక్తౌ సమ్భంధే అసంబద్ధరూపాతితయోక్తిః ॥ ॥ నిదాఘేతి ॥ నిదాఘముష్ణం-ధామలైజ్ఞాయన్యతంతథోక్తం॥ ౧॥ నిదాఘాగ్నిష్టకాలేస్యా దూష్టస్వేదాంబునౌరపీతివిశ్వః, అర్కంసూర్యమివఅతిదీధితి మేధికకాంతిం, మునిమభినారదమభిలక్ష్య+అభిరభాగఇతిలక్షణక ర్తవ్యవచనీయ్యసంజ్ఞా క ర్తవ్యవచనీయ్యుక్తే ద్వితీయాముదాసంతౌషేణ - వికాసముపే

టాభవత్ || ౨౪ || సితంసితిమ్నా సుతరాఁము నెర్పపురిన్సారిభిస్సౌధమివాథల
 మ్భయన్ | ద్విజాపలివ్యాజనిశాక రాంశుభిశ్శుచి స్థితాంవాచనమవోచదచ్యుతః ||
 హరత్యఘంసంప్రతిహేతు రేష్యతశ్శుభస్యపూ రావీదరితైఃకృతంశుభైః | శరీర
 యషీఉపగతే + ఉపెయివాచనాశ్వానమాచాన శ్చైతిభూ తైకస్సుప్రత్యయాంతో
 నిపాతితః, అతవవాధిశ్శికాప్రాప్తాశ్చిర్యాభ్యాం తైతథా కై + ఇకోచివిభక్తావితి
 సుమాగమః విలోచనేనేత్యేభిభృత్ + నాభ్యస్తాచ్చతురితినుమభావః-సహరిః
 పుండరీకాక్షఇత్యేవం స్ఫుటాభవత్, సూర్యసన్నిధానే శ్రివిశాసభాకైస్స
 పుండరీకసాధమ్యాత్ - పుండరీకైశ్చవాక్త్రీయస్యేత్యవయవాథలభై- పుండరీ
 కాక్షఇతి వ్యక్తమన్యథానంజ్ఞాధూదిత్యథః- అత్యేభిభృత్ స్ఫుటాభవదతి-
 వదాథాహేతుకస్య కావ్యలింగస్య, విజాఘభామానమివేశ్యపమాసాపెక్ష
 తావదనయోరంగాంభావేనసంకరః || ౨౪ ||—|| సితమితి || అథ ఉభయోరుపవే
 శాన-తిరం- అచ్యుతఃకృష్ణః, హేతుకర్తావిసారిభిరభీక్ష్యవిసరద్భిః+బహుళమా
 భీత్యైశ్చితిః- ద్విజాపలిఃదంతపక్షిః || ౨౫ || ఉంతవిప్రాండజాద్విజా ఇత్యేమా
 రః, సేనవ్యాజః కవటయస్యసః తమ్రావజ్యథః సచాసానిశాకరశ్చ త
 స్యాంశుభిఃకిరతైః- సితంస్వభావశుభ్రం, మునెర్నారదస్య - నపుఃశరీరంసౌధం
 ప్రాసాదమివ సుతరామత్యంతం+అవ్యయభూదాముప్రత్యయః, సితిమ్నా భావః
 శ్వేనప్రయోజ్యకత్కాలంభయన్ ప్రాపయన్ - అతిధవళయన్నిత్యథః+లభేర
 త్రగతున్వసజనప్రాప్త్యథాత్వేనాగత్యథాత్వాత్ గతిబుద్ధిత్యాదినా అణి
 తుర్నక ర్తత్వం- యథాహవామనః- లభేర్గత్యగత్యథాత్వాత్కృష్ణచ్యవౌకర్తః క
 ర్తత్వాకర్మత్వేనైతి ప్రాప్త్యవసజనగత్యథాత్వేతు క ర్తత్వమేవేతి రహ
 స్యంలభేశ్చైతినుమాగమః శుచి స్థితాంవాచం అవోచత్ ఉక్తవాన్ * స్థితేపూ
 రాభిభాషీచ పూర్వభాషీచ రాఘవ ఇతిన్యాయాదితిభావః + బూర్హిషోవచె
 రావలుక్ వచఉమితి ఉమాగమగుణః అత్రసౌధమిత్వేతున్వపమాయః సిత
 మ్నాలంభయన్నిత్యసంబంధేనంబంధరూపాతిశయోక్తిః ద్విజాపలివ్యాజనిశాక
 రేతి - భలాదిశబ్దైరనత్యేత్యప్రకీపాదన రూపాపహ్నావస్యవ, మిథోనైరప
 త్యోస్సంస్పృష్టిః || ౨౫ ||—|| హరతితి || భవదీయదశానం, శరీరంభజంతితి, శరీర
 భాజః తేహం, దగ్ధ్యణామితిభావః + భజ్ణ్యః కాలత్రితయేభూతాది కా

భాజాంభవదీయదశానంవ్యసక్తికాలత్యితయేపియోగ్యతామ్ ॥౨౬॥ జగత్సవర్యా
ప్రసహస్రభానునానయన్నియంతుంసమభావిభానునా । ప్రసహ్యైజాభిరసం
ఖ్యితాంగతైరదస్త్రవియానుత్తమనుత్తమంతిమః ॥౨౭॥ కృతఃప్రజాక్షేమకృతా
ప్రజాన్యజాసుపాత్రనిక్షేపనిరాకులాత్తనా । సదోపయోగేపిగురుస్త్రమక్షయో
త్రయేపియోగ్యతాంపాత్రతాం, వ్యసక్తిగమయతి, కుతఃసంప్రతిదగ్ధనకాలే, ఆఘం
పాపం-హరితిఅపనుదతిఏష్యతాభావినఃకుభస్యశ్చేయసఃపాతుః। తథా-పూర్వా
చరితైః పాగ్రనుష్ఠితైఃకుభైస్సుకృతైఃకృతం- ఏవంత్రికాత్మేపి నవస్యకాగ్యత్యే
నకారణత్వేనతః పుంసిసుకృతసమవాయమవగమయతి- అతపితాదృశంతేదశా
నంకస్యనాశాన్యమితిభావః-అత్రహరిత్యాదివాక్యత్రయార్థస్యశరీరెత్యాదివా
క్యత్రయార్థఃపాతుత్వాన్త్యైవాక్యార్థఃపాతుకంకావ్యలింగమలంకారః ॥౨౬॥
॥జగతితి ॥ జగతిలోకే-అపర్యాప్తాఅపరిచ్ఛిన్నాః సహస్రంభానవంశవోయ
స్యతేన భానునాఅర్కేణ ॥ ౧ ॥ భానవోర్కహరాంశవశ్యత్యభయత్రాపి వైజ
యంతి-యత్తమోనియంతుం నివారయితుం, న సమభావినశైకభావెలబ్ధే-అ
విద్యమానముత్తమంయస్తాత్తదనుత్తమంసర్వాధికం, అదస్తమఃమోహాత్తకంత
సంఖ్యితాంగతైః తేజాభిః, ప్రసహ్యబలత్, త్వయానుత్తంసన్నంతతస్మా
ఘృదశానోభవానితిభావః+నుదవిదేత్యాదినావికల్పితత్వాన్నిమానత్వాభావః॥
అత్రోపమానాద్భానోమునేరాధిక్యప్రతిపాదనాద్వ్యతిరేకః ॥ ౨౭ ॥ —॥
॥కృతత్యతి ॥ ప్రజానాంజనానాం అపత్యానాంచ క్షేమకృతాకుశలకారిణా ॥ ౧॥
ప్రజాస్యాత్సంతతౌజనశత్యమరః సుపాత్రేయోగ్యపురుషే- కలూహాదిదృఢభాజ
నెచ నిక్షేపణనిధానెన నిరాకులాత్తనా న్యస్తచిత్రైః ॥౧॥ యోగ్యభాజనయోః
పాత్రమిత్త్యమరః ప్రజాన్యజా బ్రహ్మణా-పుత్రిణాచ త్వంధనసంపదామివ శ్రు
తీనాంవేదానాం సదోపయోగేపిదానభోగాభ్యాంవ్యయేపి, అక్షయఃఏకత్రా
మ్నూనాదప్యత్రాగంత్యాచ్చైతిభావః గురురుపదేష్టా సంప్రదాయవసతాకృతి
యావత్- అన్యత్రమహా నిధీయతే అల్రేతినిధిఃనిక్షేపః కృతః+ ఉపసగేజ
ఘోఃకిరితికిప్రత్యయః- శ్రుతిసంప్రదాయద్వారాధర్మాధర్మవ్యసన్ధాపకతయాజ
గత్ప్రతిష్ఠాపేతునాం భవాదృశాందశానంకస్యనన్తాఘ్నిమితిభావః, అత్రశ
బ్జమాత్రసాధర్మ్యత్ శైలీయంప్రకృతాప్రకృతవిషయశత్యాహుః ॥౨౮॥ —॥

నిధిశ్శుశ్రీనాంధనసంపదామివ ॥౨౦॥ విలొక నెనైవతవామునాము నెక్కతఃకృ
తార్థాస్తినిబహితాంహసా । తథాపిశుశ్రూమరహం గరియసీగిరోధవా శ్రేయ
సికెనత్వవ్యతే ॥౨౧॥ గతస్పృహహోవ్యాగమనప్రయోజనంవదెతివక్తుం వ్యవసీయ
తేయయా । తనోతిసస్తాముదితాత్తగౌరవోగురుస్తవైవాగమవిషభృష్టతామ్ ॥౨౨॥
ఇతిబుగ్గవంతంతమువాచసవ్రతీనవాచ్యవిత్థ పురుషోత్తమత్వయా । త్వమేవసా
క్షాత్కరణీయఇత్యతఃకిమస్తికార్యంగురుయోగినామపి ॥౨౩॥ ఉదీణా రాగప్రతి
॥ విలొక నెతి ॥ హేము నేనిబహితాంహసా అపహృతపావ్తనా, అతపివ అము
నాతవవిలొక నేనైవ కృతాథణః కృతాస్తి తథావ్యహం గరియసీః అథవస్త
రాః+ ద్వివచనవిభజ్యోపపదేఇత్యాదినా ఈయన్- ఉగితశ్చేతిజీప్ ప్రియస్థి
రెత్యాదినా గురోగరాదేశః గిరస్తవవాచాపి శుశ్రూమః శ్రోతుమిచ్ఛుః
అస్తి+శృణోతేన్నన్నంతాదుప్రత్యయః సచైతద్వ్యధేత్యాహ అథవేతితథాహీ
త్యథః- అథవేతివక్షాతరప్రసిద్ధోరితిగణవా్యాఖ్యానాత్, శ్రేయః విషయేశే
నత్వవ్యతే- నకెనాపీత్యథః- కృతాథణతాయాఇయ తాథావాదితిభావః + భా
వెలట్ ॥౨౪॥— ॥ ఏవంప్రియముక్తాప్- నుప్రత్యాగమనప్రయోజనంవిషయేన
వృచ్ఛతి ॥ గతస్పృహఇతి ॥ గతస్పృహహోవిరక్తోపిత్వం ఆగమనప్రయోజనం వ
దెతివక్తుం; యయాభృష్టతయా వ్యవసీయతే ఉద్యోగ్యతే+ న్యతేర్భావెలట్, ఉ
దితముత్పన్నంఉక్తవా, ఆత్తనోమమగౌరవంయేనసః గురుఃశ్లాఘ్యః ఏవతవ
ఆగమపివ నోస్తాకం, తాంభృష్టతాం తనోతి భవతోనిస్పృహత్యేపి పెత్యావ
త్ప్రసృత్తైః, ప్రయోజనవ్యాప్త్యాసావకాశః ప్రశ్నఇతిభావః ॥౨౫॥— "ఇతితి ॥
ఇతిబుగ్గవంతంతంహరిః సవ్రతిమునిరువాచ, కిమితి, హేపురుషోత్తమపురుషే
మశ్రేష్ఠ+ననిధానరణఇతి వష్టిమాననిమెధః త్వయాఇత్థం గతస్పృహహోపీశ్రే
యం న వాచ్యం గతస్పృహసాప్రవృత్త్యప్రయోజన సంభవాదితిభావః, తదేవా
హయోగినామపిత్వమేవసాక్షాత్కరణీయః ప్రత్యక్షీకతఃవ్యః ఇత్యతాస్తాత్
అన్యధురుకార్యం కిమస్తి నకించిదిత్వథఃతస్మాన్నప్రయోజనాంతరప్రశ్నావకా
భిఇతిభావః ॥ ౨౬॥— ॥ యదుక్తంయోగినామపిత్వమేవ సాక్షాత్కరణీయఇతి
తదెవప్రథమైతి ॥ ఉదీణాతి ॥ ఉదీణాఉద్రిక్తః రాగోవిషయాభిలాషః సవ
వప్రతిరోధకః ప్రతిబంధః పాటచ్చరశ్చయస్త్రితం ॥౨౭॥ ప్రతిరోధిపరాస్కం

రోధకంజనైరభీష్టమక్షుణ్ణతయాతిదుఃఖమ్ । ఉపేయమోమోక్షవధంమన
సిన్వస్తవగ్రహమిర్నిరపాయసంశయమ్ ॥౩౨॥ ఉదాసితారంనిగృహీతమా
నస్తే గృహీతమధ్యాత్మదృశాకథంచన । బహిర్వికారంవ్యకృతేఃపృథగ్విదుఃపు

దిపాటచ్చరమలిష్టుచాఇత్యమరః - అభీష్టమక్షుణ్ణతయా అనభ్యస్తత్వేన అ
న్యత్రాప్రతిహతత్వేనచ జనైరితిదుఃఖమ్- మోక్షవధంఅవగమాగమాంకాం
తారంచ, ఉపేయపరిపాప్రవతః + ఉపేయివాననాశాన్వననూచానశ్చైతికన్యసప్ర
త్యయాంతానిపాతితః, మనసిన్వస్సుమనసాధీరస్యచ + ప్రశంసాయామినిః త్వ
మేవ, నిరపాయఃపునరాన్యత్రిహితః సంశయః ఆశ్రయఃప్రాప్తిర్యస్యాస్యాత
థోక్తాననపురావర్తతఇతిశ్రుతేః- అగ్రభూమిః ప్రాప్యస్థానం ॥౩॥ అగ్రమా
లంబనైప్రాప్య ఇతివిశ్వః + సాహమిత్యాదిశ్రుతేః త్వత్ప్రాప్తైరెనమోక్షత్వా
దితిభావః తస్మాన్ముక్షూణామపిత్యమేవసాక్షాత్కరణీయశ్చిసిద్ధం తమేవంది
త్వాతిమృత్యుమేతినాన్యఃపంథావిద్యతేత్యనాయేతిశ్రుతేః యథాకస్యచిత్కు
తశ్చిత్సంకటాన్నిగత్య కేవలత్కాంతారేణగతస్యకించిన్నిబాధస్థానప్రాప్తి
రభయాయకల్పతే- తథాత్వమపి ముముక్షురీతిధ్వనిః ॥౩౨॥- ననుప్రకృతి
వివికపుషససాక్షాత్కారాన్వృక్షః, నాస్తత్సాక్షాత్కారాదిత్యాశంక్య- సా
పిత్యమేవత్యాహ ॥ ఉదాసితారమితి ॥ పురావిదీపూర్వజ్ఞాః కపిలాదయః,
త్వాంనిగృహీతమానస్తేః అంతర్నిరుద్ధవిశ్రేయోగిభిఃఆత్మనిఅధ్యాత్మ+విభక్త్య
థేవ్యయాభావః +అనశ్చేతినమాసాంతప్తచ్ అధ్యాత్మంధృక్ జ్ఞానం- తయా
అధ్యాత్మదృశాప్రత్యగ్దృష్ట్యా కథంచన గృహీతం సాక్షాత్కృతం- కేనయాపే
ణగృహీతమతతహ- ఉదాసితారముదాసీనంవ్యకృతౌసావధానం వ్యవృత్తాయా
మపి న్వయంకర్తృత్వాద్వ్యవృత్తమిత్యర్థః + ఆసేస్త్రుచ్- బహిర్వికారైభ్యో
బహిర్వికారం- మహదాదిభ్యః, పృథగ్భూతమిత్యర్థః + అవపరిబహిరంచవః
పంచమేత్యన్యయాభావః కించప్రకృతేస్త్రైగుణ్యాత్తనామూలకారణాత్ పృ
థగ్విభిన్నం ॥౩॥ ప్రకృతిఃపంచభూతేషు ప్రధానమూలకారణఇతియాదవః పు
రాణవంపురాతనం- ఆనాదిం+సామంచరమిత్యాదినాఽప్రత్యయః- పురుషం
పురుషశబ్దవాచ్యం విజ్ఞానఘటం, విదుఃవిదంతి+విదోలటోవేతిఝృకుసాదేశః
యథాహుః+మూలప్రకృతిరవికృతిః - మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త

రాతనంతాం పురుషంపురావిదః || 33 || నివేశయామాసిథహేలయోద్ధృతం
 ఫణాభృతాంఛాదనమేకమోకసః | జగత్ప్రయోకస్థపతి సముచ్చక్షేఽహీశ్వరస్త
 మ్భశిరస్సుభూతలమ్ || 34 || అనన్యగుర్వాస్తవకనకేవలపురాణమూరైర్
 హిమావగమ్యతే | మనుష్యజన్తాపిసురాసురా౯గుణైర్భవా౯భవచ్ఛృదకరైః

బౌడశకశ్చవికారః నవ్యకృతిర్నవికృతిఃపురుషఇతి అజామేతాంలౌహితశ్శుక్ల కృ
 ష్ణామిత్యాదిశృతిశ్చ సాపిత్యమేవ + తత్త్వమసీత్యాదివాక్యైరైక్యశ్రవణాల్ త
 న్నాత్త్వమేవసాక్షాత్సూరణీయఇతిసుష్మాక్రమితిభావః || 33 ||—|| ఏనంభగవతో
 నిగుణస్వరూపముత్వా సంప్రతి ప్రస్తుతోపయోగితయా సగుణమాశ్రిత్యేష
 డ్భిఃస్తాతి || నివేశయామాసిథతి || జగత్ప్రయస్య-లోకత్యయస్య, ఏకస్థపతిరె
 కాధిపతిః ఏకశీర్షివ || ౩ || స్థాపత్యైదివతౌత్క్లిష్టపతిన్పదివేపిచేతివైజయంతీ
 త్వం హేలయా లీలయా ఉద్ధృతం వరాహవతారఇతిభావః, ఫణాభృతామురగా
 ణాం ఓకనఆశ్రయస్య, నద్దనశ్చ || ౩ || ఓకన్సద్దనిచాశ్రయఇతివిశ్వః || ఏకం
 ఛాదనమావరణం భూతలం ఉచ్చక్రైరున్నతేషు ఆహీశ్వరః శేషః సవినస్తంభఃత
 న్భశిరస్సు మూర్ధసు, అగ్రేమచ ఫణాసహస్రేపీతిభావః, నివేశయామాసిథ-ని
 హితవా౯ + నివిశేత్యేణాంతాదామవృత్తయః, కృష్ణానువ్రయజ్యైలిటితి అ
 ప్తేరనుప్రయోగః అత్ర శ్లిష్టాశ్లిష్టరూపకయోర్హైతుహేతుమద్భావాల్ శ్లిష్టవరం
 పరితరూపకమ్ || 34 ||—|| అనన్యేతి || నవిద్యలైఅన్యోగురుఽన్యస్తస్యాః అ
 నన్యగుర్వా ఇత్యనీకారాంతఃపాతః + సమాసాత్ప్రాగీకారాగీకారెనదన్య
 తశ్చైతికస్పృశంగస్యాల్, పశ్చాత్తత్త్వనుపసంజనాధికారాల్; వాతౌగుణవ
 చనాదితిజీష్వ నప్రాప్నోతితి జిహ్వాన్వశ్చేతివాదీత్వాల్, ఆణ్ణద్యాఇతి ఆహా
 గమః, కేచిత్తు సమాసాంతవిధిరనిత్యఇతికవంవారయంతి, తస్యాః సర్వోత్తరా
 యాః తవపురాణమూరైః కేవలం ఆమానుషస్వరూపస్తేవ || ౩ || కేవలఃకృ
 త్స్సఏకస్సాన్యత్రైవలంచావధారణఇతిశాశ్వతః || మహిమాకేనావగమ్యతే న
 కేనాపీత్యర్థః కుతః మనుష్యాజ్జన్మయస్యసః మనుష్యజన్తాపిభవా౯ అవజ్యో౯
 బహుప్రీహిర్వ్యధికరణోజన్తాదుర్తరపదఇతివామనః భవచ్ఛృదకరైః సంసారని
 వర్తకైః గుణైర్జ్ఞానాదిభిః సురాసురా౯ + సురాసురవిరోధన్యకార్యోపా
 ధికత్వేనాశాశ్వతికత్వాత్ యేషాంచ విరోధశ్శాశ్వతిః ఇతినద్యం దైవకవద్భావ

రోత్యధః ॥ ౩౫ ॥ లఘూకరిషన్మతిభారభంగురామమూంకిలత్వం త్రిదివాద
వాతః । ఉమాధలూకత్రితయేనసాంప్రతంగురుద్ధరితీక్రియతేతరాంత్యయా ॥
నిజౌజసాజాసయతుంజగద్ధుహముపాజహిథానమహితలయంది । సమాహితైర

ఇత్యాహుః, అధఃకరోతి + కేషేప్రథమఇతిప్రథమపురుషః భవచ్ఛబ్దస్య యు
ష్మదన్మదన్యత్యేనశేషత్వాదితి, మానుషమివ తేమహిమదురవగాహః అమానుష
స్తుఃముతేతితాత్పర్యార్థః, ద్వితీయాధేః అసకృద్వ్యంజనయ్యగ్తావృత్త్యా ఛేకా
నుపాసః ॥ ౩౫ ॥ —లఘూకరిషన్మతి ॥ త్వమతిభారేణ దుజనరూపేణ
భంగురాం స్వయంభవ్యమానాం + భంజభానమిదోమురజతిఘురవ్ ॥ భిమరా
దయఃకర్తృతతరీతివామనః అహూంభవమిత్వ్యర్థః లఘూకరిషన్మతిర్భారాంకరి
షన్యకలి + కృభ్యస్తీత్యాదిసాఅభూతతద్భావేవ్యః చౌప్రతిబింబః తృతీయా
దౌప్రస్త్రినివస్వగ్గతేనాత్ + ఘృజభేఃవిధానంవృత్తివిషయేనంఖ్యాశబ్ద
స్య పూర్వార్థత్వం త్రిభాగాదివత్ అవాతః అవతీర్ణోసి సాంప్రతం సంప్ర
తి ఉమాధలూకత్రితయేన కుతూవితిశేషః త్వయాధరితీభూమిః గురుఃపూజ్యా
భారవతీచ క్రియతేతరాంతిశయేనక్రియతే + తిజశ్చైతితత్, కిమేత్తిజవ్యయ
ఘాదామృద్రవ్యప్రకషణఇత్యామృత్యయః, లఘుకర్తాపి గురుకర్తేతి విరోధ
వృత్తితః విరోధాభాసాలంకారః * ఆధాసత్వేవిరోధస్య విరోధాభాసఉచ్యత
ఇతిలక్షణాత్ ॥ ౩౬ ॥ —నిజౌజసేతి ॥ నిజౌజసా-స్వలైజసా, జగదృష్టియై
హ్యంతీతిజగద్భూతః కంసాదయః సత్సాద్విషేత్యాదినాకిప్, తేషాముజ్జానయ
తుం తాహింసితుమిత్వ్యర్థః + జాసినిప్రహణేత్యాదినాకర్తృణీశేషవషీ, జను
హింసాయామితిచరాదిః, మహితలం-భూలూకం, నాపాజహిథాయది-నావాత
రశ్చేత్ + ఓహాన్ గతావతిథాతాలజేథాన్, తతస్తహిణ సమాహితైస్సమో
ధిష్ఠే రపి సకర్తృకాదప్యాశితాదివదవివక్షితకర్తృణీకర్తృ క్రితకలభవాసమాహితవి
త్తైరిత్యర్థః విభక్తధనేమ విభక్తాభ్యాతగఇతివదుత్తరపదలూపోద్భవ్యః గమ్య
మానార్థస్యాప్రయోగవన లాపఇతికేయటః అనిరూపితః అగృహీతస్తవ్వింశా
శత మాదృశాం చర్తచక్షుషామితిభావః వినయోక్తిరియం దృశాదృష్టే పదం
గోచరః కృణోస్యః సకథంచదిత్యర్థః-తస్మాత్త్వస్మాత్కృతాత్కరవనలగమనప్రయో
జనమితిభావః ॥ ౩౭ ॥ —సనుకోసానిర్బంధః యన్మమైవాయం దుష్టనిగ్రహాభి

వ్యనిరూపితస్తతఃపదంధృతస్సాన్యకథమీశమద్భుతామ్ ॥ 32 ॥ ఉపప్లుతంపాతు
మదోమదోద్ధతైస్త్వమేవవిక్వంభరవిశ్వమీశిషే ! ఋతేరవేతాశయితుంక్షమే
తకఃక్షపాతమస్కాండమలీమననభః ॥ 33 ॥ కరోతికంసాదిమహీభృతాంవధా
జ్జనోమృగాణామివయత్తవస్తవమ్ । హరహిరణ్యాక్షపురస్సరాసురద్విపద్విషః

కారణత్వాశక్య అనన్యసాధ్యత్వాదిత్యాహ ॥ ఉపప్లుతమితి ॥ విశ్వంబిభృతీతివి
శ్వంభరవిశ్వత్యాతః + సంజ్ఞాయాంభృత్యవృజిత్యాదిసాఖ్యైశ్వయేముమాగమః
మదోద్ధతైః కంసాదిభిః ఉపప్లుతం పీడితం అదోవిశ్వంలూకం పాతుం రక్షతుం
త్వమేవ ఈశిషే-శక్నోషి, విశ్వంభరత్వాదితిభావః + ఈశవిశ్వైర్యలబిభాష్, అత్ర
వైధర్మ్యేణదృష్టాంతమాహ ॥ ఋతఇతి ॥ క్షపాయారాలైః తమస్కాం
క్షేస్తమోనగ్నేః ॥ 32 ॥ కాండోస్త్రీదండవాణాంవనగాఽవసరవారిషీవృత్యమ
రః ॥ కస్కాదిమఘేతివినజన్మీయస్యసజ్యం మలీమనంమలినం ॥ 33 ॥ మలీమ
నంతుమలినంకచ్ఛరంమలదూషితమిత్యమరః ॥ + జ్యోతాన్మితమీశ్రేత్యాదిసా
మత్వధీయోనిపాతః, నభఃక్షాశయితుం విశదీకతుం రవేర్యలైరవిందినా +
అన్యారాదితరైశ్చత్వాదిసావంశమీ, కఃక్షమేత-శక్నుయాత్, నకోపేత్యథః
+ క్షమూషనహనెలిజ్ అత్రీవాక్యద్వయేషినమాసధర్మస్తేకస్య ఈశిషే క్ష
మేతేతిశబ్దద్వయేన వస్తుప్రతివస్తుభావననిదేశిత్రత్యాపి వ్యతిరేకముఖత్వా
ద్వైధర్మ్యేణ ప్రతివస్తుపమాంశకారః తదుక్తం సర్వస్వే (వాక్యం) వాక్యార్థ
గతత్వేన సామాన్యస్య వాక్యద్వయేన పృథగ్నిదేశేప్రతివస్తుపమా ॥ 33 ॥
కరోతితి ॥ కించ జనోమృగాణామివ కంసాదిమహీభృతాం వధాద్ధైతాః తవ
స్తవంస్తోత్రం ॥ 32 ॥ స్తవఃస్తోత్రంస్తుతిర్ముతిరిత్యమరః ॥ కరోతితియత్, హ
హరై కృష్ణ, సింహేతిచగమ్యతే, సాస్తుతిక్రియా హిరణ్యాక్షపురస్సరాః హిర
ణ్యాక్షప్రముఖాఃయెఅసురాః తవీవద్విషాగజాస్తేషాం ద్విషోహంతరిత్యర్థః త
స్య తవ ప్రతుష్టతవైపరీత్యేన పృత్యతైత్యక్తవైపరీత్యైకవిగణవాఖ్యానై తిర
స్క్రియా అవమానః యదితిసామాన్యేనపుంసకం సేతివిధేయలింగం గజఘాత
నస్సింహస్య మృగవధవణానమివ మహాసురహంతుస్తవ కంసాదిక్షుద్రస్యవ
ధోద్ధాటనం తిరస్కారవీర్యార్థః, అత్రాసురద్విషానాం హరిరెవహరిరితి శిష్ట
వరంపరితయాసకం మృగాణామివేత్యవమయా అంగాంభిభావేనసంకీర్త్యతే॥ 33 ॥

ప్రత్యుత్తసాతిరస్క్రియా ॥ ౩౯ ॥ ప్రవృత్తపవనస్వయముష్ణ తక్లమః క్రమేణపి
 ఘ్రుంభువనద్విషామసి । తథాపివాచాలతయాయఃస క్రిమాంమిథస్తస్వధాభాషణ
 లాలుపంమనః ॥ ౪౦ ॥ తదింద్రసందిష్టమపేంద్రయద్వచఃక్షణంమయావిశ్వజ
 నీనముచ్యతే । నమస్తకార్యేషుగతేనభుర్యతామహిద్విషస్తద్భవతానిశమ్యతాః ॥
 అభూదభూమిఃప్రతిపక్షజన్తనాంభియాంతనూజస్తపనమ్యతిధికః ॥ యమిం
 వీనంస్తుశ్వాదిభిరభిముఖీకృత్యాగమనప్రయోజనంవక్తమువోద్ధాతయతి ॥ ప్రవృ
 త్తఇతి ॥ త్వముష్ణ తక్లమస్త్యక్తశ్శమస్సక్, క్రమేణ భువనానిద్విషంతీతి భువ
 నద్విషోదుష్టాః తేషాం పేష్టుం తాహంతుమిత్యర్థః + జానివిప్రహణనాట
 క్యాధపిషాంహింసాయామితికర్తణశేషేషష్ఠీ, స్వయమప్రేరితవీన ప్రవృత్తాస్యే
 వ తహిం సిష్టపేషణం మాకాషీరితివైత్రత్యాహ, తథాపి స్వతఃప్రవృత్తైషిమి
 ధోరహసి త్వదాభాషణై త్వయాసహసల్లాపే లాలుపంబుద్ధం ॥ ౪౧ ॥ బుద్ధో
 భిలామకస్త్యష్టకస్సమాలుపలోలుభావిత్వమరః ॥ మనః మాంవాచాలతయా,
 సహయనక్తి లబ్ధో వాచాలంకరోతిత్వధః, వాచోఽఽహోవ్యస్యనంతీతివాచా
 లః + ఆలజాటశౌబహుభాషిణీతిఆలచ్చుత్వయః ॥ ౪౨ ॥ స్యాజ్జలాపకస్తువాచా
 లో వాచాటూబహుగహ్యవాగిత్యమరః ॥ ౪౩ ॥ — ॥ అథ స్వవాక్య
 శృవణం సహేతుకం పార్థియతి ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్ - ఇంద్రముపగతఉపేం
 ద్రపేషణంధానుజ. అతవేంద్రసందిష్టం కోతవ్యమితిభావః - కించ విశ్వ
 స్తే జనాయహేతవిశ్వజనీనం + ఆత్మన్విశ్వరూపభోగోత్రవదాత్థఇతి భవత్వ
 యః, యద్వచః - క్షణంనతుచిరం - మయోచ్యతే తద్వచః - అహిద్విషోవృ
 త్తీషుస్య ॥ ౪౪ ॥ సర్వే వృత్తాసురెవ్యహిరితి వైజయంతీ. సమస్తకార్యేషు
 భుర్యతాంభురంభరత్వం - గతేనతాపిభవతా నిశమ్యతాంశ్శూయతాం + పార్థ
 నాయాంలూట్, భురంవహాతీతిభుర్యః * భుర్యోడ్ధకాపితియత్ప్రత్యయః -
 స్ఫుటమత్యేవదార్థహేతుకం శాన్యలింగమలంకారః ॥ ౪౫ ॥ — ॥ అథశిశుపాలో
 హంశవ్యఇతివక్తంతస్యావశ్యవధ్యత్వాదనన్యవధ్యత్వజ్ఞాపనౌపయికతయా త్యా
 ద్ధత్వ ప్రకననాథం జన్తంతంవృత్తాంతం తావదుద్ఘాటయతి ॥ అభూదితి ॥ ప్ర
 త్యక్షతాచ్యుత్యో జన్తయాసాంతాసాంభియాం అభూమిరవిషయః - నిర్భేకఇ
 త్యధః. తపనమ్యతిస్సూర్యప్రకాశః - దిలెస్తనూజాదేలోఽభూత్ కొసానతత

దశశబ్దార్థః నిమాదనం హరేహిరణ్యపూర్వం కశిపుం ప్రచక్షతే || ౪౨ || సమత్స
 రేణాసురభిక్షుపేయమచిరాయనామ్నః ప్రథమాభిధేయతామ్ | భయస్య పూ
 ర్వావతరః స్తరస్వినామనస్సుయేశమ్యసదాన్యధీయత || ౪౩ || దిశామధీశాంశ్చ
 తురోయశస్సురానపాస్యతిం రాగహృతాస్త్విషేవిర | అవాపురారభ్యతలశ్చలాఇ
 హ హరేరింద్రస్య- ఇంద్రశబ్దార్థః నిమాదనం + ఇందతీతీంద్రః, ఇదివరమైశ్వ
 ర్య ఋక్రీడ్యేత్వా దినారక్ ప్రత్యయాంతఃకాణాదికోనిపాతః, తస్య ఇంద్రశ
 బ్దస్య ఇంద్రఇతి సంజ్ఞాపదస్య, యోధాః పరమైశ్వర్యలక్షణః తస్య నిమాదనం ని
 వతః కంఠకతః రిల్కుట్ హరైశ్వర్యమాతా రమిత్సర్వభావః, యందేత్యం హి
 రణ్యపూర్వం హిరణ్యశబ్దపూర్వం కశిపుం కశిపుశబ్దం ప్రచక్షతే, హిరణ్యకశిపుమా
 ముచిత్సర్వః, అత్ర హిరణ్యశబ్దపూర్వకత్వం కశిపుశబ్దస్తేనైవ, సతు సంజ్ఞానస్తదర్థస్య
 తిశబ్దపరస్య కశిపుశబ్దస్యాథాగతత్వేనాప్రయోజ్యస్య ప్రయోగాదవాచ్య వచనా
 భ్యందోషమాహుః * యదవాచ్యస్య వచనమవాచ్యవచనం హితదితి || సమాధా
 నంతు, ఏవం విభవిషయే శబ్దపరేణావ్యథాలక్షణేతి, కథంచిత్సంసాద్యమిత్సుక్త
 మస్తాభిదేశవపూర్వంగిరితి || ధనురువపదమస్తే వేదమనావదిచ శైత్యేతద్వాన్య
 ఖ్యానావసరేనంజేవన్యాంఘంటాపథేద | విశేషశ్చాత్ర, యందేత్యముద్దిశ్య హి
 రణ్యపూర్వం కశిపుం హిరణ్యశబ్దపూర్వం కశిపుశబ్దం ప్రచక్షతే సంజ్ఞాత్వేన వ్రాయం
 జరభి || ౪౨ || — || సమత్సరేణతి || సమత్సరేణం వైరేణ + మత్సరోన్యశుభ
 ద్వేషైశ్చ త్యమరః | అస్య తీత్యసురః + అసేదరక్, అసురఇతి నామ్నః, చిరాయచి
 రకాలెన * చిరాయచిరరాత్రాయచిరస్యాద్యాశ్చిరాధాకా ఇత్యప్యయేష్వమ
 రః, ప్రథమాభిధేయతాం ఉపేయమా, అన్వధాతయాముఖ్యాధాతాంగతేన,
 తరస్వినాబలవతా || ౪౩ || తరసీబలరంహసీ ఇతి విశ్వః యేన హిరణ్యకశిపునా, దివిసీ
 దంతీతి ద్యునదః దేవాః, తేషాం మనస్సు భయస్య, పూర్వావతరః ప్రథమప్రవేశః
 * ఋహోరప్, నన్యధీయతనిహితః + ధాక్షః కర్తృలక్ష, అస్తాదేవదేవానాం ప్ర
 థమంభయోత్పత్తిరభూదిత్యర్థః || ౪౩ || — || దిశామితి || శ్రియస్సంపదః, యతో
 యదేత్యర్థః దిశామధీశాం దిక్పతీనపితరుస్సురాన్, ఇంద్రాయమవతరణుజై
 రాన్ అపాస్యహిత్వా తం హిరణ్యకశిపుం రాగహృతాః రాగాకృష్టాస్తత్త్వః
 సతు బలాదితి భావః, సిషేవిరయతా వీరప్రియాః శ్రియ ఇతి భావః. తతలరభ్య
 తదాప్రభృతి అయశః కరోతీత్యయశస్కరం దుష్క్రితి హేతుమిత్సర్వభావః

తిప్రవాదముచైత్రయశస్కరంశ్రియః || ౪౪ || పురాణిదుర్గాణినిశాతమాయ
 ధంబలానిసూరాణిమనాశ్చకంచుకాః | స్వరూపకోదైకఫలానిసాకినాగజైర్య
 మాశంక్యతదాదిచక్రిరే || ౪౫ || ససంచరిష్ణుద్భవనాంతరేమయాం యదృచ్ఛ
 యాశిశ్రయచాశ్రయశ్శ్రియః | అకారితస్త్వేషకుటాపలస్థలత్కరైస్త్రీసంధ్యం

+కృష్ణోహేతుతాచ్ఛిల్యనులూప్యేష్వితిటప్రత్యయః* అతికృష్మీత్యాదినావి
 రజఃసీయస్య సత్వంఉచ్చైః పృచురం చలాఅస్థిరాః ఇతిప్రవాదంజనావపాదం
 ౨వాపుః దిగీశానామపి సర్వస్వహరణం కృతమితిచంద్రత్యన్యపరాకాష్ఠేతి
 భావః || ౪౪||—|| పురాణీతి || కించ, నాకినాంసురాణాం, గజైర్యంహిరణ్య
 కళిపుం, ఆశంక్య బాధకత్వేనోత్పేక్ష్యసకాలఆదిర్యస్థితత్తదాదితదాపృ
 భృతీత్యర్థః స్వరూపకోదైవ ఏకఫలంముఖ్యప్రయోజనం, యేషాంపురాదీనాంతా
 నితథోక్తాని, ప్రాగీదృగనాథ్యశాత్రవాభావాదిభావః+ నపుంసకమనపుంసకే
 నేకవచ్చాస్యాన్యతరస్యామితి నపుంసకైకశేషఃపురాణిదుర్గాణిప్రాకారపరిభా
 దిభిరగమ్యాని, చక్రిరే+సుదురోదుపసంఖ్యానమితిగమేడః, ఆయుధంచని
 శాతంనిశితం, చక్రే + శాతనూకరణఇతిభాతోఃక్రః శాచ్ఛారన్యతరస్యామితి
 త్వ ఏకలృత్ప్రత్యయత్వం బలానిస్తేన్యాని సూరాణిశార్వవంతి చక్రిరేసంపాది
 తాని, కంచుకాఃవారవాణాః, లోహవర్తాణీత్యర్థః || ౪౫ || కంచుకోవారవాణో
 స్త్రీత్యమరః ఘనాదుర్భేదాః చక్రిరెలిట్ ఇత్థంచిత్యసన్నద్ధాఃజాగ్రతీత్యర్థః
 ౪౫||—||నఇతి|| అన్యేషుభువనేషుభువనాంతరేషు + సుపుష్పేతిసమాసఃసంచ
 రిష్ణుఃసంచరణశీలః+అలంకృతిత్యాదినాచరెర్ణుచ్చత్యయః-శ్రియఃలక్ష్యాః- ఆ
 శ్రీయఃసహితణ్యకళిపుః యదృచ్ఛయాస్తేవరవృత్తాన్ || ౪౫ || యదృచ్ఛాస్తేవరితే
 త్యమరః, యాందిశమశిశ్రయత్ అగమత్+శ్రయలౌలుః ణిత్రిత్యాదినాచక్షి
 ద్విభావః, ఇయజ్ఞాదేశేమకుటాపలమమాళిరత్నైషు స్థలంతః కరాఃయేషాం
 త్రై శిరసిబద్ధాంజలిభిరీశ్యర్థః || ౪౫ || ఉపలఃప్రప్రరత్నైఇతివిశ్వః తిస్రోదశా
 అవస్థాః, బాల్యకౌమారయావనాని, జన్తసత్తావృద్ధయోవాయేషాంత్రై త్రిద
 శైఃదైవైః యదాప్స, త్రిద్రవపరిమాణంవయోయేషామితి+బహువ్రీహాసంఖ్యాయే
 డోచ్, తిస్రీసంధ్యాస్సమాహృతాస్త్రీసంధ్యం+తద్ధితార్థేత్యాదినాసమాహారే
 ద్విగుఃఏకవదనం || వాటాబంతఇతివత్సనపుంసకత్వం+అత్యంతసంయోగేద్వితి

త్రిదశేర్దిశేసమః ॥ ౪౬ ॥ సటాచ్చటాభిన్నఘనెనవిభ్రతా నృసింహస్తేంహీమ
తనుంతనుంతవయా । సముగ్ధకాంతాస్తనసంగభంగురైరురోవిదారంవృత్తిచస్క
రెనతైః ॥ ౪౭ ॥ వినోదమిచ్చన్నధదర్పజన్తనోరణెనకండాన్ప్రిదక్షేస్సమం
పురః । సరావణోనామనికామభీషణంబభూవరక్షఃక్షతరక్షణందివః ॥ ౪౮ ॥

యా తస్యేవిశేసమః+ సమస్సప్తస్తీత్యాదిసాచతుర్థః- సమఃసమస్కారః అకా
రికృతః+కృతః క్షణిలుచ్ఛ * చిత్తభావక క్షణోరితివినిష్కర్తి ॥౪౬॥— ॥ అథ
సోపిత్యయైసనంహృతఇత్యాహ ॥ సతైతి ॥ హిస్యసింహ, నాసింహఇవేత్యుప
మితనమానః నాచాసాసింహశ్చేత్సపివస్తావాల్ సింహస్యేమాంస్తేంహీం,అత
నుమనల్పాం తను,కాయం, విభ్రతా నృసింహవతారభాజేత్సర్థః అతఃపనటా
చ్చటాభిః కెనరసమూహైః భిన్నాః ఘనామేఘాయేనలెన,అభ్రకవవిగ్రహ
త్వాదిభిభావః ॥౫॥ సటాజటాకెనరయోః, తనుఃకాయేకశ్చేత్సచైత్యభయత్కాపి
విశ్వః త్వయానదైత్యః, ముగ్ధానవా ॥౫॥ ముగ్ధసాన్యమేవవేమూఢకతివైజయం
తీయాకాంతాస్తనా- తయోఃసంగేనాపి భంగురైః కుటిలైర్నప్తైఃఊరోవిదార్య
ఊరోవిదారం+వరిక్లిశ్యమానేచేతిణముల్ పృత్తిచస్కరేహతః +కిరణేక క్షణి
ట్ ఋచ్చన్యోతామితిగుణః హింసాయాంపృతేశ్చేతిసుడాగమః వజ్రకరి
నోపి సజైర్విదారితఇతి- అవాఙ్మనసగోచరమహిమ్నః కేకిమసాధ్యమితిభావః॥
౪౭॥—॥అథాస్యానంతరజన్తచెష్టితాన్యాచప్తై ॥ వినోదమితి ॥ అథసఃహిరణ్య
కశిపుః పునఃభూయోపి త్రిదశైస్సమందెవైస్సహ ॥౫॥ సాకంసత్కానమంసశే
త్యమరః-రణేనయద్దెన,దర్పాల్ అస్తసాసారాల్ జన్తయస్యాఃతస్యాః,కండాన్ఃభు
జకండా లైః వినోదమషనోదమిచ్చన్యాగ్భవేనఖక్షతైస్తదవనోదాభావాదితి
భావఃదివఃస్వర్గస్య, క్షతంనష్టంరక్షణంరక్షాయేనతల్ క్షతద్యురక్షణమిత్సర్థః సా
పెక్షత్వేపి గమకత్వాత్సమాసః, ఏతేనదేవనర్వస్వహరిత్వముక్తభీషయతితి భీ
షణం+ సంద్యాదితాన్వల్లుప్రత్యయః భియోపాతుభయేషగితిమక్ నికామం
భీషణం + సుప్సుపేతిసమాసః, రావణోనామరావణఇతిప్రసిద్ధంరక్షః బభూ
వరాక్షసయోనౌజాతఇత్సర్థః- విశ్రవసోవత్యంపుమా రావణఇతివిగ్రహః+ త
స్యావత్యమిత్సణిక్పతై । విశ్రవసోవిశ్రవణరవణావితివక్యతైరవణాదేఙ్మ పౌరా
ణికాస్తు రావయతితిరావణఇతిప్రత్యాదయంతి, తదుక్తముత్తరకాండే* యస్తా

ప్రభుర్బుధుమధ్యవనత్రయస్యయశ్శిరోతిరాగాద్దశమందికర్తిమః! అతర్కయ
 ద్విఘ్నమివెష్టసాహసంప్రసాదమిచ్ఛానదృశంపినాకినః ||౪౯|| సముత్థిపక్షయః
 పృథివీభృతాంవరంవరప్రదానస్యచకారశూలినః । శ్శసత్తుషారాద్విసుతాసనం
 బ్లూకత్రయంచైతదాగ్రావితంభయమాగతమ్ । తస్మాత్త్వం రావణోనామనామా
 పీరభవిష్యసీతి + రోతేన్యైకంతాత్కర్తరిల్లుట్ - రావణరక్షసార్పియతలింగ
 తాద్విష్యశేషణవిశేషభావేపి స్వలింగతా ||౫౦||—అథాస్యాద్ధత్తవష్టాదశక్లౌ
 క్యాన్యాచష్టే || ప్రభురితి || యోరావణః భువనత్రయస్య ప్రభుః సావీమి బు
 భూమః-భవితుమిచ్ఛుః + భవతేస్సన్నంతాదువ్రత్యయః, అతిరాగాదత్తుత్సా
 హత్ నతు ఫలవిలంబననిర్వేదాదితిభావః ఉశ్శంశిరః చికిత్సామః కర్తృతుం ఛే
 త్తుమిచ్ఛుః + కృతీచ్ఛేదనఇతిభాతోస్సన్నంతాదువ్రత్యయః, ఇష్టసాహసః-
 ప్రియసాహసః, ఆతపివేచ్ఛానదృశం సేవచ్ఛానరూపం పినాకినశ్శివస్య ప్రసా
 దంవరం విఘ్నమివాతరూమల్ ఉత్ప్రేక్షితవాక్ ఇతివరమసాహసికత్వాక్రిః
 తతరభ్యక్లౌకషక్మేపి యచ్ఛబ్దస్యసరావణోనామగర్జ్జాబధూవేతిపూర్వేణా
 న్వయః, రుగరాజస్సు నచకృమస్యాకృమతాధికంధరమిత్యపరిష్టాదన్వయఇత్యా
 హ || తదసల్, గుణానాంత పరార్థత్వాదితిన్యాయాదాద్యణ్యదివల్ ప్రత్యేకం
 ప్రధానాన్వయనామిథస్సంబంధాయోగాదిత్యలం శాఖాచంక్రిమణేన, పురా
 కిల రావణః కామ్యేకరణి పశువతిప్రీణనాయ నవశిరాంస్యగ్నాహుత్వా దశ
 మారమ్మే సంతుష్టా తస్మాత్తైలోక్యాధిపత్యం వవ్రాత్తుత్తరకాండోక్తా కథా
 త్రాసుసంధేయా || ౪౯ || —అథకేలాసాత్పవృత్తాంతమహా || సముత్థిపన్న
 తి || యోరావణః పృథివీభృతాం-పరస్వతానాం, వరం-శ్రేష్ఠం కైలాసం సముత్థి
 పక్షాదర్పణిశేషః, శూలినః వరప్రదానస్య పూర్వోక్తస్య త్రాసంత్యాః కై
 లదలనేన విధ్యత్యాః తుషారాద్విసుతాయాః-పారవత్యాః, ససంభ్రమః యఃస్వ
 యంగ్రహః ప్రియపార్థనాంవినా కంతగ్రహణం + సుష్టుపేతిసమాసః, తే
 న యఃఆశ్లేషః-ఆలింగనం, తేన యత్సుఖం తేన తైలోక్యాధిపత్యసుఖాదు
 త్సాష్టసుఖేనేతిభావః, నిష్క్రియంప్రత్యవకారణనిగ్గతించకార * నిష్క్రి
 యోబుద్ధిపామర్థ్యనిగ్గతాచేతివిశ్వః || యదాప్య క్రియణంచకార, క్రియవ్యవ
 హారేణ యాజ్ఞాదైన్యదోషంమమాజ్ఞేత్యర్థః, అత్ర సుఖవరప్రదానయోర్వి

భగవన్సయంగ్రహశ్చైషసుఖేననిష్క్రయమ్ ॥ ౫౦ ॥ పురీమవస్కందలునీహీనం
 వనంముషాణరత్నానిహరామరాంగనాః । విగృహ్యచ క్రేనముచిద్విషాబలీయఇ
 త్థమసాన్విష్ఠమహద్వివందివః ॥ ౫౧ ॥ సలీలయాతానినభద్దరభగ్మోర్జచిత్రము
 ద్రేష్ట్యశనఃపదక్రమమ్ । అనుద్యుతస్సంయతియేనకేవలంబలస్యశత్రుఃప్రశశంస
 నిమయాత్పరివృత్తిరలంకారః ॥ ౫౦ ॥ —పురీమితి ॥ బలీ-బలశాన్, యోరా
 వణః నముచిద్విషా-శక్రేణ, విగృహ్య-విరుధ్య, పురీమమరావతీం- అవస్కంద
 అవదురోధ- వందనం తదవనం, లునీహీ-చిచ్ఛేద + ఈహల్యఘోరితీకారః ర
 త్నాని-శ్రేష్ఠవస్తుని, మణీన్వా ॥ ౫౧ ॥ రత్నంశ్రేష్ఠమణావపీఠీవిశ్వః ॥ ముషా
 ణ-ముమోష + ముషస్తేయే, హలశ్చ-శ్చానఙ్ఘ్రావితి శానజాదేశః అమరాంగ
 నాః-దేవస్త్రీయః, హర-జహర, సర్వత్ర పౌఢపున్యేనైత్యధః, ఇత్థమనెనప్ర
 కారేణ అహనిచదివాచ అహదివం అహన్యహనీత్యధః + అచతురేత్యాది
 సాసప్తమ్యథాద్వంద్వసమాసాంతనిపాతః, దివః స్వర్గస్య అసాన్విష్ఠమవ
 ద్భవం చక్రే అత్ర అవస్కందేత్యాభా + క్రియానమభిహరెలాట్ లూటా
 హిస్వావాదతథ్యమోరిత్యనువృత్తౌ సముచ్చయేన్యతరస్యామితి వికల్పనకాలసా
 మాన్యైలకారమాత్రాదేశోలాట్, తస్య యథోపగ్రహం సర్వతిజాదేశోహి
 స్వాచాప్రకరణాదినాత్వథావిశేషావసానం + అతావారతియథాయోగం పౌ
 లుక్, పౌనఃపున్యంభృశాథోవా క్రియానమభిహరః, అవస్కందనాది క్రి
 యావిశేషాణాం సముచ్చయః ప్రత్యేకం క్రియానమభిహరః తస్మామాన్యవచ
 నస్య కరోతేన్యముచ్చయేసామాన్యవచనస్యేత్యనువాయోగః ॥ చక్రేఇతి॥ అత్ర
 తిజైవచిత్రాన్యైశ్చాభ్యామితిగూఢాని*నుపాంతిజాచవృత్తతిస్సాశబ్దమితిల
 క్షణాత్, సముచ్చయశ్చాలంకారః ॥ ౫౧ ॥ —సలీలతి ॥ సంయతి-యద్దే ॥ ౫౧ ॥
 సముదాయఃస్త్రీయస్సంయత్యమిత్యాదిసమిద్యుధఇత్యవరః ॥ యేనరావణేనఅ
 నుద్యుతః-అనుధావితః, బలస్యశత్రుః ఇంద్రః అభగ్మోర్జద్భుతః విరావణస్య సలీ
 లయాతాని గంభీరగమనాని- నప్రశశంస-నేష్టాఘయామాస, తథా ఉద్రేష్ట్య
 వనః సాన్విష్టస్య చిత్రం-నానావిధం- పదక్రమం-పాదవిద్యేపం, అథాపులాయ
 తాదిగతివిశేషమిత్యర్థః నప్రశశంస కింతు కేవలంశీఘ్రతాం శీఘ్రగతిమేవ ప్రశ
 శంస అన్యథా శీఘ్రంమామాస్కంద్య గ్రహీవ్యతీతి భయాదితిభావః ॥ ౫౨ ॥

శిష్యుకామ్ ॥ ౫౨ ॥ అశక్తుః సోధుమధీరలూచనస్సహస్రరశైరివయస్సదర్శనమ్ । ప్రవిశ్య మేమాద్విగుహాగృహంతరంనినాయవిభ్యద్దీపసానికాశికః ॥ ౫౩ ॥

బృహచ్చిలనిమగ్నకంఠఘట్టనాద్వికీణాల్లోలాగ్నికణంసురద్దీపః । జగత్ప్రభో రప్రసహిష్ణువైష్ణవంచక్రమస్యాక్రమతాధికంధరమ్ ॥ ౫౪ ॥ విభిన్నశంఖాకలుషీభవన్తుహుమాదేనదంతీవమనుష్యధర్తణః । నిరస్తగాంభీర్జయపాస్తపుష్ప

॥ అశక్తువన్నితి ॥ అధీరలూచనః అస్థిరదృష్టిః కాశికోమహేంద్రః - ఉలూకశ్చ

॥ ౫౨ ॥ మహేంద్రగుగ్గులూలూకవ్యాళగ్రాహిమకాశిక ఇత్యమరః-సహస్రరశైః సూర్యసేవ యస్య రావణస్య కర్తవ్యదర్శనంసోధుంఅశక్తుః మేమాద్యైరై

రోః- గుహానగృహం తస్మాంతరం- ప్రవిశ్య విభ్యత్ తత్ప్రాపిపేషమానవీన + విభేతేశ్వతరి నాభ్యస్తాచ్చతురితినుమథావః దివసానిదినాని ॥ ౫౩ ॥ నా

తుక్తి బేదివసవాసరావిత్యమరః యథాపేచకస్సూర్యోదయేభీత స్తిప్రతితథాసాపీ

తిథావః కాశికఇత్యత్యాభిధాయః ప్రస్తుతైకగోచరత్వేనోభయైశ్చా విశేష్య

శ్చైషాసంభవాదులూకవిషయశ్చబ్రహ్మకీమూలాధ్వనిః సహస్రరశైరివేష్యచమా

నిర్వాహకత్వాద్వాచ్యసిద్ధ్యంగమ్ ॥ ౫౩ ॥—బృహదితి ॥ బృహతీ శివేషనిష్ఠురై

కంఠే ఘట్టనాదభిఘాతాల్- వికీణాః విక్షిప్తాః - లోలాశ్చఅగ్నికణాః స్ఫు

లింగాయస్యతత్ అతపివాప్రసహిష్ణుఅనభిభాతుకం ప్రసహనమభిభవఇతివ్నితి

కారః+అలంకృతోత్పాదినాఇష్టుచ్ వైష్ణవంచక్రంసుదర్శనం జగత్ప్రభోఃనక

లలోకస్వామినః- అన్యసురద్దీపః రావణస్య కంధరాయాంఅధికంధరం అధిగ్ర

వం+ విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః అప్యయాభావశ్చైతినపుంసకత్వాత్ +హాసోన్వ

సపుంసకేప్రాతిపదికస్యేతిహాస్వత్వం ॥ ౫౩ ॥ కంఠాగళోధగ్రీవాయాంశిరోధిఃకం

ధరైత్యపీత్యమరః నాక్రమతః అప్రతిహతం నక్రమతైస్తనప్రవర్తతైస్త కీంతు

ప్రతిహతమేవేత్యథః +వృత్తిసగతాయసేమక్రమఇతి వృత్తావాత్తనైషదం,

వృత్తిరప్రతిబంధః ॥ ౫౪ ॥—విభిన్నైతి ॥ సరావణః మదేనదర్పణ దానేనచ

॥ ౫౩ ॥ మదోదర్పేభవానయోరితివిశ్వః- దంతీజఇవ విభిన్నోవిఘట్టితః -శంఖా

నిధిభేదః కంబుశ్చయేనసన్ ॥ ౫౪ ॥ శంఖోనిధ్యంతరైకంబులలాటాస్థినభ్రమశ్చైతి

విశ్వః అకలుషంకలుషంక్షుబ్ధమావిలంచభవత్కలుషీభవత్; నిరస్తగాంభీర్జయవికారిత్వం అగాధత్వంచయస్యతత్ - అపాస్తానినిరస్తానిపుష్పాణిపుష్పకాంతి

శంప్రకంపయామాసనమానసంసః ||౫౫|| రణైశ్చతస్యప్రహితాఃప్రచేతసా న
 రోషహంకారపరాఙ్ముఖకృతాః | ప్రహతుఃరెవోరగరాజరజ్జ్వోజవేనకంఠం
 సఖయాఃప్రపదిరే ||౫౬|| పరతభతుఃర్హహిషోమునాధనర్విధాతుముత్థాతవి
 ఘోణమండలః | శృణ్వేపిభారేమహతస్త్రపాభరాదువాహదుఃఖననదానతంశి
 రః || ౫౭ || స్పృశకానతంకంసమయేశుచావపిస్థితఃకరాగ్రేరసమగ్రపాతిభిః|

మానంచయస్తాత్తల్ - పుష్పపక్షేప్రైభాషికఃకపమనుష్యసేవ్యవధర్మః
 లతాద్విదిర్యసేతిసాన్వమీ, తస్యమనుష్యధర్మః ధనదస్య+ధర్మాదనిచ్చేవలాది
 త్యనిచ్ మానసందితం తదీయంసరశ్చ ||ని|| మానసంసరసిసాన్వితశ్చివిశ్వఃము
 హుఃనప్రకంపయామాసేతి న త్నోభయామాసేతి కింతుప్రకంపయామాసేచే
 త్యథః కుబేరస్యమహామహిమతయానంభావితాప్రకంప్యత్వ నివారణాయఞ్
 ద్వయం || సంభావ్యనిమేధనివతఃనేద్యసజ్ఞాప్రతిపెక్షావితివామనః, అత్యం
 తిరావణయోఃప్రకృతాప్రకృతయోఃక్షేపః ||౫౫||—రణైష్వీతి || కించరణైశ్చ
 యుద్ధేషు ప్రచేతసాపరుణైన ప్రహితాఃప్రయతాః ఉరగరాజాః మహాసర్పాః
 తెరజ్జవఇవోరగరాజరజ్జ్వః నాగపాశాశత్యర్థః తస్యరావణస్య సరోషహంకా
 రేణ పరాఙ్ముఖకృతాః వ్యావర్తితాః అతఏవవభయాస్సంతః జఞ్ఞానచేగన ప్ర
 హతుః ప్రయోక్తుః తస్యప్రచేతనవ కంఠంప్రపదిరె అత్యపరహింసాధూ
 ప్రయ క్తసాన్వయధవ్య వైపరీత్యేన స్వకంఠగ్రహణాల్ అసర్థోత్పత్తిరూపవిష
 మాలంకారఃవిరుద్ధకార్యసౌత్వత్తిర్యతానభవస్యవాభవత్ | విరూపక్షుటనా
 సాస్యాద్విషమాలంకృతిస్త్రీధేతిలక్షణాల్ ||౫౬||—పరేతేతి || అమునారావణై
 స ధనుశ్శృంగం విధాతుంనిమాతం ఉత్థాతముత్పాటితం విపాణయోఃశృంగ
 యోఃమండలంవలయంయస్యసఃపరతభతుఃప్రేతరాజస్యమహిషఃవాహనభూ
 తశ్చిభావః భారేవిపాణయాపే+భృజోఃఘోహృతేపిమహతఃత్రపైవభరఃతస్మా
 ల్ తతాపిదుర్భరాదితిభావః + భూధాతోః క్రేయాదికాల్ ఖూదారవిత్వేన
 దానతంశిరఃదుఃఖేనకష్టేనఉవాహనహతి స్త+అనయోగాబ్లిటకేదితికిర్త్యాల్ వ
 చిస్వసేత్వాదిసంప్రసారణం హృదేపిభారేనతమితివిరోధః తదనుపాగేతాచే
 యమవనతిచేతుత్వసాధమ్యాల్ త్రపాభరత్వోచ్చైత్వా ||౫౭||— || స్పృశ
 న్నితి | అహఃకరోతీత్యహన్కరణసూర్యఃదివావిధానిశేత్వాదిసాటప్రత్యయః క్

అఖ ధ్ధుర్మోసకబిందుమా క్రికేరలంచకారాస్యవధూరహస్కరః || ౫౮ || కళా
సమగ్రేణగృహవముంచతామనస్వినీరుత్కయితుంపటీయసా | విలాసినిస్తస్యవిత
న్వతారతింసనర్తనాదివ్యమకారినేందునా || ౫౯ || విలాసినివిభ్రమదంతవత్రి
శావిధిత్సయానూనమనేనమానినా | సజాతువైనాయకమెకముద్భృతంవిషాణ

స్కాదితావత్సత్వంశుచౌసమయే గ్రీష్మకాలే అనుపహతాచారచ స్థితాపి || ౬౦ ||
శుచిశ్శుద్ధేనుపహతేశ్వంగారామాధయోఽపి | గ్రీష్మహుతవహాపినిదితివిశ్వః
సమయాశ్వవథాచారకాలసిద్ధాంతసంవిదఇత్యమరః | అసమగ్రపాతిభిః సఃకు
చద్యోత్తిభిరిత్యర్థః కరాణాంతంశూనాం హస్తానాంచలగ్రేబలిహస్తాంశవక
రాఇత్యమరః; సశంకంసభయం స్పృశ్ అవిశ్వాసభయాదితిభావః, అఖర్తాః
అనుష్టాః ఘర్మోదకబిందువః స్వేదబిందువః+మంథాదనేత్యాదినా వికల్పదురక
స్యోదాదేశాభావః తైరెవమాక్రికః అన్యరావణస్య షడ్మాస్త్రీః అలంచ
కాలగ్రీష్మపి తద్భయానూనహవ్యంతపతీత్యర్థః అత్రప్రస్తుతసూర్యవిశేషణ
మాత్రే సామ్యాదపగ్రస్తుతపగసాధకపగ్రితేసమాసా క్రిలంకారః || ౬౦ ||

— కళేతి || కళాభిఃషోడశాంశైః శిలవిద్యాదిభిశ్చసమగ్రేణసంపూ
ణేన || ౬౧ || కాలశిల్పవృత్తవృద్ధా చంద్రాంశై కలనెకశేతి వైజయంతీ-
గృహా అముంచతా సదాతద్భవోషేవవసతాఅన్యథాసేవాధర్తలక్షణే
దశాంశస్సాదితిభావఃమనస్వినీః ఉత్కాఃఉత్సుకాఃకతుముత్కయితుం +
ఉత్కడిస్తనాఇతినిపాతితాదుత్కశబ్దా తత్కరోతీతిన్యం తాత్తమున్నగ్రత్యయః
పటీయసామానభేదవతురెణైత్యర్థః కుతఃరతింవితన్వతా, చంద్రీకాభిఃచతురో
క్తిభిశ్చ రాగంసంవధాయతా, ఇందునాచంద్రేణవిలాసినివిలసనశీలస్య +
వాకషలసకత్తసంభవతిఘ్నిన్యగ్రత్యయః తస్యరావణస్యనర్తనాచివ్యంక్రీడా
సంధికారిత్వం చేటకత్వంచ|| ౬౨ || క్రిడాల్లిలాచన ర్తచైత్యమరఃనాకారీతిసకింత్వకా
ర్యైవైత్యధః, అనాదిత్యాప్రాప్తనర్తనాచివ్యనిషేధస్య నివారణార్థంఽశ్చోద్వ
యంసంభావ్యనిషేధనిర్తనెద్వోపగ్రీషేధాచితివామసఃఅత్రైకదోషకృతస్యా
ప్రకృతేననర్తనచివ్యేషః|| ౬౩ || విలాసినితి|| మానినాఅహంకారిణా, అనేసరావ
ణానవిదగ్ధలీలాచితేతివాతేవిదగ్ధలీలాఃచతురలీలాఃవిలాసిన్యైత్యధః తాసాము
చితాఃవిదగ్ధలీలాచితాఃవిలాసినివిభ్రమదంతవత్రికతితుస్థాధీయాపాఠఃఅన్యథా

మద్యాపిపునఃప్రరోహతి || ౬౦ || నిశాంతనారిపరిధానధూననస్ఫుటాగసా
 పూర్వమలాలచక్షుషః | ప్రియేణతస్యానపరాధభాధితాః ప్రకంపనేనానుచకం
 పిరేసురాః || ౬౧ || తిరస్కృతస్తస్యజనాభిభావినాముహుర్తహిమ్నామహా
 విప్రకృష్టార్థప్రతీతికత్యైస్కీష్టాభ్యదోమావత్తితదుక్తంక్లిష్టంతదథావగతిర్దూ
 రమూరాయతోభవేదితిక్షణాత్ విలాసిసీనాం సుందరీణాం యాః విభ్రమదం
 తపత్రికాః విభ్రమాథ్వందంతమయకణావత్రాణ్ణి విభ్రమదంతపత్రికాశబ్దయోః
 వష్టీసమాసేవర్యవసానాత్తాదధ్వలాభతాసాంవిధిత్సయావిధాతుమిచ్ఛయా+
 విపూర్వాద్దధాతేః సనిమిమెత్త్యాదినాఅచఇన్ సస్సీతితకారః అత్రలూపోభ్య
 నస్యేత్యభ్యాసలోపఃతతః (స్త్రి)యామప్రత్యయాఽత్యకారప్రత్యయేటాప్ నానం
 నిశ్చితంజాతుకదాచిత్ || ౬౨ || కదాచిజ్ఞాత్విత్సమరఃఉద్భృతముత్పాటితం వినాయ
 కస్యేదం వైనాయకం, ఏకంవిషాణందంతః || ౬౩ || విషాణంపశుశృంగేస్యాత్క్ర
 డద్విరదదంతయోరితివిశ్వః అద్యాపిపునర్నప్రరోహతి నప్రాదుభవతి ప్ర
 పూర్వాదుప్రహప్రాదుర్భావేఇత్యస్తాల్లట్ | కిమన్యదకార్యమస్యేతిభావః ఏత
 చ్చాన్యధాకథంగజాననస్యేకదంతత్వమిత్యత్యేక్యైన్మానమితి || ౬౪ || —||
 || నిశాంతేతి || నిశాంతంగృహం || ౬౫ || నిశాంతంగృహశాంతయోరితివిశ్వః తత్ర
 యానార్యః అంతఃపుర(స్త్రి)యఇత్యథః తాసాంపరిధానాని అంతరీయాః || ౬౬ ||
 అంతరీయోపసంవ్యానపరిధానాన్యధోంశుకఇత్యమరః తేషాంధూననంచాలనం
 +ధూషోన్యంతాల్లట్ || ధూషోప్రీషోర్నుగ్వక్తవ్యఇతినుక్ తేనస్ఫుటాగ
 సాన్యక్తాపరాధేనాపి అంతఃపురవ్రోహస్య మహాపరాధత్వాదితిభావః ఊహ
 మతాసాంసక్తిమ లాలచక్షుషః సత్పవ్యదృష్టేః || ౬౭ || సక్తి క్రిభపుమానూడు||లో
 లశ్చలసత్పవ్యయోరితిచామరఃఅతఏవతస్య రావణస్యప్రియేణప్రేమాస్పదీభూతే
 న అంగీకృతాగ్లాని ర్నదోషాయేతిన్యామూదితిభావః ప్రకంపనేనవాయనాఅన
 పరాధేఅపరాధాభావేపి బాధితారాజపురుషైరితిశేషః సురాఃదేవాః అనుచ
 కంపిరే స్వయముపాయేనాంతః ప్రవిశ్య అనపరాధభాధానివేదనెనమోచయి
 త్కావాయనా, అనుకంపితాఇత్యథః ఏకస్యవైద్యద్వైద్యహవాజీవంశీతిభావః
 ౬౮||—తిరస్కృతఇతి || కిం తస్యరావణస్య జనాభిభావినా లోకతిరస్కా
 రిణా, మహాయసామతిమహతాం మహసాంలెజసాం మహిమ్నామహత్వైన్+
 +

సాంమహాయసామ్ । బభారబాష్పేద్విగుణీకృతంతనూనపాద్భూమవితాన
మాధిజ్ఞేః ॥ ౬౦॥ పరస్యవర్తావిధముజ్ఞతాం నిజం ద్విజహ్వతావోషమజిహ్వాగా
మిభిః । తమిద్ధమారాధయితుం సకణాశైకులేర్నభేజ్ఞానిసాంభుజంగతా ॥ ౬౩

పుథావదిభ్యఇమనిజ్వేతిఇమనిచ్ ముహుస్తిరస్కృతః, ఆతపవతనఃకృశఃతనూం
ఫపాతయతిజాతరూపేణశరీరంధారయతీతి తనూనపాదగ్నిరితిక్షీరసామ్ + న
భ్యాడిత్యాదినూత్రేణనిపాతనాన్నతోసలాపాభావః అధిజ్ఞేఃమఃఖాత్థితైః బా
ష్పేః నిశ్వాసోష్ణభిః ॥ ౬౦॥ బాష్పనైత్రజలూష్ణణాః * పుంస్యాన్మహాసనీ
వ్యథేతివిశ్వామరా, దావగుణోవాప్యస్త్రీయస్యనద్విగుణఃతతశ్చివోద్విగుణీకృతం
ద్విరావృత్తం ॥ ౬౧॥ గుణస్తావృత్తిశబ్దాదిజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుషీవ్రితైజయం
తీ ధూమవితానంధూమపటలం బభార, భృతవాక్ అగ్నిరపి తత్సన్నిధానిస్తేజ
స్కః కేవలంధూమప్రాయసస్తగత్యథః ధూమదైవగుణ్యాసంబంధేపి సంబం
ధాభిధానాదతిశయోక్తిః ॥ ౬౨॥ —పరస్యేతి ॥ కించ ఇద్ధందీప్తం ఉగ్రమిత్య
థః ఇంద్రీదీప్తావితిధాతౌకర్తరిక్తః తంరావణంఆరాధయితుంసేవతుంపరవ్య
స్తేతరస్య మమాణిహృదయాదిజీవస్థానాని కులాచారాదీనిచ విధ్యతిభిసత్తీతి
మమావలీ పరపాత్రాపహతైతియావల్ + విధ్యతైఃకింపి * గ్రహిజ్యేత్యాదినా
సంప్రసారణం సహివృత్తీత్యాదినా పూర్వసృదీఘః తంవర్తావిధం నిజంసీవ్యం
ద్విజహ్వతాయాంసర్పత్యైయోదోషోద్భవ్వి విషతావశీవిషత్యాదిః తంలనస్యత్ర
ద్విజహ్వతాపీశునతా ॥ ౬౩॥ ద్విజహ్వసర్పరూపకావిత్వమరః సైవదావఃతం ఉ
జ్ఞతాంత్యజతాం ఫణిసాంసర్వాణాంసంబంధిభిః అజిహ్వాగామిభిఃకరచరణా
దిమద్విగ్రహధారితాద్విజగతిభిః అకపటచారిభిశ్చ తథాకణాభ్యాం సహవ
తంతాంత్యసకణాకాః లైశ్చక్షుశ్శ్రవస్తప్తం విహాయలవిష్కృతకణైః రిత్య
థః + తేనసహేతితుల్యయోగఇతి బహువ్రీహిః శేషాద్విభాషేతికప్ అన్యత్రక
ణాయతి సర్వంశృణోతేతికణకోనియంతా కణయలెన్యువల్ తతఃపూర్వవ
త్సమానః సకణాకైః సనియామకై రిత్యథః కులైఃవక్తైః భుజంగతాసర్ప
తా విటత్వంచ ॥ ౬౪॥ భుజంగోవిటసర్పయోరితిహాలాయథః సభేజేత్యక్తైత్యథః
భుజేనగచ్ఛతీతిభుజంగః + గమేస్సుపిఖాడిచ్చ తస్మిన్నియంతరిఖలైఃఖలత్సమి
వై నైస్సర్పసర్పత్వంవిహాయవేషభాషాకియాదిభిస్సౌమ్యత్వమశీతమితదః

తదీయమాతంగఘటావిఘట్టితైః కటస్థలప్రాప్తితదానవారంభిః । గృహీతదిక్క్రై
 రపునర్నివ ర్తిభిశ్చిరాయయాధార్థ్యమలంభిదిగ్గజైః ॥ ౬౪ ॥ అభీక్ష్యముష్ణేర
 పితస్యసోష్ణణస్సురేంద్రబంధీశ్వసితానిలేర్భూథా । సచందనాంభఃకణోఽఘై
 స్తథావపుజ్జలాద్ధ్రావవనైర్ననిర్వపా ॥ ౬౫ ॥ తపేనవర్షాశ్శరదాహిమాగమో
 వసంతలక్ష్మ్యాశిశిరస్సమేత్సద । ప్రసూనకృత్తిచదధతస్సదర్శనః పురస్యవాస్త
 అత్రప్రస్తుతసర్పవిశేషణసామ్యాదవస్త్రుతఖలవ్యవహారపరితేస్సమాసోక్తిః ॥ ౬౩
 ॥ తదీయేతి ॥ తదీయానాంమాతంగానాం గజానాంఘటాభిః పూయజ్ఞేః విఘ
 ట్టితైః అభిహతైః ॥ ౬౨ ॥ కరిణాంఘటనాఘటేత్యమరః అతపితకటస్థలభ్యః గండ
 ప్రదేశేభ్యః ప్రాప్తితానిఉపరతాని దానవారిణిమదాదకానిమోహితైః గృహీ
 తాః పలాయ్యసంశ్రితాః ఓహయైస్తేః గృహీతదిక్క్రైః + శేషాద్విభాషితకప్తపు
 నర్నివతీభిః భయాన్త్రైవస్థితైః దిగ్గజైఃదిశాకరిభిః చిరాయయాధార్థ్యం చి
 త్సుస్థితాగజాః దిగ్గజాఇతి అనుగతార్థనామకత్వం అలంభిలబ్ధం + లభ్యేన్ద్రాంతా
 త్కర్తృణిబుక్ విభాషాద్విఘ్నములారితివికల్పాన్నుమాగమః ॥ ౬౪ ॥ — అభీక్ష్యమి
 తి । ఊష్ణణోస్తరజస్వరణ సహవర్తతత్తిసోష్ణణః, తస్యరావణస్య, వపుః శరీ
 రం, అభీక్ష్యంభృతం ఉష్ణేరపిశోకాదితిభాషః, సురేంద్రస్య ఇంద్రస్యబద్ధస్య
 బంధీకృతాః స్త్రియః తానాంశ్వసితానిలేః నిశ్వాసమారుతైః యథానిర్వపా ని
 ర్వృతః ॥ ౬౧ ॥ నిర్వాణంనిశ్వతామోక్షఇతిజయంతీ తథాసచందనాంభఃకణాః
 చందనోదకబిందుసహితాః తెచ తేకోమలాశ్చ తైః జలాద్రాణాం, జలోక్ష్మి
 తతాశవంతానాం పవనైర్వాప్యభిర్ననిర్వపానిర్వాణంసప్రాప ॥ ౬౨ ॥ ధవిత్రంతా
 శవృంతంస్యామైవోవ్యజనంచతత్, జలాద్రాంస్యాజ్జలేనార్ద్రమితివైజయంతీ
 అత్రనంతప్రసోష్యోపచారాన్నిర్వృతిరితికారణవిరుద్ధకార్యోత్పత్తిరూపోవిష
 మాలంకారః ॥ ౬౫ ॥ — తపేనేతి ॥ సదానిత్యం, సతయథాకాలం ప్రసూనకృ
 త్తింపుష్పసంత్రిందధతాధారయంతః- ఋతవః వర్షాఃప్రాప్యట్ - తపేనగ్ని
 ష్టేణ ॥ ౬౨ ॥ ఉష్ణఙ్గోష్టాగమస్తపః ॥ స్త్రియాంప్రాప్యట్ స్త్రియాంభూమ్ని వ
 ర్ణాఅథశరత్ స్త్రియామిత్యమరః తథాహిమాగమోపామంతః శరదా-తథాశిశి
 రఃవసంతలక్ష్మ్యా వ సమేత్సమిఘసీభావేనమిళితాస్వ అస్యరావణస్యపురే వసం
 తితివాస్తవ్యావస్తారః + వసేస్తః ॥ ౬౩ ॥

వ్యకుటుంబితాయయః || ౬౬ || అమాననంజాతమజంమనోఃకులే ప్రభావినం
భావినమంతమాత్త నః | మమోచభానన్నపిజానకింసయస్సదాభిమానైకధనాహి
మానినః || ౬౭ || స్మరత్యవోదాశరథిభ్యవభవానముంవనాంతాద్వనితాపహరి
ణమ్ | పయోధిమావిద్ధవలజ్జలావిలంబిలంఘ్యులంకాంసికమాహనిష్యతి || ౬౮ ||

తేచ తేకుటుంబినశ్చ తేమాభానస్తత్రాతాం యయః-సమేత్యయయరితి, సము
దాయసముదాయినోరభదవివక్షయా, సమానకర్తృత్వం, అత్యపురే యుగప
త్సర్వతుకసంబంధాభిధానాదసంబంధేసంబంధరూపాతిశయోక్తిః || ౬౬ ||
అథాయమానస్సవినాశస్త్రుశ్యమపి యగ్ధావ పునఃస్వయేచమాతృశియగ్నే నాహా
|| అమానవమితి || మనోరయమాననః + తస్యేదమిత్త్యణప్రత్యయే వద్యవనా
నాజ్ఞాతివచనత్వం, అన్యథా మనోజాతావిత్పక్ష్యాన్యత్, అమానవమహా
నుషం, నజాయతశత్యజః, తం + అన్యేష ఏషిదృశ్యతృణిడప్రత్యయః, తథాపి
మహాపుర జాతం రామరూపేణోత్పన్నమితివిరోధః, సచాభానత్వాదలంకా
రణత్వాహ || ప్రభావినమితి || మహానుభావే తస్మిన్ నకల్పిర్విరోధశతిభావః,
+ ఆభీష్ట్యేణినిరితిణినిరావమత్పక్షియః, భవంతమితిశేషః, అత్తనః-స్వస్య, అ
స్తయత్యంతం కరోతిత్వంతమంతకం, అంతశబ్దాత్తత్కరోతీతి గ్యంతాత్పచా
ద్యత్, భావినం-భవిష్యంతం + భవిష్యతిగమ్యాదయః, జానన్నపియోరావణి
జనకస్యాపత్యంప్రియంజానకింసీతాం, సముమోచనత్యక్రవాక్, అముమి
త్యత్తర్కేణోకేనాన్వయః, జానతాప్యమోచనేమానిత్వం కారణమిత్వాహ, మా
నినః ప్రమాప్రాణాత్యయేపి అభిమానవీచైకంముఖ్యం ధనందేహాంతేతథోక్తాః,
ప్రాణాత్యయేపి సమానముంచంతీత్యథః, కారణేన కార్యసమర్థనరూపార్థాం
తరన్యాసః || ౬౭ ||-స్తరతీతి || భాతీతిభవాక్ + భాలేడవతుః,దశభస్యా
పత్యంపుమాకదాశరథిః, అతృణ్, భవక్రామస్సన్నిత్యథః + భవలెటట
శ్యత్రాదేశః, వీనాంతాల్-దండకారణ్యాల్, ననితాపహరిణం-సీతాపహరారం,
అముం రావణం, ఆవిద్ధాని సేతుబంధేఅదిగ్భిరభిహతాని, అతవవచలంతి జలా
నీయన్యసః, అతవీవావిలం కలుషం పయోధిం-సముద్రం, విలంఘ్య లంకాం ని
కషాలంకాయాస్సమిపే || ౬౮ || సమయానికమాశబ్దోసామీప్యేవ్యవ్యయేమతా
మితిహాలాయుధః || + అభితఃపరితస్సమయానికమాహావ్రతియోగేపీతి ద్వివీతియా

అథోపపత్తింధలనావరోపరామవాప్యశ్చైలూషఇవైషభూమికామ్ తిరోహితా
 త్తాశిశుపాలసంజ్ఞయాప్రతీయతేనంప్రతిసోష్యసఃపరైః ॥ ౬౯ ॥ సదాలతసీద్వ
 పుషాచతుర్భుజోముఖేనపూర్ణాన్దునిభస్త్రిలూచనః । యవా కరాక్రాంతమ
 హనిష్యతి-అవధీత్ + అభిజ్ఞావచనైల్వడితిభూతైల్వత్, అవోహనసం భవాన్
 స్తరతితి కాకుః; ప్రత్యభిజానాతి కిమిత్యధః, శేషేషధమః ॥ ౬౯ ॥ అథ
 తి ॥ అథ-రాక్షసదేహత్యాగానంతరం, సంప్రతి ధలనాపరః పరవృత్తారణపరః, ఏ
 షరావణః శైలూషః సటః, భూమికాం రూపాంతరమివ ॥ ౭౦ ॥ శైలూషా శ
 టభిల్లయోః, భూమికారచనాయాంస్యాన్మాత్యంతరపరిగ్రహఇతిశాశ్వతః ॥ అ
 వరామన్యాముపపత్తిముత్పత్తిం భవాంతరమిత్యధః, అవాప్య-ప్రాప్య, శిశు
 పాలసంజ్ఞయా తిరోహితాత్తా-తిరోహితిస్వరూపస్సక్, సోపిరావణవీచసన్న
 వి పరైరితరైః ససభవతీత్యసః తస్మాదన్యథా + సర్వోనమాసః పితృత్వోస్తులూ
 పోహోరసర్వోనమాసేహతీతి, సర్వోనమాసేసులూపాభావః, ప్రతీయతే-జ్ఞాయతే,
 ప్రతిపూర్వాదిణఃకమణిలత్, యథైకవీచశ్చైలూషారూపాద్భూవాంతరమా
 స్థాయ తత్తద్వేషభాషాదిభిరన్యథాభాతి, తద్వదయమపిమానుషదేహపరిగ్రహ
 దన్యథాభాతి, దౌర్జన్యంతు తదేవేత్యవశ్యముపసంహర్యఇతిభావః ॥ ౬౯ ॥
 అథైతద్దౌర్జన్యంత్రిభిరావిష్కరోతి ॥ సగిత్యాది ॥ సశిశుపాలః బాలస్సక్-వ
 పుషా చతుర్భుజః భుజచతుష్టయవాక్ ఆసీత్ విష్ణురితిచధ్వనిః తథా ముఖేన-
 పూర్ణాన్దునిభః-పూర్ణాచంద్రతుల్యఆసీత్, త్రిలూచనః - లూచనత్రయవాం
 శ్చాసీత్, త్ర్యంబకఇతిచధ్వనిః, బాలవిశేషాల్ సంప్రతి తత్సర్వమంతహిన్
 తమితిభావః, సంప్రతితు యవాలరణస్సక్ కరణ బలినా ఆక్రాంతమహీభృ
 త్-అధిష్టితరాజకస్సక్, అన్యక్రాంశువాప్తశ్చైలః ॥ ౭౦ ॥ బలిహస్తాంశవఃకరా
 ఇత్యమరః ॥ ఉచ్చక్తేస్తేజసా రవిన్సుర్యః అనంశయం సంశయోనాస్తీత్యధః
 అథాభావేవ్యయాభావః, వపుషాముఖేనెతిచ, యేనాంగవికారఇతి తృతీయా,
 హైన్యవదాధిక్యమవ్యంగానాంవికారఇతి, తేజసేతితు, ప్రకృత్యాదిభ్యఉపసం
 ఖ్యానమితితృతీయా, కరాక్రాంతేత్యాదిశ్లేషానుప్రాణితేయముత్పేక్షా, రవిర్
 నంశయమితి, తస్మాన్పూర్ణాన్దునిభఇత్యుపమయానంస్పృష్టిః, హరిహరాదితు
 ల్యమహిమత్వాదతిదుర్ధవైఇతిభావః, ॥ ౭౦ ॥ స్వయమితి ॥ యద్భువన్

హిమృదుచ్ఛక్తేరసంశయంసంవృతితేజసారవిః || 20 || స్వయం విధాతా సురదే
త్యర్కతసామనుగ్రహవగ్రహయోర్భృచ్చయా | దశాననాదీసభిరాద్ధదేవతావితి
ణావీర్యాతిశయాహసత్యసా || 20 || బలావలేపాదధునాపిపూర్వవత్ప్రబా
ధ్యతేతనజగజ్జగీమణా | సతినయోషితృప్తికృతిస్సునిశ్చలాపుమాంసమభ్యేతి భవా
న్తరెష్యపి || 2.1 || తదేనముల్లంఘితశాసనంవిధేర్విధేహికినాశనికతనాతిథిం ||

యా-స్వేచ్ఛయా, స్వయం స్వసామభ్యేన నతు దేవతాప్రసాదబలాదితిభావః
సురదేత్యర్కతసాం-దేవదానవయాతుధానానాం, అనుగ్రహవగ్రహయోఃప్రసా
దనిగ్రహయోః విధాతా-కర్తా, అసాశిఖపాలః అభిరాద్ధాభిః-ఆరాధితాభిః,
దేవతాభిరిశ్వరాదిభిః, వితిణాః-దిత్య, వీర్యాతిశయః-ప్రభావాతిశయః, యో
షాంతా-దశాననాదీ, హసతి అనన్యప్రసాదలబ్ధశక్తైర్మేకథం యాచక్తే
స్థుల్యతేతి గర్వాద్ధపతిత్యథః || 20 ||— బలేతి || జగీమణా-నిత్యాత్మాహవ
తేత్యథః, తేనశిఖపాలేన, బలావలేపాల్-బలగర్వాల్, అధునాపి పూర్వవ
త్, పూర్వజన్తనీవ, జగల్ పూర్వాధ్యతే తథాపి సతీ-వతివృతా, యోషిదివ,
సునిశ్చలా-అతిస్థిరా, ప్రకృతిః-స్వభావః, భవాంతరేమ-జన్తాంతరెష్యపి, పు
మాంసం పురుషమభ్యేతి యాతి * పతింయానాతిచరతిమనోవాక్కాయసంయ
తా | సాభ్యుత్పలొకమాప్నోతిసద్భిస్సాధ్యేతిచోచ్యతేఇతిమనుః ఉపమోపస్కృ
తోధాంతరన్యాసః || 2.1 ||—తదితి || తత్తత్తత్కారణాత్ విధేర్విధాతుర
పి ఉల్లంఘితశాసనం స్వయంవిధాతేత్యాద్యుక్తిరిత్యా అతిక్రాంతదైవాజ్ఞమిత్య
థః, సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః, వినశిఖపాలం కీనాశనికతనస్య కృ
తాంతనదనస్య అతిథింవిధేహి మారయేత్యథః || 21 || కీనాశనికవేక్షుద్యే
కృతాంతాపాంశుఘాతిసారితివిశ్వః || నచైతత్ప్రామాణికమాస్తేన సర్పమారణం
కింతు భవాదృశామవశ్యకతేవ్యతావదిత్యాహ, శుభేతరాచారేణ దురాచార
ణవివక్తిమాః-విపాకననిర్వృత్తాః, కాలపరిపాకనప్రాప్తాః ఆపదోయేషాం
తేతథోక్తాః + డ్వితః క్రిరితివచేక్తిప్రప్రత్యయఃక్రైమమ్మిత్యమితి తద్ధితౌ
మప్ప్రత్యయః, అసాధవోదుష్టాః, సతాంభవాదృశాం జగన్నియంత్యాణాం ని
పాతనీయాః వధ్యాహీనచ నైఋత్యాదోషః, స్వదోషైశ్చవలెహంవినాశే ని
మిత్తమాత్రత్యాదస్తాకమిత్యాశయేన శుభేతరత్యాదివిశేషణోక్తిః సామాన్యేన

శుభేతరాచారివపక్తిమాపదోనిపాతనీయాహినతామసాధవః ॥ 23 ॥ హృదయమరివధోదయాదుదూఢచరితమదభాతపునఃపురందరస్య । మనపులకపులమజాకుచాగ్రదుగ్రతపరిరంభనిషీడనక్షమత్వమ్ ॥ 24 ॥ ఓమిత్యుక్తవణోధశాన్తిః ఇతివ్యాహృత్యవాచనభస్తస్తిన్నుత్పత్తితే పురస్సురమునావించోశ్చియం బి

విశేషనమధనరూపాథాంతరన్యాసః ॥ 23 ॥—కించైవందుష్టనిగ్రహేఽపి నుగ్రహస్సాన్వదిత్యాహ ॥ హృదయమితి ॥ అరివధోదయాల్-రిపునాశలాభాల్, ఉమాధదగ్రీమనైశ్చింత్యాధృష్టతదాధ్యం నన్యస్థమితియావల్ + వృథావధితాన్వద్భృథశబ్దాదిమనిచప్రత్యయః, రముతోహలాదేలః ఘాశియుకారస్య రెఫాదే శః, పురః-శత్రుపురాణి, చారయతీతిపురందరః-ఇంద్రః + పూస్సర్వయోధూరి, సహారతిఖచప్రత్యయః, ఖచిహ్రస్వఇతుప్రధాహ్రస్వః, వాచం యవపురందరౌచెతినిపాతనాదదంతత్వం ముమాగమశ్చ తస్య హృదయం పునర్భూయోపి పూర్వపదైవేతిధావః, మనపులకయోః-సాంద్యరోమాంచయోః, పులోష్ణజాతాపులోమజా-శబీ, తస్యాఃకుచాగ్రయోః దుగ్రతపరిరంభః-కౌతుక్యాచ్చిహ్రాలింగనం, తత్త్రయన్నిషీడనం తస్యక్షమత్వంసహత్వం దధాతు పాక్షిత్యైత్వవిత్తే పాత్త్యక్తభోగేన శక్రేణ సంపత్తి త్వత్వోసాధాన్నిష్కటకం సావరాజ్యంభుజ్యతామిత్యర్థః, అత్రేవాధ్యన్యోదూఢదగ్రీమేతి విశేషణగత్యానిషీడనక్షమత్వంప్రతి హేతుత్వోక్త్యా పదార్థహేతుకంకావ్యలింగం, హృదయస్సనిషీడనక్షమత్వానంబంధేపిసంబంధోక్త్యా అనమ్మంధే సమ్మంధరూపాతియోక్తిరిత్యథాంలంకారః వృత్త్యనుపాసశ్చ సంస్మజ్యంతే పుషి ఎతాగ్రావృత్తమ్ ॥ అయజనయుగరేఫయోకారోయజిదనజౌజరగాశ్చపుషిఎతాగ్రైతిలక్షణాల్ ॥

24 ॥—ఓమితి ॥ తస్మిన్సురమునా-నారదే, ఇతీర్థఃకూతాంచాచం వ్యాహృత్య-ఉక్త్యా, సభఉత్పత్తితే-ఖముద్గలే, పురః-అగ్రే, ఇంచోః శిరియంబిభ్రతినతి, అథ మునివాక్యానంతరం ఓమిత్యుక్తవతః-తథాస్త్విత్కేగీకృతవతఇత్యర్థః, ॥ 25 ॥ ఓంపశ్చైంగీకృతౌరోషఇతివిశ్వః ॥ చేదీనాం-జనపదానాంరాజాచైద్యః, శిశుపాలః, వృద్ధేత్కౌసలజాదాజ్ఞాజ్ఞే ఇతిజ్ఞజ్ఞేప్రత్యయః తంప్రతికుర్ధస్య శాన్తిః-పదనే వ్యోమ్నీన అనిశం సర్వదా అవ్యభిచారైశ్చైత్యర్థః శత్రుక్షాం వినాశస్య పిశునః-నూచకః, చంద్రమభ్యుదితః కెతుః క్షితిశానాం వినాశ

భృతి । శత్రూణామనిశంవినాశపిశునఃకుర్ధస్యచైద్యంపృతి వ్యోమ్నివ భుక్తః ।
 చ్ఛలేనవదనేకేతుశ్చకారాస్పదమ్ ॥ ౭౫ ॥ *****

ఇతి ఊర్వశ్యకృతా శిశుపాలవధే మహాకావ్యే ఊపదాంతే

ఊర్వశ్యనారదసంభాషణంనామ పదమస్సగః.

శృదితిశాస్త్రాదితిభావః, కేతురుత్పత్తివిశేషః ॥ని॥ కేతుర్మృతౌపతాకాయాం
 గృహాత్పాతాదిలక్ష్యస్యితివిశ్వః, భుక్తుటిచ్ఛలేన-భూభంగవ్యాజేన, ఆస్పదం
 పృతిప్రాంఘ్రితించకార ఆస్పదంపృతిప్రాయామితినిపాతనాత్సూచకమః, ఏతేన
 తాత్కాలికభూతపీఠసహకారిణోరౌద్రస్యస్థాయీకోధః, స్వానుభావేన భుక్తు
 కుట్యః కారణభూతోనుమేయశ్చిత్తుక్తం, తథాతదవినాభూతస్యాంగినో వీర
 స్వాపిస్థాయీప్రయఃశ్చాపరనామకడత్యాహాపుష్పవన్నవీతేశ్యసుసంధ్యంఽఇం
 దోఃశ్రియంబిభృతీత్యత్రమునేరిందుశ్రియోఽయోగాత్తత్సద్భుశీమితిసాదృశ్యాత్కై
 పాల్ అసంభవద్వస్తుసంబంధరూపానిదగ్గనాలంకారః, వదనే వ్యోమ్నివేత్సు
 వమా,భుక్తుటిచ్ఛలేనకేతురితిచలాదిశబ్దేనాసత్యత్వపృతిపాదనరూపావహ్నవః,
 తత్ర శత్రువినాశనూచనాయ కేత్వపేక్షిలెందునాన్నిధ్యవ్యూహావస్థాసంపా
 దకతేన నిదగ్ధనాపమయోర్వహ్నావౌపకారత్వాదంగాంగీభావేనసంకరః ॥చ
 మత్కూరితయా మంగళాచరణహృతయా సగౌఠతస్థితేమ ఊర్వశ్యప్రయో
 గః, యథాహాభగవాన్భాష్యకారః ॥ మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగ
 లాంతానిచశాస్త్రాణివృథంతే వీరపురుషాణ్యయష్టత్పురుషాణిచభవతి అధ్యేతా
 రశ్చవ్రసక్తారోభనంతీతి ॥ శామూలవిక్రీడితవృత్తం * సూర్యాశ్వైర్వమనజస్త
 తాస్సగురవశ్చామూలవిక్రీడితమితిలక్షణాత్ ॥ సగౌఠతావీదవ్యౌత్రభేదః ॥
 యథాహదండి ॥ సగౌఠరసతివిస్తీర్ణైఃశ్చావ్యవృత్తైస్సుసంధిభిఃసర్వత్రభిన్న
 సగౌఠలైరుపేతంలొకరంజనమితి॥ అథకవిఃకావ్యవణానీయాఖ్యానపూర్వకం
 సర్గసమాప్తింకథయతి ॥ ఇతీతి ॥ఇతిశబ్దఃపరిసమాప్తౌ మాఘకృతావితకవినామక
 థనం, మహాకావ్యఇతిమహచ్ఛబ్దేనలక్షణసమ్ప్రతిస్సూచితా,శిశుపాలవధఇతికా
 వ్యనామకథనం,పదమస్సగఃఇతిసమాప్తఇతిశేషః॥వీవము త్తరత్రాపిదృష్టవ్యమ్.
 ఇతి ఊపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణమహాపాథ్యాయకొలచలమల్లినాథ
 నూచివిరచితాయాం మాఘవ్యాఖ్యాయాంసర్వంకషాఖ్యాయాం పదమస్సగః.

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

మోక్షమహాకావ్య సర్వాభ్యానే ద్వితీయస్కంధాంతము.

ఇయక్షమాణానామూతపాథేనాథద్వివస్తరమ్ । అభిచైత్యంపరిష్టాసురానీ,
కార్యద్వియాకులః ॥ ౧ ॥ గురుకావ్యానుగాంబిభృచ్ఛాద్రీవభినభశ్శియంః,
సోధకముద్ధసీరిభ్యామథానావాసదత్సదః ॥ ౨ ॥ జాజ్వల్యమానాతగతశ్శాం-

అథాస్తికానగే మంత్రవణనాయవీజమావపతి ॥ ఇయక్షమాణేనేతి ॥ అ-

థ ఇంద్రుని దేశశ్రవణాంతరం ఇయక్షమాణానామూతపాథేనాథద్వివస్తరమ్ + యజతే సస్స
గ్రాల్లటశ్శానజాదేశః, పాథేన-పృథాపుత్రేణ, యుధిష్ఠిరేణ + తస్యేదమిత్య
ణో, అన్యథాస్త్రీభ్యోధగతిథకాస్యత్, ఆమాతః-ఆకారితః + హ్వయితే క
మణి కః, సంప్రసారణేదీధుః; తథా అభిచైత్యంశిశుపాలంపరి + లక్షణ
సాభివృత్తిభిముఖ్యైశ్చిత్యవ్యయాభావః, అభిరథాగేశ్చితకమప్రవచనీయత్వేత
ద్యోగద్వితీయావా, పరిష్టాసుః-పరిష్టాతుమిచ్ఛుః + తిష్ఠతేసస్సంతాదువ్రా
త్యయః; మురందీప్రమురారిః + ద్విషోమిత్రేణశత్రుప్రత్యయే సలూకేత్యత్ర
ద్విషశ్శత్రుర్వావచనమిత్యైకైకస్వస్థీప్రతిషేధః, కార్యద్వియేన సురకార్యసు
హృత్కార్యరూపేణ అకులవిషతిషేధాదావశ్యకత్వావప్త, ద్వయోస్సందిహ
సలీతో, అథామంత్రస్యామవసరశ్చతిభావః ॥ ౧ ॥—వం మంత్రవీజంసం
దేహముపసస్య మంత్రాచితదేశగమనఘామా ॥ గుర్వీతి ॥ అథ సందేహాంత
థం అసాహరిః అభినభః + పూర్వవదన్యయాభావః ॥ కమప్రవచనీయత్వేవా
ద్వితీయా, గురుకావ్యా బృహస్పతిశుక్రా అనుగ-అనుయాయినో, యస్యాం
తాం ॥ ౨ ॥ గీషవతిధిషణోగురుః । శుక్రోదైత్యగురుకావ్యశ్చితామరః ॥
చంద్రస్యేమాంచాంద్రీం శియంబిభృత్ అత్ర శ్రీతుల్యశ్శియమితి నిదర్శనా
భేదః, ఉద్ధసీరిభ్యాంసాధం-ఉద్ధవబలరామాభ్యాంసహ, సదఃసభాం, ఆసద
త్-రాజసదః ప్రాసాదత్వాదితిభావః + సదేలుజీవుషాదిత్వాన్యైరజాదేశః
అత్ర మనుః * గి రేపృష్ఠంసమరుహ్యప్రాసాదంవారహోగతః । ఆరణ్యనిశ్శ
లాకేవామంత్రయేతావిభావితైతి ॥ ౩ ॥—జాజ్వల్యమానేతి ॥ జగతః-లోక
స్య, శాంతయే అనుపద్యవాయ, సముపేయసీ మిశితా, జాజ్వల్యమానాభృశ్చ

రయేసముపేయుషీ । వ్యద్యోతిష్టసభావేద్యామసానరశిఖత్రయా ॥ ౩ ॥ రత్న
స్తంభేమసంకాంతప్రతిమాస్తేచకాశిరే । ఏకాకినాపిపరితఃపౌరుషేయవృతాఇ
వ ॥ ౪ ॥ అధ్యాసామాసురుత్తుంగచామపీఠానియాన్యమి । త్రైరాహేకేసరికా

బ్జలంతి + ధాతౌరెకాచాహలాదేకియాసమభిహరణియజ్ఞః, తతో లట
శ్చానజాదెశేటాప్, అసానరాఃపురుషావీవ శిఖనః-అగ్నయః, తెషాంత్రయా+
ద్విత్రిభ్యాంతయస్యాయజ్ఞేత్యయజాదేశే, టిడ్ధాణశోకాద్విదినాజ్ఞమ్, సభా-ఆ
స్థానీ, స్తేవచెడిః పరిష్కృతాధూమిః ॥ ౫ ॥ వేడిఃపరిష్కృతాధూమిరిత్యమరః
తస్యాం వ్యద్యోతిష్ట, దీప్యతేన్న + ద్యుతేలుఃఽ ద్యుద్యోతిలుఃఽతివాతజ్ఞ రూప
కాలంకారః ॥ ౬ ॥ —రత్నేతి ॥ రత్నానాంస్తంభాఇతిషష్ఠీసమానుః, విశేషేవ
రవసానాద్వికారార్థత్వం, తెషు సంకాంతప్రతిమాః-సంకాంతప్రతిబింబాః ॥
౭ ॥ ప్రతిమానంప్రతిబింబంప్రతిమాప్రతియాతనైత్యమరః ॥ తెత్రయః ఏకాకినః
అనహాయాఅపి + ఏకాదాశినిచ్చానహయఇత్యాకినిచ్చిత్యయః, పరితఃఅభితః
సర్వతః + పర్యభిభ్యాంచేతితసిల్, సచ సర్వోభయాధావతమానాభ్యామి
ష్యతే, పౌరుషేయేణప్రతిబింబధూయస్తాత్పురుషసమూహేన వృతాఇవేత్య
త్రైతా చకాశిరే + సర్వపురుషాభ్యాంఞాఞావిత్వత్ర పురుషాద్వధవికారస
మూహ తేనకృతేషిత్విసమూహేఞాఞాపిత్యయః, ఏతేనవిజనత్వముక్తం, య
త్సపి * నిస్తమ్యేనిగవాత్తేచనిర్భిత్త్యంతరసంశయే । పానాహాగ్రీత్వరణ్య
వా మంత్రయేతావిధావితఇతికామందకే ॥ ఏతేనమంత్రధూమేః స్తంభపాను
ర్యనిషేధోదృశ్యతే, తథాప్యేతస్యాపి విజనత్వావలక్షణత్వాన్నదోషఇతిభావః
॥ ౮ ॥ —అధ్యాసామాసురితి ॥ అమీత్రయః ఉద్ధవరామకృష్ణాః యాని ఉత్తుం
గచామపీఠాని అధ్యాసామాసుః-అధితన్తుః, యేమాపవిష్టాఇత్యధః + అధిశీ
జ్ఞస్థాసాంకమేతికమత్వం అనఉపవేశనెలిత్, దయాయానశ్చేతిఅమృత్య
యే, కృష్ణానుప్రయజ్యతేలిటితిఅస్తేరనుప్రయోగః, ఆమప్రత్యయవత్కృష్ణో
నుప్రయోగస్యేతికృష్ణావేతినియమాదస్తేర్నాత్మనెపదం, తైఃపీఠైః కేసరిభిఃసిం
హేః, కాంతానాం త్రికూటస్య-త్రికూటాద్యేః, శిఖరాణాముపమానాదృశ్యం
ఊహా-హాధా + వహాతేకమణిలిటినమ్మిసారణం, త్రిణికూటాన్యస్యేత్యన్వ
భక్తసంజ్ఞా ॥ ౯ ॥ కూటోత్త్రీశిఖరంశృంగమిత్యమరః ॥ ఉపమాంకారః ॥ ౧౦ ॥

స్తత్రికూటశిఖరోపమా || ౫ || గురుద్వయామగురుణోరుభయోరథకార్యయోః |
హరిర్విప్రతిషేధంతమాదచక్షేవిచక్షణః || ౬ || ద్యోతితాంతస్పృహైఃకుందకుట్టలా
గ్గదత్స్సితైః | స్నుపితేవాభవత్తస్యశుద్ధవర్ణాసరస్వతీ || ౭ || భవద్ధిరామవస
రప్రదానాయవచాంసినః | పూర్వరంగఃప్రసంగాయనాటకీయస్యవస్తునః || ౮ ||

గురుద్వయాయేతి || అథ ఉపవేశనానంతరం విదష్టైశ్చితవిచక్షణః వక్త్రా + కర్త
రిబ్యుడితీన్యాసకారః, అననయోశ్చప్రతిషేధోవక్తవ్యశ్చితి చక్షిజః ఖ్యాతాదేశా
భావః, హరిః గురోవః ఉద్ధవరామయోః పితృవృక్షేష్టభాగ్యోః ద్వయాయ
ద్వాభ్యాం గురుభ్యామిత్యర్థః, గురుణోమహాణోః ఉభయోఃకార్యయోఃపూ
ర్వోక్తయోః తంవిప్రతిషేధంవిరోధం ఆదచక్షే-అఖ్యాతవాక్, తుల్యబలవిరో
ధోవిప్రతిషేధః || ౬ ||—ద్యోతితేతి || కుందం-మాఘభవఃపుష్పవిశేషః || ౭ ||
మాఘంకుందమిత్యమరః || కుందకుట్టలాగ్రాణీన దంతాయస్య కుందకుట్టలా
గ్గదతః + అగ్రాంతశుద్ధశుభివృషసరాశాభ్యశ్చేతి అగ్రాంతపూర్వపదబహు
వీపాస్సమాసాంతావైభాషికోదత్తాదేశః, తస్యహరేస్సరస్వతీవాక్ అంతఃప్ర
దానానభా అంతస్సభాసభాభ్యంతరమిత్యర్థః, సాద్యోతితా-ప్రకాశితా యైః
త్రైస్తితైః స్నుపితవ-క్షాళితవ + స్నాత్యైకంతాత్కమణిక్తః ఆతిఃప్రీ
త్యాదినాపుగాగమః, తామితాంహాస్వశిహాస్వః శుద్ధవర్ణా-స్ఫుటాక్షరా,
స్వచ్ఛకాంతిశ్చాభవత్, సావిభావికవర్ణశుద్ధైస్సాన్నినచేతుకత్వము ల్పైక్ష్య
తే, స్థితపూర్వాభిధాషీహరితిభావః || ౭ ||—కార్యవిప్రతిషేధమావేద్య తత్ర
స్వమతమావేదయిష్యత్ పండితంమన్యత్వం తావత్పరిహరితి || భవదితి | భవద్ధి
రాం-యుష్టద్వాచాం, అవసరప్రదానాయ ప్రస్తావప్రసంజనాయైత్యర్థః, నః
అస్తాకం, నచాంసి సిద్ధాంతోన్నయనార్థముద్యంతే, సతుసిద్ధాంతత్వేనేత్య
ర్థః, తథాహి పూర్వంరజ్యం లెస్సినైతిపూర్వరంగః-నాట్యశాలా, తత్రాభ్యకర్తా
పిపూర్వరంగశ్చిదిదశరూపకే, అతఃపూర్వరంగోనామ రంగప్రసాధనాభ్యురంగ
విఘ్నశాంతికారీనాందీ, పాతగీతవాదిత్యాద్యనైకాంగవిశిష్టోనాట్యాదాకర్తా
వ్యకర్తమేవిశేషః, తదుక్తంవసంతరాజీయే * యన్నాట్యవస్తునఃపూర్వం రంగ
విఘ్నావశాంతయే | కుశీలవాఃప్రకృత్వంతిపూర్వరంగస్తదుచ్యతేతి || సపూర్వ
రంగః నాటకేభవంనాటకీయం తత్రవర్ణమిత్యర్థః + వృద్ధాచ్ఛః తస్య వ

కరదీకృతభూపాలాభ్యాత్మభిజ్ఞత్వరైదేశామ్ । వినాష్యస్తదలంఘ్యష్టరిజ్యా
యైతవసస్సుతః ॥ ౯ ॥ ఉత్తిష్ఠమానస్తుపరోనోపేక్ష్యః పక్ష్యమిచ్ఛతా । స
స్తునఇతివృత్తస్య ప్రసంగాయ ప్రసంజనాయ ప్రసతానాయేతియావత్, అతః
ప్రథమవాదోఽపదోమాయేతిభావః, పూర్వరంగఃప్రస్తావనేతిరంగరాజః, తద్విం
త్యమ్ శిష్యపూర్వరంగంవిధాయాదాసూత్రధారణిన్ గతే ! ప్రవిశ్య తద్వదపరః
కార్యమాస్థాపయేన్నటః ॥ ప్రథమపూర్వరంగశ్చ తతఃప్రస్తావనేతిచ । ఆరం
భేసర్వనాట్యానామేతత్సమాన్యమివ్యతఇతి దశరూపకాద్యుక్తభదవిరోధాది
తి, అశ్రోహరివాక్యపూర్వరంగయోః ప్రసంజకత్వయావసామాన్యస్య వాక్యద్వ
యోద్ధాంతరేణ పృథగ్నిదేశాల్ ప్రతివస్తూపమాలంకారః, లక్షణంతూక్తమ్
॥ ౧ ॥ —సంప్రతి స్వమతమాహ ॥ కరదీకృతైతి ॥ దిశాంజిత్యరైః-జయనశిలైః
+ ఇణ్విజిజనతిభ్యఇతి క్వరప్, కృద్యోగాత్కమణఃషష్ఠీ, భ్యాత్మభిర్భిమా
దిభిః హేతుభిః కరదాః షష్ఠభాగప్రదాః ॥ ౧ ॥ భాగధేయఃకరోఽపరిత్యమ
రః ॥ తత్కృత్విః + ఉర్వాదివిద్విదాచశ్చేతిగతిసంజ్ఞాయాం, కుగతిప్రాదయఇతిని
త్యసమాసః; అకరదాఃకరదాన్సమ్మద్యమానాః కృతాః కరదీకృతాః భూపాలాః,
యస్యసతథోక్తః, వశీకృతరాజమండలఇత్యథః, తవసస్సుతఃధర్మపుత్రః ॥ ౧ ॥
తవశ్చాంత్రాయణాదాన్యాద్ధమేలాకాంతరపిచేతివిశ్వః ॥ అస్తద్వినాపి అ
స్తాభిర్వినాపీత్యథః + పృథగ్విసేత్వాదినాత్మతీయా ఏకలృప్తక్షేపజ్ఞమి ఇ
జ్ఞాయై-యాగాయ + వజయశ్శార్భవేకృప్, వచిస్పపీత్వాదినాసంప్రసారణం
శమస్య స్తీత్వాదినాచతుర్థి, అలంసమథః భూష్టుభావితా, భవనశీలః ॥ ౧ ॥
భూష్టుభావవిష్టుభావితేత్యవరః ॥ గ్లాజస్తశ్చగుర్నిరితవకారాల్ గుర్నిప్రత్య
యః క్లితిచేత్యత్ర గకారప్రశ్లేపాన్లుణాభావః, తథాచజయాదిత్యః, తత్రైవ గ
కారోపిచర్తవ్యభూతానిద్దిశ్యతే ఇతి, అతోజైత్రయాత్రైవకార్యానయ్జాయా
త్రైతిభావః ॥ ౯ ॥ —సను యజ్ఞాంత్రైత్రయాత్రాయాముభయానుసరణం స్యాత్త
త్రాహ ॥ ఉత్తిష్ఠమానఇతి ॥ ఉత్తిష్ఠమానః-వర్ణమానః + ఉవోనూర్ధ్వకర్త
ణీత్వాత్తనేపదమ్, పరశ్యతుస్తు పథోఽనపేతంపథ్యం హిరమరోగ్యంచఇచ్ఛ
తా పుంసేతిశేషః నోపేక్ష్యః దేహాసీన్యేనసదృష్టవ్యః, కుతః హియస్తాల్ వ
త్స్యంతౌ-వర్ణిష్యమాణౌ + లృటస్సద్వతినదాదేశేవృద్ధ్యనస్యసనోరితి

మాహిశిష్టైరామ్నాతౌవత్సర్వంతావామయస్సచ || ౧౦ || సదూయేసాత్వతీ
 నూనుర్వన్తహ్యమవరాధ్యతి | యత్తుండహ్యతైలొకమదోదుఃఖాకరోతిమాం
 || ౧౧ || మమతావన్తమిదంశూయతామంగవామపి | జ్ఞాతసారోపిఖల్యేకస్స
 విభాషయా పరస్తే పదం, సవృద్ధ్యశ్చతుర్భుజతీడభావః, ఆమయోవాగ్ధిః ||
 ౧ || రొగవాగ్ధిగదామయాఇత్యమరః || సశత్రుశ్చ శిష్టైర్నితీజ్ఞైః సమా-
 తుల్యవృత్తి, అమ్నాతావాఖ్యాతా * అల్పియసోప్యరెర్వద్ధిమహాసంభావయ
 రొగవదితి || అతస్తస్యానుపెక్ష్యత్వాదుభయానున్మతిఃకుతర్థవిభావః || ఉపమా
 లంకారః || ౧౦ || —నచెత్తం సార్వర్థపరత్వదోషస్యాదితిచేన్న లూకానుగ్ర
 హాథాత్వాదసాధ్యః పృష్టతైరిత్యాశయేనాహ || సదూయఇతి || సాత్వతీసూమః-
 సత్వతీవత్సంప్రీసాత్వతీనామ హరేఃపితృష్వసా + ఉత్సాదిభ్యోఇ, తస్యా
 న్నూనుః-శిశుపాలః, బంధురపి ఖలోనమృష్యఇతిభావః, మహ్యమవరాధ్యతి
 దుగ్ధిహ్యతీతియత్ + కుగ్ధదుగ్ధేత్యాదినాచతుర్థే, తతఃకతిశేషః, యత్తదో
 ర్నిత్యేనమృంధాత్, సదూయేనపరితప్యే + దూఘోదైవాదికాత్కర్తరిలడు
 త్తమపురుషైకవచనం, కింతు లోకందందహ్యలై గహీతం దహతీతియత్ +
 లువనదచరజవజభదహదశగ్రాభ్యోభావగహా-యామితియజ్ - జవజభదహదశ
 భంజవసాంచెతి అభ్యాసస్యనుమాగమః, అదోలోకదహనం మాండుఃఖాకరో
 తి-దుఃఖమనుభావయతీత్యర్థః, దుఃఖాత్ప్రతిలోమ్యఇతిదాహ్యత్వయః, అత
 జ్ఞేద్యపివాభియాతవ్యః పాథాస్తు పాథానయాపి పశ్యాత్సమాధేయఇతి భా
 వః || ౧౧ || —స్వమతంనిగమయత్ పరమతంశుశ్రామః పృచ్ఛతి || మమేతి ||
 తావత్ భవన్తతశ్చనదావర్తంతమిత్యర్థః. మమమతమిదం, అంగత్వామంత్రాణా
 అవ్యయమ్ || ౧ || అథసమ్పాదనార్థాః | సుగ్రోఃసృష్ట్యాడంగమేహైభోఇ
 త్యమరః || వాం-యవయోరపి + యష్టదస్తదోష్టస్తీ చతుర్థేద్వితీయాష్టయో
 రావం నావానితివామాదేశః, మతంశూయతాం విధాలోక, తదపి మయా
 శ్రోతవ్యం, అన్యథా సందేహానివృత్తైరితిభావః, విదుషస్తేకుతస్సందేహస్తత్యా
 హ || జ్ఞాతసారః జ్ఞాతార్థతత్త్వాప్యేకః ఏకాకీకార్యవస్తుని కర్తవ్యాథే, స
 ద్విగ్ధేభిరు సంశేలైభిరు, అతామమాపిసందేహఇత్యర్థః + దిహఉపయోక్త
 రిలట్ - ఘట్వధత్వే, సామాన్యేనవిశేషసమర్థానరూపాధాంతరన్యాసః || ౧౨ ||

ద్విగ్ధకార్యవస్తుని || ౧౨ || యావదక్షపహంవాచమేవమాదాయమాధవః | వి
రరామమహియాంసఃప్రకృత్యామితభాషిణః || ౧౩ || తతస్సపత్నాపనయస్తర
ణానుశయస్సురా | ఓష్ఠేనరామోరామోష్ఠవిష్పచుంబనచుంచునా || ౧౪ || వి
వక్షితామథావిదస్తక్షణవృత్తిసంహృతామ్ | పావయన్ప్రవనవ్యాధిగిరముత్తర
పక్షతామ్, || ౧౫ || ఘూణాయన్తదిరాస్వాదమదపాటలితమృతి | రేవతీవదనా

యావదితి || మాధవోహరిః, యావాశశోయావదర్థం + యావదవధారణ
త్వవ్యయాభావః, యావదర్థంపహనియస్యాస్తాం అభిధేయసమితితాక్షరామిత్య
ధాః, వాచంవచముక్తప్రకారేణ ఆదాయ గృహీత్వా ఉత్తైస్త్వర్థః, విరరామ
తూష్టీమాస + వ్యాఙ్మరిభ్యోరవశతిపరస్తేపదం, తథాహి మహియాంసఉ
త్తమాః ప్రకృత్యా స్వభావేన మితభాషిణః భవంతీతిశేషః వృధాలాపనిషేధా
దితిభావః పూర్వపదలంకారః || ౧౩ ||—ఆథాస్థభిఃకుశేకేన రామంవణయోక్త
తదావక్యమవతారయతి || తత ఇతి || తతో రామఃజగాదేత్యుత్తరణాన్వయః,
సపత్నోరిపుః || ౧ || రిపౌవైరిసపత్నారీత్యమరః || తస్యాపనయః-అసకారః,
తస్యస్తరణేన యోనుశయః-పశ్చాత్తాపః || ౧ || భవదనుశయోద్వేషపశ్చాత్తా
పానుబంధయోరితివిశేషః || తేన స్ఫురతీత్యనుశయస్ఫుః తేనస్సురా ఓష్ఠో-వి
ష్పమిచెత్యవమితసమాసః, రామాయాఓష్ఠవిష్పస్య చుంబనేనవిత్రేరామో
ష్ఠబింబచుంబనచుంచుః + తేనవిత్రశ్చుంచుపుణపావతిచుంచుప్రత్యయః, ఓ
త్వాష్ఠయోస్సమాసేవతిపరమావం, తేనోష్ఠేనోపలక్షితః సమరసురతయోస్స
మరసఇతిభావః || ఉపమానుపాసయోస్సంస్మృతిః || ౧౪ ||—వివక్షితామితి ||
వివక్షితాం వృద్ధత్వాభిమానాదశ్శవస్తుమిష్టాం + వచేబ్రూయోవాసన్నంతా
త్కమణిక్తః, తక్షణే-వివక్షాక్షణవేత్యవిలంబోక్తిః, వృత్తిసంహృతాం-రా
మానురోధాన్నిరుద్ధాం ఆర్థవిదఃకార్యజ్ఞస్య అతవ పవనవ్యాధేరుద్ధవస్య, గి
రం ఉత్తరపక్షతాం సిద్ధాంతతాంస్రావయన్ న్యయమసత్ప్రత్యావలంబితావదితిభా
వః ఏతేష రామస్యవ్యగ్రతాక్తా || ౧౫ ||—ఘూణాయన్నితి || పునః మది
రాస్వాదేన-మద్యపానేన, యామదస్తేనపాటలితా-ఈషద్య క్రికృతా, ద్యుతిర్య
యోస్తే రేవత్యాదేవ్యాః వదనే యదుచ్ఛిష్టం మద్యరేవతాంబూలాదిలక్షిచుష్టు
నేన సంక్యాంతమితిభావః, తేనపరిపూతే శుద్ధేపుటేయయోస్తే దృశ్యఘూణ

చ్చిష్టపరిపూతపుటేద్యుశే ॥ ౧౬ ॥ అశ్లేషలూలుపవధూస్తనకార్కశ్యసాక్షిణీం ।
 మ్మోపయన్నభిమానోఽష్టైర్వసమాలాంముఖానిలేః ॥ ౧౭ ॥ దధత్సంధ్యారూప్యో
 మస్ఫురతారాసుకారిణీః । ద్విషద్దైవోపరక్తాంగసంగినీస్సేవవిపురీషః ॥ ౧౮ ॥
 పోల్లనత్కుండలప్రోతపద్మరాగదళత్విషాః కృష్ణోత్తరాసంగరుచంవిదధచ్ఛా
 తపల్లవీమ్ ॥ ౧౯ ॥ కకుద్దికన్యావక్త్రాంతరావసలద్ధాచివాసయా । ముఖామో

యో-భ్యావయన్నితి యదవికారోక్తిః, ఉచ్చిష్టపరిపూతేత్యత్య * రతికాలము
 ఖంప్రీతాం శుద్ధమాఖేటకేశునామితిస్తరణాత్, ఉచ్చిష్టపావనత్వవిరోధసాధ్యా
 నత్యాద్విరోధాభాసాలంకారః * ఆభాసశ్చేవిరోధస్య విరోధాభాసఇష్టత్య
 తిలక్షణాత్ ॥ ౧౬ ॥ — అశ్లేషేతి ॥ పునః అశ్లేషలూలుపాయా ఆలింగనబుద్ధా
 యాః, వధావోరేవత్యాః, స్తనయోఃకార్కశ్యస-కారిన్యస్య, సాక్షిణీముపద్యో
 ఙ్గీం నిత్యం పీడ్యమానామితిభావః + సాక్షాద్దృష్టసంజ్ఞాయామితి సాక్షాచ్ఛ
 బ్దాదినిప్రత్యయః, వసమాలాం అభిమానోఽష్టైర్వసంకారతతైః ముఖానిలేర్ని
 శావసవాలైః ధూపయో-గ్లాపయో+ధూయత్యైర్వంతాల్లటశ్శత్రాదేశః, ఆదే
 చఇత్యాత్మేపుగాగమః, అమోనేమోనసంబంధాభిధానాదతిశయోక్తిః ॥ ౧౭ ॥
 దధదితి ॥ పునః సంధ్యయాఅరుణే వ్యోమ్ని స్ఫురంతీస్తారాః అనుకుర్వంతీత
 థోక్తాః కుతః ద్విషతి-శత్రా, దేవపెణ-కోభేన, ఉపరక్తౌగవపుషి సంగినీస్స
 త్వాః సేవవిపురీషః-సేవవిందుకా ॥ ౧౮ ॥ పృషంతివిందుపవతౌపుమాంసావి
 పుషస్త్రియామిత్యమరః ॥ దధత్-దధానః-నాభ్యస్తాచ్ఛతురితినువభావః, ఉ
 పమాంకారః ॥ ౧౮ ॥ — పోల్లనదితి ॥ పునః పక్రపెణఉల్లసతాంకుండల
 యోః పోతానాం-స్యాతానాం; పద్మరాగదళానాం మాణిక్యకలనాం, తిష్
 షా-కాంత్యా, + పోతేతిప్రపూర్వాద్యైఃకర్తృణీకైః యజాదిత్వాత్సంప్రసా
 రణం కృష్ణోత్తరాసంగినీలాత్తరీయం ॥ ౧౯ ॥ దౌపాహారోత్తరాసంగసమా
 బృహతికాతథా । సంవాసనముత్తరీయంచేత్యమరః ॥ తస్యరుచంచూతపల్లవసేవ
 మాంచూతపల్లవీం విదధత్-విదధానః-లోహితమిశ్రణాత్-కృష్ణలోహితమిశ్ర
 చూతపల్లవవధూమ్రాంకుర్యన్నిత్యథాః ॥ ౧౯ ॥ ధూమ్రధూమలౌకృష్ణలోహితైశ్చ
 త్యమరవచనాత్ ॥ అత్రాప్యస్యరుచోన్యదీయత్వాయోగాశ్చదృశ్యాతృపాఞ్చద
 ర్శనా ॥ ౧౯ ॥ — కకుద్దితి ॥ పునః కకుద్దికన్యాయారేవత్యాః వక్త్రస్యతి

ధంమదిరయాకృతానువ్యాధముద్వహః ॥ ౨౦ ॥ జగాదనదనచ్చద్దపద్దపద్యం
తపాతినః । నయన్తఃఖలిహైవ్యత్వముదగ్రదశనాంశుభిః ॥ ౨౧ ॥ యదాస్మి
దేవేనాదీనమనాదీననమీరితమ్ । వచనస్తస్యసపదిక్రియాకెవలముత్తరమ్ ॥ ౨౨ ॥
నైతల్లఘ్నపిఘాయస్యానచోవాచాతిశయ్యతే । ఇంద్రానాఘగపసిగ్నిస్సిమానా

తరభ్యంతరే వాసేనస్థితాః, లబ్ధాభవానావాసనా, యయాతయా తన్మఖసారభః
వాసితయేత్యథః ॥ ౨౩ ॥ సంస్కారోగంధమాల్యాద్యైర్యసాన్వితదధివాసన,
మిత్యమరః ॥ మదిరయా కృతానువ్యాధ-కృతనంసగః- ప్రియాగంధూషగ-
న్ధినమిత్యథః + వ్యధజవారనువసగః ఇతిఅనువసగః దవ్యత్వయవిధానాదుప-
సృష్టాదన్వితేషుః ఇత్యయః, ముఖామోదం స్వముఖగంధవిశేషం ॥ ౨౪ ॥ ఆ-
మోదసౌతినిహారిత్యమరః ॥ ఉద్వహః-ఉద్ధౌః, అత్ర మదిరారామముఖ-
యోః స్వగంధతిరోధానైవ రామాముఖతద్గుడూషమద్యగంధస్వీకారాత్తద్గుణ-
యోః తత్ప్రాతరస్యాత్త విశేషకత్వేన పూర్వసాపేక్షత్వాదంగాంబావేనంకరః

తద్గుణఃస్వగుణత్వాదాదనోత్పన్నగుణాహృతిరితిలక్షణాత్ ॥ ౨౦ ॥ — ॥

జగాదేతి ॥ నదనమితి ధద్దకపటం యస్యతత్పద్దం వదనపద్దమిత్యథః, చలా-
దిశబ్దేనాసత్యత్వప్రతిపాదనయాచోపహ్నవః, తస్యవద్యంతపాతినః-ప్రాంతచా-
రిణః, మధునిలిహంతీమధులిహః తావమధుపాక్షిప్ ఉదగ్రైరుచ్చిత్రై-
ర్దశనాంశుభిః-దంతకాంతిభిః, నైవ్యత్వం-ధావశ్యం, నయజగాదతద్గుణాలంకా-
రః, తస్యమధుపసన్నిధావకవదనాసహ్నవసాపేక్షత్వాత్తైవనంకరః ॥ ౨౧ ॥ —

రామోజగాదేత్సు క్తం కింతదిత్యాకాంతాయామాహ ॥ యదితి ॥ వాసుదేవేన
కృష్టేన, నదీనమిత్యదీనం అకాతరం, నాస్యాదీనచోస్యేత్యనాదీ నవం నిర్దో-
షం ॥ ౨౨ ॥ దోషఅదీనచోమతఇతివిశేషః ॥ యద్వచకరితం * ఉత్తిష్ఠమానస్తు
పరఇత్యాదినాయావక్షమాశ్రిత్యయదుక్తమిత్యథః, తస్యవచనః సపదిక్రియా-
కెవలముత్తరం సద్యోనుష్ఠానమేవోత్తరం సిద్ధాంతత్వేనోక్తత్వాదిదిభావః ॥ ౨౩ ॥
అభైతదేవప్రతిపాదయిష్యత్ అనన్యాతిశయనీయతయోపస్కరోతి ॥ నైతదితి ॥
లఘునంక్షిప్తమపి వితద్వచః ఘాయస్యా-బహుతరయా విస్తృతయాపీత్యర్థః,
+ ద్వివదనవిభజ్యత్వాదినా ఈయసుని, బహోలోకపోభూచబహోరితికారలూ-
ప్యః బహోశ్చభూరాదేశః వాచా, నాతిశయ్యతేనాతిరివ్యతే, గుర్వర్థత్వాదిత్తి

త్యేతిపూషణమ్ || ౨౨ || సంక్షిప్తస్యాప్యతాస్తేన వాక్యస్యాథాగరియసః
సువిస్తరతరావాచాభాష్యథూతాభవతుమే || ౨౪ || విరోధివచసోమూకా
న్వాగీశానపికుర్వతే | జడానవ్యసులోమాథాః ప్రవాచఃకృతినాంగిరః || ౨౫ ||

భావః + శిశుఃకర్తృణివిటియక్, అయభ్యక్తితీతి అయజాదేశః, తథాహి ఇన్దనా
ఘాతదహతీతిఇంధనాఘధక్, కాస్తరాశిదాహకః భూయాపీత్యర్థః + క్విపి
ఘత్వభిష్ఠావౌ, అగ్నిః త్విషా ప్రభయా పూషణంసూర్యం అబ్జమపీతిభావః,
నాత్యేతి నాతికామతి, తేజసఃప్రభావత్వమివవచసార్థవత్త్వమలంఘ్యతావౌ
తురిత్యర్థః, అత్రసమానధర్మస్య బిమ్బప్రతిబిమ్బతయోక్తేర్వైష్టాంతాలంకా
రః || ౨౩ ||—యది హరివచనాతిశయ్యతే, అలంతహే తవాపి వాగాడం
బరైరతతహ || సంక్షిప్తస్తేతి || అతోహరివచసాసతిశయీనియత్వాదేవసువిస్తర
తరాః సప్రవక్ష్యతరాః + ప్రధనేవావశబ్దఇతిఘోషఃప్రతిషేధే, ఖూదోరబిత్వ
ఘ్, మేవాచః సంక్షిప్తస్యాల్పక్షరస్యాపి అథేన గరియసః సూత్రకల్పసేవ్య
త్యర్థః * అల్పక్షరమసందిగ్ధంసారవద్విశేష్టోముఖమ్ | అస్తాభవనవద్యంఛ
సూత్రంసూత్రవిదోవిదురితిలక్షణాత్ || అస్తేనవాక్యస్య భాష్యభూతాః-భా
ష్యైస్సమా, నిత్యసమాసః || ౨౪ || త్వాదౌజంతోభూతం క్లిబే సమేతేవిరత్త్రి
ష్టితివైజయంతీ || వ్యాఖ్యానరూపాభవంత్యర్థః, సూత్రవ్యాఖ్యావిశేషా
భాష్యమ్ * సూత్రస్థంపదమూదాయవాక్త్యేనసూత్రానుకారిభిః | స్వపదాని
చవణ్యస్తే భాష్యంభాష్యవిదోవిదురితిలక్షణాత్ || మయాతు తదవ విశేష
ప్రకాశనాయవ్యాఖ్యాయతే, సత్వతిశయాయ, ప్రత్యాఖ్యాయతఇత్యదోషఇత్య
ర్థః, ఉపమాలంకారః || ౨౫ ||—ఇత్థం యానంసిద్ధాస్తయితాస్వ తత్ప్రొద్ధవప్ర
తిరోధం హృదినిభాయ తిభిఃప్రత్యాచప్తే || విరోధీత్యాది || కృతినాం-కుశలా
నాం, గిరఃకర్తృః విరోధివచసః-ప్రతికులవాదినః, వాగీశా-వాక్పలీనపి
|| ౨౬ || వహివదావదోవక్తావాగీహావాక్పతిస్సమావిత్యమర్థః || మూకా- ని
ర్వాచః, కుర్వతే-జడయంతీత్యర్థః, అనులూమోనుకూలః అథోభిధేయం యే
షాంతే అనులూమాథాః-అనుకూలవాదిసఇత్యర్థః, తాః జడాః మంధానపి
ప్రవాచః-ప్రగల్భవాచః, కుర్వతే అతోనాస్తద్గిరః ప్రతివాచ్యాఇతిభావః, అత్ర
వాగీశానాంమూకీకరణాత్ జడానాంప్రవాక్కరణాద్భుతశక్యవస్తువణః సయాష్టా

షడ్గుణాశ్చ క్రయ స్తస్యస్థిధ్యుశ్చోదయాస్త్రయః । గ్రంథానధీత్యవ్యాకర్తుమి

విశేషాలంకారభేదః, అసంఖంభేనబంధయాపాతశయోక్తివ్రతిభోక్తాపితఙతి న
జ్కురః ॥ ౨౫ ॥—ననావత్తనీనెనసాన్వమినా * బుద్ధాఃఫలమనాగ్రహణతినాన్య
యేన శాస్త్రజ్ఞవదనంప్రతికూలమపి గ్రాహ్యమేవేత్యాశంక్యాహ ॥ పడితి ॥ మ
ష్టామెధాయేషాంతేదుర్దృశసామందబుద్ధయోపి + నిత్యమసిచ్చృజామెధయోరి
తిసమాసాంతోసిచ్చృత్యయః, గ్రంథానాశనసాదీన్ అధీత్య-పరిత్యా, గుణాః
సంధివిగ్రహయానానందైవధీభావసమాశ్రయాభ్యాఃపట్, శక్తయః ప్రభుత్వ
మంత్రోత్సాహభ్యాస్తస్యః, సిద్ధయః పూర్వోక్తశక్తిత్రయసాధ్యాః పురుషార్థ
లాభాత్తికాః తాత్పర్యః, ప్రభావసిద్ధిర్నత్రసిద్ధిరుత్సాహసిద్ధిశ్చేతి, ఉదయాః
వృద్ధిక్షయస్థానాని, ఛత్రిన్యామెనోదయాఉచ్యంతే, తత్త్రీన్వద్ధిక్షయఃపూర్వోక్త
శక్తిత్రయసాధ్యా, శక్తిసిద్ధ్యాః పూర్వావస్థాతడవచయావచయా స్థానం నా
మ్యేనావస్థానం, తేచత్రయః, ఇతి వ్యాకర్తంవ్యాభ్యాతుం, అలంసమథాః+
వర్యాప్తివదనేష్వలమథేషి వ్రతితుముక్తప్రజ్యయః, పంచాంగనిర్ణయశక్తివి
కలానాం సంధ్యాదిస్వరూపసంభ్యామాత్రపాతకానాంతశాస్త్రజ్ఞతాపిదుద్ధవాద
యోనగ్రాహ్యవచనాత్పర్యభిసంధిః, అత్రామరసింహః ॥ ౨ ॥ సంధిర్నావిగ్ర
హాయానమానసందైవధిమాశ్రయః । షడ్గుణాశ్చ క్రయ స్తస్యప్రభావోత్సాహ
మంత్రీహః ॥ క్షయఃస్థానంచవృద్ధిశ్చత్రివర్గానీతిచేదినామ్ ॥ ఇతి ॥ అత్రారివి
జగీయోః వ్యవస్థాకరణలక్షణమైక్యంసంధిః, విరోధోవిగ్రహః, విజగీయారంభ
తి యాత్రాయానంతయోర్నిధిఃప్రతిబద్ధకర్తృః కాలప్రతిక్షయా తూష్ణీమవస్థాన
మాసనం, దుర్బలప్రబలయోద్విజయోః వాచికమ-త్తనమర్పణందైవధీభావః, అ
రిణాపీడ్యమానస్య బలవదాశ్రయణంసమాశ్రయః, కొశదండోత్థం లైజఃప్రభా
వః, హేమజ్ఞానితనంమంత్రః, కతావ్యాభేదమ స్థేయాన్ ప్రయత్నఉత్సా
హః, సుగమమన్యదికసంక్షేపః ॥ అత్రకషాంజిల్లక్షణాన్యచ్యంతే * ఉత్క్లృ
ష్టబలవీర్యస్య విజగీయోజయైషిణః । గుణానురక్తపశ్యతేర్యాత్రాయానమితి
• స్మృతమ్ ॥ అసనంతుల్యబలయోరరినాయకయోస్సమమ్ । పరస్పరస్యసామధ్యై
ధికారావాసనంస్మృతమ్ ॥ అరేశ్వవిజగీయోశ్చతత్పుంచవిధముచ్యతేఇతి ॥ దైవ
ధీభావస్తు * బలినోద్విజయతార్థద్యేవాచాత్మానంసమర్పయేత్ । దైవధీభావ

అదుమేధసోవ్యలమ్ || ౨౬ || అనిలోడితకార్యసవ్యాసంవాగ్నినోవృధా
 నిమిత్తాదవరాధ్యేధానుష్కస్యేవవర్ణితమ్ || ౨౭ || సర్వకార్యశరీరేషు ము
 క్తావంగస్కంధపంచకమ్ | సౌగతానామివాత్తాన్యోనాస్తిమంత్రామహిభృతాం
 నవతైతకాకృతివదలత్తితి || ఉచ్ఛిద్యమానోబలిహానిరపాయప్రతిక్రియః | కు
 ల్లోద్గతం సత్యమార్యమాశ్రయేత్తబలాత్కటఇతి || ఉత్తిష్ఠమానస్తువరౌనాపేక్ష్య
 ఇతి హరేర్వాక్యం యానాశ్రితమభిప్రేత్య ఉక్తవానితినంత్యేవః || ౨౮ ||
 నను శాస్త్రాత్తాథేవాభ్యాతైవకావ్రజ్జః, సవనగ్రాహ్యవచనశ్చైత్యాశంకన్
 నైత్యాహ || అనిలోడితేతి || అనిలోడితం-అనాలోచితం, కార్యయేన త
 స్య, కార్యకార్యమజానతఇత్యర్థః, వాచోస్యసంతితివాగ్ని-వాచమూకః || ౨౯ ||
 వాచాయ క్రిపటుర్వాగ్ని వాచమూకోతివక్తరీత్యమరః || + || వాచాగ్నినిరితి
 గ్నినివ్రత్యయః; తస్యవాగ్జాలం వాగాడమృరః, నిమిత్తాల్లత్యైల్ * వేధ్యంల
 త్యంశరవ్యంచనిమిత్తంచసమంవిదురితివైజయంతీ || అవరాధ్యేషః స్థలితబాణ
 స్య, ధనుఃప్రహరణమస్యేతిధానుష్కాధన్వీ + ప్రహరణమితిత్, ఇనుసుక్తాం
 తాత్మకః, ఇదువధస్యచేతివత్సమ్ || ౩౦ || అవరాధ్యపృష్తోస్తాలత్యాద్యశ్చుప్స
 తసాయకః | ధన్వీధనుష్టాధానుష్కఇతిచామరః || తస్యవర్ణితమివ వృధా నీ
 ష్ఫలం కార్యజ్ఞసవచోగ్రాహ్యం, నతవాచాటస్యేతిభావః || ౩౧ ||—ఇత్థం
 షాఢ్మణ్యాదిపాఠమాత్రం నమంత్రీకృతిసిద్ధే సంవృతి స్వయం మంత్రస్వరూప
 మాహ || స ర్వేతి || సర్వాణికార్యాణి సంధ్యాదీని, తాని శరీరాణీవేత్సవమి
 తసమాసః, వ్యాసేసౌగతానామివేతిలింగాల్, తేషు సర్వేషు కార్యశరీరేషు స
 ర్వేషు శరీరేషు, సర్వకార్యేషుత్విత్యర్థః, అంగానిస్కంధాఇవేతి పూర్వవ
 త్సమాసః, లేషాంపంచకంముక్తాస్వ స్కంధపంచకమివ అంగపంచకంముక్తైవత్వ
 థః, పంచవరిమాణమస్యేతిపంచకమ్ + సంఖ్యాయాస్సంజ్ఞాసంఘనూత్త్రాధ్య
 యనేషివృతికన్పర్యయః, సుగతాభక్తిర్థజనీయో యేషాంసౌగతాబాధ్ధాః +
 భక్తిరితినూత్రేణాబ్ధ్యిత్యయః, లేషామన్యత్రైవ మహిభృతామన్యోమంత్రా
 నాస్తి కర్తృణామరంభోదాయః పురుషద్రవ్యసంపత్, దేశకాలవిభాగః-వినిపా
 తవృత్తికారః కార్యసిద్ధిశ్చైతి పంచాంగాని యథాహాకామంజరః * సహాయా
 స్సృగ్ధనౌపాయావిభాగాదేశకాలయోః | వివత్తైవప్రతీకారః సిద్ధిఃపంచాంగమ్

మంత్రో యోగవహాధీరస్సర్వాంగైస్సంస్మృతైరపి । చరం నసహతే స్థాతుం
పరేభ్యో భేదశంకయా ॥ ౨౯ ॥ అత్తాదయః పరజ్యోనిద్వయం నీతిరితీ

వ్యత ఇతి ॥ రూపపదనావిజ్ఞానసంజ్ఞానంసాగరావంచస్కంధాః ॥ తత్ర విష
యప్రపంచోరూపసగంధః, తజ్జ్ఞానప్రపంచోపేదనాస్కంధః, అలయజ్ఞానస
న్తానావిజ్ఞానస్కంధః, నామప్రపంచస్సంజ్ఞానస్కంధః, వాసనాప్రపంచః సం
స్కారస్కంధః, వీచం పంచధావరితతమానాజ్ఞానసంతానవీచాత్తైతిబాధ్యాః
వీచంచ యథా పాధానాం సర్వేషుశరీరేషు స్కంధపంచకాతిరికతత్తానాసి,
తథా రాజ్ఞాముక్తాంగపంచకాతిరిక్తోమంత్రోనాస్తీతువమాలంకారః ॥ తచ్ఛా
స్తాకం సమగ్రమేవత్యయమేవ యాత్రాకాలఇతిభావః ॥ ౨౯ ॥ — అథమంత్రో
కాథంకియావిలమ్బేదోపమాహ ॥ మంత్రోఇతి ॥ సంస్మృతైః-గుప్తైః, సర్వాం
క్రేష్టార్యోష్టైరుపాయాదిభిఃఉరస్థస్థలాదిభ్యశ్చోష్టపక్షితాపిసర్వాంగసంస్మృతా
పితృభ్యః-మంత్రోచిచారః, అధీరోభీరుఃయథ్యత ఇతియోగః భటత్తవ, పచా
ద్యచ్, పరేభ్యో-నేత్రేభ్యో-చరిభ్యశ్చ ॥ ౩౦ ॥ పరంచూరాన్యముఖ్యేషు పరారి
పరమాత్మనారితివైజయంతీ ॥ భేదావిదారణం, తృతీయగామిత్యంచ, తస్యశంక
మూదిరంస్థాతుం విశమ్భితుమిత్యభ్యః, నసహతే-నక్షమతే + శకభృషేత్యాది
నాతుముకప్రత్యయః, అత్తానవిశంబితస్య, అన్యథామంత్రభేదే కాన్యహాని
స్సాన్విదితిభావః ॥ ౩౧ ॥ — ఉచిత నీతిసర్వరూపపర్యాలోచనయాపి నవిశంబః
కాన్యత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అత్తాదయఇతి ॥ అత్తనః ఉదయోన్మద్ధిః పరస్యజ్యో
నిహానిః + జ్యోహాజ్యరిభ్యోనిరిత్సాణాదికోనిప్రత్యయః, ఇతిద్వయం ఇదంప
రిమామస్యాదియతీవతావతీ + కిమిదంభ్యాంవోఘుఇతివత్తపోవస్యఘృష్ట, ఉగి
తశ్చైతిజీవ, నీతిర్నితినంగ్రహః ఏతద్దవయాతిరిక్తానకశ్చిన్నీతివదాథో-స్తీత్య
ర్థః, యదన్యత్ షాడ్గుణ్యాదివణానం సర్వోప్యయమస్తేన ప్రపంచైశ్చాన్వితా
॥ తదితి ॥ తద్దవయమురీకృత్య-అంగీకృత్య ॥ ౩౨ ॥ ఊరీకృతమురీకృతమంగీకృ
తమిత్యమదః + ఊర్యాదివిదాపశ్చైతిగతిసంజ్ఞాయాం, కుగతిప్రాదయఇతిస
మాసేన్వోల్పబాదేశః, కృతీభిః కుశలేః వాచస్పత్యం-వాగ్నిత్యం + కస్మాది
త్యోత్పః-అయక్ష్మజే + పప్ర్యాఃపతిపుత్రేత్యాదినా సత్త్వమితిసావీమీ, తన్నత
స్యశంకోవిషయత్వాత్ బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ పప్ర్యాత్పత్యయః, ప్రతాయతే-విస్తా

యతః । తమారీకృత్య కృతిభిర్వాచస్పత్యం వ్యతాయతే ॥ ౩౦ ॥ తృప్తియోగః
పరణాపినమహిమ్నా మహియసామ్ । పూణశ్చంద్రోదయాశాంతీదృష్టాంతో
త్రమహాణః ॥ ౩౧ ॥ సంపదాసుస్థిరం మన్యోభవతి స్వల్పయాపియః । కృత
కృత్యోవిధిమన్యోనవధాయితస్యతామ్ ॥ ౩౨ ॥ సమూలఘాతమఘ్నంతఃప
రాన్నాద్యంతిమానినః । వృద్ధ్వంతిశాంధతమసస్త్రోదాహరణంరవిః ॥ ౩౩ ॥

ర్యతే, కర్తణిలట్, తనోతెర్యకీత్యాత్వం తస్మాదాత్మాదయార్థిభిరవిశంబాచ్ఛ
తురుచ్ఛేత్తవ్యతిభావః ॥ ౩౦ ॥ —నను లబ్ధోదయస్య కింపరోచ్ఛిత్యా నై
త్యాహ ॥ తృప్తియోగఇతి ॥ మహియసాం-మహాత్మనాం, పరణా పృథూతేనా
పి మహిమ్నా విశ్వర్యేణ, తృప్తియోగః మహానయమస్తాకం విభవవీతాపానాపా
లమితి సంతోషలాభః న అత్రతృప్త్యభావేస్తూర్ణస్పృశచంద్రోదయాశాంతీ, వృ
ద్ధ్వంతిమితిభావః మహాణః సన్యముద్రవీవ, దృష్టాంతః దృష్టః అంతో నిశ్చయో
యస్తికాసదృష్టాంతోనిదర్శనం, ఉపమానమితియావత్, సరాజ్ఞావృద్ధావలంబు
ద్ధిః కార్యాః * అసంతుష్టాద్విజాపస్తాస్సంతుష్టాఇవపార్థివాః । సలజ్ఞాగణికా
పస్తానిలకజ్జైవతులాంగనాఇతిన్యాయాదితిభావః, నాయందృష్టాంతాలజ్ఞాగరి,
విమ్బపరివిమ్బభావేనాపమ్యన్యగమ్యతే తస్మాత్తానాత్, కింతు దృష్టాంతశ
ద్దేస తుల్యార్థాభిధానాత్, ఉపమాంజ్ఞాగరి, అతవ దృష్టాంతోదాహరణ
నిదర్శనరూపాః శబ్దానప్రయోక్తవాః పౌనరుక్త్యాపత్యైరిత్యేకావళికారః ॥ ౩౦ ॥
తథాపి సంతోషేదోషమాహ ॥ సంపదేతి ॥ యః స్వల్పయాపినమ్పదా సుస్థిరమా
త్తానం మన్యత ఇతి సుస్థిరం మన్యః స్వస్థమాసీభవతి + ఆత్మమానెభిశ్చేతిభిశ్చ ప్రత్య
యేశిత్యాత్ సావ్యధాతుకేతిశ్యక్, అరుద్విషదితి ముమాగమః తస్యాలపసంతుష్ట
స్య తాం స్వల్పసమ్పదం కృతకృత్యః తావలైవ కృతార్థః, విధి-దైవమపి, న
వర్ధయతీతి మన్యే పౌరుషహీనం దైవమపి జగుప్సత్ తత్ప్రసృతైః పారార్థ్యాదితి
భావః ॥ మన్యే ఇత్యేతస్య వాక్యార్థః కర్త, మన్యే ఇత్యేతత్రిజంతప్రతిరూపకమ
వ్యయమ్ * మన్యేశంకెభ్యవంనూనంప్రాయ ఇత్యేవమాదయఇతి ॥ ౩౧ ॥ —కిం
చపరాక్రమలబ్ధివదయోనానస్యలబ్ధిఇత్యాహ ॥ సమూలఘాతమితి ॥ మానినః
అభిమానవంతః, పరాకాశతూక్, సమూలంహత్యా-సమూలఘాతం అఘ్నంతః
అనున్మూలయంత ఇత్యర్థః + సమూలాకృతజీవేషుమాకృత్యోగ్రహణిణముల్క

వివక్షమఖిలకృత్యప్రతిష్ఠాఖలుదులభా । అనీశ్వాపకతాంధూళిముదకంనావతి
ష్ఠతే ॥ 34 ॥ ధ్రియతేయావదోపిరిపుస్తావత్కుతస్సుఖమ్ । పురుక్షీశ్చాతినో
మంహిసేంహికేయోసురదుగహమ్ ॥ 35 ॥ సఖాగరియాశత్రుశ్చకృత్రిమస్తా

త్యయః, హసస్తాదిజ్ఞాలోరితినకారస్య తకారః, హోహంతెజ్జేన్ద్రేషి వ్రితికు
త్సంకషాదిమయథావిధ్యనుప్రయోగఇతిహంతేరనుప్రయోగఃనోద్యుతి-ఉదయం
ఫప్రాపునంతి, కింతు హతైవ్వివోద్యంతిత్యర్థః, తత్ర హతైవ్వివోదయే అంధ
యతీత్యంధం గాఢం తత్రమః అంధతమసం ॥ 2 ॥ ధావంతే గాఢేంధతమసమి
త్యేమరః + అవసమంధ్యేభ్యస్తమసఇత్యచప్రత్యయః, ప్రధన్సితమంధతమ
సంయోనసః ఉదయాత్ప్రాగితిభావః, రవిః ఉదాహరణం దృష్టాంతః, అత్రాపి
దృష్టాంతాత్రీమహాకావచితమదుపమాలజ్కారః, నదృష్టాంతఇతిదృష్టవ్యమ్॥33
కించానుచ్ఛిన్నత్రోకః ప్రతిష్ఠేవదులభేత్వాహ ॥ వివక్షమితి ॥ వివక్షం-శ
త్రువక్షం, అఖిలకృత్య ఖలముత్సన్నమకృత్వా అనున్తూల్యేత్యర్థః ॥ 2 ॥ ఖ
లంతుప్రహతస్థానమితియాదవః + ఖలశబ్దాల్ అభూతతద్భావేద్విరితిద్విప్రత్య
యః, చావ్విరిత్యం తతోనజ్జోనమాసశ్చ, ప్రతిష్ఠా దులభాఖలు, తథాహి ఉ
దకంకత్వ, ధుళిం స్వపరిభావిసీమిత్యర్థః, పంకతామనీత్వా అనధఃకృత్వై
తిభావః, నావతిష్ఠతే, కింతునీతైవతిష్ఠతీత్యర్థః + సమవప్రవిభ్యస్తఇత్యాత్త
నేవదం వాక్యభేదేన వ్రతిబింబసాపెక్షోదృష్టాంతాలంకారః ॥ 34 ॥—సన్వ
యమెకాకీశుపాలః కిమస్తాకంకదిష్యతీత్యాశంక్యాహ ॥ ధ్రియతఇతి ॥ ఏకో
పిరిపుః యావత్ ధ్రియతే-అవతిష్ఠతే + ధృజ్-అవస్థానఇతి ధాతోస్తాదాదికా
త్కర్తరిలత్, రిజ్-శయగ్నిజ్వివ్రిరిజ్జాదేశః, తావత్తదవధి సుఖంతుతః ॥ 2॥యా
వత్తావచ్చసాక లేవ్యేవధావిత్యమరః ॥ తథాహి సింహికాయాలవత్యంపుమాకా
సేంహికేయోరాహుః ॥ 2 ॥ తమస్తురాహుస్సన్విర్భానుసేంహికేయో విధుం
తుదఇత్యమరః + స్త్రీభ్యోధక్, అసురదుగహం-దెవానాం, పురోగ్రాసామం
క్షీశ్చాతిబాధతే- పాశుర్యాత్సమగ్రహణం, సూర్యగ్రహణంచేతిభావః, త
స్మాదోపి శత్రురుచ్ఛేదవ్యః * అగ్నేశ్శేషమృణాచ్ఛేషంశ్రోశ్శేషం సశేష
యేదితితాత్పర్యం విశేషణసామాన్యసమర్థనయాపొధాంతరన్యాసః ॥ 35 ॥
నన్య త్సువ్యాయంచైద్యః కింకరిష్యతీత్యాశంక్య తస్యబలవత్తావత్సంమిత్యా

హికార్యతః । స్యాతామమిత్రోమిత్రేచసహజప్రాకృతావపి ॥ ౩౬ ॥ ఉపక రా
రిణాసంధిర్నమిత్రేణావకారిణా । ఉపకారావకారాహి లక్ష్యం లక్షణమేత
మిత్రబలాబలవివేకంతావత్కరోతి ॥ సఖతి ॥ క్రియయా ఉపకారావకారాన్వ
తరయాపయా నిర్వృత్తః-కృత్రిమః + ద్వితః క్రిః కైర్నమిత్రమితిషవ్, స
ఖానుహృద్ధరీయాన్ బలీయాన్ ఏవంశత్రుశ్చ కృత్రిమోగరియాన్, కుతః, హియ
స్తాల్ తౌకృత్రిమమిత్రశత్రూ కార్యతః ఉపకారావకారయావకార్యవశాల్ ని
ర్వృత్తావితిశేషః, ఉక్తకార్యోపాధేర్యావజ్జీవమసపాయాదనయోర్నిత్యామిత్ర
భావాప్యసపాయాతిగరియన్వమిత్రభావః, సహజప్రాకృతౌతు నైసమిత్యా
హ ॥ స్యాతామితి ॥ సహజస్సహజాతః, ఏకశరీరావయవాన్ తత్ర సహజమి
త్రం మాతృష్వసేయపైతృష్వసేయాది, సహజశత్రుస్త్వ పితృవృత్తత్వత్వాదిః
ప్రాకృత్యాసిద్ధఃప్రాకృతః, పూర్వోక్తకృత్రిమసహజలక్షణరహితభిత్వర్థః, తత్రవి
షయానన్తరః ప్రాకృతశ్శత్రుః తదనంతరః ప్రాకృతం మిత్రం ॥ ౩౬ ॥ విషయా
సంతరోరాజా శత్రుర్నిత్రమతఃపరమిత్రమరః ॥ అపిశబ్దస్త్వర్థే, తౌ సహజ
ప్రాకృతౌతుశత్రూ, అమిత్రోమిత్రేచస్యాతాం, తాదాత్మికకార్యవశాదనియ
మేనాభయరూపతామావద్యేతే, సతు కృత్రిమవల్ శత్రుశ్శత్రురేవ మిత్రేచ
మిత్రమేవేతి కృత్రిమావేవమిత్రామిత్రోగరియాంసా, సతు సహజౌ, నాపి
ప్రాకృతావిత్యర్థః, ఏతేనకృత్రిమత్వం సర్వావవాదీతిసిద్ధమ్ ॥ ౩౬ ॥—ఏవం
చేదన్తాకిం పైతృష్వసేయశ్చిశుపాలస్సహజమిత్రతావత్సంధాతవ్యః సతుయాత
వ్యభిత్వత్వాహ ॥ ఉపకరైతి ॥ ఉపకరై-ఉపకారిణా, అరిణాఃసహజైసప్రా
కృతైసవేతిశేషః, సంధిఃకార్యః, అరితావపవాదెన్కృత్రిమమిత్రతాయాః బలీయ
స్యాః యావజ్జీవభావిన్యాః తత్రోత్పన్నహృద్వితిభావః, ఏవమపకారిణామిత్రే
ణాపి సహజైసప్రాకృతేనవేతిశేషః, సంధిర్నకార్యః, మిత్రతావపవాదేన కృ
త్రిమశత్రుతాయాః గరియస్యాః యావజ్జీవభావిన్యాఃతత్రోత్పన్నతావదితిభావః
వను సాక్షాదరిణా కథునందధ్యల్, మిత్రేణవా కథువిరుధ్యల్, ఇత్యాశంకన్
క్రియయా తయోర్వైపరిత్యాదదోషఇత్యాహ, హియస్తాత్కారిణాల్ ఉపకా
రావకారావేవ ఏతయోర్నిత్రామిత్రయోర్లక్షణం స్వరూపంలక్ష్యందర్శిష్టవ్యం
ఉపకరైసమిత్రం అపకరైసశత్రుర్నిత్యర్థః, తస్మాన్సహజమిత్రత్వేన చైద్యః క్రి

యోః ॥ ౩౭ ॥ త్వయావిప్రకృతశ్చైవోరుక్తిః సహజతాహరే । బద్ధమూలస్య
మూలంహిమహదైన్ద్రరతోః(స్త్రియః ॥ ౩౮ ॥ త్వయి భౌమంఽతేజతుమరా
త్పితృపుత్రీమిమామ్ । ప్రోషితాభ్యవణంమేరొరంధకారస్తటిమివ ॥ ౩౯ ॥ ఆల
ప్యాలమిదంబభోఽద్యత్సదారానపాహరత్ । కథాపిఖలుపాపానామల్పమశ్రేయ
సేయతః ॥ ౪౦ ॥ విరాధ్ధవంభవతాఽ(రా)రోద్ధాబహుధావఃః । నిర్వత్స

యయా శత్రుత్వాహ్యతవ్యవితేభావః ॥ ౩౭ ॥—అథచైద్యస్య కృత్రిమశత్రు
త్వం చతుర్భుజరాహ ॥ త్వయేతి ॥ హేహరే రుక్తిః సహజతా బంధుభిస్తస్మై
ధత్తాం రాక్షసధమేనాద్వహతేత్వధః * రాక్షసాయద్ధహరణాదితి యజ్ఞ
వల్క్యః * గాంధర్వరాక్షసశ్చైవధర్మాక్షత్రస్య తాస్తృతావితమనః ॥
త్వయా చేవోవిప్రకృతః-విప్రియంప్రాపితః, తథాహి బద్ధమూలస్య - రూఢ
మూలస్య, ఇరతరోః(స్త్రియః)మహత్ప్రధానం మూలంహి,హిర్నిశ్చయే, రూపక
సంస్కర్షణీయం సామాన్యేనవిశేషసమర్థసహాపాథాఽంతరన్యాసః ॥ ౩౮॥—

అథ తేనాపి త్వంవిప్రకృతశ్చాహ ॥ త్వయీతి ॥ భూమేరవత్సవపుమాంసం
భౌమం-సరకాసురం, జేతు త్వయిఽతేనతి సచైద్యః ఇమాం పురిందావరకాం
ప్రోషితః అర్యమా-సూర్యః, యస్యాస్తాం మేరోఽతటిం సానుమంధకారఇవా
రాత్నిల్-రుద్ధవాః + రుధేరనిటలుజిసిచివృద్ధిః ॥ ౩౯ ॥— అపకారాంతర
మాహ ॥ ఆలప్యేతి ॥ సచైద్యః బభోః యాదవభేదస్యదారాః-భార్యాం
॥ ౪౦ ॥ భార్యాజాయాథపు-భూమ్నిదారాసాస్యత్తుకుటుంబినీశ్వమరః ॥ అపాహర
దితియత్, ఇదందారావహరణం ఆలప్య ఉచ్చార్య, ఆలంనాలపనీయమివ్యర్థః
+ అలంఖణీయోపశాంతియోః, ప్రాచాంక్షేవితక్వాప్రత్యయః సమాసేవ్యబాదే
శః, యతఃపాపానాం-పాపాత్తనాం, కథాకథనముచ్చారణమపి + చితిపూజక
ధికుంభిచర్మశ్చైత్యజ్యోత్యయః, అశ్రేయసే-అనర్థాయ, అలం-శక్తఃఖలు +
సమస్వస్తీత్యాదినాచతుర్థి అత్య నిమెధ్యమానాలపనకార్యమశ్రేయఃప్రాప్తిః
తన్మతేన తత్కారణాలపననిమెధసమర్థనాత్ కార్యేణ కారణసమర్థసహాపా
థాఽంతరన్యాసః ॥ ౪౦ ॥—ఫలితమాహ ॥ విరాధ్ధతి ॥ కింద ఏవం భవతా

విరాధ్ధః-విప్రకృతః+రాధేరనిటఃకర్తృకః బహుధావః-అస్తాకంచ,విరో(రా)
ద్ధా-విప్రకర్తా, శ్రుతశ్రవానామహరః పితృష్వనా తస్యాస్మృతః పైత్వష్వ

తేరికియయాసశ్రుతశ్శవసస్సుతః ॥ ౪౧ ॥ విధాయవైరంసామషేనరోక్షరౌ
యఉవాసతే । వృక్షిప్యదర్పిష్టకత్తే శేరతేతేభిమారుతమ్ ॥ ౪౨ ॥ మనాగఘ
భ్యావృత్త్యావాకామంతామ్యతుయఃక్షమి । క్రియాసమభిహరేణవిరాధ్యంతం
క్షమేతకః ॥ ౪౩ ॥ అన్యదాభూషణంపుంసాం శమాలజ్జేవయోషితామ్ । పరా

సేయతావత్సహజమిత్యమపీతిభావః, సచైద్యః క్రియయా-పూర్వోక్తాన్యోన్యన్య
పక్రియయా ఆరిర్నిర్వృత్యతే-కృత్రిమశత్రుఃక్రియతత్తత్తథః, అతో చరీయ
స్తావదనుపేక్ష్యతిభావః ॥ ౪౧ ॥ అథాపున్పేక్షాయాందోషమాహ ॥ విధా
యోతి, ॥ యేనరః-పుమాంసః ॥ ౫ ॥ స్యుఃపుమాంసఃపంచజనాః పురుషాః పూరు
షాసరత్తత్తమరః ॥ సామషే-పాగ్నవసరోషే, అరో వైరంవిధాయ స్వయం
చాపకృత్యత్తథః, ఉవాసతే-ఉపేక్షంతే-ఆత్మరక్షానుకూలవ్యాపారశూన్యా
భవంతి, తేనరాః కత్తేగుత్త ॥ ౫ ॥ కత్తస్తుగుత్తదోర్నాలే పాపజీణంవనే తృ
ణేజతివైజయంతి ॥ కత్తేతుత్తణవీరుధావిత్యమరః ॥ ఉదర్పిషమధికజ్వాలిమర్చి
ష్టంతమగ్నిం వృక్షిప్యభిమారుతం, + ఆభిముఖ్యేవ్యయాభావః, శేరతే-స్వప్న
ని, తదన్వన్నాశపేతురిత్తథః + శిజోరుడితిరుడాగమః, అతో యఉవాస
తేతే-శేరతత్తతి, విశిష్టేదాసీన్యశయనయోః వాక్యార్థయోః నిర్దిష్టే కావ్యసం
భవాత్, సాదృశ్యలక్షణాయామసంభవద్వస్తుసంబంధోవాక్యార్థవృత్తిర్నిదర్శ
నాభేదః, నచాయంద్యప్రాంతః, వాక్యభేదేన ప్రతివిష్వక్రణాత్తేపే తస్యాత్థా
నాత్, అత్రేతు వాక్యార్థేవాక్యార్థసమారోపాద్యవైకవాక్యతాయాం
తదభావాదిత్యలక్ష్కారసర్వస్వకారః ॥ ౪౨ ॥—తథాపి బాంధవత్సంధవన్య
తాన్యశక్త్యాహ ॥ మనాగతి ॥ యః క్షమి-సహనశీలః + శమిత్యప్రాభోగ్యమి
నుణితిమినున్పుత్యయః, ససోధా మనాగల్పంవా, అభ్యావృత్త్యావపీతిభావః, అ
నభ్యావృత్త్యా అసకృద్వాన్లవైపీతిభావః, విరాధ్యంతమపకుర్వాణం, కా
మంభృశం తామ్యతు-క్షమతామ్, + సంభావనాయాంబూట్, శమామప్తానాం
దీర్ఘశ్శ్యసీతిదీర్ఘః, క్రియాసమభిహరేణ భృశంపౌనఃపున్యేనవేత్తథః, న
చ పుంవాక్యేషన్వేకార్థత్వందోషాయ, విరాధ్యంతం కఃక్షమేత-సహేత, సో
ధుంశక్నుయాత్, నకొపేత్తథః + శశిలిజ్యేతిశక్యాథేలిజ్, క్షమూషసహ
నె, భావాదికోదైవాదిశ్శ ॥ ౪౩ ॥—నను సర్వరాక్షసేన పుంసాం భూష
ణమౌపరాధేపి క్షంతవ్యమతతహ ॥ అన్యదేతి ॥ అన్యదా-సురతవ్యతిరిక్త

కృమఃపరిభవేవైయాత్యంసురతేషిన్వ ॥ ౪౪ ॥ మాజీవాయోపరావజ్ఞా ముఖద
న్దోపిజీవతి । తస్యాజననిరేవాస్తుజననీక్లేశకారిణః ॥ ౪౫ ॥ పాచాహతం యదు
త్థాయమూర్ధానమధిరోహతి । స్వస్థాదేవావమానేపిదేహినస్తద్వరః ॥ ౪౬ ॥
అసంపాదయతఃకంచదధంజాతికియాగుణైః । యద్యచ్ఛబ్దవత్పుంసస్సంజ్ఞా

కాలే, యోషితాం లజ్జేన పుంసోఽన్యదాఽపరిభవే శమః-క్షమా, భూషణం ప
రిభవేతు, యోషితః సురతేషు వైయాత్యం-ధాప్త్యమివ ॥ ౫ ॥ ధృష్టే ధృష్టు
ర్వియాతశ్చేత్యమరః ॥ పరాకృమః-పౌరుషం, భూష్యతేనేనెతిభూషణం-ఆ
భరణం, ఏవంచ క్రియానచపత్వాన్నియతలింగత్వావిరోధః తి వల్లభోక్తంప్రత్య
క్తమ్ ॥ ౪౪ ॥—అథ పరిభవేవ్యపరాకృమే త్రిభిర్నిదామాహ ॥ మేతి॥ యః పర
స్యాపకర్తుః అనజ్ఞయా-అవమానేన, యద్దుఃఖం తేన దగ్ధస్తపాపి, అతఏవమాజీ
వన్ గర్హితజీవస్సన్ + మాజ్యాక్రోశఇతిలటశ్శత్రాదేశః, జీవతి-ప్రాణాన్
ధారయతి, జనన్యాః క్లేశకారిణః గర్హణధారణప్రసవాదివేదనాకారిణః తద్వన్
తిరిక్తార్థక్రియాహీనస్యేతిర్థః, తస్యాజననమజననిరనుత్పత్తిరేవాస్తు, జననీ
క్షేణివృత్తిర్థమితిభావః + ఆక్రొశేనజ్జనిరితిసజ్జౌర్యాష్టజ్జనిధాతారనివ
త్వయః ॥ ౪౫ ॥—పాదేతి ॥ యద్రజః-ధూళిః, పాదేనఆహతంసల్ ఉత్థాయ
మూర్ధానమాహంతురెనశిరః అధిరోహతి-ఆక్రామతి, తద్రజః అచేతనమపీతి
భావః, అవమానేనత్వేపి స్వస్థాత్పుంతుష్టాదేవ, దేహినః చేతనాల్, వరం-శ్రే
ష్ఠం, వ్యతిరేకాలంకారః ॥ ౪౬ ॥—అసమ్పాదయతఇతి॥ కించ జాతిఃబ్రాహ్మణ
త్వాదిః, క్రియాఇజ్ఞాభ్యయనాదిః, గుణః శౌర్యా(క్ల్యా)దిః, ప్రాసాదనైః, కరణ
త్వతీయా, కంచదధం సుకృతకీర్త్యాదిపురుషార్థం అన్యత్రోగోత్పపాదకత్వ
కౌక్ల్యాదిభిః, స్వాభిధేయభూతైఃకరణైః కంచదధం (మహాశనాది) వ్యవహ
రరూపం ప్రయోజనమసంపాదయతః ఉభయత్ర తాదృగ్జ్ఞాత్యాద్యసంభవాదితి
భావః, పుంసోఽన్తస్తలాభః యద్యచ్ఛబ్దవదిచ్చాకల్పితస్య జాత్యాదివ్యవృ
త్తినిమిత్తశూన్యస్య డిత్తాదిశబ్దస్యేవ + తత్రేతస్యేవేతివతివ్యవృత్తయః ॥ ౫॥ స్వే
చ్ఛాయద్యచ్ఛాసవచ్ఛందస్సేవరితాచేతితేనమాఇతికేశవః ॥ సంజ్ఞాయైకేవలం
సంజ్ఞార్థమేవ, ఏకత్రపారిభాషికం కించిన్నామమాత్రమనుభవితుం అన్యత్ర
తాదృగ్జ్ఞామనుభవితుమిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥—ఏవమపౌరుషందూషయిత్వాపౌరుషత

యోజన్త కేవలమ్ ॥ ౪౭ ॥ తుంగత్వమితరానా ద్రానెదంసింధావగాధతా । అతి
 ఘనీయతా శాతుభయంతన్త సస్విని ॥ ౪౮ ॥ తుల్యవరాభిస్వరాభినుమ
 న్తందిరేణయత్ । హిమాంశుమాశుగ్రసతెత్తన్త గ్రిదిమ్మఃస్ఫుటంఫలమ్ ॥ ౪౯ ॥
 స్వయంప్రణమతేల్పేపివరవాయాపు పెయషి । నిదర్శనమసారాణాం లఘుర్బ
 ఘావయతి ॥ తుంగత్వమితి ॥ అద్రా తుంగత్వమాన్న త్యమస్తీతి శేషః ॥ భా॥
 అస్తిర్భవంతివరోప్రయుజ్యమానోవ్యస్తీతిభాష్యాత్ । భవంతీతిపూర్వాచార్యా
 ణాం లటస్సంజ్ఞా, ఇతరాఅగాధతానాస్తి, సింధా-సముద్రే, అగాధతా-గంభీ
 రతా, అస్తి ఇదం తుంగత్వంనాస్తి, మనస్వినిధీరేతు అలంఘనీయతాశాతురల
 జ్ఞ్యత్వకారణం, తదుభయం తుంగత్వమగాధత్వంచ, తన్నాదదిసింధుభ్యామధి
 కోమనస్వీతి వ్యతిరేకాలంకారః ॥ ౪౮ ॥—సంవృతి శత్రా మాదవమనర్థా
 యేత్యాహ ॥ తుల్యఇతి ॥ స్వభావః-రాహుః ॥ ౫౦ ॥ తమస్తురాహుస్సవరాభి
 నురిత్యమరః ॥ అవరాధే-అవకారేతుల్యేపి, భానుమంతం-సూర్యం, చిరేణగ్రస
 తె, హిమాంశు-చంద్రమాశుగ్రసతే, గిలతీతియత్ ॥ ౫౧ ॥ గ్రసితే గిలితంగీణా
 మిత్యభిధానాత్, తన్త గ్రిదిమ్మః మాదవసస్యఫలంస్ఫుటం + పృథావ్దిభ్యఇమ
 నిజితిఇమనచ్, తన్నాద్విపక్షే తీవ్రేణభవితవ్యం, అన్యథా మృదుస్సర్వత్రబాధ్యత
 మితిభావః, ఏతచ్చ ప్రస్తుతమప్రస్తుతార్కెందుకథనెన సారూప్యాత్ప్రతీయతఇ
 త్యప్రస్తుతప్రశంసాభేదోయం * అప్రస్తుతస్యకథనాత్ప్రస్తుతంయత్రగమ్యతే ।
 అప్రస్తుతప్రశంసేయంసారూప్యాదినియంతిరైతిలక్షణాత్ ॥ ౪౯ ॥—ఏతదేవ
 భంగ్యంతరేణాహ ॥ స్వయమితి ॥ అసారాణాం-దుర్బలానాం, నిదర్శనం-దృ
 ష్టాంతః, అతపివేషదసమాప్తం తృణంబహుతృణం తృణకల్పఇత్యర్థః + విభా
 షాసుపోబహుచుర్గుస్తాత్తి ఏతిబహుచ్చుత్సయః, ప్రకృతేఃపూర్వంచభవతి ॥ ౫౦ ॥
 స్యాదీదదనమాప్రౌతుబహుచ్చుత్సయఃకృతిలింగతైవిషదనాత్ ప్రకృతిలింగతా, లఘుః
 నిష్పాదుమానరః పరోహాయురివేత్సుపమితనమానః, బహుతృణమితి స్పష్టోప
 మాసాహచర్యాత్ ॥ కల్పజ్ఞేశీయదేశ్యావితదంషినా కల్పాదీనామాపవ్యవాచ
 కేషవ్విధానాత్, తస్మిన్నపేయషిప్రాప్తేనతి, స్వయంప్రణమతే-స్వయమౌ
 వప్రహీభవతి + కర్తవత్కర్తాతుల్యక్రియఇతి కర్తవత్భావే భావకర్తాలోరి
 త్యాత్త నేషదం, నదుహస్నుశమాం యక్ష్మిణావిత సూత్రేణ యక్ష్మిణిషదః,

హుత్యణంసః ॥ ౫౦ ॥ తేనస్విమధ్యే తేజస్విదవీయాసవిగ్యతే । పంచమఃపంచ
 తపసస్తపనోజాతవేదసామ్ ॥ ౫౧ ॥ అకృత్వాహేలయాపాదముచ్చేర్హాధా
 సువిద్విషామ్ । కథంకాలమనాలంబాకీర్తిద్యామధిరోహతి ॥ ౫౨ ॥ అంకా
 ధిరోహితమృగశృంగద్రుమామృగలాంఛనః । కేసరినిష్ఠుఃక్షిప్తమృగపూగో మృగా
 ధిపః ॥ ౫౩ ॥ చతుర్థోపాయసాధ్యేతురిపాసాంర్షమవక్రియా । శ్వేద్యమామ
 వాయునా తృణమివ అల్పీయసాస్యరిశాలముర్షుః । అక్షేకేన పరిభూయితశ్చత్య
 థః, ఉపమాలంకారః ॥ ౫౦ ॥ — పునః పౌరుషేగుణమూహ ॥ తేజస్వితీ ॥ ద
 వీయాసతిమారస్తాపి + ఘాలమారేత్యాదివాప్త్రాల్పగుణయణాదివలంపా
 తేజస్వి తేజస్వినాం మధ్యేగ్యతే సంఖ్యాయతే, తథాహి పంచాగ్నిభిసాస్పృశ్యం
 తపోయస్యతస్య పంచతపసః పంచాగ్నివధ్యేతపస్యతః తఃసోక్తః జాతవేద
 సామగ్నినాం పంచమః పంచానాంపూరణః ఇచ్ఛమోహితవదాధవతిత్యథః
 విశేషణసామాన్యసమథానరూపాధానంతరన్యాసః ॥ ౫౧ ॥ — గుణాంతరంచ
 వ్యతిరేకేణాహ ॥ అకృత్యేతి ॥ ఉచ్చైర్భున్నతేమ విద్విషాం-శత్రూణాం, మూ
 థాసు-శిరస్సు, హేలయా-తీలయా, పాదమకృత్వా అనిధాయ అనభ్యాంబృణతి
 నిషేధాత్పమానేపినల్యదాదేశః, కీర్తిః కథంకాలం-కథమిత్యర్థః + అన్యత్రైవం
 కథమిత్యం సుసిద్ధాప్రయోగశ్వేదిత్యనర్థకాదెవకరోతేకథఃపూర్వాన్వయముల్
 అనాలంబానిరాధారానతి ద్యాం-దివం, అధిరోహతి సకథంవిదిత్యర్థః; కిం
 చిన్ని శ్రేణ్యాదికమనాకగ్మ్య ఉచ్చసాధాదెదురారోహత్వాదితిధానః, తస్మా
 త్క్రితిఃమిచ్చతాపౌరుషమేవాశ్రయణీయమితి వ్లోకతాత్పర్యం, కీర్తితద్వతార
 భవోపచారాత్పమకత్వకతానిర్వాహః, అత్ర ప్రస్తుతాయాః కీర్తెర్విశేష
 ణమహిమ్నా, అప్రస్తుతప్రాసాదారోహకస్త్రీవ్యవహారవ్రతీతేన్యమసోక్తిః ॥
 ౫౨ ॥ — పౌరుషమేవాశ్రయణీయమిత్యత్రాన్వయవ్యతిరేకదృష్టాంతానాచక్షే
 ॥ అంకతి ॥ అంకముత్సంగమధిరోహితోమృగోయేనసః చంద్రమాః మృగలాం
 ఛనోమృగాంకః, నిష్ఠురంయథాతథాక్షిప్తాహతోమృగపూగో-మృగసమూహో
 యేనసః కేసరి-సింహోమృగాధిపః ఉభయత్రాపిభ్యాతఇతిశేషః, తస్మాచ్ఛత్రో
 మాదానం దుష్క్రితయే, పౌరుషంతు కీర్తయఇతిధానః, అత్రాప్యప్రస్తుతక
 గ్రస్తుతాథాప్రతిలేకప్రస్తుతప్రశంసా ॥ ౫౪ ॥ — నను సామాదినుకరో

మౌఘమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్విటియస ౧౯

జ్వరంప్రాజ్ఞఃకోంభసాపరిషించతి || ౫౪ || సామవాదాస్సకౌపస్యతస్యప్రత్యు
తదీవకాః | పృత వృత్త్యేవనమాసానర్పిషస్తాయబిందవః || ౫౫ || గుణానామాయ
భాతభ్యాదభంవిప్లావయంతియే | ఆమాత్యవ్యంజనారాజ్ఞాంనూమ్యాస్తేతత్కు
పాయముపెక్ష్య కింపాక్షికసిద్ధినా దండేన, యథాహమనుః * సామ్నా భేదేన
దానేనసమస్తేరథవాప్యథక్ | విజెతుంప్రయతేతారీన్నయద్దేనకదాచనెతి || త
స్తాత్సాంత్యమేవ యక్తమిత్యాశంక్యద్వాభ్యాంనిరాచప్తే | చతుర్థాత్వాదిసా||
చతుర్థోపాయసాధ్యే-దండసాధ్యే, రిపౌ-శత్రౌ, సాంత్యంసామః || ౫౬ || సామ
సాంత్యముభేనమేజత్వమరః || అపక్రియా-అపకారః, తథాహిస్వేద్యః-స్వేదా
హం, స్వేదేనప్రతికార్యమిత్యర్థః || ౫౭ || స్వేదస్వేదోదకేషుర్త ఇతివిశ్వః
ఆమజ్వరం-అపక్వజ్వరం || ౫౮ || ఆమోరోగేరోగభేద ఆమోవక్తృతువాచ్యవదితి
విశ్వః || ప్రాజ్ఞః-పండితః, కః అంభసాపరిషించతి నకౌపీత్యర్థః, జ్వరితస్యాం
భస్సేకవత్క్రుద్ధస్య సాంత్యముద్దీపకంస్యాత్, అతోదండ్యవవెతిభావః, వాక్య
భేదేన ప్రతిబింబకరణాపేక్షోద్యష్టాంతాలంకారః || ౫౯ ||—సామేతి || సకౌ
పస్య-రూఢవైరస్య, తస్యచైద్యస్య సామవాదాః-ప్రియోక్తయః, పృతవృత్త
కన్విధితస్య, సర్పిషః-ఘృతస్య, తాయబిందవఇవ ప్రత్యుతవైవరిత్యేన సహసా
దీవకాః జ్వలనకారిణః సకాంతికరాఇత్యర్థః, తస్తాద్దండ్యవ, మనుషవనంతు
అప్రరూఢవైరవిషయమితిభావః, ఉపమాలుంకారః || ౬౦ ||—ఏవంష్టితే యదిక
చిదుద్ధవాదయః పృత్యాచక్షిరక - తాస్పృత్యాహ || గుణానామితి || యేఅమా
త్యాః గుణానాం-సంభావదీనాం, ఆయథాతభ్యాత్ -తథాతభాత్వమనతిక్రిమ్య
యథాతథం-యథార్థం, యథాయోగమితియావత్ || ౬౧ || యథార్థంతు యథాత
థమిత్యవ్యయేష్యమరః + యథార్థేవ్యయాభావః, అవ్యయాభావశ్చైతి సప్తం
సకత్వం, హ్రస్వోనపుంసక హ్రస్వివదిక స్వేతిహ్రస్వత్వం, తతో నన్యమా-
యథాతథం, తస్యభావః ఆయథాతథ్యం + ద్వాప్తాణాదిత్యాత్వోష్యజ్జప్రిత్యయః
యథాతథయథాపురయోః పర్యయేణితివికల్పాన్నపూర్వపదవృద్ధిః, తస్తాదాయ
భాతభ్యాదయథాప్రయోగాదభ్యకారైశ్చస్య ప్రయోగాదిత్యర్థః అర్థం-ప్ర
యోజనంవిప్లావయంతి-నిఘ్నంతి, కార్యహనింకుర్వంతీత్యర్థః, ఆమాత్యానాంవ్యం
జనంచహ్నాయేషాంతేతథోక్తాః తద్వేషభారిణఇత్యర్థః + అవశ్యాంకలమల వీరీ

సంజ్ఞాకాః || ౫౬ || స్వశక్తిప్రపచయేకేదిత్వశక్తిస్వస్వనేవరే । యానమాహురు
దాసేనంతాముక్తావయతిద్వయమ్ || ౫౭ || లిలంఘయిషతోలాకానలంఘ్యానల
ఘ్నియసః । యాదవామౌఘానిధీకరుంధేవేలవభవతఃక్షమా || ౫౮ || విజయస్తస్య
యిసేనాయాస్సక్షిమాత్రైఃపదిశ్యతామ్ । ఫలభాజినపిత్త్యైక్తే బుద్ధేర్భృగశ్చ

ర్వ్యధికరణోజన్మాదుప్రతరపదఇతివామనః || వస్తుతస్తు శత్రురితిసంజ్ఞాయేమాంసం
జాతాశత్రుసంజ్ఞాకాః శత్రవవీన లెహుటమంత్రీణః రాజ్ఞాం దూషయితుఃపర్వాః
దూష్యోః, గర్వాస్త్రాస్త్రాజ్యోతియావల్ + కృత్యానాంకర్తారేతికర్తరిషష్ఠీ, అ
తస్సోత్పత్తం నప్రతిరోద్ధస్యమితిభావః || ౫౬ || —నను యాతవ్యాపికాలేయా
తవ్యఇత్యాశక్త్య అయమేవ కాలఇత్యాహ || స్వేతి || కేదిద్వద్ధాః స్వస్వ శ
క్తిప్రపచయేసామర్థ్యాతిరేకే యానంయాత్రామాహుః, యథాహకామందకః ||
* ప్రియేణసంతాప్యసనెరిపూణాం యాతవ్యమిత్వేనసమామనంతి । తన్నైష
పత్నీవ్యసనంహ్యనిత్యం క్షమస్తునన్మధ్యదితానుయాయాదితి || అపరేవృద్ధాః,
పరస్య-శత్రోః, వ్యసనే-విపది || ౫౭ || వ్యసనంవిపదిభృంశఇత్యమరః || యాన
మాహుః, అత్రీమనః * తదాయాయాద్విగృహ్యైవవ్యసనేపాదితెరిపారితి
ద్వయముక్తపక్షద్వయం, కల్పే ఉదాసేనమనుమ్యంజానం + ఈదానఇతి శా
ఖజాకారస్యేకారాదేశః, తాన్ముక్తావయతి-ప్రేరయతి, తదుభయలాభాదీద్య
క్కాల్పానకదాపిలభ్యతఇత్యర్థః || ౫౮ || —అత్ర స్వశక్తిప్రపచయం తావద్ద
ర్శయతి || లిలంఘయిషతోతి || లాకాన్ లంఘితుమిచ్ఛతోలిలంఘయిషతః +
లంఘయిలేన్నన్నంతాల్లటశ్చిరిశేష్, అలంఘ్యాన్ స్వయందులకంఘాన్ || కు
తః అలఘీయసాతిగురూన్ అతవీన యాదవాః అమౌఘానిధయఇవేత్సుప్రపమితన
మానః || వెలేవేతిలింగాల్ తాన్యాదవామౌఘానిధీన్ భవతఃక్షమాతితిత్వా వేల
న-హులమన || ౫౯ || వెలాహాలెపివారిధేరితిశాశ్వతః || దుంధే-ప్రతిరుణద్ధి, అస్య
థా ప్రాగవనర్థం సంహరేయరితిభావః, ఉపమాలంకారః || ౬౦ || —అభ్యు
చ్చయశ్చాయమపరాయదక్షశ్చేనైవ తెవిజయలాభఇత్యాహ || విజయఇతి || సే
నాయాః కర్త్రాః విజయః సాక్షిమాత్రై ఉదాసీనవన, ఫలభాజి త్వయి సమీ
త్వ్యైక్తే-సాంఖ్యైక్తే || ౬౧ || సాంఖ్యంసమీక్ష్యమితిత్రీకాండి || అత్తని బుద్ధే,
ర్షహత్తత్తవస్య మూలవక్రృతే-ప్రభుమవికారస్య, కర్త్రాః భోగః సుఖము

వాత్సని || ౫౯ || హతేహిడింబరిపుణా రాజ్ఞద్వైమాతురేయధి | చిరస్య మిత్రో
వ్యసనీసుదమోదమ ఘోషజః || ౬౦ || నీతిరాయదియద్గమ్యఃపరస్తన్మానినోహ్రి
యే | విభుర్విధుంతుదస్యేనపూణః స్తస్యోత్సవాయనః || ౬౧ || అన్యమచ్ఛం
ఖలంస్తత్తవమప్యచ్ఛాస్త్రనియంత్రితమ | సామానాధికరణ్యంహిలజస్తిమిరయోః

భానుభవశన- అవదిశ్యతాం-వ్యవహారీయతాం, భృత్యజయపరాజయయోః సాన్వ
మిగామిత్యాదితిభావః, సాంఖ్యాకపాపహుః, కర్తృవభవత్కుదాసీనఇతిసర్వప్ర
త్యుపభోగం యస్తాత్పురుషస్యసాధయతిబద్ధితిచ || ౫౯ || — పరస్యవ్యసన
మాహ || హతభతి || హిడింబరిపుణా-భీమేన, ద్వయోర్ధాత్కారవత్సంపుమా
ద్వైమాతురః + మాతురుతంఖ్యాసంభద్రపూర్వాయాఇత్యుచ్చిత్యయః, ఉకా
రశ్చంతాదేవోరెఫపరః, తస్మిన్ రాజ్ఞ-జరానందే, సహి ద్వాభ్యాం సవత్స
భ్యామధఃశః ప్రసూతః జరానామ్నోపిశాచ్యా సంధితశ్చేతికథయంతి, యు
ధిసూతేసతి చిరస్య-చిరకాలేన || ౬౦ || చిరాయచిరరాత్రాయచిన్యాద్యాశ్చిరా
థకాకాత్యవ్యయేష్యమరః || మిత్రవ్యసనీ-మిత్రభ్రంశవాః || ౬౧ || వ్యసనంవి
వదిభింశశశ్యమరః || దమఘోషాజ్ఞాతోదమఘోషజశ్చైద్యః, సుఖేనదమ్యత
ఇతిసుదమః ఏకాకిత్వాత్పుసాధిత్యర్థః || ౬౦ || —కష్టశ్చాయంపక్షాభ్యపేత్య
వాదేనోక్తః వస్తుతస్తు సూరాణామగ్నిమపక్షువ శ్చైష్టః శాస్త్రసంవాదీచ ||
యథాహకామందకః * యదాక్షమస్తంప్రసంఘంనిహంతుంపరాక్రమాదూజి
తమప్యమిత్రమ్ | తదాభియాదాదహితానిమర్షన్నపాయతఃకర్షనపీడనానీత్య
భిప్రేత్వాహ || నీతిరితి || పరః శత్రురాపదిగమ్యః గమనాహః ఇతి, నీతిరి
తియత్తవాపదిగమనం, మానినః-శార్యాభిమానవతః, హియేలజ్ఞాకరిమిత్యర్థః
కింతు పూణః ఉపదితః సశత్రుః తస్య మానినః విభుఃప్రద్యః తంతదతి-హి
స్తీతివిభుంతువోరాహుః + విభురుయోప్రదఇతిభప్రేత్యయేముమాగమః, తస్యే
వోత్సవాయ, అతోబలినా-బలవానేనయాతవ్యః బలినశ్చవయమితిభావః || ౬౧ ||
తహి పూర్వోక్తమన్వాదిశాస్త్రనిరౌఢసాన్వదిత్యాశంక్యాహ || అన్యదితి ||
ఉచ్ఛంఖలమనగళం ప్రసహ్య పీడనక్షమమితియావత్, సత్తవం బలమప్య
త్ శాస్త్రేణ-మన్వాదిశాస్త్రేణ- నియంత్రితంఉదాహృతం, పరస్యవ్యసనే కా
లేనియమితం సత్తవమస్యత్, ఉత్కటానుత్కటత్వవైలక్షణ్యమన్యశ్చద్ధాధక్తి

తతః || ౬౨ || ఇంద్రప్రస్థగమస్తవత్కారమనంతరచతుః || అస్తాదంతినా
 స్నిధ్యాద్యామనీభూతభూమహః || ౬౩ || నిరుద్ధవివధాసారప్రసారాగాభివన్
 తయోస్సాపేక్షత్వనిరపేక్షత్వాభ్యాం మిఖోవిరోధానైకశాస్త్రార్థత్వం సం
 భవతీత్యర్థః, అత్ర దృష్టాంతమాహ, తైజస్విమిరయోః సమానమధికరణం య
 యోస్తే తయోర్భావస్సామానాధికరణ్యం, ఏకాశ్వేయత్వం తతః సవతశ్చిదిత్య
 థః, తయోస్సహస్థానవిరోధాదిభావః, తస్మాదుభయోరుచితానుదితవతోమ
 వస్థిన్నవిషయత్వాదితరేతరశాస్త్రవిరోధోనదాధకఇతిభావః || ౬౨ || — తర్హి
 నః కిమిదాసిం కార్యమతలహ || ఇంద్రేతి || ఇంద్రప్రస్థస్య-పాథకనగరస్య, గ
 మోగమనం + గగ్నావృద్ధునిశ్చిగమశ్చేతిఅప్పర్యయః, మాకారిశానల్ నక్రీయ
 తామేవేత్యర్థః || ౬౩ || యావత్తావత్పురిచ్చైదేకారైస్సగిమానేపధారణఇతి వి
 త్తః + కృత్వికర్తణియట్ మాజలుట్ ఇత్యాశీరథః, సమాజ్యోగఇత్యుచ్చితిమే
 ధః, కి తు చేదయః-చందేశః, అస్తామిమెఅస్తాకాః + యష్టదస్తవోఽన్య
 తరస్యాం భిక్షుఇతి కల్పదబ్బుర్యయః, తస్మిన్నణివ యస్తాకాస్తాకాః తస్మా
 కాదేశః సన్నిధిరవసాన్నిధ్యం సౌభ్యేష్యత్వయః, అస్తాకానాం దంతి
 తాం సన్నిధ్యాల్ వామనీభూతాః శాఖాభం తస్యైత్యాఃస్వల్పీభూతాఃభూ
 రహామేహంతే తథోకాంతం, చెదియాత్రేవక్రీయతామిత్యర్థః, సాచ ప్ర
 స్తుతాప్రస్తుతేన సప్రకారేణైవ గమ్యతఇతిపర్యాయోక్తిః || ౬౪ || * కారణం
 గమ్యతేయత్ర ప్రస్తుతాత్కార్యవణానాల్ ప్రస్తుతక్షేపనంబంధాత్తత్పర్యా
 యోక్తిరుచ్యతఇతిఉత్తరాల్ || ౬౩ || — నిరుద్ధైతి || కించదాశార్వా-యాదహః
 వివభోధాన్యాదిప్రాప్తిః, ఆసారస్సుహృద్బలం, ప్రసారస్త్వణకాష్టాదిప్రవేశః
 * ధాన్యాదేర్వివధఃప్రాప్తిరాసారస్సుసుహృద్బలమ్ | ప్రసారస్త్వణకాష్టాదేః
 ప్రవేశఇతివైజయంతీ || తేనీరుద్ధాయైస్తేతథోక్తాః, అన్యత్ర నిరుద్ధా వివాధా
 నాం పర్యాహారాషరనామ్నం స్కంధవాహ్యక్షీరాద్యాహరణసాధనభారవిశే
 షాణాం ఆసారప్రసారో ప్రవేశనిగమా యైస్తేతథోక్తాః || ౬౪ || వివభోపీవ
 భోభారఃపర్యాహరశ్చకథ్యతఇతిహలాయధః || వృజ-గోష్ఠం || ౬౫ || వృజస్సాన్య
 ద్రోహలేగోష్ఠఇతివైజయంతీ || గాఇవ మాహిష్టతీంపురిం ద్విషారిపూర్ణః, ఉపరుం
 ధంతు వృజే గాఇవ మాహిష్టత్యామరీనావృణ్వంతిత్వర్థః * దుహ్యచ్చుష్ణం

జమ్ । ఉపరుండతుదాశాహఃపురింమహిష్టతీంద్విషః ॥ ౬౪ ॥ యజ్ఞతాంపాం
 ధుస్సర్వగమవత్స్వింద్యస్తవత్సినః । వయంహనామద్విషతస్సర్వసాన్విధం సమీ
 హతే ॥ ౬౫ ॥ పాప్యతాంవిద్యుతాంసంపత్సంపర్కాదర్శరోచిషామ్ । శస్త్రే
 ద్విషన్విరశ్చేదప్రోచ్చలచ్చణితక్షిలైః ॥ ౬౬ ॥ ఇతినరంభిణోవాణీర్బల
 స్యాలేఖ్యదెవతాః । సభాభితివ్రతిధాన్వనేభయాదనన్వదన్నివ ॥ ౬౭ ॥ నిశ
 మ్యతాశ్చేషగవీరభిధాతుమధోక్షజః । శిష్యాయబృహతాంపత్యుఃప్రస్తావమదిశ
 త్రుధితివచనాల్ కర్తవ్యం, అత్రరిపువ్రజానశధితంకర్త అన్యదీప్సితతమంకర్తన్య
 ష్టోపమేయమ్ ॥ ౬౪ ॥—తహిః పార్థపార్థనాయాః కాగతిరిత్యాశంక్యఉప్రే
 తైవగతిరిత్యాహ ॥ యజ్ఞతామితి ॥ పాండవాయధిష్ఠిరః, యజ్ఞతాం-యాగంక
 రోశా, ఇంద్రిస్సర్వగమవతు-రక్షతు, ఇనః-అర్కః ॥ ౬౫ ॥ ఇనఃవత్సేప్రపార్క
 యోరితిమెచినీ ॥ తవతు ప్రకాశతాం, వయం దిష్టతః ఆరీహనాను-మార
 యామ్ + ఆదుత్తమస్య పిచ్ఛేత్యాదాగమః, సర్వత్ర పార్తవకాలేలాట్, తు
 భాహ, సరోష్ఠీజనః సాన్విధం-స్వప్రయోజనసంసమీహతే-అనుసంధత్తై, ఇంద్రాది
 వత్సహనయోగక్షేమోఽపార్థఇత్యర్థః, అర్థాంతరన్యాసః ॥ ౬౫ ॥—పాప్య
 తామితి ॥ తించ ద్విషతాం శిరశ్చేదనప్రోచ్చలతా-ఉదచ్చతా, వాణీలెనోక్ష
 లైః-సిక్తైః, శస్త్రేగరు-రోచిషాం సంపర్కాత్ విద్యుతాం సంపల్లవైః పా
 ప్యతామితినిదర్శనాలంకారః ॥ ౬౬ ॥—ఇతీతి ॥ ఇతీతం సందర్భిణస్సంక్షుభి
 తస్య, బలస్య-బలభద్రస్య, వాణీః ఆలెఖ్యదెవతాశ్చిత్రిలిఖితదెవతాః సభాయా
 స్సబోగృహస్య భిత్తినాంవ్రతిధాన్వనైః-వ్రతిభ్యనివ్యాజేనేత్యర్థః, భయాదన్వ
 దన్నివ బలరామవచనమేవ సమ్యగిత్యనువదన్నివేత్స్యత్యేతా ॥ ౬౭ ॥— ॥
 నిశమ్యతి ॥ అధఃకృతమక్షజం ఇంద్రియసప్తజ్ఞానయోనసః, అధోక్షజా మారి
 తాః శేషస్య-శేషావకారస్య, బలభద్రస్య గాఃవాచః, శేషగవీ + గోరతద్ధిత
 బుధీర్బిత్, టిత్వాల్ జేష్ఠ, నిశమ్య-శ్రుత్వా * నిశామ్యతితిశనజ్ఞ తథా నిశమ
 యత్యపితిభద్రపల్లః ॥ తత్రశాప్య శేరిదంరూపం, అన్యథానిశమయ్యేతిస్యాత్, అత
 ఏవవామనః * నిశమ్యనిశమయ్యేత్యాన్యకృతిభేదాదితి, బృహలాం వాచాం ప
 త్యుః బృహస్పతేః శిష్యాయోద్ధవాయఅభిధాతుం-వత్సం, దృశా-దృశస్సంజ్ఞయా
 క్షటాక్షవిక్షేపే, ప్రస్తావమనసరంబదిశల్, అతిసృష్టవాక్ ॥ ౬౮ ॥ ప్రస్తావ

ర్జ్యుతా ॥ ౬౦ ॥ భారతీమాహితభరామథానద్ధతముద్ధవః । తథామితథ్యానజ
వజ్జగాదాగ్గోగదాగ్గోజమ్ ॥ ౬౧ ॥ సంవత్సరాంసంవత్సరముక్తముసలపాణి
నా । నిధాంతరేథేవలెఖ్యనఖిలూక్తానఖిలువాచికమ్ ॥ ౬౨ ॥ తథాపియన్నయ్య
పితౄగురుశ్రేయగౌరవమ్ । తత్ప్రయోజకకర్తృత్వముపైతిమమజల్మతః ॥ ౬౩ ॥

సాన్యదవనశత్యమరః ॥ ౬౦ ॥ —భారతీమితి ॥ అథ కృష్ణాభ్యసజ్ఞాసంతరం,
ఉద్ధవః-అహితాధారోద్ధకారనయసాన్యతాం తథ్యాం-యథాథాణం, భారతీం-
వాదం, అనుద్ధతమగర్వితంయథాతథా గదోనామకృష్ణసాన్యవరజో యాదవవిశే
షః, తస్యాగ్రజం కృష్ణంఅగ్రపురతః, పాగ్గలోభ్యక్తిః, ఉచధ్యస్యమహర్షై
రనుజఃబృహస్పతిః ॥ ౬౧ ॥ ఉచధ్యావరజోబీవశత్యమరశేషః ॥ తద్వత్సనత్యం
జగాద + తైనతుల్యంక్రియాచేద్యతీరితిసతిప్రకృత్యుః, తద్ధితగతయముపమా ॥
౬౨ ॥ —కింజగాదేత్యతలహ ॥ సంవత్సరీతి ॥ సంవత్సరీ ముసలపాణినా-బలభ
ద్రేణ, కెవలసూరెశేచధ్వనిః ॥ ఉక్తైసతి వక్తృమసాంసంవత్సరమయ్యుక్తం సాధూక్త
త్వాదాధాసమానయోగత్యైవప్రసంగాదితీచధ్వనిః, సాంవత్సరబ్రహ్మసాన్యహాథా
త్వాత్ ॥ ౬౩ ॥ యుక్తేద్యసాంసంవత్సరానధ్యత్యమరః ॥ తద్వోగ+ శకధృపేత్యా
దినాతుముక్, తథాపి లెఖ్యనపత్రేణ అథేవాచ్యే; నిధాంతరే-నిర్ణీతైసతి
వాచికంవ్యాహృతాథాణంవాచం సందేశనచనమిత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥ సందేశవాగ్వా
చికంసాన్యదిత్యమరః + వాచోవ్యాహృతాధాయామితీతా ఖిలూక్తాన ఖిలున
వాచ్యాఖిలీత్యర్థః, ఖిలరాద్యేఃప్రతిపేద్యే, అన్యోవాక్యాలంకారైః ॥ ౬౫ ॥ నిషే
ధవాక్యాలంకారజ్ఞానానుసయేఖిలీత్యుభయత్యావ్యమరః ॥ అలంఖిలూక్తేఃప్రతి
పేద్యయోః ప్రాచాంక్రైన్వితీక్తావ్యప్రకృత్యయే; ఇహ నపాదాచోఖిలీదయశ్చితి ని
పేద్యసాన్యద్యైజకాభిప్రాయత్వాన్నాథాన్యఖిలుతబ్దన్య అనుద్యేజకత్వాన్నాన్య
దేవపాదాచో ప్రయోగో నదుష్యతీత్యనుసంధేయం, లిఖితాథేవాచికమివ
బలాంక్తే మదుక్తేరసవకాశశక్తివాక్యప్రతిబింబకణాత్, స్పష్టస్తానద్భృష్టాంతః
స్తుతివాగ్జేన నింహానగమాద్యాజస్తుతిశ్చలక్షణంత్యగ్రవత్ప్రాయః ॥ ౬౬ ॥ —
తహి- కింతూష్ణీంధూతైనభావ్యంనైత్యాహ ॥ తథాపితి ॥ తథాపి బలేననిర్ణీత
తేషి, తైతవ, మయ్యపి బలభద్రవదెపేత్యపెరథః, గురురిత్యేనయధౌరవంఅ
ద్యుత్య తద్ధారవం, జల్మతా జల్మనేప్రయోజ్యకర్తృత్వ మప్రయోజకకర్తృత్వంపై

మౌనమహాకావ్య-సవ్యభాషితే-ద్వితీయసర్గః

పక్షాః కతివయై రెవగ్రధితస్యస్వరైరివ । అనంతావాజ్ఞయస్యాహా గేయస్యేవ
విచిత్రతా ॥ ౨౨ ॥ బహ్వపి సేవచ్ఛయా కామం ప్రకీణః మభిధీయతే । అనుజ్ఞ
తాథః సంబంధః ప్రబంధో దురుదాహరః ॥ ౨౩ ॥ మృదీయసీమపిఘనా మసల్పగు
ణకల్పితామ్ । విస్తారయంతి కుశలాశ్చిత్రాం వాచం పటీమివ ॥ ౨౪ ॥ విశేషవిదుష

రకత్వముపైతి, అతావక్ష్యామీత్యథః, నహిపండితైస్సాదరం పృష్టస్య విశేషజ్ఞ
స్య అజ్ఞవత్సాష్ఠీభావో య కృతిభావః ॥ ౨౦ ॥—నను రామేణైవసరస్వం ప్ర
వచ్ఛా క్తం సంవ్రతి కింతేవాచ్యమస్తీత్యాశంక్యవృథాప్రసంగాయమితి హృది
నిధాయ స్తువన్నానా । పక్షైరిత్యాదినాత్రయేణ ॥ పక్షైరితి ॥ కతివయైః
పరిమితైః పక్షైః పంచాశతైవ మౌత్యకాక్షరైః కతివయైస్సప్తభిరేవ స్వరైర్ని
మాదాదిభిః గ్రధితస్యగుంభితస్య వాజ్ఞయస్య-శబ్దజాలస్య + ఏకావౌనిత్యం
మయటమిచ్ఛంతితిన్వాఢేమయట్, గీయత్యతిగేయంతస్యగావసేవ విచిత్ర
తాఅవాంతరభేదః, అనంతారచనాభేదాదపరిమితాభవతీత్యర్థః అహోఽతస్తేవ
సాఘాకైః విశేషసంతాన్తమౌపివ కవ్యమస్తీత్యేకోభావః, తస్యదురుక్రత్వా
న్నమైవాస్తీత్యస్యః ప్రత్యవయవమివాపాదానాదనైకవైయముపమా ॥ ౨౧ ॥—
బహ్వపి । సేవచ్ఛయా-స్వప్రతిభానుసారేణ, ప్రకీణః మసంగతం బహ్వపికా
మం-యథేష్టం, అభిధీయతే, కింతు అనుజ్ఞతః, అథః సంబంధః (అవ్యక్త) వ
దార్థసంగతిః యస్మిన్ సః ప్రబంధః సందర్భః దురుదాహరః-దుర్వచః, హర
తేఃఖల్పిత్యయః, రామేణతుసంగతమేవోక్తమితిస్తుతిః, అసంగతముక్తమితి
సింహాచగమ్యతే ॥ ౨౩ ॥—మృదీయసీమితి ॥ కుశలావక్తారః, మృదీయసీమితి
సుకుమారాక్షరాం, శ్లక్ష్యతరాంచ, తథాపిఘనామథః గుర్వీం అన్యత్రసాన్త్రాం
కదరీదశకల్పామిత్యథః, అనలే ఎర్పవచ్ఛభిగుణైః క్షేమాదిభిస్తంతుభిశ్చ, క
ల్పితాం-రచితాం, సూతాంచ, చిత్రాం-శబ్దాదిచిత్రాం విచిత్రరూపాంచ పటీం
చాటిమివ విస్తారయంతి-ప్రసారయంతి, రామవాగ్మ్యేవంవిధైవేతిస్తుతిః, రామ
వాక్తు నైవంవిధేతిసింహాచగమ్యతే ॥ అత్యేషస్య శుద్ధవిషయాసంభవేనసర్వా
లంకారదాధకత్వాదుపమాప్రతిభోక్తాపితః ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషాయమిత్యలంకా
రసర్వస్వకారః ॥ ఏవంచపూర్వోపమాయా నిర్విషయత్వప్రసంగాచ్ఛేషప్రతి
భోక్తావితయముపక్షేవేత్యన్యే ॥ ౨౪ ॥—అఖిద్ధవస్సస్వసిత్రాంతం వణయ

శ్వాస్త్రంయత్తవోద్ధాగ్నాహుతేపురః । హేతుఃపరిచయస్తే ర్యేషు గుణనిక్షేప
సా ॥ ౭౫ ॥ పృజ్ఞోత్సాహవతస్సాన్వమీ యతేతాదాతుమాన్తని తాహిమూల
ముదేష్ఠ్యుత్సాహివోరాత్తసంపదః ॥ ౭౬ ॥ సోపధానాంధీయంధీరాఃస్థేయ

ష్యన్ స్తుత్యాగర్వంపరిహరణ హరిమభిముఖికరోతి ॥ విశేషేతి ॥ విశేషం వి
దాన్ తస్యవిశేషిదుషః, విశేషజ్ఞస్య + గమ్యదివరాద్విస్తీయాసమాసః, త
వ పురోగ్రా శాస్త్రం-నీతిశాస్త్రం, ఉద్ధాగ్నాహుతే-ఉపన్యస్యతథితియత్ ॥ ౭౫ ॥
ఉద్ధాగ్నాహుతముపన్యస్తమితివైజయంతీ ॥ సాతమద్గ్రహణమిత్యర్థః, విధేయస్యా
ధాన్యాల్ ప్రీలింగగత్వంవత్తుదుద్ధాగ్నాహుతిః పరిచయస్తే ర్యేఅధ్యాసవదాన్యే
హేతుగుణనికా ఆమ్రేడనమామ్నానమేవతియావత్, నతువైదుష్యప్రకటన
మితిభావః + గుణఆమ్రేడనచారాదికః, గ్యానశ్శృంగోయాచ్, తతస్సంజ్ఞా
యాంకణ, పృత్యయస్థాత్కాత్పూర్వస్వేతీకారః ॥ ౭౫ ॥ —సంప్రతి స్వమత
ముపన్యస్యతి ॥ పృజ్ఞేతి ॥ అతాస్తాత్కారణాల్ స్వమస్యాస్తీతిసాన్వమీ-ప్రభుః
+ సావమిన్నైశ్వర్యఇతినిపాతి, పృజ్ఞోత్సాహ-మంత్రోత్సాహశక్తి, అత్తని
స్వస్మిన్, ఆదాతుం-సంపాద్యుతుం, యతేత, స్వయముభయశక్తిమాక భవేది
త్యర్థః, కుతః హియస్తాత్కారణాల్ తాపృజ్ఞోత్సాహా; ఉదేష్యంత్యాః-వ
త్స్యంత్యాః, జగియః అత్తసంపదః ప్రభుశక్త్యులంబిదానం అత్రోత్సాహ
గ్రహణం దృష్టాంతార్థం యథోత్సాహ ప్రధామంత్రోపిగ్రాహ్యః, నతు కేవ
లోత్సాహఇతిబలభద్రవక్షాపవాదః ॥ ౭౬ ॥ —ఉత్సాహవత్ప్రేక్షాపి గ్రాహ్య
త్వ్యక్తంతస్యాః ప్యయోజనమాహ ॥ సోపధానామితి ॥ యేధీరాః . ధీమంతః,
సోపధానాం-సవిశేషాం, య క్రియకామిత్యర్థః, అన్యత్ర సగండుకాం-సో
పచహేమిత్వర్థః ॥ ౭౭ ॥ ఉపధానంవిశేషేషాన్యద్గండుకపరిణయేపి చెతివిశ్వః ॥
స్థేయసేం-స్థిరతరాం, అచవలాం ద్రగ్ధీయసేంచ + స్థిరశబ్దాదీయసుని, ద్వియస్థి
రేత్వాదిన్నాస్థాదేశః, ధియంభట్వయంతి-భట్వాంపర్యంకంభట్వంత్యాశ్రయంతీత్య
ర్థః ॥ ౭౮ ॥ శయనంమజ్జవద్యంకవల్లంకాఃభట్వయాసమాజిత్యమః ॥ + త
త్కరోతితదాదష్టేఇతిశిచ్, తెధీరాః తత్రోధీభట్వయాం అనిశం-అశ్రాంతం,
నిషణ్ణైః-విశ్రాంతాస్సంతః, జాతు-కదాచిదపి, శ్రమం-భదం, సజానతే-నవి
దంతి, శ్రమఃభదోభ్యురత్యాచెరితిలక్షణం ధీపూర్వకవీవోత్సాహః సేవ్యానతుశ్చ

సీంఖత్వయంతియే । తత్కానిశంనిషణ్ణాస్తేజానతేజాతునశ్రయమ్ ॥ ౭౦ ॥ స్పృశంతిశరవత్త్విష్టాస్తాకమంతర్విశంతిచ । బహుస్పృశాపిష్ఠూలేనస్థియలైబహిరత్తవత్ ॥ ౭౧ ॥ ఆరభంతేల్పమేవాజ్ఞాఃకామంవ్యగ్రాభవంతిచ । మహారంభాఃస్థితధియస్త్రిష్ఠంతిచనిరాకులాః ॥ ౭౨ ॥ ఉపాయమాస్థితస్యాపి సశ్యంత్యథాణిపృమాద్యతః । హంతినోవశయస్థాపితయాశుర్చక్రయర్తగాః ॥ ౭౩ ॥

వలఇతి సర్వదాధీరాశ్రయణీయత్వధః, ఆత్మధియామూలౌప్యమాణాయాః ఖట్యాయాః ప్రకృతశ్రమావనోదనయావోపకారవర్ధంత తయాపరిణామాత్పరిణామాలంకారః * ఆరోప్యమాణస్యప్రకృతౌపయోగిశ్చైవరిణామఇతి లక్షణాత్ ॥ ౭౦ ॥—అథప్రజ్ఞాప్రజ్ఞయోః ద్వాభ్యాం ప్రవక్ష్యమామా ॥ స్పృశంతితి ॥ త్విష్టాః నిశితప్రజ్ఞాః, శరవత్ శరేణతుల్యం స్తాః మల్పమేవ స్పృశంతిఅంతఃకార్యస్య కాయస్యచాంతరం, విశంతిచ, అల్పయాసేనబహుకార్యం సాధయంతీత్వధః బహుస్పృశాపివ్యాపినాపి స్థూలేనమందేన బృహతాచ, అత్తనాయంత్రోపలేనతుల్యమత్తవత్ + తేనతుల్యంక్రియాచేద్యతిః, అహిరేనకార్యస్య కాయస్య చేతిభావః, స్థియతేస్థితిః క్రియతేమూఢోహ్యల్పస్య హేతోబహు ప్రయసిష్యకా మూషికగ్రహణాయ శిఖరిఖనకఇన పరిహసాన్సదృశవలీతిభావః, తద్ధితగతేయముపమా ॥ ౭౧ ॥—ఆరభంతఇతి ॥ కించ అజ్ఞామందబుద్ధయః అల్పంతుచ్ఛమేనకార్యం ఆరభంతే, ఉపకర్యమంతే, కామమర్శంతం వ్యగ్రాస్తపరితాశ్చభవంతి సచపారంగచ్ఛంతితిభావః, కృతధియః-శ్చిత్తబుద్ధయస్తు, మహారంభాః మహాద్యౌగాభవంతి నిరాకులాః అవ్యగ్రాశ్చ తిష్ఠంతిపారంగచ్ఛంతితిభావః ॥ ౭౨ ॥—అథప్రజ్ఞావాసపిప్రమాద్యధిత్వాహ ఉపాయమితి ఉపాయమ్యాతస్య ప్రాప్తస్యాపిఉపాయేనైవకార్యంసాధయతోపేత్వధః కిముతవ్యగ్ర(తయ)స్య) తిభావః ప్రమాద్యతః అభవధానస్య ॥ ౭౩ ॥ ప్రమాదోనవభావతేత్వమరః అర్థాః ప్రయోజనాని సశ్యంతి తథాహి శయాశుర్నిద్రాభుః+ ఆశుచిశ్చిహోగ్రహణాదాశుచీ, మృగాకాయతీతిమృగయవ్యాధిః+మృగయాప్తదయశ్చైత్యాన్యధికః సుప్రత్యయాంతోనిపాతః ॥ ౭౪ ॥ వ్యాధోమృగవభాజీవోమృగయబుద్ధికశ్చసనఇత్యమరః ఉపకేరతే స్థిన్నిత్యపశయః మృగమౌగస్థాయినోవ్యాధస్యాత్తగుక్తస్థానంగతః విశేషః+ఏరజిత్యవృత్త్యయః తత్రతిష్ఠతీత్యపశయస్థాపి-మృగాన్మ

కీదేతుమత్యజస్మిహం రాజసుద్వాదకస్త్వపి । జగీమరణాదిసకృదాదిత్యేష్వివశః
 బృతే ॥౧౦॥ బుద్ధిశత్రుః ప్రకృత్యంగోఘనసంవృతకంచుకః । చారైక్షణోదూఃసు
 హంతి విశేషణసామ్యా సమభావనూపాధానంతరస్యాసః ॥ ౧౦ ॥—॥ ఏ
 నాపశ్యజ్ఞాయా అవశ్యకత్వము త్తం ఆభోత్సాహస్యాన్యాన్యావశ్యకత్వమాహ ॥ ఉదే
 తమితి ॥ తేమమిచ్చుచోగీడుః ఏకవివ ద్వాదకస్త్వపి రాజసుమధ్య ద్వాదక
 స్వాదిత్యేహ దినకృద్వివకరజైజ్యప్రయమాణః ఆదిత్యః సఖన ఈహంఉత్సాహ
 మత్యేకా వ్యాయంజననీవ నతనిరుత్సాగభిభావః ఉదేతుంకల్పతే ఉదయా
 యసృజవతి ఉచ్చాసార త్తీరేవ ప్రభుతకైరపి మూలమిశ్యథాః, నానాలింగత్వా
 ద్మతూహం నానామాభ్యుత్సమితి, కృతేః ప్రతిమానమాదిత్యభేదాద్ద్వాదకత్వంత
 చేచ్ఛేస్తేవచాపిదశాత్తత్వం ॥ ౧౧ ॥ ద్వాదశాత్తాదివాకరజత్వభిభానాల్ తే
 చాభ్యమాదయః పురాణోక్తాప్రవృత్త్యాః రాజానస్తు * ఆరిమిత్రమరేమి
 త్రిం మిత్రమిత్రశత్రుతఃపరమ్ । ఆఢారిమిత్రమిత్రశత్రుః విజగీషాఃపురస్సరాః
 పంచేతిశేషః * పాష్టిగ్రాహస్తతఃపశ్చా దాకృండస్తదనంతరమ్ । అసారావ
 నయోన్యైవ విజగీషోస్తువృత్తిః ॥ పాష్టిగ్రాహసారకృంధాసారశ్చైత్యథాః
 అత్రచల్వారభిశేషః ఏవంచ నవభవంతి విజగీమదకశయః * అరెత్స విజగీషా
 శ్చ మధ్యమోధూమ్యవంతః । అనుగ్రహేనంహతయోఃనమహ్నిష్కస్తయోన్యభే
 మడలాష్టహిరేలేషా ముదాసీనోబలాధిక ఇతి ॥ మధ్యమోదాసీనాభ్యాం న
 హద్వాదకవేదితవాః॥పూణోకశమా ॥౧౧॥—॥ ఉపాయమాత్థితస్యేత్ర
 రాజానప్రమాద్యేదిత్యత్తం అప్రమాదప్రకారమాహ ॥ బుద్ధీతి ॥ బుద్ధిరవశ
 త్రుయ్యత్యః బుద్ధిశత్రుః ఆమోఘపాతతాత్వతస్యాభిభావః ప్రకృతయః సాన్వి
 మ్యమాత్సాది రాజ్యాంగాని ॥ ౧౨ ॥ రాజ్యాంగానిప్రకృతయభిభవంతి తా
 ఏవాంగానిగాత్రాణిమస్యసః, ప్రకృత్యంగః తదైవకల్మరాజ్ఞాం కైకల్మంసాన్వి
 తిభావః ఘనామర్శేదా సంవృతిమంత్రగుప్తీరేవ కంచుకః కవచాయస్యకత
 థోక్తః మంత్రభేదరాజ్యభేదావితిభావః + చరతిచరతి పచాన్యన్, సమీప
 చారోగూఢపురుషః పశ్యజ్ఞాంతాన్వితాన్వితైర్వయః ॥ ౧౩ ॥ చాన్యగూఢ
 పురుషఇత్యమరః సమీక్షణందక్షుర్యస్యసః చారైక్షణః అన్యభాన్వితకమండ
 లవృత్తాంకాదన్యసాదంభస్యేన పదపదేపనిపాతఇతిభావః॥దూత ఏవముఖంవాగ్న్య

ఋషిపురుషఃకోపిపార్థివః॥ ౮౨ ॥ తెజఃక్షమావానైకాంతఃకాలజ్ఞస్యమహిషతేజః
 నైకమోజఃప్రసాదోవారసభావవిదఃకవేః॥ ౮౩ ॥ కృతాపచారోపివరైరనావి
 మ్మృతవిక్రియః॥ అసాధ్యఃపరుతేకోపంప్రాప్తైకాలగదాయథా॥ ౮౪ ॥ మృదు
 వ్యవహితంతేజోభోక్తుమర్థాప్రకల్పతే॥ ప్రదీపస్నేహమాదత్తైదశయాభ్యం
 స్యసమాతముఖః॥ ౮౫ ॥ స్యాత్సందేశహరోదూతఇత్యమరః, అన్యథామూక
 శ్యేవవాగ్మ్యవహారానిద్ధౌతత్వాధ్యసంధ్యాదికార్యప్రతిబంధసాన్వదిభావః॥ ఏవం
 భూతః పాథివః కోపిపురుషః అన్యవీచాయః లోకవిలక్షణఃపుమానిత్యధఃఅ
 తోరాజ్ఞానరవదాబుద్ధ్యాదిసంపన్నైనభివితప్యం॥ ఏతదేవాప్రమత్తత్వం అన్య
 థాన్యరూపహానిసాన్వదిభావఃఅత్యకోపీతిరాజ్ఞోలోకసంబంధే స్యసంబంధో
 క్త్యా తద్రూపాతిశయోక్తిః సాచబుద్ధిశత్రుత్వాది రూపకనిర్వృణేతి తేన న
 హంగాంగిభావేన సంకరః॥ ౮౬ ॥—చతుర్థోపాయసాధ్యఇత్యాదినాయత్
 త్తాత్త్రమేవకతఃవ్యమిత్యుక్తం తత్తోత్తరమాహ॥ తెజఃఇతి॥ కాలం జానా
 తీతి కాలజ్ఞః అస్యాయంకాలఇతివిదుషఇత్యర్థః+అతానువసగేకఇతి కప్రత్య
 యః నత్విగుపథేత్యాదినాకప్రత్యయః కవిధేస్సమాసేకర్మపదస్తేన చలవత్త్వ
 భావణాత్ తస్యమహిషతేజః తెజఃతాత్త్రమేవేతివాక్యమైవేతివా ఏకాంతాని
 యమోనాస్తి కింతు యథాకాలముభయమప్యాశ్రయణీయమిత్యర్థః తథాహి ర
 సాక శృంగారాదీభావాన్ నిర్వేదాదీశ్చ వెత్రియ సన్యరసభావవిదః, భా
 వగ్రహణంసంపాతాయాతం కవేకవయితుః ఏకంకేవలమోజః సమానబాహు
 త్యాదినా ప్రాధబంధత్వంవా ఏకఃప్రసాదః సుకుమారబంధత్వంవాన కింతుతత్త
 దసానుగుణ్యేన యథాయోగముభయమభ్యుపాయం దృష్టాంతాలంకారః॥ ౮౭॥
 యమక్తఃక్రియాసమభిహారేణవిరాధ్యంతం క్షమేతకఇతి తత్తోత్తరమాహ॥
 కృతేతి॥ పరైశ్శత్రుభిః కృతఃఅపచారః అపచారః అపథ్యంచ యస్యసః తథా
 వ్యనావిష్కృతవిక్రియః అంతర్గూఢవికారః అతవీచాసాధ్యఃఅప్రతిసమాధేయ
 స్సకగదోయభారోగఇవ* ఇవవద్వాయథాశబ్దాఇతిదండీ॥ కాలేబలక్షయావస
 రే ప్రాప్తేనతి, కోపంకురుతే ప్రకుప్యతీత్యర్థః తదుక్తం* నవాదమిత్రంస్కం
 ధేన యావత్కాలవివర్యయః॥ తమేవచాగతేకాలే భింద్యాద్ధటమివాత్తనెతి॥
 ౮౮॥—ఇతత్ప్రక్షంతవ్యమిత్యాహ॥ మృద్వీతి॥ మృదుగ్రావస్తునా వ్యవహిత

తరస్థయా ॥ ౨౫ ॥ నాలంబతే దైష్టికతాంసనిషీదతి పౌరుషే । శబ్దాధానస్క
విరిచద్యమంవివాదనపేక్షతే ॥ ౨౬ ॥ స్థాయీకౌర్వత్యవతంతే భావాస్సంచా
మంతర్హితంశేషః ఆర్థాభావోమంతర్హితే ప్రభవతి తథాహి పదీపః అభ్యంత
రస్థయామన్యస్థయా దశయావర్త్యా స్నేహంతైలాదీక ముదత్రై, అన్యథాన్యయ
మేవనిర్వాయాదితి । తతఃపూర్వాపూర్వక మేవతా త్ర్యంశులీతి సర్వభావ్యభవతః
క్షంతవ్యమితిభావః ॥ ౨౭ ॥ దశావత్కామనస్థాయాం స్నేహస్తేలాదికేరసభితిచ
విశ్వః, విశేషణసామాన్యసమభానాదధాంతరన్యాసః ॥ ౨౮ ॥ — తహి
పౌరుషమేవ మాభూత్ నిత్యంక్షమమానస్య దైవమేవశ్రేయోవిభాన్యతీత్యాశం
క్యాహ ॥ నాలంబతఇతి । విహ్వలభిజ్ఞఃవిప్లమితిమతిఃస్వేతిదైష్టికఃదైవప్రమా
ణకర్తవ్యతః ॥ ౨౯ ॥ దైవందిష్టంభాగభేయమిన్యమరుః + అస్మిన్దిద్భిష్టంజతిరితి
తక్, తద్భావం దైష్టికతాంతామననాలంబతేచన్యభా(య)ప్రభువివస్యస్యవినాశాది
తిభావః తథాపౌరుషే కేవలఃపురుషకారే + యవాదిత్వాదబ్రహ్మన్యాయఃసనిషీదతి
సతిష్ఠతి దైవప్రాతిహత్యై శస్యవైఫల్యాదితిభావః కింతునత్కవిఃసవ్యక్తవయ
తా శబ్దాధానాదేవ తయోఃకాన్యసరిరత్వాదితిభావః యథాహవామనః + అదో
పాసగుణానాలంకారశబ్దాధాన కాన్యమితి భ్యుదయదైవఃపౌరుషం చాపేక్ష
తే అతఃపౌరుషమప్యావశ్యకమేవ కింతునాతేకతాన్యమిత్వతః పౌరుషాద్య
ప్రయోఃపరస్పరసాపేక్షత్వాదితిభావః ఉపమాంకారః ॥ ౩౦ ॥ — అథతాంతే
ఫలమాహ ॥ స్థాయినైతి ॥ రస్యతేస్వాద్యతఇతిరసఃశృంగారాదిః* రసతేస్సన్వి
దనాభాత్యాద్యసంకతఇతితేరసాఇతి నిర్వచనాత్, తస్యరసస్యసిద్ధయే స్థాయినః
స్థాయీభావస్యరశ్యాదే* రతిహానశ్చకోశ్చకోర్ధోత్సాహాభయంతథా ।
జగుహ్సావిస్తయశమాః స్థాయీభావాః ప్రకీర్తితాఇతి వచనాత్ తస్మైకస్మై
వాధే (స్వాదు) స్థాయీ) భావయాపే ప్రయోజనేభూయోసః సంచారిణః
స్యభిచారిణః భావానిర్వేదాదయః విభావాదీనామప్రసవలక్షణమేతత్, య
థావ్యవతంతే తదుక్తం* విభావైనుభావైశ్చ సాత్వికైర్వ్యభిచారిభిః । ఆ
నీయమానస్సాన్వికుత్వం స్థాయీభావోరసస్తృత ఇతితథాస్థాయినః స్థిరస్యతాం
త్యాకాలంకృతీక్షమాణస్యేత్యతః తస్మైకస్యజేషః విజిగ్మోర్నాయకస్య అ
థేవప్రయోజనే, భూయాంసోమహీభృతోరాజానః వవతంతే స్వయమేవర

రిణోయథా । రసస్వైకస్యభూయాంస్తథాజేతు మహాభృతః ॥ ౮౭ ॥ తం
కావాపవిదాయోగై ర్మండలాన్సద్ధితిష్ఠతా । సునిగ్రహానరెంద్రేణ ఫణేంద్రాణి
వశత్రవః ॥ ౮౮ ॥ కంపగచేయాముత్తుంగః ప్రభుశక్తింప్రథీయసీమ్ । ప్రజ్ఞాబల
బృహస్పాలః ఫలత్యక్తాహపాదవః ॥ ౮౯ ॥ అనల్పత్వాప్సిధానత్వా దంత

స్యకావ్యం సాధమంతిత్వభావః, అంతఃకుంతస్యమితిభావః కేదితుభావశబ్దస్యాపి
రసపరత్వమాశ్రిత్య యథాసంచారిణః ప్రసంగాదాగంతుకాః, అన్వేరసాః స్థా
యివః స్థిరస్వైకస్య ముఖ్యస్వరసస్వార్థైః ప్రవతంతా లె యథా స్థిన్నైవకావ్యే వీర
స్య శృంగారాదయశ్చిత్తి వ్యాచక్షతే ఉపమాలంకారః ॥ ౮౭ ॥ — త్వాంతివక్ష్యమీవ
గుణాంతరమాహ ॥ తంత్రేతి ॥ తంకావాపౌస్వపరరాష్ట్రగ్రామిణైః అన్యత్ర తం
త్రాకాస్త్రా ఆవాపమాషభప్రయోగంచ జేత్రియస్తేనరంశ్రావాసవిదా ॥ ౯౦ ॥
తంత్రంస్వరాష్ట్రగ్రామిణామౌపాపఃపరచింతనం ॥ శాస్త్రావధాంతముఖ్యేమతం
త్రామితి వైజయంతీ, యోగస్సహద్యుపాయైః - అన్యత్ర దేవతాధ్యానే శ్చ
॥ ౯౧ ॥ యోగస్సత్తహనోపాయా ధ్యానసంగతియైక్తిప్రీత్యమరః ॥ మండలానిస్వ
పరరాష్ట్రాణి, మహాంబూమిదేవతాయతనానిచ, అధితిష్ఠతా ఆకర్షితానరెంద్రే
ణ రాజ్ఞా విషవైద్యేరచ ॥ ౯౨ ॥ నరేంద్రావారికరాజ్ఞా విషవైద్యచక్షుఃకృతీతివి
శ్వః । శత్రవఃఫణేంద్రాణాం సునిగ్రహాః సుఖనిగ్రహాః ఏషచప్రకృతాప్రకృ
తవిషయశ్లేషః ఉపమైవేతికేదిత్ ॥ ౯౩ ॥ — ప్రజ్ఞాత్సహవతః సావీత్రిత్రై
తాదేవ ప్రభుశక్తేర్ముగలమిశ్శుక్తం తదేవవ్యనక్తి ॥ కరతి ॥ ఉత్తుంగమహా
న్నతః ప్రజ్ఞాబలంమంత్రశక్తిరేవ బృహత్ప్రధానంమూలంయన్యసః ఉత్సాహ
వీన పాదవః కరణ బలినా ప్రచేయాంనధానియాం హస్తగ్రాహ్యంచ ॥ ౯౪ ॥ బ
లిహస్తాంశవఃకరాశ్చర్యమరః ప్రథీయసీంవృథుతరాం + రఘుతోహలాదేల
ఘోరితి రెఫాదేవః ప్రభుశక్తి తేజోవిశేషం ॥ ౯౫ ॥ సప్రతాపఃప్రభావశ్చ యత్రై
జఃకోశదండజ మిత్యమరః ఫలతిప్రహతజత్వభావః ఫలనిష్పత్తౌ మంత్రాపూర్వక
వనోత్సాహస్సవ్యతః ఫలతి వివరీతస్తు చ్చిన్నమూలావృక్షజవ శుష్కతీతిభా
వః ॥ రూపకాలంకారః ॥ ౯౬ ॥ — విమృశ్యకారిణస్తువిశ్వమపివిభేదయన్స్యాదితిత్ర
యేణాహ ॥ అనల్పత్వాదితి ॥ అనల్పత్వాత్ప్రజ్ఞాత్సహధికత్వాత్, అతదవసభా
జ్ఞాత్ మండలానయకత్వాత్ అన్యత్ర అనల్పత్వాత్ ఉచ్చైస్సవరత్వాత్,

స్వేతేశ్వరాయః । విజగీషాన్యపతియః కియాంతిపరివారతామ్ ॥ ౯౦ ॥ అ
 వ్యసారథమాణస్య విభోదత్యాదితాఃపరైః । వ్రజంతిగుణతామధ్వాన్యద్భావని
 హాయసః ॥ ౯౧ ॥ యాతవ్యపాక్షిఃగ్రాహాది మాలాయామధిరద్యుతిః । పితృ
 వ్యయోగబహుళత్వాత్ ప్రభావత్వాత్ నాయకస్వరత్వాత్ప అంశస్యతంశస్వర
 స్య, వాదీస్వరస్యేత్యర్థః ॥ యోరత్యంజకోగేయేయస్సింహాద్యనువాదినాః ॥
 అమాత్యైబహుళేయస్తాద్రాగోమంద్యవ్యవర్తిః యస్స ఏయయస్యసంవాదీ
 చానువాదీస్వరోపరః । న్యాహాపన్యాసవిన్యాస సత్త్వాస్సగ్రహతాంగతః ।
 వ్యయోగేబహుళస్యపాపిహాద్వ్యుతయోగ్యతాదరావతి రత్నాకరేభిధానాత్ ।
 ఇతరేశ్వరాయః వద్ధావబుధవ విజగీషార్నాయకస్య స్వవతయోమధ్యమండల
 వతిఃసారాజానః పరివారతాంశేషతాం వ్యయోచి తత్కార్యజేనసాధయంతీ
 త్యర్థః తస్మాద్విమృశ్యకర్తవ్యమితి తాత్పర్యాఢః అంశస్వరలక్షణంరత్నా
 కరమయోరక్తిత్యాదినా క్రమేన నిష్క్రమ్యేకం బహుళత్వంప్రయోగమ వి
 శేషవ్యాపకత్వమంశలక్షణమితి శేషశేషిభావవైపరీత్యం తత్రైవిద్యైవలక్షణో
 క్తిపూర్వకం స్ఫుటికృతః ॥ చతుర్విధాస్సవరావాదీ సంవాదీదవివాద్యపి । అ
 నువాదీచవాదీతుప్రయోగేబహుళస్వరః ॥ శ్రుతయోర్వాదశాష్టావాయయోరం
 తరగోచరాః । మిథస్సంవాదినాంతాం విధానస్యవివాదినా ॥ విధయోరేషవా
 స్యాతాంతాతయోర్వాదిధానపి । శేషాణామనువాదీత్వం వాదీరాజాత్మగీయతే
 సంవాదీత్వనుసారిత్వాదస్యామల్యాదిధీయతే । వివాదీదపరితతాన్వీధీరైరకౌరి
 పూవమః । స్వహమాత్మానుసారిత్వా దనువాదీతుశ్చన్యవదితి ॥ ౯౦ ॥ — అపీతి ॥
 అనారథమాణస్య స్వయమకించిత్కుర్వాణస్యాపివిభోవ్యభాహ్వాన్యవకస్యచ
 పరైఃస్వేన్యపతిభిః శంఖభేర్యాదిభిశ్చ ఉత్పాదితాస్సంపాదితాః జనితాశ్చ
 భాః ప్రయోజనాని విహాయసః ఆకాశస్యశ్రద్ధాభవ గుణతాంశేషతాంకాంతా
 ముక్తగుణత్వంచ వ్రజంతిప్రయాంతికకౌహేరాజా స్వయముదాసీనపీవ ఆకాశ
 వత్ స్వమహిమైవ కార్యదేశం వ్యాప్నువక శబ్దాదీనివ సర్వాభావానపిస్వకీ
 యతాంనయతీత్యర్థః ॥ ౯౧ ॥ గుణస్తాన్వత్త్రిధ్వాదిప్యేంద్రియాఽమృత్యుశంతుష్పితి
 వైజయంతీ ॥ ౯౦ ॥ — యాతవ్యేతి ॥ నీకాథాఃపితప్రయోజనం సవీవతంతున్నా
 త్రిం తత్త్రైవీకాయాంస్త్వాతాయాం పీకామిషాభిలాషిణ్యమిత్యర్థః + ప్రస్తా

తంతుప్రోతాయాంనాయకోనాయకాయతే || ౯౨ || షాడ్యుణ్యముపయంజిత శ

త్వపెక్షారసాయనమ్ | భవత్స్వస్త్వేవమంగాని స్థాన్నునిబలవంతిచ || ౯౩ ||

స్థానేశమవతాంశక్వా వ్యాయామేవ్యద్ధిరంగినామ్ | అయథాబలమారంభోని

ర్వాద్యైక ర్తణిక్తః వచిస్వపీత్యాదినా సంప్రసారణం యాతవ్యోభిషేణయ

తవ్యోఽరిః పాష్టింగ్మహ్మతిపాష్టింగ్రాహః వృష్టానుధాపీక ర్తణ్యో తా

వాదీయేషాంతేపుర్వోక్తాః పక్షిశః స్థితాఃతపివమాలా రత్నమాలికాతస్యా

మధికద్యుతిః మహాతేజః నాయకః శక్తిసంపన్నజిగీషుః నాయకాయతే మ

ధ్యమణిరవాచరతి స్వయమెవసర్వోత్కృష్టేణ వర్తతత్సర్వః తస్మాద్విమృ

శ్యకర్తవ్య మిత్యర్థః || ౧ || నాయకోనతిరశ్చేష్టే హరమధ్యమశాపవీతివిశ్వః +

ఉపమానాదాదారణతిక్తస్థః * అకృత్యార్వధాతుకయోరితి దీఘః నాయకా

యతశ్చత్వవమా||అన్యథా అనువాసననిరొధాల్ ఏకార్థతంత్యిత్రత్రురూపకం

అధిష్ఠానతిరొధానైనారోప్యమాణ తంతుత్వస్త్వేవ ఉద్భటత్వాత్ప్రత్యసి

ద్ధైస్తదేవయుక్తం తద్బలాత్పాష్టింగ్రాహాదిమాలాయామిత్యత్రాపి రూపకమే

వతదనుప్రాణితాయేయముపమేత్యంగాంగిభావేసంకరః || ౯౨ || — అధనిమృ

శ్యకరూప్రకారమాహ || షాడ్యుణ్యమితి || శక్తింప్రభావాదిత్రయం బలంచా

పెక్షతత్తతశ్చత్వపెక్షసన్ధి + పచాద్యచ్ || ౧ || శక్తిఃప్రభావాదాదివితి

విశ్వః పద్మశాఃపాద్మశ్యంసంధివిగ్రహాదిపట్నం + చాతుర్విశ్వోదిత్యాత్సాన్వ

భేష్యత్ప్రయః తదేవరసాయనమాషధవిశేషం ఉపయంజితేనేవేత || ౧ ||

రసాయనంవిహంగపి జరావ్యాధిభిదోషధణివిశ్వః * యజ్జరావ్యాధివిధ్యం

స భేషజఃతద్రసాయనమితిబాహుటశ్చవీవంసత్వస్యోపయోతురంగానిన్వమ్యాదీ

ని సాన్వమీజనపదోమాత్యః కోకొదుగ్ంబలంసుహృత్ రాజ్యంసప్రవక్ర్యత్వం

గం నీతిజ్ఞాన్సంప్రపక్షతే ఇతి || గాత్రాణిచ స్థాన్నుని స్థిరాణి కార్యాంతరక్ష

మాణీత్యర్థః + ధ్వాశ్చక్రగ్నుర్నితిగ్నుప్రత్యయః బలవంతిచ పరపీడనక్షమా

ణిచ భవంతి శిష్టపరంపరితరూపకమ్ || ౯౩ || — స్థానఇతి || కిందస్థానేఅశక్యవి

షయే శమవతాంతమావతాం అంగినాంసప్తాంగినాం రాజ్ఞాశ్చరీరిశాంచ||శక్త్యా

ప్రభావాద్యనుసారేణ బలానుసారేణచ వ్యాయామేవ్యాపారే షాడ్యుణ్యప్రయో

గోగమనాదోచసతీత్యర్థః వృద్ధిరుపచయోరాజ్యన్యశరీరస్యచేతిభావః విషయే

దానంక్షయసంపదః || ౯౪ || తదిశితారంభాదీనాం భవాంస్తప్తమమస్తమా
నిహంత్యనీకపదయజ్ఞదాత్రస్సన్దానిన || ౯౫ || మావేదియదసావేకోజితప్య
శ్చేదరాత్తితి || రాజయత్తైవరోగాణాంసమాహస్వమహాభృతామ్ || ౯౬ || సం
పాదితఫలనేనపక్షుఃపరభేదకః | కారుకేనెవగుణవా దాణసంధానమేవ్యతి ||

ధకమాహ అయథాబలం శక్త్యధికృమేణ + యథాసామ్యశృణ్వైవ్యయాభావే
నభోనమానుః || ఆరంభో-వ్యాయామః, క్షయసంపదవోత్పంతహం నెర్నిరానం-ఆ
దికానం, అంగినామితిభావః, తస్మాదసాకమకస్తాచ్చేదాన్యస్కందనమశ్చేయ
స్కరమితిభావః, అత్తి విశేషస్వాది శ్చిష్టత్వాచ్చబ్ధిత క్షియాలావస్తునా వస్తు
భవనిః, తతోద్వయావామహివామావమ్యంచగమ్యతఇతిసంక్షేపః || ౯౪ ||—
ఫలిమాహ || తదితి || తత్తస్మాదశక్త్యాభావాన్యకార్యత్వాచ్చేదీనామిశితారం
లిం శిశుపాలం భవాన్తావమస్త-నావమస్యస్య + మన్యకేమాజిలుక్ అను
దాత్రత్వాన్మేదామః, కతు యశ్చేద్యకదాత్రస్సన్నదాత్రఇతి శిష్టోదా
తః స్వరాణాం సరిశిష్టాణాం స్వరీతాదీని వారీనేకపదే ఏకస్తికపదస్యాసే, సు
విశిష్టతలకణావ నిహంతి-హనన్తి, నీచైకరోతిచ అతిహంత్యాత్ + అనువా
తంపదమేకసజ-మితిపరిభాషాబలాచ్చేతిభావః || ౯౫ || పదంస్థానెవిభక్త్యస్తే
శబ్దేవాక్యైకవస్తుకః | త్రాణాదాదేహదదిహ్నైకతిహేమచందః || ౯౬—
సచాయమేకాశిశుపాలః కింసకరిష్యతీతిమంతస్యమిత్యాహ || మావేదితి ||
సౌచేదిరాత్ ఏకసకాశి అహోజితప్యః సుజయ్యఇతిమావేది-మాజ్ఞాయ + వె
లైకరణిమాజిలుక్, యన్యస్థాన్వేదిరాత్ రాజశ్చందస్యయత్తారాజాసాయ
త్తైవరా రాజయత్త-క్షయరోగః, రోగాణామివ మహాభృతాం సమాహాః స
మప్తిమావః యథాహదాహుః || అనెకరోగానుగతాబహురోగపురోగమః |
రాజయత్తక్షయరోగారోగరాతిచన్యతః || నక్షత్రాణాంద్విజానాంచ రా
జాభూద్యదయఃపురాన్వీయవ్యరాజాచయత్తారాజయత్తాతతోమతఇతి || అ
హోమజకయత్తిభావః || ఏకేన చిరన్యమిత్యన్యచనీ సుదమో దమఘోషజఇతి
వాక్యాభోకేనిరస్తః || ౯౬ || — అథాన్యసర్వరాజసమప్తితామేవ దాన్యధన్య
మావచ్చే || సంపాదితేతి || సంపాదితం ఫలం లాభః శరాగ్రించయస్యసః || ౯౭ ||
ఫలంలాభశరాగ్రియోరితిశాశ్వతః || సపక్షసనుహృత్ కంకాదివత్యయతశ్చ

మౌఘమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానో-ద్వితీయసర్గ

యెచాన్యేకాలయననసాల్పరుక్తి దుర్మాదయః । తమస్స వృధావాస్తేష్యనం పృ
దోషమనుయాయినః ॥ ౯౦ ॥ ఉపజాపఃకృతస్తేషతానాకౌపవతస్తస్వయి । ఆ
శుదీపయితాల్పపిసాగ్ని నైఘానివానిలః ॥ ౯౧ ॥ బృహత్సహాయఃకార్యాంతం
క్షోదీయానపిగచ్ఛతి । సౌభూయాంభోధిమభ్యేతిమహానద్యానగాపగా ॥౧౦౦॥

రెషాం భేదకశ్శక్తుర్విదారణః, బాణో-బాణాసురశ్శరశ్చ, గుణినా-శౌర్యాది
గుణవతా, అధిశ్యేనచ తేనచైద్యేన కర్తజేప్రభవతీతికార్తుకం + కర్తణఉకృజ్ఞో
తేనేవ సంధానం సంధిమెష్యతి అతానైకాశీతిభావః, అత్యాప్యవమాశ్లేయావా
ఘతభేచాల్ ॥ ౯౦ ॥—యేచేతి ॥ కించ అన్యే కాలయననసాల్పరుక్తి దుర్మా
దయో యెరాజాపః తమస్స వృధావాస్తమోగుణాత్తకాః అతవినతేపిష్యదోషం
ప్రకృప్తదోషం, తామసమేవైవంపైద్యం అనుయాయినః-అనుయాస్యంతః, సా
దృశ్యాదితిభావః + భవిష్యతిగమ్యాదయఇతిణిః భవిష్యదథే, అకేనౌగ్భ
నిష్యవాధమణ్యయోరితిపష్టిపృతిషెధాద్వివ్రీతియా॥యథా ధ్యాంతంరజసిము
ఖమనుయాతి తద్వదితవస్తునాలంకారధ్వని ॥ ౯౧ ॥ రాహౌధ్యాంలైగుణైశ్చమి
త్యమరః ॥ ప్రదాపాచుష్టరాత్యైశ్చావతివైజయంతీ ॥ ౯౨ ॥—నను బాణా
దయోస్తాభిరిచానీ కృతసంధానాః నవిరాధ్యంతీత్యక్రాహ ॥ ఉపేతి ॥ తేన
చైద్యేన కృతఃకల్పాప్యవజావోభవః ॥౯౩॥ భేదోపచావాభవభేద్యమరః॥ త్వ
యి ఆకౌపవతః-ప్రకౌపవతస్తాదాణాదీక, అనిలః సాగ్ని నేఘానింధనానీవ ॥
౯౪ ॥ కాస్తందారివంధనం త్వేధగధ మెనస్సమిల్ ప్రీయామిత్యమరః ॥ అశుదీప
యితా సద్యః వజ్జ్వలయిష్యతి + దీపేణ్యకంతాల్పబ్, అంతరైవరాస్సఃహ
తాఅపి సతిరంధ్రే సద్యఃక్లిష్ణస్త్వీతిభావః ఉపమా ॥ ౯౫ ॥—బృహదితి॥
బృహత్సహాయో-మహాసహాయవాక్, క్షోదీయా-క్షుద్రోరోపి + స్థూలమా
రెత్యాదినాయతౌదివరలూపః, పూర్వగుణశ్చ కార్కస్యాంతంపారంగచ్ఛతి తథా
హి అపాంసమూహఃఆపం + తస్యసమూహఇత్యణ్ తేనగచ్ఛతీత్యావగా నగా
పగా-గిరినదీ, మహానద్యా-గంగాదికయా, సంఘాయ మిళితావ, అంభోధిమ
భ్యేతి క్షుద్రోపేష్యం తాదృక్పహాపిచైచ్చద్యస్తు కిమువక్తవ్యఇత్యపిశబ్దాధికః,
తేనైవ సామాన్యసమక్షానరూపాశాంతరన్యాసః ॥ ౧౦౦ ॥—కించ నకవ

తస్యమిత్రాణ్యమిత్రాస్తేయేచయేచాభయేన్మహాః । అభియక్తంత్యయేనంజైః
 తారస్తామితోపరే ॥ ౧౦౧ ॥ మజువిహ్నాయసకలమిత్యుత్తాప్య రాజకమ్ ।
 హంతజాతమజాతారేఃపృథమేనత్వయాంతా ॥ ౧౦౨ ॥ సంభావ్యత్వామతిభర
 త్తమహంధునహంధవః । సహాయమధ్వరభురాంధమరాతౌపివత్తతే ॥ ౧౦౩ ॥
 మహాత్మానానుగృహ్యన్తిథజమానాఃకరిపూసపి । సవత్త్విప్రావయంత్యభిం సింధ
 లం శత్రోరసాధ్యస్త్వం మిత్రవిరోధశ్చాధికోనర్తకత్వాహ ॥ తస్మైతి ॥ యేచత
 ధ్యవైవ్యస్య మిత్రాణి నృపాః యేచ తే తనామిత్రాఃనృపాః లెడభయేరాజాః
 నః త్వయాభియక్తం అభియోజయేనంచైద్యం గంతారోగమిష్యంతి + గమేః
 కర్తరియత్, అతా పరెడకోభయవ్యతిరిక్తాః, తె తవ మిత్రాణి తస్యమిత్రా
 శ్చేత్యర్థః త్వాంగంతారః ॥ ౧౦౧ ॥ — తరికిమతతహ ॥ మఖతి । ఇట్టమనేన
 ప్రకారేణ + ఇదమస్థమురితిథముప్రత్యయః, మజుస్యపిహ్నాయ-విహ్నాతాయ,
 సకలంరాజకం-రాజసముహం + గోత్రోక్షేత్వాదినాభుజో, ఉత్థాప్య-త్తోభ
 యత్వా, హంతేతిభేదే, అజాతారేః-అజాతశత్రోః, యధిష్ఠీనస్య త్వయాప్రథ
 మేనారితా, జాతమజని + పృథమేనకథావేకః ॥ ౧౦౨ ॥ — అస్తుసోపిశయః కో
 వోషస్తత్వాహ । సంభావ్యేతి । బంధురేనబంధవస్సవర్తరాజఃఅతిభరన్యక్షమః
 సమథఃస్కంధోయచ్యుతం సమానస్కంధమిత్యర్థః, త్వాంసహాయంసంభా
 వ్య అభిసంధాయ, అధ్వరస్యనురంత్యవరభురాం + భుక్తుపరిక్తాదినాసమాసా
 న్నోప్రత్యయః, సమాసాంతానాం పశ్యతిలింగత్వాత్తత్పురుషే పరవల్లింగత్వే
 టాప్, వివక్షతే-వోధుమిచ్చతి + మహాత్స్వరితైతస్సంతాల్లాట్, తథాపి వి
 రోధే విశ్వాసఘాతోబధుదోహశ్చస్యాతామితిభావః, విశేషణసామ్యదప్ర
 స్తుతయాగర్హప్రతితెస్సమాసోక్తిః ॥ ౧౦౩ ॥ — నను పరిశ్రుత్వాకరణే వో
 షః ప్రాగేవపరిహరేవోవోషస్తత్వాహ ॥ మహాత్మానఇతి ॥ మహాత్మానఃభజమా
 నాః శరణాగతాః కరిపూసపి అనుగృహ్య నిఃముతేలంధూనితిభావఃకర్తాధాం
 తరంభ్యవ్యతి, సింధగోమహానద్యః సమానః ఏకః పతిర్యాసాంతాస్సవత్త్విః +
 నిత్యం సవత్త్వాదిష్టితిజేవేనకారశ్చ, నగనిమ్నగాః-గిరినిర్ముఃరిణీ, అభి
 ప్రావయంతి స్వసాధాగ్యం తాభ్యః ప్రయచ్ఛంతీత్యర్థః అతఃపరిహరోప్యజ
 మాణ్యితిభావః ॥ ౧౦౪ ॥ — తహి సప్రత్యపేక్ష్యాపి పశ్చాత్ప్రార్థనయా

మాధుమతా కావ్యసవ్యభాసే ద్వితీయస్తోత్రం

వొనగనిమ్మనాః || ౧౦౪ || చిరాదపి బలాత్కారో బలిసస్సిద్ధయేరిమ | ఛందా
 నువృత్తిమస్సాధాన్యహృదోవిమనీకృతాః || ౧౦౫ || మ్యసేరివశ్యేయాకా
 పీతయేనాకినాభితి | పురోహితభూమిష్టమిష్టంకర్తామలతరామ్ || ౧౦౬ ||
 అమృతంనామయత్సింతోమంత్రజిహ్వేషుజహ్వతి | శోభైవమందగక్షుబ్ధక్షుభి
 పాథమావజయామేత్యక్తాహ || చిరాదితి || బలిసస్సిద్ధయేరిమలస్య ఆరి
 మవిషయే బలాత్కారః-బలాత్కారేణదండః చిరాద్విరళాలేనాపి సవ్యాహృ
 భూదితిభావః, సిద్ధమేనన-వదత్వేసిద్ధయే, భవతితిశేషః, అవిమనసావిమనసస్సం
 వద్యనూనాః కృతాఃవిమనీకృతాః, వైమనస్యంప్రాపితాఃకర్తాః + ఆరుర్తప
 శ్చక్షుశ్చేతారహారజనాంలాపశ్చేతిద్వివృత్యయసలాపౌ, అస్య చాపవీరకా
 రః, శోభనంహృదయందేహంలేసుహృదోమిత్యాణి, సుహృద్భూమ్యాదా మి
 త్యామిత్రయోరితినిపాతః, భ-చిసాభిప్రాయస్య అనువృత్త్యాచిత్రానరోధేనా
 పి చుస్సాధాః ఆవజయితుమశక్యాఇత్యర్థః || ౧౦౫ || అప్యసేరివశ్యేయాకా
 యఇత్యమరః || శనైశ్శతృదండేనాపి వశగోభవతి మిత్రంతువైమనసేనతిన
 సామూపేత్యర్థః || ౧౦౬ || —సనుసుహృత్కార్యాత్సరకార్యంబలీయశ్చర్మ
 త్యాహ || మన్యసజతి || నాకినాం-దేవానాం, పీతయే ఆరిసభః శ్రేయాకాప్ర
 శస్యతః + ప్రశస్యస్యశ్శితిశ్చాదేతః, ఇతిమస్ససే తహింకాపురోహితభూమి
 హవిర్భూమి, అతఏవ నాకినామిష్టం ఈప్రీతుకర్తు + ఇమికిర్తనీకృతః, ఇష్టం
 ఇష్టిర్యాగఇతియావత్ + యజేర్భావేకృతః, వచిన్యపీత్యదినాం సంప్రసారణం,
 అలంకరణమతివర్యాప్తం + కిమేత్రిజన్యయేభూదామిత్యామప్రత్యయః, శత్రు
 వశాదపి ప్రీయకరోయాగవచ నాకినాం భుక్త్యాపి శత్రువచస్య సుకరత్వాదితి
 భావః || ౧౦౬ || —తథావ్యవృత్తాశినాం లేషాం కిమేభిః పిష్టభక్షణప్రలోభ
 నైరతతహ || అమృతమితి || అమృతంనామ సంతోవిదాప్తంసః, మంత్రావీవ
 చహ్యయేషాంలేమమంత్రజిహ్వేషుషన్విమ || ౧౦౭ || మంత్రజిహ్వస్స ప్రహ్లావః
 సుగ్ధిహ్లావసవ్యవాహనఇతిప్రజయంతి || యత్పురోహితాదికం జహ్వతి తదే
 వేతిశేషః, యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్, మందరపీవక్షుబ్ధామంధదండః + క్షు
 బ్ధసావంతేత్యాదినా అప్తిన్నభేనిపాతనాదనిత్యం, లేనక్షుభితన్య-మథితన్య
 అంభోధేః నగణాశోభైవ-అంకారవీవ, అభిమధనేనామృతము త్యాదితమి

తామ్రోధివణానా ॥ ౧౦౭ ॥ సహిష్యతామానాంసహనో ప్రతియత్నయా ।
 ప్రతిక్షణంతర్మృతీక్షణాయోగిత్వం సేవ్యతామః ॥ ౧౦౮ ॥ తిష్ఠానామృతా
 బుద్ధికర్తృశాంతంప్రతాపవత్ ॥ నాపతాపిమనోవిష్టవాగైకావగ్నిసన్నతః ॥
 స్వయంకృతప్రసాదస్యతస్మాహ్నాభానమానః ॥ సమయావధిమహాప్య శాం
 తియత్, తత్కీర్తితమాత్రిం అతాహుతిమేవామృతమితివాక్యాథకయో
 తుహేతుమద్భావాద్వాక్యాథకహేతుకంకావ్యలింగమలంకారిః ॥ ౧౦౯ —
 యాత్రాయాః కశ్చిత్ప్రతిబంధోదుస్తస్తవాస్తీత్యాహ ॥ సహిష్యతా ॥ ప్ర
 తిక్షణాయై-పూజ్యాయై ॥ ౧౧ ॥ పూజ్యఃప్రతిక్షణత్యక్తమః ॥ తిష్ఠానామృత
 భగినైః + విభావాస్వస్థుపత్యరితివేకలంకార్, మాత్మతిష్ఠాభ్యాం స్వసేతిష
 త్యం, తే-తవ, సూనాశ్శతమాగాంసి-అపరాధాత్ ॥ ౧౧ ॥ ఆగోపరాధోమం
 తుశ్చేత్యమః ॥ సహిష్య-సోధాహేతి, యత్నయాప్రతిభుతం-ప్రతిజ్ఞాతం,
 తిష్ఠానామృతం-ప్రతిపాలనీయం, అన్యథా మహాకాష్టకాదితిభావః ॥ ౧౧౫
 సత్త్వమస్తివతిభుతం కింతు తస్యాస్తస్తకాదృద్ధ్యాత్తదితిత్వక్రమతిఆహ ॥ తి
 ష్ఠాతి ॥ సతస్సత్పురుషస్య బుద్ధిత్వేనానితాస్యాదితి విద్వ్యాధ్యాహః ॥ ఏవ
 ముత్తరత్రాపి తథాప్యరుస్తుతీత్యరుంతుదాశస్త్రానన్తర్భేదినీ నభవేత్, అ
 హింసయైవ పరంబీడమేదిత్యథః, కర్తవ్యాహారిః ప్రతాపవత్ లేజస్విభయదం
 న్యాత్, తథాపి శాంతంస్యాత్ నతు సింహాదిబుద్ధిస్సంభవేదిత్యథః, మనశ్చి
 త్తం సాష్టాభిమానోష్ఠస్యాత్, తథాపునతాపయతీతునతాపి అగ్నాదీ
 వత్పురసంతాపినస్యాత్ వాగ్నినోఽతుః, సతోవాగైకాపకరూపాస్యాత్ వా
 గ్నీ సత్యమేవ వదేదిత్యథః, అతస్సత్వసంధస్యప్రతిభుతాథకహానిరసవేతి
 భావః, అత్ర ప్రకృతాయావాచోప్రకృతానాం బుద్ధికర్తృమనసాం తుల్యధర్మా
 దౌపమ్యావగమాద్దీపకాలంకారిః* ప్రస్తుతాప్రస్తుతానాంతుసామర్థ్యేతుల్య
 ధర్మతః ॥ ఔపమ్యంగమ్యతేయతః, దీపకంతన్నిగద్యతాది లక్షణాత్ ॥ బుద్ధ్యా
 దీనాం శస్త్రాదివ్యతిరేకశ్చవ్యజ్యతే ॥ ౧౧౬ ॥ — అశక్యశ్చకాలేచైద్యనభజ
 త్యాహ ॥ స్వయమితి ॥ కింవ అహ్నాభానమానంశుమానః, స్వయంకృతఃప్ర
 సాదః-అనుగ్రహః, ప్రకాశశ్చయస్యతస్య చైద్యస్యాంతాయవధాయ సమయా
 వధింనియతకాలానసానం, అపాప్య భవానపి నాలం-నశక్తః, తథావ స్మథా

తాయాలంభవానపి || ౧౦౦ || కృత్యాకృత్యవిదస్తీర్థేష్వ తఃప్రణిధయఃపదం ||
విదాంకుర్వంతుమహతిప్రలంబిద్విపదలభసః || ౧౦౧ || అనుత్సాత్రపదన్యాసాన
దప్యత్రిస్సన్నిబంధకా | శబ్దవిద్యేవగోభాతిరాజనీతిగపస్పశా || ౧౦౨ ||

పకీతి రాస్త్యతిరాచిద్భిలంస్యాపకీభావః || ౧౦౩ || — అవాక్ కమయమపే
క్ష్యపివనేత్యాహ || కృత్యైతి || కింతు కృత్యవిదః-కాన్యజ్ఞాః, విధిజ్ఞాశ్చ, ప్రణి
ధీమతఃప్రణిధయోగూఢచారిణః || ౧ || ప్రణిధిగూఢపురుషఇతిపాలాయ
ధః || తరుత్యేభిరితితీర్థానిమంత్రాద్యష్టాదశస్థానాని జలావతారాశ్చ || ౧ || తీ
ర్థాంజలావతారేవ మంత్రాన్యష్టాదశస్వపి | పుణ్యక్షేత్రైశ్చధానాత్రైశ్చలిమాలా
యధః || తేష్వంతఃపదంస్థానం పాదప్రక్షేపంచకృత్వా మహతోదురవగాహ
స్య పూజ్యస్యచ విద్విపక్ శ్రుతేన అంభః తస్యతలంస్వరూపం ప్రమాణమి
తియావత్ || ౧ || అధస్సర్వరూపయోగస్త్రీతలమిద్యమరః || విదాంకుర్వంతు విదన్తువి
దజ్ఞానేలాట్ + విదాంకుర్వంత్యత్యన్యతనన్యామితి వికల్పదాష్టప్రత్యయస్మి
పాతః || అంభసంభవ శత్రోఃకృతీర్థాన్య సుప్రవేశత్వాత్, ప్రాగంతిప్రవిశ్య
పరీక్ష్యతిర్థః, శ్లిష్టపరంపరితిరూపకాలంకారః || ౧౦౧ || — ఆవశ్యకంపైత
దిత్యాహ || అనుత్సాత్రైతి || ఉత్సాత్రః-ఉచ్ఛాత్రం, నీతిశాస్త్రవిరుద్ధః, పద
న్యాసః ఏకపదప్రక్షేపః, స్వల్పప్రవహరోపీతియావత్, సనాస్తియన్యాంసా
అనుత్సాత్రపదన్యాసా నీతిపూర్వకనర్వన్యవహరత్యధః, అన్యత్ర అనుత్సా
త్రపదోనుశ్చిష్టమాత్రాక్షరః ఇప్యవసంఖ్యాననైరపేక్ష్యణమాత్రాక్షరైరెవ
సావధానప్రతిపాదకః న్యాసః వృత్తివ్యాఖ్యానగర్భవిశేషోయన్యాంసా తథో
క్తాసతియథాభావకల్పనయాశోభనావృత్తిభృత్యామాత్యాదీనామాజీవికాఅన్యత్ర
కాశివాప్యత్రిశ్చయన్యాంసా || ౧ || వృత్తిగ్రాంధేచజీవనఇతివైజయంతీ || సంతి
నిబంధనానిఅనుజీవాదీనాం క్రియావసానైరు దత్తాని గోహిరణ్యాది శాస్త్రక
పారిశ్రామికదానానియన్యాంసా, ఏతచ్చ * దత్వాధూమినిబంధంచేత్యైతద్వ
చనవ్యాఖ్యానాయా మితాక్షరాయాందగ్ధప్రస్థం, అన్యత్ర సన్నిబంధనం భాష్య
గ్రంథోయన్యాంసా, ఏవంభూతాపి రాజనీతి-రాజవృత్తి, అపగతః స్పృశ్యాన్
రోయన్యాంసాలపస్పశా || ౧ || అపసర్పశ్చరస్సశ్చశ్యమరః || యథార్థమ
శ్చామంత్రజ్ఞస్సవిశోహరకడచ్యతఇతిపాలాయధః || అవిద్యమానః పస్పశః

అజ్ఞాతవాషేష్టోషణై రుద్ధామ్యథయపేతనేః । భేద్యాన్యత్రోభిన్నకళాస
 నైస్సామవాయికాః ॥ ౧౦౩ ॥ ఉపేయివాసికరారః పురిమాజాతశాత్రవీష్ట ।
 రాజన్యకాన్యపాయజ్ఞై రెకార్థానిచరైస్తన ॥ ౧౦౪ ॥ సమశేషంసులెపాండో
 శాస్త్రారంభసమర్థకఉబోద్ధాతగ్రంథసదర్భయస్యాసా, అపన్నతా శబ్దవి
 ద్యావ్యాకరణవిద్యేన సా నాథాతి-సకోభతే, తస్మాద్భావోపగమానశ్చకం
 తదగ్రహితన్యరూప్తాంధ్రపాయత్వాదితిధానః, అత్యాపన్నతేతితమకాష్టవచ్చర్తి
 యోరెనశ్లిష్టత్వావచ్చర్తిశైషః, సదస్యత్విన్నుబంధనైత్యత్రి వీకనాశానలంకీఫల
 ద్వయవదర్థయోరేన శ్లిష్టత్వావచ్చర్తిశైషః అనుత్పత్త్యవదన్యాసేత్యత్త్రతూభ
 యసంభవామభయశ్చేషః, శబ్ద విద్యేపేతిపూర్వోపమాన్యకైస్త, తయోస్సాపె
 త్తత్వాత్స కరః ॥ ౧౦౨ ॥ —నకేనలంచారముఖేన పరన్మత్తానజ్ఞానం అపితూ
 పజాపశ్చకతాన్యకత్వాహ ॥ అజ్ఞాతేతి ॥ కేచ అజ్ఞాతవోషైః పరైరజ్ఞాతస్వయ
 ర్భిః బాషజైః స్వయం పరమరజ్ఞైః, అభిష్క్తాని భేద్యాన్యత్రోభిన్నకళితా
 నిశాసనాని, తదమాత్మాద్యవిశ్వాసకరాణి మాటలిఖతానియేషాంతైః, ఉభయ
 వేదేనైః, ఉభయత్రి భేద్యే స్వామినివదేశనం శ్చుతియేషాంతైః ఉభయరంజీవి
 కాగ్రాహిభిశ్చ, భేద్యనగరవాస్తవ్యైశ్చరైత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ శ్చుతయోభర్తవేత
 శమిత్యమరః ॥ శాస్త్రస్సంబంధిః సమవాయనమనయ, కేతినామవాయికాః;
 సంఘముఖ్యాన్సవివాదయః + సమవామాకానమతైరీతత్, ఉద్ధావ్యద్యిసా
 మేలేతతమాసాః అస్తాభిరేమాంలిఖతానివీతానిస్మిహితానిహ్యుచ్చైరుక్తానూ
 షయిత్వా భేద్యాః విఖటనీయాః సపత్నాత్పృథక్క్రగీయాః ॥ ౧౦౩ ॥ — ॥
 ఉపేయివాసితి ॥ కేచ ఉపాషిజ్ఞైః కార్యసాధనమతలేః, తవ లే చరంతితి
 చరైరూపధచారిభిః పచాద్యత్, వీకాథాని స్వయంసజాకప్రయోజనాని,
 రాజన్యకానమూహః రాజన్యకాని + గోత్రోద్దేశ్యాదినామభ్యుత్, అజ్ఞాతశ
 త్కారిమామాజాతశాత్రవీష్టరీమిచప్రస్తుం ఉపేయివాసి-పాప్నువతి + ఉ
 పేయివాసనాశాననూచావశ్చేతికన్యపుష్కయాయంతానిపాతః, కరారికరిష్య
 నై + కృషాఃర్తణిబుత్, ఇ-ద-ప్రశ్నేసాకం మహదాజకార్యంభవిష్యతి త
 దభ్యరయాత్మావ్యాజేన సన్నద్ధై రాగంతన్యమితిగూఢం స-ద-ప్రశ్నై, తత్సరేవ
 మేళయితవ్యాకర్త్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ అజ్ఞాతశత్రుస్మల్లారిభకర్తృభ్యోయభిష్టిరతి
 జ్ఞానః ॥ ౧౦౪ ॥ —నను తత్కార్యకర్తణి కాయద్ధావకాశకత్వావంశ్య

౧౦. మామహానామో-సన్యాసాన్యాయే-ద్వితీయస్తోత్రం

శ్లో ౧. భవతి తస్మిన్ | వైరాయితారస్తతశాస్త్వీయం మత్సరిణః పరే || ౧౦౧ ||
యథాతత్త్వవిరోధిపక్షమధ్యే సహసం వృద్ధియుజోపి భూభుజస్సున్యః | ఒలిపుష్టకు
లాదివాన్యపుష్టైః పృథగస్తాదదిరేణ భావితాః || ౧౦౨ || సహజచాపలదోష
సముద్భవస్థితమర్బలపక్షపరిగ్రహః | తవదురాసదవీర్యవిభావసా శలభతాంల
భతామసూహృద్దయః || ౧౦౩ || ఇతివిశేషితార్థామాధ్యపింనాచమేనామనుగతన

న మహత్కలహప్రజంసంభవతిత్యాహ || సవిశేషమితి || పాండోస్తుతే-యధి
ష్ఠీరే, భవతి పూజ్యేత్వయి సవిశేషం యథాతథా, భక్తితనవ్తినతి తరళాశ్చ
పలాః మత్సరిణో ద్వేషవంతః, పరశత్రునః, స్వయమేవ వైరాయితారో-హేరం
కళాకారః + శబ్దవైకలహానాకణ్వమేఘైర్ముకరణఇతిశ్చ, తతః కతారిలు
ట్ || ౧౦౪ || —కిం లెసర్వే వైరాయవ్యం లెనెత్యాహ || యఇతి || ఇహ వి
పక్షమధ్యే-శత్రుమధ్యే, సహసం వృద్ధియుజోపి ద్వేషసహేక్యంగంతారోపి +
సత్సాన్నిపేత్యాదినాన్యైః, యోభూభుజోగాజానః, అత్తవిదః-స్వాభిజనవేదిన
స్యైః లైహృభృంబలిపుష్టకులాల్ కాకకులాల్ || ౧ || కాకతుకరలారిష్టబలిపుష్టకు
కృత్విజాఇత్యమరః || అన్యపుష్టైః పరభృత్తైరిన అది రేణ నద్యోస్తాద్విపక్షమధ్యా
త్ + అన్యరాదిత్యత్యాన్యస్థస్వాథాపరత్యాత్పృథగాదియోగేషివంచమిప్పు
థగ్యావితా-పృథగ్భవన్యతే + ఛావెలుట్, చిన్వదిటివృద్ధిః, లెషవీతి కదిద
స్తాభిస్సంగమిష్యంత ఇత్యథా, దేవచ్ఛందశికంవృత్తమ్ || ౧౦౬ || —అథ ఫ
లితం నిగమయన్నాశిషంపృక్ష్యే || సహజేతి || సహజం-స్వాభావికం చావ
లం దుర్విచిత్రమనన్వితత్వంచ || ౧ || చపలాపారదేశిఘ్నేదుర్విచిత్రేననన్వితఇ
తివైజయంతి || లెనైవలోమో సముద్భవోద్భవః పక్షసహాయోగరుచ్ఛ || ౧ ||
పక్షపార్శ్వగరుణాన్యసహాయబలిత్తిషితివైజయంతి || చలితః అస్థిః దు
ర్బలపక్షపరిగ్రహోయస్యచః అనుహృద్దయః-శత్రుపక్షాః, తవ దురాసదవీర్యవి
భావసా దుస్సహతేజోగ్నా || ౧ || పిన్వంత్యైవభావేచలైజస్సామర్థ్యయోర
పీతివిశ్వః || సూర్యవహ్నివిభావసూర్యమరః || శలభతాం-వతంగత్వం, భావే
తలో || ౧ || సమావతంగశలభావిత్యమరః || లభతాం-గచ్ఛతు,యావకాలంకా
ః || దుర్రతవిల్బుతస్పృత్తమ్ || ౧౦౭ || —ఇతీతి || సహరిః ఇతిత్తం విషకలితా
తాం-విచేదితార్థాం, అనుగతనయమాగాం-నీతిమాగానుసారిణీ, ద్దు

యమాగామగౌళాం దుర్నయస్య । జనితముదముదస్తా మచ్చక్తరుద్భితార
ష్టనినియతనిషణ్ణః శ్రీశుకౌఠంశుశువాన్సః ॥ ౧౧౮ ॥

మూఘకృతౌ శిశుపాలపథే మహాకాచ్యై శ్రీపదాంకే

మంత్రవర్ణనం నామ ద్వితీయస్తవః

శ్రీఅథ తృతీయసర్గప్రారంభః శ్రీ

కౌశలదర్శిగమపాస్యమాగమాగస్త్యముష్టాశురీవావతీణః ।

అపేతయద్ధాభినివేశసామోహౌ హరిర్హరిపృష్ఠమథప్రత్యే ॥ ౧ ॥

ర్నయస్య బలభద్రాధ్యక్షస్యేత్యథః, అగౌళాం నివారయిత్రీమితివైధర్మ్య
ణమావకాలంకారః ॥ ౧ ॥ తద్విష్కంభేగౌళం నేత్యేమరః ॥ అతఏవ జనితము
దం హరైశ్చకౌఠానందాం, ఉద్భితై-ఉన్నతైః ఉత్తమైః నియతనిషణ్ణయా-నిత్య
విశ్రాంతయా, శ్రియా శుకౌఠం నాన్యైశ్చితి మంత్రాగ్రుప్రవృత్తిః ఉద్భవస్యేమా
మాద్ధవీం వినాంపూర్వోక్తాం వాచం శుశువాన్-శుశువాన్ + భాషాయాం
సదవసశుశువతికవసువృత్తయః, ఉచ్చైరెవోచ్చక్తరుష్మతస్సన్ + అవ్యయ
సర్వనామ్నామకం పాక్షేరేత్యకచ్చిత్యయః, ఉదస్తాల్ అసనాదృష్టితవాన్,
ఉదానూర్షకర్తణీత్వస్య ప్రత్యేపాహరణమేతత్, రూపకానుపాసాలంకా
రౌ ॥ మానినీవృత్తమ్ ॥ ౧౧౮ ॥

ఇతిశ్రీపథవాక్యప్రమాణపారావారపారిణమహాపాధ్యాయ

కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం శిశుపాలపథవ్యాఖ్యానాయాం

వర్షంకషాఘాయాం ద్వితీయస్తవః

కౌశేరేతి ॥ అథ ఉద్భవవాక్యశృవణానంతరం, అపేతాయుద్ధై అభినివేశః,
అగౌళాయస్యసః, శాంతకౌగ్రధిత్యథః, అతఏవ సామ్యః ప్రసన్నః అతఏవ
కౌశేరీచసాదికృతస్యాభాగః ఉత్తరాయణమిత్యథః + స్త్రీయాః పుంసదీ
త్యాదినాపుంసద్భావః తమపాస్య త్యక్తావ- అగస్త్యస్యేమమాగస్త్యం మార్గ
మవతీణః దక్షిణాయనంగతత్యథః, ఉష్టాంశుస్సూర్యవపస్థితః ఏతేహరైః
కోగృధః కార్యవశాదాకాలమంతస్తంభితః త్వేకాంతనిగతేతీతీనూచితం, హరిః

జగత్పవిత్రై ర్విరపితంసపాదైఃస్పృష్టుంజగత్పాజ్యమయజ్యతాభ్యైః । యతోబృ
హత్యాపర్వణచంద్రచారుతస్యాతవత్సరింబిభరాంబధూవే ॥ ౨ ॥ మృతాశసూత్రా
మలమంతరేణ స్థితశ్చలచ్ఛామరయోద్వయంసః । భేదభిరేవోపాశ్రితసిద్ధసింధో
త్రింకృష్టః, హరిప్రప్తం-ఇంద్రప్రస్థం, ప్రతప్తే-ప్రయయా ॥ ౧ ॥ ఇంద్రో దు
శ్చ స్రవనోహరిరితిహలామృతః + సమవప్రవిభస్థితాత్మైశ్చ నైవదం, దేశకాలా
భ్యంగంతవ్యాః కర్మసంజ్ఞాహ్యకర్మణామితి, గంతవ్యస్యకర్మత్వం ఉపమాంకా
రః ॥ అస్మిన్ సర్వే ఇంద్రోపేంద్రవజ్రామిశ్రణాదువజ్రాతివృత్తమ్ * స్వాదిం
ద్రవజ్రాయదితౌజగౌగః, ఉపేంద్రవజ్రాజతహస్తతౌగౌ । అనంతరోదీర్ఘతలక్ష్
భాజౌ । పాదాయదియావుపజాతయస్తాఇతిలక్షణాత్ ॥౧॥—అథాస్య ప్రస్తావన
సన్నాహం వర్ణయన్నాదౌ ఛత్రీధారణమాహ ॥ జగదితి ॥ అర్కఃజగత్పా
జ్యం తంహరిం అతవవజగత్పవిత్రైః-జగత్పావనైరపి, సాదైః-చరణైఃకిరణైశ్చ,
స్పృష్టుంనాయజ్యత-సాహాల్ + యజ్ఞేదైవాదికాత్మశ్చ రిలక్ష, కృతః యతః
తస్యహరైః బృహద్విపులం వర్షణిభవంసావ్యణః సచాసాచంద్రశ్చ తద్వచ్ఛారు
పూణేణంకుసుందరమిత్వపమారంకారః, ఆతపాత్త్రాయతఇత్యాతవత్సరిం-ఛత్రీం
+ సుపీతియాగవిధాగాత్కృః, విభరాంబధూవే-విభ్రే + భృజాశర్మణిబిల్,
భీహీభృహువాంశ్లువచ్చేతివికల్పాదామవృత్తయః, అతపశ్రాంతిహితస్య ద్వ
యైరపిపాదైః స్పృష్టుమశక్యత్వాదితిభావః- జగత్పాజ్యస్యహరేః సాదేన స్ప
ర్శసిషేధాదితిచధ్వనిః ॥ ౨ ॥ — అథ చామరధారణమాహ ॥ మృతాశేతి ॥
మృతాశసూత్రామలం-బిసంతతువన్నిర్మలమిత్వపమా, చలత్ శిజనాదితిభా
వః, చామరయోద్వయమంతరేణస్థితః, చామరద్వయస్యమధ్యేస్థితఇత్యర్థః ।
+ అంతరాంతరేణయక్తేఇతిద్వితీయా, సహరిః ఇభిరేవోపాశ్రిత-ఉభయతఃపా
తినీ, సిద్ధసింధురాకాశగంగాయస్యసత్యోక్తః + పర్వభిభావంచేతి తస్మిన్ప్రప్
యః, సర్వోభయాభేదవత్తమానాభావమిష్యతేఇత్యభయార్థత్వం సువ్నుపెతి
సమాసః పాశుకేతి + లవపతేత్వాదినాడకఇప్రత్యయః, తస్యాంబురాశేః పూ
ర్వం అథూతా-అథూతపూర్వా సువ్నుపెతిసమాసః తాం శ్రియం భజే-తాదృ
శేం శ్రియంప్రాప్తేత్యర్థః, అతవవనిదర్శనా, సాచాంబురాశేః సంభావనామా
త్ప్రాప్తా అభిరేవోపాశ్రితసిద్ధసింధుసంబంధమాలయా అసంబంధేనంబంధమాపాతి

కాసయామానతుదల్లసంతీ || ౬ || నిసగఁరక్షేర్వలయావనద్ధతామ్రాశ్చ కశ్చిచ్ఛు
 రిలైర్నఖాగ్రైః | వ్యవ్యాతతాద్యాపిసురారినక్షోవిత్రోభజాస్పృశస్సపిలైరివా
 సా || ౭ || ఉభాయదివ్యోమ్నిపుథక్వలైతామాకాశగంగాపయసఃప్రవాహాః |
 తైసోపమీయేతతమాలనీలమాముక్తముక్తాలతమస్యవక్షః || ౮ || తైసాంభసాం
 సారమయఃపయోధేర్దధేమణిర్ద్ధిపిడిపితాశః | అంతర్వనఃఖిమ్బగతస్తదంగైసా
 హదేశః, మణీసాం దీప్తివితానకేన-ప్రభాపటలేన, ఉల్లసంతీ-దీప్యమానే, + ఆ
 చ్చీనవ్యోర్నుమితివికల్పాన్నమాగమః, అంగదే-కేయూరే || ౯ || కేయూరః
 మంగడంతుల్యఇత్యమరః + చ కాసయామానతుః-శోభయాంచకృతుః, అంగదే
 ధృతవానిత్యథః, చ కాస్తేణ్యంతాల్లిట్యమప్రత్యేమే, అస్తేనసప్రయోగః, ఆ
 త్రాంగదయోః పొగ్గనీయాంగదభేదస్యభేదోక్తిమపేక్ష్య తయోర్మందరకూట
 కోట్యసంబంధేపిసంబంధోక్త్యా ద్వయారతిశయోక్త్యోస్సంకరః || ౧౦ || — నిస
 గఽతి || అసాహరిః నిసగఁరక్షేః-స్వభావలోహితైః, కించ వలయే-కటక || ౧౧ ||
 కటకంవలయోస్త్రియామిత్యమరః || తయోరవనద్ధానాం-ప్రత్యస్తానాం, తామ్రా
 శ్చనాం, పద్మరాగాణాం, కశ్చిభిః ఘరితైః, హపితైః, అతపివాద్యాపిసురారైః
 హిరణ్యకశిపాః వక్షసా విక్షోభేణ-విదారణేన, జాతాస్పజా-స్పపితైః సిక్తేరి
 వస్థితైర్మత్స్యైర్పిశా + సా తేణ్యంతాతూర్కణితకః, అరిహ్నిత్యాదినావుగా
 గమః, మితాంహగన్వః సఖాగ్రైర్వ్యవ్యాతత-కటకేచధృతవానిత్యథః || ౧౨ || —
 ఉభావితీ || తమాలవన్నీలం ఆముక్త-ఆసంజితే. ముక్తాలతై-మాక్తికహారౌ. య
 స్తికతత్, అన్యహరైఃవక్షః ఆకాశగంగాయాఃపయసః ఉభాప్రవాహౌ వ్యో
 మ్ని పుథక్వలైతాంయది-ప్రవహేతాంచేత్ + సంభావనాయాలిజ్. తేనవ్యో
 మ్నా ఉపమయేత-చమీకియేత, నాస్యోపమాంకేనిత్యశ్యామృతిభావః, ము
 క్తాహారం ధృతవానిత్యథః, అత్రి వ్యోమోగంగాప్రవాహద్వయాసంబంధేపి స
 మ్భావనయా సంబంధకథనాదతిశయోక్తిః, తదేతత్ * పునఃప్రవాహోపహి
 తంయదిస్యాదిత్యాదుదాహృత్య అలంకారసర్వస్వకారః స్పష్టిచకార || ౧౩ || —
 తేనేతి || తేనహరిణా ద్ధితిభిః దీప్తితాఞ్శామైససదిగంతవిశ్రాంతతేజాఞ్శత్య
 థః, పయోధేరంభసాం సారస్యవికారసాస్వరమయోమణిః అమృతమథనే సము
 త్పాతః కాస్తుభాఖ్యఇత్యథః, దధే-ధృతః + ధృష్ణధారణ కర్మణిబత్, య

తాదివాలక్ష్యతయత్రోలాకః || ౯ || ముక్తామయంసారసనావలిమ్మిభాతిస్తదా
మాప్రపదీనమస్య | అంగుష్ఠనిష్ఠ్యాతమివోద్ధన్ముచ్చైస్త్రీస్త్రాతసస్సంతతధార
మంభః || ౧౦ || స ఇంద్రనీలస్థలనీలమూర్తిరరాజభజాఃరపిశంగవాసాః | విస్మ
త్సరైరమ్బురుహాంరజౌభిర్యమస్వసుశ్చిత్రజివాదభారః || ౧౧ || ప్రసాధితస్యా
స్యమధుద్విషాభూదన్వేనలక్ష్మీరితియ కమెతత్ | నపుష్యశేషి కలలోకకాం

త్రమణౌ బింబగతః ప్రతివిమ్మితోలాకః, బాహ్యప్రపంచః తదంగ-తస్య హ
రేశ్వరీరె, సాతామ్బుతోబహిఃప్రప్రజ్జేణలక్ష్యమాణత్యక్తరైః, అంతర్వన-త
న్తగ్గలోలాకఇవాలక్ష్యత, యత్రమణౌ ప్రతివిమ్మితోబాహ్యలోకః తదం
గవివ నైర్లల్పాద్భహిఃప్రతిఫలితః కుక్షిస్థలాకఇవాలక్ష్యతేత్యుత్పేక్షా || ౯ ||
ముక్తామయమితి || అస్యహరేః ముక్తామయం-ముక్తాప్రచురం + తత్ ప్రకృత
వచనెమయత్, సారసనె-కటిచాలే, అవలిమ్బుతఇతిసారసనావలిమ్బు || ౧౦ ||
బెసారసనంపాదపుంస్కట్యాంశ్యంఖలంతిప్రీప్యతమరః || అనమంతాత్ ప్రపదం
ప్రాప్నోతీతి ఆప్రపదీనం-పాదాగ్రచుమ్మి + ఆప్రపదంప్రాప్నోతీతి ఖప్రకృ
యః || ౧౧ || సాదాగ్రంప్రపదమిన్ద్యమరః || దామ-ముక్తాసరః, అంగుష్ఠేన ని
ష్ఠ్యాతం విస్మయమిత్యర్థః, గౌణార్థత్వాదగ్రామ్యత్వం || యథాహ దండీ || ౧౧ ||
ష్ఠ్యాతోద్ధిజవాంతాదిగౌణవృత్తిన్యపాశ్రయమ్ | అతిసుందరమిన్ద్యతగ్రామ్య
త్యాన్యంవిగాహతఇతి || ఊర్ధ్వకమూర్ధ్వప్రవాహముచ్చేరున్నతం త్రిస్తోత
సామందాకిన్యాః సంతతధారమవిచ్ఛిన్నసమ్మతమంభఃవ భాతిస్తేత్యుత్పే
క్షా || ౧౦ ||—సఇతి || ఇంద్రనీలస్థలమివనీలమూర్తి-శ్యామాంగః+నంహితా
యాం రోరీతిరెఫలోపే ధ్రలోపేపూర్వస్వదీప్తోణఇతిదీర్ఘః ఖజూరం హరి
తాళమివ పిశంగం వాసాయస్యసః, పీతామ్బురఇత్యర్థః || ౧౧ || హరితాళంతుఖ
జూరమితివైజయంతీ || సహరిఃవిస్మత్సరైః-విస్మయరైః + ఇన్నశిశన రిభ్యఇతి
కర్షకప్, అమ్బురుహం-అమ్బుజానాం, రుహాఃకేప్రీప్, రజోభిః పరాగైః చిత్ర
శ్చిత్రవణాః యమస్యగ్నసుః యమునాయాః ఉదకస్యభారఃపూరిఉదభారఃస
ఇవరరాజ-బభాసే + మంభౌదనేత్వాదినావికల్పమదకశబ్దస్యఉదాదేశః||౧౧||
ప్రసాధితస్యేతి || ప్రసాధితస్య-అలంకృతస్య, అస్యమధుద్విషాహరః అన్వే
షాసదృశీవిభిన్నావ || ౧౧ || అన్వేషివిభిన్నాసదృశావితీవైజయంతీ || లక్ష్మీ

తాసానన్యకాంతావ్యురసీతరాతు || ౧౨ || కపాటవిస్తీణామనొరమోరస్థలస్థి
తత్త్రిలలనస్యతస్య | ఆనందితాశేషజనాబధూవనర్వాంగసంగిన్యవరైవ లక్ష్మిః ||
దైత్యాధిపప్రాణముహంసఖానాముపేయహంభూషణతాంక్షున | ప్రకాశకా
ర్కశ్యగుణోదధానాస్తనోతరుణ్యఃపరివప్రరసమ్ || ౧౩ || ఆకర్షణైవోధ్వ

భా-వద్ధాచ || ౧ || శోభానమ్మ తివద్ధాసులక్ష్మిన్మిరపికథ్యతఇతివశ్యః || అభూ
దిత్యేతద్వ్యక్తమ్ || కుతః హియస్తాత్ సాప్రసాధనలక్ష్మిః అశేషేవపుషి వసతీతి
శేషః, కించ అఖిలలోకస్యకాంతా ప్రియాచ ఇతిరానిత్యాతు అన్యస్య కాంతా
ప్రియాసభవతీత్యనన్యకాంతా కింతు తస్యేవారస్యేవససతీత్యర్థః- అత్ర షూరేః
ప్రసాధనాదసాధారణశోభానంబాలైతి పారమార్థికోవాక్యాధః- అత్ర లక్ష్మి
శబ్దేన శైషమహిమ్నవాచ్యాయాః శోభాయాః ప్రతీయమానయా త్రిదేవ్యా
సహభేదాభ్యససాయాదియమస్తే నలక్ష్మిరిత్యభేదభేదరూపాతిశయోక్తిః || ౧౨ ||
అత్తైవమేవార్థం భంగ్యంతరైశాహ || కపాటైతి || కపాటనద్విస్తీణామనొ
రమే సుందరచ ఉరస్తలేష్టికాత్రిరితిలనాకాంతా యస్యశస్య తథా క్రస్య హ
రేః ఆనందితాశేషజనా సర్వాంగసంగినీ-సకలచెహవ్యాపినీ, అతవన అవరైవా
సాధారణ్యవ త్రిదేవ్యాః అన్వేనవలక్ష్మిః శోభారమాచబధూవ సవీవాలంకా
రః ప్రాయేణైకార్థకమప్యనైకాక్షౌకం ఉక్తివిశేషలోభాత్ విఖంతికవయః య
థా నైషధే ఆదావేవనిపేయశ్యాదిష్టాః ద్వయం తథా స్వకేళితేత్యాది శ్లోక
ద్వయంచైత్యాదిద్రష్టవ్యమ్ || ౧౩ || — ౨౪ దేవసహచరస్తేవాన్య యాత్రైతి
సూచయన్ ప్రసాధనవిధేఃఫలమాహ || దైత్యాధిపైతి || భూషణతాముపేయ
హం నతు ప్రహరణతామితిభావః దైత్యాధిపస్య-హరణ్యకశిపోః, ప్రాణము
హం-ప్రాణాపహరిణాం, వజ్రాదసి కఠోరాకామిశ్యగః, సఖానాంక్షున ప్ర
ణేన- ప్రకాశోన్యక్తః, కార్కశ్యమేవగుణోయయోస్తాస్తనోస్తనానిత్యధః
జాతావకవచనేప్రాప్తే భూయస్సుస్తనాదిము బాతేద్విశేషవిశిష్టత్వాత్ ద్విస
చనం యథాహవామహః || స్తనాదీనాం ద్విత్వేననిపాజాతిః ప్రాయేణైతి || దధా
నాస్తరుణ్యో యవతయః + వయసవృథమితిజీవే, వినం హరిం పరివప్ర్యః,
అత్రహరిసఖానాం సరహరినస్తైర్భేదేవ్యభేదోక్త్యా ససయోశ్చతాదృక్కాంతిన్యా
నంబంధేసిసంబంధోక్త్యాచాతిశయోక్తిః తయోస్సాపేక్షత్వాత్సంకరః || ౧౪ ||
ఆకర్షణైతి || అత్యన్నతత్వాద్భేదాః ఊర్ధ్వమూకర్షణైవ సమంతంమధ్యము

మతిక్రశీయానత్వన్నితత్వాత్కృడమండలేన । సనామమధ్యోతిగురుత్వభాజాని
 తాంతమాక్రాంతకవాంగనానామ్ ॥ ౧౫ ॥ యాయాంప్రియఃప్రేక్షతకాతరా
 షీసాసాహ్రియానమ్రముఖిభూవ । నిత్యంకమన్యస్సమహితేష్యాస్తత్రాం
 తరెజస్సురముంకలాక్షైః ॥ ౧౬ ॥ తస్మాత్తసీనూనసమానభాసోభ్యామ్యన్తయా
 ఖావళిమండతన । చక్రేణరేజయమునాజలౌముఃస్ఫురన్తహనర్థాజైకదాహుః॥
 విరోధినాంవిగ్రహభేదదయాహౌరైవకైకన్వివిజ్ఞలంతి । నిత్యంహరెస్సన్నిహి
 న్నమయతేనస్థితేనోన్మిష్టా, అతిగురుత్వమతిప్రవృద్ధత్వమతిభారత్వంచభజతి
 తితద్భావో + భజోన్మిష్టః తేన అగనానాం కుచమండతనాతిక్రశీయానత్వంతక్య
 శతరః తనీయాక్షిణస్థ + కముతోహలాదేలభూనితి రెఫాదేశః మధ్యాని
 తాంతమాక్రాంతః పీడితఇన సనామ సహి వ్యణతస్య అత్ర మధ్యకుచమండలవి
 శేషణసామ్యదరివిజిగీమ రాజస్రుతి తేస్సమాసో క్రితయాచవాచ్యయోఃప్రతీయ
 మానాభేదేన అక్రమణక్రిమాకర్తకర్తృభావసంభావయంత్యానుపాగితేయం
 సమసస్యాక్రమణకౌతుకత్వాత్ప్రేక్షేతే అనయోన్మిష్టః ॥ ఉత్ప్రేక్షయోస్తు
 నైరపిష్ట్యత్సంస్మృతీరేవేతివిదేశః ॥ ౧౭ ॥ —యాయామితి ॥ ప్రియోహరిః
 యాయాయంతంగాం + నిత్యవీప్సయోరితిపిప్సాయాంద్విర్భావః ఏకపదచైతే
 ల్, ప్రేక్షత సాసా పూర్వనద్విర్భావః, కాతరాషీ సాధ్వసాచ్చక్రితలోదనా
 నతీ హియా సమ్రముఖిభూవ ఏతేన కార్యద్వారా లజ్జాసాధ్వసభావోదయ
 ఉక్తః, అన్యాసామీష్ట్యాభావోదయమాహ అన్యాః అప్రేక్షితాంగనాః అహి
 తేష్యాః కృతాక్షమాన్మిష్టః * పరోత్కర్మాక్షమేష్ట్యాస్యాదితిలక్షణోల్
 త్రాంతరే తస్మిన్నిరీక్షణావసరే ॥ ౧౮ ॥ క్షీణేతరంచావశాశ్చైతాదభ్యేవసరేచవ
 ధానితిచైజయతి ॥ నిత్యంకం తదనిరీక్షణోదేవవిస్మయభాతథా సమం యుగ
 వత్కటాక్షైః అముఃపరిజఘ్నుః వజ్రముగః సరోషమద్రాక్షురిత్యర్థః ॥
 అథాస్య పంచభిఃపివాన్యస్త్రనన్నిధానమాహ ॥ తస్మేతి ॥ అతసీనూనేన క్షు
 మాకుసుమేన, సమానభావః-మిష్టకాంతే, స్నిగ్ధశ్యామస్యేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ అ
 తసీన్యామహమ్మ మేత్యమరిః ॥ తస్యహరే రేకదాహుః భ్యామ్యదావర్తమా
 నంమయాఖావళీనామండలంచక్రివాళయస్య తేనచక్రేణసుదర్శనేనస్ఫురన్త
 హానావక్రభ్రమోయన్మనః ॥ ౨౦ ॥ స్యాదావక్రైభసాంభ్రమభ్యత్యమరిః ॥ యమునా
 జలానామోఘః పూర్వఇవరేజివక్రందధావిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ —విరోధినామితి ॥ విరోధి

తానికామంకామోదకీమోదయతిస్త చతః || ౧౮ || సకేవలంయస్సృతయామురా
 రెరసప్యసాధారణకాండధానః | తత్సర్థము ద్వేషయితావరేషాంనామ్నాపితస్తే
 వసనందరోధూత్ || ౧౯ || సనీతమన్యేనసతింకదాచిత్తతాంతికప్రాప్తగుణం
 క్రియాను | విధేయమస్యాభవదంతికస్థంశాక్లంధను ర్మిత్రమివద్రధీయః || ౨౦ ||
 ప్రబద్ధమంత్రాంబుదధీరనాదఃకృష్ణార్ణవాభ్యణచరైకహంసః | మందానితా
 నాం,వైరిణాం, విగ్రహాభేదే-శరీరవిదారణే, దక్షా || ౨౧ || శరీరంవష్టవిగ్రహ
 ఇత్యమరః || క్వచిత్ కాంప్యస్థలంతి సర్వతాప్రతిహతప్రవృత్తిరిత్యథః నిత్యం
 సన్నిహితా అనపాయినీ అతపితః కూర్తామూర్తిమతీశక్తిః సామర్థ్యమివస్థితే
 త్యుత్పేక్షా, కామోదకీగదా తస్యహరేః చేతఃనికామంమోదయతిస్తస్యసన్ని
 ధానేనేతిధావః || ౨౨ || — నేతి||అస్యస్య సాధారణస్సమోనభవతిత్వసన్యసాధార
 ణః తస్యేవసాధారణః తస్యభావస్తత్తా తాం దధానః,తథాపి యోనందకః స్వత
 యాశేవలం గజాశ్వాదివదసాధారణస్వత్వేనైవ మురారేర్నందకోస, మురారిన
 మ్బంధన, కింతు పరేషాం,శత్రుగణాం, అత్యర్థము ద్వేషయితా భేషయితాసక్
 అతపిత నామ్నాపి చంద్రవన్నందయతీనందక ఇత్యన్వథాసంజ్ఞాబలనాపి సం
 దయిత్యత్వేనాపీతియావత్ తస్యేవ తదీయవీవ యోనన్యసాధారణత్వాత్పరో
 ద్వేషకత్వాచ్చ తస్యేవసందకోసందయితాచేత్యధేః సనందకోసందకాఖ్యఃసఖ
 ధోధూత్ సన్నిహితాధూదిత్యథః సంబంధానువాదేనసన్నిధానమేవాత్ర వి
 ధేయంప్రకరణాత్ అతానన్యసాధారణత్వవతోద్వేషకత్వపదార్థాభ్యాం విశే
 షణశత్యానందకస్య తదీయతాసమథానాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగమలంకా
 రః || ౨౩ || — సనీతమితి || కదాచిదపి అన్యేన పురుషాంతరేణ సతిమాకర్ష
 ణం భేదేన స్వానుకూల్యంచననీతం సపాపితం క్రియానురణకర్తసు హితాహి
 తకృత్యేమచ కణాంతికం కణగోచరం ప్రాప్రాగుణోమార్షి ఆప్తతారూప
 భర్తృత్వమస్యతత్ విధేయం క్రియానువశంవదం ద్రధీయోద్భవతరం పీడాసహ
 మితియావత్ శృంగస్యవికారఃశాక్లం నామధనుః మిత్రమివాస్యహరైరింతిక
 స్థం సన్నిహితమభవత్ || ౨౪ || — ప్రబద్ధైతి || ధియంరాతితిధీరోమనోహరః
 మంద్రోగంభరోంబుదస్యేవధీరశ్చనాదః ప్రబద్ధోయోనసః ప్రబద్ధమంత్రాంబుద
 ధీరనాదఇత్యపయా శృష్టవీవాణః వః తస్మాభ్యణచరైరింతికచారి || ౨౫ || ఉపకం

పూరకృతందధానానిధావనమహాయతపాంచజన్యః ॥ ౨౦ ॥ రరాజనంపాదక
మిష్టసిద్ధేస్సర్వాసుదిక్షప్రతిపిద్ధమాగమః । మహాభక్తిపుష్కరభండధాంగీ ఓ
ప్రంక్షపానాథవివాధిమాధః ॥ ౨౧ ॥ భక్తిజాగ్రధామాదదృశ్యకౌలెస్సంక్రాంత
తమూర్తిమణిమెదినీడు । ఫణావరస్తానయతుంరసాయాస్తలంవివిక్షన్నివవ

రాంతికాభ్యణాభ్యగ్రాభ్యభిత్తౌప్యయమిష్టజిహ్వః । సచాసాక్షకహంసశ్చే
తిల్లిష్టపరంపరితయావకం॥ మందాసిలస్యాపూరకః అపూరణం లెనకృతంజనితం ని
ధావనందధానః అనాథాతాపి మందమారుతప్రవేశాచేన భవన్నితి పాటవా
తిశయోక్తిః, భవన్యనంబంభేపిసంబంధనాల్ పంచజనానామ కశ్చిదనురః త
త్రభవః పాంచజన్యః అన్యతః + అహిదేవవంచజనైభ్యశ్చేతివక్తవ్యమితి
వ్యక్తోప్రత్యయః ॥ అశ్శూయత శ్శూయతేష్ట, పాంచజన్యోపి సన్నిహితా
భూదిత్యథఃపిణాశ్శూయంతే పుష్పాణ్యశ్శూయంతఇత్యాదివక్ష్యమాభ్యంత్యో
రభేదసోపచారాత్పాంచజన్యభ్యశ్శనోక్తిః ॥ ౨౦ ॥ —రరాజతి ॥ మహా
రథోయస్వనమహాభక్తిః రథివిశేషః * ఆత్మానంసారధించాశ్వాత్ రక్షన్యభ్యేత
యోనరః । సమహారథసంజ్ఞాస్సాదిత్యాచుప్తితికౌవిదాఇతి ॥ రథాంగంచక్ర
మస్యాస్తీతిరథాంగీ హరిః ఇన్దసిద్ధః సుపాదకం లక్షణవత్త్వాల్ * పుష్కరస్స
ర్వాథానాథకృతిశాస్త్రాశ్చుత్తిధావః ॥ సర్వాసుదిక్షు అప్రతిపిద్ధమాగమ
నిపిద్ధగమనమిత్యథః, అభిష్టాశ్చక్రైర్మిరుతకత్వాల్ * పుష్కరహస్తామైత్రీ
మప్యశ్చిదీదవతావ్రాహ్మన్యర్వోద్ధావకాణితిశాస్త్రాశ్చేతిధావః ॥ ఓప్రంక్ష
ప్రగామినం, అన్యత్రీప్రకారిణం * ఓప్రంభాశ్చిదీదేవపుష్కరకృతిశాస్త్రాల్ ॥ పు
ష్కరభం క్రిడాంధం ॥ ౨౧ ॥ ఆసాపుష్కరభస్మక్రియానంసనమరాయయదిత్య
మరః ॥ అధిమాధస్సౌ పుష్కరభజనపుష్కరభః తిమధిమాధః పుష్కరక్షత్రీ
గతః క్షపానాథశ్చంద్రజవరరాజ ॥ ౨౨ ॥ —భవజెతి ॥ అథ రథారోహణానం
తరం శౌరేః ఐక్యస్థస్య భక్తిజాగ్రధామధానంయన్యః మణిమేదినీడుశుట్టి
మేఘ, సంక్రాంతమూర్తిః పృతివిమ్బితాంగః పన్నగారిః గరుత్మాత్ ఫణావ
తస్సర్వాత్ తాగనయతుంభీషయతు, రసాయాస్తలం పాతాళంవివిక్షప్ర
వృత్తమిచ్ఛన్నివేత్యుత్ప్రేక్షా + విశలేస్సన్నుతాల్లటశ్శక్రాదేహః, దదృశే,
దృష్టః, సాపి సన్నిహితాభూదిత్యథః ॥ ౨౩ ॥ —యయాసతేఇతి ॥ యాతు

న్నగారిః || ౨౩ || యియాసతస్తస్య మహిధృజంధృభిదాపటియాన్నటహవృణా
 డః | జలాంతరాణీమహాణావౌఘశ్శబ్దాంతరాణ్యంతరయాంచకార || ౨౪ ||
 యతస్సధర్తాజగతాంజగామధత్వాధరిత్వాః ఫణినాతతోధః | మహాభరాఘ్ను
 శిరస్సహస్రసాహాయకవ్యగ్రభుజంప్రససే || ౨౫ || అథోచ్చైస్తారాసంగభం
 గభయావనమీకృతకతనాని | క్రియాఫలానీవసునీతిభాజంస్తేన్యానిసామాన్వయ
 మిచ్చతఃయియాసతః + యాతేసన్నంతాల్లటశ్శతాదైతః || తస్య హరేస్సం
 నంధీ మహింధరంతీతిమహిధ్యాః-పర్వతాః + మూలవిభుజాదిత్వాత్కృత్సప్త
 యః || యథాహ వామనః , మహిధ్యాదయోమూలవిభుజాదిదర్శచాదిత్ , తే
 పాంరంధ్రాణి బిలాని, తేపాంభిదాభేదనం + వీడ్చిదాదిభ్యోద్భేదదాయాం
 పటియా-సమధాతరః పటహవృణాదోనిస్సాణాఘానః మహాణావస్యానుః-
 ప్రవాహాః అన్యానిజలాని జలాంతరాణీవ + సుప్తుపేతిసమాసః అన్యాక్ శ
 బ్దా-శబ్దాంతరాణి పూర్వవత్సమాసః, అంతరాణి-అంతరీక్షాతానిచకార అంత
 రయాంచకార-భాదయామాసేత్యధః + అంతరశబ్దాదంతథాకనాథాత్తత్క
 రోతీతిజ్యంతాల్లిట్ || ౨౬ || అంతరమవకాశానధిపరిధానాంతధిభేదతాదన్య
 ఇత్యుభయత్వాన్వయః || ౨౭ ||—యతఇతి || జగతాం ధర్తా-ధారయితా కు
 ష్టిస్థాఖిలలోకఇతిభావః + కశ్యకమణోఃకృతీతికర్తృణిషష్ఠీ నహరిః యతః
 యేనభూభాగేన జగామ తతస్తస్మిన్నేనధాగే అధఃపాతాలేధరిత్వాఃధరణ్యాః
 ధర్త్రా ధారయిత్రా + పూర్వవత్ వష్టి ఫణినా శేషేణ మహతాభరణ అసమ
 త్రాద్భుగ్నుస్య కుష్టీభూతస్య శిరస్సహస్రస్య సాహాయకే నహాయకర్తృణి + యా
 వధాద్గురూపాత్త్రమూర్ధ్వఞ్, వ్యగ్రాస్తే వీరమాణాః భువాయస్త్రిసర్తృణి తద్య
 థాతథా ప్రససే-ప్రసృతం, భావలిట్, హరిశ్చచారేత్యధః అత్ర శేషస్య
 విశిష్టప్రసృతాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశయైః || ౨౮ ||—అథేతి || అథహ
 రిపలనానంతరం ఉచ్చైర్దనునైతేతారణే ద్వారదారుణి సంగేసభంగః తస్మాద్భ
 యేన అవనమీకృతానికతనానియైస్తానిస్తేన్యాని సామాన్యన్వయస్సంతానః తం
 సోమాన్వయం తంహరిం సునీతిభాజంసుప్తునీతిమంతంకియాస్సామాద్యపాయ
 వ్యయోగాఃతాసాంఫలానిహిరణ్యభూమిత్రాదిలాభాఇవ అన్వయః-అన్వగచ్ఛత్
 యాతేలః, లజశ్శకటాయనస్యేతి యుజాన్ || ౨౯ ||—శ్యామేతి

మనోయ ప్రమ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్యామాదైరాష్టరహదానతోయోరలోజితాశాం
 చనభూషరాగాః ॥ అనేమిమత్తైస్త్రికంబుపింజ్యుత్తోదద్యుతశ్చ
 మైః ॥ ౨౭ ॥ సలః శుభామానమహాజనానాంశీరాసి నైవోద్ధృతాః ॥ ౨౮ ॥
 అచేష్టపాస్తానీవహూమిరెణుఃపాహాహతోయత్సవ్యశంకరిష్టః ॥ ౨౯ ॥ సలః
 భ్యమానామిదభిరభుజిస్తైర్యోగ్యమచ్ఛిక్షిపురగ్రహదాన్ ॥ ౩౦ ॥
 శ్యామానచతాన్యరూపనచక్కామాః తైః కృష్ణలహితైః ॥ ౩౧ ॥ సలః సలః
 సమాసః ॥ వారూచానోయోగజమబోధతైః, అలూకాన్యైశ్చైకాః, అ
 తేషాం శిరికంఠాంశ్చ యోహోమయూరబహుచూర్ణాభ్యం బోధ్యంబిభ్రతి తథో
 క్తాః, క్రిప్తం తిలకంబలంకారః కాంచనమయీభూః కాంచనభూః అస్థిః పరా
 గాః హంసః అనేమి స్త్రీః అనేమి నేమి మహివ్యాప్త స్త్రీమణ్డత ॥ ౩౨ ॥ చక్ర
 ధారావృథిచ్చేమింజ్యుతంశేషః ॥ అజ్రాన్యదాభిఃఖిన్దరిన్ద్రధిగిధావన్యయా
 ణాః, మగైర్వైః లభామైః చుక్రుభిరే-పిష్టావన్యనాః, సరాగాణాంవేశిష్టపె
 షణానాంబంధనంబంధోశ్చేరిరియోక్తిః, తయాచ మహాపి గజరథసంపత్తివ్య
 భ్యుత్తరస్థలంబోధంస్తుభ్యుతిః ॥ ౩౩ ॥—నేరే ॥ రత్నమలారామపటంప్రతిష్ఠా
 స్మృతిహస్తానకంబునికాం ॥ నియక్తంకా రత్నపంజాంబూసదమస్తావదోస్త్రీ
 యామిత్తిమః ॥ రిస్య భూమిః తస్యాఃశేషః కాంచనభూంజః పాదాహతః
 రిభాశ్యాదిరజాహతోపినన్నిత్యధకః, మహావిరాగాంబుజనానాం పూ
 జ్యానాంశీరాసి సలః శుభామాన-హాశీకామతిస్త్రీ, కంబహలనా, ఉద్ధరిము
 త్యుతనం దర్శించనేనాజనాను కుతః, ముచ్చస్తాలో రిచ్ఛిమానుమర్షనుణస్య మ
 హాత్మనిస్యవ ॥ ప్రియస్థిరేత్యాదిభాగభోగదాదేహి, సదృశమనురూపయ
 భాంభా అచేష్టత అచలత్ వ్యుహలే నుదుర్వ్యభ్యం బోధ్యవ్యతిబంధకత్వాదితి
 ధావి, అతానౌద్వత్యాదివృక్షుంబుపింజ్యుతరాగవిశేషంసామ్యుదవృక్షులిసుజన
 ప్రతిలేన్సకూపోక్తిలంకారః ॥ ౩౪ ॥—నిరుచ్ఛిమానాభిః ॥ తురగాః యదు
 భిరాకూక్షేరితిధావి, కథంబుచక్రయాచేష్టన నిరుచ్ఛిమానాఃవల్లకంబణానవా
 • కృమానాపి యద్యస్తాత్ అగ్రానీచరేపాదాశ్చ కానగ్రహదాన్, మాస్తాగ్రా
 గ్రహస్తాదయోగుణగుణోచ్ఛేదాభేదాదిహావనమాత్రాత్వమానాధికరణస
 మాసః, ముహురుచ్ఛిక్షిప్తచర్మిత్వవలః తిల్లిస్తాన్తాగరంధంలేలిమాగరబుధ్

స్తార్గదధఃకరింద్రానుల్లాఘ్యగంతుంతురగా నదీమః ॥ ౨౯ ॥ అవేక్షితానాయ
తవల్లమగ్రేతురంగిభిర్యత్తునిరుద్ధవాహైః । పృక్తిడితానైఃఖిరేత్యతూర్ణం ని
న్యర్జనస్యోపృథుకావధిభ్యః ॥ ౩౦ ॥ దిదృక్షమాణాఃప్రతిరథ్యమీయర్తురారి
మారాదనఘంజనాఘాః । అనెకశస్సంస్తుతమస్యనల్పాననంనవంప్రీతిరహాకరో
తి ॥ ౩౧ ॥ ఉపేయమోవత్త కనిరంతరాభిరసౌనిరుచ్ఛాప్తినమసిసీభిః । రథస్య

మందగమనెన మోగకరోధినః క్షిప్, గురూకమహతః పూజ్యోర్భృ అలంఘ్య
నపీతిభావః కరింద్రానుల్లాఘ్య గంతుమీమరిచ్చంతిస్త ధ్రువమిత్యైవ్పితౌ
గురవోపి సన్తాగవ్యతిరోధకావలైలుల్లాఘ్యాభ్యైర్బలంకారేణనస్తుభ్యనిః॥౨౯
అవేక్షితానితి ॥ ఆయతా-ఆకృష్టా, నల్లాముఖరజ్జ్యస్థితకర్తృణిరథ్యథాతథా య
త్నైన దుర్వారవేగతాప్వదిప్రయత్నైన నిరుద్ధావాహవాజనాయైహైః ॥ ౩౦॥
జనాహర్షగంధర్వసాయస్తేంధవన ప్రయత్నభ్యమరః ॥ తురంగిభిరశ్వసాదిభిఃపురో
గ్రాపురోదేశే అవేక్షితానాలాకితాకారేఃభిఃసక్తిఃఉత్తిప్రక్తిడితాకా హం
సుక్తిఃడాకరాక కర్తరికః పృథుకాక-శిశూక ॥ ౩౧ ॥ పృథుకశ్శాబకశ్శిశురి
త్యమః ॥ జనస్యస్తూణామెత్యి వధిభ్యోనిన్యః అవసారయాంచక్రరితిస్వభా
వాక్తిః ॥ ౩౦ ॥ —దిదృక్షమాణాః ॥ అనఘమకళంకం మురారించిదిదృక్షమా
ణాః-దృష్టుమిచ్చంతః + దృశేస్సప్తంతాల్లబ్ధ్యానజాదేశః,జ్ఞాతుంస్తృభృశాం
సశక్త్యాత్మనేపదం జనాఘాః రథాభియాంప్రతిరథ్య+యథాథేనన్యయాభావః
ఆరాత్మమీపమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆరాద్ధూరసమీపయోరిన్యమరః ॥ ఈయః-అజగ్దుః+ఇ
ణోలిటిఘ్నఃఇణఃకితీశ్వభ్యానదీఘ్నః నను నిత్యపరిచితకాదిదృశ్యేభ్యత్రాహ,
అనెకశక్తిబహువారమిత్యధః + బహ్వల్పథావచ్ఛస్కారకాదన్యతరస్యామి
తిశస్పృశ్యయః, నః స్తుతంపరిచితమపినస్తుజనావేతిశేషః ॥ ౩౧ ॥ సంస్తవస్సాన్య
త్పరిచయశక్త్యమరః ॥ అనల్పా అధికాస్థితః పెరిమకర్తృనవంనవం అభ్యేత్యైన
నవంకరోతి + నిత్యవీక్షయోరినిశ్చారేణ్విర్భావః అహా శబ్దః పురాణస్యా
పి నూతనత్వమిత్యాశ్చర్యే యథా పరమప్రమాణపదంవస్తు నిత్యదృష్టమపి అ
దృష్టపరమిన ప్రతిక్షణదిదృక్ష్యతే భగవానపి తద్దైవేతిసామాన్యసవిశేషనమ
థావయాపోథాకంతరన్యాసః ॥ ౩౧ ॥ —ఉపేయవత్తతి ॥ విద్యానభిజ్ఞః తీత
మన తస్యాం పురినగర్యాం వత్తచక్షుర్నివిష్టదృష్టిరసౌహరిః నిరంతరాభిర్నిరం

తస్మాన్పురిత త్రచక్షుర్వద్వాకవిరామానకన్తేర్పయాకమ్ ॥ ౩౨ ॥ మధ్యేన
ముద్రంకపథఃపితగీర్వాకన్తేర్పయాకమ్ ॥ తురుంగరామభూష్య
వాహజ్యలేపభిత్వాజలఘ్నలాస ॥ ౩౩ ॥ కృతాస్పదామిభృతాఃసహస్రే
రుదన్యదంభఃపరిపితమూతిః ॥ అనిర్విదాయావిదధేవిహత్కృత్యేకృతివాన్యః

ధ్యాభిరసికిసిభిస్సేవాభిః నిరుద్ధాన్వనమతిరంతటంతక ఉపయమః పాప్త
స్యరథస్య శిస్తేర్వాతం సందాధనిబంధనం మందగమనం సనిదామాస-సవిబేద,
+ ఉపవిదజాగృభ్యేన్యరసాన్యమిత్యామిప్రకృత్యయః, వ్యాసంగాదవివేదనం స
త్వజ్ఞానాదిభావః, వ్యాసంగస్య పదార్థకత్వాన్విహర్థకావృతం కావ్యలిం
గమలంకారః ॥ ౩౨ ॥ — అతైకత్రింశతాన్తైకైర్వాకాంనణయతి ॥ మధ్యే
సముద్రమితి ॥ మధ్యేసముద్రస్యమధ్యేసముద్రం + పాలెమధ్యేష్టాప్యేవేతి విక
ల్పదన్యయాభావః, మధ్యేష్టస్యతస్యన్నియోగాదేకారాంతత్వం కాన్యనవ
పభాసా - హేమప్రకారప్రభయా, కరుభోదితః పితగీః పితంగనణాః,
+ గౌరాదిత్వాల్ జీమ్, పర్వతీయాస్త్రాః జలం సముద్రోదకంభిత్వా ఉత్థితైశే
షః, తురుంగరామాయాః బడవానానుభేహస్యంపహతిహన్యవాహాఃకర్తవ్య
ణో, తస్య బడవాన్సేవాకలెవ ఉల్లలాస-ఉద్బుధాసే, అత్ర సముద్రాంతరీక
నాయాం బడవానలజ్వలాయాం కదాచిత్సంభావ్యమానస్య మధ్యోల్లసనస్య
పురిదర్శనాధేవాధ్యసనాయెన అస్యాజ్వాలాత్ఫలమత్ప్రేక్ష్యత్యేకవశద్వో యము
త్ప్రేక్ష్యాన్యంజకవీవ నోపమాయాః ఈమృగ్వానలాయావప్రసిద్ధత్వేన ఉపమాన
త్వాయోగాల్ * మన్యేకంకేన్ద్రుపంనుసంప్రాయశ్చైవమాదిభిః । ఉత్ప్రేక్షా
న్యజ్యతేశద్వేరివశద్వోపితాదృశత్యాచార్యదండి ॥ ౩౩ ॥ — కృతేతి ॥ భూమి
భృతాం-రాజ్ఞాం, గిరిఃశంచసహస్రేః కృతాస్పదా-కృతాధిష్ఠానా + అన్య
దంప్రతిష్ఠాయామితినిపాతః, ఉదకమస్యాస్తీక్ష్యదన్వానుదళః + ఉదన్వానుద
ధాచేతినిపాతనాత్పానుః, తస్యాంభోభిః పరిపితాపరివెష్టితామూరిః స్వరూ
పంయస్యాస్యా పృథ్వీవృథుః + వాణోగుణవచనాదివికల్పాల్ జీమ్, ఏవంభూ
తాయాస్త్రాః సరివిద్యతే వృద్ధతత్వేనల్పే నిత్యజ్ఞానాధాకాల్ నిస్తూర్వా
లో సత్సద్విషెత్వాదినాకిప్తే, తేన అనిర్విదా అభిన్నేన అన్యథా శిల్పసౌష్ఠ
వాసిద్ధంతిభావః, విధాత్కృతప్రథతేజతి పృథివీభూః ప్రణేరాణాదికష్టివక్తా ప్తి

మూలాదిః । లోరైరలోకదుర్బిధాంజముష్టసౌత్వానిరత్నాకరతామవాపరిః ।
అంశస్వప్నతీకొమలరత్నరాశిసహానిధీశ్వనశివద్ధధానః । యత్రాతపే ధాతు
నివాధితల్పంవిస్తారయామానతరంగహస్తైః ॥ ౨౯ ॥ యత్సాలముత్తంగతయా
విజేతుంయారాదుదస్థియతసాగరస్య । మహోర్ధ్వభిర్యన్యమాశవాంధితామైః

స్వాంపురి, వశిజాంశధి-వశిష్టభే-ఆవణ్ణ, అపూగాః పూగాః సంపద్యమానాని
కృతానిపూగకృతాని-పుంజకృతాని + శ్రేణాన్యదయశ్చతాదిభిరితినమానః, శ్రే
ణ్యాదిమ చస్యధికవచనమితి చస్యధికతాద అలాలద్యుతిధాంజ స్థిరవృధావంతి
రత్నానిలోలైశ్చతైః అతఏవ భూమిగతైః జలనిగదామహాగాఃగతైః ॥ ౩౦ ॥

భ్రీనూశ్చజలనిగదామహావృతయః ॥ అంబుభిర్నృష్టక అవహరక అంబురాశిగర్జ
వః జలమాత్రసారోపేతధావః, రత్నాకరతామవాప సతుప్రాగ్నిధిధావః, అత్రా
మ్బురాశేః ప్రాగ్గర్జనంబంధేవ్యసంబంధోత్తరతిశయోక్తిః తయాచపుర్యాస్స
ముద్రాతిశాయినీరిత్సనమృద్ధిర్జనుస్యోతై ॥ ౩౧ ॥—అంశధి । యత్రపురి
అపాంధిస్సముద్రః అంశః చ్యోతంతిక్షరంతీత్యంభర్జ్యుతీః జలస్రావిణః ఆత
ఏవ శేనైః విదర్శధానః-విహారకాంతిక+ అదిపూరాన్యమాశ్వతేకర్మణిక్తః, వ
ప్తివాగుర్జ్జ్వలనమావృతమనగయోరిత్యపేరకారలోపః కొమలానుత్కృ
ష్టాక రత్నరాశీక ఆతపేధాతుం శివతాదానిధాతుమివేధిఫలాత్ప్రేక్షా,
తల్పవస్త్రేమ అధితల్పం ॥ ౩౨ ॥ తల్పంశయాత్మిత్వదారెష్విత్వయః + విభ
క్త్యథేఃవ్యయాధావః, తరంగైరెవమాస్తేః విస్తారయామాన-ప్రసారయామాన,
అత్రానిపాధానస్యతరంగహస్తసాభ్యుత్సేనాత్ప్రేక్షారూపకయోస్సయః ॥ ౩౩ ॥

యదితి ॥ సాగరస్యమహోర్ధ్వభిరత్వభిః యత్సాలం-యస్యాఃప్రాకారం ॥ ౩౪ ॥
ప్రాకారోవరణస్సాలశ్చయః ॥ ఉత్తంగతయా ఔన్నత్యగుణైః, విజేతుం జె
తుమివెత్సయః, ఫలాత్ప్రేక్షేయంవ్యంజకాపియోగార్థమాన్య, దూరాదుదస్థి
యత-ఉత్థితం + ధావేలజ్, తథా అభ్యాశగతైస్సమీపగతైః ॥ ౩౫ ॥ సమీపే
నికటాభ్యాశసన్నికృష్టసనీడవదిత్యయః ॥ న్యాహతోవాంధితార్థస్సాలవిజయ
రూపాయేషామైః విజయాత్మమైరిత్యయః, ఆతపవనీరాదివతి శాతాత్ప్రే
క్షా, విలిల్వే-విజనం + లీయతేర్చవేలిట్, అత్రాశక్తస్యాస్యవిజగీర్ష్యిష్టా

ప్రిచాదివాధ్యాకృతైర్విలిత్యైః || ౪౦ || కుతూహలనేపజవాదుపేత్యపాకారభి
 త్తానసహసానిరుద్ధః | రసస్మరోదీద్భృశమంబువర్షవాన్యజేనయస్యాబహిరంబు
 వాహః || ౪౧ || యమంగనారూపసరూపతాయాఃకంచిదుణంభేదకమిచ్ఛతీభిః |
 ఆరాధిహృద్ధామనరస్సరోభిః చక్రే వ్రజాస్సాన్వస్సన్నిమేషవిహ్వః || ౪౨ ||
 స్ఫురతఃపారాంశుమరీచజ్వలైర్వినిహ్నుతాస్సాన్వతిః సౌధపక్షిః | ఆరుహ్య
 నుదయాత్సాపేక్షత్వేనకీర్త్యైక్షయోస్సంకటః || ౪౩ || —కుతూహలేనేతి || అ
 మ్బునివహతిప్రసంగంబువహామేధుః + కర్మణ్యణో, కుతూహలనేన అంతఃప
 వేశకాతుకేనేవేతి హతూత్ప్రేక్షా, జవాదుపేత్య యస్యాః పాకారభిత్త్యా స
 హసా నిరుద్ధోనివారితః అతవీవ బహిరేవ రసగజజ్జ్వల దుఃఖాత్క్రందంశ్చై
 తిల్లేషః, అంబువర్షవాన్యజేన భృశమరోదీత్ అహూణిముక్తవా + దుదిర్అ
 శ్రువిమోచనేలక్ష్, దుదశ్చపంచభ్యభితిశుజాగమః, అత్కాంబువర్షవాన్యజేన
 త్వేనహ్నువస్య ఉక్తశ్లేషాత్ప్రేక్షా సాపేక్షత్వాత్సంకటః || ౪౪ || —యదితి ||
 యస్యాంపుర్యాం అంగనానారూపం సౌందర్యమాకారోవా || ౪౫ || రూపం
 స్వభావేసౌందర్యలకాంశ్లేషయోరపీతివిశ్వః || తస్యసరూపతాయాఃసారూప్యా
 త్ భేదకం వ్యావతకం, కంచిదుణంభర్త మిచ్ఛతీభిః అపేక్షమాణాభిః + అ
 చ్ఛీనద్యాయ్మితివికల్పాన్నమధావః అస్సరోభిరారాధితః పార్థికుః మనుః
 మానుషస్సప్తికతా, స్యాః-స్వకీయాః, వ్రజాః నిమేషఃపక్షపాతవీవ చిహ్నం
 వ్యావతకం, తేనసహవతంతిఇతిసనిమేషచిహ్నః + తేనసహేతి తుల్యయో
 గఇతిబహువ్రీహిః, చక్రే అద్భుతత్వమిత్త్యైప్రేక్షా || ౪౬ || తత్త్వేత్వద్ధాంజ
 సాద్యయమిత్యమరః || అత్ర సావభావికనిమేషస్య అస్సరః పార్థకనాకేతు
 కత్వోత్ప్రేక్షయా ద్వాదశకాంగనానాం నిమేషమాత్రాభిన్నమమానుషం సౌంద
 ర్యంవస్తువ్యజ్యతే || ౪౭ || —స్ఫురదితి || యస్యాంపురి క్షణదాసు-రాత్రిషు.
 నాద్యః స్ఫురద్భిః తుపారాంశ్చైవస్య మరీచిజాలైశ్చంద్రికాభిఃవినిహ్ను
 తా అవహ్నుతాః తదేవసరూపతాపత్రైర్గృహ్యమాణోభిప్రేక్షా, అతవీవసామా
 న్యలంకారః * సామాన్యంగుణసాద్యేనయత్రనస్తవీరైకకేతిలక్షణాత్ ||
 స్ఫుటికానాం-స్ఫుటికవికారాణాం, సౌధానాంపక్షిరారుహ్య సభాగతా దే
 వ్యోదేవాంగనాథవ + దేవశబ్దస్యవచాదిషు దేవశిలిపారాల్టిద్ధాణ్యైశ్చా
 దినాజీవ, వ్యరాజ సౌధానామగ్రహణాదభ్యంకషత్వాచ్చ తత్రలక్ష్యమాణాః

సార్యోక్షణదాసుయస్యాంసభోగతాదేన్యభవన్యరాజ్ ॥ ౪౩ ॥ కాంతేందు
కాంతోపలకుట్టిమేమ పృతిక్షపంహర్షతలేమయత్ర । ఉచ్చైరధఃపాతిప
యోముచోపసమూహమూహుఃపయసాంప్రణాళ్యః ॥ ౪౪ ॥ రతాహ్రియాయ
త్రనిశామ్యదీపా జాలాగతాభ్యోధిగృహంగృహిణ్యః । విభ్యర్చిజాలక్షణభీష

(స్త్రీ)యః ఖేచర్యభవరజరిత్యధః, అత్ర సభోగతత్వాత్పైశ్చాయాః పూర్వో
క్తసామాన్యసాపేక్షత్వాత్సంకరః ॥ ౪౩ ॥—కాంతేతి ॥ యత్రోక్షపాసుప్రతిక్ష
పం + విభక్త్యధేన్వయాభావః, కాంతానిరమ్యాణి ఇందుకాంతోపలానాం
చంద్రకాంతమణీనాం కుట్టిమాని నిబద్ధభూమయోయేమలైషు ॥ ౧ ॥ కుట్టిమో
(స్త్రీ)నిబద్ధాధూరిత్యమరః ॥ హమ్యతలమ ఉచ్చైరున్నతాః ప్రణాళ్యః-జల
మాగాః ॥ ౧ ॥ ద్వయోఃప్రకాశీపయసఃపదవ్యామిశ్యమరః ॥ అధఃపాతినఃఅ
ధశ్చరాః, పయోముచోమేఘాయాసాంతాః అధఃకృతమేఘమండలత్వాత్ అ
జ్ఞాతవృష్టిసాతాఅపీత్యధః, విరోధాలంకారః ॥ పయసాంసమూహంపయఃపూ
రం ఊహుః-వహంతి స్త, చంద్రకాంతనిష్యందైరితిభావః + వశేవైట్, వ
చిన్వపీత్యాదిసాంప్రసారణం, అత్ర సాధానాం ప్రణాళీనాంచతాదృగ్నన్నత్య
పయఃపూరానంబంధేపిసంబంధోక్తరతిశయోక్తిః ॥ ౪౪ ॥—రతావీతి ॥ యత్ర
పురి గృహేష్వధిగృహం + విభక్త్యధేన్వయాభావః, గృహిణ్యః - కులాంగ
నాః, అతపవ రతా-రతికాలే, హ్రియా దీపానిశామ్య-నిర్వాప్య + శబ్దైర్ద
ర్శనమృతిరిక్తాథేమిత్వాద్ధిసాద్దేశభావశ్చింత్యః (నిశమ్యేత్యేవపాఠో పల్ల
భాంగీకృతః) జాలాగతాభ్యో-గవాక్షమగ్గప్రవిష్టాభ్యః ॥ ౧ ॥ జాలంగవాక్ష
అనాయజ్ఞతివిశ్వః ॥ విమారాత్ప్రభవతీతివైదూర్యాణి వాలవాయజమణయః
॥ ౧ ॥ వైదూర్యంవాలవాయజమితివిశ్వః ॥ + విమారాజ్ఞాన్యతిజ్ఞప్రత్యయః
అత్ర విమారశబ్దోవాలవాయస్యాదేశః పర్యాయావతత్రాసచరితావా, తేన
వాలవాయాద్గిరేరసాప్రభవతి, నవిమారాన్నగరాల్ అత్రేతు సంస్కారయత ఇ
త్యాక్షేపఃప్రత్యుక్తః తదుక్తమ* వాలవాయోవిమారంచ ప్రకృత్యంతరమేవ
వా । నవైతత్ప్రతిచేద్భూయాజ్ఞాన్వరీవదుపాచరెదితి ॥ తేషాం కుడ్యేషు భిత్తి
షు సుక్ష్మాంతాభ్యుత్తిశేషః, అతపవ తచ్ఛాయావత్త్యా పైంగళ్యాల్, విదా
లేక్షణవద్భీషయంతీభీషణాభ్యః భయంకరాభ్యః + సంధ్యాదిత్వాత్కర్తరిలుక్తి

గాభో వైమూర్తకుడ్యేషు శశిమృతిభ్యః || ౪౫ || యస్యామతిశ్శక్తతయా
గృహేషు విధాతుమారెభ్యమశక్నుమంతః | చక్రగర్భవానఃప్రతిబింబితాంగాస్సు
జీవచిత్రాశ్చవరత్నభిత్రిః || ౪౬ || సావర్ణ్యాభాజాంప్రతిమాగతానాంలక్ష్మ్యైః స్త
రాపాండుతయాంగనానామ్ | యస్యాం కపోలేః కలభౌతథామస్తంభమభేజే
మణిదర్పణత్రయః || ౪౭ || శుకాంగసిలావలని ర్నితానాంలిప్తేషు భాసాగృహదేహాభి

ప్రత్యయేటాప్, శశిమృతిభ్యో బిభృర్బీతాః మాధ్వాదితిభావః లిప్, అత్ర ల
జ్జావారణాయ దీపనిర్వాపణే న కేవలంతదసిద్ధిః ప్రత్యుత, భయంచాత్పన్న
మితి అనర్థోత్పత్తిరూపావిషమప్రభేదః * విరుద్ధకార్యసోత్పత్తిత్యత్యంసర్థ
స్యవాభవేత్ | ఏమావఘటనామాస్యాద్విషమాలంకృతిప్రిధేతిలక్షణాత్ || ౪౫ ||
యస్యామితి || యస్యాంగృహేషు అతిశక్తతయా రత్నభిత్రినామతిస్సిగ్ధతయా
ఆరెభ్యం-చిత్రం, విధాతుం-నిర్మాతుం, అశక్నువంతః యవానః ప్రతిబింబ
తాంగా-స్వయం తాసు సంకారతమూతయస్సంతః రత్నభిత్రిస్సజీవచిత్రా
స్సచేతనచిత్రవతీరవచక్రగర్భత్వేన్పితౌ || ౪౬ || —సావర్ణ్యాతి || యస్యాంపు
రి కలభౌతథామస్తంభమ-హేమాకారస్తంభమ || ౫ || కలభౌతం రూప్యహే
మ్నోరితివిశ్వః || ప్రతిమాగతానాం-ప్రతిబింబగతానాం, సావర్ణ్యాభాజాం-త
త్సావర్ణ్యాదగృహీతభేదానామిత్యర్థః, అతఏవసామాన్యాలంకారః *సామా
న్యంగుణసామ్యేనయత్రేవ స్తవంతరైకతేతిలక్షణాత్ || అంగనానాంస్తరాపాండు
తయా స్తరణ మదనెన ఆపాండుతయాలక్ష్మ్యైః భిన్నవర్ణతావద్భేదవగృహ్య
మాణైరిత్యర్థః కపోలే ర్మణిదర్పణానాం-స్ఫటికమణిముకురాణాం, త్రిరిసత్రి
ర్భైశ్చ ప్రాప్తేతినిదర్శనా, సాచోక్తసామాన్యప్రసాదలభ్యేతితేనాస్యాస్సంకరః ||
౪౭ || —శుకాంగేతి || యస్యాంపురి ముగ్ధాంగనాః శుకాంగపన్నీలాఉపలా మ
ణయోమరకతానీత్యర్థః || ౫ || ఉపలఃప్రస్తరేమణావితివిశ్వః || తైర్నిర్మితా
నాం గృహదేహాభ్యోగృహద్వాదావశాఖాధారదాయాని || ౫ || గృహవగృహాణీదే
హాభ్యంగణంచత్వరాచరిత్యమరః || తాసాంభాసాలిప్తేషు అలిందేషు ద్వాదశ
హిర్భాగేషు || ౫ || ప్రభూణవ్రాహ్మణాళిందాబహిద్వాదావశోస్తకావత్యమరః ||
గోఃపురిషంగామయం + గోశ్చపురిషత్రిమయత్, తస్యగోముఖాని లెపనాని
|| ౫ || లెపనేకుటిలా(గా(కా)రేవాద్యభాండేపిగోముఖమితివిశ్వః || నచక్రగర్భ మ

నామ్ । యస్యామలిచేమనవక్రరేప ముద్ధాంగనాగోమయగోముఖాని । ౪౦
గోపానసీమక్షణమృష్టిశానామాలంబిభిశ్చంద్రకిణాంకలాపైః । హరిన్దణిశ్యా
మత్యణాభిరామైర్గృహాణిన్వైరివయత్రరేజః । ౪౧ । బృహత్తులైరవృతులై
ర్వితానమాలాపిన్దైరపిచావితానేః । రజేవిదిత్రైరపియాసచిత్రైర్గృహా

రకతప్రభాభావం విలెపనభాగ్నిత్యేతిభావః, అతపవ భాగ్నిమదలంకారః, కవి
వస్తుతనాదృశ్యాద్యస్తవంతరమతిర్యత్య సభాగ్నిమానితినర్వస్వకారలక్షణాత్
॥ ౪౦ ॥—గోపానసీమివృత్తి ॥ యత్రపురి గృహాణి గోపానసీమ వలభీమ ఛా
దనాధారదారుమ వంశవంజరేషీవృత్తభావః, అతపవ ॥ గోపానసీమవలభీచ్ఛా
దనేవక్రదారుణీవృత్త పటలాధారవంశవంజరత్యాహక్షీరసావీమి ॥ క్షణమీమ
త్కాలం అత్యంతసంయోగెవ్వితీయా, ఆస్థితానామాసీనానాం చంద్రకాఃమెడ
కాః ॥ ౪౧ ॥ సమాచంద్రకి మేచకావిత్యమరః ॥ తద్వితాం చంద్రకిణాంవయూ
రాణామాలంబిభిలంబమానైః కలాపైర్బవైః ॥ ౪౨ ॥ కలాపాభూషణై బ
హుభావైః ॥ హరిన్దణియోమరకతాని ॥ ౪౩ ॥ గారుత్తతంమరకతమత్తగర్భం
హరిన్దణివృత్తమరః ॥ తద్వచ్ఛాన్యమైత్యణైః ఆభిరామాణి హరితీత్యమయా
నీవృత్తభావః, త్రైః నీవైః పటలపాగ్నైరివరేజః ॥ ౪౪ ॥ వలీకనీవేపటలపాగ్నైః
పటలంచ్చదిరిత్యమరః ॥ ఛాదనవర్షాయా పటలచ్చదిషీచ్ఛదిరంచలవాచినీ వ
లీకనీవైః, ఛదిషఆధారవంశవంజరీగోపానసీవిచేకః, హరితత్యలంబనాదిగు
ణక్రియానిమిత్రానీవైరివేతినర్వరూపాత్ప్రేక్షా ॥ ౪౫ ॥ — బృహదితి ॥ యా
వూః బృహత్సలుః ఉపరిస్థాప్య దారావధారభూతానిస్తంభాగ్రపీతాని యే
మత్రైః బృహత్తులైః తథావృతులైరితివిరోధః అనువమైరితిపరిహారః ॥ ౪౬ ॥ తు
లాసామేస్తంభపీతవృత్తభయత్యావృమరశేషః ॥ తులామానేపలశతసాదృశ్యైరా
శిఖాండయోః । గృహాణాందారుబంధాయ పీత్యామితిహేమః ॥ వితానానాము
ల్లావానాం మాలాభిః-వజ్రైః, పిన్దైరాచ్ఛాదిత్రైః, తథావృతానైస్త
ద్రహితైరితివిరోధః, అశూన్యైరిత్యవిరోధః సమస్తవస్తుసమృద్ధైరిత్యభావః ॥
౪౭ ॥ అస్త్రీవితానముల్లావః । వితానంత్రిమతుచ్ఛకృత్యభయత్యావృమరః ॥
విదిత్రైరాశ్విరహితైరివ సచిత్రైస్తత్సహితైరితివిరోధః, విదిత్రైరవృతులైరి
త్యవిరోధః ॥ ౪౮ ॥ ఆలెఖ్యాశ్చర్యయోశ్చిత్రమిత్యభయత్యావృమరః ॥ విగత

ద్విశాలైరపిభూరుశాలైః | ౫౦ | చక్రంసయాకృత్రిమపత్రివక్త్రైః కపోతపాళీమ
నికేతనానామ్ | మాజూరమప్యాయతనిశ్చలాంగం యస్యాంజనఃకృత్రిమమేవ
మేనే | ౫౧ | క్షిప్రప్రతిష్ఠోపిముఖారవిందేర్వభూజనశ్చంద్రమధశ్చకారః | అతిత

శ్శాలాభద్రాణి గృహేకదేశాః యేషాశానివిశాలాని || ౫౦ || శాలాగృహేతరు
స్కంధేశాఖాగారైకదేశయోరితివిశ్వః || తైర్విశాలైరపిభూరిశాలైర్పహుభద్రై
రితివిరోధః, విశాలైః పృథులైర్విరోధః || ౫౧ || విశాలంపృథులం మహాదిత్య
మరః + వేశ్యాలచ్చంకటచావితిశాలచప్రత్యయః | గృహేఃరేజి అపిరయం స
ర్వత్యవిరోధే, అత్యవిరోధపి విరుద్ధవదాభాసాద్విరోధాలంకారః || విరోధ
స్సోఽవిరోధపివిరుద్ధత్వేనయద్వచః | ఇతికావ్యసృకాశలక్షణాత్ || ౫౦||— చి
క్రంసయేతి || యస్యాంపురి నికేతనానాం-వేశ్యనాం || ౫౧ || వేశ్యసద్దనికేతనమి
త్యమరః || కపోతాక-వక్షాః, పాలయంతీతికపోతపాలోఽపిటంకాపరనామా
నః, స్తంభాగ్రప్రసారితహరువిశేషాః || ౫౨ || కపోతపాలికాయాంతువిటంకం
పునపుంసకమిత్యమరః || కమణ్యణోజ్జీవ, తాసుకృత్రిమపత్రిణాం-దారు
మయవక్షాణం, వక్త్రైః కర్తణివక్షీ, చక్రంసయా-కృమితుమిచ్చయా, జిఘృ
క్షయేత్యథః + కృమేస్సన్నంతాదప్రత్యయాదిత్యకారవృత్తయ్యైటాప్, స్మ
కృయోరనాత్త నేపదనిమిత్తఇతిహాగమోనభవతి; అత్యగ్రమేర్వృత్త్యాదిస్వతీరిక్తా
థేపి అనువసగాఽద్యేతి వైకల్పికస్యాత్తనేపదనిమిత్తస్యానువసగత్వస్యవై
వక్షికస్య సంభవాత్ - ఆయతందీర్ఘమానతంవానిశ్చలమంగయస్యతల- మా
జూరం- చిదాలమపి || ౫౩ || టతువిదాలామాజూరః పృషవశకఅఖిభుగి
త్యమరః జనఃకృత్రిమంకేరియానిన్యత్తమేవ మేనేనతువాస్తవమిత్యథః+ద్వీ
రః క్రిశ్చ క్త్రేమమ్మిత్యమితిమప్ ప్రత్యయః- ఏతేనకృత్రిమాకృత్రిమభేదో
దుగ్రహేతి శిల్పవిజ్ఞానాతిశయోక్తిః అత్యేకవికల్పితసాదృశ్యాన్తాజూర జన
యోః కృత్రిమాకృత్రిమేషువివరితమతినణానాద్భాగితిమదలంకారః తల్లక్ష
ణంతూక్తం || ౫౪ ||— క్షితితి || యస్యాంపురిరభూజనః క్షితప్రతిష్ఠాయస్యక్షి
తిప్రతిష్ఠోధుమిస్థాః చంద్రందివిష్టమపీతిభావః తత్యాపిముఖైరెవారవిందైః అ
ధశ్చకారైతి విరోధః స్వలావణ్యమహిమ్నా అధరిచకారైతి పరిహారాద్విరోధా
న్మనోలంకారః- అతీతాని నక్షత్రసంభవతీతనక్షత్రసంభాని+అత్యాదయః క్యాంతా

నక్షత్రోపధానియస్యాం ప్రాసాదస్యంగాణివృధాభ్యదుక్షత్ ॥౫౨॥ రమ్యాఇతిప్రా
 వ్రవతీఃపతాకారాగంవివిక్తాఇతివర్ణయఃతీః । యస్యామసేవంతపడద్వలీకా
 స్సమంవధూభిర్వలభీర్యవాసః ॥ ౫౩॥ సుగంధితామప్రతియత్నపూర్వాంబిభ్రం
 ద్యథేద్వితీయయేతి సమాసః ద్విగుప్రాప్తాపన్నేత్యాదిసాపరవల్లింగతాప్రతి
 షేధః ప్రాసాదస్యంగాణి వృధాభ్యదుక్షత్ - అభిరహతి స్త అనధిరుప్రాయాధః
 కరణాదితిధావః+ రోహతెలు=జే శలఇగుపధాదనిటంక్సఇతిప్రైక్వాదేశః - అ
 త్యాధఃకరణవాక్యభాగస్యజ్ఞేషవిరోధోపజీవ్యవైయధ్యుక్తామౌతుత్వాత్సంకీర్ణః
 కాస్యలింగభేదః ॥ ౫౨— ॥ రమ్యాఇతి ॥ యస్యాంపురియువాసఃరమ్యాఃరమణీ
 యాఇతి పేతాఃపతాకాః ప్రాప్తవతీః ఉత్తిప్తద్యజాఇత్యర్థః అన్యత్రోరమ్యా
 ఇత్యేవం- పతాకాః ప్రాప్తవతీః ప్రసిద్ధతాంగతాఇతిర్థః ॥ ౫౩ ॥ పతాకానై
 జయంత్యాంచ సౌభాగ్యకైర్వజ్రపిచ * ఇతి హేతుప్రకరణప్రకారాది సమా
 ప్తిష్ఠిత్వభయత్కాపి విశ్వః వివిక్తాఃవిజనాః శుద్ధాఇతిచపేతాః- రాగంవర్ణ
 యంతీః॥వివిక్తాపూతవిజనాదిత్యమరః-సమద్వలీకాఃసమసీవాః॥౫౩॥వలీకసీప్రే
 వటలప్రానేఇత్యమరః॥అన్యత్రసమంత్యావల్యఃత్రివశ్యాఖ్యామధ్యరేఖాయాసాం
 తాః సమద్వలీకాః+నద్యుతశ్చేతికమ్ * వళిర్ద్యమరేఖామిజ్జణత్వేగృహ
 దారుష్యితివైజయంతీ- వలభీకకూటాగారాణి ॥ ౫౩ ॥ కూటాగారంతువలభిరిత్య
 మరః- వధూభిస్సమమసేవంతపధూసహితాఅసేవంతైత్యర్థః అత్రవధూనాం వ
 లభీనాంచ ప్రకృతానామేవ ధర్మసామ్యేనౌపమావగమాత్, కేవలప్రకృతా
 తుల్యయోగితా- సతు క్లేషః తత్రకేవలప్రకృతః విశేష్యస్యాపి శ్లిష్టత్వ నియ
 మాత్ యథాహుః ప్రకృతాప్రకృతాభయగతవత్త్వం చెచ్ఛబ్దమాత్రసాధర్మ్యంశ్చై
 షాయం శ్లిష్టత్వంసర్వత్రాద్యద్యయేనాంత్యిఇతి * ప్రస్తుతానాంతభావ్యేషాం
 కేవలంతుల్యధర్మతః । ఔపమ్యంగమ్యలైయత్ర సామతాతుల్యయోగితా ॥౫౩॥
 సుగంధితామితి ॥ యత్రపురిసప్రతియత్నః సంస్కారః పూర్వోయస్యాస్తావ
 ప్రతియత్న పూర్వావకృత్ప్రేమాం, స్వాభావికీమిన్యథః ॥ ౫౩ ॥ ప్రతియత్నస్తు
 సంస్కార ఇతివైజయంతీ - శోభనాగంధోయషాంతేషాంభావస్తత్రా తాంసు
 గంధితాంసారభం- గంధస్యేత్వేసతితల్పత్వయః విభ్రంబితిభాగ్నాని + వాస
 పుంసకస్యేతిసమాగమః- మధూనిమద్యానికామినీనాం- వక్త్రాగ్రహితయాశ్చ

తియత్యప్రమదాయయానామ్ । మధునివక్త్రాణిచకామినీనామమోదకర్షన్య
తిహరమీయః । ౫౪ । రతాంతరేయత్యగృహంతరేషు వితర్దినిర్యాహవిటంక
నీడః । రుతానిశృంగ్వస్వియసాంగణౌతైవాసిత్వమాపస్ఫుటమంగనానామ్ । ౫౫ ।
భన్నైషప్రపిన్నప్రతరేమయత్యస్వచ్ఛానివారీకుచమండలమ్ । ఆకాశసామ్యంద
భురంబరాశీననామతఃకెవలమథాత్తోపి । ౫౬ । యస్యామజిహ్వమహతీమపం

ప్రమాదాయప్రీత్యైవమోదకర్షణౌవాసనాదానస్య-వ్యతిహరం పరస్పరవ్య
తికరమీయః అన్యోన్యగంధేనాన్యోన్యం వాసయామాసురిత్యథః ఇణోలిట్
అత్కాపి వధూనాం వక్త్రాణాంచవక్రకృతత్వాల్ పూర్వవదేవతుల్యయోగితాభేదః
తైవయూనాంమధువాసితవధూవదనపానంచ వస్తువ్యజ్యతై, తైవదనిరాతంకభా
గాః పౌరాశ్చతిగమ్యతే ॥ ౫౪—॥ రతాంతరశ్చితి ॥ యత్యపురి గృహంతరేషు వి
తర్దియోవిహారవేదికాః ॥ ౫౫ ॥ స్యాద్విత్తది-స్తువేదికత్యమరః- తాసానిర్యా
హః- మత్తవారణాఖ్యాఉపాశ్రయాః । ౫౬ । విర్యాహామత్తవారణ ఇతివైజయం
తీ- తైషాంవిటంకాః ఉపరితస్యః కపాతపాభికాః తపనీడాఃకులాయాఃయన్య
సః । ౫౭ । కులాయోనీడమస్త్రీయామిత్యమరః వయసాంశుకశారీకాదిపత్రిణాం- గ
ణః । ౫౮ । వయఃపక్షిణీచాల్యాదావితీ విశ్వః, అంగనానాంవితర్దికామ, రమమాణా
నామితీధావః రతాంతరరుతాని రతికూశ్మతాని శృంగ్వ, అంతేనమీపెవసంతీ
త్యంతేవాసినః శిష్యాః । ౫౯ । ఛాత్రాంతేవాసినాశిష్యఇత్యమరః + శయవాసవాసి
ష్వ కాలాదిత్యుక్- తేషాంభావస్తత్త్వంఅప॥సమీపేవ్రతిశబ్దంయథాశ్రుతంప
శ్చాదుచ్చారణాదేవముత్పైక్ష్యతే, అతవనస్ఫుటమితివ్యంజకప్రయోగః॥ ౬౦॥
భన్నైషివతి ॥ యత్యపురి- భన్నైషావచ్ఛాదితైషప్రపి+వాదాంలెత్కాదినావైక
ల్పికోనిపాతః స్పష్టతరేషుస్ఫుటతరంలక్ష్యమాణైషిత్వత్యథః నారీకుచమండలే
షు స్వచ్ఛానిస్ఫటికాదివదతిరోధాయకాని- అంబరాశీవస్త్రాణి కెవలంనామ
తాంబరమితినామైవాకాశసామ్యందధుః । ౬౧ । అంబరంవ్యమ్నివాససీత్యమ
రః కింతుఅథాత్తోపిఅథఃకియయాపి తత్సామ్యందధుః స్వయమతిసూక్ష్మాత్వాద
వ్యవధాయకత్వం దృష్ట్యాదేర్మాత్రాంతరగత్యవిఘాతిత్వమిత్యాదినాపినామ్యం
దధురిత్యథః ఉపమాలంకారః । ౬౨— యస్యామితి । యస్యాఃపురి అజహ్లా
అవకాగ్ః అన్యత్య, అకపటాఃదంభాదిరహితాఇత్యథః * ఆచరేత్సద్భృశీంవృత్తి

కాస్మీమానమత్యాయతయోత్యజంతః । జనైరజాతస్థలనైర్నజాతుద్వయేష్యము
చ్యంతవిసితమార్గాః । ౫౭ । చరస్పరస్పర్శివరాధ్యరూపాఃపౌరస్త్రియోయత్య
విధాయవేధాః(త్రినిర్మితపా)ప్రఘుణక్షతైకనర్హోపమావాచ్యమలంఘనార్జున
క్షుణ్ణంయదంతఃకరణేనవృక్షాఃఫలనికల్పాపవదాస్తదేవ । అభూయఃపోయా

మజహ్నమశతాంతభేతిస్తరణాదితిభావః । ని జహ్నఃకపటవక్త్రయోరితిశాశ్వతఃమ
హతీంసీమానం రాజకల్పితక్షేత్రమానమర్యాదాం కులాగతానుష్ఠానస్థితిచ అ
త్యజంతః అత్యక్తమహమర్యాదాత్యధః అపంకాఃఅకదమః; నిష్పాపాశ్చ
నిపంకఃకదమపావయోరితివిశ్వః అతిమాశామయతిః ఆయామః ఉత్తరకా
లశ్చయేషాంతేఅత్యాయతయః । ని ఆయతిస్తుతరకాలె సంయమాయామయోర
పీతిశాశ్వతః ద్వయేద్విరూపాఅపి+ పృథమచరమతయేత్యాదినాజని విభాషాన
ర్వినామనఃజ్ఞా విసీతమాగాః సువిరచితాః పురవిధయః సుశిక్షితాచారవద్ధత
యశ్చ. అజాతంస్థలనంపాషాణాది ప్రతీమాతో విరుద్ధాచరణంచ యేషాంత్రిజ
నేః జాతుకదాచిదపి నాముచ్యంతేనత్యక్తాః నకదాచిత్ ఫలీకృతాత్యధఃఅ
త్యశబ్దమాత్రసాధర్మ్యాదేకనాశౌచలంబిఫలద్వయవదేకశబ్దేనాథకద్వయప్రతిలే
ద్వయానామపి మార్గాణాంప్రకృతత్వాచ్చ కేవలప్రకృతవిషయోధాన్లైషః వి
శేష్యస్యాపి శ్లిష్టత్వాన్నతుల్యయోగితా ॥౫౮— పరస్పరేతి । యత్యపురిపరస్ప
రస్పర్శేనిఅపామహమికయానోన్యసంఘషీణివరాధ్యానశేష్టాని రూపా
ణిసౌందర్యాణి, యాసాంతాః॥ని॥రూపంస్వభావసౌందర్యఇతివిశ్వః పురేభవా
పౌఢ్యతాః స్త్రియః పౌరస్త్రియః + స్త్రియాఃపుంవదిత్యాదినా పుంవద్భా
వః విధాయనిర్మాయ వేధాఃనృష్టా శ్రియోలక్ష్మీదేవ్యాః నిర్మిత్యానిర్మాణేనప్రా
ప్తంయత్ ఘుణేనవజ్రకీటేన క్షతస్యాస్త్రిణస్యఉపమయాసామ్యేన, వాచ్య
మవవాదః తదలమత్యంతః- తదేవమలమితి కేచిత్ - మమాజ్ఞాఘుణాక్షరవద్యా
దృచ్ఛికుమిదం త్రిదేవతాసౌందర్యశిల్పం నకౌశలమిత్యవయశఃక్షాలితవానిత్య
ర్థః- అనయాచాతితయోక్త్యాపౌరస్త్రిణాంరమానమాన సౌందర్యంవస్తువ్యవస్థే
౫౮॥—క్షుణ్ణమితి ॥ యదంతఃకరణేన క్షుణ్ణంఅభ్యస్తం మమేదంభూయాది
తి భూయోభూయస్సంకల్పితమిత్యధఃకల్పయంతినంకల్పితార్థానితికల్పానక
ల్పాఇత్యవపదంవ్యానర్థకలయేషాంతేకల్పపపదావృక్షాఃకల్పవృక్షాఃతదేవ

మభవజనస్యయాన్యంవదస్తామనసోవ్యభూమిః || ౫౯ || కలాదధానస్సకలా
స్సవ్యభాభిరుద్భాసయన్ సౌభసితాభిరాశాః | యాంరెవతిజానిరియేషహతుంశ
రాహిణ్యయోనచరోహిణీశః || ౬౦ || బాణాహవవ్యాహతశమ్భుశక్తైరానత్రిమా
సాద్యజనాదకనస్య | శరీరిణాజ్జేత్రశరణయత్త్ర నిశ్శంకమూషేమకరధ్వజైః || ౬౧ ||

ఫలంతి నిష్పాదయంతి + ఫలనిష్పత్తావితీధాతౌల్ఫట్ కుతిః యాంపురీమ
భూమిమయోస్యాముషితవతః + ఉపాన్యధ్యాజ్ఞసఇతి కర్తవ్యం భాషాయాంన
చవనశ్శువఇతి క్వసువ్యత్యయః - జనస్య యాన్యంవదః అభవతాఃమనసోవ్య
భూమిః- వాచామభూమిరితికిమువ కవ్యమితిభావః, గృహేగృహేకల్పవృక్ష
నంబంధాతిశయోక్త్యా పౌరాణాందెవేంద్రభోగోవ్యజ్యతే ఇహకల్పఇత్యువవ
దం స్వసంక్షైకదేహయేషామితివ్యాభ్యానైహిరణ్యపూర్వంకశివుమిత్యాదివద
వాచ్యవచనవ్యావకాశః || ౫౯ ||— కలాఇతి || సకలాఃనమగ్రాఃకలాః చతు
ష్టష్టివిద్యాః షోడశధాగాంశ్చ దధానః * కలాశిల్పకాలభేదే | కలాతఃషోడ
శోభాగఇతిచామరః- సుధయాలిప్తం తదవత్సితాభిఃస్వభాభిరాశాఃదిశః - ఉ
ద్భాసయన్ రేవతికపద్ది కన్యాపూషభంచజాయాయస్యనః రేవతిజానిః + జా
యాయానిజీతినమాసాంతానిజాదేశః లాపావ్యాఽర్చితీయలాపః|రాహిణ్యాః
అపత్యంపుమాన్ రాహిణ్యోబలభద్రః+(స్త్రీ)భోగ్యధక్- యాంపురీంహతుంత్య
కుం శఇయేషనేచ్చతి స్తలిత్- రోహిణీశశ్చంద్రశ్చహతుంశఇయేషఅత్ర రాహి
ణ్యయిరోహిణీశయోః పురోత్తమావహతేనద్యయోఃప్రకృతతావద్విశేషస్యా
పిశ్చిష్టత్వాచ్చ కేవలప్రకృతవిషయాతుల్యయోగితా || గతమన్యత్ || ౬౦ ||— ||
|| బాణాతి || యత్త్రపురి, బాణాహవే-బాణాసురయధై వ్యాహతాక్షయన్చితాశం
భుశక్తిర్వన తస్యహరివిజయనోజనాదకనస్య కృష్ణస్య, అనత్రిం ప్రత్యానత్రిం
అసాద్యపుత్రత్వంపాప్యేత్యథః శరీరిణావిగ్రహవతానత్వనఽగనేతిభావః జే
తారవనజ్జేత్రాః జయశీలాః త్వన్నంతాత్పృజ్ఞాదిత్వాదబ్బ్ర్యయః శేషరాయస్య
లైన మకరధ్వజైః కామనప్రయత్నమూషేతిభావః నిశ్శ కనిభేకం || ౬౧ ||
శంకావితరూఢయయోరితివిశ్వః- ఉషడిషితం + వసనివాసే, భావేలిట్నవి
స్వపీత్యాదినానంప్రసారణం- అత్రశమ్భుశక్తివ్యాఘాతవదాభావస్యవిశేషణగ
త్వానిశ్శంకనివాసహేతుత్వాక్తైః కావ్యలింగభేదః పురాణభగవాన్ భక్తవత్స

నిషేవ్యమాణనశితైర్గురుద్భిరధ్యాన్యమానాహరిణాదిరాయ । ఉద్ర శిరత్నాఃకు
రథామ్నిసింధా వాహ్వస్తమైరావమరావతీయ ॥౬౨॥ సిద్ధాంజనశ్యామ
రుచిస్సున్నతౌవధావధాన్వంసితవర్ణ కాంతైః । విశేషకోవావిశేషయస్యాశ్శ్రి

లూఢూజఃటిః బాణాసురపైష్ఠాదాణాభియాయినంహరిమభియజ్యనిజతఞ్చ
తిపౌరాణికాః కథయంతి ॥౬౧॥—నిషేవ్యమాణనేతి ॥ శివైర్మరుద్భిర్మం
దమానుతైః అన్యత్రశివైః రుద్రైః గురుద్భిర్మరుద్రజైశ్చ నిషేవ్యమాణేన హ
రిణాశ్చన్ద్రైః శక్తౌచ చిరాయ అధ్యాన్యమానా అధిష్ఠీయమానా-ఉద్ర శ్శీనాం
రత్నాంకురాణాం- ధామ్నిస్థానే ఏకత్రకత్నాకరత్నాదన్యత్ర రత్నసానుత్వా
చ్చేతిధానః- సింధాస్థితైశ్చైవ యాపూః మేరౌస్థితాం- అమరాఅస్యాంసంతి
త్యమరావతీం- ఇంద్రనగరిం + సంజ్ఞాయాం మతౌ బహ్వచానజిరాదీనామి
తిపిఘః మామపధాయాఇతి వర్ణం- ఆహ్వస్తస్పర్థయాలహతవతీ, అమ
రావతీ మనుచకారేత్యథః+ హ్వయితైలుఁడ్ + స్పర్థాయామాజిత్యా
త్తనైషదం తిపిసిచిహ్వశ్చ + ఆత్తనేపదేష వ్యతరన్యామితి ధైరజభావపత్నే సి
జాదేశః, అత్రప్రథమార్థే క్లేషిసింధామేరౌస్థితై వింబప్రతిబింబభావేనసా
ధర్మ్యకైః క్లేషానుప్రాణితేయముపమేతిసంతృప్తః- ఆహ్వస్తేతి సాదృశ్యప్రతి
పాదకశ్చబ్దఃశివస్పర్థతేహ్వయితేదేవీష్ట్యాద్యనుశాసనాల్ ॥౬౨॥—సిద్ధతైః
సిద్ధగురుదంజనంతకన్యత్ - తైచకశ్యామరుచిః- సువృత్తస్సద్వృత్తః సుష్టువ
తులశ్చ - త్రయాణాంలోకానాంసమాహరస్త్రీలూకి+ తద్దితార్థకత్యాదినా స
మానః + సంఖ్యాపూర్వోద్విగురితి ద్విగుసంజ్ఞా + అకారాంతౌత్తరపదోద్వి
గుస్త్రీయామిష్ట ఇతి స్త్రీత్వం ద్విగోరితిజీవ్- తస్యాస్థిలోభూషణభూతః-
సహరిరేవ విశేషకోవాతిలకఇవేత్యథః ॥ ౧ ॥ ఇవవద్వాయథాశబ్దా ఇత్యను
శాసనాల్ * తమాలపత్రతిలకచిత్రకాణినిశేషకంద్వితీయంచతురీయంచనస్త్రీ
యామిత్యమరః, అధ్వంసితావణానాం ద్రాహ్మణాదీనాం కాంతిరౌజ్జ్వల్యం-
యప్యాస్తస్యాః యస్యాఃపురః అన్యత్రాధ్వంసితోవణోగౌరాదిఃకాంతిలావ
ణ్యంచయస్యాస్తస్యాః॥ని॥వణోద్విజాదాశుక్లాదాస్తుతౌవణంతువాత్తర ఇ
తుభయత్రాప్యమరః- వధ్వాదనశ్శ్రియం విశిశేషవిశేషితవా అనేకవశ్యైయ
ముపమేత్సైక శబ్దమాత్రసాధర్మ్యత్ శ్లేషఇత్యనే శ్లేషాపమేత్యాహదండి ॥

యంతిలూకితలకస్సవవ || ౬౩ || తామీక్షమాణస్సపురింపురస్తాతాప్రపత్ప్రతో
 శీమతులప్రతాపః | వజ్రప్రభోద్భాసిసురాయధత్రిర్యాదేవసేనేవపరైరలం
 ఘ్నా || ౬౪ || ప్రజాఇవాంగాదరవిందనాభేష్ఠంభోజటాజాటతటాదివాపః |
 ముఖాదివాశుశ్రుతయోవిధాతుఃపురాన్నిరీయుర్మురజిద్ధ్వజిన్యః || ౬౫ || శ్లిష్ఠ
 ద్భిరన్యోన్యముఖాగ్రసంగస్థలత్థలీనంహరిభిర్విలాసైః | వరస్సరోత్పిడితజాను
 భాగాదుఃఖేననిశ్చక్రమురశ్వవారాః || ౬౬ || నిరంతరాశేపివిముచ్యమానేమా

౬౩||—తామితి || అతులప్రతాపః సహరిః- తాంపూర్వోక్తాం పురిం ఈక్షమా
 ణః, పురస్తాతాప్రపత్ప్రసాదిశి. స ప్రమ్యర్థైస్తాతిప్రత్యయః ప్రతాళీంరథాన్ || ౬౪ ||
 రథాప్రతాళీవిశిఖత్వమరః పాప్రపత్ - పాప్రవాత్ + లుజి పుమాదీత్యాదినా
 చ్ఛైరజాదేశః. వజ్రాణాంతోరణపాసాహాదిగతిహరకాదిమణీనాం ప్రభాభిరు
 ద్భాసిన్ - సురాయధత్రిరింద్రచాపలక్ష్మీద్యస్యాంసా ఇహవజ్రగ్రహణం మణి
 మాత్యోపలక్షణం అన్యథాఇంద్రాయధ సామ్యసంభవాత్ అన్యత్రవజ్రన్యకు
 లిశస్య - ప్రభాభిరుద్భాసిన్సురాయధానామితరదేవతాయధానాం త్రిర్య
 స్యాస్స || ౬౫ || వజ్రోస్త్రీహీరకవనా విత్యమరః యాప్రతాళీ దేవసేనాసురచ
 మూరివపరైశ్శత్రుభిరలంఘ్యాదుధమా || ౬౬ ||— ప్రజాఇతి || అరవిందనా
 భేష్ఠ్యోరంగాత్ ప్రజాఇవ || శమ్యోజటాజాటతటాదాపఇవగంగాజలానీవ
 విధాతుర్ముఖాచ్ఛ్రుతయఇవ - మురజితోహరేః ధ్వజిన్యస్సేనాః, ఆశుపు
 రాన్నిరీయుః నిగతాః మాలోపయేయమ్ || ౬౭ ||— శ్లిష్ఠద్భిరితి || అన్యో
 శ్లేషాంముఖాగ్రేణ సంగసస్థలంతః ఖలీనాః కవికాయ స్థిగుర్ముణిశ్చద్యభా
 తథా || ౬౮ || కవికాతుఖలీనోస్త్రీత్యమరః శ్లిష్ఠద్భిఃసంఘృప్యద్భిః విలాసైః ముహు
 రుచ్ఛలద్భిః హరిభిస్తురంగైః కరణైః అశ్వాన్ వారయంతీత్యశ్వవారాః అశ్వా
 రోహః వరస్సరోత్పిడితజానుభాగాస్సంతః దుఃఖేన నిశ్చక్రముః నిజేగ్గురితి
 సప్రభావాతిశయోక్త్యోస్సంకరః || ౬౯ ||— నిరంతరాశేపితి || తమసాతిమిర
 జైవ ప్రాణభృతాంగజైవ ప్రాణివగేణ కర్తౌ, నిరంతరాశేపిపూర్వం స్వే
 నేవతిసంకటేపి పథిసంప్రతిదురంచూరతవ విముచ్యమానేనతి ఏకత్రదీవ
 భమానన్యత్ర ద్విపథయాచ్ఛేతిభావః తేజామహద్భిరులాభితైః - ప్రభాసంప
 ద్మైశ్చ || ౭౦ || తేజామహద్భిరులాభితైః ద్విపైర్దీపైరివ- అనంబాధమసం

రంపధిప్రాణభృతాంగణన । తేజోమహద్భిస్తమసేవదీపైర్విపైరసంబాధ మ
యాంబధూవే ॥౬౭॥ శనైరనీయంతరయాత్పతంతోరథాఃక్షితింహ స్తినఖాదభేదైః
నయత్నసూతాయతర శ్చిభుగ్నగ్రీవాగ్రసంస క్తయ్యగేస్తురంకైః ॥౬౮॥ బలా ర్చి
భి సత్క్షణహీయమానరథ్యాభుజాయావలయైరివాసాన్యః । పాద్యోగనిషాగ్రమతి

కీణం- అయాంబధూవేజగై నత్వనై ప్పరివక్యచ్ఛాదతిథావః + అయగతాభా
వేలిట్ + దయాయానశ్చేత్యావ పృత్యయః స్వజైజస్తేవ దూరొత్సరిత తమ
స్కేదీపాఇవ తథాత్సరితపాణికే పథినిరగళంద్విపాః పృయయరిత్యథః
తమసీతిస ప్రమ్యంతపారేతు తమసః పథ్యవమానత్వే ద్విపాగమనాత్వా గ్రం
థఇవతమసోదీపాగమనాత్వా గ్రాప్రిణివగణ నిరంతరాళత్వం వశ్చాస్తు
చ్యమానత్వంచ నసంభవతీతి ఉపమానోపమేయయోరైవరూప్యంసాన్యత్- తృతి
యాంతపారే తమసః పాణివగళంపమానత్వే తత్సారూప్యసాకల్యాణ్యవసాధి
యానిత్యాంలంకారికాణాంపంథాః ॥౬౭॥—॥ శనైరితి ॥ రయాత్పతంతోధావం
తః రథాస్సయతై స్సూన్యతైస్సారథిభిః ॥౬౮॥ సూతః క్షత్తాచసారథిరిత్యమరః,
అయతాఅకృష్టాః యేర శ్చయః పృగ్రహః॥౬౯॥ కిరణప్రగ్రహకారశ్చ ఇత్యమరఃతై
ర్భుగ్నమ పృష్టామ గ్రీవాగ్రమ సంసక్తాః యుగాః యుగ్యస్కంధవాహ్యః
దారువిశేషాః యేషాంతైః అతీవ అఖదై రశ్మయైస్తురంకైః హ స్తినఖాద్ధస్తి
భిః పూర్వాద్విరిమృత్కూటః ॥౭౦॥ కూటఃపూర్వాద్విరియద్ధస్తినిశ్చస్తిన్నధత్రి
ప్వీత్యమరః, తస్మాత్ శనైఃక్షితిమనీయంతసీతాఇతి స్వభావోక్తిః యథావద్యస్తు
వణానాత్ ॥ ౬౮॥—॥ బలామిభిరితి ॥ బలానిఊర్జయఇవ లైబలా
మిభిః వలయైః కంకణైరివ తత్క్షణ హరినిష్క్రమణ క్షణవహీయమానా
అతిరిచ్యమానా రథ్యాభుజైవ యస్యాస్తసాన్యః అతీవ- అస్యాఃపురః దావరవ
త్యాః చక్రపాణా కృష్ణేనిష్క్రమతి నిగళచ్ఛతిసతి పాద్యోగభూమ్నాద్వా
రవతీత్వం, దావరకాత్వం స్వస్వరూపమితియావత్ తదిష్టంనాసీత్ హరివిరహే
తద్వైఫల్యాదితిథావః దావరవతీశబ్దస్య సజ్జాత్వాత్ + త్వతలోగుణవచన
స్యేతి నపువద్యావః అన్యత్రదావరవతీత్వం దావరవత్త్వంనెష్టం తస్య హరిని
ష్క్రమణ హేతుత్వాదిత్యుభయధఃపుష్పమిత భుజావలయగళన హేతుకత్వా
దుపమానకీణాయమనిష్టత్వాత్ప్రేక్షాపాద్యోగైత్యనెనవ్యజ్యతే ॥౬౯॥—॥

చక్రపాణానేష్టంపుకొద్వారవతిత్వమాసీత్ || ౬౯ || పారెజలంసీరనిధేరవశ్యస్తు
 రారిరాసీలపలాశరాశీః | వనావళీదుత్కలికాసహస్రప్రతిక్షణోత్కూలిత శ్చే
 వలాభాః || ౭౦ || లక్ష్మీభృతౌంభోధితటాధివాసాః దుర్మానసాసీరదసీలభాసః | అ
 తావథాసంప్రయవోధివెలం బహుకృతాఃసాన్వివవశ్యతి స్త || ౭౧ || అగ్ని
 స్తభూమిం రసితారముచ్చైలోలమృజాకారబృహత్తరంగమ్ | ఛేనాయమా
 అథాసగణనమాప్తేస్సముద్రంవణాయతి || పారెజతి || మురారిర్నిరనిధేనము
 ద్రస్య జలానాంపారెవరతీరేపారెజలం || ౭౨ || పారావారేవరారాన్వచీతీరే ఇత్య
 మరః + పారెమధ్యేవస్థ్యైవత్యవ్యయాభావః-తత్సన్నియోగాదే కారాంతత్వంచ
 పారేశబ్దస్య | అసమంతాన్వీలాః పలాశానాం పత్యాణాం రాశయోయాసాంతాః
 హరితవణపణపూణాః ఇత్యథః || ౭౩ || పత్రంపలాశంధనం దళం వణంధ
 వఃపుమానిత్యమరః || ఉత్కలికాఙ్గైరయః || ౭౪ || ఊర్మిరుత్కలికోల్లాంకల్లాం
 లహరీతథేతి హలాయథః తాసాంసహస్రేః ప్రతిక్షణం ఉత్కూలితాః కూల
 ముద్దతాః కృతాఃకూలం ప్రాపితాఇత్యర్థః + ఉత్కూలశబ్దాత్ + తత్కరోతితి
 గృహితాత్కర్తృకైః కైషాంజైవలానాం అభేవాభాయాసాంతాః తత్సద్భవీరిత్య
 ధ్యః వనావళీరవశ్యత్ అత్రోత్కూలితశైవలస్యస్వత స్సిద్ధసందేహదుపమోశ్చే
 త్యయోస్సంకరః || ౭౫ || — లక్ష్మీతి || అసాహరిః లక్ష్మీంకోభాం త్రిదేవీంచ విభృ
 తితి లక్ష్మీభృతస్తాఙ్కౌంభోధితట అధివాసాయోమాంతాః సీరదసీలభాసః సీ
 లవర్ణాః లతావధ్యఇవేత్యవమితనమాసః అన్యత్ర లతాఇవవధ్యఇతి శాకపా
 ర్థివాదితాన్వేద్యమపదలూపీనమాసః తాభిన్నప్రాయంజతఇతి సంప్రయజఃసం
 గతాః + క్షిప్రేవేలాయాం అధివేలం విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః దుర్మాణా బ
 హుకృతాః అనేకీకృతాః- సాన్విసన్వకీయవిగ్రహానిచేత్యథః వీవంచ పుల్లిం
 గతానిర్వాహః అత్తపరత్వే నపుంసకత్యాపాతాత్ || ౭౬ || సాన్విజ్ఞాతావాత్తనిన్వం
 త్రిషాన్వతీయోసాన్వీయ్రయాంధనఇత్యమరఃవశ్యతి స్త, శ్లేషసంక్షేపైయముపమా || ౭౭ ||
 అగ్నిప్రైతి || అగ్నిస్తభూమిమాన్విస్తభూతలం, ఉచ్చైఃకారం రసితారం కర్చితారం
 లాలతాంచలతాం, ఇత్యతః పతతాం ఘజానామాకాగధవాకారోయోషాంతే
 బృహత్తరంగాయస్యతలతథోక్తం ఛేనాయమానం-ఛేనముద్వమంతం + ఛేనా
 చ్చేతినక్తశ్యమిత్యేత్, కృతాఽత్వాదాత్త నేనదా, అపాంసమూహాః అపంత

సంపతిమావగానామసావసస్తారణమాశశంకే || ౭౨ || పీత్యాజలానాంనిధినాతి
గాధ్యాకద్యద్ధింగలెప్పాత్తనినైవమాంతిః | క్షిప్తాఇవందోస్సరుచోధివేలం ము
క్తావళీరాకలయాంచకార || ౭౩ || సాటోపముర్విమనిశంసదంతోయైస్థావయి
ష్యంతినమంతతామి | తాన్యేకదేశాన్నిభృతంపయోధేస్సోమృన్హసిమేఘాకపి
బలౌదదర్శ || ౭౪ || ఉద్భృత్యమైస్థైస్తతవితౌమమథం మునీంద్రైరివ సం

స్యసమూహాభ్యోన్మయ్యయః, తేనగచ్ఛంతీత్యావగాః తాసాంపతింసముద్రం, అ
సాహరిః అపస్తారణమవస్తాంగిణం ఆశశంకే తద్దర్శయోగాత్తతోత్ప్రేక్షాంచ
కృత్త్యథః || యథాహుర్నదానికాః * కుర్దై ధాతాభిరాహతేచమన
సిహాణీతమస్సంవిశాడంతాకాఘాదతిఘ్నముద్గిరితివాపాదంక్షిపన్మాధధిః | ప
శ్యేయావమసత్త్వితాసతతివ్యధాఃకరోతిక్రియాభిభృత్సస్యమేవ శామ్యతి
గతేవేగత్వపస్తారయక్ || ౭౫ || —పీత్యేతి || జలానాంనిధినాసముద్రేణ గర్భ
వగాధ్యం బేవమ్యాదివత్ + చాతుర్వణ్యాదిత్వాత్స్వభేష్యజ్జ్యోత్యయః
తదతిమాత్రమతిగాధ్యం తస్మాత్తస్మాభరాదిత్యథః, గృహ్లోపునః + ఓ
గుణః వాతోయివృత్యయఇతిగాధ్యవ్యమితిస్యోత్, పీత్యా తైపగక్రియా
పెక్షయా పూర్వకాలతా, వృద్ధింగలెప్పాత్తని స్వదేహేచందోగ్రయే నముద్ర
స్య వృద్ధిరిత్యాగమః, నైవమాంతిరమాంతీరితిద్యమానాఇత్యథః + మాతేష్వ
తరిజీవ, ఆచ్ఛిన్నవృక్షమితిసుమ్, క్షిప్తా ఉద్గిణాః ఆతిత్వేవయోతగటం పీ
త్యా అంతఃఅమానానో బహిరుద్వాంతాఇత్యథః, ఇందోదురః మరీచీరీచేత్సు
త్ప్రేక్షా, సహరిః అధివెలమధికూలం || ౭౬ || వేలాకూలవికారయోరితివిశ్వః ||
ముక్తావళీరాకలయాంచకార-అలోకయామాస, కషీనాంకలిఃకామధేనుః|| ౭౭ ||
సాటోపమితి || అమీమేఘాః సాటోషం-ససంభ్రమం || ౭౮ || సంభ్రమాటో
వసంరంభాఇతియాదవః || అనిశంసదంతోగజాంతిః ధైర్యంభోభిః ఉర్వింసమం
తతః స్థావయిష్యంతి తానితావంత్యంభాంసి వయోధేరకదేశాదేకకోణాత్ ని
భృతం నిశ్చలంయథాతథా పిబతోమేఘాకా నహరిదదర్శ, ఏతేసముద్రస్య
అపరిచ్ఛిన్నరూపత్వేవ్యజ్యతే || ౭౯ || —ఉద్భృత్యేతి | మునీంద్రైస్తతావదా
దేవ అర్థమివ మైస్థైస్తతః అంబురాశేరెవ తాయముద్భృత్య సంప్రణీతాః
కృతాః, అంబురాశింపతః తిః ప్రవిశంతీర్నదీః వచంవతఃస్తృతిః మన్వాదిస్తతః

ప్రణీతాః । ఆలోకమాసహరిఃపతంతిర్నదీస్తస్మిత్తీరైవదమివామ్బురాశిమ్ ॥ ౭౫ ॥
విక్రీయదిశ్యానిధనాన్యదాణిద్వైప్యానసాఘత్రమలాభభాజః । తరిమతత్రత్యమ్
ఫల్గుభాండంసాంయాత్రికానావహతాభ్యనన్దత్ ॥ ౭౬ ॥ ఉత్పిత్సవోతర్నదభ
ద్దురుచ్చైగః రీయసానిశ్వసితానిలన । పయాంసిభక్త్యాగరుడభ్యజస్యభ్యజానివా
చ్చిక్షిపిరెఫణీంద్రాః ॥ ౭౭ ॥ తమాగతంపిక్ష్యయుగాంతబంధుముత్సంగశయ్యా
శయమమ్బురాశిః । పృత్యుజ్జగామేవ గురుప్రమోదప్రసారిణోత్తుంగతరంగవా

హితాశవ హరిః ఆలోకయామాస శ్శ్రుతిమూలక తేన్దైవ ప్రామాణ్యత్ స్త ౭౫
తీనాం తత్త్వవాదవసతత్ప్రపేశః అనెకేవేయముపమా ॥ ౭౫ ॥—విక్రీయేతి ॥
దిక్షుభవానిదిశ్యాని దిగంతరాసీతాసీత్యర్థః, దిగాదిభోగ్యయత్, ఉయాణి మ
హానిధనాని నానాద్రవ్యాణివిక్రీయ, మూల్యేనదత్వా ఉత్తమలాభం మూల్యా
త్ దైవసన్ధానికంభజంతీతితాను త్రమలాభభాజః తత్రభవంతత్రత్యం దైవప్రమి
త్యర్థః + అన్యయాత్త్యప్, అఫల్గుసారవత్ ॥ ౭౬ ॥ ఫల్గుతుచ్ఛవసారంచేతి
యాదవః ॥ భాండం మూలభవం, పణ్యద్రవ్యమిత్యర్థః ॥ ౭౭ ॥ వణిక్షూలభనే
పాత్రే భాండంభూషాశ్వభూషయోరితి వైజయంతీ ॥ తరిమ-నామ ॥ ౭౮ ॥ (ప్రి
యాంచాస్తరణిస్తరిత్యమరః + అవిత్వోస్తృతంత్రీభ్యఈరిత్యౌణాదికఈకా
రప్రత్యయః, ఆవహతః-ఆదదానాత్ + వహతెన్నతృప్రత్యయః, దైవప్యా
సముద్రద్వీపవాసినః + ద్వీపాదనుసముద్రంయథైతి నైషికోయభ్యుత్పయఃసం
యాశ్రానంభూయయాశ్రాసాప్రయోజనమేహంతాసాంయాత్రికా వాతవ
ణిః ॥ ౭౯ ॥ సాంయాత్రికఃవోతవణిగిత్యమరః + ప్రయోజనమితరత్, అసాహ
రిరభ్యనందత్ ॥ ౮౦ ॥—ఉత్పిత్సవఇతి ॥ నదభతుస్సముద్రస్య అంతరభ్యంత
రాత్ ఉత్పిత్సవః-ఉత్పితితుమిచ్ఛవః + పతతేన్నన్నంతాదుప్రత్యయః, సని
మిమేత్వానినాశనాదేశః, అత్రలోపాభ్యాన స్యేత్సభ్యానలోపః, ఫణీంద్రాః-
నర్పాః, భక్త్యా గరుడభ్యజస్య హరేః భ్యజానివ గరీయసా అతిమహతా నిశ్వ
సితానిలన ముఖమారుతేన పయాంసి ఉచ్చైరుచ్చిక్షిపిరె- ఉత్పిత్సవంతభక్త్యుత్ప్రే
క్షా, స్వరిజేత్తాపిదాత్త నైవదమ్ ॥ ౮౧ ॥—తమితి ॥ అంబురాశిః యుగాంతబ
ద్ధం ఆపద్బంధుమిత్యర్థః, ఉత్సంగవీవశయ్యా తస్యాంశేతఇతి తం తథోక్తం
+ అధికరణశేతేరిత్యప్రత్యయః, ఆగతమభ్యాగతం తహరిఃపిక్ష్య గురువా

హుః ॥ ౭౮ ॥ ఉత్సంగితాంభుకణకౌనభస్వానుదన్వతస్సేన్విదలవాన్తమాక్ష ॥ ౭౯ ॥ ఉత్తాలతాళవ
సంసృప్తనమిరసీమంతితకతకీకాః ॥ అసేదిరెలావణస్తేంధవీసాంచమూచరైః
కచ్ఛభువాంప్రదేశాః ॥ ౮౦ ॥ లవంగమాలాకలితావతంసాస్తేనారికెళాంతరవః

ప్రమోదేన ప్రసారితాః ఉత్తుంగాస్తరంగావీవబాహవాయస్యసన్, ప్రత్యు
జ్జగామ సమైశనార్థమాగతవానివేరికియాస్వరూపాన్ప్రేక్షా ॥ ౭౮ ॥ — ఉ
త్సంగితేతి ॥ ఉత్సంగినః-ఉత్సంగసంగినఃకృతాఃఉత్సంగితాః + తత్కర్తృతీతిణ్య
స్తాత్కర్తృణిక్తః, ఉత్సంగితాః అంభుకణాఃయేనసః శేషాద్విభాషేణి కప్రత్య
యః, ఏలావనానామాస్ఫులనేన-సంఘషణైన లబ్ధగంధః ఏవంశిశిరసురభిషద
న్వతానభస్వాన్వకముద్రవాంఘ్రిఃఅధివేలంవెలాయాం విభక్త్యర్థేఽవ్యయా
భావః వ్రజతస్తన్యహరేస్సేన్విదలవాననువేలం ప్రతిక్షణం + యథార్థావ్యయా
భావః, మమజ్జ-జహర ॥ ౭౯ ॥ వేలాకాలదజలధేర్వేలాకూలవికారయోరితివి
శ్వః ॥ కావ్యలింగమలంకారః ॥ ౭౯ ॥ — ఉత్తాలతి ॥ చమూపచరంతీచమూ
చరాస్తేన్వికాః + చ రెష్టఇతిటప్రత్యయః, తైదత్తాలేమాన్నతేషుతాళననెషు
సంసృప్తతైన ప్రసృతేనమిరజైన మారుచేనసీమంతితాః సీమంతవత్సకృతాః
+ సీమంతశబ్దాన్తబంతాత్తత్కర్తృతీతిణాకర్తృణిక్తః, ణావిష్టవద్భావే విన్ద
తౌలుక్, తాఃకతకోయేషుతైతిథోక్తాః + నద్యృతశ్చైతికప్, లవణసింధో
రిమాఃలావణస్తేంధవ్యః + తస్యేదమిత్యణప్రత్యయః, హృద్భగసింధ్వితే పూ
ర్వపదస్యచేత్యుభయపదవృద్ధిః, తాసాంకచ్ఛభువామనూపభూమీనాం ॥ ౮౦ ॥
జలప్రాయమనూపంస్యాత్పుంసికచ్ఛస్తథావిభజ్యమరః ॥ ప్రదేశావీకదేశాః
అసేదిరె, పాస్త్రాః, + సీదతేకర్తృణిలిట్, అత్రోన్వభావోక్తిరనుపాసృశ్చాలం
కారా, ఓజశ్లేషసౌశబ్దసౌకుమార్యాద్యనేకగుణనువత్తిస్సప్తా ॥ ౮౦ ॥ — ల
వంగతి ॥ లవంగమాలాభిః-లవంగకుసుమమాలైః, కలితావతంసాః-కృతభూ
షణాః నారికెళాంతరిత్యవ్యయం నారికెళఫలాభ్యంతరభిత్వభావః, అవఇతిపుర
కృపదం, సమాసే ఋక్పరిత్యాదినాసమాసాంతప్రసంగాత్, బింబతః-ఆస్వా
దితాః, భక్షితాఆద్యకర్మముకాః ఆద్యపూగీఫలానియైస్తే ॥ ౮౧ ॥ ఘాంతాతు
పూగకర్మకభిత్వమరః ॥ తేచమూచరాః సముద్రాదధ్యాగతస్యాతిథేఃప్రతివ

పిపంతః । అస్వాదితార్థకము కాన్యముద్రాదధ్యాగతస్య ప్రతివత్తిమాపుః ॥
 తురగశతాకులస్యపరితఃపరిమేకతురంగజన్తనఃప్రమథితధూభృతఃప్రతిపథం మథి
 తస్యభృశంమహీభృతా । పరిచలతోబలానుజబలస్యపురస్సతతంధృతశ్చియశ్చిర
 విగతశ్చియోజలనిధేశ్చతదాభవదంతరంమహల్ ॥ ౮౨ ॥ * * * * *
 ఇతి శ్రీమౌఢకృతౌ శిశుపాలవధే మహాకావ్యే శ్రీమదాంకే తృతీయస్కంధః

త్రిం గౌరవం సత్కారమాపుః ॥ ౧ ॥ ప్రతివత్తిపదప్రాప్తౌప్రవృత్తౌ గౌరవేపి
 చతివివక్షః ॥ అత్యాధ్యాగతప్రతివత్తిప్రాప్తేః విశేషణకత్యావతంసకలనాదివదా
 భవహేతుకత్వాత్కాన్యలింగమలంకారః, తేన సముద్రదమూచరాణాంగృహ
 స్థాధ్యాగతౌపమ్యప్రతితెరలంకారణాలంకారధ్వనిః ॥ ౮౧ ॥—తురగతి ॥ ప
 రితస్తురగశతైరాకులస్య అపరిమితాశ్వస్యేత్యర్థః, ప్రతిపథం-ప్రతిమార్గం,
 + యథార్థేఽవ్యయాధావేసమాసాంతః ప్రమథితాః క్షుణ్ణాః ధూభృతోరా
 జానౌ గిరయశ్చయేనతస్య, సతు స్వయంతేషామథితస్యేతిభావః, సతతంధృ
 తాశ్రిః శోభా గమాచ యేనతస్య ధృతశ్చియః, పురోగ్రేసగరాద్వాపరిచల
 తః-పరింగచ్ఛలేః, బలారామః ఉదనజన్య హరేః బలస్య-స్వేస్యస్య ॥ ౧ ॥
 బలంస్వేన్యేబలారామశ్చ్యుభయత్రాపిశాశ్వతః ॥ అథ పరంకేవలమేకస్వేవతు
 రంగస్య జన్తజన్తమాత్రం యస్తాత్తస్యేన్యకతురంగజన్తనః, ఏకాపిజాతఏవ సత్వస్తీ
 తిభావః, మహీభృతా-మందరాద్రిణౌ, రాజ్ఞాచభృశంమథితస్య సతు స్వయంక
 స్యాపి మథితురితిభావః సతతం చిరాత్ప్రభృతి విగతశ్చియః ఉత్పత్త్యనంతర
 మేవాస్యాహరిణాస్వీకారాదితిభావః, జలనిధేశ్చ తదాప్రస్థానసమయే మహ
 దంతరం దూరగమనాదతివ్యవధానం, ఉక్తరీత్యా మహత్తారతమ్యంచ అభవత్
 అత్యోపమేచవ్యహరిబలస్య ఉపమానాత్ జలనిధేరాధిక్యవణానాత్ వ్యతిరె
 కాలజ్ఞానః, చక్షుకావళీవృత్తమ్నజభజజారౌహరయతీకథితాభువిచమ్ప
 కావళీతిలక్షణాత్ । రచితేతికెదిత్, సజభపురస్కృతౌజజరారచితాభువిదుద్ర
 దిగ్యతిరితిలక్షణాత్.....

ఇతిశ్రీమదవాక్యప్రమాణవారావరపారిణమహాపాఠ్యాయ

కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాం మౌఢవ్యాఖ్యానాయాం

సర్వోక్తపాఠ్యాయాం తృతీయస్కంధః

—మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే చతుర్థసర్గపారవ్యుః—

నిశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిర్భిత్వాత్థితంభూమిమివోరగాణామ్ | నీలా
పలన్యూతవివిత్త్రధాతుమసాగిరిరైవణికందదృ ॥ ౧ ॥ గుర్వీరజస్రందృషదన్య
మంతాదుపర్యవర్యంబుముచాంవితానైః | వింధ్యామనం దివసస్యభర్తృ
గ్గంపునారోద్ధుమిహన్నమద్భిః ॥ ౨ ॥ క్రాంతరుచాకాంచనవప్రభాజానవ
ప్రభాజాలభ్యతాంమణిసామ్ | శ్రితంశిలాశ్యామలతాభిరామం లతాభిరామంత్ర

నిశ్వాసేతి ॥ నీలాపలేరింద్రసీలమణిభిః, న్యూతాః ప్రాతాఃవిదితాః నా
నావణాః ధాతవోరైరికాదయోయస్యతం అతఏవ రత్నభాభిర్నణిభాభిస్స
హ ధూమింభిత్వాత్థితం ఊర్ధ్వంనిగతం ఉరగాణాం నిశ్వాసధూమం పూ
తాగరబాష ఎమివస్థితంరైవతకం రైవతకాశ్యాంగిరిం అసాహరిదండర్క + న్యూ
తైశీవ్యతైఃకమణీక్రైః, చ్ఛాప్తశ్శుడనునాసికచేతిఊరియగాదేశః, అత్ర గిరె
ర్విశిష్టధూమవర్ణతైస్ విశిష్టధూమత్వాప్రైక్షణాద్గుణిమి త్రజాతిస్వరూపా
ప్రైక్షా, అస్తికసర్గే నానావృత్తాని, తత్ప్రదావష్టాదవోపజాతయః, తల్లక్ష
ణము క్రమతీతానంతర సర్గాదాంత్రానగ్గంసమాప్తైరివర్ణనమేవ ॥ ౧ ॥—
గిరిందద ర్శేత్య క్రంకీదృశమిత్వాకాంక్షాయాం తమేకాన్వయేగగుర్వీరిత్యాద్యష్ట
భిర్విశినష్టి ॥ గుర్వీరితి ॥ గుర్వీర్త హఃః దృషదః శిలాః తటిరిత్యథః ॥ నిపా
షాణప్రస్తరగ్రావ్హవలాత్తానశ్శిలాదృషదిత్యమరః ॥ ఉర్యుపరి దృషదాంసమి
వోపరిప్రదేశిత్యథః + ఉపర్యధ్యధనసామీప్యతిద్విర్భావే తద్యోగాద్వి
తీయా, యథాచావామనః॥ఉపర్యాదిమసామీప్యేద్విరుక్తేమద్వితీయేతి సమస్తా
దజస్రం ఉన్నమద్భిః దేశకాలానవచ్చేదేనోత్పతద్భిః అతఏవ అంబుముచాం
వితానైః మెఘబృందేర్నిమిలైన పునర్దివసస్యభర్తృహుస్సర్యస్య మార్గం పు
నారోద్ధుం+సంహితాయారోరితిరలాపః, ధ్రువావశతిదీఘః, వింధ్యామన
నమివ వింధ్యనదాచరంతం తద్విద్యధ మానమివస్థితమిత్వథః + అచారక్య
జంతాల్లటశ్శానజాదేశః, అశ్రావిచ్ఛిన్నమేఘాన్నమనేన వింధ్యామన
త్వాప్రైక్షణాత్క్రియానిమి త్రక్రియాన్వరూపోప్రైక్షా ॥ ౨ ॥—క్రాంతమి
తి ॥ పునః నవాని ప్రభాజాలాని విభ్రతీతినవప్రభాజాలభ్యతః తైషాం మణీనాం
సంబంధిన్యా కాంచనవప్రభాజా స్వర్ణసానుప్రసృతయా రుచాదీప్సా కాన్

తపస్సుదాభిః ॥ 3 ॥ సహస్రసంఖ్యైర్గంగసంశిరోభిఃపాదైర్భువన్వ్యాప్యవితిష్ఠ
మానమ్ । విలొచనస్థానగతోష్ఠరశ్చ నిశాకరంసాధుహరణ్యగర్భమ్ ॥ ౪ ॥ క్వచిజ్జ
లాపాయవిపాండరాణిభౌతాత్తరీయకృతిమచ్ఛపీని । అభ్యాణిబిభ్రాణముమాంగ
సంగవిభక్తభస్మాసమిన్దరారిమ్ ॥ ౫ ॥ ఛాయానిజస్త్రీచటులాలసానాం మ
దేనకించిచ్ఛటులాలసానామ్ । కుర్వాణముద్విజలజాతపత్రైర్విహంగమానాం

తం వ్యాప్తం పునః శిలానాం మేఛకొడలానాం ఇంద్రనీలానాంవా శ్యామలత
యా శ్యామలిమ్నా అభిరామం తథా ఆమృతపట్నదాభిః మకరందభరిత
త్వాదాహూతభృంగాభిః లతాభిఃశ్రితంవ్యాప్తం ఇతిఃపరందవ్యంతరమేకం య
నుకంషక్ష్యతే ॥ తత్త్రతదేవాలజ్కారః ॥ అథాలజ్కారస్వధ్యుచ్ఛయఇతి
యథాసంభవమూహ్యః, యమకలక్షణంతావచ్ఛదండినోక్తం * అన్యపెతన్య
పెతాత్తాయావృత్తిర్వణనంహతేః । యమకం తచ్ఛపాదానామాదిమధ్యాంత
గోచరం ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పదయమకానాంవికల్పనా । ఆదిమధ్యాంతమధ్యా
ంతమధ్యాద్యాప్తేవసర్వతః ॥ అత్యంతబహువస్తేషాంభేదాస్సంభేదయోగయః ।
సుకరాదుష్కరాశ్చైవవన్యైఃతేతత్రైకచనేతి ॥ 3 ॥ —సహస్రేతి । సహ
స్రమితిసంఖ్యామేషాంలైః సహస్రసంఖ్యైశ్శిరోభిః శిఖరైః శీర్షైశ్చ గంగసం
తథా తత్సంఖ్యైః పాదైః పృథ్వీతపర్వతైశ్చరణైశ్చ భువన్వ్యాప్య వితిష్ఠమా
నం అవతిష్ఠమానం + సమవపరిభస్మస్థితైర్వరీషదం, విలొచనయోగ్యతేష్టా
నం యోగ్యదేశః తద్గతౌఉష్ణరశ్మినిశాకరాయస్యతం అన్యత్రేనేతీర్భూతార్క
న్దమిత్సృకః, అతఏవ సాధునత్యం హిరణ్యగర్భం బహ్మణమివస్థితమిత్సృత్యే
త్వా, సహస్రశీర్షైశ్చాకృతశ్చరీరితిభావః హిరణ్యగర్భోనిధిగర్భశ్చ ॥ ౪ ॥ —
క్వచిదితి ॥ పునః క్వచిత్ ఏకదేశే జలానామపాయేనావగమేన విపాండరాణి
శుభ్రాణి అతఏవ ధౌతం త్వాభితం యదుత్తరీయం తత్పృథిమా తత్సమాచ్ఛవి
ర్యేషాంతాని అభ్యాణి మేఘా విభ్రాణం దధానం + భృజాకర్తరిశానన్,
అతఏవ ఉమాయాః పార్వత్యాః అంగసంగెన అర్ధభాగెనవిభక్తమేకభాగస్థా
సితంభస్మయస్యతం స్తరారిమివ హరమివేత్సృపమాలజ్కారః ॥ ౫ ॥ — ఛా
యామితి ॥ పునః నిజస్త్రీణాం చటుమ స్త్రీయవననెమ లాలసాః లాలుపాః ॥
ని ॥ లాలుపాః లాలుపాః లాలుపాః లాలుపాః లాలుపాః లాలుపాః ॥ లాలుపాః

జలజాతపత్రైః ॥ ౬ ॥ స్కంధాధిరూఢోజ్జ్వలనీలకంఠా నుర్వీరుహశ్శిష్ట త
నూనహింద్రైః । ప్రణతీతానేక లతాభజాగ్రాః రుద్రాననంతానివధాఽయ
న్తమ్ ॥ ౭ ॥ విలమ్బినిలూత్పలకణఘరాః కవాలభి త్రివిలాభగౌరీః । న
వాలపాలంకృతస్తేకతాభాశ్శుచీరవశ్శైవలినీదధానమ్ ॥ ౮ ॥ రాజీవరాజీవశ
లోలభృంగం ముష్టంతముష్టం తతిభిస్తయానామ్ । కాంతాలకాంతాలలనాన్సు

స్త్రీవటులాలసానాం మదెన కించిదీషచ్ఛటులాశ్చపలాః తేన తేజలసాశ్చ + వి
శేషణయోరపి మిథోవిశేషణవిశేష్యభావవివక్షయా విశేషణసమానః, తేషాం
చటులాలసానాం విహంగమానాం హంసాదీనాం ఉష్నింజలానిజాతాన్యత్పింజ
లజాతాని పూర్వపత్తమానః, తాని పత్యాణియేషాంతైః ఉష్నింజలజాతపత్రైః
అతిపింజరీఘాతదశైరిత్యర్థః రలయోరభేదః జలజైరేవాతపత్రైః ఛాయాంకు
రాన్యథా ఏతేన నుమాతీ కమలాకరసమృద్ధిర్వ్యభ్యతే యమకరూపకయోస్సంక
రః ॥ ౬ ॥—స్కంధైతి ॥ పునః స్కంధంప్రకాండం అధిరూఢాః ఉజ్జ్వలాః నీ
లకంఠాః మయూరాః యేషాంతాః అన్యత్ర స్కంధాధిరూఢాః అంసస్థితాః
ఉజ్జ్వలాః నీలాకంఠాయేషాంతాః ॥ ౭ ॥ అంసప్రకాండయోఃస్కంధఇతివై
జయంతీ ॥ అహింద్రైః శిష్టతనూః వ్యాప్తదహాత్మకతృతదావాసత్వాదన్య
తృతమాభిషణత్వాన్వేతిభావః, ప్రణతీతాన్యనేకలతానామేవభుజానాం లతా
నామివచభుజానాం అగ్రాణియేషాంతాః అతపీవ అనంతానసంఖ్యాకరుద్రా
నివస్థితానిత్యుత్పేక్షా, ఉర్వీరుహోన్మత్తాః ధారయంతం ఉద్వహంతమ్ ॥ ౮ ॥
విలమ్బితి ॥ విలమ్బినియానినీలాత్పలాని తాన్యేవ కణఘరాః కణావతం
సాయాసాంతాః లోద్రేణ లోభ్రరజసాగౌరీః అవదాతాః +షిఢ్రారాదిభ్యశ్చ
తిజీమ్, కవాలభి త్రిః కవాలభి త్రయశ్చవ స్త్రీకాం గండస్థలీరవస్థితాః ఉపమా
నాంతిరమాహ ఉలపాః బల్బజత్యణాని ॥ ౯ ॥ ఉలపాబల్బజాఃప్రకాశితీవైజ
యంతీ ॥ నవైస్తేరలంకృతానాం స్తేకతానామభేదాభాయాసాంతాః కుటః శుచీః
శుద్ధాః శేవలినీశ్శైవలవలతీః అపఃదధానం అతఃశుచిత్వశ్చేనలత్వాన్భ్యాం విమ్బ
వృత్తివిమ్బభావేనఉపచూద్వయమ్ ॥ ౧౦ ॥—రాజీవేతి ॥ పునః రాజీవరాజీనాం
పద్మపద్మీనాం వశాః అధీనాఃలోలాశ్చలాః భృంగాయస్థితం రాజీవరాజీ
తకలోలభృంగం తరూణాం తతిభిఃసంఘైః ఉష్ణం అతపం ముష్టంతం హరంతం

రాణాంరక్షోభిరక్షోభితముద్వహస్తమ్ || ౯ || ముదేమురారెమరైస్సమే
రోరాసియయస్యాపచితస్యశృంగైః | భవతిన్మాద్ధామగిరాఃపీనామచ్ఛా
యసౌందర్యగుణామ్మోహ్యాః || ౧౦ || యతఃపరాధ్యానిభృతాన్యనూనైఃప్ర
స్తేఃమూహుర్భూరిభిరుద్భిఖాని | ఆధ్యాదివప్రాపణికాదజస్రం జగ్రాహర
త్వాన్యమితానిలోకః || అఖద్యతాసన్నముదగృతావంఠవిదధానేఽప్రవిదధా

కాంతాఃరమ్యాఃఅలకాలతాశ్చాణకకుంతలాగ్రాణియాసాంతాఃకాంతాలకాంతాః
|| ౧ || అలకాశ్చాణకకుంతలాదిత్యమరః || సురాణాం అలనాఃస్త్రియోవృర
సః రక్షోభిఃరాక్షసైః అక్షోభితమనభిఘాతంయథాతథాఉద్వహంతమ్ || ౯ ||
సన్వత్సీయానయంకశ్చిదైవతకోనామ శిలాచ్ఛయః కథమియద్వణ్యత ఇతి
శబ్దాంనిరస్యతి || ముదఇతి || మురారేః ముదేసంతామాయ అమరైఃకర్తృక
భిః సుమేరోః శృంగైః కరణైః ఆనియ ఉపచితస్యవధిఃతస్య ఆనీలైశ్శృంగైరు
పచితస్యేత్యర్థః, ఉపచయో కరణానాంశృంగాణామథాదానయనే కర్తృత్వం
యస్యశైలస్యఉచ్చాయఃఙ్మాన్వత్సం తచ్చసౌందర్యంచ తయోగుణాఃఉత్క
షాః ఉద్ధామగిరాం ప్రగల్భనాచాం కవీనాం మృషాఉద్వృతఇతి మృషా
ద్యాః మిథ్యావాచ్యాఃసభసంతి, మేరుశృంగేమసర్వగుణసమృద్ధివాదితిభావః +
రాజనూయసూర్యమృషాద్యేత్యాదినావదేఃకృజితానిపాతః ఉత్కృష్టః శ్రా
యఃఉచ్చాయఇతి ఘృణంతేనావసగఃస్యసమాససంతూపస్పష్టాద్భజ్యత్వయః
శ్రిణోభివోనుపసగఃఇతినియమాత్ ముదఇత్యాదిశ్లోకసప్తకెయచ్చజ్జన్యదృష్టో
పిశ్చేలస్సముహుర్భూనేనాన్వయః. మేరుశృంగానమ్బునైపి సంబంధకథనాదతిత
యోక్తిః || ౧౦ ||—యతఇతి || పరాధ్యాని శ్రేష్ఠాని అనూనైఃమహద్భిఃఘా
రిభిః ప్రభూతైః || ౧ || ప్రభూతంప్రచురంప్రాజ్యంఘోరిత్యమరః|| ప్రథమే స్నా
నభిః మానవిశేషైశ్చ || ౧ || ప్రస్తాస్త్రిసానుమానయోరిత్యమరః || ముహుః
భృతానిసమ్భృతాని మితానిచ ఉద్భిఖాన్యద్రశ్శీని ఆమితాన్యపరిమితాని ర
త్వాని యతశ్శైలాల్ ఆధ్యాత్ ధనికాల్ || ౧ || ఇభ్యఆఘోరధనీసాన్వీమీత్యమ
రః || ప్రపణోవ్యవహారిప్రయోజనమస్య ప్రాపణికోవణిక్ + తదస్య ప్రయోజ
నమితితకప్రత్యయః || ౧ || పణ్యాజీవాఃప్రాపణికావైదేహానైగమాశ్చతే | వణి
కఇతివైజయంతీ || తస్మాదీవ అజస్రముహుః లోకొజసః జగ్రాహ ఉపమాంబం
ధారః || ౧౧ ||—అఖద్యతేతి || ఆసన్నమాన్నత్యాత్సన్నిహితం అతప్తవఉదగృ

నే । భృంగావళీయస్యతపేనపీత రసానమత్తామరసానమత్తా ॥ ౧౨॥ యత్యాధి
రూఢేనమహీరుహోచ్చైరున్నిద్యపుష్పాక్షిసహస్రభాజా । సురాధిపాధిష్ఠితహ
స్తిమల్లలీలాంధధారాజతగండశైలః ॥ ౧౩ ॥ విభిన్నవర్ణాగరుడాగ్రజేన సూ
ర్యస్యగర్భాన్యఃపరితఃస్ఫురన్త్యా । రత్నైఃపుష్కర్యత్రుచూరుచంస్వామాదిన్యరేవంశ

తాపం దుస్సహతపంరవిం దధానేపి అరవిందధానైరవిమదధానఞ్జతివిరోధః, అ
రవిందానాంధానే నిధానఞ్జతిపరిహారః + ధీయంతెస్తిన్నితిధానం, అధికరణై
ల్యుట్, శబ్దశైవమూలావిరోధాలజ్ఞానః, యస్యగిరెతతపే నిపీతరసా నిత
రామపీతమకరందా, నమంతితామరసానిప, కరుహణి యయాభారభూతయా సా
నమత్తామరసా ॥ ౧౨ ॥ పశ్చేరుహంతామరసమిత్యమరః ॥ అతపవ మత్తా భృం
గావళీనాఘద్యతనఘద్యతెస్త, ఖదేదేదేవాదికాత్మతఃరిలజ్, అత్యంతసూర్యను
న్నిధానపిఅరవిద్యాకరవిహారాన్తధుక రాదివకరక రాత్తాపంసాపురిత్యర్థః ॥ ౧౩॥
యత్యేతి॥ యత్యశ్చేతరజతస్య వికారోరాజతః + ప్రాణిరజతాదిభ్యఞ్జత్యజ్ప్ర
త్యయః, సచాసాగండశైలశ్చ ॥ ౧౨॥ గండశైలాస్తుమృతాఃస్థూలౌపలాగిరేరిత్య
మరః, ఉన్నిద్యాణివికసితాని పుష్పాక్షిణీవేత్త్యవమితసమాసః తేషాంసహ
స్రంభజతీతతద్భాజా, అధిరూఢేన ఉచ్చైర్మహాహీరుహవృక్షేణ సురాధిపేన-
దేమంద్రేణ, అధిష్ఠితాయాహస్తీమల్లఞ్జన-తస్యహస్తీమల్లస్యని రావతస్య లీలా
మివ లీలాంశోభాంధధా, విరావతస్య ధావశ్యాదితిధావః ॥ ౧౩ ॥ హస్తీమల్లౌ
భ్రమాతంశైహస్తీమల్లౌవినాయక ఇతివిశ్వః, అత్రలీలామివ లీలామితిసాదృ
శ్యాత్తేషాన్నిదకణనాలంకారః ॥ ౧౩॥— విభిన్నైతి ॥ గరుడాగ్రజేనామరసేన,
విభిన్నవర్ణాః అన్యభావృత్తవర్ణాః, అరుణిమానమాపాదితా ఇత్యర్థః, సూ
ర్యస్య సంబంధినిః రథంవహంతితిరథాన్యః రథాశ్వాః + తద్వహతిరథయుగప్రాసం
గమితియత్యత్యయః, యత్యశ్చేలే వంశకరీరసీలేః వంశాకురశ్యామలేఃరత్నై
మఃరకతైరిత్యర్థః ॥ ౧౨॥ వంశాకురకరీరౌస్త్రీత్యమరః, వంశశబ్దస్య అమ్మా
నతామౌతోరలూనతాప్రతిపత్త్యర్థఃత్వాదపౌనరుక్త్యం అతపవ * ఏకాధావ
దమప్రయోజ్యమిత్యుక్త్వా కరికలభకణావతలసాదిషు ప్రతిపత్తివిశేషకరేషు
సద్యోషఞ్శ్యాహవామనః విశేషశ్చేదితి పరితః స్ఫురంత్యాదుచాస్సప్రభయాకర
ణేన పునఃసాన్విరుచం నిజహరితవర్ణమైవ అనిన్యరెఅనీతాః + సయతేద్వి

కరీరసీలేః || ౧౪ || యత్కౌర్జ్వుతాభిముహూరంబువాహే స్సమున్నమద్భిర్నస
మున్నమిద్భిః | వనంబువాహేవిషపావకోత్థావిపన్నగానామవిపన్నగానామ్ || ౧౫ ||
ఫలద్భిరుష్టాంశుకరాభిమర్శాత్కర్మాసవద్ధామవత్తజ్జకాస్తైః | శశంసయఃపా
త్రగుణాన్యతానాంసహ్క్రాన్తిమాక్యాన్తగుణాతిరేకామ్ || ౧౬ || దృష్టోపీతైలస్స

మహాత్వాల్ ప్రధానైకమణివిత్ * ప్రధానకర్తవ్యభేద్యైలాదీనాహూర్ద్వి
కమణామితివచనాల్ అత్యవిభిన్నవర్ణ ఇత్యేకః తద్గుణః రథాన్తానాంసస్వగు
ణత్యాగేన గరుడాగ్రజగుణగ్రహణాల్ పునస్తత్యాగేన మరకతగుణగ్రహణాల్
అపరస్తద్గుణః తమపజీవీతి సజాతీయయోస్సంకరః || తేన గిరేహూస్సృగ్మండల
పర్యంతమాన్నత్యేనస్తువ్యజ్యతే * తద్గుణఃసస్వగుణత్యాగాదన్యోత్కృష్టగుణౌ
హృతిరితిలక్షణాల్ || ౧౪ || — యత్రైతి || యత్రశైలే సమున్నమద్భిస్సముత్పత
ద్భిః అంబువాహైరుర్జ్వుతాభిః అద్భిముహూః సమున్నంసవ్యగున్నంక్లిన్నం
సిక్తమిత్యర్థః + ఉండీకైదనశతిధాతాః కర్షణక్రమదవిదేత్వాదినానిష్ఠానత్వం
విపన్నగాః విగతసర్వాః సభవంతీత్యవిపన్నగాః సపన్నగా ఇత్యర్థః తేషామ
విపన్నగానాం సగానాంవృక్షాణాం వక్షు విషపావకోత్థావిషాగ్నిసముత్థావిహ
దాసల్ సబదాథనిత్యవమానుషంగాల్ విషాగ్నిత్వోద్ధోవృక్షాణామకించిత్ర
రశతిభావః || ౧౫ || — ఫలద్భిరితి || యః శైలః ఉష్ణాంశుకరాభిమర్శాల్, అర్కక
రంపర్శాల్ కృశానొరిదం, కార్మానపంఠగ్నేయంధామతేజః - ఫలద్భిః ఉ
ద్భిరద్భిః అర్కకరసామధ్యాభివ్యంజకైరితిభావః, వతంగకాంతైహూస్సృగ్మం
తైః దృష్టాంతభూతైరితిభావః గుణానాంసంక్రాంతిం అన్యత్రగుణసంక్రమణం
సంక్రాంతగుణానిత్యర్థః పాత్రగుణాదాధారగుణసహకారాల్ ఆక్రాంతిపా
ప్తః గుణాతిరేకః కార్యవిశేషాధాన రూపగుణోత్కర్షయస్యాస్తాంశశం
సవ్యతిపాదయామాస, అర్కత్విషాంసర్యత్రసంక్రమణావిశేషసి సూర్యకాంతే
ప్యేనజ్వలనజనన దర్శనాన్వేషిత్యాపిసంక్రమ్యకారకాంగుణానామాధారగుణ స
హకారాత్కృత్విశేషాధాయకత్వమితినిశ్చయోత్రైసజాయత్యర్థః తతశ్చ
సహకార శక్తివిరహిణీరహజనక్తిమపకారిణీతిభావః వృత్త్యనుప్రాసోలంకా
రః || ౧౬ || — దృష్టశతి || ముహూద్భృష్టోపీతశైలః, మురారేః ఆపూర్వేనాద్భ
ష్టపూర్వేనతుల్యం ఆపూర్వవల్ + తేతత్తుల్యంకియాచ్యేతిరితివతిప్రత్యయః

ముహూర్మురారెపూర్వవద్విస్తయమాతతాన । క్షణక్షణాయన్నవతా ముపైతి
తదేవరూపంఽమణీయతాయాః ॥౧౭॥ ఉచ్చారణజ్ఞౌఢగిరాందధానముచ్చారణ
త్పక్షిగణౌ స్రటీస్తమ్ । ఉత్పన్నరంద్రప్టుమవెక్ష్యశౌరిముత్కన్నరంద్రాయక ఇత్యు
వాచ ॥౧౮॥ అచ్చావితాయతదిగమ్బరముద్భుతైర్గాఽ మాకృమ్మసంస్థిత ముదగి

విస్తయమాతతాన, అతిరమణీయత్వాదితిభావః తథాహి, క్షణక్షణాయన్నవతా ముపైతి
పీప్సయాంద్విభావః సవతాంఽపూర్వవద్భావం ఉపైతితియల్, తన్నవత్వో
వగమనమేవ రమణీయతాయాయాపం స్వరూపంలక్షణమిత్యర్థః । అత్రిరమణీ
యత్పీతక్షణస్య వాక్యాధఃస్యవిస్తయే హేతుత్వసమర్థనాద్వాక్యాధః హే
తుకం కావ్యలింగమలంకారః ॥ ౧౭॥ — ఉచ్చారణజ్ఞాతి ॥ అథహరివిస్తయా
సంతరం గిరాంవాక్యానాం ఉచ్చారణంజానాతీత్యుచ్చారణజ్ఞః ఉక్తికుళలః+ఆ
లోనుపసగైకకతి కప్రత్యయః నెగువభేత్వాదినా అకారాదనుపసగ్గాత్కా
ర్తౌపవహాధవతివిప్రతిషేధేనేతివచనాల్, దారుకఃకృష్ణసాదభిః ఉచ్చాః ఉన్న
తాః రణంతఃశబ్దాయమానాఃపక్షిగణాఃయాసుతాః రణత్పక్షిగణాః తటీర్దధానం
(తంపూర్వోక్త)ధరతీతిధరంపర్వతం వచాద్యచ్ ॥౧॥ అహార్యధరవప్రతాఇత్య
మరః దృష్టుఃఉత్పాముత్సుకం+ ఉత్పా ఉన్ననాఇతినిపాతః ఉత్పాంధరం ఔత్స
క్యాదున్నమితకంధరంతంశౌరిం, అవేక్ష్య ఇతివక్ష్యమాణవృత్తా రేణ వాచము
వాచ సహింఽతిజ్ఞౌవస రేవసీదతీతిభావః ॥౧౮॥ — ఇతఃప్రభృతీయమకానంతర
జ్ఞాకెమవసంతతిలకావృత్తం నియమేనాహ ॥ అచ్చాదిశేతి ॥ అచ్చాదితాన్యా
వృతాని, ఆయతాని దీర్ఘాణిదేశః అంబరంఖంబ దిగుబరాణియేనతం అన్యత్ర
అచ్చాదితం వసితంఆయతందిగేవాంబరంవాసోయేన తంతథోక్తంఉచ్చక్తేదన్న
తాంగాంభువం ఆకృమ్మవ్యాప్యసంస్థితంతథాఉదగ్రాణిఉన్నతానివిశాలానిచశృం
గాణి-శిఖరాణిమస్యతం, అన్యత్రాతాదగ్రాణిశాలేశ్వం గెవిషాణ్ణాయస్యతంఉచ్చక్తే
దన్నతంగాంవృషభం ఆకృమ్మఅధిష్ఠాయ సంస్థితమిత్యర్థః ॥ ౧॥ శృంగంఽమా
ణాశిఖరే ఇతి ॥ శాఃస్వగైవృషభేరత్నవజ్రైవ దృమసిస్త్రుతః ॥ అజః నేనేత్య
వృగ్బాణధూవాగ్నారిమ శౌర్ధలేతిదవిశ్వః మూర్ధ్నిశిఖరేఅన్యత్ర శిశిస్సు
రంతీతుహినదీధితైః ఇంద్రాః కోటిర శిశికళాచయస్యతం ఏషః గిరిశంగిరిశైవ్వం
రైవతకం జైలాసనాథమిశ్వరంచోద్వీక్ష్య భువికః నవిస్తయతై సర్వదీపి

విశాలశృంగమ్ । మూర్ఖస్సురత్తుహిందీతికొటిమెన ముద్వీక్ష్యకోభువిన వి
స్తయతేగిరిశిమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉదయతివితతోధ్వర శ్చిరజ్జావహిమక రేహిమధా
మ్నియాతిచాస్తమ్ । వహతిగిరిరయంపిలంబిఘంటాద్వయపరివారిత వారణేంద్ర
లీలామ్ ॥ ౨౦ ॥ వహతియఃపరితఃకనక స్థలీస్సహరితాశసమాసనవాంశుకః । అ
చలవషభవానివరాజతేసహరితాశసమాసనవాంశుకః ॥ ౨౧ ॥ పాశ్చాత్యధాగమి

తేత్యధః నేయంతుః మోగితా ప్రకృతాప్రకృతవిషయేతదన్తానాల్ నాపి
సమాసోక్తిః, తస్మాత్ విశేషణసామ్యజీవితత్వాల్, నాపిశ్లేషః, ఉభయశ్లేషేవి
శేష్యశ్లేషాయోగాత్ తస్మాత్ప్రకరణికాధకమాత్రవిద్యవసితాభిధావ్యాపార
ణాపిశబ్దేన అథాంతరధీకృద్వినిరేవేత్వాహుః తదుక్తంకావ్యప్రకాశే * అనె
కాధకన్యశబ్దస్యవాచక త్వేనియంత్రితే నయోగాద్యైరవాచ్యాధకధీకృద్వాన్య
పృతిరంజనమితి వృత్తలక్షణంతా * ఉకావసంతతిలకాతభజాజగౌగతి ॥ ౧౯ ॥

— ఉదయతితి ॥ వితతాః ఉధావేశృ, రశ్చిరజ్జావ రజ్జవషస రశ్చయో
యస్యతస్థి వితతాధ్వర శ్చిరజ్జావహిమక రేసూర్య ఉదయతి ఉదయమానె
సతి+అయగతావతి స్వరితేతం కేచిదిచ్చంతి తతశ్శతరిసప్తమీ తథావితతార్ధ్వర
శ్చిరజ్జావహిమధామ్నిచంద్రేచ అస్తయాతిఅస్తయమమానెసతి + యాతేశ్వత
రిసప్తమీ అయంగిరిః పిలమ్పినాఘంటాద్వయేన పరివారితస్య పరివేష్టితస్య
వారణేంద్రస్య తీలామిన లీలాఙ్కోభాం వహతి- అత్రలీలామిన లీలామితిసాదృ
శ్యాత్తేపాన్నిదర్శనాతయానూర్యాచంద్రమసావస్యకుక్షినమానకత్యావిశ్వాస్తా
వితిమహదాస్మత్సంవస్తువ్యజ్యతే భుషింతాగ్రావృత్తం * అయజినయుగ రేఫ
తోయకారోయుజిచసజౌజరగాశ్చపుష్పితాగ్రా ॥ ౨౦ ॥—వహతితి ॥ లసమా
సాః దీప్యమానాః సవా అశవోయన్యసః లసమాసనవాంశుకః+శైషికఃకప్ర
త్యయః యోచలః సహరితాః సదూర్వాః ॥ ౨౧ ॥ హరితేచదూర్వాయాం హ
రిద్వణాయతేన్యవదితివిశ్వఃకనకస్యస్థలీఃస్వణభూమిః + జానపదేత్వాదిసా
అకృత్రిమాథేజీప్ పరితావహతి నవయోచలః హరితాశేన ఖజూరేణ సమా
సంనవమంశుకం వాసోయన్యసఃహరితాశసమాసనవాంశుకః పీతాంబరోభవా
నివరాజతే దుగ్రతవిలమ్పితవృత్తం * దుగ్రతవిలమ్పితమాహ నభౌభరావిలీలక్ష
ణాల్ ॥ ౨౦ ॥— పాశ్చాత్యతి ॥ ఇహద్రాసానుమ సన్నిష్ణాఃస్థితాః జ

హసానుహనన్ని పణ్ణావశ్యంతిశాంతిమలసాంద్రతరాఁశజాలమ్ । సంపూర్ణల
బ్ధలనాలవనోపమాసమత్పరిగసగ్ధిహరిణస్యశశాజ్జమూరైః ॥ ౨౨ ॥ కృత్వా
పువతౌతమచైచ్చభృగుభోగ్ముఖ్నిగ్గాగ్నిహ్వాంజర్మురూనిర్న్యరాఘాః కు
ర్వంతిద్యాముత్పతంతఃస్తరాద్దస్వర్లోకః (స్త్రీ) గాత్రనిర్వాణమత్ర ॥ ౨౩ ॥ స్థగ
యంత్యమాశ్యమితచాతకారస్వరాఃజలవాస్తటిత్తులితకాతకారస్వరాః । జ
గతిరిహస్సురితచారుదామికరాస్సచితుఃకవ్విత్కపిశయన్రిచామికరాః ॥ ౨౪ ॥

సాక్షాత్తేషః శాస్త్రమలంకలంకస్య, పురోవర్తిత్వాన్నిష్కలశ్చక్రం అతవీవసాం
దగ్ధిరం అంశుజాలయస్సతం, అ తవీవసంపూర్ణం యథాతథాలబ్ధం లలనాలవ
నోపమానం (స్త్రీ) ముఖసాదృశ్యంయెనతం॥ని॥ ఆననంలవసంముఖమిత్యమరః కుతః
ఉత్సంగసగ్ధిహరిణస్య అంకస్థితమృగస్య శశాంకామృగచిహ్నమూర్తిర్యస్యతస్య
శశాంకమూర్తేశ్చంద్రస్య పశ్చాద్భవః పాశ్చాత్యః+ దక్షిణాపశ్చాత్పురన స్తగి
తిత్యక్ సచాసౌభాగశ్చతంపాశ్చాత్యభాగంపుష్పదేశేవశ్యంతి జనాఃచంద్రస్యా
ధః స్థిత్యాఅకశశ్చక్రంచంద్రోపరిభాగందద్యశురిత్యథః పాశ్చాత్యభాగదగ్ధనా
తిశయోక్త్యా తాదృగొన్నభ్యధ్వనిః ॥ వసంతతిలకావృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ — కృ
త్వైతి ॥ అత్రాద్రానిర్మురూరాఘాః-గిరినదీప్రవాహాః ॥ ౨౩ ॥ ప్రవాహోనిర్న్య
రోర్మురభిత్వమరః ॥ చూతన్మతాదివత్సానూన్యవిశేషభావాదపునరుక్తిః పువ
తో పుంభిఃశాల్యః + తేనతుల్యమితివతిప్రత్యయః, ఉచ్చైఃభృగుభ్యస్తపేభ్యః
॥ ౨౪ ॥ ప్రవాతస్తుతతోభృగురిత్యమరః ॥ గాగ్నిహ్వాంశిలానాం మూర్ధ్నిపాతంకృ
త్వావతిత్వా జర్మురారాశకలీఘాతాః ద్యామాకాశంప్రత్యుత్పతంతస్సంతఃస్త
రాకాశానాం స్వలోకః (స్త్రీ) శాంభేవేతేణాం అప్సరసాం గాత్రనిర్వాణమంగ
నిర్వృత్తిం కుర్వంతి * అనుష్ఠానాసమర్థస్యవానప్రస్థస్యజీర్యతః । భృగ్వగ్నిజ
లనంపాత్రైర్మరణంప్రవిధియతిఇతి విహితభృగుపాతానాం పుంసాం స్వలోక
గామినామిహోపమానత్వం శాలినీన్యతమ్ * శాలిన్యక్తాంతాగోన్ధిలోక్తై
రితిలక్షణాత్ ॥ ౨౩ ॥ — స్థగయంతి ॥ ఇహాద్రాకవ్విదిదమూజకఃగిఃఘామిః
॥ ౨౪ ॥ జగతిభువనేఘామాపితివిశ్వః ॥ శమితాశ్చాతకానాం అతఃస్వరాః దిన
స్వరాయేస్తే శమితచాతకాతఃస్వరాః * సర్వంసహపతితమంబునచాతకానా
మితి, భూగతస్య తేషాం విషాభత్వాత్ అభామంబుదానేనేవాజ్జీవయంతి
త్యథః కించ తటిద్భిః తులితానిఉపమితానికాంతాని శాతఃస్వరాణిసువర్ణా

ఉత్తిప్తమచ్చిరసితాంశుక రావల మైప్పురు తమ్మిహోడుచిరతీవతరా శిరోభిః | శ్రీ
 దైయసిర్గు రజలశ్యవ దేశమస్యవిష్వక్త చుమపతతిస్ఫుటమంతరిక్షమ్ || ౨౫ || ఏ
 కత్యస్ఫుటిక తటాంశుభిన్ననీరానీలా శ్చద్యుతిభిరురావ్యసావరత్ర | కాలిందీజల
 నియైస్తే తటిత్తులిత కాంతకాతఃస్వరాః తటితాంస్సురజే కేమామపితదవల్ స్ఫు
 రశాదితిభావః, తేజలదామేఘాః స్థగయంతి-చాదయంతి + స్థగచ్ఛాదనే చా
 రాదికః క్వచిత్ స్ఫురితాన్యులసితానిచాచూణి చామిక రాణిసువణాణి యైస్తే
 స్ఫురితచారుచామిక రాః అమీసవితుఃకరాః అతపాశ్చ కపిశయంతి | కిపిశాఃకు
 ర్వంతి క్వచిద్వృష్టిః క్వచివాతవశేఽతిమహదాశ్చర్యమితిభావః, శాకర్షరవఘ్న
 వృత్తం * (సయతాశ్చైజనయతీతుపథ్యలగ్న) సజనాయలౌచసహగన వధ్యా
 మతా || ౨౬ || —ఉత్తిప్తమితి || ఉచ్చిశాస్సిశాంకోశ్చంద్రస్యకరాః అశవా
 మాస్తాశ్చ అవలంబాయమాంతైః ఉత్తమ్మికావ్యవలంబితాని ఉదూనియైస్తేః ఉ
 దూనిచావప్తభ్యత్యథః శిరోభిశ్శిఖరైరస్తకేశ్చ అతీవతరాం భృశతిరం + అ
 తీవశద్దాభ్యుశాథాదన్యయాచామప్రత్యయః, ఉత్తిప్తమద్యమ్యధ్యుతం అంతరి
 క్షం శ్రద్ధాయః సాదృశ్యాద్విశ్వసనీయః నిర్దుకరజలమితివ్యవదేశో న్యవసారో
 యస్యతత్ దృఢతరాం నిర్దుకరజలధియః కుర్వదిత్యథః | అస్యాద్యేః తతైమ
 విష్వక్సమంతాల్ వతతి స్ఫుటంసత్త్వం ఇందుకరానుచూనిచావప్తభ్య శిరోభి
 ధ్రిణయమాణమపి దుర్ధరతావగ్భ్యుక్తదంతరిక్షమెవేదం సతుజలం సాదృశ్యా
 త్తువ్యవదేశోదుర్ధారతి సర్వతఃపాతినిర్దుకరజలంప్రేక్ష్యోప్రేక్ష్యతే తేనా
 త్నైధవిస్తారావస్యవ్యజ్యేతే || ౨౭ || —ఏకత్రైతి || ఏకత్రై ఏకస్థితాగ స్ఫు
 టికస్య యత్తటం తస్మాంశుభిః భిన్ననీరాః మిశ్రోదకాః శుభ్రజలాఇత్యథః
 అపరత్ర అపరస్మిత్కథాగే సీలాత్మనాం ఇంద్రసీలానాం ద్యుతిభిః భిరురాణిమి
 శ్రాణి అమృంసియాసాంతాః నీలనలిలాఇత్యథః ఇహాదాసరితః కలిందస్యా
 ద్యౌరవత్యం(స్త్రీ)కాలిందీ యమునా || ౨౮ || కాలిందీసూర్యతనయా యమునాశమ
 నస్యసేత్యమరః || తస్యాఃజతైః జనికాత్రుః కోభాయస్యాస్తస్యాః తత్సంగతా
 యాఇత్యథః సురాపగాయా గంగాయాః వైదగ్ధీకోభాంశ్రయంలెభజంతి వి
 దగ్ధస్యభావోవైదగ్ధీ + గుణవచనేత్యాదినా ప్రకృప్రత్యయః పిత్తా.రాదిభ్య
 శ్చైతిషమ్, సాపిషిత్తస్య బాహులకత్వాదిహవైకల్పికః అతఏవ ప్రత్యః పి

తనితశ్చియస్య గ్రయస్తేవైదగ్ధీమహపరితస్సురావగాయాః ॥ ౨౧ ॥ ఇతస్తతాస్త్రి
నిలస నిమగ్నస్సమానవప్రేమణిసానురాగాః । స్త్రియశ్చవత్సోసురసుందరీభి
స్సమానవప్రేమణిసానురాగాః ॥ ౨౨ ॥ ఉచైర్మహారజతరాజవిరాజితాసాదు
ర్వణభిత్తిరిహసాస్త్రీసుధాసవణాః । అభ్యేతిభిస్తపరిపాండురితస్తరారెరుద్వ
హ్నిలోచనలలామలలాటలీలామ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆయమతిజరతాఃప్రకామగుర్వీరలఘు
విలమ్బివయోధోపరుద్ధాః । నజితమసుమతామగమ్యరూపాః పరిణతదిగ్గిరి

త్కరణాదీకారోబహులమితివామనః । అత్ర సితాసితమణిగుణగ్రహణాత్పరితాం
యమునాసంగతగంగాశోభాసాదృశ్యాక్షేపా తద్గుణోత్థాపితానిదర్శనా, ప్రహ
షిణీవృత్తమ్ * మామృగస్త్రిదళయతిఃప్రహషిణీయమ్ ॥ ౨౪ ॥ — ఇత
ఇతి ॥ మేరొః సమానవప్రేమ తుల్యప్రథనే అతపివాస్తిన్నద్రా ఇతస్తతః మణి
సానురాగాః రత్నతటకాంతయోవిలసంతి ప్రసరంతి, కిం నమః ప్రేమయస్య
తస్మిన్నవప్రేమణి వత్సోఅనురాగేణసహవతంతఇతిసానురాగాః సురసుంద
రీభిస్సమాః సరూపాః స్త్రియశ్చ ఇతస్తతః సర్వత్రవిలసంతి-క్రీడంతి, అన్యో
న్యానురాగిణోభిరూపా శ్చేహవిలాసినస్తదనురూపాణిహరస్థానానిచనంతీతి
భానః ॥ ౨౫ ॥ — ఉచ్చైరితి ॥ ఇహద్రా సాంద్రయా సుధయా లేపనవిశేష
ణ అమృతేనవా సవణాఃనమూసవణాః + జ్యోతిజఃసవదెత్యాదినా సమాన
న్యసభానః ॥ ౨౬ ॥ లేవభేదేమృతేసుధేతినైజయంతి ॥ మహారజతరాజవిరాజితా
కాంచనరేఖా శోభితా అసాపురీవతిఃనీ ఉచ్చైరున్నతా దుర్వణభిత్తీరజ
తభిత్తిః ॥ ౨౭ ॥ దుర్వణాంరజతంరూప్యం మహారజతకాంచనేఇతిచామరః ॥ భ
స్తనా పరిపాండురితస్యపాండరాకృతస్యస్తరారేః ఉద్వహ్నిఉదతార్పిలోకచ
నమేవలలామం భూషణయస్యకస్యలలాటస్య లీలామివలీలాంశోభాం అభ్యేతి
భజతి, నిదగ్ధచాలజ్కరః ॥ ౨౮ ॥ లలామంపుద్గుపుండ్రాశ్వభూమిప్రాధాన్యకే
తుష్టివృక్షమరః ॥ ౨౯ ॥ — ఆయమితి ॥ ఆయంగిరిః అతిజరతాః అతికరినా అతిజరతశ్చ
॥ ౩౦ ॥ జరతఃకరినేజణఇతిచైజయంతి ॥ ప్రకామగుర్వీరశ్రేష్ఠాః ఘోర్లాన్ధు
ర్పరాశ్చ ప్రకామగుర్వీరః ॥ ౩౧ ॥ గురుస్తుగీష్వతాశ్చేష్టేగురౌపితరుద్గురజతిశ
ష్టాణవే + విన్నప్తవటువల్ మయూరన్యంసకాదయశ్చేతినమాసః అలఘుభిః
విలంబిభిః లంబమానైశ్చ పయోధరైర్నైః స్తనైశ్చ ఉపరుద్ధాః అవృతాఃనిల

కాస్తటిర్బిభర్తి || ౨౯ || ధూమాకారందధతిపురస్సౌవణేనవణేనాగ్నేస్సదృశితటపశ్యామి | శ్యామీభూతాఃకుసుమసమూషాశీనాఽలీలామాశీమిహతరవోబిభ్రాణాః || ౩౦ || వ్యోమస్పృశఃప్రథయతాః కలధాతభిత్తిరున్నిదగ్రపుష్పచఙ్చనం పకపింగభాసః | సామెరపీఠభిగతైః సితమ్బశౌభామైఃసభారతమిశ్రావృతపద్మి

ద్భాశ్చ || ౩౧ || స్త్రీస్తనాద్దౌపయోధరావిత్యమరః || సతతంసర్వదాఅనుమతాంప్రాణభృతాం అగమ్యరూపాః అత్యున్నతతావద్దురారోహస్వరూపాః అన్యత్ర వృద్ధతావద్గమనానహావిగ్రహాః * త్యజేదంత్యకులోద్భూతాంవృద్ధస్త్రీంకన్యకాంతభేతి గమననిషేధాదితిభాసః, పరిణతాస్తిర్భగ్వంతప్రహరణః దిక్కరిణో దిగ్గజాయానుతాః పరిణతదిక్కరికాః || ౩౨ || తిర్యగ్వంతప్రహరస్తు గజఃపరిణతోమతఇతిహలాయుధః + ఇనస్త్రీయామితిసమాసాంతకప్రత్యయః, అన్యత్ర పరిణతాః కిణీభూతాః దిశోదంతక్షువిశేషాః కరికాఃనఖసృణాశ్చ యాసాంతాః || ౩౩ || దిగ్గజ్వంతవద్రులాకారంకరికానఖరైఖకెతియాదవః || తటిఃబిభర్తిఅత్యవ్యక్తతటవిశేషణ మహిమ్నా అప్రకృతస్వధాంగనాప్రతితెస్సమాసోక్తిరలజ్జారః- పుష్పింతాగ్రావృత్తం ఉక్తమ్ || ౩౪ || —ధూమేతి || ఇహాచాపురంగే వణేనఅగ్నేస్సదృశిసమానై అగ్నిసమానవణఇత్యర్థః సౌవణే-సువణావికారే. తటే కుసుమసమూషాశీనాఽస్థితాం + లావదిభ్యశ్చైతినిష్ఠానత్వం, అశీనాం-భృంగాణాం, ఆలిం-ఆవలిం. బిభ్రాణాః అతపిత శ్యామీభూతాః అమితరవః ధూమాకారం-ధూమసామ్యం, దధతి త్వంవశ్య స్వణాతటమగ్నివద్భూతి స్వణాతటే శ్యామాస్తరవోధూమపద్భూతీతు్యపమాలజ్జారః-జలధరమాలావృత్తమ్-తల్లక్షణంతూక్తమ్ * అర్భ్యంసైస్సాస్సజ్జలధరమాలాభూస్తావితీలక్షణాత్ || ౩౫ || —వ్యోమేతి || వ్యోమస్పృశః-అభ్యుక్తమాఃఉన్నిద్యేః వికసితైః పుష్పైర్విత్తైః ఉన్నిదగ్రపుష్పచణాః + తెనవి త్రశ్శుంచుప్పణపావితీచణపుత్యయః- తెచతేదమృకాశ్చ తద్యత్పింగభాసః పిఙ్గళేషణాః కలధాతభిత్తిః-కనకకుడాని || ౩౬ || కలధాతంచూప్యచామోరితివిశ్లేషః || ప్రథయతా-ప్రకటయతా, అతపవసామేరపీం-సుమేరునంబునిని, 'నితంబశోభాం-కటకలక్ష్మీం, అధిగతేన ప్రాప్తవతా + గత్యథాకర్తృకత్యాదినాగమేకతేరిక్తః ఏతేన రైవతకాద్విత్తా భరతస్య రాజ్యఇదంభారతం-భారతాఖ్యంవషణంభరతఖండమిత్యర్థః || ౩౭ ||

భాతి || 3౧ || రుదీరచిత్రతనూరుహళాచిభిఃప్రచలితైఃపరితఃప్రియకన్యజ్జేః | వివి
ధరత్నమయైఃప్రతిభాత్యసావవయవైరివజంగమతాంగతైః || 3౨ || కుశేతయైరత్య
జలాశయోషితా ముదారమంతైకలభావికన్యరైః | ప్రగీయతైఃసిద్ధగణైశ్చయోషి
తాముదారమంతైకలభావికన్యరైః || 33 || అసాదితన్యతమసానియతైర్నియోగా

స్వాద్యప్రహేలోకధాత్యైవేవత్సరేవషమప్రియామిత్యమఃః || ఇళాన్యతన
దిళాన్యతనషమివవిభాతిత్వపమా || నవఖండన్య జమ్బూద్వీపస్య హిమా ద్రౌర్ద
క్షిణభూఖండం హైమవతాపరనామకంభారతంవషం తస్యేవ సుమేరుయోగా
తాన్యమేరవాపరాఖ్యం మధ్యఖండం ఇళాన్యతనషం అతవవ * నామ్నేదం
భారతంవషం హిమా ద్రౌస్తచ్చదక్షిణమ్ తైహైమవతం నామవరేషన్యవము
న్నయేత్ || ౧ || ఇళాన్యతసామేరవః సుమేరొఃపరితాహితతివైజయతీ || 3౧ ||
రుదీరతి || అసాగిరిఃరుదీరరుజ్జ్వలేశ్విత్రైర్నానావర్ణైస్తనూరుహేలోకామ
భిశ్శాలంతత్తితథోక్షైః- పరితఃప్రచలితైః సంచలద్భిః ప్రియకాః కలశకృ
తయోమ్మగవిశేషాః || ౧ || ప్రియకోరోమభిద్యక్తమృదుశ్చమస్యతైః సేరితి
వైజయతీ- తైహాన్యజ్జేః సమూహేః జంగమతాంచరిష్టుతాం గతైరివిధరత్న
మయైః అవయవైస్సాన్వితైః ప్రతిభాతిత్వత్పైర్మా- ద్దుతవిలమ్పితంవృత్తం
|| 3౨ ||—కుశేతయైరితి || అత్యాదౌ-జలాశయోషితాః జలాశయేషు హృదేషు
ఉషితావసంతః+గత్యర్థాకర్తృకత్వాదినావసేః కర్తరిక్తఃసంప్రసారణం+మతిబు
ద్ధిపూజార్థశ్చైతిచకారాదప్రమానార్థతాకలభాః త్రిశతద్వయైః+కరిణిః || ౧ ||
త్రిశతద్వయైః+స్థుకలభోవిక్రోవింశతివాషికైః+ఇతి వైజయతీ-వికన్యరైః వికన
నశీలైః + ధౌశభాసపినకసావరచ్ఛకుశేతయైశ్చతవత్రైః || ౧ || శతవత్రింశశతయ
మిత్యమః || ముదాప్రీత్యా రమంతేక్రీడంతి, కరివిహారాహారాణాంకమలాకరాణా
మయమాకరఇతిభావఃకించకలాఅవ్యక్తమధురావికారోమాససోభావఃసప్రయో
జనమేషాంభావికాఃఉద్దిపకరాజత్యర్థఃకలాభావికాశ్చస్వరాష్ట్రాదయోయేషాం
తైః కలభావికన్యరైః సిద్ధగణైస్సురసః ఘోయోషితాన్వస్త్రీణాం, అంతేసమి
పేఉదారముచైఃప్రగీయతేచభూన్వర్గోయమితిభావః || 33 || అసాదితన్యతి || ఇహ
దౌఅమూర్తహృషధయః నియతైర్నియోగాత్ అస్థికాలైస్తమయఇతిదైవ
శాసనాత్ తమసాఅంధకారేణ తత్ప్రాయేణ స్వసనేనచ అసాదితన్యాకాంతస్య

దాకాంతతఃపునరవఃప్రవేశనకాలమ్ । వత్సస్త్విమామిహమహాషధయఃకళే
త్రీస్థానంపరైఃసభిభూతమమూర్షహన్తి ॥ ౩౪ ॥ వనస్పతిస్కంధనిష్ణబాలవ్ర
వాళహస్తాఃప్రహవాశవాత్రి । పుష్పేక్షజైర్లమ్భితలోచనైర్వా మధువ్రతవ్ర
తస్యతైర్వ్రతత్యః ॥ ౩౫ ॥ విహగాఃకదంబసురభా విహగాఃకలయంత్యనుక్షణ

పునఃపక్రమణేన పునరావృత్త్యా కాలంసమాగమకాలం ఆకాంతతః పునరాగ
త్యనఃగంతుమిచ్ఛతేఇతిభావః త్విమాంషత్యనుసృజ్యస్య సంబంధపరైస్తేజాంత
రైః పురుషాంతరైశ్చ అనభిభూతమతిరస్క్రృతం అనువహతంచకళేత్రీస్థానం క
ళేత్రీమాతానాంతిమాంస్థానం నహంతిస్థితినిర్వహంతీత్యర్థః (స్త్రీణాంస్త్రీ)ప్యే
మక్షణంకావ్యమితిభావః గోపితాకేచిదాపదిన్యాసీకృతాని కళత్రాణీసంరక్ష్య
కాలాంతరేసాఘ్యస్త్వస్తేష్యవృత్తంతి తద్వదోషధయోపిత్విషః త్విమాంష
త్యసృజ్యంతీత్యర్థః ఏతిచ్ఛతాసాంసూర్యాస్తమయే వ్రజ్యలనాదుదయే వివర్య
యావోపవర్యతే, అత్రవిశేషణసామ్యాదర్కాదీనామాషనాది సామ్యప్రతితే
స్సమాసాక్రిలంకారః ॥ ౩౪ ॥ — వనస్పతీతి ॥ అత్రాద్యో వనస్పతయోవృ
త్తాః॥ని॥ వనస్పతిరవృక్షమాత్మేచినాపుష్పైః ఫలమృమిషతివిశ్వః । వతయశ్చ
స్ఫురంతి తేషాన్స్కంధేషు ప్రకాండేషుఅంసేషుచ నిష్ణాస్సకాః బాలవ్రవా
ళాః బాలపల్లవాహస్తాశ్చనయాసాంతాఃతథోక్తాః మధువిస్రతియన్తి భుంజతఇ
తిమధువ్రతాః మధుపాః తేషాం వ్రాతేనబృందేన వృత్రైఃశస్త్రైః । అతఏవలం
భిశాః ప్రాపితాః లోచకాస్తారకాః కజ్జలానిదయైస్తేర్వాత్రైఃపస్థితైరిత్యుత్పై
తా + ఇవార్థేవాశబ్దః తద్వదుత్పైత్రాయాంచోక్తః॥ని॥ లోచకోమాంస
పిండోగ్రదక్షితారెచకజ్జలఇతివిశ్వః పుష్పేర్లమ్భితైరిన పుష్పేక్షజైః ఉపలక్ష్
తాః వ్రతసృజ్యతాః ప్రమదాశ్చవలక్ష్యంతేఇతిశేషః + నవ్రసిద్ధక్రియాధాన్య
హారహాషధత్యాహవామనః లింగాధ్యాహారవదితి ॥ ౩౫ ॥ — విహగాఇతి ॥ క
దంజేస్సూభిః సుగుంధిఃతస్మిన్కదంబసురభౌఇహహౌ విహగాఃపక్షిణః అను
క్షణం వ్రతిక్షణం అనేకేషువిభాః లయావిచ్ఛేదాయస్మిన్ కర్తవ్యతద్యథాత
థాగాఃవాచః శబ్దానిత్యర్థః ॥ని॥ అజనెనేత్రదిగ్బాణధూవాగ్వారిమ గౌర్వ
తేతివిశ్వః కలయంతి కిందధూతాని కమ్పితాని నవానీపవనానికదమ్బకమ్నాని
యేననః ధూతనవనీపవనః ॥ని॥ తూలంచనీపగ్నియక కదమ్బాస్తుహలిప్రియ ఇ

మనెకలయమ్ | భృమయన్తుపైతిముహురభృమయంపవనశ్చధూతనవనీపవనః ||
విద్యద్భిరాగమవరైర్విపృతఃకథంబిచ్చుక్తాపిమర్గృహజనిశ్చితధీభిరన్యైః |
శ్రేయాణాద్విజాతిరివహస్తమభూనితః | గూఢార్థమేవనిధిమన్తగణంబిభర్తి ||
౩౭||విమోక్ష్యబహుమనుతేరుంగవక్త్రైర్మృత్యువ్రంశముఖమిహానిన్నరంజితాయా
యాః | శ్లిష్యన్తముహురితరోపితంనిజస్త్రీనుర్ముంగస్తనభరణజ్ఞభీరుమధ్యామ్

త్యమరః- అయంపవనశ్చ ముహుః అభ్రంమేఘం భృమయన్ ఉపైతి ప్రమితా
క్షరావృత్తం * ప్రమితాక్షరాసజనస్తేరుదితేతిలక్షణాత్ ||౩౬||— విద్యద్భిరితి
ఏషాద్విశ్రేయాణా శ్రేష్ఠః ధారణపటుః ద్విజాతిహ్యైర్హణ్యవ అగమోనిధిక
ల్పః మంత్రశాస్త్రంచ సవీపవరంప్రధానంయేషాంలైరాగమవరైః విద్యద్భిఃశి
ధీనాం మంత్రాణాంజ్ఞ సాధనవిశేషజ్ఞైః కథంబిచ్చివృతంస్వరూపతః ప్రకాశి
తం నాస్తినిశ్చితాశ్చమిత్రమితి నిశ్చయాత్తికాధ్యైషాం తైరినిశ్చితధీభిః అ
న్యైరశాస్త్రజ్ఞైః శృత్వాపిశహనిధిరసి - ఈదృజహిమాసామంత్రాణామితిచ ఆ
ప్రగుమముఖావాకాణ్యకాపి దుర్గ్రహందుస్సాధం అమాని దుఃఖానివినాసిచ
హంతుండక్షంసమర్థం ||౩౭|| దుఃఖైర్నాస్యసనెష్వమమిత్రవైజయంతీ గూఢస్సంవృ
తః ఆర్థోధనమభిధేయంచ యస్మిన్తం గూఢార్థనిధయోమంత్రాణ్యవ అన్యత్రని
ధయశ్చమంత్రాః నిధిమంత్రాః తేషాంగణంబిభర్తే ద్విజాతిర్మంత్రగణమివనిధి
గణంబిషంబిభర్తి త్యవమార్థః ||౩౮||— విమోక్ష్యమితి || ఇహాచా తురుంగస్య
వక్త్రమివవక్త్రం యస్యసః తురుంగవక్త్రం దేవయోనివిశేషః + ప్రముఖ
మానపూర్వపదస్య బహువీహివాహోహో హాహోతరపదలంపశ్చేతి ఉష్ట
ముఖవత్సమాసః బిమ్బకల్పః ఓహోయస్యతద్విమోక్ష్యమిత్యవమాలజ్ఞాః +
ఓహోవ్యయోస్సమాసేవేతి పరయూపం ప్రియాయాః ముఖంచుమ్మవ్రం కిన్నరం
మానుషముఖం అశ్వంగుదేవయోనివిశేషం బహుగురుయథాతథా మనుతేతి
వబుధ్యతే తురుంగవక్త్రస్య చుమ్మనాసవృవాదితిభావః ఇతఃకిన్నరంపి ఉ
త్తుంగేనస్తనభరణయోభంగః తస్మాద్భీరుమధ్యోయస్యాసాంనిజస్త్రీంస్వస్త్రీం
+వామేశసారిత్వాదినావికల్పాదియజాదేశాభావః ముహుఃశ్లిష్యన్తం మానుషా
జ్ఞతాప్రదాలింగన్తం తురుంగవక్త్రంబహుమనుతే తురుంగవపుషః కిన్నరస్యఆశ్లే
షాసవృవాదితిభావః దుర్లభంహిపిరియంభవతీతి రహస్యం మధ్యస్యాభంకేభిభం

యదేతదస్మిన్తటఃపథాతివనంతతానేకతమాలతాలమ్ | సపుష్పితాత్రస్థగితా
 ర్కరశ్చావనస్తతానేకతిమాలతాలమ్ || ౩౯ || దన్తాజ్వలంసువిమలోపలమేఖ
 లాంతాగ్నద్రతచిత్రకటకానుబృహస్పితమ్ముః | అస్థికవృజ్ నిఘనకొమలగ
 ణ్డశ్చేలానార్యోనురూపమధివాసమధిత్యకాసు || ౪౦ || అనతిచిరోజ్ఞితస్యజలదేన
 చిరస్థితబహుబుద్ధ్యదన్యపయసానుకృతిమ్ | విరళఃకీర్ణవజ్రశకలాసకలామిహ
 గోక్తైరతిశయోక్తిః ఉపమయాసంన్యజ్యతే ప్రహర్షివృత్తముక్తమ్ || ౪౧ ||
 యదితి || అన్యద్రేరనుతటంతటేషు విభక్త్యర్థైరన్యయాభావః తతాఃవిస్తృతాః
 అనేకేబహవః తమాలాఃతాలాశ్చ యస్థికత్రతతానేకతమాలతాలం యదేత
 త్పురోవర్తనంవిభాతి స్థగితార్కరశ్చాతిరోహితాతపే'అనంతతానెలపారవిస్తా
 రే అత్రవనైకతమాలతా కావాలతా అలమత్యంతం పుష్పితాసంజాతపుష్పిన
 భవతీతిశేషః సర్వాపిపుష్పితాశ్చత్యర్థః || ౪౨ || దన్తేతి || అస్థికా అ
 ద్దాదన్తాః నిఘంజాః దశనాశ్చ || ౪౩ || దన్తానిఘంజేదశనఇతివిశ్వః తైరుజ్వలా
 సురుదిరాసు సదృశైర్నిశ్చిత్రాణికటకానిసానూనివలయానిచయాసాంతాసు|| ౪౪ ||
 కటకంపలయేసానావీతివిశ్వః అధిత్యకాసుడౌర్ధ్వధూమిమ || ౪౫ || ఉపత్యకాద్యే
 రాసన్నధూమిహర్షమధిత్యకేత్యమరః + ఉపాధిధ్యాంత్యకన్నాసన్నారూ
 ఢయోరితి అధిశబ్దాంత్యకస్పృత్యయః విమలోపలాః ఉజ్వలశిలాః ఉజ్వలమణ
 యోవా మేఖలాః కాఞ్చ్యుః నితమ్పథూమయశ్చ || ౪౬ || మేఖలాభిర్యుధైస్సాన్య
 త్కాంచీశ్చేలనితమ్పయోరితివిశ్వః తాభిరన్తారమ్యాః || ౪౭ || మృతావసంతేరమ్యే
 సమాస్తావస్తత్యవ్యతి ఇతిశబ్దార్థవః||బృహన్తోనితమ్ముః కటివశ్చాద్భాగాః శిఖ
 రాణిచ యాసాంతాః || ౪౮ || నిఘమ్పారోధసిస్కన్దే శిఖరేపిక తెరధఇతివిశ్వః
 ఘనాః విపులాఃకొమలాశ్శక్త్యాః గండశైలాఃగండస్థలాని స్థూలౌపలాశ్చ యా
 సాంతాః నాద్యఃఅనురూపమిచ్ఛాసదృశం ఆత్మసదృశంచ అధివాసంవ్రజన్తి అ
 త్రనారీణామధిత్యకానాంచ ప్రకృతిశ్వాత్మేవలప్రకృతగోచరాశ్చైయాత్థాపితా
 తుల్యయోగితాఅతపవోభయవిశేషణానిఉభయత్రవిభక్తివిపరీణామేనయాజ్యాని||
 ౪౦||—అనతీతి || ఇహాద్య- విరళంయథాతథా విశేణాఃప్రసరణశిలాః వజ్రశక
 లాః శ్వేతహీరకఖండాని- యస్యాంసాధౌతాశుభ్రా-కలధాతమహీరజతథూమీః
 జలదేన-అనతిచిరోజ్ఞితస్యతక్కాలము క్రస్యశుభ్రస్యేతిభావఃచిరస్థితాఃచిరస్థా

విదధానిధాతకలధాతమహి ॥ ౪౧ ॥ పజాయంత్యాజనైస్సంగమేకాన్తతస్తర్క-
యంత్యాసుఖంసంగమేకాంతతః । యోషయేష స్తరాసన్నతాపాంగయాసేవ్య
తేనకయాసన్నతాపాంగయా ॥ ౪౨ ॥ సంకీర్ణకీచకవనస్థలితైకవాలవిచ్ఛేదకా-
తరధియశ్చలితుంచమర్యః । అస్తికమ్మదుశ్చసనగభృతదీయంభ్రనిర్వత్సవనశ్శుతి
సుఖాదివనోత్సహంతె ॥ ౪౩ ॥ ముక్తంముక్తాగౌరమహక్షీరమివాభైర్భావపీ

యినః బహువశ్చ బుద్ధుదాజలస్సోహః యస్తికల్ తస్యవయసోంభసః స
కలాఅనుకృతి సమగ్రసాదృశ్యం విదధాతి, అత్రమేఘాఙ్గతజలస్య చిరస్థిత
బుద్ధుదాసంబంధేపిసంభావనయాసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః కుశరీరుతవృత్తంత
ల్లక్షణంతూక్తం * వసుకుశరీరుతంసజభజేలకగయుగితిలక్షణాల్ ॥ ౪౧ ॥ — వ
జాయంత్యేతి ॥ ఏకాంతతః ఏకాంతైరహసీత్యధః కాంతతఃకాంతేన ప్రియేణ
సహఉభయక్రాపి సార్వవిభక్తిస్తసిః సంగమేసతిసుఖం తర్కయంత్యాకృత్ప్రి
క్షమాణయా విస్రంభవిహారమాకాక్షమాణయేత్యధః, అతేపవజనైస్సంగం వ
జాయంత్యా కుతిః స్తరణానన్నతాపానిప్రావజ్యరాణి అంగానియస్యాస్తయా
స్తరాసన్నతాపాంగయా+ అంగగత్రకంశేభ్యశ్చేతి వక్తవ్యమితిశీమావికల్ప
దిహపక్షేహి, సన్నతాసమావహంగాయస్యాస్తయాసన్నతాపాంగయా స్తర
తాపాత్కూణిత నేత్రాంతయా, అనెకయాయోషయాఅనెకాభిర్యోషాభిరీకృ
ధః జాతావేకవచనం ॥ ౧ ॥ స్త్రీయోషిదబలాయోషేత్యమరః ఏయోద్రిః సేవ్య
తే, ఇచ్ఛావిహారస్థానానీహసంతితిభావః, స్రగ్వీణీవృత్తం * రైశ్చతుర్భిర్య
తాస్రగ్వీణీసవృత్తా ॥ ఇతిలక్షణాల్ ॥ ౪౨ ॥ — సంకీర్ణకీచ ॥ అస్తిన్నద్రాసంకీ
ర్ణాః మిథస్సదప్తాః కీచకాః జేణువిశేషాః ॥ ౧ ॥ వణపఃకీచకాస్తేస్య ర్యే
స్వనంత్యనిలార్థతా ఇత్యమరః, తేషాంసనేష్ఠలితస్య ఏకస్యచాలస్యఏకరోష్ఠః
విచ్ఛేదాత్కాతరాత్రస్తాధీర్యాసాంతాః చమర్యః మృదుశ్చసనో మండమాశ
తః గర్భయోషాంతేభ్యః తదీయరంభేభ్యః కీచకవివరేభ్యః నిర్వహానిగచ్ఛ
తః స్వనస్యశ్శుత్యాశ్రవణసయశ్చుఖంతస్తాదివేతి వేత్తూప్రేక్షా చలితుం
నోత్సహంతే వస్తుతస్తువాలప్రియకాదీతిభావః + శకభ్యవైక్యాదినాతుముస్ప్రి
త్యయః ॥ ౪౩ ॥ — ముక్తమితి ॥ ఇహద్రాంతరీకానా మహానీలదళాః ఇంద్ర
గ్రీవిశేషఖండాః యాసుతాసు ॥ ౧ ॥ సింహశస్థాకరోద్భూతా మహానీలాశ్చ

నామ

మామహాకావ్య-సవ్యాఖ్యాన-చతుర్థసర్గ

షష్ఠీతీర్థసమహాసీలదళాను । శస్త్రీశ్యామైశుభిరాశుద్యుతమంభశ్చాయా
మచ్చామృచ్ఛతినీలనలిన్య ॥౪౪॥ యానయయాహ్రియమన్యవభాభ్యస్సారత
రాగమనాయతమానమ్ । తేనసహహవిభర్తిరహస్త్రీసాగతరాగ మనామత
మానమ్ ॥ ౪౫॥ భిన్నేమరత్నకిరణైఃకిరణైష్యహేందోయచ్ఛావవచే రువగతేమ

మతాః ఇతి భగవాన్గస్త్యః వాపీమదీర్ఘికాను అబ్రేమోఘైఃముక్తం శ్చ
ష్టం ముక్తాగౌరంఘా కిశకుభ్యం, అతపనక్షీరమివస్థితం అంభశస్త్రీచ్ఛురికా॥ని॥
సౌభచ్ఛస్త్రీచాసిపుత్రిచ ఛరికాచాసిధేనుకేత్యమరః, +బహుద్విభ్యశ్చైతిఙ్మ
శస్త్రీసత్ శ్యామైః అంశుభిః అంతగఃతేంద్రసీలమరీదభిః ఆశుద్యుతంఘోలితం
ఛరితంసత్ సీలనలిన్య సీల్యాభ్యాషధివత్సరసన్య॥ని॥ సీతకాలాక్లితకిత్యమ
రః అచ్చాం ఛాయాం కాంతింబుద్భుతి తత్సద్భవీంఛాయాంగచ్ఛతీభ్యధః అ
తానిదన్యసాలంకారః సవముక్తాగౌరంక్షీరమివశస్త్రీశ్యామైరితి వోవమాత్రయే
ణఅంతీర్థసమహాసీలదళానువాపీష్వితి వదార్థమౌశుక కావ్యలింగేత అంశు
భిః ద్యుతమితీహృదైవచోడ్ధాపిత ఇత్యంగాంగీభావనసంకరః,క్షీరమిదేత్యనేన
ఇంద్రసీలానాం శైవస్త్వంసూచితం * క్షీరమభ్యక్షిపేన్నీలం క్షీరంఛన్నీలతాం
వృజేత్ । ఇంద్రసీలమితిభ్యాశమితిలక్షణసంభవాత్ ॥ లెచాగ్నివీరసోఽమానే
న తద్వణాఽవేతినూచితమ్ * సీతరసనిభాఃకేచిచ్ఛుష్ణకంతనిభాః వరఇత్యాది
నా అగస్త్యరత్నశాస్త్రేబైమామేకాదశవిధచ్ఛాయాభిధానాదిః।మ త్రమయూ
రన్యత్తం * వదైరంఘైర్మామయస గామ త్రమయూరమితిలక్షణాల్ ॥ ౪౪॥ —

యేతి ॥ ఇహాద్యై, అన్యవభాభ్యః స్త్ర్యంతరేభ్యః + పంచమివిభక్తేఇతి శం
చమి, సారతరంశైష్టతరం ఆగమనంయస్యాస్సాసారతరాగమనాన్లాఘ్యసంగ
మేత్యధః, యాస్త్రీమతమానంన్యస్యాస్త్రీప్రయతమానం పౌర్ణాయమానమి
త్యధః+యతీప్రయత్నై, శానన్, ప్రియంనయయా సాతథాపతిహారాఃస్త్రీ
రహః తేనప్రియోణసహాయతమానం అదీర్ఘరౌషం యథాభవతితథా! రత
రాగంసురతాభిలాషం, విభర్తి, ఆయమతిమానవతీరపి సద్యవినోద్ధీపయతీతి
భావః దోధకన్యత్తం* దోధకన్యత్తమిదంభభాగావితిలక్షణాల్ ॥౪౫॥ —భి
న్నైష్వితి ॥ ఇహాద్యై ఇందోకిరణేమ ఉదంచచ్ఛావాంచశ్చతైరుచ్ఛావవచైఃఅ
భికిరణైఃధరిత్యధః ॥ని॥ ఉచ్చావచంనైకభేదమిత్యమరః + మయూరన్యంనకాది

సహస్రగ్రంథామి నోమాపి నూనమహిమాంకురసాకిలతివ్యాకోచకోకనదతాం
 దధతేనలిన్యః ||౪౬|| అవిశంకిమంకపరివతానోదితాశ్చలితాఃపుటాఃకతిముపైతు
 మాత్తజాః | అనురోదితవకరుణానవత్రిణాంవిరుతేనవత్సలతయైషనిమ్నగాః||౪౭||
 మధుకరవిటపానమితాస్తరుపక్షీబిణభ్రాన్యవిటపానమితాః | పరిపాకపి
 ఘృణావహోచ్చనీచాహోబచావ పరావక్ష్యపదనిశ్చప్రచాకిచనాకుతా
 భయానీతి తిత్తురుమెనివతసాత్సాధుః రత్నకించైర్భున్నేమమిశ్రేమ అతివినన
 హస్రగ్రంథ్యాండపగలేచు సత్సనలిన్యః ప ద్విన్యః ||౫౦|| సశంపద్దేనభుత్పదాభి
 శాశ్వతః అసాప్రకాశమానః ఆహిమాంకుఃకిలతి సహస్రకిరణత్వాత్సూర్యవీచ
 తి సంధావనాబుద్ధ్యోన్మితః||౫౧|| వాతానంభావ్యయోః కిలేత్యవరః | దోమాపి
 రాక్రావపీన ప్తమ్యభేవ్యయమ్||౫౨|| దివాహ్నిత్వభదోమావన కంచరజనావితీ
 త్యమరః వ్యాకోచకోకనదతాం వికచపద్ధశాం దధతే, స్వీకుర్వతి నూన
 మిత్తుత్ప్రేక్షాయాం ||౫౩|| అథరక్తసరోదహంరకాశ్చల కోకనదమ్||వ్యాకోచ
 వికచస్ఫుటాభిచామః, ఇహదేవభూమిశాన్నిత్యపద్మానలిన్య ఇతిభావః ఇ
 హాభలిసీసాం దోమాతనవికానానంబంధేపి తత్సమృద్ధరూపాతిశయోక్తి మూల
 యాతస్యేందావర్కభ్రాన్నిమిత్తకత్వాత్ప్రేక్షయా భ్రాన్నిమదలజ్జారో
 వ్యజ్యతే ||౫౪||—అవిశజ్జమితి || అవిశజ్జంనిశ్శజ్జం, అజ్జవరివతానో
 మాస్సంగలుతనేమాదితాఃపరిచితాః పతింభరారముపైతుం పురోగోచరితాః
 ప్రయాతాః అత్తహాస్వసంభవాః దుహిహాశ్చ నిమ్నగాఃపదీః కరుణావదీనన
 పత్రిణాంపక్షిణాం విరుతేనోక్తానన నిమిత్తేన వీయావిః వత్సలతయావాత్సల్య
 శ్చప్రేక్షైత్యభావః ||౫౫|| అమాన్సిగ్ధసువత్సలభ్రమరః +వత్సానంసాభ్యాంకా
 మబలభి లచ్ఛప్రత్యయః, అనురోదితవాసుకోశతివత్సల్యైర్హేక్షా+రుదభ్యవ
 జ్ఞాభ్యభిగూః రుదాదిభ్యసాన్విరృధాతకభిదాగమః ||౫౬||— మధుకరతి||
 మధుకరావనవిటాః తేమాంపాన చుష్పసం ఇతాః ప్రాస్తాః+ఇణఃకతారిక్తవి
 టపైశ్శాఖానిస్తారైః ఆనమితాఃవిటపానమితాః ||౫౭|| విస్తారోనిటవోష్ట్రీయా
 మిత్సమరః తరుపక్షీఃపిభ్రతః అన్యోద్యో రోధోనితమృతః గళతాపతతా, పరి
 పాకేన పిశగీనాం లతానారజఃపుష్పరెణుః తేనపరిపాకపిశంగలతారజసా,
 కపిశంపిశంగంసత్ చ గాన్ధీవ్యతే మాత్రావృత్తైస్త్రియమార్యాగిరిష్టగణా

అక్షరములు ముఖమున కాయేనవ్యాఖ్యానె-చతుర్థసర్గ.

తంగలతారజసారోధశ్చ కా స్తికపితంగలతా || ౪౦ || పా గ్భాగతఃపతదిహేదః
ముపత్యకాసుశృంగారితాయతమహాధకరాధిమంధః | సలక్ష్యతేవివిధరత్నైః
రానువిద్ధమూర్ధ్వఃప్రసారితసురాధిపచాపచారు || ౪౧ || దధతిచవికసద్విదిభి క
ల్పదుఃప్రతుసుమైఃభిగుమ్భితానితైతాః | క్షణమలఘువిలమ్బిపింఛదామ్నశ్శిఖ
రశిఖాశ్శిఖశేఖరానమువ్య || ౪౨ || సనధూకాన్సుఖినో స్తిన్ననవరతమమందరాగః

|| అభేదమగుణా ఆర్యాగీతిరతిపింగళః || ౪౩ || పాగ్భాగతః | ఇహద్రా పా
గ్భాగతః ఉర్ధ్వః దేశాత్ ఉపత్యకాన్వభ్యఃప్రదేశేషు || ౪౪ || ఉపత్యకాద్రోరాన
న్నా ధూమిరూర్ధ్వః మధిత్యకత్యమరః + ఉపాధిభ్యామిత్యాదినా ఉపశబ్దాత్త్యక
స్మృత్యయః పతత్ శృంగారః సింధూరాదిమండనమన్య సంచాతః శృంగారితః ||
౪౫ || శృంగారసున్నరేణాపేర్ రసేదిగ్గజమండన ఇతివిశ్వః ఆయతోదీఘః, తస్య
మహాధకరస్య ఆభేదాభావస్యతే, వివిధరత్నానాం కరైరలఘుభిః అనువిద్ధ
మనురంజితైః ఇదమవ్యభిః ఉర్ధ్వఃప్రసారితః యస్సురాధిపచాపః ఇద్రోధనుః,
తద్విచ్చారుసలక్ష్యకే, అత్రేంద్రధినుషః ఉర్ధ్వఃప్రసరణానమ్నదైపి సమ్మం
ధోక్తైరతిశయోక్తిః అథూతోపమేతిమతాన్తరం ఆరోపిత వివక్షాయాంతూ
పమానస్య ప్రసిద్ధత్వాదుపమైవేయమ్ || ౪౬ || దధతి || కించేతిచార్థః అ
ముష్యద్రోః ఏతాః శిఖరాణి శృంగార్యనశిఖాః కేశపాశ్యః || ౪౭ || శిఖాయాదాకేశ
పాశీత్యమరః విరసద్భిః విదిత్రైర్నానావదైః కల్పదుఃప్రతుసుమైః అభిగు
మ్భితాన్ గ్రంథితానివస్థితానిత్యుక్తిప్రేక్షా, అలఘూనివిలమ్బినివిలమ్బమానా
నిచ పింఛాన్యేనదామాన్వసగ్రజోయేషాన్తాన్ శిఖనః కేకినవివశేఖరాః అపీడాః
తాన్ శిఖశేఖరాన్ క్షణమందధతే || ౪౮ || శిఖానశశ్శిఖకే, శిఖాన్వాపీడశేఖరా వి
త్యుభయత్రాప్యమరః అత్రేకుసుమగుమ్భివోక్తిప్రేక్షాలింగన పింఛాదీనాం దా
మాదిరూపకసిద్ధిః తమధ్వాపితాచాన్వేక్షేతిసంకరః ఘృషీ ఏతాగ్రాన్వతమ్ ||
౪౯ || సనధూకాశ్చతి | అస్తిర్నద్రో, అవరానభమంతీత్యనవరాః శేషాః అ
నవరతమాః శ్రేష్ఠరమాః అత ఏనమందరాగతైః అమలైః సదృశః సరూపాశ్చ అన
వరతస్సమందరాగతామరసదృశః అమన్దరాగ్యాతిరక్తరాగాణి తామరసాని
కంకరుహణీవదృశోయేషాంతే, అమందరాగతామరసదృశః రక్తాబ్జనేత్రాః || ౫౦ ||
అనశ్చేమంకరానగమ మిత్యమరః సుఖినోభోగినః సహనధూభిః సనధూకా

తామరసదృశః । నాసేవాతైరసవన్ననవరతిమమందరాగతామరసదృశః ॥౫౦॥
అచ్చాద్యపుష్పపటమెవమహంతమంతరావతిభిగృహకపోతశిరోధరాభైః
సావ్రిగానిధూమరుచమాగురపీదధానైఃపాపాయతీవపటలైర్నవనీరదానాం ॥
అన్యోన్యవృత్తికరచారుభిర్విచిత్రైః కరత్రస్యన్ననమణిజన్తభిర్మయాభైః । విస్తే
రాకాగగనసదఃకరోత్యముష్మిన్నాశేరచితమభిత్తిచిత్రకమ ॥ ౫౩ ॥

స్సంతః + తైరసపేతితుల్యయోగఇతిచహవ్యహిః, పద్యతశ్చైతికవ్, రసవ
త్సానురాగం ॥ ౫౦ ॥ గుణైరాగద్యపేరసఇన్యమరః ॥ సవరతం నూతనసురతం,
సాసేవంతఇతి, కింతు ఆసేవంతపితృభావః, సంభావ్య నిషేధనివరతనే ద్వా
వృత్తిమెధావితవామనః, విశిష్టసురకానాం సేవనస్య సామాన్యతఃప్రసక్తేః, ఉప
మాలజ్కారః ॥ గతేయమార్యాగీతిః ॥ ౫౦॥—ఆచ్చాద్యతి ॥ ఏదాద్యిః మ
హంతం పుష్పజ్యేవపటఇతిరూపకం తమాచ్చాద్య అంతః పటాభ్యంతరే ఆవ
తిభిరభిర్భక్త్యంభ్రమద్భిః + బహుళమాభీక్ష్ట్యితిణిణి, గృహకపోతశిరోధరా
యాః గృహపా రావతకంతస్య ఆభివాభాయేషాంతైరిత్యవమా ॥ ౫౧ ॥ పారా
వతికపోతసాన్యవితివిశ్వః ॥ అగురొకాలాగురొః ఇమామాగురపీం * కాలా
గుర్వగురుసాన్యత్తిత్తిమరః ॥ ధూమరుచం ధూమకాంతం తత్పద్యశీమిత్యర్థః
అతపివ నిద్యనా, దధానైః సవనీరదానాం పటలైః సావ్రిగాని ధూపాయతీవ-
ధూపైరధిపాసయతీవేత్యప్రేక్షా రూపకౌపమానిదర్శనాభిరంగైస్సంకీర్త్యతే ॥
+ ధూపసంతాపఇతిధాతౌః గుసూధూపవిచ్ఛిపణిపనిభ్యాయఇత్యాయవృత్త్య
యః ॥ ౫౨ ॥—అన్యోన్యైతి ॥ అముష్మిన్నచౌ అన్యోన్యేషాం వృత్తికరైః
మిశ్రజ్ఞానచారుభిః అతపివచిచిత్రైర్నానావణైః అత్రస్యంతఃత్రాసదోషేణా
దుష్కంతః ॥ ౫౩ ॥ శ్రాసోభీమణివాషయోరితివిశ్వః + వాభ్యాశేత్యాదినా వై
కల్పకశ్చన్పృత్యయః, తేభ్యోనవమణిభ్యోజన్తయేషాంతైః మయాభైః ఆకాశే
రచితం అభిత్తిచిత్రకం అనాధాఽమిత్యర్థః, చిత్రకమే చిత్రనిర్మాణం క
ర్తుం గగనసదః ఖచరాకా విస్తేరాకా విస్తయశీలాకా కరోతి + నమికంపీ
త్యాదినాంవృత్త్యయః అత్రమణిమయాభేషు ఖచిత్రకమభ్యాంతిమతామెవా
భిత్తిచిత్రకమేతి అకారణకార్యోత్పత్తివణా నాద్భ్యంతిమదలజ్కారోద్ధా
విత్రా విభావనేతిసంకరః * కారణైవినాకార్యసోత్పత్తిస్సాన్యవిభావనా ॥

సమీరశిశిర్శిరస్సువసతాంసతాంయవశానికామసుఖనామ్|విభర్తిజనయన్మయం
 మదుమపామపాయధవళావలాహకతః || ౫౪ || మైత్ర్యాద్విచిత్రపరికమణి
 రోవిధాయక్లేశప్రహణమిహుల్బసవీజయోగాః | ఖ్యాతించసత్తప్తపురుషాన్యత
 ప్రహమీణీవృత్తమ్ || ౫౩ ||—సమీరతి ౩ సమీరణ మారుజేన శిశిరశ్శీతలః
 శిరస్సుశిఖరేషు వసతాం నికామసుఖనామత్యంతసుఖనాం సతాం పుణ్యవతాం
 ముదఃజనయన్ అయమద్విః అపాం అప్యసాం అపామేనాపగమేన ధనశాంష
 లాహకతః మేఘసజ్జీరేమయవనికాస్త్రిరచ్రురీణీవిభర్తితనావరణేషుపిశిఖ
 రేషుక్రీడతాం మేఘైరేవావరణంసంపాద్యముదంజనయతిత్వ్యథాఃఅత్రవలాహకే
 తతిమ ఆరోప్యమాణోనాంయవనికానాముదంజనయన్నితిప్రకృతౌపయోగిత్వ
 సణానాత్పరిణామూలజ్కారః * ఆరోప్యమాణస్యప్రకృతౌపయోగిత్వేపరిణా
 మశతిలక్షణాల్, చూపకతూపరంజకత్వమాత్రమితిభేదః రథోద్ధతగతివృత్తమ్||
 * రస్తేజఃసజినారథోద్ధతగతిరితిలక్షణాల్ || ౫౨ ||—మైత్రీతి || ఇహాద్రాస
 మాధియోగం విభ్రీతినిమాధిభృతాయోగినః మైత్రీకరుణాముదితాడపేతాచే
 తి చరన్శశ్చి త్రవృత్తయః తత్రపుణ్యకృత్సమైత్రీ దుఃఖమకరుణా, సుఖమము
 దితా. అనుమోదనం, పాపిముడపేతా, మైత్రీఅదిర్యేమాంతాని మైత్ర్యాదీని,
 చిత్రస్యపరికమాణి ప్రసాదకానికోధకానీత్యథాఃతానివిందుతిలభంలేఇతిరద్వి
 ధఃతద్భాజః | ట్రైక్షణాంతకరణ మలాశత్యథాః + సమాన్వద్యమైత్యాదినావి
 దేలాణభాభాత్క్రిష్త్, అతఏవ క్లేశప్రహణంవిధాయ అవిద్యాఽస్తితా రాగ
 ద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాః తత్ప్రానిత్యేమనిత్యత్వాభిమానః ఆనాత్మనిచదే
 పేంద్రియాదావాత్మధీరిత్యాదివిభ్రమోనాదిరవిద్యా అస్తితాఅహజ్కారఃరా
 గోభిషతవిషయాభిలాషః ద్వేషః అనభిమతేమరొషః అభినివేశః కార్యాకా
 ర్యేషాన్గ్రహః తేహి పురుషం క్లిశ్యంతీతిక్లేశాః క్లేశమేతవః పచాద్యచ్; తే
 షాంప్రహణం ప్రక్షయః + కృత్యచఇతితత్త్వం లేద్విధాయ క్లేశాహిత్యేత్యర్థః
 అత్తలబ్ధసవీజః సాలంబనోయోగః భ్యాసంయోగే లబ్ధసవీజయోగాస్సంతఃఆ
 లబ్ధనమేవవ్యనక్తి సత్తప్తమ్ || సత్తప్తపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోఃఅన్యత
 యా అన్యత్యేన మిథుఃభిన్నత్యేన ఖ్యాతించసత్తప్తపురుషాభ్యా
 న్నా వితిజ్ఞాత్యేత్యర్థః, ప్రకృతిపురుషవివేకాగ్రహణాత్సంసారవివేకగ్రహణా

యోధిగమ్య వాంచ్యంతితామపిసమాధిభ్యూనిరోద్ధుమ్ || ౫౫ || మరకతమయ
మేదిసీమధానో నరుపిటపాంతరపాతినో మయూఖాః | అవసతిశితకంతకంతల
క్షీమిహదధతిస్ఫురితాణురెణుజాలాః || ౫౬ || యావిభతిః కలవల్లకీగుణసాన్విన
మాసమతికాళిమాలయా | నాత్రేకాంతముపగీతయాతయాస్సానమానమతికాళి
మాలయా || ౫౭ || సాయంశశాంకకీరణాహతచంద్రకాంతనిష్యందినీరనికరేణకృ
న్తుక్షిరితసాంఖ్యాః అథ తాంఖ్యాతిమపి నిరోద్ధునివర్తయితుంవాంచ్యంతివృ
త్తిరూపాంతానివత్సృజన్వయంప్రకాశతయైవ అవస్థాతుమిచ్చంతీత్యథః, ప్ర
కృతాపుపరతాయాంనత్యాం పురుషస్య స్వయాపెణాశస్థానంముక్షిరితసాంఖ్యసి
ద్ధాంతః- నకవలం భోగధూమిరియం అపితు ముక్షిత్వేత్రమపీతిభావః || ౫౮ ||
మరకతేతి || ఇహాద్యో మరకతానాంపికారాః మరకతమయ్యః తాసు మేదిసీ
మ + స్త్రియాఃపుంవచిత్యాదినాపుంవద్భావః, తయాశాంవిటపాః పల్లవాః తే
షామంతరైరవకాలైః పఠంతితితథోక్తాః || ౫ || విటపాఃపల్లవవిద్ధేషిస్తారేస్తం
బశాఖయోరితివిశ్వః || స్ఫురితాస్యణురెణునాం సూక్ష్మరజసాం జాలానియేషు
తేభానామయూఖాః అవసతస్య శితకంతకంతస్యమయూరకంధరాయాఃలక్ష్మీం
దధతి నిదర్శనాలజ్ఞాంకః, పుష్పితాగాన్వృతమ్ || ౫౬ || —యేతి || అత్రా
ద్యో అత్యంతం కాళిమా కాష్ఠ్యం యస్యాస్సామతికాళిమాఅతిశ్యామేశ్వర్యః
నవిద్యశేలయోలయనం క్వచిదవస్థానాయస్యాస్సామలయా భృమంతీత్యథః అ
తపివ నస్వనైతిభావః యాలిళిమాలా భృంగానలిః కలః అన్యక్రమధురః తస్యవ
ల్లకీగుణసాన్వినస్యపిణాశంతీశబ్దస్య మానముపమానం విభర్తి తంత్రీవద్ధవనతీత్య
థః, ఉపమాలంకారః, ఉపగీతయాసమిపేగాతుం ప్రవృత్తయైవ సతుపూర్వం
గాయంత్యైతిభావః + అదికర్తణీ క్తః కర్తరిచేతికర్తరి క్తః తయాఅళిమాలయా
భృంగానశ్యా స్వానమాసుఖనఆనమయితుమాక్రమంశశ్యా + ఈషద్దురిత్యాది
నాఖల్పిత్యయః, కావాస్త్రీకాంతస్త్రియం పనమతినరాప్తపిమానంవిహాయల
జ్ఞాంపరిత్యజ్య నద్యః పృణమంత్యవ తథోద్దీపకత్వాద్ధానస్యేత్యథః || ౫౭ ||
తావృత్తమ్ * రోసరావిహరథోద్ధతాలగావిలితక్షణాత్ || ౫౮ || —సాయమితి ||
ఇహాద్యోపహాస్సానవః || ౫ || వహోస్త్రీసానుమానయోరిత్యమరః || సాయంరా
త్రా శశాంకకీరణైరాహతేభ్యః చంద్రకాంతేభ్యః నిష్యందినా ప్రసావిగానీర

తాభిషేకాః । అర్క్ష్మపల్లసితవహ్నిభిరహ్నితప్తాస్త్రీవ్రంమహావృతమివాత్ర
చరంతివహ్నిః ॥ ౫౮ ॥ ఏతస్మిన్నధికపయశ్శ్రియంవహంత్యస్సంక్షోభంవనభు
వాజవేసీతాః । వాల్మీకేరహితరామలక్షణానాంసాధమ్యం దధతిః । రాం మ
హానరన్యః ॥ ౫౯ ॥ ఇహామహర్తుదితైః కలభైరహావృతిదిశంక్రియలైకలభైః ॥

నిక రేణ జలపూ రేణ కృతాభిషేకాః కృతస్నానాః అహ్నితు అర్క్ష్మపలభ్యః
సూర్యకాంతైభ్యః ఉల్లసితైర్బుద్ధితైః వహ్నిభిః తప్తాస్త్రంతః తీవ్రం ఉగ్రందుశ్చ
రం మహావ్రతం మహాతపః చరంతివేత్య మ్మైత్రా ॥ ౫౮ ॥—ఏతస్మిన్నితి ॥ ఏ
తస్మిన్నద్యౌ అధికపయశ్శ్రియం అధికాంజలసమృద్ధివహంత్యః అన్యత్రీతు అ
ధికాః కపయస్సూరీవాదయోవణ్యైవనయాసుతాః అధికపయః, శ్రియంగుణా
లజ్జా-రాదికో-ధాం వహంత్యః పవనాద్భవతీతివనభూః తేన పవనభువా వా
యజనేన జవేన వెగెనసంక్షోభంచలనం నీతాః అన్యత్రీతు జవేన జవివావేగ
వతా ॥ ౫౯ ॥ జవోవేగినివేగెస్యాదితివిశ్వః ॥ పవనభువా హనుమతా సంక్షో
భమాన్నత్యం నీతాః హనుమ ద్వేగవణానయాప్రాగల్భ్యం నీతా ఇత్యేథః=వాక్ప
త్యై నన్యత్రీ పప్త్యావిజితామః కావ్యః, మహాగరసోమహాసరాంసి అరహితౌ
అవజితౌ రామలక్షణౌ యాభిస్తాసాం అన్యత్రీతు రామోరమణః అరహిత
రామాః అవియుక్తరమణాః లక్షణాస్సారసయోషితోయాసుతాః కేచిత్తు అర
హితరామాః అవియుక్తస్త్రీకాః లక్షణాస్సారసా ఇతిపుంపక్షిపరత్వేనవ్యాచక్ష
తే తేషాం ॥ ౬౦ ॥ హంసస్యయోషిద్వరటాసారసస్యపలక్షణౌ । లక్షణౌషధి
సారసోరిత్యాద్యమరవిశ్వప్రకాశాది వాక్యావగతేనియతస్త్వస్యథాతావిరోధః,
తాసాం వాల్మీకేగిరాం సాధమ్యంసాదృశ్యందధతితత్రపవనభువాజవేనైత్య
త్ర ఏకనాశావలంబిఫలద్యయవత్ అభగ్నైకపదగతత్వేన అథాద్యయవ్రతీతే
రథాశ్లేషః, అన్యత్రీ పదభంగేన అథాద్యయవ్రతీతేజాతుకాష్టవచ్ఛబ్దయోరేవ
మిశ్రణ్నిష్పత్త్యావచ్ఛబ్దశ్లేషః, ఇత్యుభయసాహిత్యాదుభయశ్లేషోయం వ్యకృతాప్ర
కృతగోచరః ఉపమాత్వంగమితిసంకరః ॥ ౬౧ ॥—ఇవేతి ॥ ఇహాద్యౌ ము
దితైరిచ్ఛావిహారసంతుష్టైః కలభైః కరివోలైః ॥ ౬౨ ॥ కలభః కరికాబక ఇత్యమ
ర ॥ దివిదిశిపృతిదిశం + యథాథేవ్యయిథావః, అన్యయిథావేశరత్ప్రభృతి
ప్రకృతినమాసాంతప్రచృత్యయః, కలశ్చాసాధైరవత్ కలభైరహామదురభిషణః

స్ఫురతిచానువనంచమరిచయఃకనకగత్తుభువాంచమరిచయః || ౬౦ || త్వక్సార
 రంధ్రపరిపూరణలబ్ధగీతిర స్థిన్నసామృదితపక్షలరల్లకాంగః | కస్తూరికామృగవి
 మదఃసుగంధి రతిరాగీనన క్రిమధికాంవిషయేమవాయః || ౬౧ || పీత్రైయూ
 నాంవ్యవహితతపనాఃపౌర్ణధ్యాంతందినమిహజలదాః | దోషామన్యంవిదధతి
 విశేషణయోరపి ఖంబకుబ్జవదైచ్చికోపసజ్జనత్వ వివక్షయావిశేషణసమాసః ర
 వోబృంహితధ్వనిః ముహూః క్రియతే- అనువనంచనేవనెచమరిచయః చమరిమృ
 గసంఘశ్చ- స్ఫురతి కించ కనకరత్నానాంయాభువః తాసాంమరిచయః కిరణా
 శ్చస్ఫురంతి-సమృద్ధిమద్వస్తువణానాదుదాత్తాలంకారోయమకన్యాభ్యుచ్చయః
 || ౬౦—|| త్వగీతి || అ స్థిన్నదౌ- త్వచిసారాయేషాః త్వక్సారాః - వంశవిశే
 షాః || ౬౧ || వంశేత్వక్సారకర్తారత్వచిసారత్వణధ్వజాభ్యమరి- తేషాంరంధ్రాణి
 తేషాంపరిపూరణేన ధౌవనైన లబ్ధాగీతిగాఢసంఖంయెనసః|మృదితానిసంస్పృ
 ష్టాని పక్షలానిలోమశాని రల్లకానాం కంబళమృగాణాంకంబళేనాంవాఅంగా
 నిశరిరాణియేనసః || ౬౧ || రల్లకఃకంబళమృగే కంబళేపి ప్రకీర్తిత ఇతివైజయంతీ-
 పితేన స్పృశఃసుఖముక్తం కస్తూరికామృగాణాం విమదేన సంఘపేణ సుగ
 ధ్వికౌభనగంధః + యన్యపి గంధస్యేత్వేతదేకాంతగ్రహణమిత్యుక్తం తథాపి
 నిరంకుశాః కవయభ్యవర్జనుయోగః- అసౌపవంభూతోవాయః రాగీవకామీ
 వ విషయేషు ప్రదేశేషు ఇంద్రియాభేదమచ || ౬౧ || విషయస్సాద్విదింద్రియాధా
 దేశేజనవదేపిచేతివిశ్వః- అధికాంన క్రివ్యాప్తిం-ఆస క్రించ- ఏతిగచ్ఛతి|| ౬౦||
 పీత్యాఇతి || ఇహదౌయవతయశ్చ యవానశ్చ తేషాంయూనాం+ పుమాన్
 స్త్రియేత్యేకేషః పీత్రై- వ్యవహితతపనాఃతిరోహితార్కాః - అతపవ సుర
 తాన్యేవక్రీడాః- తాభిర్యతయాసః వ్యాయామః తేనయశ్శ్రమః ఖేదః శ్రీ
 మఃఖదౌధ్వరత్యాదెరితిలక్షణాత్ - తన్యశమేనివారణ - పటవఃసమధాః జల
 దాః ప్రౌఢధ్వంతం మేఘావరణాద్ధాధాంధకారం- చిన్చిదివనందోషారాత్రి
 మాత్తానం మన్యశఇతిదోషామన్యం- రాత్రిమానిసం విదధతిమేఘావరణ మహి
 మ్నాదివసః స్వయమపి ఆత్తానంరాత్రిమన్యతే కిముతాన్యభ్యధాః + దో
 షేత్యవ్యయం తదుపపదాన్వన్యతేధాతాః + ఆత్తమానేభ శ్చైతిఖశ్చైత్య
 యః ఖత్యనవ్యయస్యేత్యవ్యయనిషేధాత్ - నదోషాశ్చైత్య హ్రస్వముమాగమా

సురతక్రిదాయా సశ్రమశమపటవః ॥ ౬౨ ॥ భగ్నోనివాసోయమిహాస్యభి
 ప్రేప్సదానతోయేనవిమాణినాః । తివ్రాణి తేనోజ్ఞై తికోపితోసానదానతో
 యేనవిమాణినాః ॥ ౬౩ ॥ ప్యాలేయశీతమచలేశ్వరమిశ్వరోపిసాంద్రోభవర్తన
 సనావరణోధిశేతే । నరవృక్షానిర్వృత్తిక రేనివసన్నప్రేతిసద్వంద్యదుఃఖమిహాకిం
 చిదకించనాపి ॥ ౬౪ ॥ నవనగవనరెఖాశ్యామమభ్యాభిరాభిస్సప్పటికటకభూ
 భిర్నాటయత్సేషశైలః । అహిపరికరభాజాభాస్తనేరంగరాక్షరభిగతభవభిమ్మ
 ఇహాయూనాందోషావద్దివాపివిస్రంభవిహరాస్సంభవః తీతిభావః భగ్నమరవిసి
 తంవృత్తంమృత్యుగ్ధాగస్సాన్విర్భృమరవిలసితమితిలక్షణాత్ ॥ ౬౫ ॥ — భగ్నై ఇతి ॥
 ఇహోద్యో, అస్యనాగస్య నివాసః అశ్రోయః సదాపుప్రేపితనానమృగః అయం
 నగచ్ఛతీత్యగోన్మక్షః దానవోద్వైర్భూదక్షేస్సహవతః తేయః తేనసదానతో
 యేనమత్రేనేత్యధః యేనవిమాణినాదంతినా భగ్నైః తేనవిమాణినా కోపితః కో
 పంప్రాపితః ఆసానాగః సర్వః తివ్రాణివిమాణిగరశాని ఉజ్జ్వలినమతి పరప్రతీకా
 రాక్షసుస్య క్రోధస్సాన్విశ్రయమేన వ్యాహతీతిభావః ॥ ౬౩ ॥ — ప్యాలేయేతి ॥
 ఈశ్వరశ్శివోపికిముతాన్యైతిభావః సాంద్ర్యంయదిభవర్తతదేన విననంతదేవావ
 రణం అచ్ఛాదనంయస్యసః- తథానక- నత్వేనావరణోనాపిశిథిలావరణఇతి భా
 వః పృథ్వీదాగతంప్రాలయోహిమం + తతఃకత ఇత్యణికకయమిత్రయుప్ర
 లయానాః యాదరియైతియశ్చస్య ఇయాదేశః తేనశీతశీతలం అచలశ్వగంహి
 మవంతమధిశేతే త స్తి- శేతశ్చత్యధః + అధిశిష్టాసాంకమేలి కమత్యం
 నరవృక్షాభిర్నివృత్తిక రేనదాసుఖకరే- ఇహోద్యోనివసన్తాపునఃనాస్తికించనయ
 స్యేత్యకించనానిసోన్విపి + అచ్ఛావచేత్యాచినా మయూరవృన్తకాదిమనిషా
 తనాత్తత్పురుషః- కించిదల్పమపి ద్వంద్వదుఃఖంతోష్టదుఃఖంనాపైతి నిత్యస
 నిహితానామృతానామనోన్యవోపనివారకత్వాదితిభావః ॥ ౬౪ ॥ ద్వంద్వం
 గ్ంహిమోష్టాదిమిధునంకలహోరహ ఇతివైజయంతి - అశ్రోపమానాద్ధిమాల
 యాదుపమయస్యాధికవణనాత్ వ్యతిరేకాలంకారః ॥ ౬౪ ॥ — నదేతి ॥ ఏష
 శ్చేలాలైనతకః నవయానగవనరెఖయాతరునవవక్త్రాన్యశ్యామోమభ్యామభ్యాభా
 గోయాసాంతాభిః ఆభిఃస్పటికానాంకటకభూభిః నితంబప్రదేశైఃకర్ణజైః ఆ
 ష్టారేప పరికరోగాత్రిగాబంధః తంభజతీతస్య అహిపరికరభాజః అహి నాకృ

శృంగలపాణాభిభాష్యమ్ ॥ ౬౫ ॥ దధద్భిరభిత స్తబాపికచవారిజాంబూనదైర్వి
నొదితదివక్లమాః కృతరుచశ్చజామ్బూనదైః । నిమగ్నవభుమాభవారసవదత్కా
దంబరంహరంతిరతయేరహః ప్రియతమాంగకాదమ్బరమ్ ॥ ౬౬ ॥ దద్వణనిర్ద
లాసుపతితేషునతిమిరముషిజ్యోతిషీరూప్యభిత్తిమపురఃప్రతిఫలతిముహూః ప్రిడ

తాపనశ్శిశుశ్చేద్యథః ॥ ౧౧ ॥ భవేత్పురికరోవ్యాతే పర్యంకపరివారయోః ప్రగాఢే
గాత్రికాబంధేవివేకారుభయోఽపీతివిశ్వః + భద్రోఽయో భాస్తనైభాస్తవయోః
వైకారికోఽప్రత్యయః అన్నితిప్రకృతిభావాత్ సస్తద్భిత్తిశ్చిన్తాఽపిలాపఃఅం
గరాశైరనులేపనేఃఅధగతపవళిమ్నః ప్రాప్తభావశ్చన్యశూలంపాశాయస్య త
న్యశూలపాణాభిభాష్యస్య+ప్రహరితౌ ఛేద్యఃపరేషాన పమ్నాభవతఃఆభిభాష్యం
శోభాం ॥ ౧౨ ॥ ఆభిభాష్యానామశోభయోరిత్యుచః + ఆతశ్చోషనగణితకప్రత్య
యః । నాటయత్సనుకరోతినిదరశానాలంకారః మూర్చినీమృతమ్ ॥ ౬౭ ॥ — దధ

ద్భిరితి ॥ ఆత్రాదౌమధోఽభ్యుదయభేదస్య ఆపత్నానివృత్త్యానోపాధవః యాద
వాః పికచానివారిజానియేషు తినిలంబూని యయోస్తాకచవారిజాంబూఆభి
తః ఉభయతః తేదౌదశస్థిః నదైఃపుష్పవావైః ప్రాక్సేప్రతిసానద్యుః ప్రత్య
క్సేప్రతిసానదాః నర్తనాంవినిత్యాచూః విహౌదిహౌషిన్తక్లమోదేషాత్ సద
విహారాదపనీతాహ్నికసంతావాఞ్చన్యథః- కి చ జాబూనదస్య వికారైఃజాం
బూనదైః కనకభూషణైః కృతరుచోజనితశోభాస్సంతః రసవత్ స్నాందవత్ ॥ ౧౧ ॥

రసాస్నాందగంధయోరితివిశ్వః కాదంబఃఇక్షుః ॥ ౧౨ ॥ కాదంబఃకలహంసేత్స్వోరి
తివిశ్వః- కాదంబంరాతిలయోరభేదాత్ లాతిప్రకృతిశ్చేదనాద త్తతతి కాదంబ
రమైక్షవంశసానసంద్రాక్షమాధూకం ఖాజారంతాశ్చమైక్షవమితి స్తరణాత్
అతానుపనగణకతికః మధుమద్యవీరచ మధుకాదంబకశ్చయోస్తాసాహస్య
విశేష పరతాపదసౌరుక్త్యం నిమగ్నశీతా-క్షత్రియాణాం ప్రేమ్యాపివ నిమే
ధాదితిభాషః- ఆతయోసురతాథకం రహఃప్రియతమానాం ప్రేయసీనాం అంగ
మేవాంగకంతస్తాదంబంవస్త్రంహరంతి. యాదవాశ్చేహమధురతాత్మవైః వి
స్రబ్ధం విహరుంతీతిభాషః- పృథ్వీన్మత్తా జసాజనయలానసుగంహయతశ్చపృథ్వీ
సురురితిలక్షణాత్ ॥ ౬౮ ॥ — దద్వణైతిఃఇహాస్త్రాంబరంబర్హవన్ని మఱలాసువు

రః రూప్యభిత్తిమకాంచళకందరాగ్రవతికరజతసానుషు పతితేనుకాంలేక్ష

పంపి మోముమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యాన-చతుర్థసర్గ

మనముఖాపిరమజైరపహృతవననాః కాంచనకందరాసుతరుణీరహసయతిరవిః॥
అనుకృతిశిఖరాఘశ్శిభిరభ్యాగతేసౌత్వయిసరభసమభ్యతిప్తతీవాద్విరుచైః॥దుః
తమరుదుపనున్నైరున్నమద్భిస్సహేలంహలభరపరిధానశ్యామలేరమ్బువాహ్నేః॥

ఇతిత్రుమాఘకృతౌ-శిశుపాలవధేమహాకావ్యేత్రుపదాంకెదతుర్థసర్గః

సంసాంద్ర్యాయ త్రిమిరంతన్నష్టాతిహరతీతిన్దుత్ క్షిప్త - త స్తైజ్ఞోతిషిస్వతేజ
పికాంచనకందరాసుముహూః పృతిఫలతినతి సమ్మార్భతిసతి రమజైరపహృతవ
సనాః తరుణీః అసంముఖాపికందరాసభిముఖాపి ప్రిడంత్రపాం + యద్యపి
గురోశ్చహలఇతిసూత్రేణ స్త్రియామప్రత్యయః అలవీవ ॥ని॥ మంహాక్షణీహ్రి
స్త్రపావీడత్యమరః. తథాపితత్త్రైస స్త్రిత్వావివక్షాయాం బాహుళకత్వాన్న
పునశత్వంచ. అతవీవ + అపిభాగురో స్త్రియా. బహుళవివక్షేతివామనః నయ
తిపావయతి + నీవహ్యాహారతేజే వెతి ద్విక రకతా య స్తిక సుచణకం
దరాసుక్రీడాభాంప్రవిష్టాః స్త్రియోంధకారఇతికృత్వాపురుషైరపహృతవస్తా
స్సత్యః పురస్థితయావ్యభితి తేజసామంతఃప్రతిబింబవత్ప్రకాశేనతి సలజ్జాఇతి
భావః అత్రకాంచనకందరాణామసంముఖార్కజ్యోతిః పృతిఫలనాసంబంధేపి
సంబంధోక్తేరితయోక్తిః మశవత్రపతితన్మత్తం * విజ్ఞునివశవత్రపతితలభరన
భనలగేరితి లక్షణాల్ ॥ ౬౭ ॥ — అనుకృతేతి ॥ అసాపుచైః ఉన్నతః అద్రిః
రైవతకః త్వయిఅభ్యాగతేసతి- అనుకృతాశిఖరాఘానాంత్రిరైవస్తే త్థోక్తైః
శిఖరాఘభిమకారిభిరితిభావః- అతవీవాత్ర్యత్రిరివత్రిరితినిదశానయా భ్రాంతి
మదలంకారోవ్యజ్యతే-దుఃతమరుతాశిఘ్రిమాదులైన ఉపనున్నైః పెరితైః అత
వీవ సహేలంసనిలాసం ఉన్నమద్భిరుత్పతద్భిః+ ధగతీతిధః పచాద్యన్- హల
స్యధరోహసధరోబలభద్రః తస్యపరిధానాన్యంబరాణితద్వచ్ఛాప్యమలే రమ్బు
వాహ్నేర్నిమిత్తైః- సరభసం- అభ్యుత్పతీవ ప్రత్యుత్థానకరోతీవేతి- క్రియా
నిమిత్తక్రియాస్వరూపోత్పేక్షా! విశిష్టమేఘాన్నమనకియయాప్రత్యుత్థానక్రి
యోత్పేక్షణాల్ సాచాక్రనిద్యనానుప్రగతేతినంకరఃశాబ్దస్సుప్తస్యసప్రాసా
లంకారః, మాలినీవృత్త *సనమయయయ లైయంమాలినీభోగిలోక్తరితిలక్షణాల్
ఇతిత్రుపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణమహాపాథ్యాన్యోలబలమల్లినాథ
సూరివిరచితాయాం-మాఘవాఘ్యానాయాంసర్వంకషాఖ్యానాయాం- చతుర్థసర్గః

భాస్వత్కరవృత్తిక ర్లొల్లసితాంబరాంతాస్సాపత్రపాదసమహాజనదర్శనేన | సంవి
 వృసంబరనికాసేచమూసముత్థంపృథ్వీరజఃకరభఃతతడాఽమాశాః || ౩ || ఆవతిన
 శ్చృఘ్నఫలప్రదశుక్తియుక్తాఽంపన్నదేవమణయోభృశరభభాగాః | ఆశావ్యవ్య
 మః || ౨ || —భాస్వదీతి || ఆశాః దిశః భాస్వత్కరవృత్తికరేణ సూర్యాంశే
 వ్యాస్త్యా ఉల్లసితాంబరాంతాః ప్రకాశితాకాశపదేశాః అప్యత్ర భాసావ్కాభా
 న్నవరభిమాషాపీయః || ౧ || భాసావ్కాభాస్వరహూఽయోరితివేశః || తస్యక
 రవృత్తికరేణ హస్తస్పర్శనేన ఉల్లసితంస్రస్తం యదంబరం వస్త్రం తస్యఅంతం
 చెలాంచలంయాసాంతాః అతపీవ మహాజనదర్శనేన సాపత్రపాస్సలజాఇవ || ౧ ||
 లజ్జాసాపత్రపాస్వత్కరవృత్తికరః || అంబరవికాసేవ్యామన్యాపి వాసక్సౌభిచ ||
 ౧ || అంబరంవ్యామ్నివాససీత్యమరః || చమూమసముత్థం కరభః ఉష్ణప్రోతః
 || ౧ || ఉష్ణైర్కర్మేళం మయమహాంగాకరభశ్శిశురత్త్యమరః || తస్య కంతఇవ క
 డారపింగళం || ౧ || కడాలుకపిలఃపింగపిశంశాకద్యుపి గళావిత్త్యమరః || పృ
 థ్వీరజః సంవిభ్రుః ఆచ్ఛాదయామాసుః + ష్వేజ్జోసంమణే చిత్, కిత్రావత్సం
 ప్రసారణేష్వాకానః, ఏరనెకాచఇతియేణాదేశః, స్త్రియోహివస్త్రాపహారేలజ్జ
 యా యత్కించిదాచ్ఛాదయంతితిభావః, అత్తాచేతనాస్వాశాసు శ్లిష్టవిశేషణ
 మహిమాన్వస్త్రీత్వపరితా తదధేదాధ్యవసాయేన గ. వ్యాసస్యమహారసమారోప
 ణాత్సమాసాక్తిః, సావసాపత్రపాత్వత్ప్రేక్షానుపాణితేతిసంకరః || ౩ || —ఆ
 వతినశతి || ఆవతినః ప్రశస్తదశావతనవంతః ప్రశంసాయామినిః || లేద *
 ద్వాపరస్యాశిరస్యాద్వాద్వాద్వాదంధ్రోవరంధ్రయోః | ఏకఃఫాలహ్యపానే
 చదశావరాభ్యువాస్త్యుతాఇత్యుక్తాదశఘ్నవాఖ్యావివక్షితాః అన్యేపామనంత
 రు పృథగభిభానాత్ అన్యశ్శతం జలభ్రమవంతః || ౧ || స్యాదావర్రంభసాం
 భ్రమఇత్యమరః | రోమసంస్థానేతుతత్సామ్యాద్యవదేశః తదుక్తమ్ * ఆవ
 తేనామ్యాదావలోరోమసంస్థానమగ్నిశామితి శుభఫలానిరాజ్యఫలాదీనిప్ర
 దవతితిశుభఫలహదాః + పెదాజ్ఞాఇతికప్రత్యయః తాభిశ్శక్తిభిః రోమసం
 స్థానే రావతేవిశేషైర్యుక్తాః తదుక్తం * వక్షస్థాశ్శక్తియస్యః ఉద్భవో
 మాజయానహాఇతి || అప్యత్రేతు శుభఫలాని ముక్తాఫలానితత్ప్రేదాశ్శక్తియోము
 కాస్సృటాః తాభిర్ముక్తాః || ౧ || ముక్తాస్సృటహయావలౌః శుక్తిశ్శంఖకపో

భువ్వసుమతీమతిరోచమానా స్త్రాణాంపయోధయశ్చనామిభిరాపతంతః ॥౪॥
అరక్షమగ్నమవత్యసృణోశితాగ్రమేకఃపలాయతజవనకృతాతానాదః । అన్యః
పునర్ముహురుదగ్ధవత్సాస్తభారమన్యోన్యతఃపథిబతావిభతామిభోష్టా ॥౫॥ అయ
స్తమేక్షతజనశ్చటులాగ్రపాదంగచ్ఛంతిముచ్చలితచామరచారుమశ్వమ్ । నాగంపు

యోరితివిశ్వః ॥ సంపన్నాస్సమగాః దేవమణయోనిగళివత్తాః కౌస్తుభాదిది
న్యమణయశ్చయేషాంతే ॥ ౧ ॥ ఆవర్తంతోమజ్జాదేజమణిస్తేష్వనిగాళజఃఇతివై
జయంతి ॥ నిగాళస్తుగళోద్దేశశ్చమరః ॥ భృతాఃపూతాః రంభభాగాః పా
ర్శ్వోదేశాః నిమ్నప్రదేశాశ్చయేషాంతశ్చత్యుభయత్కాపితుల్యాధః । అతిశయితా
రోచమానాః కంఠావర్తాః యేషాంతే అతిరోచమానాః ॥ ౧ ॥ కంఠజారోచ
మానస్తుస్వామిసౌభాగ్యవర్ధనఇతివైజయంతి ॥ అన్యత్యేతు అత్యంతం దీప్యమా
నాఇత్యధః ఉర్విభిగ్గతివిశేషేర్విచిభిశ్చ ఆవతంతఆధావంతః ॥ ౧ ॥ పక్షీ
కృతానామశ్వానాంనమనోన్నమనాకృతిః । అతివెగసమాయక్తా గతిరూర్చిరు
దాహృతేతివైజయంతి ॥ ఈదృశోశ్వాః పయోధయశ్చన తూర్ణాంనసుమతీంప్య
భుః ఛాదయంతిస్త ॥ ౧ ॥ అపిధానతిరోధానపిధానాచ్ఛాదనానిచెత్సమరః ॥
అపిపూర్వాద్దధాతేలుఁజ్జీవన్తి వష్టివాగురిరల్లోపమవాహ్నిరుపసగయోరితి అ
పెరకారలాపఃపికనాశివలఃపీఠలగ్నయవదేశదేనాథాద్యయవృత్తికరథాక్లే
షాయం ॥ ప్రకృతాప్రకృతగోచరః ఉపమాత్స్వంగమితిసంకరః ॥ ౪ ॥—అరక్షే
తి ॥ పథి మార్గః ఇభోష్టా అన్యోన్యతః అన్యోన్యస్తాత్ అవిభతాం భీతవం
తౌ + ఇభీభయేలజ్ భయోన్యతరస్యామితిత్వంబలైత్వనయోరపిభీరితిభేదేతి
విస్తయేవా ॥ ౧ ॥ ఖదానుకంపాసంతోషవిస్తయామంత్రజలతేత్సమరః భీ
తత్వైకారణమాహ ॥ ఏకఃఇభః అరక్షఃకుంభయోరధఃప్రదేశః తత్యేమగ్నంప్రవి
ష్టం శితాగ్రం తీక్ష్ణముఖం సృణోమంతతం ॥ ౧ ॥ అంకుశోస్త్రీసృణిదర్షయోరి
త్యమరః ॥ అవమత్సానధూయ కృతఃఆతానాదోయోసనః ఆతికరుణంకృందన్ని
త్యధః జవేన పలాయత పలాయితవా + పరాఙ్మూర్వాదయతేలుఁజ్ ఉ
పసగస్యాయితావితిరేఫస్యలత్వం అన్యఃపునః ఉష్ణస్తు అస్తభారం నిరస్తభా
రంయథాతథాముహుః ఉదగ్ధవతఃఉల్లలితవాల్లుజ్గతాస్సభావోక్తిః ॥ ౫ ॥
అయస్తమితి ॥ జనః చటులాగ్రపాదం చంచలపూర్వచరణంయథాతథా గచ్ఛం

నమ్యోమనలీలనిమిలితాక్షం సర్వఃప్రియఃఖలుభవత్సమరూపచేష్టః ॥ ౬ ॥ త్రీ
స్తస్మస్తజనహనకరఃక రణోస్తానత్థఖరఃప్రఖరముల్లలయాంచకార । యావచ్చ
చాలాసనవిలాలనితంబబింబవిన్సస్తవస్త్ర మనరోధవధూఃపపాత ॥౭ ॥ శ్రేలోప
శల్యనివతిద్రగ్ధనెమిధారానిష్ఠిప్తనిఘరశీలాతలమాణాగభాణః । ధూరేణవోన

తం శీఘ్రాధావంతమిత్యథః ఉచ్చలితైరుల్లసిలైః చామరైః చారుం శివంఽ
యస్తం సయత్నమాద్యతంయథాతథా + యసుప్రయత్నైకతఃరిక్తాంతక్రియా
విశేషణం విక్షతి ఈక్షితవాక్ + ఈక్షలైలజ్జ్ ఆడజాదీనామిత్యాడాగమః
ఆటశ్చేతివృద్ధిః నాగంపునః గజంతు సలీలంనిమిలితైఃఅక్షిణీయస్త్రికార్కణితేత్
+ బహువ్రీహాసక్త్యక్షోస్సాన్వంగాల్షచ్ మృదు మందంగచ్ఛంతంఽయస్తం
ఐక్షతకథం శీఘ్రమందయోస్తుల్యదృష్టిరతఃసా నర్వః ప్రాణీ అనురూపచేష్టః
స్వజాత్యుచితవ్యాపారస్సక్ ప్రాణాంతిప్రియః ప్రీతికరోభవతిఖలు + ఇగువధే
తికః అథాంతరన్యాసః ॥ ౬ ॥—త్రీస్తజతి ॥ కరేణోరిధాల్ ॥ ౧ ॥ కరేణు
రిధ్యాన్(స్త్రీ)నెభత్సమరః + భీత్యాభానాంభయశాతురిత్యపాదానత్వం త్రీ
స్తాభీతః ఖరోగదభః సమస్తజనస్యహంఃరోతితిత్కరస్సక్ + కృణోషే
త్విత్వాదినాటప్రత్యయః తావత్తదసభి ప్రఖరంభృశం ఉల్లలయాంచకారఉత్పవా
త యావచ్చలాల్ స్థానచలితాల్ ఆసనాత్పల్యయసాల్ నిలాలఃప్రస్ఫుటః తస్మా
న్నితంబబింబాల్ విన్సస్తం వస్త్రంయస్త్రికార్కణితద్యథాతథా అవరోధవధూః
పపాత న్వధావోక్తిః ॥ ౭ ॥—శ్రేతతి ॥ శైలస్య రైవతకాద్యైః ఉపశల్యస్తా
స్తం యద్యపి ॥ ౧ ॥ గ్రామాంతముపశల్యంస్యదిత్యమరః ॥ తథాప్ర్యవచారా
దవోషః తత్రనివతశాం ధావతాం రథానాంస్య దనానాంనేమయశ్చక్రాంతాః
॥ ౧ ॥ చక్రంరథాంగంతస్యాంతేనెమిః(స్త్రీ)స్యాత్ప్రీతిః పుమానిశ్యమరః ॥ తా
సాం ధారాభిరశిభిః నిష్ఠిష్టానాం చూణితానాం నిఘరశీలాతలనాం చూ
ణాగర్యేయేషాంశే తథోక్తాః సభి సద్ధానివయోదచక్రాణివయోదాకారాణి
మండలానియేనేచక్రవద్భిమణమస్యాస్తీతిదక్షివాగదభః ॥ ౧ ॥చక్రీవంత
స్తుదాలేయా రాసభాగదభాః ఖరా ఇత్యమరః + ఆసందీవదస్త్రీవచ్చక్రీవ
త్కక్షీవదిత్వాదినానిపాతనాత్సభుః తస్యైలంగదుహాణిరొమాణితద్యద్ధూమ్యః
రుచః కృష్ణలోహితవణాణ్యేషాంతే ॥ ౧ ॥ధూమ్రధూమరౌక్మప్రలోహితావి

భవినద్ధవయోదచ కాశ్యపకీవదంగదుమాఘాదుద్రువోఽససుః ॥ ౮ ॥ ఉద్యత్క్రూ
శానుశకతెమఘరాభిఘాతామృషీమసమాయతశిలాఫలకాచితేమ । పర్యంతవ
త్తానువిచక్రమిరేమహాశ్వాః శ్రేలస్యదదురపుటానివవాదయంతః ॥ ౯ ॥ తె
జోనిరొధసమతావహితేనయంతా సమ్యక్ శాత్రయవిచారవిదానియక్తః ।
అరట్టజశ్చటులనిష్ఠురపాతిమచ్చశ్చిత్రించకారపదమధాపులాయితేన ॥ ౧౦ ॥

త్యమరః ॥ భూరేణవోఽససుః పృస్పతాః ॥ ౮ ॥ — ఉద్యదితి ॥ ఖురాశ్శఫా
ని ॥ ౧ ॥ శఫంక్షీ బెఘురఃపుమానిశ్యమరః ॥ తేమామభిఘాతాల్ ఉద్యంతఃకృశా
నాః శకలాఃస్ఫులింగాః దేన్యస్తేమటంకప్రాయాఃఖురాశ్చిత్రభావః భూమ్యాస్స
మానిసమతలాని ఆయతానిచ యానిశిలాఃఫలకానివశిలాఫలకానితైః ఆదితేహః
ప్రతేమ శ్రేలస్య పర్యంతవత్తాను ప్రాంతమాగేమ మహాశ్వాః దదురరా
ణాం వాద్యవిశేషాణాం పుటా ముఖాని వాదయంతస్తాడయంతవవచక్రమి
రే జగ్తుః పాదన్యాస్తేస్తాదృశంశబ్దమకుచ్ఛస్మిత్యధః + పేపాదవిహరణధిక్త్యా
త్మనెపదం ॥ ౧ ॥ దదురస్తామదేభేకేవాద్యధాండాద్రిభేదయోరితివిశ్వః ॥ ఉ
త్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ౯ ॥ — తెజఇతి ॥ తేజోనామదర్శనవరనామా సత్యగుణ
(వికారః)ప్రకాశకొంతస్సారవిశేషః, యథాహభోజరాజః * తెజోనిసగజం
సత్యంవాచినాంస్ఫురణంరజః । కొద్ధస్తమఇతిజ్ఞేయాస్త్రయోపిసహజగుణాఇతి
తచ్చద్వివిధమ్ ॥ సతశాత్థితంసాధ్యసంస్కరితంచేతి ॥ యథాహసవీవ * ధారా
సుయోజితానాంయన్నిసగాత్ప్రేరణంవిసా । అవిద్భిన్నమివాభాతతత్తైజస్సత
తాత్థితమ్ ॥ కశాపాష్ట్యాదిఘాతైర్యత్సాధ్యసంస్కరితంహితదితి ॥ అత్ర తెజశ్శ
బ్దేన తత్కార్యం వేగోలక్ష్యతే, తథాచ శేజసి ఐగ నిరొధేతన్నివారణ స
మతాయాం ఐగసామ్యేచ అవహితేన వల్లవిభాగకుళరెనెత్యధః, కశాతాడి
నీ ॥ ౧ ॥ అశ్వాదేపాషినిక శైత్యమరః ॥ అత్ర కశాఃకశాఘాతాః తానాం త్ర
యం ఉత్తమమధ్యమాధమేషు యథాసంఖ్యం మృదుసమనిష్ఠురం సక్యద్వివృత్తిః
కరణయావం త్రితయం తస్యవిచారః ఏతేషునిమిత్తేషుఅంగేషు ఏవంతాద్యఇనివి
మర్శః తద్విదా తజ్జ్ఞేన యథాహభోజః * మృదునైకేనఘాతేన దండకారే
షుతాడయేల్ । తీక్ష్ణంమధ్యంపునదావాభ్యాంజఘన్యంనిష్ఠురైస్త్రైభిః ॥ ఉవ
వేశేభనిద్రాయాంస్థలితేమష్టచష్టితే । బడబాలాకనౌత్సుక్యే ముహుగర్భిత్

నీహారజాలవలిసఃపునరుక్తసాంద్రాఃకుర్వన్వధూజనః లోచనపక్షమాలాః తు
ణ్ణఃక్షణంయదుబద్రేదివమతితాంసుః పాంసుదిశాంముఖమతుష్టియదుష్టితో

హాసితే || సంతాసేచదురుత్థానేవిమాగగమనెభయః శిక్షాత్వాగస్యసమయే
సంజాలేచిత్రవిభ్రమే || దండఃప్రయోజ్యోవాహనాంకాలేమదావదశస్వపి గ్రీ
వాయామితమాహనాత్త్రస్తంజేవచవాజనమ్ || విభ్రాంతచిత్రమధరే త్యక్త
శిక్షంచతాడయేత్ | ప్రహాసితస్కంధబాహోద్బుడబాలాకింతథా || ఉపవ
శేచనిద్రాయాంకటిదేశేచతాడయేత్ | దుశ్చేష్టితముఖహనాద్బుద్ధమాగప
స్థితంతథా || జఘనెష్టలితంహనాన్నేత్రమాగదురుద్ధితమ్ | య్యక్తుర్ధవ్యకృతి
రావ్విజేతంనర్వత్త్రైవతాడయేచితి || ఏవంభూతేనయంత్రా సారథినా సమ్యగ్విధా
శాస్త్రం నియక్తోవిసీతః ఉచ్చైః ఉన్నతః ఆరట్టానామదేశవిశేషఃతజ్జ్ఞాశ్శసః
రట్టజః విశేషణమాత్ర ప్రయోగ సాగరాంబరాదివత్తావత్రైవ విశేష్యప్రతితే ||
తథాచవామనః, విశేషణప్రయోగోవిశేష్యప్రతివత్తావతి చటులశ్చవలః నిఘ్న
రఃపరుషశ్చ పాతేప్రక్షేపోయస్త్రికర్మణితద్యథాతథా అర్థపులాయిలైసమం
డలగతివిశేషణ చిత్రమద్భుతం పదం పదకర్మచారకార * శతాధాధాకర్మ
రూనైర్నండలాయితవల్లభైః | ఉన్నతస్యాశ్వముఖ్యస్య గతిరర్థపులాయిలైతిలక్ష
ణాత్ || పులనామప్లుతాద్యనైకాపరనామా హయానాంగతివిశేషః, తదుక్తం
హయలీలావత్యామ్ * ప్లుకాంప్లనంగితామాహుర్యాధారాపులనాభిధా | పున
రైసాం(రలూపాంతాం)చహాలాయాంపులమిత్యాహదేశికః || తల్లక్షణంచ త
త్రైవోక్తమ్ * క్షిపతిసమవిశేషానుష్ఠిపన్నగ్రహదాప్రసరతిపురతోశ్వసా
చధారాపులాఖ్యా | విలసితసమహదోత్తైవణాకుంచనానాంకరుణమిహగతిజ్ఞాః
ప్రాహురన్యేపులాఖ్యామితి * పాష్టిప్రధానాంప్రవిధాయరాగాద్వలాంశ్లధీ
కృత్యవహేత్పులాయామిత్యాది || పులాఖ్యమయితం అయనంగతిః పులాయితం
+ అయపయగతాభావేక్రః, తచ్చతాథేత్యాద్యుక్తరీత్యానుష్ఠితమధఃపులాయి
తమిత్యలమతివిస్తరేణ || ౧౦ || —నీహారేతి || నీహారజాలవత్పుహినవ్యూహవత్
వలిసః వధూజనవిలీచనానాం పక్షమాలాః పునరుక్తసాంద్రాః ద్విగుణసాం
ద్రాఃకుర్వన్ స్వభావోపి సాంద్రత్వాదితిభావః, మయూరవ్యంసకాదిత్యా
ద్విగుణస్థపటువత్సమాసః, క్షణం యదూనాంబలైస్సేనైస్త్రిః తుణ్ణః అద్యేరుత్తి

ద్యౌః ॥ ౧౦ ॥ ఉద్భిద్భ్యవిద్భిష్ ఇనప్రసథంమ్మగేంద్రానింద్రానుజానుచరభూవ
తయోధ్యవాత్సః । వన్యేభమస్తకనిభాతనభాగ్ముక్తముక్తాఫలప్రకరభాంజగు
హగృహః ॥ ౧౧ ॥ బిభ్రాణయాబహుశయావకపంగపింగపింధావచూడమను
మాధవధామజగుః । చంచస్యగ్రదష్టనటులాహిషతాకయాన్యేస్వావాసభాగముర
గాశనకేతుయష్ట్యా ॥ ౧౩ ॥ ఛాయామపాస్యమఃసతీమపేవర్తమానామాగామి

తః దివమాకాశం ఆతనితుమావరితుమిచ్ఛుః ఆతితాంసుః + తనోతేస్సన్నస్తా
దుప్రత్యయః, ససీనంతర్దృత్యత్ర తనివతిదరిద్రాతిభ్యఇతివిహితస్యఇటో చైకల్పి
కత్వాదిడభావః, తనోతేర్విభాషేతిదీఘః పాంసుః దిశాం ముఖం అతుత్థిమః
దాచ్ఛాదయిత్త, తః త్థాచచ్ఛాదనఇతిథాతోశ్చైరాదికాల్లుచ్ ॥ ౧౦ ॥— ఉ
ద్భిద్భ్యేతి ॥ ఇంద్రానుజస్య ఉపేంద్రస్య హరేః అనుచరాఅనుజేవిసోభూవత
యః మృగేంద్రాన్ సింహాన్ విద్విషః శత్రూనివ ప్రసథంప్రసహ్య ఉద్భిద్భ్య
హత్వా వన్యేభానాం మస్తకేమనిభాల్లైర్నిక్షిప్తైః సఖాగ్రేస్సింహాసఖముఖైః
ముక్తాన్ వికీర్ణాన్ ముక్తాఫలవ్రకిరాకభజతీతితథోక్తాని గుహగృహగేవగు
హగృహగేత్యసమితసమానః విద్విషఇవేతిలింగాల్ అభ్యవాత్సుః అభ్యపీతవ
న్తః + ఉపాస్యధ్యాజ్వసఇతికర్తవ్యం + వసనివాసేలుచ్, సిచివృద్ధిః ససాన్
ధాతుకఇతితత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥—బిభ్రాణయేతి ॥ అన్యేభూవతయః యావదీవ
యావకోలకః ॥ ౧౨ ॥ రాక్షాలాక్షాజతుక్లిబ్ధయానాలక్ష్మద్రుమామయఇత్యమ
రః ॥ యానాదిభ్యఃకన్నితిసాప్థాకకన్పిత్యయః బహుశైవ యావకపంకేన పిం
గం పింగశవణం పింఛం బహూమైవ అవచూడం అధోలంబికలాపం బిభ్రా
ణయా ॥ ౧౩ ॥ అస్యోచ్ఛ్వాదావమాదాఖ్యానూర్ధ్వాప్రోముఖమాడకావీతి ధ్వ
జాంగేమహాలాయభః ॥ చంచుస్త్రాటిః ॥ ౧౪ ॥ చంచుస్త్రాటిరుభేత్రియామి
త్యమరః ॥ తస్యాః అగ్రేణ దస్తాచటులా చంచలా అహిరేవషతాకా యస్యాంత
యా ఉరగాశనోగరుడః తస్యకేతుయష్టిః తదధిష్ఠితోధ్వజదండత్వర్ధః తయా
అభిజ్ఞానేనేతిధావః, అనుమాధవధామహరిశిబిరమను సావాసభాగంస్వనివేశ
ప్రదేశం జగ్తుఃప్రాప్తుః దూరాదేవగరుడధ్వజేన మాధవధామజ్ఞాత్వాతత్సన్నిహి
తాన్నియతవిక్రాన్ సావాసాన్నిభ్యిజగ్తురిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥—ఛాయామి
తి ॥ జనానాంసమూహాజనతాః + గామజనబంధుసహయోభ్యస్తల్ మహతీమ

సంజగృహీతజనతా సరూణామ్ । సర్వహీనాపగతమన్యవచీయమానంవధిః ॥
 మాశ్రయమనాగతమప్యప్రైతి ॥ ౧౪ ॥ అగ్రేగతేనవసతింపరిగృహ్యరిమ్యమా
 పాత్యస్తేనికనిరాకంణాతులం ! యంతోన్యతః ప్లుతకృతస్వరమాశుదూరాదు
 ద్వాహునాజహువిరేమహురాత్మనగ్యాః ॥ ౧౫ ॥ సిక్తాఇవామృతరసేనము
 హుజానానాం క్లాంతిద్విదోవవవస్పతయప్రదానీమ్ । శాఖావనక్రవసనాభః
 పి వతకమానాం తరూణాంభాయాం అవాన్య పరిహృత్య క్షయిష్టుత్వాదితిభా
 వః ఆగామిసింఛాయాం జగృహీరె స్వీచక్రుః వధిః క్షుత్వాదితిభావః, నచపా
 వ్రత్యాగోవాషాయ త్యాగస్వీకారయోః క్షయశృద్ధిప్రాయ క్తాన్విదిత్యాహ ॥ స
 ర్వభితి ॥ తథాహి సర్వోజనః ఉపగతంపావ్రమపి అవచీయమానం క్షీయమా
 ణం కర్తృకర్తరిప్రయోగః, ఆశ్రయంనాప్రైతి నగృహ్యతి కింతు అనాగతమపా
 వ్రమపి వధిః క్షుత్ వధఃనశీలం ఆశ్రయంమప్రైతి సామాన్యేనవిశేషసమర్థనరూ
 పోథాంతరన్యాసః ॥ ౧౪ ॥ — అగ్రేగతేనైతి ॥ అగ్రేగతేన పురఃప్రయాతేన
 రమ్యాంసవతింనివాసం + వహిసన్యతిభ్యశ్చైతినసేరాణాదికోతిప్రత్యయః ॥
 పరిగృహ్య ఆపతంతిత్యాపాత్యాః స్వయమాకమితూహగచ్ఛంతః + భవ్యైవే
 త్యాదిసాకగణాభ్యదంతానిపాతః, తేషాం స్తేనికానానిరాకరణవిధసనే ఆకు
 లనన్యగౌణ ఉద్వాహునా ఉద్యతహస్తేనకేనదిదితీషః అన్యతః యాంతఃఅన్య
 త్రగచ్ఛంతః ఆత్మనగ్యాః స్వయూధాన్ః ప్లుతః త్రిమాత్రీయధాతథాకృతః స్వ
 రోనాదః ఆహ్వనంయస్మిన్కర్తృణితద్యథాతిభా + దూరాద్ధూతేచేతి దూరా
 హ్వనై ప్లుతవిధానాదితిభావః, అశుదూరాల్ ముహుః అజహువిరె ఆహూ
 తాః + హ్వయతేరాజ్యురావత్కర్తృణిలిప్, అభ్యప్రసవతేతిసంప్రసారణంది
 ర్వచనమువతాదేశశ్చ ॥ ౧౫ ॥ — సిక్తాభితి ॥ అమృతరసేన సిక్తాఇవేత్యు
 త్పా. ముహుః జనానాం క్లాంతిద్విదః రోమహరాః కల్పద్రుమవదమృతసేకా
 భావపి తద్వదాహ్లాదకాశ్చ్యభాః, శాఖాసు అవసక్తేలవైక్షుః వసస్తేః ఆభర
 ణైశ్చ అభిరామాః పికత్రస్తేన్యస్థాపితైః అన్యత్ర స్వప్రయాతైశ్చైతిభావః, వన
 వనస్పతయోవనన్యతాః విచిత్రతలేద్యస్తాభరణాద్యనైకఫలయుక్తైః కల్పద్రుమై
 స్సహ తత్రైన్యరితిశేషః, విరజః ఇదానీంతద్వద్విరజరిత్యభావః, సవేతి స్థా
 ప్యతే ॥ ౧ ॥ సహసాకల్యసాదృశ్యయాగవద్యసమృద్ధిష్యితివిభక్తిః ॥ తేథాచక్ర

రణాభిరామాకల్పమృతమైస్సరూపిణివత్సరంజితం ॥ ౧౬ ॥ యానాద్యవశేషః
 నైరవరోవ్యమాణారాజ్జీర్ణరావసయి చలశ్చంద్రియాః । స్రస్తావశతనవతూః
 క్షణలక్ష్యమాణవక్త్రశ్శ్రియస్సభయకౌతుకమిక్షతేన్ద్ర ॥ ౧౭ ॥ తంతావసక్తమృ
 దుదాహులతాస్తురంగాద్రాజావరోధనవభూతనతారయంతః । అలింగనాస్యధి
 కృతాస్ఫుటమాపురేవగండస్థశీఘ్నచితయానచుచుంబురాసామ్ ॥ ౧౮ ॥ దృష్టేన్ద్ర
 వనిజితకలావధరామధస్తాద్వాన్యకీణమాల్యకబరాంకబరింశరుణ్యాః । పా
 వమాలంకారః ॥ ౧౯ ॥ — యానాదితి ॥ పరిశ్రేయే యానాద్వాహనాల్ అవ
 రోవ్యమాణాః అవతాద్యమాణాః + రుదౌణ్యకంతాత్కర్తృణిలబ్, శానబాదె
 శః, రుహఃపోస్యతరస్యామితివకారః, సరాణామాలాకిజనానాం అవసయనే
 అవసారశ్చై అకులాః సౌవిదల్లాః కంచుకినోయాసాంతాః ॥ ౨౦ ॥ సౌవిదల్లాఃకం
 చుకినశ్చత్యమరః ॥ స్రస్తాః అవరోపణసంక్షోభావస్మతాః అవశతనవతూః త
 రిధానవస్త్రాణియాసాంతాః అతపితక్షణలక్ష్యమాణాఃవక్త్రశ్శ్రియాయాసాంతాః
 తథోక్తాః రాజ్ఞీః రాజస్త్రీః + పుంయోగాదాఖ్యాయామితిజీష్, జనః సభ
 యకౌతుకంశీక్షతేన్ద్ర తాదాసద్భయంకామాతౌగతుకమ్ ॥ ౨౧ ॥ — కంతేతి ॥
 తురంగాల్, రాజావరోధనవభూఃరాజ్ఞామవరోధస్త్రీః, అవతారయంతః అవ
 రోపయంతః అధికృతాః అంతఃపురాధికారిణః కంతేషు స్వకీయేషు అవసక్తా
 మృదవఃదాహులతాః తదీయాయేమాంతేరథోక్తాస్సంతః స్ఫుటంవ్యక్తం అలింగ
 నానిఅపురేవ అన్యధాదురవరోహతాద్వాన్యజాచ్ఛేతిభావః, అసాంవభూనాం
 గండస్థశీఘ్నచితయాన్వయః శుద్ధస్మృతత్వాల్, గండానాంనైర్భల్యవృ, సచు
 చుమ్ముః యావత్కర్తవ్యకారిణః శుద్ధాత్తానోనాతివరుణీతిభావః, అన్యత్రేతు
 నహిపాపాచారాః పాపలింగాని ప్రకాశయంతీతిభావః ॥ ౨౨ ॥ — దృష్టేన్ద్రతి ॥ అ
 ధస్తాత్రదుమాలెనిజితః కలావధరోబహుభారోర్యయాతాం ॥ ౨౩ ॥ కలావోధూ
 షణ్ణబహోభూతాణిరేసంహతానపీత్సవరః, వ్యాకీర్ణానపిక్షపైన మాత్యనకబ
 రాంశారాం ॥ ౨౪ ॥ కబరఃకమూరశ్శారశ్చితహలాయుధఃశరుణ్యాఃకబరింశకపాశం
 ॥ ౨౫ ॥ కబరీశశపాశోభేత్యమరః + జానపదేశ్యాదినాజీష్, దృష్టేన్ద్రవత్సృష్టి
 త్వా, సపదిచంద్రకాఅస్యనాకితిచంద్రకవాక మయూః దుగ్ధమాగ్నాల్, పా
 దుద్యవల్ ప్రదురీతవాక + దుగ్ధకౌలుడ్ + నిత్రుత్యాదినాచ్ఛేత్సృజాదాశః,

దుద్రవత్సపదిచంద్రకవామృమాగాత్సంఘషీణాసమాగుణాభ్యధికైర్దురా
సమ్ || ౧౯ || రోచిష్ఠ్యకాంచనచయాంశుపిశంగితాశావంశధ్వజైర్జలదసంహతి
ముల్లిఖంత్యః | భూభర్తురామతనిరంతరసన్నివిష్టాఃపాదాఇవాభిబభూరావళ
యోరథానామ్ || ౨౦ || ఛాయావిధాయిభిరనన్యైరథూతికోదైరుచ్చాగ్రియిభి
బహుళపాటలభాతురాగైః | మాప్తేరివక్షితివృతాంద్విరదైరుదారతారావ.

అచిత్తుభాత్విశ్వాదినాఉవజాదేశః తథాహి నంఘషీణామత్సరిణాకర్తాగు
ణాభ్యధికైః గుణోల్క్లృప్తైస్సహ, దురానంతినితుమశక్యమిత్యథః+ఆసే
రకర్తకాల్+ఈషద్దురిత్యాదినాభావేఖల్పిత్యయః తయోరేవకృత్యక్రఖలథా
ఇతినియమాల్, అతిభయచేతుకస్య పలాయనస్యకపరీదర్శనమేతుకత్వము
త్యైక్ష్యతత్సమథానార్థాయమథాంతరన్యాసః కృతఇత్సస్యానయాంగెనసంక
రః నహిజితైజైశ్చురగ్రస్థాతుముచితమితిభావః || ౧౯ ||— రోచిష్ఠ్యీవృతి || రోచి
ష్ఠ్యనారోచనశీలాః+అలంకృత్యాదినాఇష్టవృత్త్యయః, తేషాంకాంచనచయా
నాం కనకరాశినాం అంశుభిఃపిశంగితాః పిశంగీకృతాః, ఆశాఃయాభిస్తాః వం
శానాంతత్రద్రాజకులానాంధ్వజైః ప్రతినియతాంకుశకలశాదిచిహ్నైరకతుభిః
అన్యత్ర వంశావేణవః, తైరెవధ్వజైః జలదసంహతిం మెఘసంఘాతం, ఉల్లిఖం
త్యః పాటయంత్యః ఆయతదీఘం నిరంతరంనీరంధ్రం, సన్నివిష్టాఃసంస్థితాః
రథానాంఆవళయః భూభర్తుః రైవతకాద్యైః పాదాఃవృత్సంతపర్వతాఇవ, అ
భిబభూఃఅభితాభాంతిస్త, ఆశాపిశంగీకరణాదిక్రియానిమిత్తజాతిస్వరూపాత్ప్రే
క్షా || ౨౦ ||— ఛాయేతి || క్షితివృతాంరాజ్ఞాం, నివనత్యేషీవృతినివాసాః నివా
సదేశాః ఛాయావిధాయిభిః కాంతికరైః అనాతపనంపాదకేశృ || ౨౧ || ఛాయా
త్వనాతపేకాంతా వితివిశ్వః | అనుజ్ఞితా భూతేనాం భస్తరచనానాం సంప
దాంచకాభాయైస్తే || ౨౧ || ఛూచిభాస్తనిసంపదీత్యమరః, ఉచ్చాగ్రియిభిరున్న
తిమన్విః బహుళస్సంద్యః, పాటలారక్తశృభాతురాగౌరైకాదిరం జనయే
షాంతైః ఉదారాణితారావళినాం శుద్ధముక్తానశీనాం విరచనానియేదుతైః ము
క్తానాంభూషితైరిత్యథః || ౨౧ || తారాముక్తాదిన శుద్ధా తరళేశుద్ధమాకైక ఇతి
విశ్వః మాష్యవత్తేతారావళీరజ్జనంతతిరితికచిల్ ద్విరదైఃదూప్రైఃపటహంఢ
పైరివ || ౨౧ || దూష్యవస్తేచితగ్లహఇతివిశ్వః వ్యరుచకాశాభంతేస్త+రుచదీ

శ్రీవిరచనైర్వ్యభుచన్నిహాసాః ॥ ౨౧ ॥ ఉత్తిష్టకాండపటకాంతరీయమానమం
దానిలప్రశమితశ్రమమతాయైః । మూర్వాప్రతానసహజాస్తరణమభేదేని
ద్రాగ్నుఖంవసనసద్గురాజదారైః ॥ ౨౨ ॥ ప్రసేషదవారిసవిశేషస్త్రమంగ
కూర్వాసకంక్షతసఖక్షణముత్తమంతి । ఆవిభవద్ధనపయోధరబాహు మూలాశా
తాదరీయుపదృశాంక్షణముత్సవోఘాల్ ॥ ౨౩ ॥ యావత్సవసమయస్సమమె
వతావదవ్యాకులాః పటమయానృభిలౌచితత్వైః । పర్యావతత్క్రమింకళాక మ

ప్రౌఢ్యనృన్ధిలుజీతివరస్తేపదం పుషాదితావ్యచ్చైరజాదేశః, అత్యద్విరదానాం
దూష్యాణాంచ ప్రకృతత్వాన్నాపమా నాపిశ్లేషః, విశేష్యవిశేషణానాం క
షాంచిదశ్లిష్టత్వాల్, తస్మాత్కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగి తెయం, ఇవశబ్దస్తు
సాదృశ్యమాత్రానువాదక ఇతిసంక్షేపః ॥ ౨౧ ॥—ఉత్తిష్టేతి ॥ ఉత్తిష్టఉద్ధృతీయః
కాండపటవీనకాండపటకః దూష్యాధోలంబీవాయసంచారాధః పటః ॥ ౧॥ అ
ధఃపటః కాండపటఇతివైజయంతి తస్యఅంతరే అవకాశరీయమానేన ప్రరీయతా
మందానిలేన ప్రశమితం శ్రమేణాధ్వఖదేశ యద్ధర్మతాయం సేవదాంబు త
ద్యేషాంతైః రాజదారైః రాజావరోధైః దూర్వాణాంప్రతానశ్చ యవసహ
జమకృత్రిమం ఆస్తరణాంతలంబయేషు తేషు వసనసద్గురపటమంతపెషు నిద్రా
సుఖంభేజే ॥ ౨౨ ॥—ప్రసేషదేతి ॥ అంగేగాత్రేప్రసేషదవారిణా సవిశేషంసా
తిశయంయథాతథా, విషక్తమతిశ్లిష్టం కూర్వాసకంచాళం కంచుకమిత్యధః ॥
॥ ౧॥ చోళఃకూర్వాసకోఽస్త్రియామిత్యమరః క్షతానిపునఃవిదీక్షానినఖక్షతాని
యస్తికర్తరణితద్యథాతథా, ఉత్తిష్టపతిఉన్తాచయంతి అతవీవ, ఆవిభవత్ప్ర
కాశమానం ఘనపయోధరబాహుమూలంఘనాపయోధరౌ బాహుమూలత య
స్యాసాని, శాతాదరీ + నాసికోదరేత్వాదినాజీమ్, యవదృశాంక్షణం ఉత్సవః
అఘాల్, ఏతేనయానాంత్యరాచింతాదికరమిష్టవస్త్రాలోకననిమిత్తం కాలాక్ష
మత్సలక్షణమాత్సుక్యం వ్యభ్యతై, నాయికా(అభినారిణీ) సాధారణౌ) ప్రగల్భా
వా ॥ ౨౩ ॥—యావదేతి ॥ వివణిః వివణోవ్యవహారిః సవీషామస్తీతి వి
వణినౌవణిజః యావత్సవసమయః సేనానివేశక్షణవీవ, తావత్క్షణవీవసమం
యుగవల్, అవ్యాకులాఃఅవ్యగ్రాస్సంతఃపటమయానివ స్త్రవికారాణి పటమం
క్షణానీత్యధః అభిలౌచితత్వై ఉభయతః శ్రేణ్యావిస్తార్య, క్రయేణజీవితీతి క

గణ్యపణ్యపూమాః పశాదిపణిహరిపణిర్విభేజః ॥ ౨౪ ॥ అల్పప్రయోజనకృత్
 దుశరపయానేరుమాణాలోష్టలగుణైఃపరిహరితబద్ధః ॥ ఉద్యాతముద్భుతమ
 నొకమాజాలమధ్యాదస్యశృంగుణమసల్పమనన్నవాప ॥ ౨౫ ॥ త్రాసాకులఃప
 రిపతఃపరిహరితేశాన్ పుంభిక్షైశ్చిదపిధన్విభిరవ్యబంధి ॥ తస్థాతథాఃనమృ

యః+వన్నకృమవిక్రమూట్టస్థితఃప్రత్యయః, పర్యాపతక్ పరితలధావక్
 క్రియకలాకః క్రియకజరః యస్మిన్మమణితద్యథాతథాఅగణ్యైఃసంఖ్యయైః
 వజ్రైః క్రియైః పణ్యద్యవైః, పూణాఃఆపణాఃపణ్యప్రసారణస్థానానియా
 సుతాః విపణిఃపణ్యపిఠిః ॥౨॥ ఆపణస్సునిషద్యామాం విపణిఃపణ్యపిఠికేత్యమ
 రః విభేజః అసంకీణం నిమఃమరిత్యేకః, సప్రభావోక్తివృత్త్యసప్రసానవ
 జ్జూరో ॥ (పూణాఃపణువిపణిహ విపణివిభేజః ఆయుపారోపల్లభవ్యా
 భ్యాతిః ప్రాదీనశ్చ అతపివామరవ్యాభ్యాయాం అతపివప్రయోగాద్విపణైఃపుం
 స్త్వమపీతిసర్వధరః ఇతిముకుటఉక్తవాక్ ॥ నల్లభోపి బాహుశ్చైనవిపణిశబ్దంస్త
 రంతిత్వైక్తవాక్) ॥ ౨౪ ॥ — ఆలేపితి ॥ అల్పప్రయోజనేనాల్పఫలేన నిమి
 త్తైః, కృతఃఉదుతహిసూయాః ప్రయాసాయైస్తే, అత్యల్పస్త్రేకస్య శశపిండ
 స్యమూయసామకించిత్రకావదిత్యాహ, ఉద్గ్రాతాఃఉద్యతాఃలోష్టానిమృత్పిం
 డాలగుణాః దండకాష్టానిచయైస్తేః పుంభిరితిశేషః పరితః, అనుబద్ధమనరుద్ధం
 అనసశ్శకటస్య అకంగతంఘ్నంతీత్యహికహావృతాః తేషాంజాలస్య మధ్యాల్
 ఉద్యాతముత్థితం + ఉత్పూర్వావ్యాతేః కతారిక్తః ఉద్భుతంపలాయితం శ
 శంమృగవిశేషం అన్యఃపరః అవక్ హంత్యాన్నివాచ్యరక్షక్ అనల్పంగుణంమహా
 న్తముత్కృషణం అవాప దయాహోరనామిషలోలుపర్యకృతపుణ్యస్య కీర్తిస్స
 ర్వత్రీసులభేతిధావః అత్రాథాంతరంచాహుః అన్యోగుణంపాశం అవక్ ప్ర
 యంజానః శశమవాపజగ్రహ యోహంతాతస్త్రేవమృగఇతివ్యాధనమయాదితి
 ధావః ॥౨౫॥ — తానేతి ॥ త్రాసాకులఃజనదశనాద్భయవిహ్వలః, అతపివ,
 నిజేశాన్ నికేతనాని, పరితః అభితిః+ అభితిఃపరితఇత్యాదినాద్వితీయా, పరిప
 తక్ ధావక్ మృగోహరిణః కైశ్చిదపి ధన్విభిః ధన్వద్భిః ॥౨॥ధన్విధనుష్టా
 ధానుష్క ఇత్యమరః, వీహ్యదిత్వాదినిరితిసాన్విమి పుంభిఃనాన్వబంధినానుయా
 త్ + బద్ధాతైకమణిలుజ్, తథాపి అంగనానాం ఆకణంకణవరంగం

గకవ్యచిదంగనా నామకాణఘాటానయసేషమా లెక్షణద్విః || ౨౬ || ఆస్తీర్ధ
తల్పరవిత్తావసథః క్షణేన పోన్యాజినకృతనవప్రతికర్త కామ్యః | భిన్నావభిన్నమ
తిరావతతో మనుష్యాకావృత్త్యగ్రహేచ్ఛిరనిష్ఠజ్వోపచారైః || ౨౭ || సస్ముః
పయఃపపురసేనిజరంబరాణిశతసుర్విసంధృతవికాసిక్కినవృసూనాః | వైశ్యాశ్శి
యామనుపభోగనిరధఃకర్తవ్యోషసోవాదమమ్మజన్మ గనిమ్మగానామ్ || ౨౮ ||

పూజాః విస్తీర్ణాః అకృష్టాస్త్యయోనయశాన్యోనవషః త్రైహతా ఈక్షణశ్చి
 ర్భస్యసః అతఃకృద్విదపిససస్తా కింతు పిరపశిఖాపాతాధాపపి అంగనాపాంగవి
 శిఖాపాతతాతరః పలయిత్పివేతిభావః, అత్ర జనాలాకనాత్థభయసాతుకస్య
 మృగానవస్థాసస్యాంగనాపాంగము మాతిహేతుః కోష్ట్యైక్షణద్వైతూత్పైక్షా
 సాదవ్యంజకాప్రయోగార్హ్యతీయమానాహేత్యైహతేక్షణత్వరితి విశేషణగ
 త్యాక్రత్యాత్మాన్యలింగంచాంగమితిసంకరః ॥ ౨౭ ॥—అస్తీర్ణాతి ॥ త్తే
 న అస్తీర్ణాంతలం వెశ్యాన్యత్రైశ్చమ్యాప్రభానత్వాత్పాగవసజ్జితశయ్యం య
 భాతభారదితావసథః కల్పింపితతః ॥ ౨౮ ॥ స్థానావసథవాస్తుచేత్ప్రమరః ॥ కృ
 తేన నవప్రతిఃమణా నూతనెవప్రసాధనేన కామ్యోస్పృహణీయః అజన్మయ
 తిరక్రాంతదితః అగణికాధ్వభేదభ్యాగ్రణః వేశ్యావసః శున్నానభ్యక్రాంతాః,
 ఆపతతిః ఆగచ్ఛతిః పనుష్యాత్. పురుషాః చిన్దిష్టజన తత్రైవ నిత్యవాస్త
 వ్యజవేత్సృష్ట్యా, ఉపచారైః శీతాంబుతాంబూలదానాదినత్కారైః ప్రత్య
 గ్రహీత్ వశీచకారైశ్చగ్రణః ॥ ౨౯ ॥—నన్నురితి ॥ సేనాయాంసమవేతాస్తే
 న్యాః ప్రేరికజరాః + సేనాయావేతిన్యప్రత్యయః, సగనిమ్నగానాం యాశ్చి
 యస్సమృద్ధయః తాసాం అనుపభోగః ఉపభోగాభావః + క్వదిత్ప్రసజ్యప్రతి
 మేధేవినభోగమానభవ్యతే, యథా అదర్శనమశోనణమనుచ్ఛారణమనుపలభిర
 భావభక్త్యా, శేనమన్నిరభంకత్వంనిష్ఫలత్వంతదేవదాపః, తేన యః ప్రవా
 దోనించాతం అమృతజలమార్జణ + మృజామశుద్ధైలబ్ధే అదాదిత్వావచ్ఛ
 వోలుక్, మృజేరణదాక్ష్టితివిధావాన్వద్ధిరక్తవ్యతివికలాపదన్వద్ధ్యభావః, మా
 జనాపప్రకామాహ, నన్నుః స్నానంచమ్యః పయఃపానీయంపపుః + స్థాశౌచే
 పాప్రానేలిక్, అంబరాణి అనేనిజః అక్షాళయక్ + ణిజిర్శౌచబోషణయోః
 జహాత్వాదిత్వాన్వల్లజిత్వావితిద్విర్యావ, సిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చేతి ఘోషా సాదేశః,

నాభిహృదైఃపరిగృహీతరయాణిమైశ్రీశౌంబ్రహ్మజ్ఞఘనసేతునివారితాని ।
జగ్గుజలాలసజలమడుకవాద్యులలు ధ్వజస్తనతటస్థలితాని మందమ్ ॥ ౨౯ ॥
అలాలపుష్కరముల్లసితైర్ధిష్టమహాచక్రభుభిసోవపుగంబువహైః ।
భద్రామనిశ్చలపాదానిస్తనగృహూభవన్యత్పిన్దరైరేవహస్తికాని ॥ ౩౦ ॥

ణిశౌంబ్రహ్మజ్ఞఘనసేతునివారితాని వికాశిమీసప్రమానాని
వికసితపుష్కరాణియైస్తి ॥ నివసితప్రమానరాజీపపుష్కరాంభోరుహణిచేత్య
మరః ॥ విసంమృతాశంజక్షుః భక్షయించకుః + ఘనైలిట్, గమహనైత్యా
దినాజపభాలాపితత్వైః, శాసినామనీసాంచేతిషత్వం, స్నానాద్యవభోగ
నాక్షనేర్భవశ్యంనిరావక్రరిత్యభవః, అత్యదోషమాజనస్య స్నానాదివా
శ్యాభావేతుకత్వాద్వాక్యాభావేతుకం కావ్యలింగమలంకారః ॥ స్నానా
దిక్రియాశముచ్చయస్తవఃగమస్యేతిసకరః ॥ ౨౯ ॥ —నాభీతి ॥ శ్రీశౌం
ద్వైః గంభీరైః నాభమవినహాదాః తైః పరిగృహీతరయాణిప్రతిష్ఠితవేగాని
బృహద్భ్యః జఘనే రేవసేతుభినివారితాని ప్రతిహతగతికానీత్యభవః, జలమే
వమడుకవాద్యం వాద్యవిశేషః జలమేకేన పాణినోత్థాప్య అపరేణ తాడితం
మడుకనద్యవసీతిప్రసిద్ధం- తేనవలుసుందరంయథాతథావల్లభ్యః చలన్భ్యః ఘ
నైః స్తనతటైఃస్థలితాని స్థలనంగమితానిజలాని పూర్వోక్తనగనిమ్నగానాంసలి
లాని మందంజగ్గుః అత్రజలమదగమనస్యవిశేషణగత్యారయప్రతిబంధాదివదా
భావేతుకత్వాత్ప్రదేయకంకావ్యలింగమ్ ॥ ౩౦ ॥ —అలాలైతి ॥ హస్తినాంన
మూహఃహస్తికాని + అదిత్రహస్తీహస్తీకై- అలాలాని యాని పుష్కరాణి
హస్తాగాణి ॥ ౩౧ ॥ పుష్కరంకరిహస్తాగ్రత్యైవమరః ॥ లైహంముఖైరంద్రైః
ఉల్లసితానిఉత్తిష్టాని తైరంబుపచైః భద్రామనిశ్చలపాదాని ఆయతన్య దాగ్ధీయ
సః శ్వసితస్థిచ్ఛాప్తనమాదుతస్య వెగననిరస్తాః బహిరుక్షిప్తాః యేముగ్ధాస్సు
ప్తరాః మూఢాన్యాః మూఢానిభవాః + శరీరావయవాచ్చేతియత్ప్రశ్నియః,
యేహాభావకర్తృణోరితిప్రకృతిభావాత్- నస్తద్ధిత్యతిటిలాపాభావః- రత్ననిక
రాః కుకాభలవక్తరాః తైరివేత్తుత్యైతా- నపుః ఉభీష్టమభిరేపరితః- ఉ
త్తాంబుధాతుః సిషిమః + ఉక్షసేవనే ఇహదేశ్య గురుమతో సృచ్ఛిత్యామ్
ప్రత్యయః * గజేంద్రజేమూతవరాహశంఖమత్సావహి శుక్త్యద్భవవేణుజాని ।

యేషక్షిణిః పృథమంబునిధింగతాస్తేయేషీ. దోహాణితులితాయుధునానవత్వాః । తే
 జన్మరవివరతయన్మరసిర్విగాధుమాక్షి. పతతఃకల్పనే ౨౧౫౫౫౫ ౨౩౧॥ అత్తాన
 మేనజలభేఃప్రతివి వితాంగనూమాః మహాన్యధానుభావశివీ. ౨౩౨॥
 ధారధానపవభీతిహాణా మన్యచాగాభియ క్తమిదం క్తమిదం ౨౩౩॥
 నాదాతుమన్యకరిము క్తమదా.బుతి క్తం భూతా.తు శేనసహతుమేచ్ఛతాం
 భిః । రుద్ధైః జేనరుషాసరికావతారెక్తోదసాత్యకంమాస్తవిరంజనామః ॥ ౨౩౩
 ముక్తాఫలానిప్రధికానిలోకేషాంతుశుభ్యద్యవమేవభూరితి ॥ గహనాం ము
 కాతకృష్టప్రమాణమ్ ॥ ౨౩౪॥ యజ్ఞతి ॥ యేషక్షిణిః పరివంతః ౨౩౫॥ అచ్చి
 న్మవత్వా ఇత్సథః- సంసగే ఇనిప్రసృయః- తే అచ్చితేయే మేనాకామయః
 పృథమంప్రాక్ అంబునిధింగతాస్తేయేషీ. దోహాణితులితాయుధునానవత్వాః । తే
 నా తులితేన పెరితేన అయథేన వత్తేన లూణవత్వాః వి. న్మగరుః కేంద్రిః
 పతయః అక్షిప్తాః అవనీతాః కెతవోధ్యవా పదాః పృష్ఠాస్తానివదయేషాం ॥
 ౨౩౬॥ ప్రవేశ్యానరణానాణాపరిస్తామ. కుభోద్మదై-రిస్సయః ॥ కేషా. నేస్యగ
 జానాం ధలేన సా.సీః విగాధు. విగాహేతుం + స్వరితిసూతిసూయతిధూజూ
 ద్వి. పేతికల్పాన్మదాగమః- జనుః ఆత్రగజచ్చలేనెతిధలశబ్దేన గజ్యేవవ
 హ్మూత్యాప్రీత్యాపరోపణాచ్చలాదిశబ్దే- గసన్యత్వ ప్రతిపాదనరూపాహ్మూచాల
 జ్ఞా-రి- తేనపక్షవతామద్రీశాం సాగరాపగాహపదన్యచాత్రవ స్పృశ్యాన్యయ
 మపి సలిలమవగాహమానాః సాక్షాల్లా. నవ్వాః పరితాఇప్రవేశ్యత్సృక్షా
 వ్యజ్యతే ॥ ౨౩౭॥ —అత్తా.మితి ॥ మమేభిః జలధేజః లా.యన్య మహతియో
 మాః- పరితిబి.విత్.అంగ.యన్యతే అభిముఖాపతిత.అభిముఖమాగతిం ఆత్మా
 నమేన ఆత్మప్రతిబి.బమేచ్ఛేథః సమిక్ష్య అన్యన గేవ్రతిగజేన అభియు
 క్తః అభిమృరివప అతిహాణాం అపభీనిర్భికస్సుక కోనాల్ అధానల్ +పా
 ఘా.ధై.యా.త్రిణం. రైవాః వాదేశః- అహోఇతిమా.ధ్యే.వి.స.యః- సచ్చయ
 క్రంమపేభస్యేతిభి.షః- అభియు కవవెత్సుస్పృక్షాయాః ప్రతిగజభా. తినిబ
 ధనత్వాద్భా.తిమమక్రేక్షిమై.రంగాంగభావనసంకర ౨౩౮॥ —నేతి ॥ అ
 న్యకర్తౌ ప్రతిగజేన ముక్తైవదాంబునాతి క సు.భి ॥ ౨౩౯॥ కటుతి కకమా
 మాస్తసారభ్యపిప్రకీర్తితాఇతికకవః ॥ అంశః జల.ల.దా.తుం గ.హేతుం నే

పంథానమాహవిజహిహిపురస్సనాచేదశ్శక్తౌప్రతిద్విరదభంభువశఃకిచేతాః || స్తం
జేరమఃపరిణింసురసాపుప్రతిష్ఠితే || ౧౪ || గన్యతస్ససంభృమమేనమేకా || ౩౪ || కీర్ణం
శస్త్రేనమకబాలమనేకపానాంహస్తైర్విగాఢమదకాపరుజశ్యమాయ | అకణ్ణము
ల్లలితమంబువికాసికాశనీకాశమాపసమభాంశితచామంస్య || ౩౫ || గుండూష

చృతా అనిచృతా విహతుంశ్చిత్తుమపి నెచ్చతా శోభపిహసాభ్యామితిభావః |
భూతాయశేన నరుషాన్త్రోశేనగజేన సరితః అవతారతీర్థేన దుష్టసతిజనాఘః
రిత్రాన్యదపాత్రాణిమోమతే కరాయస్తిన్మర్తజితద్యథాతథా చిరం ఆస్త అతిష్ఠ
త్ + ఆసఉపవేశనేలక్ష్ - ఏకహలాదౌ పూరంబురజ్యేష్ఠతరస్యామిత్యదకశబ్ద
స్య వికల్పమదాదేశః || ౩౩ || — పంథానమితి || పంథానం ఆశు విజహిహి-జ
హహ+ఉపశోక్త్యాగ లాటిసేహి=తిహిరాదేశః, అవహాదితివికల్పవికారాదే
శః, పురోగ్ర తేతరుణ్యాః తవస్తనౌపశ్యేత్ ప్రతిద్విరదస్యకుంభా విశంకతఇతి
తద్విశంక చేయస్యసః కుంభభ్రాంతిమానిశ్యథః- అతేవ భ్రాంతిమదలం
కారః || స్తంబేత్త శ్చాంబుతజతిస్తంబేరమఇతి || ౩౪ || ఇతిస్తంబేరమః=దీ త్యమ
రః + స్తంబకణ్ణమౌరమిజవౌరిత్యద్యుత్యయః-తత్పురుషైకృతిబహుళమిత్త్య
లుక్- పరిణస్తుం తిర్యక్ప్రహర్తమిచ్చుఃపరిణిసంసుః + సమేస్సన్నంతాదుప్ర
త్యయః- ఏకావఉపదేశేనుచాత్రాదితీబ్ధ్యుతిపెఠః- అసౌ ఉపైతి పురేతి పాతే-
పురోపైతీత్యన్వయః ఉపైష్యతీతివ్యథః + నూవత్పురానిపాతేయాలక్షణిభ
విషన్వదథే=లక్ష్ ఇతిష్ఠిద్వై ర్విప్రైః || ౩౫ || పిష్టపల్లవికోవిటవత్సమగః || ఏకా
|| కాచిత్ ఏనముక్తరిత్యా నసంభృమం సత్వేరు అగన్యత గదితా || ౩౬ || —
కీర్ణమితి || అనెకపానాంద్విహానాం- విగాఢః ప్రయాణః యోమదెనతావఃస
ఏవదుక్ రోగః తస్యాశ్యయాశనైవహంబం హస్తే, అనుబోలంకబోలయోః
కీర్ణం=క్షిప్తం అకణ్ణం=అకపన్యం + అక్షర్యావాభివిధ్యౌరిత్యన్వయో
భావః- ఉల్లలితముత్పత్తితుం వికాసియక్త్యాశంకాకుసుమం- తేనసదృశంకాశనీ
కాశంనిత్యసమాసత్వాదన్యపదవిగ్రహః|అశవీవస్యరుత్తిరపదోన్వేమనిగసంకా
శనీకాశవృత్తికాశౌపమాదయఇత్యమరః-అంబుసలిలం కర్తృ-సితకామరస్య-నమ
కాంసాదృశ్యం- ఆప+ తుల్యాధైరతి-లోపమాభ్యామితిపష్టీ - ఉపమాల్పకా
రః || ౩౫ || — గుండూషమితి || లబ్ధః పరవారాస్య ప్రతిగజస్య- మారుతస్య

ముద్దుతనతాపయనస్సరోపంభాగైః బలవంబూరణమారుదైః । అంభోధిరోగసి
 పృథుప్రథిమానధాగరుద్ధోమమంతమునబహునంబునెఱిగెడి ॥ ౩౬ ॥ దానువివర్ణ
 పిజలైగ్గుహసాధియాభేదోపద్యమానగతిం నిశుముగ్ధమౌళిః । బాష్ట్రతినఃకటక
 టాహాత్కాన్తిమైశ్లోమకాక్షనావపాఃకరిరకటత్రైః । కుంభితః ॥ అంతజ
 లోఘమవగాఢకరికహారోహాత్వాక్షణంనితతవక్షతికరిరత్నే । దృవ్యాశ్రయేష్వ
 మదగంధవాహోయేనతేన అతివినయోదం యథాధాపయసిః పానీయస్య గం
 డూషంముఖపూరణం ముహూతగకశంపయశ్చత్యథాః ॥౩౭॥ గంజూహాముఖపూ
 రణశ్చతిహలాయుధః ద్విలింగవృషి పుల్లి గజవాన్యప్రయోగశ్చాస్మాహవామనః
 లింగాభ్యాహారోపేక్ష్యత్యగిజ్జ్యోతివశాన్యక్తవతా . నాగేనగతేన॥౩౮॥ మతంగజో
 గజోనాగ ఇత్యవతః- అంభోధిరోధిసినుస్తీరేతి నుతియోరుధయోర్నధ్యం
 ప్రథిమానమితి స్తతం ॥ పృథునాప్రథిమానధాగన రుద్ధః ప్రశబద్ధః ఉహయా
 దంతౌ ముసలావిన్య రయోవనయః పృవేవోయైకాక్ష రుణివద్ధధాతథా ॥౩౯॥ అ
 యోగోముసలౌస్త్రీశ్చానిశ్చిమః నిపేతేనవతితం ధావేలిట్- కోధవేగా
 దలబ్ధలక్ష్మిరోధః ప్రహృత్యసారవశ్యాన్యేయంపాథోముఖః పపాతేత్యథాః-
 కోధాంధాః కింకువ్వంతీతిభావః ॥౪౦॥—దానమితి ॥ దీయతఇతిదానసంధనం
 మదన్య ॥౪౧॥ వానంగజమదైశ్చగజతివిశ్వః తద్వత్పపి వితరత్యపి దాతర్యపి
 త్యథాః సహసా అకన్తాత్ + స్వరాదిశాన్వదవ్యయమితి శాకటాయనః జలైర్బ
 డ్దేః సీరైశ్చ ॥౪౨॥ జలంగోకలలేసీరేహ్నిజైరవజర్జ్వలతి విశ్వః అధిరూఢే
 అక్రాంతైసతి పద్యమానగతిగర్భతరవాః గమనసమథాః । కంపుమాకా అ
 సిమి తత్ర స్థాతు ఉత్సహేత సకౌపేత్యథాః + శకన్యమేకాదినా తుముకా
 యవ్యస్తాత్కారణాల్ మిమఃక్ష్యోః మజ్జుమజ్జితమిచ్ఛోః మన్ జెన్నస్తంతా
 దుప్రత్యయః దుతిసః కటాగండుః సపివకటాహః ఖర్బరః ॥ ౪౩ ॥ కటాహః
 ఖర్బరోస్త్రీమామితిజైజయంతీత్య కటాన్విదేశాత్ । అలీనాంపటలేస్సం
 మైః పరితః మంత్రసుహృత్ ॥ ౪౪ ॥ ద్వాజ్జంతు సవది ద్యుతమిత్సవరి ఉ
 దహతిఉత్పతితం భావేయజ్ + దిణ్యానక రహారితవిణ్ దిణ్ లిలుగితబ్దస్య లు
 క్ విశేషణసామాన్య సమథా సహావోభావాంతరసాన్యసః ॥౪౫॥ అంతరితి ॥జల
 ఘ్రే తంతః అంతజలలోఘం + విభక్త్యథేవ్యయాభావః అథవా జలొఘం

పి గుణైశ్చమరరాజనీలోనణః పృథగ్గతఇవాళిగణో గజస్య ॥ ౩౨ ॥ సంసర్పిభిః
పయసిగైరిక రణై రరాగైరంభోజగర్భరజసాంగనిషంగిణాచ ! క్షీడోపభోగమను
భూయసరిన్త హేభావన్యోన్యవస్త్రసరిన్తమిషన్యథత్తామ్ ॥ ౩౩ ॥ యాం చం
భ్రక్తై ర్దదజలస్యమహానదీనాం నెత్తశ్శ్రియంవికసతోవిదధుఃకాశేంద్రాః । తాం
ప్రశ్నవాపురవిలంబితము త్తరంతోధౌతాంగలగ్ననవనీలవయోజవత్త్రైః ॥ ౪౦ ॥

లపూరం అంతరభ్యంతరే అవగాఢవతిః ప్రవిష్టవతిః + గాహేనిస్థితి కవతువ్యః
త్యయః ధత్వధత్వద్వత్సధలాపాః గజస్యకవోరౌహిత్యా క్షణం అంతరిక్షే ఉప
ర్యాకాశే వితతవత్తతిః విస్తృతవత్తములః ఆమూలాద్వితతవత్తఇత్త్యధః॥ ౩౧.
స్త్రీవత్తతిఃవత్తములమిత్త్యమరః + వత్తాత్తిరితిప్రత్యయః. అళిగణః భృమ
రసంఘః గుణైశ్చమరూపాదిమ ద్విన్యమాశ్శ్రియోయేషాం లేమద్రవ్యాశ్శ్రియేషవపి
అయతస్థితాద్ధ్విన్యమవేతత్వాచ్చ ద్యవైకాధీనసత్తామసత్త్వపీత్యధః-
పృథగ్గతః జలమజ్జనభయాత్స్వాప్యశ్శ్రియపరిహారేణస్థితః నీలావణఃనీలరూపం గ
జనీలిమేవరాజ ॥ ౩౨ ॥ గుణేశ్చక్లాదయఃపు సీత్యమరః ॥ అత్తాళిగణసాదృశ్యా
ద్గజనీలత్వస్యాశ్శ్రియాదన్యశ్శ్రియపల్భినిరాప్యహయ పృథక్క్షీనివిశిష్టత్వము ధ్వేష్య
తే ॥ ౩౩ ॥ —సంసర్పిభిరితి ॥ సరిన్తమహాభస్మ తావయసి సంసర్పిభిః గజా
త్సృజ్జలవిస్మత్ప్రైః గ్రేరిక రణైవౌధాతనవరాగాః త్రైకరణైః కరణైశ్చ -
అంగనిషంగిణా గజాంగసంగిణా అంభోజగర్భరజసాపద్మాంశాపరాగెతనమి
త్తైవ క్షీడయాతీలమూ ఉపభోగంసమ్భాగం అనుభూయ అన్యోన్య మిభవస్త్ర
యోఃపరిన్తమి వినిమయం న్యథత్తా అకురుతామివ + దధాలైకజీరస్తే
వదేతసస్తామాదేశః- అత్తసరిన్త హేభయోః ప్రతీయమాన నాయికానయికాభే
దాభ్యససాయేన వస్త్రవినిమయో ధ్వేషా ॥ ౩౪ ॥ —యామితి ॥ గజేంద్రాః
వికసతిః సమంతాత్ప్రయసి త్రైలవింశవత్ప్రసరతిః మదజలస్యచంద్రక్షేప్సద్రా
కారైశ్చమండరైః మహానదీనాంయాం నేత్తశ్శ్రియం విదధుఃచక్రః ఉత్తరంతః
జలాన్నిగచ్ఛంతఃథౌతేమత్తాళి తేమఅంగమలగ్నైర్గుక్తేననీలవయోజవత్ప్ర
ర్నిలోత్పలదళైః అవిలంబితంక్షిప్రమేన తాం నెత్తశ్శ్రియం ప్రశ్నవాపుః ప్రతి
భజిరే, అత్తగజానాం నదీనాంచ సమనెత్త శ్రివినిమయోత్త్రాసమవరిన్తత్తిర
లకారః * నమన్యూనాధికానాంచ యథావినిమయోభవత్ ! సాకంసమాధిక

ప్రత్యక్ష్యదంతినిశితాంతుశమాభిన్ననిర్వాణనిర్వదస్మజంచలితంనిమాదీ రొడ్డుం
మహేభమపరిబ్రుహిమానమాగాదాక్యాంతితోనవశమేతిమహాకవరస్య ॥ ౪౯ ॥

సేవ్యాపిసానుసమమాకలనాయయత్తానీలైవవస్యకరిదానకృతాధివాసః । నా
భాజకేవలమధాజీగజేనశాఖినాస్యస్యగంధమపిమానభృతస్సహంతే ॥ ౪౯ ॥ అ
ద్రీంద్రకుంజచంకుంజరగంధకాపసంక్రాంతిదానపయగోవనపాదపస్య । సేనా

న్యూనేః పరివృత్తి నామైతిలక్షణాత్ ॥ ౪౯ ॥ — ప్రతీతి ॥ ఆస్యదంతినం ప్ర
తివ్రత్యన్యదంత ప్రతిగజాభిముఖమిచ్ఛథః + లక్షణేనాభిప్రతీతిభిముఖ్య ఇ
త్యవ్యమూర్ధావః చలింతామంతి అతపినిశితేన అంతుశేన మారంగాథంయ
భాతథా భిన్నంయన్నిర్వాణమపాంగదేశః ॥ ౫౦ ॥ అపాంగదేశోనిర్వాణమిత్యమ
రః తస్మాత్ నిర్వత్ నిస్స ల్ ఆస్మగ్నస్యతం ॥ మహేభం రొడ్డుంగ్రహీతుం ని
మాదీయంతా, పరిబ్రుహంతిప్రభవతితిపరిబ్రుహః ప్రభుః + బ్రుహేబ్రుహంహేర్వాక
తేరి క్రప్రత్యయప్రభాపరిబ్రుహతి నకాంహకారయోలోపః నిష్ఠాతకారస్య
థత్వంచ నిపాత్యతే, అస్యథాథలోపస్య పూర్వత్వాసిద్ధిర్వస్తాదిమంబు
తోహలాదేలకఘోరితి రేఖాదేశోనస్యాదితి తస్మాదిమనిది రేఖాదేశే పరిబ్ర
హిమాతతో నిజ్ఞానమాసః, తం అపరిస్రఫిమాఘం అసామధ్యం అగాల్ ప్రి
వ + ఇతోగాలుజీతిగాదేశః తథాహి, మహాక బలీయాక, ఆక్రాంతితః బలా
త్కారాత్, పరస్యవశంనైతి సామాన్యేన విశేష సమథానరూపాథాంతర
న్యాసః ॥ ౫౦ ॥ — సేవ్యఇతి ॥ యంత్రానిమాదినా, అకలనాయబంధనాయ సా
నునయం ససాంత్యం నీతేనగమిపం ప్రాపితేనగజేన వస్యకరిదానేకృతః అధి
వాసోవాసనాయస్యసః- తద్గ్రాధీత్యథః శాఖివృక్షః + ప్రీహ్యదిత్వాదినిఃసేవ్యా
పిసక నాభాజినాసేవి + భజసేవాయాం కర్తవ్యేణుజ్ఞే, చిహ్నోలుగ్వస్థిభిశ్చకింతు
కేవలం అభాజితభంజిత్యథః + భంజోఅమదనోభంజేత్వ చిహ్నీతివిభాషానలో
పః శేషంపూర్వవత్, తథాహిమానభృతోహంకారిణః, అన్యస్యగంధమపి సన
హంతే పరంకిము తేతిభావః అతోవృక్షభంజనంయక్రమేవేత్యథః పూర్వవద
లంకారః ॥ ౫౧ ॥ — అద్రీంద్రేతి ॥ అద్రీంద్రస్యరైవతీకస్య కుంజేషుదరతియస్త
స్యకుంజరస్య గండకాక్షేకపోలకవజేన, సంక్రాంతం దానపయః మదాంబు
యన్యతస్య, అతపివ సేనాగజేన మధితస్యభగ్నస్యవశపాదపస్యనిజైరాత్రియైః

గజేంద్రమహానిజవచనాదేవ మౌళికమహాకావ్యోద్భవభూమిః ॥ ౪౩ ॥ నా
 చైవర్యచారయతలమహామహానానాభోరణైఃభిహితాఃశ్రుమూలశాఖాః ।
 బంధాయబిద్ధిమరిభాస్తానాత్తనైస్తేవాత్మనీవమథవాక్రయతేమదాంధ్రైః॥౪౪
 ఉష్ణోష్ణశీతరస్యజిహ్వబలోష్ణశీతరస్యస్థిలనశినోదరశుల్కధానః । ఏకా
 న్యశాలశీతసాహరిచందనేమ నాగాక బబాధురవరాన నజానిరాసుః ॥ ౪౫ ॥

ప్రసూనైః పుష్పైః శినిజమాత్రియనిశ్చయోరతివైషయంతి, మల్లమ్మానః + మ్మా
 యతేర్పావేరిక, అభిహితాః కులేస్తు మథాగతం, అగామితః తిక్తమైత్రైః గతం,
 శ్రుమూలమిత్త్యకః అపరాన్తాత్రియానాత్రియయోరయం భేదభితి భావః + గ
 మేగజ్యేష్ఠభాగ్యాక రకత్వాద్భావేన, ఇథవసపాదపానాం శేషణసామ్య
 వాసన్నాద్యోవమ్యసృతితిః కథ చిత్తమాసాక్రియన్నయా ॥ ౪౩॥ — నేతి ॥
 ఇథాగజాః, యదాఉచ్చైః ఉన్నతేషు చిరులేషు నవముఃనావర్తంత తదా
 నీలశోరణైర్వృత్తభిః, అభిహితాః ఇమాకాభివీర్యసదిహసస్సంతః పృథ్వాః
 మూలశాఖాః బంధాయబిద్ధిభావైవ శిరసాబలేన ఆత్మచాన్ద్రయమేవవిద్ధి
 దుః సచైత్యుక్తమితిభావః యదాన్వసాధాకం యత్తమేవేత్సానా అథవేతి
 అథవా మదాంధ్రైః, అత్తనీనమాత్తనైహితం సకీయతీవ + ఆత్మవిశ్లేషనభో
 గోత్తర వదాత్మకవిప్రకృత్యయః । ఆత్మాభ్యాసాకృతి ప్రకృతిభావాత్ సస్త
 ద్ధితభితి టిలోపాధానః పూర్వకథాకాంతరవాన్యః ॥ ౪౪ ॥ — ఉష్ణోష్ణ
 తి ॥ మనుజాః సరాః ఉష్ణోష్ణాః ఉష్ణస్పృహరాః + వాకాలెనణవచసస్యే
 తిద్విర్యవనంకర్తృభాగయవత్ప్రవాణివోలుత్ తాకాశికరాకాన్మజతి ముం
 చంతీతితథోక్తా, త్విర్యవంతివచససాన్వతాపృన్దకాపాకా ఉత్పల్లవికీచం
 + ఉత్పల్లసంస్థల్లయోరుపసంభూతమితి ఉపసగేకపి పుష్కలస్థూలకృం తస్య
 నీలనశిన్య నీలాత్పలస్య ఉపరణయిల్కభానస్సయానకాతీకా కృష్ణనకాని
 త్యథాః, విశాలశీతః విపులమస్తకాక ఏకాకాంతిచిన్నాగాకాగజానిర్యకాః
 హరిచందనేషు చంద్రవిశేషేషు ॥ ౪౫ ॥ తైలవంతికగోశీకాహరిచందన మన్ని
 యామిత్త్యమరః బబాధుః అపరాన్నాగాక అహినిశ్చయః ॥ ౪౬ ॥ (దుష్టా) గృ
 హ)భ్యాహిగజానాగావతి ఉభయతాపిక్షజయంతి, నిరాసుః, అస్యతేలికాట్,
 అత్యోధయేషామపినాగానాం ప్రకృతత్వైస్కలవప్రకృతజ్ఞేషః ॥ ౪౫ ॥ —

కండూయతఃకటఘన కరిణోమ దేనస్కంధంసుగంధిమసులీనవతానగస్యహ్మ
 లంద్రనీలశకలాపలికామలెన కంఠగుణత్వమశీనాంవలయేనభేజి || ౪౬ || నిర్భూత
 పితమపిదాలకముల్లలన్తం యంతాక్రమేణపరిసాంత్యనతజ్జనాభిః | శిక్షావశే
 నశనక్తేశ్వమమానినాయ శాస్త్రంసునిశ్చితధియాంక్ష్యనసిద్ధిమెతి || ౪౭ || ప్రవృత్తిం
 మహాన్తముచితంసహసాముమోచదానందదావతితరాంసరసాగ్రహస్తః | బ

కండూయతఃకటఘనంకండస్థలం, కండూయతఃకవతః+కండూద్విభోగ్యయ
 క్, తతశ్చత్యవ్రత్యయఃకండూయతేజ్ఞేధాతువ్రకృతిక త్యాదుభయపదిత్వం క
 రిణః మదేన సుగంధింకౌభనగంధం, గంధస్యేత్యేతదేకాన్తగ్రహణంనాద్యాయ
 నై కవయః, నగస్యసృక్షస్య స్కన్ధంప్రకాండృసులీనవతా తత్యజ్జిప్తేనేత్యథః
 + లీయతే * నిష్ఠిత క్తవతువ్రత్యయః లావదిభ్యజని నిష్ఠానత్వం స్థూలానాంజం
 ద్రనీలశకలానాం అనిపిపిణోమలెన రమ్యేణ అశీనాం వలయేన కంఠగుణ
 త్వం కంఠభూషణత్వం + అమూర్ధమస్తకాత్సాన్విగాదకామ ఇత్యలుక్
 భేజి ప్రాప్తం కర్తరిలిప్ అత్యలపివలయేఇంద్రనీలమణి మయికంఠభూషణ
 త్యావరోపాద్యూపకాలంకారః||౪౬||— నిర్భూతైతి || యంతానిషాదీ. నిర్భూతం
 నిరస్తం, పితంపాదభూతాంకుశవారణైయస్త్రిన్కర్తరితద్యధాతథా ఉల్లలంతం
 ఉత్పవమానమపి ||౫|| పాదకర్తయతఃప్రాక్తయతమంకుశవారణం | ఉభయం
 పితమఖ్యాతమితిహాలాయుధః బాలకంపంచవషణంగజం ||౫|| పంచవషణగజో
 బాలః పోతస్తుదశవషణక ఇతివైజయంతీ, శిక్షావశేనస్వకీయేన గజశాస్త్రాధ్యా
 సబలెన క్రమేణపరిపాట్యా,పరిసాంత్యనాన్యవలలనానితజ్జనాభిత్వేనాశ్చ
 తాభిః శనే రెవశనక్తేః+అన్యయసర్వనామ్నమకచాప్రకృతిసాన్విభౌఅకచప్ర
 త్యయః శమంశాంతిం అనినాయ తథాహి సుష్ఠునిశ్చితా సునిశ్చితాథాన్ధీర్యే
 మాం లేషాంపుంసామిత్యథః శాస్త్రంక్షుత్య సిద్ధింనైతి సప్తభ్యస్తం శాస్త్రం
 సర్వత్రఫలతీత్యథః విభక్తధనాధ్యాతౌ విభక్తాఇతివన్నిశ్చితాథాన్ధీర్నిశ్చితే
 త్యుపచర్యతే అతపితాత్రగమ్యమానాథత్యావదుత్తపదస్యాప్రయోగలక్షణో
 లూపఇత్యాహుః || ౪౭||—|| స్తంభమితి || కరణశ్చాసా రాజాచేతికరణ
 రాజగజశ్రేష్ఠః కరణానాంరాజేతి గజపతీ రాజాచద్యవన్యతే + ఉభయథా
 పి రాజాహస్సభ్యష్టచ్ ఉజ్జ్వలంఉచ్చృంఖలం సావితంత్యం సేవచ్ఛాచా

ద్ధావరాణిపరితొనిగళాన్యలావీత్సావతంత్ర్యమున్జ్వులమవాచకరేణురాజః॥౪౮॥
జజ్ఞేజనైముఃకుళితాక్షమనాదదానేసంరబ్ధహస్తిపకనిష్ఠురచోదనాభిః । గమ్భీ
రవేదినిపురః కబళంకరీంద్రేమందోపినామనమహాన్విగృహ్యసాధ్యః ॥ ౪౯ ॥
క్షిప్తంపురొనజగృహేముహురిక్షుకాడంనాపెక్షతేప్తనికటాపగతాంకరేణుం
త్వం అవాపతదేవాహ, ఉచితంచరపరిదితం మహాంతం స్తంభమాలానలజాడ్యం
చసహసా ముమోచ * స్తంభౌస్థాణౌజఙ్గీభావావిత్త్యమరః సరిసః ఆద్రఃఃఅ
గ్రహస్తః పుష్కరంపాణిశ్చయస్యసః తథోక్తస్సకదానంమదందీయతేఇతిదా
సంధనంచ అతితరామతిమాత్రం+అన్యయథాదామప్రత్యయః దదౌవవషణం
చదదావిత్త్యధః పరితఃబద్ధావరాణి బద్ధపశ్చిమపాదాని బద్ధాన్యన్యానిచ॥ని॥
అపరఃపశ్చిమఃపాద ఇతిగజపకరణవైజయంతి, నిగళానిశృంఖలాని ॥ని॥ అథ
శృంఖలే । అందుకొనిగళో(స్త్రీ)స్యాదిత్యమరః అలావీల్ లుకాతి స్త+లూక్ ఛే
దనేలుచ్ఛే అస్మిన్చోప్పకృత్తిట్ ఇటకుటిసలూపః అత్యక్రరేణురాజస్యవట్ట
భద్రసాధమ్యధ్యనిః విశేషస్యాపిశ్లిష్టత్వాన్నైవఇత్సక్తం ॥ ౪౮ ॥— జజ్ఞ
ఇతి ॥ గంభీరంమందంచే త్రితిగమ్భీరవేది * త్వగ్భేదాచోఽణితస్యావాన్తాన
స్యచ్యవనాదపి । ఆత్మానయోనజానాతి సాస్యాదగ్భీరవేదితేతి రాజపుత్రయో
చరకాలనయోచేత్రితిక్షాంపరిచితామపి । గమ్భీరవేదివిజ్ఞేయస్సగజాగజవేదిభి
రితి మృగచమీయే । త్స్థిగమ్భీరవేదినికరీంద్రే సంరబ్ధః కుపితః హస్తినం
పాతీతిహాస్తిపః సవీవహస్తిపకొనిమాదీ ॥ని॥ ఆభౌణౌహస్తిపకాహస్తిరొహ
నిమాదిన ఇత్యమరః తస్యనిష్ఠురాభిః చోదనాభిస్తజనాభిరపి ముకుళితాక్షం
నిమిలితనేత్రంయథాతథా పురఃకబళం గాగ్రం అనాదదానేసతిమందోమూ
ఢోపి ॥ని॥ మూఢాల్పపటునిధాన్యా మందాఇత్యమరః గజభేదాపి*భద్రో
మందోమృగశ్చేతివిజ్ఞేయా (స్త్రీ)విధాగజాఇత్యమరశేష! మహాబలాధికః విని
గృహ్య సాధ్యః సనామసఖ్యితి జనైజజ్ఞేజ్ఞాతం + జానాలైక ర్ఘణిల్లి మం
దోపీత్వాదివాక్యాధికకర్త ॥ ౪౯ ॥— క్షిప్తవమితి ॥ వారణవతిః కరివః ము
హుఃపురః క్షిప్తంఅగ్రేన్యస్తం ఇక్షుకాండమిక్షుదండంసజగృహే సస్వీచకార
నికటాపగతాం సమీపస్థాం కరేణుంకరిణీంచ నాపెక్షతే స్తనేచ్ఛతిస్త+అ
చ్ఛ ఇతిభూతాథేలట్ కింతు పరిమిలితాక్షంయథాతథేతి స్తృత్యనుభావః

సస్తారవారణపతిఃపరిమితాక్షమిచ్ఛామిహార వనవాసమహోత్సవానామ్ || ౫౦ ||
 దుఃఖేనభోజయితుమశయితాశశాకతంఘ్రాగ్రాయమసమతమనాదరణ | ఉ
 త్తిప్తహస్తతలదత్తపిదానపిండస్నేహస్మృతిన్నపితదాహురిభాధిరాజమ్ || ౫౧ ||
 శుక్లాశుతోపరచితానిరంతరాభిర్వృత్తానిరశ్శివితానినరాధిపానామ్ | చంద్రా
 కృతీనిగజమండలికాభిరుచ్చైర్నిలాభ్రపక్షిపరివేషమివాధిజగ్తుః || ౫౨ || గ
 త్యాసమాగతయోపిగతోరుమాగాస్తేస్వరంసమాచక్రమిరేభువిజేల్లనాయః

ఇచ్ఛయాచిహారాయేషు తేవనవాసావీవ మహోత్సవాః తేషాంసస్తార, తానెవ
 చుంతియామాసేన్యధః + అధీగర్హదయేశాంకర్తవ్యతరణశ్చేషత్వ వివక్షా
 యాం సప్తీ, స్వచ్ఛందచారిణాం నిబంధభోగేషు మనోనవ్యసర్వతత్కథావః
 వాక్యాభవేషామకం కావ్యలింగమలంకారః స్వరణంపాతుః || ౫౦ || — దుఃఖ
 నేతి | ఉత్తిపిదద్యతే హస్తతలదత్తానిహితః యఃపిదానస్యగజాగ్రాసస్యపిండః
 || ౫౧ || పిదానంహస్తకబళ ఇతివైజయంతీతస్య స్నేహస్మృత్యాఘృతాదినిష్కంఠే
 న స్పృహితదాహురాభ్రాధుజః + స్నాన్తైర్వృత్తాత్కమణిక్రః అతిఃప్రీ
 త్యాదినాపుగాగమేమిత్వాద్ధిస్యః ఆశయితాభోజయితా అశేణ్యంతాత్మన్
 తంఘ్రాగ్రాయఃస్వభానతపివొన్నతాధ్వకాయా అనాదరణ అనమంతంక
 బళగ్రహణాయనతిమకుర్వాణం ఇభాధిరాజం + గతిబద్ధిత్యాదినా అణికర్తు
 ణాంకర్తవ్యం దుఃఖసకృచ్ఛ్రాణ భోజయితుం శశాక స్వభావొన్నతానాంత
 త్రాప్యహంకారగ్రాసానాంకొనమయితేతిభావః || ౫౧ || — శుక్లేతి || శుక్లాంశు
 కైః శుభ్రపక్షిఃఉపరచితాస్యపకల్పితానిఅస్యత్రేతు అల్పఅశవోశుకాఃసూ
 త్తాస్తేహావయనాః + అల్పఇన్ద్రియాభేక కస్త్వస్యయః శుక్లేస్తేః ఉపరచితా
 నిన్ద్రియా రశ్మిభిః ప్రగల్భేః కిలైతేషు వితతానివిస్తృతాని || ౫౨ || కిరణవ్రగ్ర
 హారశ్చేషత్వయః చంద్రస్యేవాకృతిర్నైషాంతానిచంద్రాకృతీని చంద్రమండల
 నిభానీత్యధః నరాధిపానాం వేశానిరూప్యాణి నిరంతరాభిర్నిరంతరాభిః ఉ
 చ్చైః గజమండలికాభిగజ జవరిభిః స్వాధేకవ్యత్యయః కాత్మావ్యసేకారః
 నీలాభ్రపక్షిభిః పరివేషంపరిధిం పరివేష్టనమితియావత్ || ౫౨ || పరివేషస్తుపరి
 ధిత్వయః అధిజగ్దురివేత్సవైత్యై || ౫౨ || — గత్యానైతి || గత్యానాఃవిశి
 ష్టగమనహీనాః మాగతయోధ్వగమనానియేషాంతే తథాపి గతోరుమా

చర్మోదయోల్లసితఘనజలానుసారసంలక్ష్యవల్యయనవధృపవాస్తురంగాః || ౪౩ ||
 అజఘ్రితిప్రణతమూర్ధానిబాహ్నిజే శ్వేతస్యాంగ సంగమసుఖాను భవోత్సుకా
 యాః | నాసావిరోకవమనల్లలితంతనీయోరొమాలచతామివజగామ రజఃపృథ్వి
 గాఃప్రస్థితమారాధానవృత్తివిరోధః అపిశ్చవిరోధేగత్యూనామగ్నిమ్మగసం
 బంధినీ గతిర్యేషాంతృతి విరోధపరిహారః అతవవిరోధాభాసాలంకారిదర్శ
 న్యలైజనః అంతస్సారస్య ఉదయనదేత్కల్యేన ఉల్లలితస్య ఉద్గతస్య ఘనజల
 స్య ఘనీభూయోద్గతస్వేదోదకస్య అనుసారేణప్రసారేణ సంలక్ష్యాణి వల్యయ
 నవధృణామౌసనబంధచ ర్తవరత్యాణాంవచానితనోద్దనాన్నిమ్మిభూతస్థా
 నానియేషాంతే తథోక్తాః తురంగాః భువివేల్లనాయాంగపరివరతనాయ స్వేర్వరం
 యథేచ్ఛం మందమిత్యథః సమాచక్యషిరెసమాకృష్టాః అధ్వశృమాపనోదనా
 థామితిభావః వధాతేదృశబంధనాద్దీప్యేభనతీతివధృం + వృధివపిభ్యాంరన్ని
 తిదేహాదికోరన్న గ్రత్యయః లఘూపథగుణోరపరః || ౪౪ || వధృంత్రిపువరత్యయో
 రితివిశ్వః అమరస్తు * సదీప్యేవసదీప్యవరత్యాసాద్విత్త్యాహ తవాష్ట్రన్నిత్యాణా
 దిక్వేష్టగ్రన్త్యయే పూర్వసద్గుణావరతే పగ్రత్యయతకారస్యర్ముషస్తథోర్ధోధా
 తిధత్వేషిత్వాత్ స్త్రియాంజీమ్ || ౪౫ || — అజఘ్రితితి || బాంస్లిః అశ్వయోని
 దేశవిశేషః తజ్జ్వేహంస్లిజ అశ్వేహంస్లిదేశ్యః ఇతిపాలేవిశేషస్యాప్రయో
 గాగమ్యమానత్వాదిత్యక్రం + దిగాదిభోయదితిభవాద్దేయత్పగ్రత్యయః తదం
 తవిధిస్తుమ్యగ్యః ప్రణతమూర్ధానినమగ్రిరసి కృతప్రణామేచ అజఘ్రితిగంధంగృ
 హ్ణాతి చుమ్మతిచసతి సావిధావ్యాత్కామాచ్ఛేతిభావః నాసావిరోకంనాసారం
 ధ్రం తస్యవనానిశ్వాసః లేనఉల్లలిత ఉచ్ఛ్వాతం తనీయస్తనతరం రజఃతస్య
 అశ్వస్యఅంగసంగమేన వెల్లనప్రయక్తేన యస్సఖంతస్య అనుభవేఉత్సుకా
 యాః ఉత్కంఠితాయాః పృథివ్యాఃరోమాంచతాం జగామే వత్సుత్ప్రేక్షా సాద
 భూతురంగయోః ప్రతీయమానచేతననాయకానాయకాభేదాధ్యవసాయాదిత్య
 వధేయం + విరోచతే అనెనెతివిరోకం కరణ భుజ్మగ్రత్యయః చటోఃఘ్నిన్ద్య
 తారితికుత్వం లింగమశిష్యంలాకాశయత్వాల్లింగస్యేతివపుంసకత్వావిరోధః
 అతవ * భద్రంనిర్వృదనంరొకమిత్యమరఃకోరక్తాబిలంకారకమితివైజయం
 తీకోదీప్తాబిలంకారకమితి విశ్వప్రకాశశ్చ యేతుకేనాప్యభిప్రాయేణ విరేక్

హ్యః ॥ ౫౪ ॥ హేమస్థలీమపరితః పరివృత్యవాజేభునన్వపుఃప్రవితతాయతకేశ ప
జ్జీః । జ్వాలాకణాయదరుచానిక రణరేణో శ్శేషేణ తేజసశ్చమౌల్లస తారరాజ ॥
దంతాళి కాధరణనిశ్చలపాణియు గ్మమర్దోదితాహరివిదయ శైలమూర్ఖఃస్త్రా
వవనెతి పత తి తేషాంపరోత్సక్తైకజీవినామితివల్ అపానీయపవనప్రతితేరశ్శీః
భాఖ్యాదోషః* అశ్శీలుతదమంగళ్యం జగుహ్నపీడభీకరమితిలక్షణాల్ ॥ ౫౪ ॥
॥ హేమేతి ॥ హేమస్థలీమ స్వణభూమిమ + జానపదేత్యాదినా అకృత్రిః
మార్ధజీవ్యప్రయః పరితః పరివృత్యజేల్లిత్వా నపుఃభునన్వ ధూనిగమా
యకమ్మయక అతవ పవితతావిశ్లిష్టాతయతాచ కేశపజ్జీః రోమసంమూ
తః యస్యసవాజీజ్వాలాకణః స్ఫులింగాః తద్యత్ ఆరుణరుచారక్తవర్ణాన రె
ణొనిక రణ ఉల్లసతాఉత్పాటతయాబహిరుద్గచ్ఛతా తేజసాంతస్సారస్య దర్శ
స్య శేషేణాతి రక్షణవరరాజ ఉత్పేక్షాలజ్కారః ॥ ౫౪ ॥— దంతాళికెతి ॥
పురుషకోనామ ఆశ్వానాంస్థానభేదః తమక్రం * సశ్చిమేనాగ్రపాదేన భువి
స్థిత్యాగ్రపాదయోః । ఊర్ధ్వస్పృహయాస్థానమశ్వానాంపురుషస్తస్మితేతిపు
రుషవన పురుషకః తేనపురుషకేణస్థానేన, ఉన్నమితః ఊర్ధ్వవస్థాపితః అ
గ్రకాయః పూర్వకాయః యస్యనాథోక్తః ఆతపవ ఉదయశైలస్యమూర్ఖః
మస్తకాల్ అర్థముదితోర్ధాధితః హరిఃసూర్యాశ్వశ్చవస్థిత ఇత్యధః అర్దోది
తవిశేషణాల్, ఉచ్చైరున్నతః శ్రీవృక్షవన శ్రీవృక్షకః ఆవతావిశేషతద్వా
నశ్చః శ్రీవృక్షకీ * వక్షోభవావతాదతుప్తయంచకంఠేభవద్వస్యతు రోచమా
నః । శ్రీవృక్షకీనామహయస్సభద్రశ్రీపుత్రపౌత్రాదీవివృద్ధయోస్యాదితి లక్ష
ణాల్ * శ్రీవృక్షకీవక్షసీచేద్రోమావతాముఖేపిచఇతితు వైజయంతీదంతాళ్యే
వదంతాళికాముఖజ్జః ॥ ౫౫ ॥ ముఖరజ్జస్తుదంతాళీరాణికారక్షణీతిచెతి వైజయంతీ
తస్యాః ధరణ్యగ్రహణానిశ్చలంస్థిరం పాణియుగ్మయస్యతం పాణిభ్యాందృఢగృహీ
త హయవల్లమిత్యధః వల్లభపాలం ఉత్తమాశ్వపాలం ॥ ౫౫ ॥ వల్లభేదయితేధ్య
క్షే కులీనాశ్వేపికధ్యతేతివిశ్వః స్త్రాకేననాక్రమతవల్లాగ్రహణదాహ్యోల్ స్త్రా
కేనాపినాక్రమత ఆక్రమితు మభిభవితు అశక్తోధూదిత్యధః ఇహశ్లథయతుం
క్షణమక్షమతాంగనానద్వంద్వదుఃఖమిహకేచిదిత్యాదివదవ్యధస్య సామధ్య
లభ్యత్వాదపెరప్రయోగః అన్యథాస్త్రాకేననాక్రమతికింతుభూయవేతివ్యాఖ్యా

శననాకగ్రీవః పల్లవపాలముచైర్వృత్తిశ్చైవక్షకీపురుషకోన్నమితాగ్రకాయః || ౫౬ ||
 రేజేజనేస్సప్తపససాంద్రతరాద్రామూర్తిరైవైరివానిమిషదృష్టిభిరీక్ష్యమాణః |
 శ్రీసన్నిధానరమణీయతరోశ్వఉచైర్చుచ్చైస్సృవాజలనిధేరివజాతమాత్రః || ౫౭ ||
 అశ్రావిభూమిపతిభిః క్షణవీతనిద్రైరశ్నాపురోహరితకముదమాదధానః | గ్రీ
 వాగ్రీలాలకలకింకణికానినాదమిశ్రదధద్ధశనబుద్ధురశబ్దమశ్వః || ౫౮ || ఉ
 ఖాయదర్పచలితేనసమైవరజ్జ్వాకీలంప్రయత్నపరమానవదుర్గహేణ | ఆకుల్యకా
 నేనిశ్చలపాణియుగ్మశ్వాదిశేషణావగతవాహకౌశలప్రకాశనతాత్పర్యభంకప్ర
 సంగాత్ + కరణేచస్రాకేతితృతియా అనుససగాఢ్యేతి వికల్పవాత్సనేకదం
 ఉపమాలంకారః || ౫౯ || — రేజఇతి || స్తపసేనాభిషేచనససాంద్రతరాద్రా
 మూతిః అనిమిషదృష్టిభిః విస్తయాదనిమిషాక్షైః జనేః దైవైరివతాదృగ్భిరీ
 క్ష్యమాణః శ్రీయశ్శృంగాయాః త్రిదైవ్యాశ్చ సన్నిధాననరమణీయతరః * త
 త్రీసన్నిహితాలక్ష్మీస్సంతియత్రాత్తమాహయాః ఇత్యాగమాతిభావః ఉచైర్చు
 న్నతః శ్వః జలనిధేస్సముదాల్ జాతవీరజాతమాత్రః సవ్యాజాతత్యధః
 అన్యథోక్తసాధమ్యాసంభవాదిభావః || ౬౦ || మాత్రంకాశ్చైర్నానధారణః
 త్యమరః ఉచైర్చున్నత శ్రవఃకీతిః ఉన్నతేశానసీశావా యస్యసఉచై
 శ్శ్రవాః శక్రాశ్వఇవరేజ ఉపమాలంకారః || ౬౧ || — అశ్రాపీతి || పురోగ్ర
 హరితకమారితత్పణమశ్నా అతవీరగ్రీవాగ్రీలాలాః కలాశ్చయాః కింకరాః
 క్షుద్రాః టికాః తాసాం నినాదేన మిశ్రదశనానాం బుబురశబ్దం చుద్ధుర
 ధ్వనిం చథల్ అతవీరముదం ఆదధానః ఉత్పాదయత్ అశ్వః జాతావేకనచనం
 క్షణావీతనిద్రైః * అల్పనిద్రోల్పభుగ్వాగ్రీమితభాష్యనసూయక ఇతిభాగ్యలక్ష
 ణోదితిభావః భూమిపతిభిః అశ్రావిశ్రుతః అశ్వస్యశబ్దాశ్రావీత్యధః వీణా
 శ్శృంగీయంతఇత్యాదివచ్చురభవః శబ్దిమాపచగ్యతే స్వధానాక్తిః || ౬౨ || —
 ఉత్థామేతి || దర్పాచుచ్చలిత ఉల్లలితే అతవీరజ్జ్వాపాశేనసమైవకీలంశంకుం
 || ౬౩ || శృకానపిద్యమోకీలకత్సమరః ఉత్థాయఉత్పాద్యతూణం విమృతం
 ధావంతం అన్యమశ్వం అశ్వేత్యనుదగినతాబడదేతి భ్రాంత్యానుధావతాప్రయ
 త్నపరైః గ్రహీతుం ప్రయతమానైరపి మానవైరనుప్రయదగ్రహేణ
 తురగా కటకశ్శీబిరం ఆకుల్యకారిఆకులీకృతః + ఆకులశబ్దాదధూతతద్భావద్వ్యి

లికటక స్తురగెఱ్ఱూర్ణ మశ్వేతివిద్యుత మనుద్రవతాన్యమన్యమ్ ॥ ౫౯ ॥ అవ్యాకు
లంప్రకృతము తరధేయక ర్తధారాః పృసాధయితు మన్యతికీర్త రూపాః । సిద్ధంము

అన్యచ్ఛావితికారః కరోతేః క మణిలుజీఁణౌలుఁతతశబ్దన్యలుక్ ॥ ౫౯ ॥

అవ్యాకులమితి ॥ వల్లముఖజ్ఞః సాచాత్మిప్రాదిభద్ర దేవ చతుర్దశవిధా తదుక్తం
హయలీలావత్యాం * ఉత్తిప్రాశ్చిలిలాతథో త్రరపతిమందాచ వైహాయసీవిక్షిప్తైక క
రాధకంధరసమోత్థిణావిధకాతథా । అత్యుత్తి ప్రతలోద్ధృతైఃఖలుతథావ్యా
గూఢగోకణికై వాహనాంకథితాశ్చతుర్దశవిధాపల్లాప్రభేదాఅమీతి తల్లక్షణ
నిశుతలైవ దృష్టవాని విస్తరభయాస్పలిఖ్యంతే । తస్యాఃవిభాగోవివిచ్య ప్ర
యోగః తత్ప్రకరణః వల్లావిభాగకుశలః షడ్విధప్రేరణాభిజ్ఞఇత్యర్థః ॥ వల్లాగృ
హణన్య రాగాద్యుపలక్షకత్వాత్, యథాహభోజరాజః వాహనాంప్రతివా
హనాం షడ్విధంప్రేరణావిదుః॥ రాగవల్లాకశాపాష్టిఃప్రతాదరవభేదత్యతి క
శ్చిత్తశ్చనవాహకః అవ్యాకులమన్యగ్రిం అత్ర సమితియావత్ ప్రకషేణకృ
తం ప్రకృతం సజ్జితమిత్యర్థః ముఖేముఖకమణి సిద్ధంసిద్ధిమంతం అశ్వంచతు
ష్కాభ్యగతివిశేషముఖసంస్థానవిశేషాదివిశేషావిశిష్టంఅశ్వమిత్యర్థఃతదుక్తం
రేవంతో త్రరే* సృక్వాధరోష్ఠపితఘనలవాభిరామంపూతాక్రమాయపదము
న్నతకంధరాగ్రిమ్ । నీత్యవకుంచితముఖంనవలోహసామ్యమశ్వంచతుష్కస
మయేముఖసిద్ధమాహరితి ఉ త్రరధేయక ర్తయద్దాద్య త్రరకాలేధేయంవిధేయం
ప్రయోజ్యం యత్కమక్రియా తద్యూపాధిత్యర్థః అన్యతికిణరూపాః అ
నంకిణరూపాః ధారాః గతిభేదాః అశ్వానాంతుగతిధాఃరావిభిన్నాసాచ
పంచధా * ఆసూందితంధారిశకం రెచితంవల్లితంప్లుతమ్ । గతయోమూఃపంచ
ధారాఇత్యమరః, అశ్వశాస్త్రేతు సంజ్ఞాంతరేణోక్తాః * గతిః(పులా) ప్లుతా
చతుష్కృత తద్వస్తధ్యజవాపరా । పూణవెగాతథాచాన్యాపంచధారాఃప్ర
కీర్తితాః । ఏకే కాత్రివిధాధారా హయశిక్షావిధామతాః । లఘీమధ్యాతథా
దీర్ఘాజ్ఞాత్యైకాయోజయేత్క్రియాదితి తథాచపంచదశవిధాభవంతితాః పంచ
దశవిధధారాః పృసాధయితుం పరిచేతుం, నవసుపీధిమ సంచారస్థానెషు గమ
యాంబఘావ వీధయోనామాశ్వానాం ధారావాధ్యాఃథాః పరిమితాఃప్రచా
రదేశాః తాశ్చితిసృజిత్యేకేన వేత్సన్యే తత్రాత్తరపక్షమాశ్చిత్వకవినానవ స్వి

భేన వసువీధిమకశ్చిదత్వంచల్లావిభాగకుశలాగమయాంబధూవ ॥ ౬౦ ॥ ముక్తా
స్తృణానిపరితఃకటకంచరంతస్తుట్యద్వితానతనికావ్యతిషంగధాజః । ససుగ్ధస్స
రోషపరిచారకవార్యమాణాదామాంచనస్థలితలోలపడుతురంగాః ॥ ౬౧ ॥ ఉ

బ్ధారలఘునావ్యలఘులపౌఘసౌహిత్యనిస్సహతరేణ తరోరధస్తాత్ । రో

త్యుక్తం యథాహాధోజరాజః * వీధ్యస్తిసౌగధధారాణాం లఘ్వీమధ్యోత్తమాః
కృమాత్ । తాసాంస్యాద్ధవమామానమశీతిర్నవతిశ్శతమ్ । శ్రేష్ఠమధ్యోత్తమా
నాన్తు వాజినాంపీసితాన్తన్వితాః ! సవాన్యాఃకథితావీధ్యోదుష్టానాం కృమణ
కృమే । అన్యేషామపిసర్వత్ర గతిదాధ్యాధామీరితాః । సమోన్నతాసావి
షమాంబుకీర్ణాశ్చద్ధానతాగ్రాత్పణవీరుదాధ్యా । ప్థాణుపకీర్ణోపలసంప్రకీ
ర్ణాపాశ్చోన్నతానవధేతివీధ్యః ॥ సర్వవీధిమయోవాజీ దృఢశిక్షాసమ
న్వితః । తేనరాజారణైనిత్య మృగయాయాంముదంప్రజెదితి, అన్యేతూఽ(సా)
శ్చా) ల్యాదయోగతివిశేషావీధయిత్యాహుః * ఉరశ్చాలీశిరశ్చాలీపుష్కలోమ
ధ్యమానకః ఆలీశశ్చోభనేరంగైః ప్రత్యాలీఢస్తధావరః! ఉపధేనవఉక్తంచపాద
చాలీచనర్వగః । నిధిష్ఠావీధయస్తేతాఇతి ॥౬౦॥— ॥ ముక్తాఇతి ॥ ముక్తావి
హారాధాముత్సృష్టాః అతవీవ, కటకశిఖిరంపరితః + అభిభవః పరితఇత్యాది
నాద్వితీయా తృణానిచరంతోభయక్షంతః తృట్వంతీమభిదురాసు వితానతని
కాసుపటమంటపరజ్జుమ, వ్యతిషంగంసంగం భజంతీతితథోక్తాఃఅతవీవ, సరో
మైః పరిచారక్తేఃకింకరైః వార్యమాణాఅపసార్యమాణాః తురంగాః దామాంచ
(లా)నానిపాదపాశాః * దామాంచ (ల)సంపాదపాశఇతివైజయంతీ, దూష్య
వరత్రాబంధనశంకవఇతికెచిత్ తేషుస్థలితేనస్థలనేన లాలానిపదానియస్థిక
ర్మణితద్యథాతథా సస్యః అవసస్యః ॥౬౧॥— ఉత్తీర్ణేతి ॥ ఉత్తీర్ణేభార
మవరోపితావవనం అతవీవ లఘు తేనతథోక్తేన, తథావ్యలఘునా ఉలపానాం
బల్బజతృణానాం ఓఘేన యత్సోహిత్యంపూతిః ॥ని॥పర్యాప్తమపసంపన్నం
పూతిఃసోహిత్యముచ్యతేఇతి హాలాయధః! తేన నిస్సహతరేణఅత్యంతదుస్స
హేనబాహ్యభారానతారెపిలంతరితిభోజనాద్గురూభవతైత్యర్థః+సహేనిష్ఠా
ర్వాత్పచాద్యజంతా త్తరప్రత్యయః ॥ని॥ ఉలపాబల్బజాఃప్రోక్తాఇతివైజయంతీ
కౌక్షికేఉత్థాంసమూహేన + గోత్రోక్షేత్యాదినాపుష్పిత్యయః తరోరధస్తా

మంథమంథరచలద్గురుసాస్మమాసాంచ క్రేనిమీలదల సెక్షణమాక్షకేణ ॥౬౨॥ మృ
త్పిండశేఖరితకౌటిభిరథాచంద్రంశృంక్షైఖాగ్రగతలక్షమలం హసద్భిః । ఉ
చ్ఛృంగితాన్యవృషభాస్సరితానదంతోరోధాంసిధీరమవచస్కరిరెమహాత్మాః
॥౬౩॥ మేదస్వినస్సరభసావగతానభీకాభజ్జ్వాపరాననదుహోముహూరాహవే
న । ఉజ్జ్వలస్సరసురభీరనునిస్సవత్నం జగ్జయోద్ధురవిశాలవిషాణముత్తా ॥

త్తరుతల రోమంథఃపశూనాంచర్వితచర్వణం తేనమంథరంమందం చలత్ప్రేః గు
ర్వన్ః సాస్మాః గళకంబళాః యస్త్రికర్తృణీతద్యథాతథా ॥౧॥ సాస్మాతుగళక
మృశ్శత్యమరః కించ నిమీలంతిసుఖాన్తుకుళీభవంతి, అలసానిచ ఈక్షణానియ
స్త్రికర్తృణీతద్యథాతథా- ఆసాంచకైరసితం + ఆసంపవశనేభావలిట్ *
దయాయాసశ్చైత్యామ్ ప్రత్యయః కృష్ణానుప్రయుజ్యతేలిటికృష్ణోనుప్రయో
గః ఇతఃప్రభృత్యావతతుష్టయాత్సవభావోక్తిరలంకారః ॥ ౬౨ ॥ — మృత్పిండే
తి ॥ మృత్పిండేఃపప్రక్రీడాలగ్నమృత్తండైః శేఖరితాః సంజాతశేఖరాః కోట
యోగ్రాణి యేషాంతైః- అతఏవశిఖాగ్రగతముభయకోట్యంతరగతలక్ష్యైఃవ
లంయస్సస్యః ఏవంభూతు శ్వేతమథాచంద్రం హసద్భిరత్యతిశయోక్తిభేదత్యు
క్తం అభూతోపమేతి మతాంతరం శృంగైర్విషాడైః ఉచ్ఛృంగితాః ఉత్పాటిత
శృంగాః కృతాః అన్యవృషభాః ప్రతివృషభాయైస్తేఃఅతఏవ ధీరంగంభీరం నదం
తోగజాంతః మహాంతః ఉత్తాణోమహాత్మాః+ అచతురేత్యాదినిపాతనాత్సా
ధుః సరితాం రోధాంసి- అవచస్కరిరే అలిలిఖుః హమాదుర్బుజురిత్యర్థః
+ అవపూర్వాత్కిరతైఃకర్తరిలిట్ కిరతేనాంషణజీవికాకులాయకరణప్వీతి వ
క్తవ్యమిత్యాత్తనేపదం * ఋచ్చత్సృతామితిగుణః అవాచ్చతుష్పాచ్చకుని
షావ్తలఖనఇతిసుడాగమః ॥ ౬౩ ॥ — మేదస్వినఇతి ॥ ఉజ్జ్వలఃబలమస్యాస్త్రీ
త్యాజస్వలః తేనబలినా+జ్యోత్స్నాతమిస్తేత్యాదినిపాతః ఉత్తావృషభే
ణ మేదస్వినోమాంసలాక్ + అస్తాయామేధాస్రజోవినిరితి వినిః- అతఏవ స
రభసంసత్వరం ఉపగతా అభికామయఃతత్త్యభీకా కాముకా ॥౧॥ క
మ్రాఃకామయితాభీకత్త్యమరః +అనుకాభికాభీకఃమితేతినిపాతః పరా అన
దుహోబలీవర్దా ముహూః ఆహవేనయుద్ధేన భక్త్యాన్విజిత్య జయేన ఉ
ద్భురేనిభారే + ఋత్పూరిత్యాదిని సమాసాంతః విశాలదవిషాణేయస్త్రికర్త

౬౪॥ బిభృణమామతి మతీమవృధా (౦) శిరోధిం పృత్య గృతా మతిం సా మధికం దధం
తి । లూలాష్టమాష్ట్రకముదగ్గముఖంతరూణా మభ్యంలిహంలిలిహేనవపల్లవాని
॥౬౫॥ సాధంకథంచదులైఃపిచుమందపత్రైః పరాస్యాంతరాళగతమామృదళం
మృదీయః । దాశైరకస్సపదిసంవళితం నిషాదైర్విపరంపురావతగరాడివనిజనాగ
ర ॥ ౬౬ ॥ స్పష్టంబహిఃస్థితవతేపినివేదయంతశ్చేష్టావిశేషమనుజీవిజనాయరా
ర్హణితద్యథాతథా నిస్సవత్తు మవృతిపక్షంసురభీఃనుగవాంపుష్టతః కర్తవ్యవచనీ
యయ కైద్వితీయా జగ్గతంగమేభావేలిట్ ॥౬౭॥—॥ బిభృణమితి ॥ ఆ
యతిమతీం దేఘ్యువతీం సవవృధాదైఘ్యమిత్యాహ- అవృ (ధే)ధామి)తి. అ
వృధాండచ్చతరవల్లవగృహణాత్సఫలామిత్యర్థః శిరోధీయతేస్యామితి శిరోధిం
గ్రీవాం ॥౬౮॥ శిరోధిఃకంధరెత్సపీత్యమరః + కర్తవ్యధికరణైఃచెతికవృత్తయః బి
భృణందధానం ఉదగ్గముఖం పల్లవగృహణార్థమూర్ధ్వోత్తిష్టతుండంబేష్ట
కముష్టగ్రసమూహః + గోత్రోత్తేత్వాది నా వృష్ణ్యత్యయః- ఆతిశయితారసఆ
స్వాదోయస్యాస్తామతిరసాం పృత్యగృతాం నూతనతాం దధంతిదధతి + వాస
పుంసకస్యేతి వైఃలిక్సోనుమాగమః అభ్యంలిహంతీత్యభ్యంలిహం ని ఉచ్చతరాణి
+ వహభ్యలిహతి భిశ్చేవృత్తయః+అరుద్విషదిత్వాది నా ముమాగమః తరూ
ణాం సవపల్లవాని * పల్లవో (స్త్రీ)కిసలయ మిత్యమరః లూలాష్టంయథాతథా+
ఓత్వాష్టయోస్సమాసేవేతి పరరూపం అధికంలిలిహే ఆస్వాదయామాస-జహూ
సేత్యర్థఃలిహ ఆస్వాదనేలిట్ ॥౬౯॥— సాధంమితి॥ఉచితైరభ్యస్తే॥౬౯॥అభ్య
స్తేపువితంన్యాయ్యమితియాదవః పిచుమందపత్రైర్నిబదళైః సాధం॥౬౯॥పి
చుమందస్తునింబోథేత్యమరః కథంచత్సృమాదాల్ ఆస్యాంతరాళగతంముఖా
న్తగతం మృదీయఃమృదుతరం ఆమృదళంచూతపల్లవం దాశైరకః ఉష్ణగ్రంపు
రానిషాదైస్సంవళితంమైచ్చేస్సంవృతం కథంచద్విమిశ్రమిత్యర్థః విప్రంవతగ
రాధ్గరుత్తానివ సవదినిజనాగరఉద్గీర్ణవాః పురాకిలకుత్శ్చిత్కారణాల్ మై
చ్చభక్షణేతైస్సహంతః ప్రవిశ్యగళందహంతం విప్రంగరుడఉజ్జగరేతిపౌరాణి
కీకథాత్ప్రసంసంధేయా ॥ ౬౯॥— స్పష్టమితి ॥ బహిఃస్థితవతేపి అనుజీవిజనా
యరాజావసరకాంక్షిణఇతిభావః రాజ్ఞాంచేష్టావిశేషం తత్తత్కాలోచితచరిత్య
విశేషం స్పష్టం, నివేదయంతః తదవ్యంజకప్రబంధపాత్రేరితిభావఃకలగిరోమహ

జ్ఞామ్ । వైతాళికాసుస్సుటపదవ్యకటాభణముచైచ్చర్భిగావళీకలగిరోవసరెమ
పెరుః ॥ ౬౭ ॥ ఉన్నమృతామృతపటమండవమండితంతదాసీలనాగకులసంకుల
మాబధాసే । సంధ్యాంశుభిన్నఘనకబురతాంతరిక్షలక్ష్మీవిడుబిజిబిరం శివకీర్తన
సస్య ॥ ౬౮ ॥ ధరస్యోద్ధతాసిత్వమితిసనుసర్వత్రజగతిప్రతీత స్తత్త్వం మామతిభ
రమధఃప్రాపిపయిమః । ఉపాలభ్యేవోచైచ్చగిరివతిరితిమ్రపతిమసాబలాకాగ్రిం
తఃకీర్తిడద్విరదమథూర్విరుహరవైః ॥ ౬౯ ॥

ఇతి ఐక్యమానుకృతౌ శిశుపాలవధే మహాకావ్యే ఐక్యవదాంకే పంచమస్సర్గః

రవాచః వైతాళికాః మంగళపాఠకాఃఅవసరెమ త త్తద్వైశాసు స్ఫుటైఃసగి
ద్ధైఃపద్ధైః వ్యకటకవ్యకాశఃఅథోభిధేయం య స్తైకమణితద్యధాతథా ఉ
న్నైస్తారం భోగావళీప్రభంధవిశేషా- పెరుఃపఠంతీస్త + అతవకహల్లధ్యే
నాదేశాలిటిత్యైత్వాస్థానలాపా ॥ ౬౭ ॥— ఉన్నమృతి ॥ ఉన్నమృతిరున్న
లైః తామృతాధాతురక్తైః పటమటపైఃమాప్తైః మండితం అసమంతాల్ నీ
లైః నాగకులైః గజసంఘైస్సంకులం అతివసంధ్యాంశుభిన్నైః సంధ్యారాగ
సంభిన్నైః ఘనైఃమేఘైః కబురతస్య చిత్రకృతస్య అంతరిక్షస్య లక్ష్మీవి
డులయత్సనుకరోతీతి తథోక్తం శివకీర్తనస్య మంగళకీర్తనస్య ఐక్యవ్యవస్థ
తద్భిబిరంకటకం ఆబధాసే మనోహరమథూదిత్యధః ఉపమాలంకారః ॥ ౬౮
॥ధరస్యేతి॥ బలేస్తేనైః అకాగ్రింతః అసాగిరివతిః రైవతకః కీర్తిడద్విరుహర
మాణైః ద్విరదైఃమథితానాంభగ్నానాం ఉర్విరుహాణాంవృక్షాణాం రవైశ్చబ్రేదైః
నిమిత్తైః ఐక్యపతింహరిం సనుఅంగత్వంధరస్యవర్వతస్య ఉద్ధతాఉద్ధారకః అ
సి ఇతి సర్వత్రజగతి ప్రతీతిః వ్యసిద్ధః గోవధానోద్ధరణాదితిభావః తత్ తహే
కింమథాం అతిధరమతిభారవంతం మాంఅధః ప్రాపిపయిమః ప్రాపయితుమి
చ్ఛుగిరి- ప్రాపయిలెస్సన్నంతాదుప్రత్యయః ఇత్యుచ్చైః ఉపాలభ్యేన ఆకుక్ష
దివేతుప్రైత్వో + ఉపాజ్ఞాన్వల్లభెలుణ్ ఏకాచఉపదేశేనుదాత్తాదితి
ట్యుతిమధః ఝషన్వధోధాధజతితకారస్యధకారః ఛచేనలావః శిఖరిణీవృ
త్తమేతత్ * పదైర్దృశ్యిన్నాయమసభలాగశ్శిఖరిణీతిలక్షణాల్ ॥ ౬౯ ॥*

ఇతి ఐక్యపదవాక్యప్రమాణవారావారపారిణమహాపాధ్యాయ

కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాంమాఘవాన్యభూయం

సర్వకషాభూయం పంచమస్సర్గః

మామమహాకావ్యే సవ్యాఖ్యానే షష్ఠసర్గప్రారంభః

వసంతాది షడ్భతువణానమ్

అథరిరంసుమముంయుగవద్ధిరౌకృతయథాస్వతరుప్రసవశ్శియా । ఋతుగణే
ననిషేవితుమాదధేభువివదంవివదంతకృతంనతామ్ ॥ ౧ ॥ నవపలాశపలాశవనంపు
రస్సుస్పృశపరాగవరాగతపంకజమ్ । మృదులతాంతలతాంతమలొకయత్సనురభిం

అథ ఋతువణానంప్రస్తాతి || అథేతి || అథసేనానిచేశానంతరం గిరౌరైవత
క రిరంసుంరంతుమిచ్ఛం రమేస్సన్నంతాదుప్ర్యయః ఏతేనఋతుగణ ప్రవృ
త్తైః ప్రభుచిత్రవృత్తిజ్ఞానపూర్వకత్వము క్తం సతాంసాధూనాంవిపదంతకృతంవిప
దామస్తం కరోతీతివిపదంతకృత్ + క్షిపితుగాగమఃతంవిపదంతకృతంసేవ్యమితి
భావః అముంహరిం నిపేవితం స్వతయాన్ స్వస్వనియతవృక్షాన్ అసతిక్రమ్య
యథాస్వతరు యథాథేవ్యయాభావః యథాస్వతరుస్థితా వ్యసవత్రింపుషప్ఫల
సంపత్తిః యథాస్వతరువ్యసవత్రిం॥ని॥ వ్యసవస్తుఫలేపుషప్ఫలమరః శాకపా
ధివాదిమ దృష్టవ్యసాకృతాయేన తేన కృతయథాస్వతరువ్యసవశ్చియాయథా
స్వతరుకృతవ్యసవశ్చియేత్యర్థః ఋతుగణైన యుగపత్ భువిపదం ఆదధేనిహి
తం యుగపదృతుగణః ప్రాదురభూదిత్యర్థః సహ్యనసరం సేవకాః క్షిపంతీతి
భావః అత్యసగౌసర్వత్ర యమకం శద్ధాలంకారః తల్లక్షణంతూక్తం చతుర్థ
సగౌఅథాఽలంకారస్తుయథానంభవమూహ్యః అస్తికసగౌదుర్జితవిల్పిశవృ
త్తం * దుర్జితవిల్పితమాహ సభౌభరాదితిలక్షణాత్ || ౧ ||—|| అథలోక
వదేచ ప్రాథమ్యవ్యవహారాద్వసంతమాదౌవణాయతి || సవేతి || సహరిః పు
రోగ్య ప్రథమంవా సవపలాశానినూతనవత్ప్రాణి పలాశవనానికింశుకవనానియ
క్తితం సవపలాశపలాశవనం బహువ్రీహిపూర్వవదౌబహువ్రీహిః॥ని॥ పలాశః
కింశుకవత్ప్రే పలాశమితివిశ్వః స్ఫుటానివికచాని పరాగ్నేః రజోభిః పరాగతాని
వ్యాప్తాని పంకజానియక్తితం స్ఫుటపరాగపరాగతపంకజం మృదులాః కొ
మలాః అతపితాంతాః అతపసమయే కించిత్ మృనాః లతాంతాః పలవాఃయ

సురభింసుమనోభరైః || ౨ || విలులితాలకసంహతిరామృతా మృగదృశాంశ్రీ
మవారిలలాటజమ్ | తనుతరంగతీస్సరసాందళత్కువలయంవలయ స్తరుదావ
నా || ౩ || తులయతి స్తవిలోచనతారకాః కురవకస్తబకవ్యతిషంగిణి గుణవదా
శ్రీయలబ్ధగుణోదయేమలినిమాలినిమాధవయోషితామ్ || ౪ || స్ఫుటమివాజ్జ్వల
కాంచనకాంతిభిద్యతమశోకమశోభతచంద్రైః | విరహిణాంహృదయస్యభిదా
భృతః కపిశితంపిశితం మదనాగ్నినా || ౫ || స్తరహుతాశనముమురమాణతాం.

యస్థితం మృదులతాంతలతాంతంసుమనోభరైఃపుష్పసమృద్ధిభిఃసురభింసు
గంధిం సురభింవసంతం అలౌకయత్ అపశ్యత్ || ౬ || 'సురభిశ్చంపకేనృణాం
జాతీఫలవసంతయోః | సుగంధౌచమనోజ్ఞేన దేవధేనాచవాచ్యవ దితివిశ్వః || ౭ ||
హపృతిపాదం పృథమాక్షరద్వయాత్పరతాక్షరత్రయావృత్తిరూప యమకవక్ర
మాచ్చతుర్థపాదేపి తదేవయమకం ఏకస్తాదవ్యవరమితిసజాతీయసంస్మృష్టిః || ౮ ||
విలులితైః || విలులితావిధూతాలకసంహతిఃచికురనికరయేనసః మృగదృశాం ల
లాటజంశ్రీమవారిస్సేదం ఆమృతా పరిమృజా మందఇతిభావః సరసాంకాసా
రాణాం తనుతరంగతీః దళంతివికసంతి కువలయానియస్థితా కమణితదృఢా
తథా వలయకచాలయక శీతలఇతిభావః మరుత్ వసంతమాయః ఆవవాఅవాతి
స్త || ౩ || — తులయతి || కువరస్తబకవ్యతిషంగిణిలగ్నే- అతఏవ గుణవతః
శుక్లగుణాధ్యస్య కురవకస్తబకస్య ఆశ్రయేణలబ్ధిః గుణోదయోనిజనీలగుణో
త్కమోయేన తస్థితా ధవళేనీలస్ఫురణాదితిభావః అభినిభృంగే మలిసస్యభా
వోమలినిమా, మాధవయోషితాంహరివధూనాం విలోచనానాం తారకాః కనీ
నికాః || ౬ || తారకాక్ష్యఃకనీకైత్యమగః తులయతి స్త నమీచకార తద్వద్భావి
త్యథః + తులాశ్చంద్రాత్సదృశవరాయాత్తత్కరోతితి యంతాల్ లట్ స్తఇతి
భూతే లట్ ఉపమాలంకారః || ౪ || — స్ఫుటమితి || ఉజ్జ్వలకాంచనకాంతి
భిః శుద్ధసువణా వృద్ధైః చంద్రైఃయతంచంపకసూనమధ్యగతమిత్యథఃస్ఫుటం
వికచంఆశోకంఅశోకపుష్పంభిదాభేదః+షిద్ధిదాదిభ్యోజ్ఞతాంబిభృతీయత్త
స్య విరహిణాం హృదయస్యహృదయపిండస్య సంబంధి మదనాగ్నినా కపిశితం
కపిశీకృతం పిశితంమాంసమివ అశోభతైత్యుత్ప్రేక్షా || ౫ || — స్తరతి || ఆమృ
వణస్యచూతవనస్య || ౬ || ఆమశ్చుతారసాలాస్యామ వితరః + ప్రనిరంతర్య రై

దధురివామగ్రహస్యరజఃకణాః । నివతితః పరితః పథిక్ వృజానువరితే పరితేపుర
తోభ్యశమ్ ॥ ౬ ॥ రతిపతిప్రహితవక్త్రకృగః ప్రియతమేషువధూరనునాయకాః
వకుళపుష్పరసానవపెళలధ్వనిరగాన్నిరగాన్తధుపావళిః ॥ ౭ ॥ ప్రియసఖసదృ
శంపతిబోధితాః కిమపి కామ్యగిరావరపుష్టయా । ప్రియతమాయవపుగూఢ
మత్సరద్విదురయాదుగయాచితమంగనాః ॥ ౮ ॥ మధుకరైరపవాదకరైరవస్తృతి
త్వాదినావననకారస్యణత్వం - రజఃకణాః పరాగమాణాః స్తరహుతాశనః కా
మాగ్నిః సహిగ ముముకరః తుషాగ్నిః ॥ ౯ ॥ ముముకరస్తుతుషాలనఇతి వైజయంతి
తస్యచూణతాం - దధురివేత్స్యత్ప్రేక్షా - అతో ముముకరచూణత్వాదేవపరి
తః ఉపరి నివతితాః తెరజఃకణాః పంథానంగచ్ఛంతి పథికాః + పథ్యస్తిత్వ
స్మృత్యయః తెషాః వృజాన్ భృశం పరితేపుః పరితాపయామాసుః అతో ముద్దు
రచూణత్వాత్ప్రేక్షణమితిధానః ॥ ౧౦ ॥ - రతిపతి ॥ ప్రియతమేషువిషయే
కృతకృగః కృతరుషః ॥ ౧౧ ॥ ప్రితిగూఢుగ్ధాస్త్రియామిత్యమరః వధూః
అనునాయకాకుపితస్త్రీరనునేష్యంతి అనునెతుం శీలానునయన సమర్థేత్య
థః + తుముద్బుల్బోక్రియాయాం క్రియాధాయామితి భవిష్యదర్థే ణ్వ
ల్పృత్యయః అతనోభవిష్యదాధమణ్యయోరితి పస్తీప్రతిషేధాద్వధూరితి
ద్విరీయా రతిపతినాకామేన ప్రహితాప్రేషి తేనతద్వాణీశ్వనణానంతరమేవ తా
నాంకోపత్యాగదర్శనాదియముత్ప్రేక్షా వకుళపుష్పాణాం రసామకరందః సహ
వాసవః తెనతత్పానేన పెళలధ్వనిః మధురస్వినా మధుపావళిః కఠీనంగచ్ఛ
తీత్యగః తస్మాత్ అగాల్ వృక్షాల్ నిరగాల్ నిగతా + ఇణో గాలుజీతిగాదేశః ॥
౭ ॥ - ॥ ప్రియసఖ ॥ గురొమహతః మత్సరస్య ద్వేషస్య ఛిదురయా ఛే
త్వా + విదిధిదిచ్చిదః కురచ్ కామ్యగిరాగ్రహ్యవాచా పరపుష్టయాకోకిల
యా ప్రియసఖ్యాసదృశం యథాతథా, కిమపి పరైః దుర్బోధం రహస్యం హి
తం ప్రితిబోధితాః ఉపద్విష్టాః అంగనాః ప్రియతమాయ అయాచితమప్రాధిక
తమేన చుర్నిజాంగం అదుఃఖిర్పయామాసుః + దదాలెలుక్ గాతిస్థేత్యా
దినాసిహోం కోకిలాకూజతశ్వనానంతరమేవ అంగార్పణాదాత్సుక్యమేతు
కాద్యనంతరనప్రయేనతయాకిమపి బోధితాఇత్యత్ప్రేక్షా ॥ ౮ ॥ - ॥ మధుకరై
రతి ॥ మధుకరైః కర్తృభిః అపవాదం మృగవంచనాధానం ఘంటాదికన్యితవా

భువఃపథికాహరిసాధవఃకలతయావచసఃపరివాదినీన్వరజితారజితావశమాయయః
సమభిసృత్యరసాదవలంబితఃప్రమదయాకుసుమాపదిచీషయా|అవినమన్నరరాజ
వృధోచ్చక్తైరనృతయానృతయావసపాదపః ||౧౦|| ఇదమపాస్యవిరాగిపరాగిణీర
ళికదంబకమంబురుహంతీతిః| సనభరేణజితస్తబకానమన్నవలలైవలలైభిముఖం

ద్యం కుర్వంతీత్యవవాదక రాః వ్యాధాః తైరివపథికాః హరిణాఇవ పరివాదినీ
న్వరజితాపిణావిశేషధ్వనిజయిన్యా ||౧౧|| సప్రభిఃపరివాదినీత్యమరః+ జెక్కిపితు
క్ వచసః గీతస్య కలతయామాధుర్యేణకరజ్ఞాన రజతాః రంజితాః ఆకృష్టాసం
త ఇత్యర్థః+ రుజ్యేణంతాత్మమణిక్రఃరంజేణౌమృగరమణఇత్యవధాన
కారలోపః ఇహోపమానమృగసాదృశ్యాదావచారికం మృగత్వం ఉప మేయేషు
పథికేష్వప్యస్తీత్యవిరోధః స్మృతిభువః స్వరస్య మృగపాతిచింతావిషయత్వాన్తృ
గగ్రహణగతాదేశస్యచ వశంతయయః యథావ్యాధగానాసక్త్యా గతైమృ
గాః పతంతితద్వస్తధుకరయుంకారాకృష్టాః పాంథాః స్వరపాదవశ్యంభేజిరిత్య
ర్థః అనెకేవేయమువమా ||౧౨||— సమభిసృత్యైతి || ప్రమదయాకత్యాకు
సుమానాం అపచీషయా అపచేతుం చేత్తుమిచ్ఛయారింసయేతిచధ్వనిః + చి
నోలైస్సన్నంతాదప్రత్యయాదితి స్త్రియామకారప్రత్యయః విభాషాచేరితి విక
ల్పత్కుత్వాభావః రసాద్రాగాత్ సమభిసృత్య సమాగత్య అవలంబితః హస్తే
నగృహీతి తథాప్యవినమక్ వశమగచ్ఛక్ అతపవవృధోచ్చక్తైః వృధాము
న్నతః వసపాదపః సతునాగరికఇతిభావః నఋతెత్యనృతాలసత్వా తయాఅ
నృతయానుభావోన్యతా-తయాపుంస్తేన- సరరాజ ||౧౩|| స్యుః పుమాంసః
పంచజనాః పురుషాః పురుషానరఇత్యమరః యఃకాంతాకరగృహీతోపి నద్రీవ
తిససపుంసకవలౌకికస్తుపుంస్తవ్యవదేహోమితైవేతిభావః ||౧౪||— అథక
శ్చిత్సవ్యయంగ్రహక్షేషసుఖార్థం ప్రియామళిపాతవ్యాజేన భీషయక్ త్రిభి
రాహ || ఇదమితి || స్తనభరేణసాధనెన జితాస్తబకాభ్యాం ఆనమంతీ న
వలతాయయాసా తథోక్తా తస్యాస్సంబుద్ధిః హేజితస్తబకానమన్నవలలై స్తబ
కానమన్నవలతోపమఇత్యర్థః అతపవ ఇదంవిరాగివిరక్తిమల్ అళికదంబకం
పరాగిణీః పరాగవశీరితి విరక్తిచేతూక్తిః అంబురుహంతీతిః అపాస్య తవఅ
భిముఖంవలలైచలతివిశిష్టలతాభిమాదితిభావఃతథాచభ్రాంతిమదలంకారోవ్య

తవ ॥౧౧॥ సురభిణిశ్వసి తేదధత స్తృషంసవసుధామధురచతవాధరే । ఆలమళే
రివగంధరసావమూమమనసౌమనసౌమనసోముదే ॥౧౨॥ ఇతిగదంతమసంతరమం
గనాఘజయగొన్నమనోచ్చతరస్తనీప్రణయినగరభసాదుదరశ్రియావళిభయాళి
భయాదివనస్వజై ॥ ౧౩ ॥ వదనసౌరభలూభవరిభ్రమద్భ్రమరసంభ్రమసంభృతకో

తే ॥ ౧౧ ॥ — అథాళేస్తదభిముఖాగమనేకారణమాహ ॥ సురభిణీతి ॥ తవ
సురభిణిశ్వసి తేనిశ్శాన్వసమాదుతే నవసుధావస్తధురే అధరచ తృషంతృష్టాం ద
ధతః దధానస్య అళేభ్రమరస్య మమేవ అమూపలభ్యమానౌ సుమనసాం పు
ష్పాణాం సంబంధిసౌమనసౌ గంధరసౌసౌరభ్యమాధుర్యే మనసోంతఃకరణ
స్య ముదే ॥నాలంసవర్యాప్తౌ అతస్తవదాస్యరసగంధలూభాదాగచ్ఛతీత్యర్థః
+నమస్సప్తస్తీత్యాదినాచతుర్థే అత్రాంతాకర్తృకస్వయం గ్రహశైవసుఖా
ధివః ప్రియస్య తద్భయపేతాః అళేరవాగమనమేతుల్యేన ఆత్తదృష్టాం
తేన ముఖసౌరభ రసలూభభరసౌమనసగంధరనవైరాగ్యయోర్వర్ణయితఃమాచి
త్యాద్యమకానుసారేణ విప్రకృష్టేనాపి మమశబ్దేనైవ ఇవశబ్దస్యాన్వయః వ
లతేభిముఖంతవఅళిభయాదివనస్వజఇత్యుపకర్యమోపసంహారాభ్యామళేః ప్రకృ
తత్వేనావమేయత్వావగమాత్ - అన్యథామధ్యేమమాళేరివేత్యేతదైవరీత్యేత
ద్విరోధాత్ ఇత్యలమహిచలనాధ్వమాగజేన ఆత్రావమాను ప్రాసయమకా
నాం తావద్విజాతీయానాం సంస్మృష్టిః స్మృష్టేన తథాయమకానాంచ త్రయా
ణాం చతుర్థపాదాదావక స్తాదక్షరాద్ధావభాసం త్రిభ్యశ్చ పరతాక్షరత్రయా
వృత్తిలక్షణానాం స్థితత్వాత్సజాతీయసంస్మృష్టిశ్చేష్టా ॥౧౨॥ — ఇతీతి ॥ ఇతి ఇ
త్థం గదంతం ప్రణయినం అనంతరం భుజయగస్య ఉన్నమనెన ఉచ్చతరావ
తున్నతౌ స్తనౌయస్యాస్సా + సావంగాచ్ఛాపనజనాదసలయోగోపధాది
తిజీమ్ వళిభయావళయః విద్యంతేయస్యాస్తయావళిమత్త్యా + తుందివళివతే
భేఇతి భవిత్యయః ఉదరశ్రియామధ్యకోభయాఉపలక్షితౌ అంగనా అళిభయా
దివ రభసాత్ సస్వజేఅలిలింగ వస్తుతారాగాదేవేతిభావః + వ్వంజవరిష్వంగ
ఇతిధాతోః కతరలిలిట్ నాయికామధ్యా * లజ్జామస్తభమధ్యస్థామధ్యేయం
నాయికామతా ॥ ౧౩ ॥ — వదనెతి ॥ వదనస్యముఖస్య సౌరభేగంధేలూభేన
పరిభ్రమతా భ్రమరేణ మేతునా యస్సంభ్రమః తేన సంభృతకోభయాసంపాది

తైతదపిసంప్రతినన్నిహితైమభావధిగమంధిగమంగళమశ్రుణుః॥౧౭॥త్యజతికష్టమ
 సానదిరాదనూక విరహవేదనయేత్యుక్తుకీభిః । ప్రియతయాగదితా స్వయిబా
 స్థవైరవితథావితథాస్సఖిమాగిరః ॥ ౧౮ ॥ సఖలుమారగతోప్యతివతతే మహా
 మసావితివింధుతయోదితైః । ప్రణయినోనిశమయ్యసభాబహిస్స వ్రజమృతై ర
 మిత్యథః + రుదేస్సన్నతాదప్రత్యయేటాప్ తేతన నదచాంబురుహశ్రియఃఅ
 లంకరణాయ సత్యం రమ్యాణాం వికృతిరపిశ్రియం తనోతీతి న్యాయాదితిభావః
 గమ్యమాన్యాయాపెక్షయాచతుర్థః తదపి తథాపిసంప్రతి మధోవసంతోత్సవేన
 నిహితేనతి ఆశ్రుణుః అమంగళం అధిగమంతవాప్తిం ధిక్ నిదేత్యథః॥నిధి
 జ్ఞిభాత్యనందియోరిత్యమరః+ధిగువర్యాదిమతిఃప్రియిద్వితీయా-అతోమారు
 దఇత్యథః॥౧౭॥— త్యజతితి ॥ అసాబాలా విరహవేదనయా అచిరాత్ అ
 నూక పాణా త్యజతిత్యక్ష్యతి+వతమానసామిప్యేభవిష్యదభేలతోకష్టం
 బత పౌసఖ త్వయిపిషయై ప్రియతయాప్రసన్నయా ఇతి ఏనం ఆఘశంకిభిరన
 థోత్సేక్తిభిః ప్రేమవశ్యతిభయాన్యవదేపీతి న్యాయాదితిభావః బాంధవైః
 గదితాః ఉచ్చరితాః గిరః ఉక్తిః విగతంతథా తథాత్వం యాసాంతాఃఅన్మతాః
 ॥ని॥వితథంత్యనృతంవచఇత్యమరఃబహుప్రీహావిశేష్యలింగతాశ్చపాదరాదిత్యా
 త్ హాస్యః తతోనథో సమాసఃఅవితథాన్సత్వాః మావితథాః మాకృథాః వృ
 థాతిశోకేనమామృథాఇత్యథః+ విపూర్వాత్తనోకైలుజీహాన్ తనాదిభ్యస్త
 థాసారితివిభాషాసిచోలుక్ అనుదాత్తావదేశేత్వాదినా అనుసాసిలోవః స
 మాజ్యోగ ఇత్యడాగమప్రతిషేధః॥ (వ్యాఖ్యానుభాయాంతుజతియోగవిభా
 గేన సమాసాంతే అచిజాతేయస్థేతిచేత్వాకాలోపేవితథమితిరూపమిత్యన్తం)
 ॥౧౮॥నేతి॥ కించ అసాప్రేమణయీ మారగతోమూగస్తాపి మహంవసంతోత్స
 వం ॥ని॥ మహాఉద్ధవఉత్సవఇత్యమరః నాతివతతే నాతిశ్యామితిఖలు ఇతిబం
 ధుతయా బంధుసమాపాన+ గ్రామజనబంధుభ్యస్తల్, ఉదితైరుక్తేః+నదేక
 మణిక్రః ఋతైస్సత్యవదనేః ॥ని॥ సత్యంతథ్యమృతంసమ్యోత్యమరః బహిః
 ప్రణయినః తదేవదేవాదాగతస్యపియస్య స్వరంకంతశబ్దం నిశమయ్యశ్రుతావ
 + శమోదశేనెఇతి దశేనేమిత్యనిషేధాచ్చృనణమిత్వాల్ హాస్యంల్యపిలిభు
 ఖూర్వాదిత్యయాదేశోఅమృతైస్సుధాభిరివవధూః నిర్వపానిర్వపారవాతేర్లబ్ధః॥

మృతైరివనిర్వహా || ౧౯ || మధురయామధుజాఢితమాధవీమధుసమృద్ధిసమేధిత
 మేధయా । మధుక రాంగనయాముహూరు న్దదధ్వనిభృతానిభృతాక్షరముజ్జగె || ౨౦ ||
 అరుణితాఖలశైలవనాముహూర్విదధతీవధికాః పరితాపినః । వికచకింశుకసంహ
 తిరుచ్చైకైరుదవహద్దవహవ్యవహాశ్రియమ్ || ౨౧ || రవితురంగతనూరుహతుల్యతాం
 దధతియత్రశిరీషరజోరుచః । ఉపయయావిదధన్నవమల్లికాశ్చచిరసౌదిరిసౌరభ
 నిరాన్వణం సిర్వృత్తిస్సుఖమితి || ౧౯ || — మధురయైతి || మధురయామనోహ
 రయా మధునావసంతేన బోధితాః వికాశితాః తాశ్చతామాధవ్యశ్చి పుష్పధ
 ర్మఃపుష్పితాసూవచ్యతే తాసాః మాధవీనామతిముక్తలతానాం || ౨౧ || అతిము
 క్తఃపుండ్రకస్యాన్విద్వాసంతిమాధవీలతైశ్చమరః మధుసమృద్ధ్యామకరందసంప
 దా సమేధితమేధయాసంవధితప్రతిభయాఅతీవఉన్నదయతిత్యున్నదోమదక
 రః పచాద్యచ్ శేదధ్వనింబిభ్రతీతి ఉన్నదధ్వనిభృత్ తయాతద్భృతా మధుక
 రాంగనయా ముహూః నిభృతాక్షరంఅస్యత్రాక్షరం లక్షణయాస్థిరనాదం యథా
 తథేవ్యథాః అథవా సర్వశబ్దావణాత్తకవీన వ్యంజకవిశేషాధావాదస్ఫుట
 ఇతి మతమాశ్రిత్యఉక్తం సర్వపథీనాః కవయిత్రీ ఉన్మగడచ్చైకగీతం + గా
 యతైరివన్మితకర్తకాట్టావేబిత్ * బధవైవమ్యరాహిత్యం సమతాపదగుంభ
 నే || ఇతిలక్షణాత్ప్రమత్తాహ్నిగుణః || ౨౦ || — అరుణితైతి || అరుణితాస్యరుణీ
 కృతాని, అఖలాని శైలపనానియయాసా ముహూః పధికాపధ్యగాః విరహీణశ్చః
 పరితాపినస్సతాపవతః విదధతీ ఉచ్చైరేవోచ్చక్తేః ఉన్నతా + అన్యయసర్వ
 నామ్నా మకచాప్రకేరీత్యకచ్చరీత్యయః వికచావికశితా యాకింశుకసంహతిః
 పలాశకుసుమరాశిః సాదవహవ్యవహాశ్రియందవాగ్నికౌభాముదవహత్ నిదర్శ
 నాలంకారః || ౨౧ || — అథగోష్ఠవర్ణనమారభతే || రవితూరంగతనూరుహతుల్యతాం సూర్యాశ్వరోమ
 సావ్యాం దధతిహరిన్విజాభవంతిత్వథః అసౌశుదగ్రీష్ఠః || ౨౨ || శుభిశ్చ
 దైనుపహతేశ్యంగారామాధమోస్తథా । గ్రీష్మమృతవహేపిస్యాదితివిశ్వః । నవ
 మల్లికామల్లికాకుసుమాని || ౨౨ || పుష్పజాతిప్రభృతముస్సవ్లింగాఇత్యమరః + పు
 ష్పమూలములహూళమితిలుప్,లుపియక్తవద్యక్రిచవనేధవతః చిరాచిరావ
 స్థాయినీ సౌరభసంపత్ యాసాంతాః స్థిరగంధాఇత్యథః విదధత్కుర్వత ఉప

సంవదః || ౨౨ || దళితకోమలపాటలకు త్తలెనిజవధూశ్వసితానువిధాయని | మ.
దతివాతివిలాసిభిరు న్దభ్రమదరౌ మదరౌ ల్యముపాదదె || ౨౩ || నిదధిరేదయితౌ
రసితత్త్వణన్నపనవారితుమారభ్యత స్తనాః | సంసదంచన రెణురినుక్షణంవిచక రెచ
క రెణవరోరుభిః || ౨౪ || స్ఫురదధీరతటిన్నయ సామహుఃప్రియమివా గళితారు

యయాప్రాప్తః || ౨౫ || — దళితైతి || పాటలాయాః అనయవాః పాటలాః +
లుక్ప్రకరణే * వుష్పమూలెషు బహుళమితి బహుళగ్రహణాదణ్ బుక్ లెచ
తేకోమలాఃకుట్టలాశ్చ దళితాఃభిన్నాః కోమలపాటలకుట్టలాః యేనత స్త్రిన్
జవధూనాంశ్వసితుం నిశ్వాసం అనువిధతైతనుకరోతితిథోక్త తత్సదృశీత్యర్థః
ఉన్నదాః భ్రమంతశ్చ అలయోయ స్త్రిన్తస్త్రిఉన్న దభ్రమదరౌ మదరౌగ్రీష్టానిత
వాతిమహతిసతి + వాలెలటస్థత్రాదేశః విలాసిభిః విలసనశీలైః కామిభిః +
వౌకపలసేత్యాదిసాఘనుష్ప్రీతియః మదేన రౌల్యం చాపల్యం ఉపాదదస్వీ
కృతుం మల్లైవాతమిత్యర్థః || ౨౬ || — నిదధిరెతి || వరోరుభిః (స్త్రీ)భిః తత్త్వ
ణన్నపనన సద్యసాన్నినైర వారితుమారభ్యతోజలశీకరధారిణః || ౨౭ || తుమారౌ
హిమశీకరావితిశాశ్వతః స్తనాః దయితోపసిప్రియమక్షసి నిదధిరే నిహితాః తే
మాంసంతాపశాంతయేన్నానాద్రాణం గావీవాలింగన్నిత్యర్థః కించ కరెణపా
ణినా సరసః ఆచ్రేః చందనరేణుఃఘృష్టచందనశంకశ్చ అనుక్షణం విచకరెవిశీ
ణః + కిరతైక ర్థశీలబ్దు ఋచ్చత్స్యాతామితిగుణః కరేణుకరోరుభిరితిపాత
స్తు డోరూ త్తరపదాచౌపవ్యవక్త్యాదినా డోజ్ఞసంగార్థేయః || ౨౮ || — అథ
వమావతారమాహ || స్ఫురదితి || ముహుః స్ఫురతి అధీరచంచలే తటితాన
యనే ఇవతటిన్నయనై యస్యాస్సాఅగళితాః అరిక్తాః ఉరుపయోధరాః మహా
మేఘాః యస్యాంసా అన్యత్ర డోరూచపయోధరౌచడోరుపయోధరం ప్రాణ్యం
గత్యాద్ద్రవ్యద్రేవకవ్యాసః తదగళితః అపతితుం యస్యాంసాజలధరావళిమేఘ
పక్షిః అత్రజలధరావళేః పయోధరాణాంచ అనయవావయవిభావాశ్చ
జ్ఞిదేశః అవ్యతిపాలితస్వసమయావనశ్చి ననిజవేలౌసత్వీకత్రయాగపద్యా
త్ అన్యత్రాధైర్యాచ్చశిభావః జగతిధరంధూధరం రైవతకంప్రియమివ సమ
యాత్ సమగచ్ఛత్ + యాలెలక్షే పయోజగతిశబ్దయోః పభాద్యజంతేనధర
శ్చిదనపక్షిసమాసః అత్రవిశేషణమహిమ్నా జలధరావళౌ నాయితాత్వవ్యతీతే

పయోధరాబలధరావళిరకృతిపాలితస్వసమయాసమయాజ్జగతిధరమ్ || ౨౫ || గజ
కదంబకమేచకముచ్చైర్మభిసేష్యసవాంబుడమంబరేః అభిససారనవల్లభమం
గనానచకమేచకమేకరసంరహః || ౨౬ || అనుయయావివిధోపలకుండలద్యుతివి
తానకసంవళితాంకుకమ్ || ధృతధనుర్వలయస్వపయోముచక్యబలిమాబలిమానము
మౌవపుః || ౨౭ || దుగ్రతసమీరచర్రేక్షణలక్ష్మితస్యసహితావిటపైరిసమంజసీనవతమా

స్వమసోక్తిః, సాతుప్రియమివేత్సుసమయాంగెన సంకీర్ణతే || ౨౫ || — గజ
తి || సభసిశ్చానణమాసే || ని || సభాశ్చావళికత్వసంకీర్ణమరః, అంబరేవ్యమ్మిగ
జకదంబకమివ మేచకంశ్యామలం || ని || శాలశ్యామలమేచకా ఇత్యమరః ఉచ్చ
కైరున్నతం సవాంబుడంపీక్ష్య అంగనా ఏకఏకాయసః సారాగోయస్యతం
ఏకరసం తిరస్కృతరసాంతరమిత్యథః, కంవల్లభంప్రియం రహః ఏకాంతేన
చకమేనకామయతైస్థ తథానాభిససారచ సర్వంవల్లభంసర్వాపితతదంగనాచ
కమేఅభిససారచేతి సవాంబుడస్యాద్దీపకత్వాతిశయోక్తిః ఇహకామనాపూర్వ
కత్వాదభిసరణస్య తియోరథ్యకమబలియస్తస్యాయేన యమకషశాయాతపాత
కృమబాధేనయోజనాన్యాయేన || ౨౬ || — అనుయయావితి || ధృతధనుర్వలయ
స్య ధృతేంద్రచాపమండలస్య పయోముచోమేఘస్య సంబంధీ శబలస్యభావశ్చ
బలిమాచిత్రతా + పృథ్వాదిభ్యఇమనిజ్వావివిధాః నానావణాః ఉపలామణయో
యయోస్తయోః కుండలయోః ద్యుతివితానకేకాంతిపుంజేన సంవళితాః మిళి
తాః అంశవోనిజసీలభాసః యస్యతత్ తథోక్తం + శేషాద్విభాషేతి కప్రత్య
యః బలిమానముమౌబల్యసురాహంకారహరస్యహరేః పపుః అనుయయాఅను
చకార తద్వద్విభావిత్యథః ఉపమాలంకారః || ౨౭ || — దుగ్రతేతి || దుగ్రతసమీ
రణ శీఘ్రమారుతేన చత్రైః వారిదైః క్షణంలక్ష్మితాచ సావ్యవహితాచ క్షణలక్ష్మి
తస్యసహితా క్షణికావిధావతిరోధానేత్యథః + స్నాతానులిప్తవత్ పూర్వకా
లైకేత్యాదినానిత్యసమాసః అచిరరోచిర్యస్యాస్మా అచిరరోచివిద్యుత్ దుగ్రతస
మీరచర్రేః విటపైశ్చాఖ్యాభిః క్షణలక్ష్మితస్యసహితా నవతమాలనిభస్య నవతమా
లేన సదృశస్య తద్వన్నీలస్యేత్యథః నిత్యసమాసః సభస్తదివ తస్యసభస్త
రోః మంజరీగుచ్ఛఇవ అరోచితేత్యపమాలంకారః అత్యసభస్తరోర్మభశ్రేషసేన్య
తివ్యాఖ్యానేతరుత్పస్య వ్యాఖ్యాదివచ్ఛ్రేష్ఠాథగోచరత్వాత్తమాలశబ్దేన వి

లనిభస్మనభ స్తరచిరరోచితవారిదైః ॥ ౨౦॥ పటలమంబుముచాంపథి
 కాంగనానకదిశీవితసంశయమెప్పటి సమయనాంబుసఖిజనసంభ్రమాద్విధురబం
 భురబంభురమైత ॥ ౨౧॥ ప్రవసతస్సుతరాముదకంపయద్విదళకందళకంపనలా
 వితః । సమయతి స్తనచానిమసస్వినీజనమనోసమనోఘనమారుతః ॥ ౨౨॥ జలద
 పక్షిరంతయదున్నదం కలపిలాపికలాపికదంబకమ్! కృతసమాజనమదల
 శేషవాదినాత్నీలసామాన్యేనపౌనరుక్త్యమితివల్లభః తమాలశబ్దస్యేంద్రనీలవ
 న్నేల్లమాత్రోపమానత్వాత్తరుశబ్దస్య సావధానవృత్తిశ్చేషేనపౌనరుక్త్యమిన్య
 న్నై ॥ ౨౩॥—పటలమితి ॥ పథికాంగనాకాచిత్ప్రీతిభర్తృకా అతపవ స
 పదిశీవితసంశయ మరణంపీష్యతీనిశ్చితమరణైత్యర్థః+అచ్చినద్యోర్నుమితివి
 కల్పాన్నమభావః అతపవససయనాంబుసఖిజనస్య సంభ్రమాత్సం
 క్షోభాత్. విధురబంధుః సంభ్రమదశనాద్విహ్వలబంధుజనానతి. అంబుము
 చాం పటలం అబంధురమశోభనం సదైవ్యగోషమితియావత్ ఐక్షతఈక్షత్యైవ
 + లక్ష్ ఆటశ్చైతివృద్ధిః ఇహవిరహబేదనాక్షమానానాయకాయః మరణసా
 భనమేఘపటలానైక్షణసణానాత్తదుద్యోగలక్షణామరణావస్థాత్తాసాహిద్వివిధా
 తదుద్యోగస్తచ్చైవైత్యామః * దృజ్జనస్సంగసంకల్పబాగరఃకృతశారతిః
 హిక్మాగోనూదమూర్ఛాంతాశ్చత్వనంగదశాదశైశ్వవస్థాసంగ్రహః అత్కాప్య
 కస్తాదక్షరాద్భావ్యంతిభ్యశ్చ పరతోక్షరత్రయావృత్తిలక్షణం యమకత్రయం
 సుస్పష్టం దృష్టవ్యం ॥ ౨౪॥—ప్రవసతఇతి ॥ కందళీఘామికందళీ ॥ ౨౫॥ ద్యో
 గపణీస్త్విగ్ధకందా కందళీఘామికందళీతిశబ్దాణావే తస్యాఃపుష్పాణికందళా
 ని+ పుష్పమూలేదులహుళ మితి బహుళగ్రహణాల్లక్ విదళానాం వికచా
 నాం కందళానాం కంపననావధూననైన లాలితః ఉపస్కృతః మనస్వినీజనస్య
 మనసాంపదవః సమయితా మానిసిమానభంజనఇత్యర్థః కతారిల్యుట్ ఘన
 మారుతోమేఘవాయుః వనానినమయతిస్త ప్రవసతఃప్రొక్షితా సుతరాం-
 ఉదకంపయత్ ఉద్వేజయితవా మానిసిమానమదనస్య వనసమనంప్రొక్షిత
 కంపనంవామితిధావః ॥ ౨౬॥—జలదేతి ॥ నిజయాత స్త్రీయయా స్వనసంప
 దా కృతసమాజనస్య మాజనాఖ్యనంస్కారసహితస్య మదలశమండలస్య
 ధ్వనెజయోయమాసాతథోక్తా మాజనంనామమదలశానాం ధ్వననాథం

మండలభ్యుత్థానిజయానిజయాన్వసంపదా || ౩౧ || సవకదంబరజోరుశితాంబురైరభి
పురంధ్రశిలీంధ్రసుగంధిభిః | మనసిరాగవతామనురాగితానననవాననవాయభి
రాదధే || ౩౨ || శమితతాపమపాథమహిరజఃవృథమమిమభిరంబుముచోంభసాం
ప్రవిరళైరచలాంగణమంగనాజనసుగంధసుగంధినచక్రైః || ౩౩ || ద్వీరదదంతవళ
క్షమలక్ష్యతస్ఫురితభృంగమృగచ్ఛవికేరకమ్ | ఘృఘనౌఘవిఘటనయాదివక్తృ
శశిఖంశశిఖండమివచ్యుతమ్ || ౩౪ || దళితమా కేకచూడావిపాండవస్ఫురితని

భస్మమృదితాన్నైన పుష్కరతపనం- జలదపక్షిః ఉద్దమస్కృతమదు కల
విలాపిమధురాలాపికలాపికదంబకం మయూరబృందం అనంతయత్ || ౩౫ || —
నవేతి || సవకదంబరజోభిః ఆరుశితమరుశితకృతంబరమాకాశం యైస్తేః శిలీంధ్రా
ణాం కందళికుసుమానాం యస్సుగంధః సప్తమామస్తీతి శిలీంధ్రసుగంధిభిః తైః
గంధస్యైవైతదేకాంతగ్రహణాద రాష్ట్రస్వధనీత్వాదివత్కర్తృధారయాదపి ఇని
ప్రత్యయాశ్చయః || ౩౬ || కందళ్యాచశిలీంధ్రసాస్వదితశబ్దాణామే వనవాయు
భిః పురంధ్రీమ స్త్రీమ విషయేతి పురంధ్రీ + విభక్త్యర్థవ్యయాభావః రా
గవతాం కామినాం మనసి- నననవాననవక్తృకారా + వక్తృకారగుణవచనస్యేతిష్వి
భావః కర్మధారయవచ్ఛవాత్సుపోలుక్ అనురాగితాదధే అనురాగతాం
దిత ఇత్యర్థః || ౩౭ || —|| శమితేతి || అంబుముచోమేఘాః ప్రవిరళైః అం
భసాం ప్రథమమిందుభిః శమితతాపం ఆపాథమహిరజఃనిరస్తభూతికం సతవంకి
లమితిభావః సుగంధిసంతప్తసేకాదుమ్భాతసారథం + ఇహతదేకాంతత్వాద్గ
న్ధస్యేత్వం- అచలాంగణం నైవతకొత్సంగం || ౩౮ || అంగణంచత్వరాజరే ఇత్యమరః
అంగనాజనః సుఖేనగచ్ఛత్యస్నిన్తితిసుగం అంగనాజనానాం సుగంసుఖనంచా
రక్షమమిత్యర్థః + సుదురారధికరణఇతిగమేడప్రత్యయేటిలావః సనచక్ర
రచక్రీరపవేత్యర్థః డావ్వనజౌప్యకృతమధంగమయతః || ౩౯ || — ద్వీరదేతి ||
ద్వీరదదంతవళక్షంగజనంతవళం || ౪౦ || వళక్షోధమలౌఙాన ఇత్యమరః భృంగో
మృగఇవభృంగమృగః తస్యచ్ఛవిః సాస్ఫురితాయస్త్రిక తత్తత్తక్తం కేతక్యాః
పుష్పంకెతకం || ౪౧ || పుష్పఫలమూలేమబహుళమిత్యణోలుకినాదివృద్ధిః *లు
క్ తేద్ధితలుకితి స్త్రీప్రత్యయస్యాపిలుక్ ఘనఘనౌఘవిఘటనయానిబిడమేఘసం
స్థాపఘాలేన దివఃఅంతరిక్షాల్ చ్యుతం కృశశిఖంసూక్ష్మాగ్రం శశిఖండమివా

ర్హ్యురశీకరచారణః । కుటజపుష్పపరాగకణాస్సున్నటంవిదధిరేదధిరేణు విడంబ
 నామ్ ॥ 31 ॥ నవవయోకణకోమలమాలతీకుసుమసంతతినంతతనంగిభిః । ప్రద
 లితోడునిధైఃపరిపాండిమాశుభరజోభరజోలిభిరాదద్యో32 ॥ నిజరజఃపటవానమి
 వాకిరద్భృతపటోపమవారిముచాందిశామ్ । ప్రియనియుక్తసభూజనచేతనా మన
 వనీనవనీపవనావళిః ॥ 32 ॥ ప్రణయకోపభృతోపపరాఙ్ముఖాస్సవడివారిధరా
 రవభీరణః । ప్రణయినఃపరిరఙ్ముమసంతరంవవలిరెవలిరెచితమధ్యమాః ॥ 33 ॥

లక్ష్మ్యతెత్యత్ప్రేక్షా ॥ 34 ॥—దలితేతి ॥ దలితమాకికానాం నిష్పిష్టముక్తా
 ఫలానాం చూణాభవవిపాండవః అతిశుభ్రాః స్ఫురితాః రుంఝారాః నిర్ఘ్న
 రాణాం యేశికరాః తదవచారణః కుటజపుష్పపరాగకణాః స్ఫుటం దధిరేణువి
 డంబనాం దధిచూణానుకారం విదధిరెచక్రిరే తద్వద్భృత్యధః పూ
 ర్వోపమాద్యయానుప్రాశితైయముపమెతినంకరః ॥ 35 ॥—నజేతి ॥ నవవయో
 కణవల్ నవోదబిందువల్ కోమలానామాలతీకుసుమానాం జాతిపుష్పాణాం
 సంతతిమ సంతతనంగిభిః నిరుంతరాసక్తైః ॥ 36 ॥ సుమనామాలతీజాతిత్యమరః
 అతపవప్రచలితాడునిధైః పరాగదాషణాత్సంచరన్నక్షత్రకలైప్రిత్యుత్ప్రేక్షా
 లలిభిఃశుభ్రాల్ రజోభరాత్పరాగపుంజాత్ జాతః శుభరజోభరజః పరిపాండి
 మాధవళిమా అదదేస్వీకృతః ॥ 37 ॥—నిజేతి ॥ ప్రియనియుక్తసభూజనచేత
 నాం కర్తృషష్ఠీ అనవనీతరక్షణీకింతు హంత్రీత్యధః + అవలైకతకరిల్కుట్
 టితాన్తో జీవే నవనీపవనావళిః నవకదంబకానసపజ్జ్యైః ధృతాః పటోపమాః
 పటకల్పాః వారిముచోమేఘాః యాభిస్తాః మేఘపటావృతాఇత్యధః తా
 సాందిశాం నిజరజః స్వపరాగమేవ పటవానం పిష్టాతమివత్యుత్ప్రేక్షా ॥ 38 ॥ పి
 ష్టాతః పటవానకఇత్యమరః అకింపక్షకల్ + కీరలైః కతకరిలజ్ నఖనదితిభావః
 32 ॥—ప్రణయైతి ॥ ప్రణయకోపభృతః అతపనవపరాఙ్ముఖా విముఖాఅపి + స్వాం
 గాచ్ఛాపసజనాదనంయోగోపధాదితివికల్పాదాకారః సపది వారిధరారవే
 భ్యః మేఘగజాతేభ్యః భీరణభీతాః స్త్రియైతి శేషః అనంతరం అగజాతాకణ
 నానంతరమేవ ప్రణయినః ప్రియా పరిరఙ్ముమాలింగితుంశలిరేచితాని అలింగ
 నాథమంగప్రసారాత్త్రివలిరక్తికృతాని మధ్యమాన్యవలగాన్వియాసంతా
 స్సత్యః వవలిరెపరివృతాః + వలలైర్యకారాదిత్వాన్తో నవసదదవాదిగుణానామి

విగతరాగగుణోపజనో సకశ్చలతివాతివయోదనభస్వతి ! అభిహితైభిరేనమి
వొచ్చుకేరసృతేనన్మతేనవసల్లవైః || ౨౯ || అరమయకాభవనాదవిరద్యుతైః కిల
భయాదపమీతుమనిచ్ఛవః | యదునరేంద్రగణం తరుణీగణా స్తమభమన్తభమన్తర
భాషిణః || ౩౦ || దదతమన్తరితాహిమదీధితైః క్షగమలాయమలాయనిలాయితామ్ | జ
లదకాలమబోధకృతందిశామపరభావరభావయవాంసుభః || ౩౧ || సవికచోత్ప

త్యైశ్చాన్వభ్యాసలూపవృత్తిషైః || ౩౨ || — విగతైః || పయోదనభస్వతి మేఘమా
రుతే వాతివహతిసతి వాతైశ్చటన్యత్రాదేశః విగతరాగగుణోపవిరక్తాపికోస
రః సదలతినర్వోపి చలత్యేవైత్యధః ఏవం అభిః ఉచ్చస్తైస్తారం అన్యతమస
త్యం- నభవతీత్యనన్మతం తస్మిన్ననన్మతేనత్యవదనే అభిహితైసతి సవసల్లవైః స
న్మతేన సృతంకృతమివైత్యత్యేక్షా+న్మతేభావేవత్ || ౩౩ || — అరమ
యన్నితి || అథ అవిరద్యుతైః విరద్యుతైః భయాత్క్రిలభయాదివ సతుతథా - కిం
తు రాగాదేవేతిభావః కిలత్యేకే భవనాద్యమణ్యకాల్ - అపయాతుం నిగ్ద
తుం; అనిచ్ఛవః- భయవ్యాజాత్రితైః సస్థితాశ్చితిభావః+విదురిచ్చురిత్యప్రత్య
యాంతానిపాతః మన్తభేదస్తరేణ మంథరమలనంభాషంతేతి మన్తభమంథర
భాషిణః కామపరవశాశ్చాధః తరుణీగణాః తం ప్రకృతం యదవ ఏవనరేం
ద్యాః తేషాంగణం అరమయకాభవయన్తిస్త- అత్యభయైరరాగ నిగూహనాన్తి
లనాలజ్కారః || మీలనంవస్తుచాయత్ర వస్త్రవర్తననిగూహనమితి లక్షణాల్
సాప్యంగంతుకేన భయోనసహజరాగతిరోధానాదాగన్తుకేన సహజతిరోధాన
రూపః || ౩౪ || — అథశరద్యధానమారభతే || దదతమిత్వాది || రభావయవా
యభః చక్రాయుధోహరిః అంతరితాహిమదీధితంతిరోహితాస్థాంశం తథా భ
గవాలాయపక్షిసంఘాయ కులాయేమనీదేమ సలీయంతేతి కలాయనిలాయనః ||
ని|| కులాయోనీడమస్త్రియామిత్యమరః తేషాంభావస్తతా తాండదతం ప్రయ
చ్ఛంతంపక్షిసంచారం ప్రతిబన్మంతమిత్యధః+ నాభ్యస్తాచ్ఛతురేనామ్ ప్రతి
షెథః దిశామితి కమణిషష్ఠీ- అబోధకృతమజ్ఞానకారిణం మేఘాపరణేసప్రా
చ్యాదిదిగ్విజేకం లూపంతమిత్యధః జలదకాలం- ప్రావృట్కాలంఅపరభావప్ర
కాతాంతరేణ ఆప ప్రావ మేఘోదయోపాధినా ప్రావృద్వ్యవహారభాజం త
మైవకాలం మేఘాత్యయోపాధినా శరత్సంజ్ఞయా ఉపరభితికాలాహివీకష

లవక్షుషమైక్షతీతిభ్యోఃకగతాందయితామివ । శరదమచ్చగళద్వససోప
మాక్షమ ఘనామఘనాశనకీర్తనః ॥ ౪౨ ॥ జగతిన్దేశమశీతకరః కలైర్వియ
తివారిదబృన్దనయంతిమః । జలజరాజదున్ద్రేదమదిద్రవస్సమహతా మ
హతాఃక్వచనారయః॥౪౩॥సమయవీచకతోలిబలాబలంసృణిగద ప్రతీవశరీరిగామ్

వసన్న నెకోపాధి సంబంధాన్నా నాల్పేనోపచర్యతజితేతిద్విదః ॥ ౪౦॥ —॥

సగతి ॥ అఘానాం నాశనం నివర్తకం కీర్తనం యస్యనః అఘనాశనకీర్తనః స
హరిః వికదం ఉత్పలమేనచక్షుర్యస్యాస్తాం అద్భుతభృంగళల్ సగంసమాసం
యద్వసనంతస్యాపమాసాదృశ్యం తస్యాః క్షమాఃయోగ్యాః ఘనాః మేఘాయ
స్యాంసాతాం అతపవక్షితిభ్యశ్చరైవతకస్యఅంకగతాం ఉత్సంగగతాందయితామి
వస్థితామితు్యత్ప్రేక్షా శరదం విక్షత ॥ ౪౨ ॥—జగతి ॥ ఆశీతకరః ఉష్ణాం
ఘఃకరైః స్వాంఘభిః జగతిలాక నిశాయాం భవంనైశం+నిశాప్రదోషాభ్యాం
చేతివికల్పాదన్పుత్రయః తమస్తిమిరం అదిద్రవల్ దానయతిస్త నిరస్తవాని
త్యథః + దుగ్గతావితిధాతాః కౌచఙ్కుపథాయాహ్రాన్వః సస్వద్భావః సృవ
తిశ్యతోతిద్రవతి వ్రవతిప్లవతిచ్యవతీనాం వెత్యభ్యాసస్య వికల్పాదిత్వం వియ
త్యాకాశే వారిదబృందమయం మేఘసంఘరూపం స్వాథామయత్ తమః అ
దిద్రవల్ జలజరాజమ సిద్ద్రేవ నైద్రం నిమిలనం తదెవతమః తల్ ఆదిద్రవ
ల్ తథాహిమహతాం మహత్తనాం అరయః క్వదక్వవాసనాహతాః హతా
న కింతు సర్వత్ర హతాభవంతిత్వథః ద్వితీయనిషెధప్రాపితస్య ప్రకృతాథా
స్య హననస్య తృతీయేన నిషెధః పునఃకైతికత్వద్దసామభ్యాత్ప్రకృతాథా
పర్యవసానం వైధమ్యేణ సామాన్యాద్విశేష సమర్థవరూపాథాంతరన్యా
సః ॥ ౪౩ ॥— సమయజతి ॥ సమయః కాలవీచః॥సమయాశ్శపథాచారికాల
సిద్ధాంతసంవిదజత్వమరఃశరీరికాంలబలంలబలే+విప్రతివీర్ధంచానధికరణ
వాచీతివికల్పాద్వస్వంద్రైవవద్భావఃకరోతిప్రణిగద ప్రప్రతిపాదయన్త్రైవత్వ
త్ప్రేక్షా+ నెగదనచేత్యాదినాణత్వం శరది హంసరవాః పరుషీకృతస్వరాః
నిష్ఠూరీకృతనాదాః మయూరాయస్తిక ర్షణి తత్పరుషీకృతస్వరమయూరాయ
థాతథా రమణీయతాం అయః ప్రాప్తాః+ యాతెల జి లజశ్శాకటాయనస్త్రే

యౌజసాదేశో ఉన్యవదాంతాదితి పరరూపత్ సహితాయాం భ్రలో

శరదిహంసరదాపరుషీత్యతస్యైవమయోరవియోరవియోరమితామ్ || ౪౪ || తను
 బహుపురోవిజితస్యనేభావితక్షణహంగమహానిరైః | జగభరక్షిమయేవశిఖం
 డినః పరిభవోరిభవోహినుదుస్సహః || ౪౫ || అనువనంపనరాజనభూముతా బ
 హుళరాగజపాధరచాయః | వికచదాణదళౌవళదాధికంబుబురెయచిరక్షణ వి
 భ్రమాః || ౪౬ || కనకభంగమితంగదత్తేచభేసరజసారూకేసరచాయభిః | పి

పేపూర్వస్య దీర్ఘోణఇతిధిః శరత్ప్రస్థాహాణంసమయూరకూజితేమాఘ
 రాయమాఘస్య వివస్యయదశానాత్కాలపీవహాణినాంబలాబలనిదానమితిప్రక
 మభూదిత్యధః||౪౪||— తనుచహాణితఃపురోగ్య ధనశవక్ష విహంగమాః హం
 సపక్షిణః || ౪౫ || హంసాస్తుశ్వేతగయతఇత్యమరః తేమాంకూజతైఃవిజితస్యనేశిఖం
 డిహమయూరస్యేతనాదుహాణిహాధానితనుచహాణిర్హృణి+ఇగుపథలక్షణికప్ర
 త్యయః అక్షనుయాహంసహజితేవ్యయేవ జగభఃగళంతిస్త కాలప్రగ్ను క్రస్య
 బహాగళనస్యాక్షమాపేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతఇతి గుణపేతూత్ప్రేక్ష్యాంయ
 క్తం చైతదిత్యాదా ఆరిభవః పరిభవః సుదుస్సహః అత్యస్తాసహాయహి పరాజ
 యమఃఖతస్యాంగసాచాయజ్యతఇతిధావః కాంక్షాన కాద్యసమఖానరూపోద్ధా
 నరస్యానః సచ అక్షమోత్ప్రేక్ష్యమాసంకీర్తయే || ౪౬ ||— అనువనమితి|| అ
 నువనంప్రతివనం బహుళో రాగోయస్యాస్యాచాసాజపాచ ఉడంపుషం"ని|| ఉ
 దుపుషంబుజిత్యమరః పుష్పేషుబాతిప్రభృతికాన్వత్సవిలింగతా సేవాభరః తేన
 చారుణిరమ్యే వశరాజరెవవభూః తస్యాముఖంపాగ్భాగః తదేవ ముఖంనక్ర
 మితి శ్లిష్టమావకం తస్మిన్ రుదిరాణాం ఈక్షణానాం విభ్రమఇనదిభ్రమణి
 భాయాసాంతాః వికచదాణదళౌవలయః నీలర్కుంటీవత్సవజ్జయః||౪౭|| బాణో
 స్త్రీనీలర్కుంట్యాంచేతి వైజయంతీ అ ధికంబుబురెతేశుభురై ఉపమారూపక
 యోస్సజ్కరః || ౪౮ ||—కనకేతి || కనకభంగాన్వణాభాజాఇవ పిశంగానిద
 తానియేమాంతైః సహరజసాసరజసం + అచతురత్కాణిదా సాకలాశ్శేఖవ్య
 యాభావే సమాసాన్తనిపాతః బహువ్రీహ్యథే లక్షణానాం సుబాన్కాభిర్భ
 థః అతనివ సరజసమితి నావ్యయాభావఇతివామనః అథవా మహాకవిస్సయో
 గప్రాచుర్యదశానా దశ్యయాభావదశానం పాంయికమితి పక్షాశ్శ్రయణాద్భ
 హువ్రీహ్యథోపి సాధురెవ తథాచ సరజసంసరజసాచాయే అరుణకేవ

యవిమానితమానవతిమంబరస నైరస నైరవృధాథతా ॥ ౪౨ ॥ ముఖసరోజరు
చండుదపాటలామనుచకారచకోదదృశాంయతః । ధృతనవాతపమువత్సుకతామ
తానకమలంకమలంభమదుభసి ॥ ౪౩ ॥ విరతసస్యజిహ్వమఘట్టయత్కలమ
గోపవధూర్మమృగవృజమశ్రుతతదీరితకోమలగీతకధ్వనిమిమైనిమిమైక్షణమగృ

రాః తైశ్చాచుభిః తథాపియైః విమానితాః అవమానితాః మానవత్యః మాని
స్యః తాసాంయూః కుమారోమాస్తాసాంనిరసనేః నిరాసతైః+ అస్య లైఃకథారి
ల్యుట్- అస నైఃప్రియకప్రసూనైః ॥ ౫౧ ॥ సజ్జకాననబంధూకపుష్పప్రియకజీ
వకాశత్యమరః అవృధాథతామాననిరాసకత్వాత్ అస్య నీత్యననానీత్యనవృద్ధ
నామకత్వం, దధేదధే) + దధాలైకమణిలిట్ ॥ ౪౨ ॥ — ముఖేతి ॥ ధృతాన
వాతపాయేనతత్ ధృతనవాతపం బాలాతవతామృమిత్యథః అవృసి కమలం
అవృష్టకమలం అమృగృహణస్థలకమలనివృత్త్యథః అమృనశావ్యోతనా
థంవా యతోమదేన పాటలాంమదపాటలాం చకోరదృశాంస్త్రీణాం ముఖస
రోజరుచంముఖారవిద్దకోభాం అనుచకార+ అనువరాధ్యంతృజిఇవరస్తే
పద్మనియమః అతానుకంఠాద్దైతాః కంపుమాంసం ఉత్సుకతాంపెయసీము
ఖావలోకనకౌతుకితాం నాలవృషయత్ నాగమయత్ సర్వచాలంభయదేవ త
క్తూరకత్వాదిత్యథః ఏతేనాతుక్యవస్తునాకార్యణకారణభూతాకమలదశా
నొత్థాముఖస్తతిగ్యజ్యతశ్చి వస్తునాలజ్కారధ్వనిః ఏతేనవ్యయంస్త్రీముఖ
సదృశతయాకమలంసావధారెవృసిచునఉత్సుకతామలవృషయదితిరంగ రాజవ్యా
ఖ్యానం కాకస్యకాష్ట్యాధ్వనతః (ప్రా)ప్రసాదశ్చివదసంగతమిలిమస్తవ్యం+
అలవృషయదితి లభ్యేణ్యంతాల్లక్ లభేత్వేతి సుమాగమః లభేశ్చాత్రిపాపున
సజ్జనకకత్యథాత్వాత్ గతియన్తిత్వాదినా ఆణికమణిమణిమణి ద్వికమణక
తా గమ్యవసజ్జనకప్రాప్త్యథాత్వేతుదైవరీత్యమితుక్తం సితంసితమ్మేత్యత్య
॥ ౪౩ ॥ — విరతేతి ॥ ఇమితశ్యయజేమాసి ॥ ౫౧ ॥ స్యాదాశ్విన్ఇయోస్యాశ్వయ
జౌపిత్యమరః కలమగోపిశాలిగోస్త్రీదసావధూశ్చకలమగోపవధూః+ స్త్రీ
యాఃపుంవదిత్వాదివా పుంవద్భావః శ్రుతః ఆకణిః తయావధ్వా తేరిత
సౌలూపితస్య కోమలగీతకస్య మధురగానస్య ధ్వనిరైనతంశ్రుతతదీరితకోమ
గీతకధ్వనిం అతమీవ అగృతాగృన నిమిషతివి స్థయానందాధ్యమిత్యని మిషం

తః ॥ ౪౯ ॥ కృతమదంతిగదంతఇవాకులీకృతజగత్త్రయమూజామతంగజమివ
పురయకృదగుచ్చసుగంధయస్సతతగాస్తతగానగిరోభిః ॥ ౫౦ ॥ విగతనారిధ
రావరణాః క్వచిద్దృశ్యురుల్లసితాసిలతాసితాః । క్వచిదివేద్యగజాజనకంయశాశ్చ
రదిసీరదిసీద్యదవోదశః ॥ ౫౧ ॥ విలులితామనిలైశ్వరదంగనాఫవసరూరుహకెనర

ఇగువధలక్షణాఃకవ్యత్యయః తదీక్షణయస్యతం అనిమిక్షేక్షణం+ ఘస్తుంతస్తుం
వాఇచ్చాజిమత్సా. ఘసేరదాదేశావాసస్సన్తాదప్రత్యయాదితి స్త్రియామ
ప్రత్యయః సావిరతాయస్యతం విరతసన్యజిభుత్సం ఉపసజానహాస్యః మృగప్ర
జంగాఘట్టయత్ నాతాడయత్ సిద్ధేసాధనప్రయోగాయోగాదితిభావః అత్రీదం
డసాధ్యేమృగనివారణకాకతాలీయన్యామేన సుఖార్థస్య గానన్యకారణత్వక
థనాత్సమాధిరలజ్కారః కారణోనరయోగాత్కార్యసుకరత్వంసమాధిరిలిలక్ష
ణాత్ ॥ ౪౯॥—కృతైతి ॥ అయజ్ఞోవిషమాః ధదాఃదళాని యేషాంతేష్యం
కృదాన్యప్రవణాః తేషాంగుచ్చేస్తలకైః సుగంధయశ్శోభనగంధాఃగజమద
గంధినఇతిభావః అలిభిః భృంగైః తతాఃవిస్తృతః గానగిరోయేషాంతే అలి
భిః గీయమానాఇత్యర్థః సతతంగచ్ఛంతీతినతతగాః నదాగతయఃవాయవఇతి
యావత్ కృతమదంజనితమదం అతపీవ ఆకులీకృత జగత్త్రయం ఊజాః కా
తికికః ॥ ౫౦॥ దాహుల్లోజ్ఞాకాతికికః ఇత్యమరఃసవీవమతంగజఇతిరూపకం
తంగిగదంతఇవ అయమాగచ్ఛతీత్యావేదయంతఇవవపుః వాంతి స్త మత్తమాతం
గగమనేపెన్వనంవిధవాయవహాసనంభవాది యముల్పైత్యారూపకం స్వీంగమ
స్యాః॥ ౫౧॥—విగతైతి । శరదియదవోయాదవాఃయదుశబ్దేనరఘుశబ్దవత్తదప్రత్యే
లక్షణోఅజనపద(శబ్ద)నామత్వేనాతదాజిత్వాద్భవములుగసంభవాదితి॥ క్వ
చిత్ విగతనారిధరావరణాఃనివృత్తమేఘావరణాః అతపీవఉల్లసితాకొశాదుద్దతా
అసిలఃపైవాసిలతా తద్యత్ అసితాః శ్యామాఇత్యుపమా క్వచిత్ సీరదిసీః మే
ఘవతీః శుభ్రాభిఃపలులచ్చన్తా ఇత్యర్థః అతపీవ ఇంద్రగజాజనమైరాపణచ
మ తదేవకందుకః కూర్పాసకః యాసాంతాఇవస్థితాఇత్యుల్పైత్యా దిశః ద
దృశుః ఉక్తాలజ్కారయోస్సంస్పృష్టిః ॥ ౫౧ ॥—విలులితామితి ॥ శరదేషాం
గన్ధాశరదంగనేతి రూపకమ్ అనిలైః విలులితాఃవిఘ్నోభితాం ఇతస్తతోవిఘ్నస్తా
మిత్యర్థః సవసరూరుహకెనరసంభవాం ధూళింపరాగం పరిహాసవిధిత్సయా

సంధవామ్ ! సేరితః పరిహాసవిభిత్సయాహరినధూరినధూలిముదక్షివత్ ||౫౨||

హరితపత్రమయానమపద్ధతైస్సగ్రహబద్ధమనోరమపల్లవా । మధురివోరభితా

మృముఖముదఃపివితతావితతానకుకావళిః || ౫౩ || స్థితసరోరుహనేత్రసరోజ

లామతిసితాంగవిహంగహనద్వికమ్ । అకలయస్తుదితామివసర్వతస్సశరదంశరదం

తురదిక్కుభామ్ || ౫౪ || గజపతిద్యయసేరపి హేమనస్తుహినయన్ సరితఃపృష్ఠతాం

సర్వరీతివికీర్ణయాచదథాతైస్సన్నంతాత్ త్రియామపశ్యియేటామ్ - హరిన

ధూః వికీర్ణంవిక్షిప్తమివ + తుముణ్ణులొక్కియాయాం క్రియాథాన్యామితి

తుమున్సృజ్యయః ఋతశ్చద్ధాబోరితేకారః ఉదక్షివత్ పెరితపతీ రూపగోష్ఠి

విలేయ ముక్తైతా తిరతిరయం కీర్ణమాణకమాన్యథాహ రజఃకిరతిమారు

తఃకన్విచిత్రతాగ్రకౌద్యేకకూన్యథాత్రైవేతివిచేకః||౫౫||—హరితేతి||అభి

తామృముఖితరుణముఖి+ న్వాంగాచ్చేత్వాదిసావికల్పవత్ స్థిమ్ శృకావళిమదగ్ధ

తైస్సుపూగతైః దివితతాహరిహియాథమాకాశేదితతా| హరితానాంహరి

ద్యనౌనాంవత్సానౌవికారోహరితపత్రమయాఃపిడ్డాణభిత్వాదిసాజీవ్ - త

యాఅపబద్ధాః గ్రధితాః మనోరమాః పల్లవాఃయస్యాంసాస్సగ్రిపత్యత్యైత్వా

మధురివాః త్రికృష్ణస్య ముదంపితతానచకారేత్యధః||౫౬||—స్థితేతి|| సహ

రిః స్థితానివికసితాని సరోరుహజ్యేవనేత్రాఃసేద్యేమతాని సరోజలానియస్యాం

తాం తథోక్తాం అతిసితాంగాః ధనశ్పత్యాః యేవిహంగాః హంసాః త్రైహక

సంతిస్తయమానేపస్థితా ద్యౌద్యస్యాంతాం తథోక్తాంశరైస్త్యణవిశేష్టైః దంతు

రాణ్యున్నతదంతాని హసాన్సృశాశదశనానీతియావత్ + దంతేషన్నతకరజత్వ

రవప్రత్యయోమత్ప్రభిఃయః తానిదిక్కుభానియస్యాంతాం శరదంతురదిక్కుభాంశ

రదం సర్వతః ముదితామివ అకలయత్ సాన్విభోనేత్రవికాసహసాదిలింగైర్హృత్

ప్రామివామన్విలెచ్చథః అత్రసరోజహంసశరేషు నేత్రహాసదంతత్వారోప

ణామౌపకాలజ్ఞాంః తద్వత్సాత్ప్రతియమానాంగనాథేహృద్యవసానాయచ్చరది

ముదితత్వోత్ప్రేతిసంకరః || ౫౭ ||—అథకౌమంతంవణాదుతి || ౫౮||

తి || జగవతిః ప్రమాణమీసాంగజపతిద్యయస్యః మహాగజప్రమాణాః+ ప్రమా

ణేద్యయసత్ దప్పుజ్ఞాత్రచఇతిప్రమాణాథేద్యయసచ్చ్యుక్తయఃపిడ్డాణభి

త్వాదిసాజీవ్- తాలపి సరితస్తుహినయన్ హిమేకుర్వన్ తత్కరోతీతిన్యంతా

వతిః | సలిలసంతతిమధ్యగయోపితామతనుతాతనుతావక్రతంద్యశామ్ || ౫౫ || ఇదమ
యుక్తమహామహదేవయద్యరతనాస్తస్మరయత్ప్రనిలోస్యహా | స్మృతనయావ
నసోష్ఠపయోధరాక సతుహినస్తుహినువిజౌగినః || ౫౬ || ప్రియతమేనయ
యాసరుషాస్థితం నమాసాసహసాపరిరభ్యతమే || శ్లోకముతుంక్షణమక్షమతాంగ

లటశ్యతాదేశః పామంతేభవః పైమనః + సర్వత్రాబ్జతలాపశ్చైతిపామంతశ
ద్వాప్రైవికొబ్బిత్యయః తకారలోవశ్చవృషతాంబిందూనాంపతిర్వాయః || ని ||
వృషంతిబిందువృషతాత్యమఃః అధావనంగచ్చతీర్చ్యధ్వగాః పథికాః + అంతాత్వం
తాభ్యమూరపారస రావీనః తేమనః తద్యోపితాంబోపితభక్తకాణాం దృశాం
అతనుతావక్రతం మహానంజావకారిణీం సలిలసంతతిం ఆతనుత ఉద్భవశూ
ద్వాదయామాసేత్యథః పామంతమారుతోపరిహేదుస్సహజనీతిభావః || ౫౫ ||
సర్వదావియోగినాముద్భవకస్యాపివాయోపామంతేప్రైవిత్వమాచక్షే || ఇద
మితి || అనిలూపాయః అస్యదాఅస్యక్షికాత గీష్టాదావిత్వథః + సర్వై
కానేత్యాదినా దావ్యత్వయః వియోగినోవియక్తా + గతిబుద్ధిత్వాదినా
అణికతుః కర్తవ్యంవరతనోవరతనుమిత్వథః + అధీగర్భన్యాదినాకర్తణీ
కేషవస్తీస్మరయతితియత్ + స్మరతేరాధ్యానేమిత్యాద్యన్వః ఇదం స్థావరత్వమ
పి మహదత్వం అయక్తమేన సహకారివిరహాదితిభవః అహాఅత్వంతాకిం
దితూరత్వాదిన్వయః పామంతేతుహంతృత్వ మస్యస్య సంభావితమిత్యా
హ స్మృతేతి - సతుహినః హిమనహితః అనిలసు సయావనాః యావన
యక్తాః అతపవ సోష్టాః సోష్టాః యేవయోధరాః కచాః తైస్త్వ
యైస్తాక స్మృతినయావనసోష్టపయోధరాక - వియోగినోవియక్తా + తథా
యుక్తంచాసీత్సతమితికమత్యం హివస్తుహస్త(వా) సమ్భవనాయాం లోబ్,
పామనైహిహిమసహకారాత్కుచోష్టేకసాధ్యమఃఖోతావదన సావధ్యాక
ద్వియోగిమాకగత్వమపిసహ్యన్వతే-గీష్టాదాతు తాద్యక్తసహకారివిరహత్వా
రకత్వ మవ్యంభుక్తమితిభావః అహంకేమారకత్వసమ్భవోకేరతిశయోక్తిభవః
ఇహసహజకవిప్రాధోక్తిస్థయోరతిశయయోరభేదాధ్యవసాయఇతిరహస్యమ్ ||
౫౬ || - ప్రియతమేనేతి | అత్రాద్యవరాయేన, సహ, సేతిత్రేధావిభాగః అ
న్యత్రసహసేత్యేకంపదం - సరుషాసరోషయా యయాశ్రియాశక్యాక ప్రి

నానసహసానహసాకృతవేషధుః || ౫౭ || భృశమమాయతయాధరవల్లవక్షతిరనా
వరణాహిమమారుతైః | దశనరశ్చివతేనచసీత్కృతైర్నివసితేవసితేనసునిర్వహే ||
౫౮ || వ్రణభృతాసుతనోకలసీత్కృతైర్నుస్ఫురితదంతమచిదిమయందభే | స్ఫు
టమివావరణాహిమమారుతైర్మృదతుతయాదుతయాధరలేఖయా || ౫౯ || భృత

యతమేన సహనస్థితం + నవుంసకభావేక్రః సాంతిగనాఽస్మి సహసామాగ్
శిష్యమాసేన || ౫౭ || మాగ్శిష్యే సహమాగ్ ఇత్యమరః కృతవేషధుః జనితక
మృసతి + ట్వితోభుజిత్యభుచ్చిత్యయః తంవ్రాన్వమవగణితమేన ప్రియంహ
సేనసహవతేత ఇతి సహసా- సహసాసతి * అథోహనః హసాహస్యం చైత్య
మరః + న్వనహసా ర్వాతి వికల్పదవ్రత్యయః సహసాశిష్యున్వరాదిపారాదవ్య
యత్వం పరిరభ్యాశిష్య క్షణంక్షణమపీత్యధః అన్యథావైరస్యాత్ అతవసనా
మధ్యలభ్యాధికతాద్వపెరప్రయోగః శ్లథయితుం నాక్షమతవైక్లద్యాబ్బిధి
రీకతుం నోత్సహతేస్తేత్యధః మానినీమానభంజనక్షమోయంమానఇతిభావః
కలహస్తరితేయంనాయకాఃకోపాత్కాన్తంపరాణుద్యవశ్చాత్తాప సమన్వితైతి
లక్షణాత్ || ౫౭ || — భృశమితి || అనావరణానరణరహితాయా అధరవల్లవ
స్యక్షతిః వ్రణః హిమమారుతైః భృశం అమాయతఅతవ్యత+మాఞ్జోదైవాదికా
త్కర్తారలజ్జే సాక్షతిః యత్తవోర్నిత్యసమ్పంఘాత్ సీత్కృతైః సీత్కారైః
కర్తృభిః సితేనశుభ్రేణదశనరశ్చివతేనవపటః తేనకరణైర నివసితాఅచ్చాదిలెచే
త్యుత్ప్రేక్షా + నివ్రారాద్వసేరాచ్చాదనాథాల్లమణిక్రః తస్యేదాగ
మః సునిర్వహాసుప్తనిర్వహర శితాభరాచ్చాద్యతఇతిభావః హిమహతాధరవ్ర
ణనిర్వాపణస్య సీత్కారకర్తృకదశనరశ్చివతాచ్చాదనచేతుకతోవ్త్ప్రేక్షణా
ద్రూపకోత్ప్రేక్షయోన్యంకరః || ౫౮ || — ఉక్తమేవాధంభంగ్యంతరేణా
హ || వ్రణైతి || మృదుతయామాదవేర చేతునా హిమమారుతైః దుతయాపీ
డితయా + ట్విదుడవతాపఇతిభావో సావాదికాత్కమణిక్రః వ్రణభృతాదం
తవ్రణవత్యాసుతనోః స్త్రియాః అధరోలెఖవాధరలెఖా - తయాఅధరలెఖ
యాక త్యాకలసీత్కృతైర్మృదతుతనాస్ఫురితాః వ్రకాశితాః యాదంతమచి
రయః తన్తయం తమాప్రపం స్ఫుటం, ఆవరణమాచ్చాదనం దధఇవధృతమివ
త్ప్రేక్షా దధాలై కమణిలిట్ || ౫౯ || — భృతైతి || భృతాఃతుమారక

తుషారకరణస్యనభస్వత స్తరులతాంగుళితజనవిభ్రమాః । పృథునిరంతర మిష్ట
భుజాంతరింపనితయానితయాశవిషేహిరే ॥ ౬౦ ॥ హిమముతావపితా స్తస్మిభృశ
స్విదాయవతయస్సతరాముపకారిణి । ప్రకటయత్వసురాగమకృత్రిమం స్థ
మయంరమయ నివిలాసినః ॥ ౬౧ ॥ కసుమయక ఫలినీరళినీరవైమదవికాసిభి
రాహితహుంకృతిః । ఉపవనంనిరభత్సయతప్రియా వియువతిర్భువతిశ్శిశిరాని

కాస్తూహినశీకరాః యేనతస్య నభస్వతిః పవనస్యసంబద్ధిఃకరులతావీవాంగుళ
యః తాభిః యానితజనాని తాన్యైవవిభ్రమాఃవిలాసాః పృథువికాలం ఇష్టస్య
దయితస్య భుజాన్తరంభుజమధ్యం పక్షస్థలం నిరన్తరం అనితయాఅప్రాప్తయా
గాఢాలింగనమలభమానయేత్వథః+ ఇణఃకతకరిక్తః పనితయా (స్త్రీ)యానవి
షేహిరెనసోధాః- విరహిణ్యస్తజకతావన నభస్వతావిభ్రతితిభావః ॥ ౬౦ ॥—॥

హిమముతావతి ॥ స్థరమయం స్థరాదాగతం స్థరప్రయు క్తమిత్యథః+తతః
గతత్వతి మయట్పృథ్వయఃఅ కృత్రిమంసహజం ఆసురాగంప్రేమ ప్రకటయ
తి ప్రకటిప రాన్వణైతత్కార్యేణ స్వేదేనతిభావః అతపన సుతరాండపకారిణి
పుంసారిరంసాజననాతైభ్యస్సాన్వనురాగప్రకాశనాచ్చాత్వంతోపకతకరిత్యర్థః
ఏవంభూతేహిమముతావేమంలెపి స్వేదసంభావనారహితకారేపీత్యథః +
ముత్యకఇతిసాంహితః ప్రకృతిభావః భృశస్వివ్యంతి రాగోష్ణతైః భృశస్విదడ
తిసాత్త్వికాః క్షిప్రే హేమంతోపిరాగితాన్ స్వేదహేతురేష్వతద్ధైతురాగ
హేతుత్వాదితిభావః తాస్తథాధీరాః యువతయః నివిలాసినః ప్రియా రమయ
నిస్తహేమంతస్సాద్దీపకత్వా దృతిపీడాక్షమత్వాద్దీప్యరాత్రిత్వాచ్చ ఉభయో
చ్చానదృశమరమంలైత్యథః ॥ ౬౧ ॥—అభిశిరఃపణయతి- కసుమయన్ని

త్వాదినా ఉపవనంననైత్యథః + విభక్త్యథేవ్యయాభావః తృతీయాసప్త
మ్యాజిహేమళమితి వికల్పాదమభావః ఫలినిఃప్రియంగులతాః ॥ ౬౧ ॥ ప్రియంగుః
ఫలినిఫలీత్యమరః కసుమయక కసుమవతిః కుర్వన్నిత్యుద్దీపనసామగ్గీవణ్
నం + కసుమయలైమత్వంతప్రకృతికాత్ తత్కరోతీతిణ్యంతాల్లటశ్శక్త్యాదే
శః తావిష్టవద్భావే విస్తతోలుక మదవికాసిభిమదేన్ విజృంభమాణైః అ
లీనీరవైః భృంగీర్ముంకారైః అహితహుంకృతిః కృతహుంకారః మాధుర్యాజ
దీపకత్వాతిశయవ్యోతనాథమలినిత్రీలింగనిదేశశిశిరానిలఃప్రియా వి

లః || ౬౨ || ఉపచితేమపరేష్వసమథాంతాంవృజతికాలవశాద్బలవానపి | తప
సిమందగభస్తిరభీశుమాన్నహిమహాహిమహానికరొభవత్ || ౬౩ || అభిషిషెణ
యమంభువనానియః స్తరమివాఖ్యతలౌధరజశ్చయః | క్షుభితస్తేన్యవరాగవి
పాండరద్యుతిరయంతిరయన్నదభూద్దీశః || ౬౪ || శిశిరకాలమపాస్యగుణోన్యసః
యవతీకోపాద్వియుంజానాః + యాతైశ్చలరిధాతౌరువజాదేశఃఉగితశ్చైతీజీవ -
యవతీఃవహూః + యూనస్తిరితివిప్రత్యయః నిరభత్యయతలతజయత + రజిణభ
త్సౌప్తిశ్చైరాదికయోరనుచాత్తైత్వాదాత్తనెవదం అత్యవాయనచతనెచత
సభమోఽనిభాత్సనముత్ప్రేక్ష్యతే సాచాఢీనీర్ముంకారహుంకారో జ్జీవితేతి
రూపకసంకీర్ణావ్యంజకాపయోగాద్గమ్యచ || ౬౫ || — ఉపచితేష్వతి ||
కాలవశాత్, బలావానపి వరెమ శత్రుమ ఉపచితేమ వృద్ధుడైమసత్సు ఆ
సమథాంతాందౌబల్యం వృజతి హియస్తాత్కారణాత్ తపసిమాఖమాసే ||ని||త
పామాఖ్యత్యమరః మందగభస్తిః అపటురశ్చిః అభీశుమానంశుమాన్ ||ని|| ఆభీ
శుఃప్రగ్రహారశ్చావిత్త్యమరః మహతఃఉపచితస్యహిమస్య హానింనాశం కరోతీతి
మహాహిమహానికరః తద్ధేతుర్నాభవత్ + కృష్ణోహేతుతాచ్ఛీల్యేతిచాత్వర్థే
టప్రత్యయః విశేషేణ సామాన్యసమథానరూపాధాంతరన్యాసాలజ్కారః ||
౬౬||—అభిషిషెణయమమితి || క్షుభితః ఉద్బుభత్యయస్తేన్యవరాగఃసేనార
జః స ఇవవిపాండరద్యుతిః శుభ్రనిణః అతపివ యోలౌధరజశ్చయః భువనా
ని అభిషిషెణయమం అభిషెణయతుం సేన యాఅభియాతుమిచ్ఛుమిత్సర్థః
||ని|| యత్సేనయాభిగమనమరౌతడభిషెణనమిత్సమరః + సత్యాపవాశేత్యాది
నా సేనాశబ్దాణ్ణీదినని సనాశం సభిక్ష ఉరితుప్రత్యయఃస్థాదివృద్ధ్యాసేనచా
భ్యాసస్తేతిధాత్వభ్యాససకారయోష్వత్వం స్తరం ఆఖ్యతేవ ఆఖ్యాతవానిచెత్వ
త్ప్రేక్షా + చక్షుఃఖ్యాజ్ఞాదేశః అన్యతీవ క్షిప్యతిభోజితీచ్ఛేరజ్ఞాదేశఃఅయం
లౌధరజశ్చయః దిశఃతిరయంతిరసుగర్వంతిరశ్చబ్దాత్ తత్కరోతీతిన్యం
తాల్లటశ్శత్రావేశః తావిష్టవద్భావెటిలోవః ఉదభూత్ ఉద్బుభతః || ౬౭ ||—||
శిశిరేతి || శిశిరకాలం అపాస్యఅపహాయ శీతంహరితీశీతహారః తస్య + హరితైర
నుద్యమనఇత్సచ్చత్యయః హిస్తాకం అన్యథుచోష్టణః కుచోష్టస్య, క ఇవో
షణః కింఫలం సంపాద్యతఇతి శేషః గమ్యమాసక్రియాపెక్షయాక్తావనిదేశఃఇ

కణసశితహరస్యవోష్టః । ఇతిధియాస్తరుషఃపరిరేభిరేఘనమతానవతా
మతాకప్రియాః ॥ ౬౫ ॥ అధిలవంగమమీరజసాధికంమలినితాస్సుమనోదళతా
ళినః । స్ఫుటమితివసవేనప్రహసత్సపదికుండలతాదళతాళినః ॥ ౬౬ ॥ అతి
సుభిరభాజపుష్పియామతనుతరతయేవసంతానకః । తరుణపరభృతస్సన్దం
రాగితామతనుతరతయేవసంతానకః ॥ ౬౭ ॥ నొడ్డుతుంయువతిమాననిరాసేద

వశబ్దోవాక్యాలంకారః ఇతిధియాఅత్తిశిశిరకాలే+సాంస్కృతికైస్తనఃప్రి
యాఃకాంతాః అస్తరుషానిరస్తరోమాస్సత్యః సమతఃప్రణమతః అనుమతాకా
న్యప్రియాకాఘనంబిడం పరిరేభిరేల్లిష్టవత్సః ఇతిధియైతిసుఖార్థాన్యపరి
రంభస్యకుచోష్టసాఫల్యాథాత్విముత్పైక్ష్యతే, వ్యంజకాప్యోగాధమ్యత్వం
చ ॥ ౬౫ ॥ — అధిలవంగమితి ॥ లవంగేషు అధిలవంగం విభక్త్యర్థావ్యయా
భావఃసుమనసాంపుష్పాకాం దళేమతలతిప్రతితిష్ఠంతీతిసుమనోదళతాళినః+త
లప్రతిష్ఠాయామిత్వస్థాత్థాతారాభీక్ష్యతాచ్ఛిత్వవాణినిఃఅమీలళినామధుపాః
రజసాపరాగేణ ఆతేవేనచ అధికమలిసాః మలీమసాః పాపినశ్చకృతాః మలి
నితాఇతివేతాః పురోగ్రాసపదికుండలతామాఘ్యవల్లి ॥ ౬౬ ॥ మాఘ్యంకుండమి
త్యమః దళతావికసతా వసవేననిజకుసుమేన అహసత్ జహాసస్ఫుటమిత్వ
త్ప్రేక్షాయాం రజస్వలాంగంతారంకామినంసప్నోహనంతీతిభావః కుండకు
సుమన్యధావశ్యాద్ధానత్వేనోత్ప్రేక్షా ॥ ౬౬ ॥ — అథయమకవిశేషగ్రంథనకా
తుకితయాకవిః పునఃద్వాదశిభిః ఋతూనన్వణయన్నాద్యైశ్చతుర్భిర్యనంతంవ
ణాయతి ॥ అతిసురభిరితి ॥ అతిసురభిరత్యంతసుగంధిః సంతానకః కల్పవృక్ష
పుష్పియాంప్రసూనసంపదాం అతనుతరతయా మహత్తరత్వేన అతనుశబ్దా
త్తరబంతాత్రల్పత్వయః అభాజేవ అభంజివేత్పుత్ప్రేక్షా, తథానమృతాభా
వః + భంజెత్పచిణ్ణితివిధామానలూపః ఉపధావృద్ధిః చిణ్ణోలుక్ కించ వసంతస్యా
నకోవసంతానకః వసంతాగమమంకుభిరితిరూపకం తరుణపరభృతస్తరుణకోకి
లః రాగితాకామిసాంరతయేరాగవివర్ధనాయస్సన్దంఅతనుతమధురంచుకూజే
త్యథావృధావపుత్రమ్ ॥ స్వరశరవిరిత్తినారాప్రభాఇతిలక్షణాత్ ॥ ౬౭ ॥
నొడ్డుతుమితి ॥ అరమత్యంతం ఇష్టేష్యేష్యితేషు మధుమ మకరందెమవాసే
వసంతారసారాగోయస్యాస్స ఇష్టమధువాసతసా మధుపానప్రియేత్యథః అ

క్షమిష్టమధువాసరసారమ్ । చూతమాళిరళినామతిరాగాదక్షమిష్టమధువాసర
సారమ్ ॥ ౬౦ ॥ జగద్వశికతుఁమిమాన్స్తరస్యప్రభావనీకతనవైజయంతీః । ఇ
త్యస్యతేనకదళీమఁధుఃపృథ్విఃప్రభావనీకతనవైజయంతీః ॥ ౬౧ ॥ స్తరరాగమ
యీవపుస్తమిస్సాపరితస్తారరక్షేస్తత్యవస్యమ్ । ప్రియమాపదివాపికోకిలే (ప్రీ)

తపవ అళినామాళిఃభృంగశ్రేణిః యవతిమాననిరాసే దక్షంతుశలం ఉద్ధీపకతాన్వ
దితిభావః మధువాసరేషువసంతదిన్నేను సారంశ్రేష్ఠం మధువాసరసారం తత్కా
లజ్ఞాఘృమిత్యథః చూతంసహకారం అతిరాగాదత్తిలౌల్యాల్ ఉజ్జ్వితుం హః
తుం నాక్షమిష్టనాసహిష్ట + క్షమెర్భావాదికాల్లుడ్ స్వాగతావృత్తం ఉక్తంచ
(స్వాగతేతి రసభాగ్గురుయుగ్మితి లక్షణాల్) ॥ ౬౨ ॥ — జగదితి ॥ ప్రభావ
యతీతిప్రభావనీసంపాద్యంతీ + కతఁరిల్కుట్ జీప్, మధుః వసంతలక్ష్మీః
శ్రీజగల్ వశికతుఁ ప్రభాసమథే అస్యస్తరస్య అనీకేస్తేన్యే జయంతీః ఇ
త్యరీః కతనవైజయంతీః ధ్వజపతాకాః తనవైకరవాణి + తనోతేః ప్రాప్తకా
లేలోట్ శురేత్వం ఏతవిశ్లేషకారః అడుతమస్యపిచ్ఛేత్యాడాగమః అట్ట
శ్చైతివృద్ధిః ఇతిమనీషయేతి శేషః ఇమాః కదళీరంభాతర్మా లెనెవితస్తార ॥ ౬౩ ॥
కదళీవారణబుసారంభామోఛాంశుమత్పరత్వమరఃకదళీమ కామవైజయంతీత్వా
త్ప్రేక్షా ॥ వృత్తముపజాతిః ॥ ౬౪ ॥ — స్తరేతి! అసతిదుష్టా, స్తరణకామేనని
మితైన యోరాగోరమణేచ్ఛానవవతస్తయా - తమిస్సాతమస్తామః ॥ ౬౫ ॥ తమి
సంతిమిరెరోగేతమిస్సాతుతమస్తతా । కృష్ణపక్షనిశాయాంచతివిశ్వః రవేః వ
పుఃమండలం పరితస్తార ఆవప్రే అహనిరజనీధియం జనయామాసేత్యథః + పరి
పూర్వాల్ స్మృణోతేలిట్ ఆవశ్యంసత్యమిత్యథః కుతః పరితస్సమంతాల్
తారరవేఉచ్చతరస్వనే కోకిలే రసతిహజతినతీత్వద్దీపకోక్తిః (ప్రీ)ప్రియశత్య
థః జాతావేవదనం దివాపిదివసేపి దివేతిన్ ప్రవృథేఽవ్యయం వశంగతో
వశ్యః + వశంగతఇతియత్ప్రత్యయఃనవశ్యః అవశ్యః తమవశ్యంఅవశంగత మపీ
త్యథః ప్రియప్రేమమునం అవస్వయమేవాభినసారేత్యథఃయదవగణయం
తమపి ప్రియందివాపిమాసమవిగణయ్యనిషేధం చోల్లంఘ్యసమగచ్ఛా తత్స
త్యం రాగతిమితీరోహితమాసభానుమండలాభామిన్యఇతి రూపకానుసారాని
తైయుప్రియాప్తికిమానమిత్రా పరిస్తరణ క్రియాస్వరూపాత్ప్రేక్షాలవేశ్య

పరితస్తారరవెరసత్వసత్వమ్ || ౭౦ || నపురమ్మవిహరిహిమంతవిహరుచిరింకమ
 నీయతరాగమితా | రమణైసరమణ్యదిరాంశులతాదుచిరింకమనీయతరాగమితా
 || ౭౧ || ముదమబ్ధభవామహంమయూరాస్వహసాయంతనదీపపాటలాభే ! అలి
 నారమతాళినిశిలింధ్రేసహసాయంతనదీపపాటలాభే || ౭౨ || కుటజానిపీక్ష్యశిఖ
 మితివ్యంజకప్రయోగాదాప్య్యా ఔపచ్ఛందసికంఠ్యత్రమ్ || ౭౩ || — అదైకన
 గ్రీష్మమాహ || వపురితి || శుచినాగ్రీష్మైణ ప్రయోజకక్ర్యాంఅబువిహారేణజల
 క్షీడయా, హిమశీతం అతపప దుచిరముజ్జ్వలం నపురదేహం గమితాప్రాపి
 తా + గతిబుద్ధిత్యాదినా అణికతుణికమత్వం * ప్రధానకర్తృభ్యాయో
 లాదీనామదివ్యకర్మణామిత్యభిహితత్వంచ అతపప కమనీయతరా రమణీ
 యతరాఅచిరాంశులతైవ అచిరాంశులతా విద్యుల్లతాతస్మాదుచిరిన దు
 చిరస్యాస్సాఅచిరాంశులతాదుచిత్సవమాద్యయంతథారాగమసూరాగం ఇతా
 ప్రాప్తా ఇణికతరీత్రః రమణీ రమణైసప్రయోగ అంకముత్సంగం అనీయ
 నీతా + నీహృక్పహమితిసయతే వ్యద్వికర్మకతా శేవంధూర్వవల్,
 తొటకవృత్తముక్తమ్ || ౭౪ || — అథదాప్యభ్యాంపక్షతులకావనయతి || ముద
 మిత్యాది || అబ్ధభవాంమేఘభవానాం అపాం లాభనర్మేసతీత్యథః సహసా
 మయూరాః ముదమానందం ఆయంతఅలభంత+అయవయగతాలశి ఆదజాదీనా
 మిత్యాదాగమః అటశ్చేతివృద్ధిః నదీపపాట నద్యుపాగనహన్నిత్యథః+ అట
 వటగతాలిట్ జాతావేకవచనం, అలిసీభ్యంగీ అలినాభ్యుగైః సహ సాయంభ
 వః సాయంతనః+ సాయంచరమిత్యాదినాట్యప్రత్యయః తుడాగమశ్చ సచా
 సాధీపశ్చ తద్యత్పాటలాఅభాయస్యసః తస్మిపాటలప్రభిత్సవమాలంకారః
 శిలింధ్రేకందళీపసుమే అరమత అత్రమయూరమోదప్రాప్త్యాద్యనేకకర్తృకక్రి
 యాయాగపద్యాద్భిన్నాధికరణక్రియాసముచ్చయరూప సముచ్చయాలక్ష్యర
 భేదః * గుణక్రియాయాగపద్యం సముచ్చయఇతిరిత్యతిసామాన్యలక్షణం ఔప
 చ్ఛందసికంఠ్యత్రమ్ || ౭౫ || — కుటజానీతి || శిఖరీంద్రంసమయారైవతకాద్యే
 న్నమిపే+ అభితఃపరితస్సమయెత్యాదినాద్వితీయా, అవసాప్రదేశేఘనమదాః
 భ్రమరాః యెమతాని ఘనమదభ్రమరాణి కుటజానికుటజకునుమాని ససౌఘేన
 పుయ్యేపూరేణ సమంత్యభ్రాణిమేఘాః యస్మి తద్యనౌఘసమదభ్రం || ౭౬ || జీవ

భిశ్శిఖరింద్రంసమయావనౌఘనమదభిమరాణి । XXనంచగీతనినదన్యగిరోచ్చై
 స్సమయావనౌఘనమదభిమరాణి ॥ ౭౩ ॥ అభీష్టమాసాద్యచిరాయకాలే సమ
 ద్ధృతాశంకమనీచకాశే । యోషిస్తనోజస్తసుఖాదయేమసముద్ధృతాశంకమ
 నీచకాశే ॥ ౭౪ ॥ స్తనయోస్సమయేనయాంగనానామభినద్ధారసమానసారసేన

సంఘవనంవన మిత్యమరఃXXనంచ వీక్ష్యశిఖభిమయాురైః గీతనినదన్యగాన
 ధ్వనేః సమయాతుల్యయా+ తుల్యాభైఃరిత్యాదినా వైకల్పికీషష్ఠీ గిరావాచా
 కేకయేత్యధః ఉచైః అరాణిరణితిం+ రణశబ్దేభావైకుః చిహ్నాల్ కుట
 జావృత్తం * సజసాభవేదిహసగౌకుటజాఖ్యమితిలక్షణాల్ ॥ ౭౩ ॥— ఇభిత్రి
 భిశ్శరదంవణయతి ॥ అభీష్టమిత్యాది ॥ కామయతేఇతికమనీకామయిత్రి॥ని॥
 కమ్యఃకామయితాభీకఃకమనఃకామనాభికృత్యమరః+ కమైకతకరిల్కుటిజీవ
 యోషిల్ జాతావేకవచనం అనీచాః ఉన్నతాః కాశాఃఅశ్వవాలాః యస్త్రిత
 స్త్రి అనీచకాశే కాలేశరదీత్యధః మనోజస్తసుఖాదయేమ కామసుఖాది
 భావేమ ధృతాశంకాభిలాషాయేనతం ధృతాశం అభీష్టం ప్రియం చిరాయచి
 రకాలెన ॥ ౭౪ ॥ చిరాయచిరరాత్రాయ చిరస్యాద్యాశ్చిరాధికాఇత్యమరః
 సమ్యక్ ఉద్ధృతాఉత్స్వస్థాశంకాసంకాచాయస్త్రికమణి తత్సద్ధృతా
 శంకం విసక్రిబ్ధంయథాతథా ఆసాద్య పౌష్య ముదాసహ వత్కతఇతిస
 మల్ సానందాసతి చకాశేవిలలాసేత్యధః అత్యసముచ్చకాశఇతి యోషితః
 ప్రియపాప్తినిమిత్త హమాఖ్యభావ నిబంధనాత్ప్రేయోలజ్జారః రసభావ
 తహాభాన తత్ప్రశమనానాం నిబంధనేనవత్ప్రేయడోజస్త్రిసమాహితానీ
 తిలక్షణాల్, వృత్తముపజాతిః ॥ ౭౪ ॥— స్తనయోరితి ॥ రసమానాఃకూజన శీ
 లాః+తాచ్ఛిల్యవయోవచనశక్తిమ చానశితితాచ్ఛిల్యేచానశ్చృత్యయః రసతేవ
 రస్తేపదిత్వాన్నశానచ్చృత్యయః తేచసారసాఃపక్షివిశేషాయస్త్రితేన రసమా
 నసారసేన సమయేనశరత్కాలేనేత్యధః సారసానామత్రైవసంభవాల్ ॥ని॥సా
 రసామైఘనీకామిగోవదఃపుష్కరాహ్వయ ఇతియాదవః అంగనానాంస్తన
 యోఃజలానాం యాతతిః శారదోష్ణజనాస్వేదోదబిందుసందోహః అభితాన
 ధ్వాబధ్వా+ నహ్యతేరభిపూత్వాత్కమణిక్తః నహోధఇతిధత్వం హరసమా
 ముక్తాహరతుల్యా కుచమండలమండనాయమానేతిభావః సాజలతతిః రసేనరా

పరిరంభదుచింతతిజకలానామభిసద్ధానసమానసారసేన || ౭౫ || జాతప్రీతిర్యా
మధురైశానువనాంతం కామేశాంతైసారసికాకాకురుతేన | తత్సంపర్కం పౌ
వ్యపురామోహనలీలాంకామేశాంతైసారసికాకాకురుతేన || ౭౬ || కాంతాజనే
నరహసిప్రసభంగ్యహీతకైరతైస్తరసహసవ్రాపితేన | ప్రేష్టామనస్సురజనీ

గణ హేతునా బలీయసేతిభావః పరిరంభదుచింతలించాన్ సాభిసత్ నమి
భేదశారదసేంద్రస్యాప్యలజ్జారతయోద్ధీపకస్యాజగుప్సితత్వాన్నిస్సవత్సశృంగా
రోవిజయత ఇత్యధః అతవీవ రసనిబంధనాద్రసవదలజ్జారః లక్షణంతా క్తం
పూర్వక్షాంకవినాః పంచుండసికంపుత్రమ్ || ౭౫ || — జాలేతి || యాశ్రీ, అను
వనాస్తం వనాంతే విభక్త్యధేః వ్యయాభావః మధురైశ్చాప్యేణ- సాఽసికా
కాకురుతేన సారస్యవీవ సారసికాః సారసాంగనాః కాత్వాప్యసేత్సత్వంతాసాం
కాకురుతేన వికృతరవేణ || ౭౬ || కాకుశ్రీయాంవికారోయశ్శోకభీత్యాదిభిర్భవ
నైత్యమరః || కాకుశ్చతదుత్తరంవతేన కామేకామకల్పే సింహాదేవదత్త ఇతి వ
ద్గోణప్రయోగః కాంతేప్రియేజాతప్రీతిః జాతస్నేహః అభూత్ రసికారసవతీరాగవ
తీత్యధః + అత ఇనితనానితస్పృశ్యయః సాకాశ్రీ వీకాంతైరహసితస్యకాంత
స్య సంపర్కం ప్రాప్యపురాపురుషపరిణాత్పూర్వమేవ కామోహనరీలాం
సురతక్రీడాం నకురుతే సర్వాపిశ్రీసర్వానపిసురతవిశేషాన్ కామంతిప్ర
సిద్ధాన్ విసృద్ధించకారేత్యధః తేనశృంగారస్య పరాకాష్ఠాప్రాప్తేత్యుక్తం
మత్తమయూరవృత్తమ్ || ౭౭ || — అద్దేశనహేమస్తమాహ || కాన్తేతి || సహత
ఇతీసహః పచాద్యచ్, స్తరస్యసహః స్తరసహః కామోద్ధీపక ఇత్యధః తేనఆస
వేన తాపీతః తేనస్తరసహసవతాపీతేన అతవీవ, రసహసావస్యస్తడతిరసహ
సవాన్ తేనరసహసవతారాగహస్యవతా, అతవీవ- ప్రేష్టామనస్సుపుంసాంచి
త్రైమ ఉషితేనవనతా + వసేకతరీత్రః వసతిక్షుధోరిడితీడాగమః గతిబుద్ధి
త్యాదియాత్రేచకారాద్వతమానాథతా, కాంతైవజనః తేనకాంతాజనేన
జాతావేకవచనం రహసి ప్రసభంబలాత్ గృహీతకశే ఆకృష్టశిరారుచేరతేను
రతే హేమంతేభవాః మౌమన్యః తానుప్తేమనీయ ఆతిదాగ్రీయసీప్సిత భా
వః + నర్వత్కాగ్నితలావశ్యేతి హేమస్తవద్బాదజ్జుప్త్యయః తకారలాపశ్చ || ౭౮ ||
డాగిత్యాదినాజీవ, రజనీమ కెయవానః శేరశే స్తన్నవన్ని స- నకేవీత్యధః

ష్వపిప్రేమనీమకేశరత్నైస్త రసహసవత్సావితేన ॥ ౭౭ ॥ గతవతామీనవిస్తయే
ముచ్చక్తై రసకలామలపల్లవలీలయా । మధుకృతామసకృద్ధిరమావళీరసకలామలప
ల్లవలీలయా ॥ ౭౮ ॥ కుర్వంతమిత్యతిభరణేనగానవాచః పుష్పైర్విరాగమలి
నాంచనగానవాచః । త్రిమాంత్సమస్తమనుసానుగిరావిహతుంబిభ్రత్యచో
దినమయజాగిరావిహతుమ్ ॥ ౭౯ ॥

ఇతిత్రిమాంశుకృతా-శిశుపాలవధే - మహాకావ్యే త్రిపదాంతే

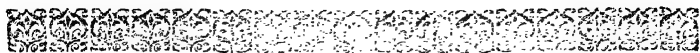
షడ్వతుర్మానంనామ పద్మసృగళః.

లట్ట ఇతిభూతైలట్ - ఏతేనాతిభూమింగతశ్చంగారవతివ్యజ్యతే, వనస్తతిత
కావ్యోత్తమ ॥౭౭॥—అథైకేనశిశిరంవణయతి ॥ గతవతామీతి ॥ అసకలామలప
ల్లవలీలయాఅసకలాః అసమగ్రవికాసినః అమలాః నిమలాశ్చ యేవల్లవాః తే
షాంలీలయానృతక్రియయేత్యథః విస్తయం గతవతామీనవిస్తయతామిత్యుత్పే ॥
తా మధుకృతాంమధుక రాణాం నమృద్ధినీ-లవలీమ క్షేశిరేషు లతావిశేషేషు ల
యోలయనంఘ్రిత్యస్యాస్యా లవలీలయాఅవళిఃపక్షిఃరసకలాంరసేనమథాస్యా
దేన కలామవ్యక్తమధురామ్ ॥౮॥ ధ్వనోతుమధురాస్సుతైలజశ్యమరః గిరం
వాచం. అనకృత్ - ఉచ్చక్తైఃఅలవల్ - మధుమదపాతుకన్యమధుకరాలావస్య
పల్లవలీలాజనిత విస్తయపాతుకత్వముత్పేక్ష్యత ఇతిగూఢపాతూత్పేక్ష్యా,
దురతవిలమ్బితవృత్తం- దురతవిలమ్బితమాహ సభాభరావతి లక్షణాల్ ॥౮౦॥
కుర్వంతమితి ॥ ఇతిత్థంపుష్పై రేవాతిభరణేతత్ప్రతేన మహాభారణేనగావ్య
తాఅనాంచంతీత్యవచోనమ్రోక+అం చెరవపూర్వాదృత్విగిత్యాదినాక్తిసప్ర
త్యయః కుర్వంతం అలీనాంగానవాచః గీతధ్వనేః యంకారస్యచ సవిరామమ
విరామం అనమాప్రిం కుర్వంతంసమస్తమృతుం సర్వాన్నతూక అనుసాను
సానుమ+ విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః విభ్రతివిభ్రాణైశ్చాగిరారైవతకాదౌ
విహతుం కీడితుంత్రిమాం లక్ష్మీసహితః సహరిః మయూరగిరాకయేత్య
థః అచోదిపృథిరః భగవన్నిహవిహరణాల్ ఋతూనాంగణమనుగృహణే
తి ప్రాధికతవైత్యుత్పేక్ష్యా వ్యంజకాప్రయోగాద్ధమ్యావృత్తముక్తమ్ ॥ ౭౯ ॥

ఇతిత్రిపదవాక్యప్రమాణవారావారపారిణమహోపాధ్యాయ -

కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితాయాంమహావ్యాఖ్యానాయాం

సరళమాలినాయాం పద్మసృగళః.

అనుగిరమృతుభిర్వికాయమానా మథనవిలోపియతుంననాంతలక్షీమ్ | నిర
గమదభిరాద్ధుమాదృశానాంభవతిమహత్స్వసనిష్పలఃప్రయానః || ౧ || దధతిసుమ
నసావనానిబహ్విర్యవతియతావరవఃప్రయాతుమినుః | మనసిశయమహాస్త్ర

ఇత్థంబుతుగణపాద్యంభావమిభావం తత్ఫలతియా భగవతస్సానుచరస్య
వనవిహారవణానమారభతే | అనుగిరమృతి || ఆత్మమృతుపాద్యంభావనంతరం
సహరిః గిరౌఅనుగిరం + విధత్త్యథైవస్యయాభావః * గిరేస్వసేనకస్యేతి స
మాసాంతఃముతుభిర్వికాయమానాంభవతిమహాంతః తనోతేకమణిలబశ్శ
ఫజాదేశః * తనోతేర్యకీతివైభావీః ఆకారాదేశఃవనాంతలక్షీం విలోకయితుం
నిరగమత్ నిగతః + గమేలుఃచీరపాదీత్యాదినాశ్లకజాదేశః ఋతుగణభ
క్తిం స్వీకర్తుం మితిభావః తథాహిలభిరాద్ధుమారాధయితుమాదృశానామాదరం
కుర్వతాంఅస్థావతామిత్సర్వకరతారి క్రవప్రయానః సేవాయానఃమహత్స్వవిషయేని
ష్ఠులోనభవతి- నహిభక్తానుకంఠినోమహాంతఃతత్ప్రేమాంస్వధాయంతితిభావః-అ
తోహారేపి ఋతుగణానుగ్రహార్థోనిగతఃకాయ క్షతి సామాన్యేనవిశేష స
మథానయాదోధాంతరన్యాసః * సామాన్యవిశేషకార్యకారణభావాభ్యాం ని
దిష్టప్రకృత సమథానమథాంతరన్యాసక్షతి సర్వస్వసూత్రం అస్తికానగణ
పుష్పితాగ్రవృత్తమ్ || అయజనయగరేఫలీయకారోయజనజౌజరగాశ్చ
పుష్పీతాగ్రతిలక్షణాత్ || ౧ ||— దధతితి || యదనోయాదవాః వ్యాఖ్యాతం
పైతల్ బహ్విరవహూఃబహువిభావత్యథాః+బహ్విర్యకేతి వికల్పాదీశా
రిః సుమనసః పుష్పారి || ౧ || స్త్రీయస్సుమనసఃపుష్పమిత్సమరః దధతిదధంతి
+ వానపుంసకస్యేత్యభ్యస్తాచ్చతురైకిల్పికోనుమ ప్రతిపేధః వనానియవతి
యతాః స్త్రీసమేశావవప్రయాతుమిహరిచ్చంతి స్త- అత్యేహేతుమాహ. అ
న్యథాయవతివినాభావే అమియదమ మనసిశేతక్షతిమనసిశయః కామః+ అధి
కరణేతేతేరిత్యచ్చత్వయః హలదంతాత్ప్రమన్యస్సంజ్ఞాయామిత్సలుక్ తస్య
మహాస్త్రంమహాస్త్రభూతం శుసుమపంచకమపిపంచాచీ కుసుమానీత్యర్థఃపరం

మన్యథామీనకుసుమసంచకమవ్యలంవిసోధుమ్ || ౨ || అపసరమధిగమ్యతః హ
 రంత్యోహృదయమయత్తుకృతోజ్జ్వలస్వరూపాః | అపనిమపదమంగనాస్తదా
 సీన్యదధతవిభ్రమసంపదోంగనాను || ౩ || సఖరుదరచితేంద్రచాపరెఖం లలిత
 గతేమగతాగతేదధానా | ముఖరితవలయంపృథ్వానితేందుభజతికాముమూర్ఛ
 చానాంసంఘః పంచకం + సంఖ్యాయాస్సంజ్ఞాపంచమాత్రాధ్యయనేష్వితి క
 స్పృత్యయః విసోధుంనాలంసశక్తాః సకలసుమనసాంసామగ్యోతత్రాగరిచిందాది
 పంచకస్యసంభవప్రమాణసిద్ధత్వాదితిభావః అతోయవతిభిన్నహప్రయాణంయ
 క్రమితివాక్యాధైవదాక్యాధః సమధానాద్వాక్యాధః హేతుకం కావ్యలింగమ
 లంకారః || ౧ || అరవిందమకోకంచ చూడంచనవమల్లికా||నీలాత్పలంచపంచైతే
 పంచదాణస్యసాయకా ఇత్యమరః || ౨:— అపసరమితి || తమవసరం సహజగ
 మిషాకాలమధిగమ్యహృదయంహరంత్యోహృదయం గమాభవంత్యైః సర్వంహి
 ప్రాధ్యమసమేవ ప్రియంభవతీతిభావః యత్నైఃసకృతంసభవతీత్యయత్నై కృ
 తం తథాపుష్టిజ్వలంస్వరూపం యాసాంతాః అయత్తుకృతోజ్జ్వల స్వరూపాః
 స్వభావసుందరమూర్తయైకత్వభావః- అంగనాః తదానీల స్నైవనరె అపని
 మపదంన్యదధతనిహితవత్సః పాదచారేనైవ వ్యచేలరిత్యభావః + దధాతేలక
 జి * అ త్తనేవ దేవ్యనతభిః ఝస్యాదాదేశః ఇంగనానువిభ్రమసంపదోంగిలా
 ససంపదః పదస్థానంన్యదధత తదానీలవిలాసాః పృన్యరాగిత్యభావః అత్రాం
 గనానాం విభ్రమసంపదాంబోధయినామపివక్యతానామేవ హృదయహరిణౌ
 దిధమనామ్యేనౌపమ్యస్యగమ్యమానత్వా త్నైవలపక్యితవిషయాతుల్యయోగి
 తాలంకారః | వాచ్యభేదేనావ్యంగ్యమావ్యభిసంపదామైత్తరోత్తరస్యపూర్వ
 పూర్వవిశేషకత్వావగమాదేశాదుభిదోవ్యభిరతత్యలంకారణాంకారభవ్యనిః *
 ౩||— స్యవధతవిభ్రమసంపదోంగనాస్సంజ్ఞాక్రంతదేవప్రపంచయతి || సభాతి ||
 లలితగతేమ మందగమనేమ సఖానాంబుదిభిః హృథాభిః రచితాఇంద్రచాపరే
 ఖాయ స్తిక క ర్ణతదన్యథాతథాగతాగతం యాతాయాతే+ విప్రల్పిద్ధంచానధి
 కరణవాపితి వైభాషికౌద్యంద్యైకవద్యానః దధానా- తదభ్యాగ్భజతికాము
 ఖరాః కృతాఃముఖరితాః ధన్యనితాఃవలయాయ స్తిక క ర్ణతదన్యథాభవతితథా||ని||
 కటికంచలయోస్త్రియామిత్యమరః, పృథ్వానితంబే ముమూర్ఛలత్ చస్థల | అ

ల త్తమశ్చ ॥ ౪ ॥ అతిసయవరణా హవాణాః సైవ హంశరణమివ తత్త్వం కింకరః
 అలఘునిజఘనస్థ లేదరూర్ధ్వోదగ్ధమధికం కల మేఘలాకలాదః ॥ ౫ ॥ గురునివిదని
 తంబమిలభారాకృమణనిశీతితం గంగాజనస్య ॥ చరణయగమసుస్సుప్తవత్ప్రదే
 ము స్వీరసమగ కమల క్రకచ్చ తన ॥ ౬ ॥ తనచరణనిమిషమానయేకా మహామితిత
 స్యమయాగ్రీతాభ్యధాయి ॥ అతిరథసత్త్వాలఘుపాత్తిజ్ఞామన్మతీశరం గుణగౌరి
 త్రసఖరుపిశ్యాలుః సుగుణ ఉక్తః గతాగతిం విధానా ఆస్థలమిత తచ్చేష్టాముఖ
 రితవలయమితి తమలఃకృత్తిః తటసాస్తూత్వాననంతాదయః ॥ అన్యత్రని ప్రరతశ్చతు
 ర్విధోఽష్టద్విసక్రమః క్తః ॥ ఉక్తః చ- ఆలంబలగుణశ్చైవతశ్చేష్టాతడలంకృ
 తిః తటసాశ్చేతి విజ్ఞేయశ్చతుర్ధోఽక్షోనశ్చేదకతి తక్రాలంబనలసన్య సమ
 వాయికారణం సాయికానాయకే శ్చ త్త్వణో రూపరాశ్యాదిః తచ్చేష్టాధావ
 హవాదిః అన్యత్రస్థగమం పీఠము త్తరత్వాపి ॥ ౪ ॥ — అతిశయేతి ॥ అతిశయేనవరి
 గాహవాక్ అతివికాలశాస్త్రభాః అన్యథాత్వజ్ఞుః స్వాపర్యామైరితిధావః ॥ ౫ ॥
 పరిగ్రాహోవికాలశేషమితి + ఉపనగాదిసమాసేపీతిణత్వం బహుతరమవిరళ
 మర్పితా ఆహితాలత్వానాః కింకర్యోయ సిక్ నః + నద్యతశ్చేతి కప్యత్యయః
 కలామధురారావో మేఘలాకలాదః + ఉపరస్యాః స్త్రియాఅలఘునిజఘనస్థల అధి
 కం ధన్యనివిలెనేతడలంకృతిరియమ ॥ ౫ ॥ — గుర్వతి ॥ గురుత్వగుణయ కంని
 విడంబృథంచయన్నితంబవిష్వంతిదేశధారితస్యాకృమణనతడధిష్ఠానెనపీడితం
 నిష్పీడితం అంగంజనస్యచరణయగతత్వకపదేదుపాదన్యానస్తానెమ అల క్తక
 చ్చతన లామారసమియెణ స్వీరసంస్వదృవమేన ॥ ౬ ॥ గుణైరాశదృవేరస ఇత్యమ
 రః అన క్రమవిచ్చిన్నంయథాశాఖాఅనుసుసత్ సుసతి స్తసనతైః కురగాథా
 ణ్ణ్యంకొల్లుకేణిక్రికాన్యవివాదవిధాతౌరువకాదేశః, దృనవ్యన్యకత్వకపివాయమ
 కమకకిలత్కానృకత్వకత్వేన వ్యవద్యివ్యకమకక ఇతిసగ్గతిరత్యనకమకకః అ
 త్కాల క్రకచ్చతనైవ్యలక్తకత్వాపహ్నానెన స్వీరసత్వాగ్రిపాచ్ఛలాదిత శ్చై రస
 త్యత్య ప్రతీసావన రూపాపహ్నావాలంకారః ॥ ౬ ॥ — అథకస్యాశ్చిత్తఖ్యాఃకుపి
 తనాయికాసునయనచనం పంచభిః కళకేనాహ ॥ తినేత్వాది ॥ తాంవత్సఖింస
 పదితత సమిషమానయే ఆనెమ్మమి సతకమానసామిప్య ఇతినరకమానప్రత్య
 యఃకత్తిభిప్రాయేత తనేపదం ఇతి మయాతస్యాగ్రీతాభ్యధాయి అభిహితం

మాకృతామామ్ || ౭ || సచసుతనువేద్ధియ నహియానసునిరస స్తవనిశ్చయః పరే
 ణ | వితథయతినజాతుమద్యహాసావితచతథాశినఖమమేభిమానః || ౮ || సత
 తమనభిభాషణంనుయాతేపరివశితంభవతీమనానయంత్యా | త్వయితదితివిరోధ
 నిశ్చితాయాంభవతిభవత్వసుహృజ్ఞసన్సకామః || ౯ || గతద్భుతిరవలమ్పితంబతా
 + దధాతేక ర్థణిలుజ్జే + ఆతోయగిత్వాదిసాయకే హేగుణశారిసుజ్ఞేసాస్సభా
 గ్యదాక్షిణ్యాదిభిగౌరవాన్వతీతియాపకం అతిరథనేనాతిత్వరయాకృతాలఘు
 మకహతిప్రతిజ్ఞాత్వ దానయనాభావయాతాం మామస్మతగిరమనత్యివాదం
 మాకృతాః మాకాపీః మద్యచనంసర్వభాక రవ్యమిత్యథః + కరోల్లంఘజీ
 థాసినమాబ్యోగఇత్యధాగమవ్రతివేదః || ౧౦ || — నమమత్ప్రతిజ్ఞాపి దుస్త్య
 జేతివిప్రతిషేధమాశంక్యాహ || సచేతి || హేసుతనుభాంగి + దీక్షాంతోత్త
 రవదాత్సంబుద్ధిః అభ్యథాగుణసాన్వితో ఆహంనచేద్ధితిస కింతువేద్ద్యేవేతిభావః
 కింపెత్సిత్యతకా - మహియాస్తూత్రకః తవనిశ్చయః త్వదీయప్రతిజ్ఞావరణజ
 నాంతరేణ సునిరసః సుఖంమోచ్యః అన్యకేభిర్భృత్యయః సవభవతీత్వసునిరస
 ఇతియతో తదిత్యథాలభ్యం ఉద్దాన్యేనవిధేయాజ్ఞేపాద్యచ్ఛబ్దస్య ఉత్తరవాక్యస్త
 తావన్నపూర్వవాక్యే తచ్ఛబ్దప్రయోగనిర్వృణః తథాపి విదితత్వేషి ఆసామత్స
 ఖిజాతుకదాదిదపిమద్యహానవితథయతి నాన్యతీరొతీతి సఖిమమధ్యేమే ఆభి
 మానః స్వప్రతిజ్ఞాభంగేషి మత్ప్రతిజ్ఞామేనపాలయష్యసీత్యహంకారాన్నిశ్చం
 కం ప్రతిజ్ఞాతమిత్యథః || ౧౧ || — సతతమితి || భవశీత్యావనాయంత్యా అ
 నేతుమశ్నువశ్యేత్యథః - మయాసతతంసచాలెవక ర్థణిష్ఠీ అనభిభాషణమ
 సంభాషణం పరివశితం రణిక్యమే | భాద్యభవతి || భావేదకవతురిత్యాణాది
 కొడవతుప్రత్యయః ఉత్తరత్వేతిసేవ తిసాన్వయిద్ధిః హేభవతిసుభగత్వయితది
 తితదసంభాషణమస్త్రితి విరోధాన్వితాయానిశ్చితవిరోధాయాం సత్త్వాం + వా
 హితాగ్నాద్విష్యేతివికల్పాన్నిష్ఠామాయామనిసాతః ఆసుహృజ్ఞానోవివక్షవగః
 సకామః ఫలితమనారభోభవతి స్కాన్వితకాలౌటోత్తద్విరోధకాక్షితామయ
 మానందకాలస్కాన్వితప్రత్యయః || ౧౨ || — సకేవలమావయోర్విరోధః ప్రాణహనిర
 పి మమస్వాదిత్వాహ || గతేతి || గతద్భుతిరథీరాహంభవత్వాన్స్తవతినాలవశాద
 సంభాషణాదాలవసంవిహయేత్యథః + ల్యబాపేసంచమి అనూన్యాణాన్

ధితమిమానభవాననీపదాని ||౧౩|| యపిమయిలమిమానమాగతాయంతనధృతి
రస్తిగతాస్తిసంప్రతియమ్ । దుర్జితరచదపాతమావపాతప్రియమితికోవపదెన
కాపినఖ్యా || ౧౪ || అవిరళపుతకన్యహవృజంత్యాఃప్రతిపదమేకతరస్తనస్తరు
ణ్యాః । ఘటితవిఘటితఃప్రియస్యనక్షస్తటఘవికందుకవిభ్రమంబభార || ౧౫ ||

త్యాః అనుగమః శశ్చాద్యమనంతస్యనశాదనుసారాల్ అననీమిమానఃమానం
కుర్యాదభవేత్ప్రియమహాజోలటఃకరీచానబాదేశః క్లాపితిద్విర్యానః
అనాయతాన్యనంతరాలానిపదానిస్యధితనిహితవాక్ + ధాభోలుజీతేష్టా
ఘోషిచ్చితీకారః సిచఃకిత్వాన్యగుణః హృస్వాదంగాదితినకారలాపః ఏమా
చనాయకాన్యాధీనవతికా * నాన్యధీనవతికాసాస్యాద్యానమంచనలగమితి ల
క్షణాత్-హృష్టాచెయమ్||౧౩|| అథకాచిత్పురిఃప్రయాతప్రియశమమేతనాయశీ
ఘోషుధావనం పార్థ్యయమానాంసఖిమాహ || యదీతి || శౌనశమయిలమిమా
నం అగతాయాంస్వయం గమనేనలాగునం పార్థిపాయంతనధృతిరస్తియదినం
తాయాధవతిచేత్||౧౪|| దృశిన్యంతావధైర్యయోరితివిశ్వః ఇయమేతదన్యస్తేవనం
ప్రశస్తిశ్చక్షణవీచకాస్తీచినదంతితశేషః ఇతి నైవగవ్యమానార్థత్వాదప్రయో
గః అన్యధాపౌనరుక్త్యుమిత్కాలక్కారికాః సఖ్యాసహకోవపదేనకోవవ్యా
జేనవస్తుతస్తురాగాదేవేతిధానః ||౧౫|| న్యాజోపదేశాలక్ష్యంచ నిమిత్తంవ్యంజ
నంపద మిశ్యమరః- కాపికాదిల్ నాయకాదుర్జితరాః శీఘ్రుతరాః పదపాతాః
పాదన్యాసాః చస్త్రార్థరణితద్యథాతథాప్రియంవల్లభం అపపాతానుధానతి
స్త-విపాదస్వయంప్రవృత్తౌస్సలాఘవ శ్లోకయా పూర్వంనిర్వాసితప్రియాఅథే
దానీంస్వయంప్రవృత్తైః శశ్చాల్లప్రతిగమ్యై అతికలహంతరితః * కోపాత్
కాంతంవరాణుద్యచశ్చాత్రావనమన్వితేతిలక్షణాల్ ||౧౪|| — అవిరళేతి|| సహ
వృజంత్యాః సాశ్వేమాశ్రిత్యగచ్ఛంత్యాశ్చభృగ్భాః తరుణ్యాస్సంబంధీఅవిరళపు
తకః ప్రియాంగనంగాత్వాందకోమాచః ఏకతరోస్యతరీద్యయోరన్యస్సన్ని
భృష్టఇత్కర్థః + ఏకాదృహృదామితివ్యయోరెకస్యనిర్దారణాదతరీ వృత్త్యయః
స్తనః ప్రియస్యనక్షస్తటమివరస్యఘావప్రదేశస్తస్యాం సత్తిస్తటఘవికందుకస్సం
యుక్తః విఘటితావియుక్తస్యపతితోత్పతిత స్సన్నితియావత్ + విశేషణయో
రపిమిథోగుణవృధానభావవివక్షయా విశేషణంవిశేష్యణ బహుళమితివిశేషణ
సమాసః- వృతిపదంపదేవదేశ్చైవకవిభ్రమంకందుకశోభాం ||౧౫|| గందుకకందు

అగిధిలమవరావసజ్యకం తేనృధమరీభృచ్చహద్వహీస్తనెసహ్యపితతనురుహాభుజే
నభరూహ్యోదుమమ్మమన్వతి(పీర్ధనక్ర) యెకబాహూమ్॥౧౬॥ముహురసుసమ
మాఘ్నుతీనితాంతం పగ్నదికాంచనితంబమండలెన : విషమితృపుధుహారయప్తి
తిర్భక్కుచమితరంతమరన్ధలెనీక్ష్య ॥౧౭॥ గురుతరకలనూపురానునాదంసలలిత
సతితవామపాదపత్నా । ఇతరదనతిలోలమాదధానాపదమథమ న్నథమంధరం జ
గామ ॥౧౮॥ లఘులలితపదంతదంసతద్యయేనిహితోభయపాణిపల్లవాశ్యా ।స

కృత్వమరః- బధార- అన్యవిభామస్యాన్యసంబంధాయోగాతాన్యశ్యాతైపే ని
దర్శనామీచప్రియపాశ్వికామిని-ఇతః ప్రభృతిమదనరసేత్యతఃపాగ్నక్ష్యమా
తాః పగ్నయికాస్వాసేనపతికాః హృష్టాఃప్రగల్భాశ్చైత్యనుసంధేయమ్ ॥౧౯॥
అథాపరస్యాఃఅవరంగతపశేషం తిర్ధరిప్తిశేషకౌహా ॥ అగిధిలమిత్యాది ॥ అ
వరాశ్చ్రీదృఢంపరిరర్ధోగృహతోబృహద్వహీస్తనోయేనతేనహ్యపితానున్యదం
చితాని తనురూహీరోమాణి యస్య దనపులకితేనత్యథః +కిన్విబంతోతరవ
దోబహుప్రీహిః హృచ్చెలోకమస్తితిదాగమఃభుజేనభతుఃవామబాహునాతి
మృదుగాఢంబధాతథాన్యతి(వక్తం)పీర్ధ)న్యతిషంజితంమృదుంకోమలంఏకబా
హుంనిదదక్షిణదాహుంభయఃకిన్విబంతోబంధులదృఢమనజాన్యసజ్యజగామేతి థా
వినాసంబధ్యతే ॥ ౧౬॥—ముహురతిఃపునః కీంకృతాన్వనితంబమండలేనకరణేన
వగ్నదితావక్రకేణావధమతికాంచీమేఖలాయ స్త్రిన్కమణితద్యథాతథా+ ఉప
సర్గాదసమాసేపిణోపదేశేన్యతి ఇత్వం. ముహురసుసమంప్రాణాన్వరమాఘ్ను
లితాడయంతీసతి+ హంతేరాజూర్వాల్లటశ్శత్యాదేశేజీవ సకర్తత్వాతోన ఆ
జ్యోయమహాన ఇత్యా త్రనేపదం విషమితావిషమికృతాపృథుహారయప్తిన్యైక
కర్తృణితద్యథాతథా ఇతరంప్రాప్త్యన్తోకో క్తబహీస్తనాదప్యందక్షిణమిత్యథః కు
చంతస్యభయః గురుతరలెన్యజ్జీషీద్యస్తూర్వవత్సంబంధః ॥౧౭॥—గురుతరేతి ॥
పునగురుతరఃసాంచ్యతరః కలోమనురశ్చనూపురస్యానునాదః ధ్వనిర్యస్త్రిన్క
ర్తృణితద్యథాతథాసలలితంసతీలంసతితం వ్యాపారితంవామంసన్యంపాదపద్మం
యయాసాఇతరద్వక్షిణంపదం అనతిలోలం భక్తుకచరణస్థలనాదసతిచలం యథా
తథా అవధానానిక్షిపంతి సరేమ న్నఘనమంధరమలసంజగామ ఏమాచపార్శ్వగా
మిని ॥ ౧౮॥—అథానాన్యసామస్యైకేనగతివిశేషానాహా॥లఘిత్వాగ్నిదినాహిక

నాన్య || ౨౧ || అనువవమసితభువివస్వతభిష్నహవవపిమవరఃపురోగతాయాః | ఉర
 సిసరసరాగపాదరేఖాప్రతిమతయోనుయయావసంశయానః || ౨౨ || మదనరస
 మహాఘృతాణానాభిహృదవరివాహితరోమరాజయస్తాః | సరితభవనవిభ్రమ
 ప్రయాతప్రణదితహంసకభూషణౌవిరైః || ౨౩ || శృంగితివగమభురాణిసారసానా
 ముసనదిశుశువిరెరుతానితాభిః | విదధతిబసతామనన్యరవ్యధవటుమన్తథచా

ఘృసంఘమాద్విక్లిష్టవికిణకపదన్యస్తాఘృయథాలేఖాబలాదిననిన్యే నీతాతి
 ర్యోనీయమానేవగమయాంచక్రజ్యోర్థః ఏషాపురోగామిని || ౨౪ || — అనువ
 నమితీ || అవరఃకామిఅనువనంచనంప్రతిసభిభిష్నహపురోగతాయాః అసితభ్ర
 వః స్వకాంతాయాః పదపిండసిన్వవక్షసి సరసజ్యోరాగోలాక్షారంజనం
 యన్యతన్యసాదన్యయా రేఖావిశ్యాసఃసాప్రతిమాఉపమానంయస్యాస్మాతత్ప్రతి
 మాతన్యభావస్తత్తాతయారన్నదృశతయేజ్యర్థఃఅసంశయానఃసంశయహితఃశిజో
 లటకర్తరిశా చ్చత్వయః-అనుయయా-అత్రపాదరేఖాప్రతిమతయేతిసాదృశ్య
 వస్తునానురతకాలీనం పాదతాడనం వస్తుసరాగపదాక్షమహిమ్నాప్రతీయతఇ
 తిపదగతః స్వతస్సిద్ధాక్షాశక్తిమూలావస్తుచావస్తుభ్యునిః సంలక్ష్యకృమన్యనిభే
 దః || ౨౫ || మదనెతి || మదనస్యరసోమదనరసః శృంగారః అన్యత్రరసోజలం
 తన్యమహాఘన మహాపూరణపూర్ణానాభయవిన హృదాస్తేషాం పరివాహ
 కృతాః పరివాహితాః రోమరాజయఃరోమహాసాయాసాంతాః|| ౨౬ || జలాచ్ఛాః
 సాః పరివాహాత్తన్యమరః సరిజ్జలానిహృదానాపూర్ణసరితః ఉచ్ఛ్వాసంతితివ్య
 ద్ధిః- సవిభ్రమైః సవిలాసైః ప్రయాతైః ప్రకృష్టగమనైః ప్రణదితాః శింజితాః
 హంసకాః పాదకటకాః || ౨౭ || హంసకఃపాదకటకత్వమరః అన్యత్రహంసావీవ
 హంసకాః మరాళౌస్తవీవ ఘృషణౌనియాసాంతాః (స్త్రీ)యః సరితభవనిరైః |
 మదనరసపూర్ణాత్వేననాభీనాతిదుర్బృథకత్వం వ్యజ్యతై - పరివాహితరో
 మరాజయఇతి రోమరాజేనాం పరివాహాత్ప్వ రూపణాన్నాభయవినహృదాఇ
 తి రూపకాశ్రియణంతానురతఇవేతిజ్ఞప్తివిశేషణైయముపమాన్లైషవివేత్యన్యై || ౨౮ ||
 || శృంగితి || ఉపనక్షద్యాన్యమీషే+ సమిపాథేవ్యయాభావః అవ్యయాభావ
 శ్చైతి నపుంసకత్వే హృస్వత్వంతాభిః (స్త్రీ)భిః జనానాం సమూహోజనతా +
 గ్రామజనైత్యాదినా సామూహికస్తల్పత్వయః తస్య మనాంస్యేవశరవ్యం ౭

౧౦౦ మాఘమహాకావ్యసవ్యాఖ్యానేన ప్రమసగ్గప్రారంభః

పనాదశంకామ్ ॥ ౨౪ ॥ మఘమధనవధూరివాహ్మయంతిభ్రమంకులానిజగుర్నదు
త్సుకాని । తదభినయమివావళిర్వసానామతనుతనూతనపల్లవాంగుళీభిః ॥ ౨౫
అసకలకలికాకులీకృతాభిష్టలనవికీర్ణవికాసికేన రాణామ్ । మరుడనరుహం

క్ష్యం ॥ ౨౬ ॥ లక్ష్యం లక్ష్యం శరవ్యంచేత్యమరః తస్యవ్యధోవేషః+ వ్యధజపారనుపస
గ్గఇత్యప్రత్యయః తత్రపటుస్సమధోయోమస్తథాపనాదః సఇతిశంకాంభ్ర
మం విదధతి విదధానాని+ వానపుంసకస్యేత్యనేన వైకల్పికః నాభ్యస్తాచ్చతు
రితినమప్రతిషేధః శృతిపథమధురాణి శ్రావ్యాణీత్యధః సారసానాఽరుతాని
శుశ్రువిరెశ్యుతాని । సారనరుతశ్రవణాల్ మన్తధోద్దీపనమాసామాసీదిత్యధః,
అతిసారనరుతేమస్తథాపనాదభ్రమాద్భ్రాంతిమదలంకారః * కవిసమృతసా
దృశ్యాద్విషయాత్మనివస్తుని । అరోప్యమాణాసుభవాయత్రసభ్రాంతిమాస్తతః
లక్షణాల్ ॥ ౨౭ ॥ మధ్వితి ॥ ఉత్సుకాని - ఉత్తనాంసి భ్రమరకులానిమఘమధ
న వధూః కృష్ణస్త్రీయః అహవ్యంత్యాకారయంతివైత్యుత్పేక్షా ॥ ౨౮ ॥ హూ
తిరాకారణాహ్వనైత్యమరః+శవ్యనోర్నిత్యమితిహ్వయైశ్శతర్షమాగమః
జగురితియల్ గాయతేలిట్ - వసానామావళిః నూతనపల్లవాంపాంకుళ్య ఇ
త్యేకదేశవర్తిత సావయవరూపకం అస్యవసావశౌనతఃకీర్తవ్యరూపగమకత్వా
దితి । తాభిస్తదభినయంతస్యగానస్యాభినయంవ్యంజకచేష్టాంతమతేవ ॥ ౨౯ ॥ వ్యం
జికాభినయానమావిత్యమరః ॥ * అంగైరాలమృయేద్ధీతంహస్తేనాథం ప్రద
ర్శయేదితి వచనాద్ధీకారస్య ఆహవనస్య వ్యంజనమంగుళీభిరకాషీదివేతి క్రి
యాస్వరూపాత్పేక్షా పూర్వోక్తరూపకానుపాగ్రితా- సాచాహ్వనాత్పే
క్షా సాపేక్షేతిసజాతీయసంకరోపి ॥ ౩౦ ॥—అసకలేతి ॥ మరుడనరుహః అ
సకలాననమగ్రాధావికచాఇత్యధః తాభిఃకలికాభిః కొరక్తరాకులీకృతా
నాం సంక్షోభితానాం అలీనాం స్థలనెన విఘట్టనేన వికీర్ణాః విక్షిప్తాః వికా
సినః కేసరాః కీంజల్గాయేషాంబేషాం అవనిరుహంభూరుహంక్విప్ రజః పరా
గంవధూభ్యః సముపహరన్ప్రయచ్ఛాయధాకశ్చిత్కామితిభావః+ ధనమజ్ఞా
యక వసతీవల్ లక్షణపాత్యోః క్రియాయాఇతిచాత్వరైశతప్రత్యయః కొ
రకాణికుట్టలాని ॥ ౩౧ ॥ కలికాకోరకఃపుమానిత్యమరకోశేపుంస్తానిభిధానం స్త్రీ
యికాభిప్రాయం కొరకంకుట్టలేపీ స్వాత్తకొలకమృణాలయారితి విశ్వవృ

ఓజోవధూభ్యస్సముపహరిన్విచకారకౌరకాణి॥ ౨౬॥ ఉపవనపవనానుపాతడత్రై
రభిభిరలాభియదంగనాజనస్య । పరిమళవిషయ సమన్నతానామనుగమనేఖలు
సంపదోగృతస్తాః॥ ౨౭॥ రథదరణధరాంగనాకరాబ్జవ్యతికరసంపదపాత్రసా
మనస్యాః జగతిసుమనస నదాదినూనందభతిపరిస్ఫుటమఖ్యోభిధానం॥ ౨౮॥
కాశాదౌనపుంసకత్వస్యావ్యభిదానాల్ విచకారవికాసయామానేత్యథః +
విపూర్వాత్క్రిరతైః కరోతేర్వాల్చి. అత్యకౌరకవికాసకరణస్య సముపహర
న్నితి మేత్వథేనశతా వధూనంప్రదానకపరాగోపహారాథ త్యాధిగమూ
ల్ ఫలాత్ప్రేక్షాన్యంజకాపయోగాద్గమ్య ॥ ౨౯॥ —ఉపవనెతి ॥ వనెఉపవన
మితి విభక్త్యథేవ్యయాభావః తత్రయః పవనః తస్యానుపాతే అనుసరణేదత్రైః
విచక్షణైః అభిభిః యద్యస్తాత్కరణాదంగనాజనస్య సంబంధీపరిమళోగంధవి
శేషః ॥ ౩౦॥ విమవోత్థేకరిమళో గంధేజనమనోహరణత్యమరః సవీపవిషయో
భోగ్యాథః ॥ ౩౧॥ రూపంశబ్దో గంధరసన్నర్వాశ్చ విషయా అమిత్యమరః అలాభి
లబ్ధః + లభ్యేక ర్తణిలుప్ విభామాచిణ్ణములారితివికల్పాన్నుమభావః అతఉపధా
యాఇతివృద్ధిః - తస్మాదున్నతానా మహతాం అనుగమనేపశ్చాద్భావనె అనువు
క్తౌచసంపదోగృత స్తిష్ఠతీత్యగృతస్తాః పురోవర్తిన్యఃఖలు + సుపిన్ధుఇతి పృత్య
యః అత్రానుగమనయోద్వయోరథేదాధ్యవసాయాల్ క్షేయాత్పాపితాతిశయో
క్త్యనుపాగీతోయమథాంతరన్యాసః సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపః ॥
౩౨॥ —రథేతి ॥ సుమనసః పుష్పాణిరథచరణంచక్రం తస్యధరోధారయితాహ
రిః పచాద్యచ్ తస్యాంగనాస్తాసాం కరాబ్జేర్వ్యతికరః సంపర్కః సవీపనం
పల్ తయాఉపాత్రం లబ్ధం సౌమనస్యం సుమనస్కృత్వం సంతుష్టచిత్తత్వం యా
భిస్తాస్సత్యః సవీపసౌమనస్యలాభాదిద్యస్కిన్మణితద్యథాతథా తదాదితతః
పృథితీత్యథః జగతిలాకలథతః పూర్వోక్తావయవాథాల్ పరిస్ఫుటంప్ర
సిద్ధావయవాథా మభిధానం సుమనసఇతి నామధేయందభతిపూర్వం త్వత్సకర్తా
దినమూగమితిభావః ॥ ౩౩॥ ఆఖ్యాపేవలభిధానంచ నామధేయంచ నామచేత్య
మరః స్త్రియః పుష్పాభ్యవచేతుం పృవృత్తాఇతి ఫలితాథః - నూనమిత్యత్యై
క్షాయాం అతోపాత్రసౌమనస్యాఇతి సౌమనస్యోపాదానస్య పదార్థాన్యవిశే
షణకత్యానుమనఃపదాన్వథతాపాతుల్పత్వాకాన్యలింగం

౨౦౨ మోక్షమహాశాస్త్రే-సహ్యాఖ్యానై-సప్తమసర్గె

అభిముఖపతితైగుణప్రకాశాదవజితముద్భుతిముజ్వలాందధానైః । తరుకిసలయ
జాలమగ్రహస్తేః ప్రసభమసీయతథంగమంగనామ్ ॥ ౨౯ ॥ ముదితమధుభుజో
భుజేనశాఖాశ్చలితవిశ్వంఖలంఖకంఘవత్యాః । తరుకిశయితా(ప)మ రాంగ
నాయాఃశిరసిముదేవముమోచపుష్పవృష్టిమ్ ॥౩౦॥ అనవరతరసేనరాగభాజాకరజ
పరిక్షతిలబ్ధసంస్తవేన । సవదితరూపలవేనవభావవిగతదయంఖలుఖండితేనమమై

యం తతాదిత్వాత్ప్రేక్షైతి సంకరః తేనచాంగనాకరాణాం జగచ్ఛాఘ్నమృతవం
వ్యజ్యతే ॥ ౨౯॥—అభిముఖేతి ॥ అభిముఖపతితైః భంజనార్థమభిముఖాగ
తైః ఉజ్జ్వలముత్కృష్టాం ఉద్భుతిముపరిప్రసారం బేద్ధత్యంచ దధానైః అంగ
నానాం అగ్రాణిచతేహస్తాశ్చైతి సమానాధికరణ సమానుః అతివీచ హస్తాగ్రా
గ్రహస్తాదయోగుణగుణిహర్షేహభేదాద్భివామనః తైరగ్రహస్తేః కర్తృభి
గుణప్రకాశాద్భేదాదవజితంఅవధీరితంతరుకిసలయజాలంప్రసభంబలాత్ భంగం
చేదం పరాజయంచ అసీయత సీతం + ప్రధానకమణ్యాభ్యేయేలాదీనా హం
ద్వికమణామితి కిసలయజాలస్య ప్రాధాన్యాత్తదభిధానంత్రాగ్రహస్తేమ
విశేషణమహిమ్నాజిగ్ముత్వస్యకిసలయచాలే జెతవ్యత్వస్యద ప్రతితేన్సమాసాక్షిర
లంకారః ॥ ౨౯॥—ముదితేతి ॥ ముదితాహృష్టాముధుభుజోమధుపాయాసుతాఃశా
ఖాః భుజేనహస్తేనచలితానివిశ్వంఖలానిప్రతిహతరవాణిశఖానివలయానియ
స్మిన్కమణితదన్యథాతథాఘవత్యాఃకంపయంత్యాః+ధూవిధూసనఇతిధాతోస్తా
దాదికాద్భుతరిజీవ-క్షితిచేతిగుణప్రతిపేదామవజాదేశఃఅతిశయితాసాందర్యేణ
అతిక్రాంతాలమరాంగనాయయాతస్యాః కన్యాశ్చిచ్ఛిరసితరుముదేవతదభిన
రణసంతోషేణైవేతిగుణపాతూత్ప్రేక్షాపుష్పవృష్టింపుష్పవిర్గముమోచ ॥౩౦॥
అనవరతేతి ॥ అనవరతరసేన అవిచ్ఛిన్నద్రవ్యేణ అన్యత్రానుబద్ధశృంగారేణ రా
గభాజారకైశానురక్తైః కరజపరిక్షతిమ సఖత్వేపలబ్ధసంస్తవేనప్రాప్తపరిద
యేన ॥౩॥ సంస్తవనాస్మిత్పరిదయఇతిమరః వభావవిగతదయంనిదయంఖండి
తేనచ్ఛిన్నైవ నిరాకృతేనచతరుణపల్లవేనసవకిసలయేనయవవితేనచ ॥౩॥పల్లవః
కిసలయేనపెఇతివిశ్వః సవదితమైఖలుమూపం ॥ ఖలుప్రసిద్ధామూయతేభావేలి
ట్- అశ్రాధిధాయాః ప్రకృతాథేనియంత్రితత్వాదప్రకృతార్థప్రతితేన్సబ్దశ
క్తిమూలార్థస్విర్న్వశైషః తేనచోభయోఃపల్లవయోరౌపమ్యంగమ్యతే ॥౩౧॥—

౩౧ || ప్రియమధికుసుమోద్యోగస్యచాచోర్జననఖమండనచారుమూలమన్యా |
ముహూరితరక రాహితేన పీనస్తనతటరోధితరోదధౌభుకేన || ౩౨ || వితరవలివి
భావ్యసాండురేఖాకృతపరభాగవిసీలరోమరాజః | కృశమపి కృశతాంపునగ్నయం
తీవిపులతరోస్తుఖలోదనావలగ్నమ్ || ౩౩ || వ్యసకలకుచచంభురోద్ధురోఽః పృ
సభనిభిన్నతినూతరీయబంధా | ఆవనమమదరోచ్చన్విసద్వికూలస్ఫుటతరల

అథాసాం పుష్పాపచయేశ్వరగారశ్చయోః నణయోః కిన్యాశ్చిచ్ఛేష్టావిశేషమే
కేనాహ || ప్రియమితి || అన్యాస్త్రీప్రియమభిప్రియస్యాగ్నిత్యర్థః + అభిర
భాగ ఇత్యభిలక్షణార్థైకమప్రవచనీయత్వాత్తద్యోగేద్వితీయా | కుసుమే
షూద్యోతః కుసుమోద్యోతః కుసుమగ్రహణార్థః ముక్తివైత్యర్థః పృశ్యతి వికార
భావాభావాన్నతాదర్శైచతుర్థిః సమానతస్యవాహానానయన్నఖంసఖత్వతం
తదేవమండనం తేన చారుసుందరం మూలంకషభాగమిత్యర్థః ముహూరితరకరే
ణసవ్యపాణినా ఆహితేననిహితేన అగతుకేనూతరీయోగపీనం స్తనతటంరుణద్ధితిపీ
నస్తనతటరోధితదావరణం యథాతథాతిరోదధేతిరోహితవత్తి ఆయంచావలా
ఖ్యస్సంచారిభావః * అత్తప్రకాశనీచ్ఛేష్టారాగాదేశ్చావలంమతమితిలక్షణాల్
ప్రౌఢాచయం || ౩౨ || — అథావరన్యాశ్చేష్టావిశేషంషష్ఠిఃకుళకేనాహ || వితితే
త్యాది || కాదిద్వితతాభిఃగాత్రోన్నయనాద్విశ్లిష్టాభిర్వళిభిఃత్రివలిభిర్విభావాః
సంలక్ష్యో యాః పాండురేఖాః రేఖాకారాఃవలిత్రీయాంతరాళభాగాః తా
భిఃకృతపరభాగా జనితవర్ణోత్తమా అతపనవిశేషేణ నీలావిసీలరోమరాజ
ద్యస్యాస్సాతథోక్తాకృశమపిస్వభావతపీవేతిభావః అవలగ్నంమధ్యం || ౩౩ || మ
ధ్యమంచావలగ్నంచ మధ్యోత్త్రీత్యమరః పునఃకృశతాంసయంతీఅగ్రపుష్పగ్ర
హణాయగాత్మవిజ్ఞంభణాదితిభావః తథావిపులతరేఉత్తుఖలోదనావలగ్నమ్
నేయస్యాస్సాగ్రపుష్పగ్రహణార్థమితిభావః || ౩౩ || — వ్యసకలతి || వ్యసక
లాభ్యామతిసమగాభ్యాం కుచాభ్యాం బంధురంఉన్నతానతం || ౩౪ || బంధురం
తూన్నతానతమిత్యమరః ఉద్ధురఃనిభకరం దృఢమితియావత్ + ఋక్పరిత్యా
దినాసమాసాంతః తస్మాదురసఃప్రసభాద్వలాతా రాద్విభిన్నోవిశ్లిష్టః తనూత్ర
రీయబంధోయస్యాస్సాగ్రవిజ్ఞంభణాద్విస్సక్తకుచావరణైత్యర్థః కించ అవ
సమతంతిలియమానాదుదరాదుచ్చన్విసద్విశ్లిష్టగ్నకూలంయన్యతత్ అతత్తి

నరసాంతరంబజంతి || ౩౭ || అవనతవదనేందురిచ్చతీవస్యనధిమధీరతయాయదా
స్థితాస్తే | అహరతసుతరామతాస్యచేతస్సుటమభిభూషయతి స్త్రియస్త్రపై
వ || ౩౮ || కిసలయశకలేష్యవాచనీయాఃపుళకినికేసలమంగళేనిధేయాః | నఖప
దలివయోవిభావితాధాఃప్రణిదధిరేదయితైరనంగలేఖాః || ౩౯ || కృతకృతకరు
మానఖమపాస్యత్వమకుశలేతిఃయాచిదాతనైవ | అభిమతమభిసాభిలాష మా

ర్యస్యాస్యాసతీ అత్యచకిత స్థితయోః పూర్వోక్తభయపామానుభావత్వేనాక్తిః
౩౭||—అవనతవదనేందుర్యస్యాస్యలజ్జయానమృముఖత్యథః అధీరతయా అ
భృష్టతయావ్యవధింకించిద్వ్యవధానం + ఉపసగేఘోఃకిరితికిప్రత్యయః ఇచ్చతీ
వాంచుతీవ తథావ్యాకులాసతీత్యథః + ఆచ్ఛీనద్యోనుమితివికల్పాన్నను
భావః అస్తేప్రియామపస్థితఆశయంప్రకాశయంతీస్థితేత్యథః + తిష్ఠతేఽతక
రిలుక్ * ప్రకాశనస్తేయాభ్యయోశ్చైత్యా తనేపదం * స్థాఘోర్విఘ్నానిచః కి
త్వమికారశ్చధాతారంతాదశః కిత్వాన్నగుణః ఇతియల్ అతాపేతారన్యప్రి
యస్యచేతః సుతరామహరత | తథాహితీపైవస్త్రీయోభిభూషయతి స్సుటం
ప్రసిద్ధమిత్యథః అతాస్యాఅపిత్రీపాధూషితత్వాదతిమనోహరత్వం య కమి
తిధావః కుళకాలంకారోయమథాంతరన్యాసశ్చ మధ్యచేయంనాయికా * ల
జ్జామస్తథమధ్యస్థామధ్యమోదితయావనేతి లక్షణాల్ || ౩౮ || —కిసలయోతి || అ
వాచనీయాః ప్రసిద్ధవిపివైలక్షణ్యాద్వాదయతుమనవః కింతుకెసలంపుళకినిద
యితస్పృష్టత్వాల్ గుర్గాదెవరోమాంచవత్సంగకవ పుషినిధేయాః విరహతా
వశాంత్యథః మర్పణీయాః కుతః నఖపదానిసఖాంకావదలివయోక్షరాణి యేషు
తే సతుప్రసిద్ధాక్షరాః అతానవాచనీయాఇత్యథః నైతావతానుపకారకత్వం
చైత్యాహ తథాపివిభావితార్థాఃసాంకెతికసన్నివేశవశాదెవద్యోతితాభిజ్ఞయాః
విఖ్యంతఇతి లెఖాఃసందేశాః + కమణిఘృత్యయః అనంగస్యలేఖాఃతత్ప్ర
యక్తాఇత్యథః దయితైః దయితాభిడయితైశ్చ + పుమాంస్త్రీయేశ్యేకశే
షః కిసలయశకలము ప్రణిదధిరేప్రణిహితాః లిఖితాఇత్యథః + దధాతేః కర్త
ణిలిప్త నెగదనదెత్వాదినా సకారన్యతత్వం లోకప్రసిద్ధలేఖనైలక్షణ్యాల్
వ్యతిరేకాలంకారః || ౩౯ || —కృతీతి || కృతకృతకరుమాకృతకృత్ప్రమరోషయాక
యాచిన్నాయికయాతవమకుశలామాల్యగ్రధనెకుశలానాసీతి సఖమపాస్యనిర

విష్కృతభుజమూలమబంధిమూర్ఖమాలా || ౪౦ || అభిముఖముపయాతిమాస్త
కించిత్త్వమభిదధాఃపటలేమధువ్రతానామ్ | మధుసురభిముఖాబ్జగంధలుభ్యైరభి
కమధిత్వదనేనమానిపాతి || ౪౦ || సరజసమకరందనిభా రాసుప్రసవవిధూతిషు

స్వాత్తనానస్వయమేవాభిమతిమభిపియ్యాభిముఖం సాభిలాషమావిష్కృత భుజ
మూలం ప్రకాశితకక్షదేశం యథాతథామూర్ఖమాలాఅబంధిబద్ధా అయంచ
స్వాభిప్రాయస్యంజక చెష్టారూపశ్చాపలాఖ్యః సంచారివిశేషః నాయి కాతు పౌ
డైవ * సరమందీకృతస్రీడాప్రోధాసంపూర్ణాయావనేతి లక్షణాత్ || ౪౦ ||
అథవాచిన్నాయికాః ప్రతిసఖవచనంతిభిర్విశేషకణాహ || అభిముఖమితో || మ
ధుమకరందంవ్రతయంతిభుంజతఇతిమధువ్రతాః మధుపాక ర్మణ్యోపవ్రత్యయః తై
షాంపటలేఅభిముఖముపయాత్యాగ శైసతిత్వం కించిన్నాస్థాభిదధాఃసకించదాలవ
మానం భజేత్సర్వః + స్తోత్రరెలక్ చేతి ధాధాతాలాక్ నమాత్కీగఇత్వ
టప్రతిపేథః మానస్య మధుకరదాధానివృత్తిరేవ ఫలమిత్యాహ - మధ్వతి మ
ధునామద్యైససురభేముఖాబ్జస్య యోగంధః తస్మిన్ లుప్తేలోకధాత్ + (ప్రి
యాంకి అనేన మధువ్రతపటలెనత్వయిఅధ్వితో + విధక్త్యథేవ్యయాధా నః
త్వమావేకవచన ఇత్యత్రైకవచన ఇత్యథానిదేశకాదిహావిధక్త్యభావేష్యేకార్థ
వృత్తైర్బుష్టదోమపర్యంతస్యత్వాదేశః అతపవనిధక్త్యభావాదృత్వాదేశోత్పత్తిం
త్యఇతి వల్లభవచనం చింత్యం అధికమత్యంతం సర్వప్రేత్యథాః మానపా
తిననిపత్యతాం + ధావేలుజ్చిణ్విద్భావాదవృద్ధిః అత్రాశిపాతాసంబంధేపి
తత్సంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః || ౪౦ || — || సరజసేతి || కీంచమధుపిబతీతమ
ధుపః మధులిట్ మద్యపశ్చ + అతోనుచసరజఃకః ధునిరోహంతిజాయంతఇతి
భూరుహః తైషాంభౌమానాంచ దేహిగాం సంబంధినిషు సహరజసాసరజసం +
అవతు రేత్యాదినా సాకల్యాథేవ్యయాధావస్సమాసాంశినిపాతః తేనసరజస్క

అథానిదేశశస్యాతిత్వానిత్యాద్యథామంగీకారేపి ప్రత్యయోత్తరపదయోశ్చేత్య
త్ర ఉత్తరపదగ్రహణసామధ్యావద్విభక్తిపరికల్పస్యాపినిమిత్తవైసాల్పావ్యయా
భావత్యేనావ్యయత్వాద్విభక్తైలుకాలుప్తత్వేనసలుమత్యేనైవ ప్రత్యయలక్షణ
ప్రతిషేధాద్విభక్తిపరత్వాభావేనాదేశశ్చింత్యపినఅతోవల్లభోక్తివ్యక్తైవకవిసాతు
విభక్తిప్రతిరూపకత్వచ్చట్టేనయుప్తత్వమానార్థకేనసమాసాంగీకృతఇతిప్రతిభాతి

భూరుహంవిరక్తః । ధృవమమృతపనామవాంఛయాసానధరమముం మధువస్త
వాజహితే ॥ ౪౨ ॥ ఇతివదతిసభజనెనిమిలద్విగుణితసాంద్రతరాక్షిపక్షమాలా

ఇతి బహుప్రీహార్థోలక్ష్యః ముఖ్యావామహాకవిప్రయోగబాహుళ్యోత్త
వ్యయాభావదశాసంతాప్రాయికాభిప్రాయమిత్యుక్తంప్రాక్ తథాచనరజనంసర
జసావాయోమకరఃదః సనిభా రాసుపూణాసుసతుత్పదధరపదమృతేననావ్యర
జస్సేనెతిభావః అన్యత్రగజః స్త్రీపుష్పం ॥౧॥స్వాద్రజఃపుష్పమాతావమిత్య
మరిః తత్సహచర్యాన్తకరదశజేన శుక్లవృత్తిః తేన శుక్లకోణితనన్నిపాత
ప్రాయాస్వీత్యథః ప్రసవవిభూతిమ పుష్పసమృద్ధిమ జన్తవరంపరాసుదవిర
క్తోనిస్సృహస్సృక అమృతంపిబతీత్యమృతపః ఇతినామోవాంఛయా అమృత
పానాభిలాషెణ అముంతవాధర్మ్యం ప్రత్యాజహితే ఆగచ్ఛతిధ్రువం సత్యమి
త్యుత్పేక్షా- అన్యత్రాతు అమృతివోదేవఇతి నామవాంఛయా దేవభూయా
పెక్షయేత్యథః- అథవానిశ్చేయసప్రాప్త్యపెక్షయేత్యథః ॥౧॥శ్రేయోనిశ్చే
యసామృతమిత్యమరిః ధువంశాశ్వతం అధరంధరాసంబంధరహితం అమంపర
లోకం అపథమిహాచాముతిశుచాం ఇహాచాముతిశాచాన్వేషిత్యాదౌ లోకవేదే
చేదమదసాలాకద్వయేరూఢిదశానాత్ ఆజహితే అన్వేష్యతీత్యథః+ఓహ
జ్జ గతావితీ ధాతౌలఃట్ శ్లావితీద్విభావః ఈహల్కఃఘారితి ఈకారః అ
త్రినాయకానదన సారభలాభహేతుకస్య మధుపాగమనస్యామృతపనామవాం
ఛాహేతుకత్వాత్పేక్షణాద్ధుణపాతూత్పేక్షా. సాచభుగమితి వ్యంజకప్ర
యోగాదావ్యాసతీమధువస్యాధరోద్దేశాసంబంధేపి సంబంధోక్తరతిశయోక్త్య
త్థాపితేతి సారః పూర్వాక్రావ్యకృతాథావృత్తీతిస్తుమధుపాదిశబ్దానా మభిధా
యాః వ్యకృతాథానియంతిచిత్వాచ్చబ్రశక్తిమూలోధ్వనిరేవ నశ్లేషఇత్యలంఛిస్త
రణ ॥ ౪౨ ॥—ఇతితి ॥ ఇతిత్తంసఖ్యేవ జనస్తస్థికి సభజనెవదతి నెనిమిలం
త్యా భయాన్తకుభీభవంత్యా అతపనద్యాసుతా అన్యత్రీయయోసే ద్విగుణాద్వి
రాన్యత్రే ॥ గుణస్వాన్యత్రీశబ్దాదిజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుస్వీతివైజయంతీ తేకృ
తేద్విగుణితే అతపనసాంద్రతరే అక్షిపక్షమాలే నెత్రలోమపక్షీయస్యాస్స
కాచిదితి శేషః అక్షిగ్రహణస్య పక్షదేవ్యగుణ్య లక్ష్మీరక్ష్యారవేతిద్యోతనాథా
త్వాన్నపౌనర్యక్త్యం- అభిభయేనభతురంకం ఉత్సంగమవతల్ ప్రాప్తవతి అ

అపతదభిభయేనభతుఃరంకంభవతిహేవిక్లబతాగుణోంగనానామ్ || ౪౩ || ముఖక
 మలకమున్నచయ్యియూనాయదభినవోధనభూబలాదచుంబి | తదపిసకిలభా
 లపల్లవాగ్రగ్రహవరయావిపేదేదగ్ధసఖ్యా || ౪౪ || ప్రతితివితతి భిక్తిరోహితా
 యాంప్రతియువతౌవదనంప్రియఃప్రియా యాః | యదభయదభరావలాపనృత్య
 త్క్రరవలయన్వనితైవ తద్వివప్యే || ౪౫ || విలసితమనుకుర్వతీపురస్తాద్ధరణి దుహా
 హోమహత్క్రిష్ణయత్క్రిటకాదపి భయమిత్యాకంక్వాహ భవతీతిఅంగనానాం
 నతుపుంసామితిధానః విక్లబతాభీరుతా గుణోభవతిహే నతు దోషఇతిధానః అ
 తఏవజననమక్షం భతుః రంకారోహణ మపినదోషఃపాశ్వస్థాంబనాదీసాం
 భయానుభావత్వాత్కులకలంకారోయ మభాంతరన్యాసః || ౪౬ || — ముఖేతి||
 యూనాఅభినవోధనభూః నవోధాంగనాపి బలాత్ | బలాత్కారాత్ ముఖంక
 మలమివైత్యవమిత సమాసః తదల్పంముఖ కమలకం + అల్పార్థేకస్పృత్య
 యః ఉన్నమయ్యోద్యమ్య + ల్యపిలఘుపూర్వాదిత్యయాదేశః అచుఃబిచుఃబిత
 మితియత్ తచ్చుంచనంవిదగ్ధ సఖ్యాచతురసఖ్యాబాలపల్లవాగాణాం గ్రహా
 గ్రహణం + గ్రహన్యద్యనిశ్చిగమత్ప్రేత్యప్రత్యయాః తిత్పురయాతదాసక్తయా న
 త్యాకించిద్వాన్యసంగం కల్పయంత్యేత్యధాః న వివిదేపి కిల నవిదితమపికిల న
 పృశాశితమితి కిమతవక్తవ్యమిత్వపి శబ్దాభాః కితేత్యరీకనస్తుహోవిదిత్వాప్యని
 పిత్యేవ్యతాప్రదద్ధ్యాత్ ఆన్యభాతయోర్నిసంభవిషూతాదిత్యధాఃముగ్ధయంనా
 యికా * ఉదయద్యవనాముగ్ధాలజ్జాఃహిత మస్తథేతి లక్షణాత్ || ౪౭ || —
 ప్రతితి || ప్రతిహాలాయవతిః ప్రతియువతిః సమత్వితస్యాం ప్రతినితతయః ల
 తాహాలని || ౪౮ || విక్లబంప్రతితిలః ప్రేత్యమః తాభిక్తిరోహితాయాం నత్యాంప్రి
 యః ప్రియాయః నవనంబిధరం అభయత్ అపివిదితయత్ + భేటోభావాదికా
 ల్లక్ తదద్దనసహసం అభరావలోపెనాధరఖ ఉనెనంజ్జనితవ్యధయేత్యధాః నృ
 త్యతాశ్చలతోః కరయోర్బలయానాం కంకణానాం స్వనితైవ భవినావివదేవి
 వృతం తదేవతస్యాస్తదనుమాపక మధూదిత్యధాః అత్రైకావ్యాప్తాపరాత్ప్రి
 యానితేద్విదవతీత్వనుసంభేదమ్ || ౪౯ || — విలసితమితి || వధూఃకాచిత్ (స్త్రీ)
 పుంస్త్రాదిగైర్ధరణీదుహామధిరోహతీతి ధరణీదుహాధిరుట్ నృత్యారూఢా + రుహాఃక్వి
 ప్ తస్యాస్తదభిరుహోలతాయాఃవిలసితం యస్మిత్తం + నపుంసకథావైక్తః అను

పయోధరాంగృహాన్వయమితిముగ్ధవధూముదాసదౌభ్యామ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇదమి
దమితిభూరుహాంప్రసూనేముహూరభిలోభయతాపురఃపురోన్యా । అనురహ
సమనాయినాయకెనత్వరయతిరుంతుమహాజనంమనోభూః ॥ ౫౦ ॥ విజనమితి
బలాదముంగృహీతావక్షణమథపీక్ష్యవిపక్షమంతికెన్యా । అభిపతితుమనాలఘు
త్వభీతైరభవదముంచతివల్లభేతిగుర్వీ ॥ ౫౧ ॥ అధిరజనిజగామధామతస్యాః పి
యతమయేతిరుషాన్ప్రజాన(స)బద్ధః । వదమపిచలితుంజ్ఞవానసేపాకిమివనశక్తి
పః అశ్లేషలాలసాన్యః కుశలతయావంచనాపటుతయాస్వయం గృహాశేతి మయో
ద్యతాస్వయమేవావచినుష్యేత్సత్త్వత్వథః గమ్యమానాథాత్వాదుక్తేతి న
ప్రయత్నం పౌనరుక్త్యాల్ దోభ్యాంహస్తాభ్యాముదాసడధ్యచ్ఛతిస్త-అయం
వైకాయిత్రతావదమహాలనాయః నాయకా తుస్వాధీనపతికాప్రధాచ ॥ ౪౯ ॥
ఇదమిదమితి ॥ అన్యాస్త్రీఇదమిదమితిఇదం గ్రాహ్యమిదం గ్రాహ్యమిత్సుక్తే
త్వథః భూరుహాంవృక్షాణాం ప్రసూనేః పుష్పైఃపురః పురీముహూరభి లో
భయతా ప్రలోభయతానాయకెన రహస్యనుహసంవకాంతం + అన్వవతప్తా
ద్రహసఇత్యవ్యయాభావసమాసాంతః అనాయనీతా తథాహి మనోభూఃకామో
జనంరంతుంత్వరయతి దేశకాలానపేక్షయేతిభావః అతపివాశ్చర్యమహాజతిపూ
ర్వవన్నాయకానాయకవివేకః అథాత్తరన్యాసః ॥ ౫౦—విజనమితి ॥ అన్యా
స్త్రీవిజనమేకాంతమితి హేలోరముంపల్లభంక్షణం బలాద్గృహీతావకృష్యా
థాంతికె విపక్షంనవత్పిజనంవీక్ష్యలఘుత్వభీతైస్తుచ్ఛత్వభయాల అభిపతితుం
మనోయస్యాస్సాభిపతితుమనాలవసతుకామా + తుంకామవనసోరపీతిమ
కారలోపః వల్లభేతిముంచతి అత్యజతినితి తస్య విపక్షానవేక్షణాదితిభావః అతి
గుర్వీతిగౌరవవత్వభవత్ స్వయంగ్రహలాఘవతిరోధానాత్ప్రశ్నతథత్వవా
ల్లభ్యప్రకాశనాచ్చైతిభావః । భాగ్యవశాంసర్వం శ్రేయసేథవతీతిరహస్యంపిషా
త్వేతిప్రగల్భేన ॥ ౫౧ ॥—అధీతి ॥ అధిరజనిరజన్యాంవిభక్తధైర్యయాభావః
తస్యాస్వతత్త్వాన్విత్వత్వథః బుద్ధిస్తత్త్వాన్నామగ్రహణాసహత్వాచ్చ తచ్ఛబ్దే
న నిదేశః ధామగృహంజగామగతజతిరుషాపాతునా ప్రియతమయాకర్త్రాన్య
స్రజామాలికయాకరణేన అవబద్ధః యువాపదమపి అత్యంతసంయోగద్వితీయా
చలితుంసహ సశశాక తథాహి ససాధ్యసానాంభయగ్రస్తానాంకిమివశంవాఇష్ట

హరంససాధ్వసానామ్ || ౫౨ || సఖిలవయమముష్యచాదయోగాన్యః పిబతిచ
పాతిచయాసకారహస్తాప్వమ్ | వ్రజవిటపమముండదన్వతిస్త్రేభవతియతస్సన్మతో
శ్చిరాయయోగః || ౫౩ || తపకేతపకిమాహితైన్వధానఃక్షితిరుహపల్లవపుష్పక

శబ్దావాక్యాలంకారైః ఇవేతి ఈషదర్శిపగమోత్ప్రేక్షా వాక్యాలంకారైః ప్రితిగ
ణవాన్భ్యానే||శక్తిహరతితిశక్తిహరం + హరతైరనుద్యమనేజిత్యుచ్చిత్యయః స
భవతీతిశేషః + అస్త్రీభవంతివరోప్రయః జ్యమానోవ్యస్తీతివచనాత్ | భవతి
తిలటః పూర్వాచార్యాణాం సంజ్ఞా న్యస్యాపిభీరూణాం శక్తిహరత్వాదబలా
కృతః సృగ్భంధోపి యూనశ్చ క్తిహరణియత్కమితి సామాన్యేన విశేషనమద్ధన
రూపాధాంతరన్యాసః ఖండితైయంనాయకా జ్ఞాలెన్యాసంగవికృతే ఖండితే
మ్యోకమామితైతిలక్షణాత్ నాయకస్తుదక్షిణః భయబంధన సహనాదిభిస్తు
ల్యానైకతృదక్షిణణి తల్లక్షణార్థప్రతీతైరితి || ౫-౭ || — అథకాచిత్తండితా
నాయకా నిజకాంతమాగస్కారిణం పల్లవదానేన ప్రసాదయంతంవతుర్నిస్సభ
త్సంసముపాలభతే || నెత్యాది || వయమముష్యవిటపస్యదానయోగ్యానఖలుకిం
తు యాతసావేవాసకౌత్సత్ప్రియా + అవ్యయసర్వనామ్నా మకచ్ఛాక్తిరితి
కచ్చిత్యయః రహోరహసి||ని||రహశ్చోపాంశుచాలింగే ఇత్యేవరః తావంపిబితి
పానంకరోతి + పాపానేభావాదికః పాప్రైత్యాదినాపిదాదేశః పాతిరక్షతిచ అ
న్యతోవారయతిచేత్యర్థః + పారక్షిణే అదాదిత్వాచ్చపోలుక్, తిస్త్రేకముంవి
టానాపితివిటపం పల్లవం ||ని|| విటపంపల్లవేషిద్ధణివిశ్వః దదన్వప్రయచ్ఛ +
దదదానణిభావాదికాల్లాట్ ప్రజగచ్ఛయతోదానాచ్చిరాయచికాలాత్
చిరాథేవ్యయమ్- సదృశోఽనురూపయోః యోగోభవతి ఉభయోరపివిటప
త్వాదితి భావః సమాలంకారోయం * సాసమాలంకృతిర్యోగోవస్తునారనురూ
పయోరితిలక్షణాత్ || ౫౩ || — తవేతి || హేతితపభూతవృధాప్యథావేవా
హితైస్తత్కార్యస్యా న్యతపస సిద్ధత్వాదితిభావః-తపసంబంధిభిః క్షితిరుహణాం
పల్లవాః పుష్పాణిచ తాన్యేవకణం పూరయంతీతి కణాపూరాః కణావతం
సాః + కర్మణ్యో - త్రైసంప్రాకరితత్సాధ్యంసంబంధిద స్తీత్యర్థః గమ్యమా
నసాధనక్రియాపక్షయా కణాపూరాణాంకరణత్వాత్ప్రతీయా ఉక్తంచన్యాసా
ద్యోతే * సకేవలంశ్రయమాణైవ క్రియానిమిత్తం కారకభావస్యాపితుగమ్య

ణాఘోరైః | నమజనవిదితైర్భవద్యవ్యక్తైర్కృతపరిపూరిత మెవకణాఘం గమ్ || ౫౪ ||
 ముహూరపహసితామివాళి నాదైర్వితరసిసః కలికాః కిమథా మేనామ్ | ససతిము
 పగతేనభామ్నితస్యాశ్శతకలిరెషమహం స్వయాద్యదత్రైః || ౫౫ || ఇతిగదితవ
 తీరుమాజఘానస్ఫురితమనోరమవత్తుకేనరైః | శ్రవణనియమితేనకాంతమన్యా
 నమమసి తాంబురుసౌఖ్యవత్సుమాచ || ౫౬ || వినయతిసుదృఢోదృఢః పరాగం

మానాపీతి కింతుననుఅంగజనవిదితైః జనైః స వ్యసేద్ధైరితి స పమిసమాసః +
 సచ పూజాయామితిషష్ఠీనమాననిషేధాత్ సచ + క్రస్యచవతీమాన ఇతిషష్ఠీని
 బలాంధః ఆధారత్వ వివక్షాయాం తదప్రాప్తేః కృద్యోగఇతి షష్ఠీప్రతివ్యసనశాన్తి
 దస్యోఇతి. భవద్యవ్యక్తైర్భవతోపియనచనేః కణాఘం గుందిరపరిపూరితం ని
 త్యపూర్ణమేవ అతఃపూరితస్య పూర్ణణాయోగాదలమేభిరిత్యథః- అత్రోక్షత్ర
 రవాక్యాథాస్య పూర్వవాక్యాథాపేతుకశ్చై నోపనిబంధనాదావ్వాక్యాథా
 పేతుకం కావ్యలింగమలంకారః || ౫౪ || — ముహూరితి || అలిపాదైర్భూం గర్భం
 కారైః ముహూరపహసితాం ప్రతారణా థేతి పరిహాస్యమానామివస్థితా మేనాం
 కలికాం కొరకమల్పం కలికలహంబం || ౫౫ || కలపాంత్యయ్యుగేకలిరితివైజయంతి
 శ్రీప్రత్యయ స్వనివక్షితశ్చైవే || నొస్తాకంకిమథాంబితరసి సాతరగూఢవిప్రి
 యకారికతస్యాస్వత్ప్రియాయాః భామ్నిభవనెవసతిం క్లితిః ఉపగతేనత్యయా
 అదైర్వనతమానోమహాకా కలికలహోదత్రైః త్వద్దత్తన మూతికలౌష్టితైకి
 మలేనీత్యథః- అత్రాపి పూర్వవాక్యాథాస్యోక్షరవాక్యాథాపేతుకత్యా
 దావ్వాక్యాథాపేతుకం కావ్యలింగం కలికామితిశ్లేషాత్సాపితయాకారకకలహ
 యో ర్భౌదే అభేదరూపాతిశయోక్త్యానుసారాణితమితి న కరః || ౫౫ || — ఇతితి ||
 ఇతీత్రంగదితవతీడక్రవతీ అన్యాశ్రీరుమాకాంతం స్ఫురితాన్యజ్ఞానిలాని మనోర
 మాణిచ పక్షాణీవ కేసరాణి అన్యత్కేసరాణీన పక్షాణీయస్యతేన శ్రవణనియ
 మితేన వ్యాకృత్యతేన తేననిరుదైనచాసితాంబురుసౌఖ్య నిలోత్పలేన చక్షుమా
 చ సమంయంగజ్జఘానతాదయామాన- ఏమాపిఖండితానాయకస్తుధృష్టః * న్య
 కాగానిభావోభ్యుష్టఇతి లక్షణాత్ అత్రస్ఫురితేత్వాన్యోభ్యు ధమకగభ్యావ
 మ్యయోరసితాంబురుమాచక్షుబోధభయోపి తాదనసాధనతయోపాత్తైర్వేనస్య
 కృతత్వా త్కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా | లక్షణము క్రమ || ౫౬ || —

ప్రణయినీకౌసుమమాననానితన । తదహితయమతైరభీష్టవజ్ఞోవన్వయమపిరొ
 వరకౌభిరాపుపూరే ॥ ౫౭ ॥ స్ఫుటమిదమభిచారమత్ప్రవవప్రతియమతైరభి
 ధానమంగనానామ్ । వరతనురమునోపకూయపత్నామ్మమమసుమేన యదా
 హతాప్యమూర్ఛతో ॥ ౫౮ ॥ సమదనమనతంసి తేధికణంపగ్గణయవతాకుసు
 వినయతితి ॥ ప్రణయినీ ప్రియేసుదృశః ప్రియాయాః వృశోలోచనాదేకస్తాదే
 వేతి భావః కుసుమేముఖమౌ కౌసుమంపరాగం రజఃకణఃతః పైకమేవతి భా
 వః, ఆననానిలేన నిజముఖపూత్కారేణ వినయత్సవనయతి సతితదహితయవ
 తైః తత్సవత్పాన్యః అత్యైవాద్యయమపిన త్వేక మేవేతిభావః రోహపవరజాంసి
 తైరభీష్టమాపుపూరే ఆపూరితం నత్వేకేనరజఃకణేనకించితస్మిప్తమాత్రమితిభా
 వః + పివతేః షణ్ణతైర్వాకమణలిప్తః * ఉచిష్టపూర్వస్యేత్యకారః *
 రోష్విరుపధాయా ఇవిదిమణః పూరితస్యాయన ఇతిస్తాద్యాదైవాదికాదకమణ
 కాత్మతైరిలిప్తః పూణమిత్యథః అత్రాస్యతొరజోవనయనస్యాన్యత్రరజః
 పూరణకారణత్వోయోగాదకారణకమేన పూరణమితివిభావనాలంకారో రూప
 కానుప్రణీతిఇతిసంకరః ॥ ౫౭॥—స్ఫుటమితి॥ ఇదంప్రతియవతేనవత్పాన్యః
 అభిధానం నామధేయం అంగనానామభిచారః పరమారణకమణ యథాశ్యనే
 నాభిచరస్యతైరితి- తస్య మఃత్కౌభిచారమంతః సవినస్ఫుటమిత్యైష్టికా,
 యద్యస్తాద్యరసః ప్రీవత్కౌభిచారా అమనానవత్సినామధేయోపహూయ
 మృదుమసుమం మృదుగ్రహణం అచిరావతితత్వం ద్యౌతయద్దైవతాభిమంత్య
 కౌది సంస్కారాధానం చోష్ఠరయతి తేనకుసుమేనాప్యహతా అమూర్ఛతో
 తే యదాద్వారణపూర్ణకం కుసుమతాడనమపి మౌరకం సోభిచారమంత్యప్రవవ
 త్యంఅన్యథాకేనతికుసుమేనాపితత్ప్రసంగాదిత్యథః ॥ ౫౮ ॥— సమదనమితి॥
 ప్రణయివతాప్రియేణ సుమధ్యమాయాః ప్రియాయాః అధికణం కణ్డ + వి
 భక్త్యథేవప్రయోధావః సమదనంసానురాగం యథాతథాకుసుమే అవతంసితే
 అవసంసీకృతేషుతి సవపిలభానానానంఽఘృతాంహీనతాం అగురుత్వంచ వ్రజదపి
 సమానపికః పతిర్యస్యాప్రస్యాస్సవత్పాన్యః + నిత్యంనవత్పాన్యదిష్టితికేవనకా
 రశ్చవతస్తాదేననిదేశాత్ సమానశబ్దస్య సభావనియమః పారణ్యస్య వికా
 రోపారణయం + దాంజినాయనాదినానిపాతః తన్నడనం భారోబహువయః

మేనుమధ్యమాయాః । వృజదపిలఘుతాంబధూవభారః సవదిహిరణ్మయమండ
 నంసపత్న్యాః ॥ ౫౯ ॥ అపజితమధునాతవాహవత్క్రురుచిరతేద్యేవనమ్య ల
 జ్జయేవ । శృంగకువలయంవిలాసవత్యాః భృమరరుక్మైరుపకణామాచచక్షే ॥ ౬౦ ॥
 అవచితకుసుమావిహాయవల్లీర్యవతిమకౌమలమాల్యమాలినీమ । పడముపదధిరె
 కలాన్యలీనాంసపరిచయోమలినాత్తనాంప్రధానమ్ ॥ ౬౧ ॥ శ్లథశిరసిజపాశపా
 తభారాదివనిత రాంసతిమద్భిరంసభాగైః । ముకుళితనయనైరముఖారవిందైర్భవ
 త్క్రిందిదపి పెమ్మకాంతనస్సహస్తదత్తి శ్లాఘ్యమండనం భవతి అన్యన్త
 హాఘామవిహీనంభారశ్చ నతుమండనమిత్యథః । లఘుత్వగురుత్వగుణోరోధ
 స్య హీనార్థకత్వేన పరిహారాద్విరోధాభాసభేదః ॥ ౫౯ ॥ — అపజితమితి ॥
 విలాసవత్యాః స్త్రియాః శృంగకువలయం శృంగోత్పలం కత్వాలహమధునా
 తవాత్క్రురుచిరతయారుచిరన్యధావః రుచిరతాభావతేల్ తయా సౌందర్యేణావ
 జితమితివక్తవ్యానువాదః అతవీనలజ్జయావనమ్యభృమరరుక్మైఃశ్చి పెణైత్వథః
 ఉపకణాంకణైః + విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః అచచక్షుషేత్ప్రేక్షా ॥ ౬౦ ॥ —
 అవచితైతి ॥ అలీనాంకులాని అవచితానియనతిభిరుసాత్తాని కుసుమానియాసాం
 తాః రిక్తావత్వథఃవల్లీఃపుష్పలతాః విహాయకౌమలానిమాల్యాని మలంతేధార
 యంతితి కౌమలమాల్యమాలినీమ + మలమల్లధారణజతి ధాతోణినివృత్తయః
 + ఋన్నేభ్యోజీవ యనతిమపడ ఉపదధిరేనిదధుః తథాహి మలినాత్తనాం
 కృష్టదేహానాం దుష్టచిత్తానాంచ పరిచయః చిరకాలసాహచర్యంసప్రధానం అ
 ప్రయోజకం కింతుభుక్తిరేవేతిభావః అతఃపరిచితలతాత్వాగోనాశ్చగృహ్యథః
 అత్రమలినాత్తనామితి కృష్టాంగత్వస్య దుష్టచిత్తత్వేన సహభేదాగ్గవసామేన
 అధాంతరన్యాసోత్థానాల్లేవనప్రతిభోత్థాపితాశిశయోక్త్యనుహితోయమి
 తి సంకరః ॥ ౬౧ ॥ — అభోత్తరసగ్జ జలక్రీడానణానాయతదుష్టుతత్వే
 నాసాంవనవిహారోద్భవం శృమాతిరెకం సప్రభిః కుళేశనదశాయతి ॥ శ్లథశ్యా
 ది ॥ శిరసిజాతాశ్శిరోజాశిరోరుహః + సప్రమ్యాంజనేడః * హలదంతాదిత్యా
 దినాలిక్ తేషాంపాశః కలాపః శ్లథస్సతస్సయః పాతః తస్యభారాదివేతి
 హేతూత్ప్రేక్షా, నపాదాదా ఖల్వాదయఇతి వామనీయనిపెణేవ శబ్దస్యపా
 దాదా ప్రయోగః కవేరార్థత్యాల్ నితరామతిశయేన + అన్యయమాదావ

మహతామివపక్షణాంభరేణ ॥ ౬౨ ॥ అధికమరుణిమానముద్వహస్థిర్వికసదశీ
తమరీదిరశ్చిజాలైః । పరిదితపరిచుంబనాభియోగాదవగతకుక్కుమరేణుభిఃక
పోలైః ॥ ౬౩ ॥ అవసితలలితకియేణబాహ్వోల్లాలలితతరెణతనీయసాయగేన ।
సరసకిసలయానురంజితైర్వాకరకమలైఃపునరుక్తరక్తభాభిః ॥ ౬౪ ॥ స్తరసర
సమరస్థలైవత్యుః వినిమయసజ్జమితాంగరాగరాగైః । భృశమతిశయభేద
సంపదైవస్తనయుగళైరితరేతరనిషణ్ణైః ॥ ౬౫ ॥ అతనుకుచభరానలైవభూయ

ప్రత్యయః, పతిమద్భిః అంసభాగైరుపలక్షితాభిః నితంబినీభిరితిధావినా సంబ
స్థైః ఏనమత్రత్యాపియోజ్యం నతాం సత్విముత్తమస్త్రీలక్షణం, పునర్మహానమ
హతాం సాంద్రదీర్ఘాణాం పక్షణాంభరేణవేతి పూర్వపద్ధేతూత్ప్రేక్షా, ముకు
ళితనయన్దేర్దుభారమిదైఃఅత్యోత్ప్రేక్షయోగంసృష్టిః ॥ ౬౨ ॥—అధికమితి॥
పునః పరిదితానాం ప్రణయినాం పరిచుంబనైరిభియోగాత్పిడనాల్ అవగ
తాః కుంకుమానాం రేణవః యేమతాని అవగతకుంకుమరేణుభిః అతఏవ విక
సంతి వైమల్యాల్ ప్రతిఫలంతిఅశీతమరిచేరుష్ణాంశోః రశ్మిజాలాని యేమతైరి
త్యసంబంధే సంబంధాతిశయోక్తిః అతఏనాధికమరుణిమానం ఉద్వహస్థిః కుం
కుమాసాయేవ్యాతపలంఘనాదతిలోహితైరిత్యథాః కవాలై గణంధస్థలైః ॥ ౬౩॥
అవసితైతి ॥ పునరవసితాః శ్రమేణసమాప్తాః లలితకియాః సుకుమారచెష్టాల
పియస్యతేన లలితతరేణ మృదుతరేణ తనీయసా తనుతరేణ బాహ్వోర్మ్యగేన
పునస్సరసేస్సాంద్రైః కిసలయైనురంజితైర్వా అనురంజనం పాపితైరివ పు
నరుక్తాద్వికుమారక్తభాసాయేమాంలైః పునరుక్తరక్తభాభిః + హలినర్వేషామి
తియకారలోపః కరకమలైః పాణిపంకజైః అలైరితరజనకరాపేక్షయా పునరు
క్తరక్తత్వం స్వాధావికమేవ, తత్ర కిసలయరంజనమేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే ఇ
వాభోపాశబ్ధః తద్విదుపేక్షాయాం ప్రయుక్తః ॥ ౬౪ ॥—స్తరేతి॥ పునః
స్తరేణ సరసం సానురాగయథాతథా పత్యురురస్థలైవత్యాః వినిమయేవస్యతి
హరేణ సంక్రమితాంగరాగోనులేపనం లేనరాగరంజనం యేమతైః అతిశ
యోఽతిశయితో యః ఖదస్తస్య సంపదా మహిమ్నేవేత్యుత్ప్రేక్షా- భృశమి
తరేతరనిషణ్ణైః పరన్వరం సంశ్రితైః స్తనయుగళైః కుచదన్వంద్యైః ॥ ౬౫ ॥
అతన్వతి ॥ పునః అతనునా మహతా కుచభరణానలైవ నమ్రేణ పాగేవేతి

శృమజనితానతినాశరీరకేణ | అనుచితగతిసాదనిస్సహస్వం కలభకరోరుభిరూ
రుభిదృఢానైః || ౬౬ || అప(గ)హృతనవయావతైశ్చిరాయక్షిగమనైఃపున
ర్వీతీణరాగైః | కథమపిదరణోత్పతైశ్చలద్భిః శృశవినివేశవశాత్పరస్పరస్య ||
ముహురితినవిభిమాభిషంగాదతమితదానితరాంతరిభిః | మృదుతరత
నవాలసాఃప్రకృత్యా చిరమపితాఃకిముతప్రయాసభాజః || ౬౭ || ప్రథమ
మలఘుమాక్రికాభమాసీచ్ఛ్చిమజలముజ్జ్వలగండమండలేషు | కతిఫలిరహచాగ్ర

భావః, భూయః పుంశ్చ శృమజనితా అనతిదృశ్యేన శరీరకేణ సుకుమారశరీరే
ణ, కించ అనుచితా అనభ్యస్తా || ౬౬ || అభ్యస్తేపునదితం న్యాయ్యమితియోదవః
తయాగత్యా సాదచారేణ యస్మాదఃకార్య్యం తేన యన్నిస్సహజమక్షమత్వం
తద్దధానైగంతుమక్షమైరిత్యథః + సహంతిఇతిసహః పచాద్భజంతేపనర్గ
స్య సమాసేత్వప్రత్యయః, కలభకరాః కరిహస్తాదివోరవోమహంతస్తేరూరు
భిః నక్షిభిః || ౬౬ || సక్తిక్లిదేపుమానూరురిత్యవరః || ౬౬ || — అపహృతేతి | పు
నః చిరాయ చిరం క్షితిగమనెనావహృతానవయావతో నవలాక్షారాగో యే
షాంతైః పునస్తేనైరవితిణారాగైః సాకుమార్యామకృపితిరాగైః పరస్పరస్య
శృశవినివేశవశాత్ స్థిరన్యాసబలాత్ ఏకంస్థిరం నివేశ్య తదవస్తంభేన ఇతరచా
లసక్రమైశ్చత్యథః, కథమపి మహతాయశ్చేన || ౬౭ || కథమాదితథాప్యంతం
యత్పగౌరవదాధయోరిత్యుత్పలః || చలద్భిశ్చరణోత్పతైః || ౬౭ || — ముహురితి
నితంబినీభిరుక్తధర్మోపలక్షితాభిః స్త్రీభిః ముహుః ఇతి ఏనం వనవిభిమాభిషం
గాద్వనభిమాసంగాత్తదా నితరామతమితాంతం + తమ్యతైర్భావేలుజ్జేనా
దాత్రాపదేశస్య మాంతస్యానాచమెరినివృద్ధిప్రతిషేధః యుక్తంచైతదిత్యాహ,
మృదుతరతనవాలితోమలాంగస్తాస్త్రీయఃపక్రత్యాగిలసాః జశాః అథ చిరమపి
వాయాసభాజశ్చేత్కిముత సుతరామలసాస్సురీరిత్యథః, ఆత్మావక్రతనైన
గికాలస్యస్య కథనేనాగంతుకస్య తైముత్యన్యాయసిద్ధత్వేననాదధావ
త్తిరలంకారః శివితస్యనస్తునాధానాద్భత్రసప్తవ్యసాదాపతేత్ | తైముత్యన్యా
యతస్సాస్యాదధావత్తిరలంక్రియేతిలక్షణాత్, శృమశ్చాత్సశ్చారీవాచ్యః, శృ
మఃఖదాధ్వరత్యాదః స్వేహస్తిన్వర్తనాదయఇతిలక్షణాత్ || ౬౮ || అథ శ్రమాను
భావంస్వేదంవణయతి || ప్రథమమితి || అథ తాసాంస్త్రీణాంశృమజలం పర్యవ

పాతివశ్చాదభవతశ్చరతాంబగామితామి ॥ ౬౩ ॥ విపులకమపియావనో
 ద్ధతానాం భువపులకోదయోమిలచకాశే ॥ పరిమలితవిజయైః ప్రకామం
 త్తవయుగముజ్జ్వలమేవకామినీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ అవిరతకుసుమావచాయథదాన్ని
 హితభుజాలతియైకయోవకః శమ్ ॥ విపులరచనిరతరావలగ్నస్తనపిహితపిరియవ
 క్షసాలలః ॥ ౬౧ ॥ అభిమతమభిరతకృతాగ్రహం గాపచయుగమున్నతివిత్త
 ముజ్జ్వలగండమండలం కవాలసమాపేషు అలఘుమాకైకాభం స్థూలముక్తా
 ఫలసదృశమాసీత్, పశ్చాత్కాతినరకపూర్వాపాతినల్, అథ వతనానంతరం శ
 తుశర్కరాః కలశర్కరం సమాహారైర్విగురంవదనం + అంతోజేతినపుంసక
 త్వం తస్యభావస్తత్తాం శతశర్కరతాం శతశకలత్వంజగ మత్రైకస్య శోమజ
 లస్య క్రిమికానెకాభియసంబంధనిబంధనల్ పర్యాయాలక్ష్కారభేదః ॥ క్రి
 మికైకమనేకస్త్వింధారేవతికలైయివి ॥ మస్త్విన్నభానేకం పర్యాయాలం
 కృతిర్న రేతిలక్షణాల్ ॥ ౬౪ ॥—శ్రీమేపివచమండలమవికృతకొఠమిత్యాహ ॥
 విపులకమితి ॥ యావదౌద్ధతానాం కామినీనాం కుచయుగం విపులకం పులక
 రహితమపి భువపులకోదయేన సాంధ్యరొమోద్ధమేన కొమలం సదతివిరోధః,
 విపులం విస్తృతం తచేన విపులకమిత్యవిరోధః, ప్రియైః ప్రకామం పరితా
 మిలమస్తేతపరిమలు తల్ కృతం పరిమలితం మలిసేకృతం తథావ్యుజ్జ్వలం వి
 మలమేవ చకాశే ఇతివిరోధః, పరిమలవత్కృతం పరిమలితమిత్యవిరోధః +
 మత్వంతాల్, తర్కరొతితిణిచ్ కర్తణిక్రః, తావిష్టవచ్ఛాపే, విన్లతాలుకో,
 అక్షర్యరోధే వికోధాధానాలక్ష్కారయోగస్సన్యస్తేః ॥ ౬౦ ॥—అతైకసాగ్ధిః పి
 యకంతావలంబనశ్రీమానుభావమేకేనాహ ॥ అవిరతేతి ॥ అవిరతా యోకుసు
 మానామపచాయైః హస్తేనలవనం + హస్తానానేచేనస్తేయఇతిభుజోప్రత్యయః
 తేన యోభావః తస్మాదుపకంతం ప్రియకంతే విభక్త్యభేదవ్యయాభావః, నిహితై
 భుజాలలయమితియా ॥ ౬౧ ॥ కావ్యకోష్టోఘజోదాహర్యజావస్తర్యతేబు
 ద్ధైరితివైషయితి ॥ విపులంకౌనిరతం మలశ్చానన్యస్తేవ యాస్తనా తా
 భ్యం పిహితం చ్ఛాదితం ప్రియస్య త్రో యయతియా పియా త్రియా ల
 లమ్మేలమ్మితం ధాజేలిచ్ ॥ ౬౧ ॥—కథావరసాగ్ధిః తంగ్రహంభావనభా
 వాంతిమాహ ॥ అభిమలిమితి ॥ తనుః కాచిత్రస్త్వీ + వోతోగుణవచనాదితి

మున్నమయ్య । తనుభిలషితక్షమచ్చలేనవ్యవృణుతజ్జేతబాహువల్లరికా ॥
 హిమలవనవృశశ్శమోదవిందునపనయతాకిలనూతనోధవధావ్విః । కుచకలశశి
 శోరకాకథంచిత్తరళతయా తరుణైనపస్పృశాతే ॥ ౭౩ ॥ గత్వాద్రోకంజఘనమ
 లినే రుద్ధమధ్యప్రదేశః క్వామన్నరుద్రమధుజలతాః పూణానాభీహృదాం
 తః । ఉల్లంఘ్యాచ్యైఃకుచతటఘనం స్థానయన్కరోహమాపాన్సేదాపూరో

వికల్పదనీకారః, అభిమతమభితః ప్రియమభీత్యథః, ఉన్నతివిత్తమాన్నత్యే
 న పరితం ప్రసిద్ధం + విదెలాభాభాత్, విత్తాభోగప్రత్యయయోరి
 తిప్రత్యయాభేదిస్తానత్వాభావనిపాతః కుచయగమున్నమయ్య ఉత్తుంగీకృ
 త్యకృతోంగభంగో గాత్యవిజృంభణం యయాసా తదా వెల్లితే మిభోవష్టితే
 బాహువల్లర్యా భుజలతే యయాసా + నద్యృతశ్చేతికప్, వేల్లితబాహువల్లరీ
 కా- క్షమచ్చలేన శృమాపనాదనచేష్టావ్యాజనైత్యథః, అభిలషితం అలింగనా
 ద్యభిలాషం వ్యవృణుత వివృతవతి + వృణోర్ద్రుజ్, ప్రోధేయముత్సుకాచ॥౭౨॥
 అథకస్యాశ్చిస్తుద్ధాయాః ప్రియచాపలాక్తిద్వారా సేవోద్గమంప్రకటయతి ॥
 హిమేతి ॥ హిమలవనవృశః హిమకణినిభాన్ శృమోదవిందున్ సేదవిం
 దూనిత్యథః + మంథాదనెత్వాదినా ఉదకశబ్దస్యోదాదేశః, అపనయతాకిల
 ప్రమాజాలైవ సతు తత్ర తాత్పర్యమితిభావః, తరుణైన యానా నూతనో
 ధవధావ్విః కుచో కలశావివ తౌచ కిశోరకావివ ఉల్లంసనామ్యుదశ్వశాబావివ ॥
 * అశ్వశాబఃకిశోరకః తౌ కుచకలశకిశోరకా ఉభయశ్చావృసమితనమానః ॥
 కథంచిత్లేనేన సపరితమేధమేత్యథః, తరళతయా చపలతయా ఉత్సుకతయే
 త్యథః, పస్పృశాతే స్పృష్టా+స్పృశేకర్తృణిలిక్, ముద్ధేయమ్ ॥ ౭౩ ॥
 అథ సర్వాసామేన సేవోద్రోకం వణాయతి ॥ ॥ గత్వేతి, ॥ యనతయ
 ఏవ సరితః తాసాం సేవదవీవాపూరిః ప్రవాహః జఘనమేవ పుళినం తత్రాద్రో
 కం గత్వాద్రుద్ధః ఆవృతామధ్యప్రదేశోవలగ్నభాగః ప్రవాహదేశశ్చయేనసః
 రవవీవదురమాః భుజావీవ లతాశ్చ తాః ఉరుద్రమధుజలతాః క్వామన్నాక్వా
 మన్ పూణాం పూరితం నాభీనామేవ హృదానామంతరభ్యంతరం అంతామ
 ధ్యోవాయేనసః పూణానాభీహృదాంతః రేఫాంతమకారాంతంవా + పూర్ణై
 పూర్ణేభ్యంతాత్కర్తృణిక్తః, వాదాంతేత్వాదినా నిలుగిట్పరిమేధనిపాతిః

యవతిసరితాం పాప్రగండస్థలాని || ౭౪ || ప్రియకరపరిమాగాదంగనానాం
యదాఘాత్పునరధికతరైవస్వేదతోయోదయశ్శీః | అథవపురభిషెక్తుంతాస్తదా
మౌఘిభిరీమన్వననిహరణభద్రానమహ్లానశోభాః || ౭౫ ||

ఇతి శ్రీమహాభక్తతా శిశుపాలవధే మహాకావ్యే శ్రీపథాంకే

వనవిహారవర్ణనంనామ సప్తమస్సర్గః.

ఉచ్చేరున్నతౌ కుచావేన తటౌ తయోద్భవం ప్రదేశం ఉల్లంఘ్య రోమకూ
పా రోమాణి రోమరంధ్రాణి తాన్యేవకూపాన్ ప్లావయన్ పూరియన్ గం
డిస్థలాని కపోలభాగానున్నతభూభాగాంశ్చ పాప్ర, అత్ర యవతిమ సరిత్తన్
స్య శదవయవేష్వవయవానాంచ రూపణత్సమస్తవస్తువిషయసావయవరూప
కం శ్లేషానుపాగీతం || మందాకాంతావృత్తమ్ || మందాకాంతాజలధిషడ
గైర్భానతాతాద్గుహచేదితిలక్షణాత్ || ౭౪ || — ఏవమభ్యశ్రీమానుభావం స్వే
దోద్దేశకం వణయిత్వా తత్ఫలభూతాం జలవిహరణైచ్ఛామాసాందర్భయతి |
ప్రియేతి || యదా అంగనానాం ప్రియకరపరిమాగాత్ప్రియకరస్పర్శాత్ +
మృజేఘజ్జోప్రత్యయః, స్వేదతోయోదయశ్శీః స్వేదోద్గమసమ్మత్ పునర్భూ
యోవ్యధికతరైవాసీత్ అఘాత్, తదా అహ్లానశోభాః అజీణకాంతయః వపు
షి మ్లానేపీతిభావః; తాఅంగనాః వనవిహరణభద్రానమహ్లానం + మ్లయతేకర్త
రిక్తః, సంయోగాదెరాతాధానార్యగ్వితఇతినిష్ఠానత్వం, వపురంగం అథ కా
రైన్నన || ౭౫ || మంగళానంతరారమ్భస్రీక్షాకారైన్నిష్కలభోఅథత్యమ
రః || అమౌఘిభిరభిషెక్తుం ఈమః ఇద్భంతిన్, + ఇషేలిక, అత్ర పూర్వవా
క్యాథాస్య ఉత్తరవాక్యాథానమథానమేతుకత్వేనోపనిబంధనాద్వాక్యార్థ
మేతుకం కావ్యలింగమలక్ష్యం || మాలినీవృత్తమ్ || లక్షణంతూక్తమ్ || ౭౬

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణశ్రీమహాపాథ్యాదు

కోలవలమల్లినాథసూరిచిరితై మఘవాన్ఖ్యానై

సర్వంకషాఖ్యానై సప్తమస్సర్గః

మౌఘమహాకావ్య సవ్యాఖ్యానైష్టమనగఽప్రారంభ

అయాసాదలఘుతరస్తనైస్తనద్భిస్తాంతాశామవికచలౌచనారవిందైః ।
అభ్యంభాకథమసియోషితాంసమూహౌస్తేయరీనిమితచలత్పదంవృచేరే ॥
యాంతినానమమసితభ్రువానతత్వాదంసానాం మహతినితాంతమంతరే
పి । సంసక్తేర్విపులతయామిథోనితంజైస్సదాభ-బృహదవిద్యభూషనత్తా ।
నీరంభమృమశిరాః భువంవృజంతిస్సానకంమహురివకౌతుకాశ్కలైస్తాః ॥

అథవపురభిషేక్తుం తాస్తదామౌఘభిరీసురిత్సక్తైః తదేవనణయితు మార
భలే ॥ ఆయాసాదితి ॥ అలఘుతరస్తనైః పృథుతంకుచైరితి మాంద్యమేతాత్మకైః
స్తనద్భిఃపూమాభిశ్శృమనిశ్శాన్తైరప్యోద్ధాయకానైః + స్తనశబ్దంతి ధాతౌ
లఽటశ్శత్యాదేశః అవికచలౌచనారవిందైః శ్రమనిమితితాక్షిపద్యైః ఆయాసా
దన్వనవిహరభేదాల్ తాంతానాంక్లాంతానాం యోషితాం(స్త్రీ)కాంతైస్సమూ
హైః కర్తృకభిరుర్వాన్యం నిమితానిని క్షిప్తాని + దుమిశ్శవృత్తేనణతిధాతౌః
కర్తృణిక్తః తదైవ చలంతివదానియస్మిన్కర్తృణి తద్యధాతథాడుత్తేవణాశక్త్యా భు
విజలాదాకృష్టమౌచరణమిత్యథాః, అభ్యమ్భఃఅభావృతికథమపి వృచేర-చరి
తం + భావేహి; స్వభావోక్తిరలజ్కారః ॥ స్వభావోక్తిరసాయత్య యథా
వద్యస్తునణనమితిలక్షణాల్ ॥ అస్మిన్సగౌ ప్రహషిణీవృత్తమ్ ॥ మ్నా
శౌగ(స్త్రీ)దశయతిః ప్రహషణీయమితిలక్షణాల్ ॥ ౧ ॥—యాంతినామితి ॥
సమంపక్షిణియాంతినాం + ఆచ్ఛిదవ్యోద్భుమితిహైకవికోనుచాగమః, అ
సితభ్రువాం (స్త్రీ)కామంసానాం నతత్వాన్నమృత్వాద్ధేతాః నితాంతం మహత్య
స్తరే అనకాశైవత్యపి విపులతయా మేతునా మిథః సంసక్తేరవ్యాన్యశ్శిష్టేని
లఽద్వైష్టిః బృహద్యిస్తృతమపి తదన్వత్తా నమ్నాభ్యతంతి నమ్నాభం సజ్గుటం
॥ ని ॥ సజ్గుటగ్నానుసమ్నాభభవ్యమః ॥ ఘృతసాగ్నిపివిశేష్యలింగకర్తవ్యం
నమ్నాభమననకలంతి ధాన్యకారభ్రమౌగాదిష్యతే, బహువచనం సభ్యనితం
అవైపుల్యాత్మా సౌందర్యాతిశయఉక్తః అనమ్నాభేపి సమ్నాభోత్తరవిశయో
క్తిః ॥ ౨ ॥—నీరంభృతి ॥ నీరంభృ-హంద్రైః, మృద్రైః శిశిరాం భువం వృజ
నీః గచ్ఛంతిః తా(స్త్రీ)తమసీసరశ్చిరుష్టాంశుఃక్షణమనిలేనాకులీకృతానాం చలి

పన్నెక గుణములు కల కృపాకాండము కావ్యమును పాఠ్యముగా నుపయోగింపఁ దలఁపఁ జూచుటఁ ॥ ౩ ॥ ఏ
 కస్యా ప్రపంచమైతద్వారితామః విద్యుత్సంహతిః పృథ్వీశాంతిః । సేవాంత
 పవనః పరిజలః పరిశీరాత్మవిద్యుదామివ భృహస్పతాః ॥ ౪ ॥ సంపరాగా
 దుపరివిరస్వతాత్తరీయం కాంలేనగ్నివిజృంభితవారితామః । సభృత్కాదపర
 విలాసినీసమూహాద్భూయాసీదధికశరాతిభావకశ్రోత్రః ॥ ౫ ॥ సంపన్నప్రభ

కానాం శాఖానామస్తరాతైః సీర్ష్యైశ్చైవ మహానీలచాలనజనితైరవగాత్రై
ర్దుహుః కామికాదాత్సూక్ష్మవిష సాశ్చక్షుః పరిచారకాన్వత్సనయమిత్యుభయః క
రైః పస్పత్స-స్పృష్టవాః, త్రీచలచ్ఛాసానావరణమౌచికస్య తపనకరస్పర్శస్య
భేషుకస్య హేతుకతోష్ణేర్జ్వలాన్మూహాహితాన్వితాః ॥ ౩ ॥ — అథ కన్యాశ్చి
ద్యుత్తం శ్వేతాతపవర్తిం చంద్రేర్జ్వలా శ్చైవజైః ॥ ఏకస్యాశ్చితి ॥ నదనవశోతన
స్త్రీముఖవజ్జ-జేవ, నిజితశ్చిః చంద్రేహః వీరేనవదనసరోజస్య చంద్రేవిజయా
త్సరోజాన్తరచైలక్షణ్యం చంద్రస్య నిశ్చష్టత్వంచోత్తం శతపద సేవాదైతశ్చేత
నాథామగత్య తపనకరైః కరాశికాయాః వీషికాయాభిర్భుభః ॥ ౪ ॥ కరా
లోభీషణైస్యవదితిభిః ॥ వీరేన సేవావశాత్పరితః ఏకస్యాశ్చిరస్యాశ్చిరజ్ఞనా
యాః సవది ఆతపక్షణపవ సితోష్ణకారణత్వం స్వయమేవ శ్వేతాతపత్రిన్వంది
భ్యాసిన ౯ ప్రియం చకారైవేతి క్రియాస్వరూపోచ్ఛ్రియా, పరాజితః కయా
చిత్రేనయా శేతుశ్చిత్తసంతోషముపాజయతితి భావః ॥ ౪ ॥ — ॥
॥ స్వమితి ॥ రాగాల్పైర్మూతికయాధైతోజపరిప్రియాయాః మూర్ఖప్రదే
శే స్వస్వకీయం ఉత్తరీయంసంవాహనపటం నితన్వకాన్వీస్తాయతాకాంలనప్రి
యేణప్రతిపదం పదేపదేవారితః ఆతపోయస్యాస్సాతస్యాః అవగస్యాః కన్యాశ్చి
దంగనాయాశ్చ సచ్చక్రాచ్చుత్తీయక్రాల్ భృతాలిపక్రాదిభ్యుభయః- అవగస్తాలోవి
లాసినీసమూహాల్ స్త్రీపంథూత్సకాశాల్ + పంచమీవిభక్తభిః పంచమీవిభ
కతరాతత్వధికాచ్ఛాయా అనాతపః కాంతిశ్చ తచాతత్వమయే ఆసీత్ ధర్మ
చ్ఛాయాతోపి కాంతస్సహస్తభృతోత్తరీయచ్ఛాయైవానన్యసాధారణ్యోల్జ్వ
యసీముఖకాంతిరపితస్యా ఏవధూయసీతిభావః ॥ ౫ ॥ ఛాయత్వనాత
విభక్తయః- ఏతేన సచ్చక్రాదచ్చుత్తీయాశ్చికాచ్ఛాయై నిరోధోపి నిరస్తః
రోధాభాసాలజ్కారః ॥ ౫ ॥ — సంస్మశేతి ॥ కరతలేనపాణితలేన లక్ష్మ

వసుభోవచీయమానేసర్వాంగే కరతలలగ్నవల్లభాయాః । శౌశేయం వృజదపి
గాఢతామజస్రం సస్రం సేవిగళితసీనిరజాత్వాః ॥ ౬ ॥ గచ్ఛంతీరలసమవే
క్ష్యవిస్తయిష్యస్తాస్తనీర్నవిదధిరెగతానిహంస్యః । బుద్ధావవాజితమవరేణ కా
మమావిమ్మక్రీతస్వగుణమవత్రవఃకవీవ ॥ ౭ ॥ త్రిమద్భిజాతపుత్రినాని మాధ
వీనామారోహైర్నివిడబృహన్నితంబమింటైః । పాషాణస్థలనవిలోలమాశునూ
నం వైలక్ష్యాద్యయరవరోధనానిసింధోః ॥ ౮ ॥ ముక్తాభిస్సలిలరయాస్తశుక్తి
పెశిముక్తాభిఃకృతకుచిస్తేకతంపదీనామ్ । స్త్రీలోకఃపరికలయాంచకారతుల్యం

వల్లభోయస్యాస్తస్యాః స్వహస్తేన తద్ధస్తంగృహీత్వా గచ్ఛంత్యాత్మత్యథః । అ
తవ సీరజాత్వాః ఉత్పలాత్వాః సర్వాంగే సర్వావయవే సంస్పృశ్యవృభవే
న ప్రియాంగ సంగనాభవేన సుఖనోపచీయమానే బోషంగమితేనతి అతవ
గాఢతాం దృఢత్వం వృజదపి విగళితసీవిసుఖపారవశ్యాద్విస్లిష్టగ్రంథికాశేయం
కులం అజస్రంసం తతం సస్రం సేస్రస్తం ఏషాచమ్నాష్టాహృషితరోమాచ ॥

౬॥ —॥ గచ్ఛంతీరితి । హంస్యాహంసాంగనాః అలసంమందం గచ్ఛంతీః ప్ర
యాంతీస్తాస్తనీః స్త్రీరవేక్ష్యవిస్తయిష్యః గతీసోష్టవాద్విస్తయవత్స్వస్వత్యః గ
తానిన్వకీయలీలాగమనాని సవిదధిరెనచక్రః లజ్జయేతిభావః తథాహి అపరేణా
నేనదీతంస్వగుణం బుద్ధావవాజ్ఞాత్వాపీత్యథః - కవీవకోవా అవత్రవస్సర్వ
కామమత్యథః ఆవిమ్మక్రీత ప్రకాశయేత్ నకశ్చిదిత్యథః+ ఇదుదువధ
న్యచాప్రత్యయస్యేతి పిసజ సీయస్య పత్వం అత్యతిరక్తాంబికీత్వాతిశయో
క్త్యాగతికరణనిషేధః తత్సమథానార్థోయమథాంతరన్యాసః ॥ ౭॥ —॥ త్రిమ
ద్భిరితి ॥ త్రిమద్భిః శోభావద్భిః నిబిడాః బృహంతాతివిపులాశ్చ నితంబమిం
బాః కటివశ్చాద్భాగాయేషాంలైః మాధవస్యేమా మాధవస్తాసాంమాధవీనాం
హరివధూనాం ఆరుహ్యంతఇత్యారోహైః కటిపురోభాగైజాతపుత్రినానిజితస్తే
కతాని సింధోరవరోధనాని సముద్రమహియోనద్యిత్యథః వైలక్ష్యాత్పరా
జమకృతమనస్సంకాద్యేతాః పాషాణమస్థలనేనాభిఘాతేన విలోలం య
థాతథా ఆశుయయుః అగుఃనూనంపదీనాం స్వాభావిక్యాః పాషాణస్థలితాశుగ
తేః వైలక్షణ్యవేతుకల్పాత్ప్రేక్షణార్థంవేతూత్ప్రేక్షా ॥ ౮॥ —॥ ముక్తా
భిరితి ॥ స్త్రీలోకః స్త్రీజనఃకతాసలిలయేణాస్తాసుష్మాఃశుక్తయో ముక్తా

పర్యంకైర్విగళితహరచారుభిస్తేన్విక ॥ ౯ ॥ ఆఘ్రాయశ్శృజమనింద్యగంధం
 ఘం నిశ్వాసశ్వసనమసక్తమంగనానామ్ । ఆరణ్యస్సుమనసఃశిషిరసభృంగై
 రాచిత్యంగణయతికోవిశేషకామః ॥ ౧౦ ॥ ఆయాన్త్యానిజయవతో వనాత్సశ
 జ్జం బహ్లాణామపరశిఖండినీంభరణ । ఆలోక్యవ్యవదధతంపురోషయూరం

స్థిత్యాతాపివపెశ్యః కోశాఃపుటాఇతియానత్ ॥ ౧౧ ॥ ముక్తాసౌటస్త్రియాం శు
 క్తిః, పెళికోహద్విహినంషమితిచామరః తాభిర్ముక్తాభిరుత్సృష్టాభిః ముక్తా
 భిర్మాక్తికైః ॥ ౧౨ ॥ అథమాక్తికంముక్తైత్యమరః- కృతరుచికృతశోభంనదీనాం
 సైకతంపులినం ॥ ౧౩ ॥ అయోత్థితంతత్పులినంసైకతంసికతామయమిత్యమరః + సి
 కతాశర్కరాభ్యాంచేత్యేవప్రత్యయః - విగళితైర్విశిష్టైః హరైః చారుభిర్
 నోజ్జీః స్తేవిః స్వకీయైః పర్యంకై శ్శయినైః ॥ ౧౪ ॥ శయనంపంచపర్యంక ప
 ల్యంకాః ఖట్యయానమాఇత్యమరః- తుల్యంసదృశం పరికలయాంచకారమేనే
 ఉపమేయమార్థిపూర్ణాణాం ॥ ౧౫ ॥ — ॥ ఆఘ్రాయేతి ॥ భృంగైర్భజమరైఃకత్వ
 భిః శ్శృజమధ్వశ్శ్రమోత్థంఅనింద్యగంధస్య శ్లాఘ్యగంధస్యబంధుంసహచరంత
 ద్వంతమిత్యథః- అంగనానాంస్త్రిణాం నిశ్వాసశ్వసనం నిశ్వాసమారుతం అ
 సక్తమప్రతిబంధం ఆఘ్రాయ అరణ్యభవాః ఆరణ్యాః + అరణ్యాణ్ణౌపక్తవ్యఇతి
 ణప్రత్యయః తతప్తాప్ సుమనసః పుష్పాణినేషిరే నేష్టాః + ఇమృచ్చాయాం
 కమణిబిత్ అనుచితాయమకాండే పరిచిత పరిత్యాగఇత్యత్యాహ - విశేషం
 కామయతఇతి విశేషకామః + శిలికామిభిర్యోచరిభ్యోణఇతి ణప్రత్యయః + కః
 ప్రాణీషీచితస్సభావః ఔచిత్యం చిరపరిచితాద్యుచితత్వం గణయతివిచారయతి-
 సకాపీత్యథః; అథా స్తరన్యాసాలజ్జారః ॥ ౧౬ ॥ — ॥ ఆయాన్త్యామితి ॥
 నిజయవతో న్వకాన్తాయాం వనాదాయాన్త్యామాగచ్ఛన్త్యాంసత్యాంసశంకం
 సభయం అపరశిఖండినీం జారిణీం మయూరీం బహ్లాణాం పించ్చానాం భరణ
 భారణ, వ్యవదధతం-చాదయంత, మయూరం పురలలోక్య-దృష్ట్యా, కామి
 న్యోరమణ్యం, ప్రియేషు-రమణ్యము, అనాజవం-కౌటిల్యం, శ్రీదధుః-విశ్వస్త
 వత్సః, కుటిలాః పురుషాఇతి నిశ్చిక్వరిత్యథః + దధాతేలుఁడ, గాతీష్ఠేత్యా
 దినా సిచౌలుక్, ఆత్రఇతియైజనాదేశః, శృదంతరోరుషసగవద్యృత్తిర్వక్త

కామ్యైశ్యేషధురనాజః సంక్రియేషు ॥ ౧౦ ॥ అలాపైస్తులితరవాణిమాధవీనాం
 మాధుర్యాదమలపతతిఃకాంకులాని । అంతేభావమునయ్యుచున్నలావళీమలప్రా
 దుష్కారత్యజవజ్జిహ్వఃపరేణ ॥ ౧౧ ॥ ముగ్ధాయాన్మరలితేషు చక్రవాక్యా
 నిశ్శబ్దం దయుతతమేనచుమ్పితాయాః । ప్రాణేశానభినిదధుర్విభూతహస్తాస్సీ
 త్కారంసముదితము త్రరంతరుణ్యః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్తివస్సుటితసరోదహాఘ్నము
 వైపుస్సన్నేహం విహగరుతైరివాలపః ॥ నారీణామధనసీసఘనహసాప్రీత్యో
 వ్యేతి శృచ్ఛబ్రన్య ధాతాఃప్రాకృప్యోయోగః ॥ ౧౩ ॥ — అలాపైరితి ॥ మాధవీ
 నాం-హరివధూనాం, అలాపేః కిత్వభిః మాధుర్యాత్ శృవణానందకరత్వా
 ద్దేహిః తులితరవాణి-తిరస్కృతరుతాని, అమలవతీకేశాం-హంసానాం, కులాని
 సమూహాః ఉత్పలావళీమలనీలోత్పలసత్త్వేషు, అంతేభావంతేభావనం + అ
 న్నశ్చబ్రన్యజ్జిహ్వవిధానైవమావసగఃసంజ్ఞానక్రవ్యేతి అంతశ్చబ్రన్యవివసగఃత్వా
 త్, ఆతశ్చైవసగఃకృతిఅజ్ఞాత్యయః, ఉపయయః-య క్తచైతదిత్యాహ- త
 ధాహి పరేణ జితకేశనకావాఞ్చనరద్భౌవాకాళిలంకారైపురౌజెతురగ్రేప్యా
 దుష్కారే ప్రాదుర్భవేత్ + ఉపసగఃప్రాదుర్భాగిమ సిద్ధిచక్షుఃకృతవర్జిం అ
 భావంతరన్యగౌలహారః ॥ ౧౪ ॥ — ముగ్ధాయాఞ్చతి ॥ దయుతతమేన-ప్రియ
 తమేన, నిశ్శబ్దం-శబ్దార్హితంయథాతథా చుమ్పితాయాః దహాయాః త
 ధాహి స్మరలితేషు చుంబనాద్యనంతరకృత్యహ, సీత్కారాదిమహామచేష్టికేషు
 ముగ్ధాయాః-మూఢాయాశ్చక్రవాక్యాః సముదితయోగ్యం సీత్కారం సీత్కా
 రరూపం ఉత్తరముత్తరకృత్యం తరుణ్యః అలాః న్యయః వ్యాణేశాకాక్రియిత
 మాధభి ఆభిమత్యైన విభూతహస్తాః సత్కారకరాన్మితౌన్వీదధుః, తాదాత్మ్య
 ధావనయా న్యయం దహాఞ్చన సీత్కారంచర్యుతితావనః, సీత్కారానంబంధేన
 మ్పంభౌక్త్యా తత్రాసాముద్ధిసమాసిద్ధిన్మృగం ॥ ౧౫ ॥ — ఉత్తివస్తితిఅథాననరం ఉ
 త్తివం స్ఫుటితసరోదహం వికచారవించమేవాఘ్నకం అఘ్నకదగ్ధ్యంయస్త్రిక
 తత్రధానన్నేహం స్నేహేనసహితముచ్చేః విహగరుతైః ఖగవిరావైరాలపం
 తి సావగతాదివచనం వ్యాహరంతివస్థితేత్య క్షేప్రితా, ఘనవీవ హసస్తేన సహ
 తా సఫేనహసాస్తితపూర్వాభిభాషిణీజ్యర్థః సరసీ పుష్కరిణీప్రీత్యా నారీణాం
 కాస్తానామూర్తిభిరేవ హస్తేః పాద్యంపాదోదకం ॥ ౧౬ ॥ షట్పుత్రిష్యర్థ్యమర్థా

కామినస్సరాగ్నేరంగైస్తజ్జలమనురంజయాంబధూవుః || ౧౭ || సంక్షోభం పయ
సిముహూర్తపాభకుంభశ్రుంభాజాకుయుగళెననీయమానే | విశ్లేషంయుగమగమ
దగ్ధాగనాహుద్వృత్తికళపసుఖావహాఃపరేమామ్ || ౧౮ || ఆసీనాతట
కువిసశిశుల్రాజాంబుధూరవతరితుంసరస్యనిచ్చుః | ధూన్వానాకరయుగ
మిష్టిమహానాథ శీతాభస్సలిలగళెనసిచ్చితైస్త || ౧౯ || నెచ్చంతీసమమము

త్యేత్యథః, అథో అనంతరం మృదు మందంబుధాతథా పదం పాదన్యాసంకృ
త్వా అన్యత్ర శనేర్భాషణాదికం కృత్యేత్యథః అంతః అభ్యంతరమావేశంత్యః
ప్రవిష్టాస్సత్యః అన్యత్ర రహస్యకర్తృణిప్రవృత్తా ఇత్యథః సరాగైః సాగరా
గైః సామరాగైశ్చ అంగైర్గాత్రైరనురంజయాంబధూవుః తదన్వితాక్రాంతం
చక్రః అన్యత్రత్యవసర క్తంచక్రరిత్యథః శ్లేషసంకీర్ణేయముపమా || ౧౭ ||—
సంక్షోభమితి || మహాభకుంభశ్రీభాజామహాగజకుంభశ్రీభాజాపీఠరక్షేత్యథః
అతఏవ సంభవద్వస్తుసంబంధోనిదర్శనాలంకారః కుచయుగళెన-స్తనయుగ్గేన,
ఉల్లలితేనెతిభావః, పయసి సరోజలే ముహూః సంక్షోభం ఆవిలత్వం నీయమా
నె ప్రాప్యమాణానతి రథాంగనామ్నోద్యుగం చక్రీవాకయుగళం విశ్లేషం వి
యోగం అగమత్ప్రప్ర, వియోగానహమపీతిభావః, తిథాహి ఉన్నతౌ వృత్త
శ్చైతిఉత్ ఉన్నతౌ వృత్తం వతనంయస్యేతివా ఉద్వృత్తిః ఉద్ధృతం వృత్తం
వల్లనంయస్యేతివా ఉద్వృత్తిః, అన్యత్ర ఉద్ధృతవృత్తిః దుర్మాగవతీతి యా
వతో కళప కోవాపరేమాం ఇతరేమాం సుఖావహాః సుఖకరః నకోపీత్యథఃచ
చాద్యచ్ అయంచ శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యవశీతిథాంతరన్యాసః || ౧౮ ||—
ఆసీనేతి || శీతంపనహతఇతిశీతాభః శీతభీదుః + శీతోష్ణతృప్తిభ్యస్తదనహనే
ఇత్తాభిశుచ్చిత్వయః, అతఏవ సరసి సరోజలే అవతరితుం ప్రవెష్టుమనిచ్చుఃఅ
నభిలాషుకా అతఏవ తటభువి నరః కూలే ఆసీనా ఉపవిష్టా + ఆసేకతరే
శాసచ్, ఈదాసఇతీకారః రమ్మే కదళీస్తమ్భాదివ డోరాయస్యాస్సారమ్భా
రూః స్త్రీ + డోరూత్తరపదాదాపమ్యిఇత్యుక్తేఃప్రత్యయః, సలిలగళేన స్వ
యమంభః ప్రవిశ్య సలిలమధ్యస్థితైన సస్తి తైన భక్త్యా విలాసానీక్షితం కర
యుగం ధూన్వానా కమ్పయంతీ + ధునోతేకతరేశాసచ్, సిచ్చితేస్త సిక్తా-
౧౯ ||—నెతి || అమునాసమమనేనభక్త్యాసహసరో జలాశయోఅవగాఢంఅ

నాసరోవగాఢం రోధస్తః ప్రతిజలమీరితానభిః । ఆశ్లిక్షద్భయచకితేక్షణం
వోధా వోధారం వివదినమాషితాతిభూమిః ॥ ౨౦ ॥ తిష్ఠంతంపయసపుమాంస
మంసమాత్రే తద్దస్తుంతదవయతీలాత్తనోపి । ఆభ్యేతుంసుతసుభీరియేషమా
ద్ధృదాక్షేషీదురతమమునానిమజ్జతీతి ॥ ౨౧ ॥ ఆనాభేస్సరినతభువావగాఢే
చావల్యాదధవయసప్రంగహస్తేః ఉచ్చాయీస్తనయగమభ్యరోహిలబ్ధస్పర్శా

వగాహితుం + స్వరతినూతినూయతిభూజూదితోవేషికల్పాన్నైదాగమః నె
చ్చంతీలజ్జయా హియా అనిచ్చంతీ నభిభవ్య నశబ్దస్య. సుభస్వేతిసమా
సః అనమాసావా అథ సఖిభిః ప్రతిజలం జలంప్రతిరోధస్తటాల్ + పశ్చ
మ్యస్తసిల్ ఈరితానున్నా నవోధా ముద్ధవధూః అతవీవ భయేన చకితేక్షణం
పరిభ్రాంతదృష్టియథాతథా వోధారం భర్తారం ఆశ్లిక్షదాలింగితవతి + శ్లిషఆ
లింగసభిధాతోలుజి క్షైక్వవ్యత్యయః నచధాప్యవహిషాపత్తిరిత్యాహ॥ వి
వది-ఆవత్కా లె అతిక్రాంతాభూమిరతిభూమిః అమర్యాదానమాషితా । ఆవ
త్కాలెనాస్తిమర్యాదేతిన్యాయాదితిభావః ॥ అథాన్తరన్యాసాలజ్కారః ॥
౨౦॥—తిష్ఠంతమిలి ॥ స్థితుతమః-శుభాంగీ, అంసౌ ప్రమాణమస్యేత్యంసమాత్రే
అంసప్రమాణే + ప్రమాణేద్యయసన్ దస్తుజ్ఞమాత్రచఇతిష్ఠమాత్రచప్రత్య
యః పయస్యమ్భసి తిష్ఠంతం స్థితం పుమాంసం వల్లభం వీక్ష్యేతిశేషః తత్ప్రయః
ఆత్తనోపి న్యస్యాపి సౌంసః ప్రమాణమస్య తద్దస్తుం తత్ప్రమాణం ప్రమా
ణార్థే దస్తుచప్రత్యయః అవయతి జానతీకిల తథా సమ్భవయంతీత్యథః॥ ౨౧॥
వాతాసమ్భవ్యయోఃకిలేత్యమరః + అవపూర్వాదీణశ్శతరి, ఇహాయణితియ
ణాదేశః, ఉగితస్పేతిజీవ, కిలశబ్దస్యాలీకార్థలెష్వమాగ్ధ్యవిరోధః అతవీవమా
ద్ధృదవివేకాల్ అభీర్నిర్భికాసతి అభ్యేతుం వల్లభమభిగస్తమియేషచచృతిస్త,
అమునా నాయకేన ఇయం నిమజ్జతిత్వక్వా దురతం సత్వరం ఆశ్లేషి-ఆశ్లిష్టా ॥
౨౧ ॥—ఆనాభేరితి ॥ సతభువా-స్త్రీయా, సరసి ఆనాభేర్నాభీవర్యంతం +
ఆజ్ఞర్యాదాభివిధ్యోరివికల్పదనమాసః, అవగాఢే - ప్రవిష్టేసతి + గా
హాకర్తృణిక్ర, అథ వయసశ్చాపల్యలౌల్యత్ + బ్యాహ్మణాదిమ పారాత్,
వ్యజ్ఞప్రత్యయః, తరంగైరెవ హస్తేః కరైః ఉచ్చాయోస్యాస్తీతుచ్చాయీ
యి ఉన్నతిమల్ స్తనయగం-కుచద్వయం, అభ్యరోహి-అధిరూఢం, భిక్షుస్వా

సాంభవతికుతోభవావ్యవస్థా ॥ ౨౨ ॥ కాంతానాంకువలయమవ్యపాస్తమత్త్వో
శ్చోభాభిర్నముఖరుచాహమేకమేవ । సంహారాదభివిరుతైరితీవగాయల్లాలా
మూపయసిమహోత్పలంసనతః ॥ ౨౩ ॥ త్రస్యంతీచలశఫరివిఘట్టతారుర్వా
మోరూరితిశయమాపవిభ్రమస్య । క్షుభ్యంతీప్రసభమహోవిసాపిపౌతొల్లాలా

దప్రసరణన్యాయేనేతిభావః + రోహతఃకర్తృణిలుక్, అథవా తథాహీత్యర్థః
లబ్ధన్నర్హానాం అన్తలబ్ధిప్రవేశానామిత్యర్థః, కుతః కుత్రివా సార్యవిభక్తే
కస్తసిః వ్యవస్థామర్యాదాభవతి సకుత్యాపీత్యర్థః, పోయేణ సర్వేష్యసమ్భవ
బ్రహ్మచారిణిపవెతిభావః అత్ర చావల్యాదితిద్వయోఽపి లోభ్యయోరభేద్యాధ్యన
సాయములాతిశయోక్త్యా తరంగహస్తేరికిరూపకేణచ వయసి కామిత్యవ్యతీతే
స్సమాసాః కిః తదుపజీవీచాయమథాంతరన్యాస ఇతిసజ్కరః ॥ ౨౨ ॥ — కా
వ్తానామితి ॥ లోలామూః-చలమూర్తిః + తృతీయాదిమ భాషితప్రంస్కం
పుంవధూలనస్త్యేతి వికల్పాత్పుంవధాభివః వయస్యమ్భసి మహోత్పలం ఆరవిం
దం కత్పః ॥ ౨౩ ॥ అరవిద్దం-మహోత్పలమిత్యమః ॥ కాంతానాం-లలనానాం,
ముఖరుచా-వదనకాన్త్యాఅహమేకమేవనాసాస్తం-నతిరస్కృతిం, కింతుఃకాసా
మత్త్వోర్మైత్రయోశ్చోభాభిః కువలయమవ్యపాస్తమితి సంహారాత్సంతోషా
ద్దేతాః అభివిరుతైః-భిమరఝజ్వాలైః, గాయల్ అభివిరుతరూపం గానంకు
ర్వదితిరూపకం + ఇత్థంధూతలక్షణైశ్చితి తృతీయా, సనతః * నమఃఖం వచ
భిన్నపేతిన్యాయాత్ నృత్యతిస్తేవ అహోమిచలనపౌతుకేమహోత్పలవలనె
సాలినాదేహాషః పౌతుకసగాననృత్యతోవ్యప్రేక్షణాత్క్రియానిమిత్తా క్రియా
స్వరూపోఽప్రేక్షావాచ్యా ॥ ౨౩ ॥ — త్రస్యంతీతిచలాః శఫర్యః యాతుకామా
మత్స్యః ॥ ౨౪ ॥ పోయేతిశఫరిద్వయోరిత్యమః ॥ తాభిర్విఘట్టితా విద్ధా ఊ
రూయస్యాస్సా, అతీవ త్రస్యంతీ విభ్యతీ + వాధ్రాశ్చేద్యదిసావికల్పనశ్యని
శతరిణీవ, వామాసుందరౌ ఊరూయస్యాస్సావామోరూః-(స్త్రీ) + స. హిత
శఫలక్షణవామౌదేశ్యేత్యాజ్ ప్రత్యయః ॥ ౨౫ ॥ వామస్యవ్యేప్రతిపేచద్రవి
జ్ఞేవాపిసుందరిఇతివిశ్వః ॥ విభ్రమస్య-విలాసస్య, అతిశయం అధిక్యమావ-స్రా
ప, తథాహ తయోన్మయిలః పౌతొల్లాలా-కారణంవినాపి + క్షుభ్యంతీనైశ్చేది
సా వికల్పాత్పుష్పమిలీలాభిర్విలాసేః ప్రసభం ప్రకామం, క్షుభ్యంతీ-వి

భికిముసతికారణైరదున్యః || ౨౪ || అశ్వష్ట ప్రతసునపులై ప్రతస్థితసాన్తిం
భస్తదభసరోమహాణవస్య | అక్షోభిప్రస్మతవిలోలదాహుపత్తైర్వ్యాపాణా
మురుభిరురోజగండశైత్రైః || ౨౫ || గామ్భీర్వందభదపిరతుమంగవానాం సు
క్షోభంజమనవిఘట్టనెనీతిః | అమౌఘధిరిన్వీకతవారిహాసనోపామర్యాదాంనవ
దివిలంఘయాంబధూవ || ౨౬ || అదాతుందయితమివావగాధమారామామీ
ణాంతకిభిరభిప్రసాద్యమాణః | కస్యాశ్చిద్వితతవలద్భిఖాంగుళీకోలక్షీవాణాన

జృమ్భన్తే, అహో నిషోరణవిక్షోభాదాశ్చర్యమిత్యథః | కారణసతి కిమువక్త
వ్యమిత్యథః, అత్యాప్రకృతసిష్కారణక్షోభకథనాన్వీకారణక్షోభస్య త్రైముత్య
స్యాయిలబ్ధత్వవణానాదథావత్తిలజ్కారః | చి దందాస్తూపికయాథాంత
రాపశనమథావత్తితిసూత్రమ్ || ౨౪ || — అశ్వష్టతి || అథానంతరం అశ్వష్టాః
ప్రతనవోవప్రాంపెన్యవఃతామైస్తేః తరస్థాః ప్లవహాన్తేః ప్రస్థతాః అయతాః
విలోలాశ్చలాః దాహపవవపత్తాః గరుతోయేషాంత్రితి నిర్ధర్తస్య పక్షవత్స్య
స్య తదవయవేమానచారః ఉరుభిర్మహద్భిర్వ్యాపాణం శ్రీణామరొజాస్తనా
వీవ గండశైలాః త్రైకారిచ్యుతైః స్థూలావతైః తన్యసరవీవ మహాణవస్తస్య
తదమ్భః అక్షోభిక్షుభితం + క్షుభ్యైర్జ్యోత్సాహా త్సుభాన్తైఃకర్తణిలుక్,
నమస్తవస్తువిషయం సావహవరూపకమ్ || ౨౫ || — గామ్భీర్వమితి || గామ్భీ
ర్వమగాధత్వం అవికారదిత్తత్వంచ దధదపి దధానోపి గామ్భీరస్సన్నపి రస్తుం
విహతుణం సుగస్తుంచతంగనానాం జమనవిఘట్టనేన జమనసంఘపేణసంక్షో
భం చలనందిత్తవికారంచనీతిః పోషితః ఆచువవికసితం వారిజమాననమివవారి
జమినచాననం యస్యనః | అసౌ అమ్భంసిద్ధీయస్తేస్తిన్నిత్యమౌఘాని జలాశయక
శ్చిత్పుఘాశ్చ తర్జుల్యాగవ్యలై + కర్తణ్యకరణచేతికప్రత్యయః సవది మ
ర్యాదాం సీమానం ఔదీతించ విలంఘయామ్భధూవ-లంఘితవాణ, ధీరోపి
శ్రీసన్నికర్షాద్విక్రియత ఇతిభావః, అత్ర గామ్భీర్యాదిప్రకృతామౌఘానిశే
షణమాత్రోసామ్యాదప్రకృతవిశేష్యపురుషప్రతితస్సమాసోక్తిరలజ్కారః, సా
చ ప్రత్యయమానాభేదాధ్వనసాయమూలాతికయోక్త్యనుపాగితేతిసజ్కరః ||
౨౬ || — అదాతుమితి || నిరసివితతాః ప్రస్థతాశ్చలంత్వచ్ఛిఖాః అగ్రాణ్యవ
తంగుళ్యోయస్యనః + సద్యతశ్చైతికప్, లక్షీవాణ-శోభావాణ + మూదువ

రసిరరాజకేశహస్తః ॥ ౨౭ ॥ ఉన్నిద్రపిరియకమనారమంరమణ్యాన్సంరజేన
రసివపుః ప్రకాశమేవ । యక్తానాంవిమలతయాతిరస్క్రియాయైనాకామన్న
పిహిభవత్యలంజరౌఘః ॥ ౨౮ ॥ కింతానత్సరసిసరోజమేతదారాదాహోస్వి
స్సుఖమవభాసతేయవత్సాః । సంశయ్యక్షణమితినిశ్చికాయకశ్చిద్బిబౌభకైర్భుక

ధాయాశ్చమతారోష్వైయవాదిభ్యఇతిమతుపోమకారస్యవత్సంకస్యాశ్చిదంగ
నాయాః కేశహస్తః కేశకలాపః ॥ ౨౯ ॥ పాశఃపక్షశ్చహస్తశ్చ కలాపాథాః
కచాత్పరే ఇత్యమరః ॥ హస్తఇతికరశ్చనన్యతే, అరాత్సమీపే ॥ ౩౦ ॥ ఆరా
ద్దూరసమీపయోరిత్యమరః ॥ అవగాఢమంతర్గమం దయితమాదాతుం గ్రహీ
తుమివ ఊర్మణాం తరంగాణాం తతిభిస్సమూహైః అభిప్రసాద్యమాణః అ
భితోవ్యాపార్యమాణస్య రరాజ అత్య ఆదాతుమివ ప్రసార్యమాణఇతి ప్ర
సారణస్య ఆదానాథాత్వాత్ప్రేక్షణాదియః క్రియానిమిత్తాక్రియాఫలాత్ప్రేక్షా
సాచ చలద్భిఖాంగుళీకఇతి రూపకానుప్రాణితయా హస్తఇతిక్లేషమూలయా
వాచ్యస్య కేశకలాపస్య ప్రతీయమానాత్కరాద్భేదే అభేదరూపాతిశయో
క్త్యా నిరూప్యధేతిసజ్జరః ॥ ౩౧ ॥ ఉన్నిద్రేతి ॥ ఉన్నిద్రం వికసితం యత్ప్రి
యకమసనకుసుమం ॥ ౩౨ ॥ సజకాసనబంధుకపుష్పప్రియకజీవకాఇత్యమ
రః ॥ తదివమనారమం కనకగౌరమిత్యథః, రమణ్యాః స్త్రీయావపుః శరీరం
సరసి తటాకే ప్రకాశమేవ జలమగ్నమపి వైమల్యాల్లక్ష్యమేవ సంరేజే-ర
రాజ, తథాహి జలౌఘా-జలపూరిః జడనంఘ్రా మూఖజనౌఘశ్చ లడయోర
భేత్ ఆకామన్నావృణ్వన్నపి అన్యత్ర అధిక్షిపన్నపి విమలతయా వైమల్యేన
యక్తానాం శుద్ధానాం నిశ్చలచిత్రానాంచ తిరస్క్రియాయై తిరోధానాయ ప
రిభవాయచ అలంకరణభోజనభవతిహి క్లేషమూలయా భేదే అభేదరూపాతిశ
యోక్త్యా అనుప్రాణితోధాంతరన్యాసః ॥ ౩౩ ॥ — కిమితి ॥ సరసి ఆరా
ద్దూరాత్ పతత్పురోవర్తి, తావదిత్యవధారణై సరోజం కమలంకః? అహోస్వి
త్ ఉత, యవత్సాః-తరుణ్యాః, ముఖమవభాసతేకిం? ఇతి క్షణం సంశయ్య స
ద్విహ్య + శీఘ్రోష్వల్యవ్, అయజ్యేకిజీత్రియజాదేశః, కశ్చిద్విలాసీ భకనహ
వాసినాం-భకనహచరాణాం, పదానామిత్యథః, విలాసశూన్యతా ద్యోతనా
ర్థమిత్థంనిదేశశఃపరోక్షైరప్రత్యక్షైరసనుభూతచరైరివిద్యమానైరితియావత్

సహవాసినాంపర్యాయైః || ౨౯ || శృంగాణీమృతకనకాజ్జ్వలనిగద్ధాకౌసుమ్యం
వృథుకుచకుమ్భసద్భివాసః | హృద్యకంఠ్యమరమనన్నిభానమాసన్నారిశామి
తిజలకలిసాధనాని || ౩౦ || ఉత్తుక్తాదనిలదలాంకుకాస్తటాస్తాచ్యేతోభిస్సహాభ
యదర్శనాం ప్రియాణామ్ | శృంగీభిగురుభిరతరాణామృత్పతన్తస్యస్తాయేషు

విబోవైకైర్విలాసేరిత్యధః | యవ్యపి విబోవశోనాచ్యుతేమేత్యక్తం తథాపివిశే
షవాదినాం సామాన్యే లక్షణాత్సదోషా నిశ్చికాయ నిశేషదర్శనాన్తఃకమెవతి
నిశ్చితవానిత్యధః సంహేహలక్ష్మారోయమ వివదోవివదయాయో సాదృ
శ్యాత్కైవిసమ్మలాత్ | కందేహగోచరాస్మాకాం సంహేహలక్ష్మతిశ్చ సేతి ల
క్షణాత్ || సోమ్యనై నిశ్చయోక్తేర్నిత్యయాంః || ౨౯ || — అథ జలక్రీడాన
మ్భూరానాహ || శృంగాణీ || ద్విశేష రవనిమీకైవ కనకై ఉజ్జ్వలని విప్రా
సీత్యధః | శృంగాణీ క్రిడామ్బుయన్త్రాణి || ౩౦ || శృంగం ప్రభుత్వేభిరేదిహ్నా
క్రిడామ్బుయంత్రక ఇతివిశ్యః || గంధాశ్చందనకుసుమాదిగంధద్రవ్యాణి అతపి
వ పుంసి బహుత్వంచ || ౩౧ || గంధస్తుసారభేమ్మల్యాగంధకేగర్భలేకయాః | స
మివగ్రవ్యవచనాబహుత్వేపుంసిచస్త్రైశ్చత్వభిధానాత్, వృథు-విశాలం కుచకు
మ్భసంగి-కుచకలశాపరణం, కుసుమ్యేవరక్తం కౌసుమ్యం + లైసరక్తం రాగా
దిత్యే, వాసా వస్త్రం మృద్యికాయాఃవికారోమృద్యికం ద్యాతామద్యమ్,
+ తస్యవికారఇత్యే || ౩౨ || మృద్యికాగోస్తసిద్రావ్యేత్యమః || కించ ప్రియ
తమనన్నిభానం వల్లభసామీప్యం సర్వసాఫల్యకారణమితిభావః, ఇత్యేతాని నా
రిణాం-స్త్రీణాం, జలకలిసాధనాని-జలక్రిడోపాయాః, ఆనక-అభవక, ఏతేన
ఉద్దీపకసమ్మతిరుక్తాతత్రస్యేగాదీనాం జలకలిసాధనత్వహావతల్యధర్మయోగా
త్ప్రకృతత్వాచ్చ కేవలప్రకృతగోచరాశుభ్యయోగితా || ౩౩ || — ఉత్తుంగాది
తి || అనితన-వేగానిలేన, చలాంకుకాశ్చలజ్వలనాః అంగనాః ఉత్తుంగాస్తటా
స్తాత్ భయదర్శనాం - భయోత్పేక్షితౌమనభావశంకినామిత్యధః, ప్రియా
ణాం చేతోభిస్సహ కేషాం తత్రైవానానభానాదితిభావః గురుభిగురుత్విభిః +
వౌతాగురువదనాదినికల్పదనీకాః శృంగీభిన్నితంప్రేరేటనాటకార్థం మ
న్దోఉత్పతంత్యఃఉత్పతితాస్తత్యే తాదోమ సరోజతలం ద్వితరం-శిఖరతలం, ని
పేతుః గురుత్వస్య పతనశాతుత్వాదుత్పతనవిరోధిత్వాచ్చ శిఖుపాతౌ మం

దురితతరమజ్ఞానానిపెతుః || ౩౧ || ముగ్ధశ్చాద్విదితైః తవప్రయోగా గచ్ఛన్త్యే
స్సపది పరాజయం తరుణ్యః | తాఃకాన్తైస్సహకరభుష్కరైతాంబువ్యాతుక్షీ
మభిసరణగ్లహామదీప్యః || ౩౨ || యోగ్యస్యత్త్రినయనలోచనానలార్చిర్నిదా
గ్నస్థరపుతనాధిరాజ్యలత్త్యైః | కాంతాయాఃకరకలకొద్యతైఃపయోభిర్వక్త్రైః

దొత్తుతనంచేతిభావః, అత్యప్రియచేతిఃపాతాంగసాపాతయోఃకార్యకారణయో
రసహధావిసాస్సహాక్షైఃకార్యకారణపౌర్వావ్యవహింసనరూపాతిశయోక్త్య
వజీవికానహాక్షిరలజ్జారః * సహాధానాస్వయోయత్రభవేదతిశయోక్తిః |
కల్పితోపమ్యవర్తనాసాసహాక్షిరిహేష్యతఇతిలక్షణాత్ | చేతోవశ్చేతురత్యే
పమ్యకల్పనయా కార్యగతాశుభావప్రతీతేష్వమత్కారణి రహస్యం, తాతా
లికాంశుకచలనాదిమాత్మన్యభావవిశేషప్రకాశనాత్సర్వభావాక్షిరత్యైః సంస్క
ప్తిః || ౩౧ ||—ముగ్ధశ్చాద్విదితైః ముగ్ధశ్చాద్విద్యాధికృత్వైః అవిదితాః అవిజ్ఞాతాః, కై
తవప్రయోగాః ముఖసేచనాదికపటాచరణానియాభిస్తాః అతవ సపది పరాజ
యమవజయంగచ్ఛంత్యస్తాస్తరుణ్యః అంగనాః కాన్తైస్సహ-నాయకైస్సహ,
అభిసరణం స్వయమభిగమనం, గ్లహామూతపణాయస్యాంతా || ౩౨ || పహా
క్షేషుగ్లహాశ్చమరః || + అక్షేషుగ్లహాశ్చిగ్రహారవాక్షపశేలత్వనిపాతః, అ
ప్రత్యయస్తుగ్రహవృద్ధునిశ్చిగమశ్చేత్యేవసిద్ధఇతికేచిత్ అపేక్షుగ్లహాంవగృ
త్యంతరమూరికృత్యావగృత్యయస్త్యేవనిపాతోభుజపవాదస్యేత్యావహుః-కరభుష్క
రైతాంబుభిః హస్తకమలపెరికజరైః బ్యాత్యక్షీం న్యతిహరేణోక్షణం పర
న్నరాభ్యుక్షణమిత్యతః + కమవ్యతీహారెచ్ (ప్రియామితి) చ్చిత్త్యయః
ణదప్రియావజ్ఞితిఅభావః, టిథాణశ్చిత్త్యాదినాజేష్, తాంవ్యాతుక్షీం అదీ
ప్యః తయా అక్షేషుత్వేభ్యః + దిదాకమచేదివికల్పాత్కమత్వం అత్యా
నిదితతైతవప్రయోగస్య విశేషణగత్యా పరాజయమేతుత్వాత్పదార్థాపేతు
కం కావ్యలింగమ్ || ౪౨ ||—యోగ్యస్యేతి || త్రిశినయనానియస్యసః త్రినయ
నః, త్రియంబకః + త్సుభాద్విమచేతినిషేధాత్పుర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగతిణ
త్యాభావః తస్య లోచనానలార్చిషా-నెత్కాగ్నిబావలయా, నిదాగ్నస్య-భస్మీకృ
తస్య, స్థరస్య యాః పుతనాః సేనాః తాసామాధిరాజ్యమాధిపత్యం తదెవ
క్షీస్తస్యాః యోగ్యస్యాహస్య త్రైలోక్యవిజయసంస్థానే తాదృశస్థేయస్థావ్య

దోరకృతమహాభిషేకమేకః || ౩౩ || సింహంత్యాః కథమపి చాహాన్ ద్యమ్య
 పెయ్యాంసంమనసిజమఃభూర్బలావహః : శావణం వ యవపాగలతూరా
 గ్రాల్లావణ్యశ్రియశేషమంగళాయాః || ౩౪ || స్నిహ్యంతివృతమవరానిభా
 యపూణం మూతేన ప్రణయగ్నేః శానికేన దర్శననణమనాన్మఘసి
 తాలక్ష్యేణప్రతియవమంజలిచకాః || ౩౫ || చధతిముఖేరోద కేనశ్యా

తావదితిభావః శాంతాయాః సత్తేహాః స్తరసఖ్యానవస్యేతిభావః, కరావంజ
 లిరేవకలశః తేనాద్యతైరుత్తిష్టైః పయోభిః మహాభిషేకం ఏకః కశ్చిత్కామీతి
 శృత-కృతవాక్ + కరోత్యుజతచ్ఛ్, తేనాదిభ్యస్తభాసోరితిసిచోలుక్, అత్య
 క్రిడాసేకే మహాభిషేకత్వాత్ప్రేక్షా, ప్రతియమానమాపకానుప్రాణితిసంకరః
 || ౩౩ ||—సింహంత్యావతి || మనసిజమఃభవ-స్తరపీడయా, దుర్బలాయాః స్త
 రాతురత్వాదవశక్తాః అతపివకథమపి అతిప్రయాసేన చాహుమంస్తమయ్యో
 ద్యమ్య పెయ్యాంసం ప్రియతమం+ప్రియస్థిరత్వాదిచాప్రాదేశః సింహంత్యాః
 స్నసయంత్యాః, అంగనాయాః కరాగాశ్చేననణం హేణ్ణయంవలయం || ౩౪ ||
 కటకంవలయోక్త్రీయామిత్థేమరః || లవణైవలావణ్య-కాంతివిశేషః + చాతు
 ర్వణ్యాదిత్వాత్స్వభేష్యశ్చాత్యయః || ౩౫ || లవణోరనంత్రాభిధేయేమ లవ
 ణాత్పిషీతివిశ్వః || యద్వా || ముక్తాఫలేషుచ్చాయాయాస్తరభిత్పమివాంతరా
 ప్రతిభాతియదంగమ తల్లావణ్యమిహోచ్యతే || తస్యశీః సమ్మత్ తస్యాః శే
 షం అతిరిక్తం శరీరసమ్మిళితావశిష్టమితియావత్ || ౩౬ || శేషస్సంకషణానంతే
 ఉయ్యుక్తైతరస్యనదితివిశ్వః || తదివాపాగలత్-అవతత్, శేషమివేతి గుణని
 మిత్తజాతిస్వరూపాప్రేక్షా || ౩౭ ||—స్నిహ్యంతి || కందర్పవనణమనాః-
 స్తరవనవళిత్రా, అతపివ దృశం ఈక్షణం నిధాయ యూన్మేవ దృష్టిం కృత్వా
 స్నిహ్యంతి దృష్టివిశేషేణస్నేహంప్రకాశయంతీర్వృథాః, అపరాక్ష్మీ సఖ్యాః
 ససిత్వా-సేతుమిచ్చా తస్యాలక్ష్యేణ వ్యాజేన బద్ధాః లిరేవ తిష్ఠన్తీ నా వా
 చతీతిద్యౌతనాయసిశేకీచ్ఛాయాం ససంప్రయోగః ప్రతియవ-య.వా.సి.
 తి + అనశ్చేష్యేష్యయాభావసమాసాంతః+మూరైస మూరిమతా, శ్రిణయరసే
 నెవేత్సుశేప్రేక్షా, సారాదధశస్య బలీయస్తానదివశబ్దస్య వ్యవహారేనాన్వయః,
 వారిణోపూణం పూరితమంజలిం చకార ప్రాధికాయామాసేన్యైః || ౩౮ ||
 ఆనందమితి || ఆనందం చధతి ప్రియసంభావనయా హవణాదధానే, శ్యామా

మాదూదయితతమేనసిచ్యమానే । ఈష్యంత్యావదనమసిక్తమవ్యనల్పస్వేదా
మున్నపితమబామతేతరస్యాః ॥ ౪౬ ॥ ఉద్వీక్ష్యప్రియకరకుట్రులావవిధైర్వ
క్షోజద్యయమభిషిక్తమవ్యనారాగః । అంభోభిర్దుహారసిచద్యధూరమహాదా
త్తియంప్యథుతరనేత్రయగ్మముక్తైః ॥ ౪౭ ॥ కుర్వద్భిర్బుభువదిముజ్జ్వలమజస్యం
యోస్తోయోసిజతవల్లభాంబిలాసి । త్రైరెవప్రతియువలైరకారియా రాత్కృలుష్యం
తతఃకదీధినద్భూతైః ॥ ౪౮ ॥ రాగాంధీకృతనయనేననామధేయవ్యత్యానో

యాః మధ్యమయావనాయాః, స్త్రియాః ॥ ౪౯ ॥ శ్యామాయావనమధ్యస్థేతుస్య
త్పిలః+ముఖే వదనెదయితతమేన అతిశయప్రియేణ కర్త్రాఅతిశయేతమప్రత్యయః,
కరోదకేనాంజలిజలెన కరణేన సిచ్యమానెనతి- ఈష్యంత్యాః అసహమానా
యాః+వరోత్కర్షాక్షమేష్యాసాధితిలక్షణంకరస్యాః సవత్సావ్యవదనమసి
క్తమపి ప్రియేణేతిశేషః అనల్పేన బహుతరేణ స్వేదాంబునా స్పృశితం సిక్త
మజాయత-అభవత్, ఈష్యాకృతకోవకార్యత్వాన్త్యేవదాదీనామితిభావః, అ
సిక్తమపి సిక్తమితివిరోధః తస్య స్వేదాభ్యుకారణోక్తైరాభాసత్వమ్ ॥ ౫౦ ॥
ఉద్వీక్ష్యేతి । ప్రియస్య ప్రియసః కరకుట్రులాభ్యాం-పాణుబులాభ్యాం, అవవి
ధైః-విత్తితైః, అంభోభిరభిషిక్తం సిక్తంఅవ్యనారాగః సవత్సావ్యః వక్షోజ
ద్యయం-కుచద్యయం, ఉద్వీక్ష్య వధూర్నాయికాఅమహాదీష్యాకృతకోపా
త్ ఆత్మీయం వక్షోజద్యయం పృథుతరేణాతివిపులేన, నేత్రయగ్నేన-నయనద్య
యేన, ముక్తైరంభోభిర్బుభువదిముజ్జ్వలమభిక్ష్యం ॥ ౫౧ ॥ అభిక్ష్యమసకృత్సమాజిత్య
మరః ॥ అసిచత్-అభిషిక్తవతీ, తస్య త్వరాదేవేతిభావః, అతావస్తునాలక్ష్కా
రధ్వనిః + లిపిసిదిహ్వస్త్వేతినిచేలుణజ్జేరణాదేశః ॥ ౫౨ ॥ — కుర్వద్భిరితి ॥
ముఖదుచి-ముఖకాంతం, ఉజ్జ్వలం-అధికాం, కుర్వద్భిర్వైస్యాయోర్విలాసి-విల
సనశీలః, కామి + హృకపలనేశ్యాదినామినుణ్ప్రత్యయః, వల్లభాం-ప్రియతమా
మజస్యం అసిచత-సిక్తవాక్ + స్వరితేత్వాదాత్త నేపదం, ఆత్మనేపదేష్యవ్య
తరస్యామితి సిందతేలుణజ్జేరణాదేశః, తతఃకదీధితిచ్చూతైః-శశికరనికర
వత్, స్వచ్ఛైస్త్రైరెవయోమూర్తాత్ ప్రతియువతేస్ససత్సావ్యః కాలుష్య
మావిలత్య, వైవర్ణ్యంచాకారి స్వచ్ఛతాయైః కాలుష్యంకృతమితి విరుద్ధకా
ర్యోన్సత్తియావోవిషమజ్యధిదే తచ్చావ్యత్రైత్యసంగతిః, వైవర్ణ్యకాల్పవ్య
వైవర్ణ్యేదాధ్యవసాయాదతిశయోక్తిస్తదుత్థాపితేతిసజ్జరః ॥ ౫౩ ॥ — రాగేతి ॥

దభిముఖమిరితఃపిర్యేజః । మునిస్సావప్తపితృస్సగృహమందోభిందానాహ
దయమసాహిసోదవజ్జః ॥ ౩౯ ॥ పెద్దమొరః ప్రణయినింపతిప్రియాయాత
త్తాపంనవజలవిప్రుయోగ్యహితాన్ । ఉద్వృత్తావప్తపితృస్సగృహమందోభిందానాహ
భృశమవరాంగనామధాత్ముః ॥ ౪౦ ॥ సంకారానం క్రిందపిదవత్సంగరాగం
సాధ్వసాస్సరసిహరిష్యతేఘనాంతః । కృష్ణైవంసపదిహృతేపితత్త్రతేపే క
రాగేణ విపత్నానురాగేణాంధీకృతనయనైః ప్రియేణ ప్రేయసానామధేయస్య
త్యాసాద్వివక్షనామగృహణపూర్వకంఅభిముఖమిరితః క్షిప్రావపుషివతకా నిసర్గ
మంఠః సస్విభావజడః మృదుః తథాపి హృదయం భిందానోవిదారయన్ ఉద
కమేనవజ్జోశనిః ఉదవజ్జః + మంథాదనేత్వాదిహవికల్పదుదాదేశః ముని
స్సాక్రోధవత్సాః శ్రీకృష్ణామిష్టాకృతఃకౌమనజత్వభిధీయతఇత్యభిధా
నాత్, వివక్షనామధేయయోజనానితానూయావత్సానాయకయా । నాసాహి
ససాధఃతీక్షణ్యోగాన్తృప్తపితృత్వంభవతితిభావః, ఉదవజ్జివతికేవలం నిరవయవ
రూపకమ్ ॥ ౩౯ ॥ — పెద్దమొరః ॥ ప్రణయిని-ప్రియసి,ప్రియాయాః ఉరఃప్రి
ష్ఠా-ప్రిమాతిశయేన, సింహతినతి కఠినకుచస్థలాభిఘాతాత్-కరకశస్త్రవప్రదే
శసంఘర్షాదు(ధ్వాతాః)ద్వృత్తాః-ఉత్పత్తితాః, నవజలస్యవిప్రుబిందవః॥ని॥వృ
షంతిబిందువృషతో పుమాంసానిపుష్ప్ప్రియామిత్యమరః ॥ 'తస్యాస్మిక్తాయా
స్తాపం తత్తాపం గృహీత్వా ఆదాయ ఆసన్నాం-సమీపస్థాం, అవరాంగనాం,
సవత్సీం, భృశమధాత్ముః-తావయంతిస్త + దహతేలుకః, వదన్యజిత్వాదిహసి
చివృద్ధిః కుత్వాదికార్యం తస్యేకా దేవావరసాః తావదయాత్ తత్తావస్తేన
అత్తాధానో తేప్రిత్యావ్యంజకాప్రియోగాధ్గమ్యా ॥ ౪౦ ॥ — సజ్జగ్రీంతమితి ॥
ప్రియతమస్యవల్లభస్య, వక్షసస్సకాశాత్ సజ్జగ్రీంతం గాఢాలింగనాత్కృ
చతటలగ్నమపి అస్యాఃవరాంగ్యాః అంగరాగం అభుజేవసరసి అంభః కర్తృ
సాధు నిశ్శేషం హరిష్యతే ప్రమాత్వకఠీత్యేవంతుష్టా ఇతిబుద్ధ్యా సప్తవ్య
నవది తత్త్ర తస్మిన్నంగరాగే హృతేపి స్ఫుటనఖలక్షణోన్యక్తనఖచిహ్నయాః
కస్యాశ్చిన్నాయికాయాః సంబంధిన్యా సవత్సాన్ తేపే-తప్రం, + భాదేలిత్,
అద్భుతమాతపార్తస్య ఛాయాశాన్తిష్యతోతామణదవదమానజేష్టనమివ యదంగ
రాగమేన దృష్టమక్షమాయాః సఖక్షతసాక్షాతాంగితి అత్త్ర సస్తావశాంత్యర్థే

హృశ్చిత్స్పృటసఖలక్షణస్సపత్నాన్ ॥ ౪౦ ॥ హూతాయాః ప్రతిసఖికామినా
 న్యనామ్నాహీమత్యాన్స్వరసిగళన్తుభండుకాంతేః । అంతర్ధిండుగ్రతమివకర్తృమ
 శృవప్రేక్షాభూమాసంగమయితమిషిరేపయాంసి ॥ ౪౧ ॥ సిక్తాయాఃక్షణమవసి
 ద్యపూర్వమన్యమన్యసాన్యః ప్రణయవతాబలాబలాయాః । కాలిమ్న సమధిత
 నవిపక్షౌఽగరాగతౌశనెన తద్విరుద్ధసంతాపోత్పదనాద్విరుద్ధకార్యోత్పత్తిరూ
 పోవిషమాలజ్కారః * విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యత్యోగభేదస్యవా భవత్ । ఏ
 రూపభుటనాసాసాన్యద్విషమాలజ్కృతిర్మలైతిలక్షణాల్ ॥ ౪౦ ॥—హూతాయా
 ఇతి ॥ ప్రతిసఖి-సఖ్యాన్యమిషే, సఖిసమక్షమిత్యర్థః, + సమీపార్థేన్యయా
 భావేనపుంసకత్వహృస్సమిత్వే కామినా ద్వియేణ అన్యసాన్యస్సపత్నాన్యీనామ్నా
 అన్యనామ్నా + సర్వసామ్నావృత్తిమాత్రేపుంవద్భావః హూతాయాః-అహా
 తాయాః, అతవీవ గళన్తుభండుకాంతేఃగళన్తి-స్రవంతీవదనంఞండురివ తన్యకాలి
 రివకాంతీర్యస్యస్తసాన్యః హీమత్యాః-లజ్జితాయాశ్చ, కసాన్యశ్చిదితిశేషః సరసి
 దుగితం-శిఖిం, అంతర్ధిం మంతర్ధానం + శ్రోదంతిరోరువసగఃవద్వృత్తిరితి వద
 నాత్, ఉపసగేఽఘోషిరీరికివృత్తయః కర్తుంఅశక్యమప్రేక్షా కర్తృభిః పయాం
 సి సరౌజలాని భూమాసంగమయితం వృద్ధింప్రాపయితం + గతిబుద్ధిత్యాదినా
 అణికతుఃకమఃత్వం ప్రాధాన్యాదభిధానంచ ఈషిరణవ-ఇష్టానికిమిత్యుత్పై
 క్షేయమ్ + కమఃణిలిత్, అత్యశృపాతనిమిత్తతయా మరణదుఃఖాదపి దుస్స
 హం సాపత్న్యదుఃఖమితవస్తుధ్యనిః ॥ ౪౧ ॥—సిక్తాయాఇతి ॥ ప్రణయవతా
 పెరిమవతా, ద్వియే ణక్షణం పూర్వం క్షణాత్పూర్వమిత్యర్థః, అన్యాం స్రవ
 త్పిం అవసిద్య పశ్చాత్సిక్తాయాః అన్యసాన్యః అబలాయాః ముగ్ధాయాఃకసాన్యశ్చి
 త్వక్రం కమఃమన్యః కొపవీవ కతాకాలిమ్నా-కాష్ట్యేణక్షవజ్జ్యోనస
 నాతియానల్ సమధిత-సంహితవాక్, బలైతిభద్రే + సమ్పూర్వాద్వద్భావేఃక
 ర్తరిలుజితే, స్థాభూర్విరిచ్ఛేతికారః సిదాకిక్తాన్వగుణః, హృస్యోదంగాదితి
 సకారలూపః, గళన్త్రివత్ అక్ష్యాః సంబంధి అంజనాంభి-కజ్జలౌదకం, అశశ
 జ్జం వణసాన్యపవాదం ॥ ౪౧ ॥ అవణాక్షేపనిర్వాదపరివాదాపవాదవదిత్యమ
 రః ॥ ప్రాపకౌపకాలిమతిరోధానెన న్యకాలిమ్నవీవ ప్రకాశనాదితిభావః, ఘో
 ర్షణ వాక్యార్థానఽత్తరివాక్యార్థానమథానాద్వాక్యార్థాపేతుకంకావ్య

మన్యరేవనక్రమ్ ప్రాప్త్యాగళవశాత్ప్రమాదాంతః ॥ ౪౩ ॥ ఉద్వృథుం
 కనఃవిభూషణాన్యతక్రస్పదీచావలయిజపద్మనాళనూత్యః ॥ అరూఢప్రతివని
 తాకటాక్షభారః సాధీయోగుదురభవమ్భజస్తబభావః ॥ ౪౪ ॥ అబద్ధప్రచురవ
 రాధ్యోకిణీణీరోరామాణామనవనతాపగాహాభాజామ్ ॥ నారావంవ్యతనుఃమే
 ఖలాకలావః కస్తిన్నానజలగుణైగిరాంపటుత్వమ్ ॥ ౪౫ ॥ పర్యచ్ఛసరసిహృతేం
 లింగమలక్ష్మరః ॥ సౌఖ్యోరాన్వీకృతదార్ధ్యే కౌన్యలింగముదాహృతిమితి ల
 క్షణాత్ ॥ ౪౩ ॥ — ఉద్వృథుమితి ॥ కనకవిభూషణాని-సువర్ణావికారాభర
 ãని, ఉద్వృథుం-విభటుః మతక్రొత్తమః సౌకుమార్యాదిభావాః, అతీవన
 హృచ్చతిసభ్యుడే లేనసభీచాసహచరేణభక్త్యా + ఋత్విగిత్యాదినా క్వి
 ప్రత్యయః, సహమ్భసభీరితిసహజ్జన్యసహ్యాదేశః, జపదితామిత్యాదినా నకా
 రలోపః, అచక్రత్యకారలోపః, చాదితిపీఠికః, వలయితాని వలయాకృతాని వ
 ద్మనాళనూత్రాణి మృణాళతంత్రవాయస్యసః మృణాళకృతకఃకణభృథః, త
 థాప్యరూఢః అరూఢవాక్ ప్రతివనితాయాస్పవత్పాత్యః, కటాక్షవీన భారో
 యస్యసః తియా సానూయంద్వష్టభృథః, అతీవచ తరుణ్యాః ధుజౌ బా
 హుః సాధీయః బాధతరమితిక్రియావిశేషణమ్ + అంతికబాధయోర్నైదసాధా
 వితిబాధశబ్దస్య సాధాదేశః, గుదురబ్భరవాక్ శ్లాఘ్యశ్చాభవత్, అత్ర కనక
 భూషణాభావేపి తత్కార్యగురుత్వవర్ణనాద్విభావనా, సాచ గురుతిశ్లేషప్ర
 తిభోత్థాపితాతిశయోక్త్యను ప్రాణీకృతినంకరః ॥ ౪౪ ॥ — అబద్ధైతి ॥ ఉదక
 స్యగాహోపగాహనం జలక్రిడాభాముదకప్రవేశః + ముఖాదనేత్యాదినా ఉ
 దకస్యోచాదేశః, తమనవరతం సంకతం భజంతీతితథోక్తాయాస్తాసాం రామా
 ãం శ్రీకాం గుంబంధీ అబద్ధాః ప్రోతాః ప్రచురాః ఘాయస్తాఃపరాధ్యాః
 శ్రేష్ఠాశ్చ కింజోయస్తీకసతథోక్తః + నదన్యతశ్చేతికప్, మెఖలాకలావః-
 కాంచన్యవభూషణాని॥ కిలాపోభూషణబహుభక్త్యమరః॥ అరాను, ధ్వనిం, నవ్య
 తనుత-నాకురుత్, తథాహే సహజతన-సజలోజలాద్యః గుణానూత్రం యస్య
 సతథా లడ్డయోరభేదాజ్జడగుణోజడభర్తృమాధ్యం లేనసహేతిసజడగుణో జడ
 త్పత్స్విక కస్తికవా సౌవర్ణా మేఖలాకలాపే పుంసి వాగిరాం వాచాంధ్వ
 నీనాంచ పటుత్వం సామధ్యం; నకుత్రాపీత్యథః, శ్లేషములాభేదాతిశయో
 క్త్యనుప్రాణీతాయమథాంతరన్యాసః ॥ ౪౫ ॥ — పర్యచ్ఛఇతి ॥ పరితః ॥

శుకేవయోభిలాంలాతైసురతగురావవత్రిష్ణోః । సుఖోక్త్యాదేశవసనేపీచి
 హస్తస్యస్తేనద్యుతమకృతాబ్జినీసఖిత్వమ్ ॥ ౪౬ ॥ నారీభిగురుజఘనస్థలాహతా
 నామాన్యశ్రీవిజితవికాసివారిజానామ్ । లోలత్వాదపహరతాంతదుగరాగంసం
 బంధైస్కకలుషఆశయోజలానామ్ ॥ ౪౭ ॥ సోగంధ్యం దధదపి కామమంగనానా
 దూరత్వాద్దతమహమానవోపమానమ్ । నెదీయోజితమితిలజ్జయేవతాసామాలో
 చ్చం నవ్చం లంతగతవస్తవతిరోధాయకమిత్యర్థః, తస్మిన్ సరసివయోభి
 రంశుకే (స్త్రీ)పరిధానే హృతే స్థానాదపసారితైసతి సురతగురౌరమణైవ లా
 లాతై శోక్త్యాన క్తదృష్టానతీత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ లోలశ్చ సనత్పవ్యయోరిత్యమరః॥
 + బహువ్రీహా సక్త్యైస్సాస్వాంత్యై అపత్రిష్ణోరపత్రివమాణాయాఽని॥
 లజ్జాసావత్రిపాన్యతఇత్యమరః + అబంకృషిత్వాదిసా ఇష్టుచ్ పత్రిత్యయః, సుఖో
 క్త్యాః ప్రియాయాః ప్రస్తుతాచితనిజేకోయం అబ్జినీ సఖినీ దురంతం-శీఘ్రం,
 వీచిరే వహస్తః తేనస్యస్తం యద్దలు పణః మేవవసనం తేనతద్దానెనీత్యర్థః,
 సఖిత్వమకృతసఖిత్వం చ కారిత్యర్థః, అత్రాబ్జిన్యాదిమ సఖిత్వాద్యారోపా
 త్యమస్తవస్తువృత్తిసావయవరూపకమ్ ॥ ౪౬ ॥ —నారీభిరితి ॥ నారీభిః కత్రీ
 భిః గురుజఘనస్థలైః-పృథుశ్రోణిభాగైః, అహతానాం-అటాడితానాం, అస్య
 యః-ముఖకోధాభిః, విజితాని-వికాసీని, వారిజాని పద్మాని యేషాం-తేషాం
 లోలత్వాచ్చలత్వాత్సత్పవ్యత్వాచ్చ ॥ ౪౭ ॥ లోలశ్చ సనత్పవ్యయోరిత్యమరః॥ తా
 సామంగరాగం అపహరతాం తైశ్చయతాం చోరయతాంచ జలానాం-త్రోయా
 నాం, జడానాంచ సఆశయోహృదః హృదయంచ కలుషోవ్రసన్నః క్షుభితశ్చ
 సంజక్షే-సంజాతః, అపహరణః తాదనస్యహరణాదిభిరాశయః కలుషోఽపి
 తిధ్వనిః అభిధామః ప్రకృతార్థనియత్యుక్తాన్వలేదః ॥ ౪౭ ॥ —సోగంధ్యమి
 తి ॥ కామం పర్యాప్తం సోగంధ్యం సురభిగుంధత్వం సమ్యగ్బంధుత్వంచ ॥ ౪౮ ॥
 గంధోగంధకామోదలేశేనబంధిగర్వయోరితి విశ్వే, దధదపిహ-దూరత్వా
 త్పూర్వం దూరస్థత్వాదుగనానాం-అభవోపమానం-ముఖసావృత్త్యం, గతం-
 దూరస్థాః పర్వతారమ్యాఇతివదితిభాష- సమ్మతి పునస్తాసాం నెదీయో-నేదివ్యం
 అంతికతమంనల్ + అంతికబాధయోర్నెదసాధావితీ అంతికశబ్దస్య నెదాదేశః,
 జతం పరిభూతమభూవమితి లజ్జయేవమహోత్పలమరసిందం ఆలోలచలవయసి

లేపయసిమహాత్మ్యలందుమజ్జ ॥ ౪౮ ॥ ప్రభృష్టే స్వరభసమంభసావగాహక్రీ
డాభిర్విదళితయాధికాశిసంకైః । ఆకత్వైస్సరసిహిరణ్యయైస్సధూనామారావి
గ్నిద్యుతిశకతైరివవ్యరాజ ॥ ౪౯ ॥ అస్తాకీయవతిద్యృశామసౌతనోతిచ్ఛాయైవ
శ్రియమనపాయినీః కిమేభిః । మత్తైస్సవన్వగుణాపి భానసాభ్యుచాయైపాసీయైరి

మనుజ్జ యథా దూరేనాచ్యే సదృశ్యమానోబంధుః సన్నిభావవమానితః క్వచి
ల్లజ్జయూనిలీయతే తద్వదితి అత్ర పదుశ్చలనమౌతుకే అబ్జమజ్జనే లజ్జామౌతుక
త్విముత్ప్రేక్ష్యతజతిశ్లేషమూలాతిశయోక్తిశ్చేతూత్ప్రేక్షయోస్సంకరః ॥ ౪౮ ॥
ప్రభృష్టే రితి ॥ సరభసం-సత్యరం, అంభసానాహావన కీర్తనాభిః ప్రభృష్టే
ర్విగళద్విర్జలావగాహత్వోభాదంభః చుస్త్వైరిత్యర్థః, విదళితాః-వికసితాః, యూ
ధికాః, పీతియూధికాః, మౌమపుష్పికాపరసర్యాయాః వివక్షితాః తస్యభాపిశం
గత్వామౌగాదితి ॥ ౪౯ ॥ గణికాయూధికాంబస్తా సాపీతామౌమపుష్పికత్వమ
రః ॥ (వనకుండమిత్యర్థః) తద్వత్ప్రకారేః పిశంగవర్ణైః పింగళవర్ణైర్విరణ్మ
యైస్సానవర్ణైః + శాండినాయనాదినానిపాతః, నభూనామాకల్పయూషణైః
సరసి బేరార్వాగ్నిద్యుతిశకతైః జలాశయత్వాదప్రాపి సన్నిహితైర్బడవాసల
జ్వాలాఖండైరివేష్యేన్నేతా వ్యరాజి-విరాజితం, భావెబిడ్ ॥ ౪౯ ॥—అస్తా
కితి ॥ అస్తాకియమాస్తాకి అస్తదీయా అస్తత్ప్రకాశిత్యేత్యర్థః + యష్టదశ
దోరస్యతరస్యాం ఖణ్డేతివచనారాద్యుత్పయః, తస్మిన్నణివయుష్టాకాస్తాకా
వితి ప్రకృతైస్తాకాదేశః, టిడ్ధాంభోత్వాదినాజీవ, అసౌచ్ఛాయా కాంతిర్వి
మతేతిమావత్ సేవ యువతిద్యృశామనపాయినీం స్థాయినీం శ్రియం కోభాం త
నోతి ఏభిరంజనేః కిం వతత్సాధ్యంనకించదస్తీత్యర్థః, గమ్యమానక్రియాపేక్ష
యా కరణత్వోత్పత్తియేత్సుక్తం ప్రాక్, ఏవంమత్వా ఉక్తప్రకారణాంజనవై
ఫల్యం నిశ్చిన్యేత్యర్థః, అతఏవ గమ్యోప్రేక్ష్యయం నవగుణస్య సావిదిష్కృత
ర్మజ్జైర్మల్యగుణస్వపిధానం తిరోధానమ్ ॥ ౫౦ ॥ అపిధానతిరోధాన పిధానా
చ్ఛాదనానిచేత్యమరః ॥ నష్టివాగురల్లాపమవాహోయరువసగయోరిత్యకార
లావః ॥ తేన సాభ్యుచాయైస్సేష్యైః పాతుమచైః పాసీయైస్తాయైః ॥ ౫౧ ॥
అంభోణస్తాయపాసీయనీరక్షిరామ్బుశమ్బరమిత్యమరః ॥ + తస్య త్రన్యానీయ
రణితిపిబతేరనీయర్పిత్యయః, అంజనాని కజ్జలాని ఇతి అనెన స్వగుణప్రకాశ

తివిదధావిరెంజనాని || ౫౦ || నిధౌఁతెసతిహరిచందనేజలౌఁమై రాపాండోఁగ్గత
 పరభాగయాంగకాయాః | అహ్మయస్తనకలశద్వయాదుపెయె విచ్ఛేదస్సహృద
 యయెవహారయష్ట్యా || ౫౧ || అన్యూనంగుణమమృతస్యధారయంతీనంఘ్రల్లస్ఫు
 రితనరౌదుహావతంసా | పేయోభిస్సహసరసీనిమెవ్యమాణౌర క్రత్వం వ్యధితవ

కతయ్యాఁవిన్మితేన ప్రకారేణ నిశ్శేషత్వరూపేణైత్యర్థః, విదధావిరె విధౌ
 తానిత్యాళితానీత్యర్థః + ధావుగతిశబ్దోఽర్థిరితిధాతాఃకర్తృణిలిట్ || ౫౦ || —
 నిధౌఁతత్త్వతి || హరిచందనే-రక్తచందనె, జలౌఁమైః-జలసముద్రాః, నిధౌఁతే
 సతి-త్యాళితేసతి+ ధావఃకర్తృణిక్తః, హృదస్సహృదమనానికేచేతివకారసాన్దేవ్ ఆ
 దేశః, ఏత్యేధత్యాన్వివృతివృద్ధిరౌకారః ఆపాండోఃపాండువర్ణాదంగనాయాః
 స్త్రియాః స్తనకలశద్వయాత్-కుచకుంభద్వయాత్, గతపరభాగయాసావర్ణ్యా
 ద్విగతవర్ణోఽత్కర్షణయా అతఏవ సామాన్యాలంకారః * సామాన్యంగుణసా
 మేవన యత్రనస్తవంతరైకతైలితక్షణాత్ || హరయష్ట్యా కర్త్రాన్య సహృదయ
 యా-సచిత్తయెవత్వత్ప్రేతౌ నిజవరభాగహానిపరిజ్ఞానవల్యేవేత్యర్థః, అహ్మ
 య సవది || ౫౧ || సాగ్ఁర్భుడిత్యంజసాహ్మయద్యాజ్ఞంక్షుసపదిదుగ్రతమిత్యమ
 రః || విచ్ఛేదస్త్రిటనం ఉపేయెప్పావ్తః హీనజీవనాదజీవనమేవనరమితి మనీష
 యేతిధావః + ఉపపూర్వాదిణకర్తృణిలిట్, విష్ణోభపాతుకస్యహరివిచ్ఛేదస్య
 సహృదయపాతుకత్వాత్ప్రేతౌ సాచౌక్తసామాన్యత్వాఽపి తైలిసజ్జరః || ౫౧ ||
 అన్యూనమితి||అన్యూనం-నమగ్గం అమృతస్య గుణం - * అగంధమన్యక్తరసం
 శీతలంచతృషాపహంఅచ్చం లఘుచపక్ష్యంచ తాయంగుణవదుచ్యతేఇత్యేకౌదక
 గుణంధారయంతిఇతి, సరసీసత్వే అమృతస్య-పీయూషస్య, గుణం-మాధుర్యాది
 కం ధారయన్తీతిసురావశే||ని||అమృతయజ్జశేమెసాన్వితీయూపేనలిలేస్తృతమి
 తివిశ్వః||సమ్ముల్లాని ఏకచాని+ ఉత్ఫుల్లసమ్ముల్లయోరుపసంఖ్యానాన్నిష్ఠాతస్యల
 త్వం స్ఫురితాన్యజ్జ్వలించయాని సరోరుహాణి కమలాని ఏకత్ర సహజాన్యన్య
 త్ర సంస్కారార్థం క్షిప్రానితాని, అవతంసోఽధూషణంయస్యాసా తథోక్తా ప్రి
 యోభిః రమణైస్సహ నిమెవ్యమాణౌసానపానాభ్యామితిధావః, సరసీ ఖుష్క
 రిణసహ దృశాం రక్తత్వం ఆరుణ్యం వ్యధిత-విదతైస్త, తథాసురాచ వ్యధితః
 హావ్యుర్భుజీవిత్, ఇహోక్తానుహవధానాయ ముహుస్సేవ్యతావద్భృంగాణీ

భూద్యశాంసురావ ॥ ౫౬ ॥ స్నాంతీనాంబుహవనహామి-రుదితాః రేజాః
 రునిరద్యశాంసురజకుంభాః । హరాణాంమణిభిరవాశ్రితానమతాజుర్యాత్రై
 గుణానమపఘ్నుకామ్యయేవ ॥ ౫౭ ॥ అరూఢావతరకర్తృనః-సంసారా-
 నాం పరిహరణీయతాముపైతి । కణ్డోభ్యశ్చైవైతమసితోత్పలంవభ

తిక్లాకే సలిలకేశిసంధారేషు మాద్వికవరిగణనాచ్చ సరసీవద్భురాయాఅపి
 ప్రకృతత్వవివక్షాయాం తుల్యయోగితా తదవివక్షాయాంతా దీపకాలజ్ఞాఢి
 సురచేతిపాతేత్వప్రకృతత్వవివక్షైవకార్యా అన్యభోషమానుజ్ఞానాలో సచతుల్య
 యోగితావకాశః ఇవశబ్దేన గమ్యావమ్యుత్తరభంగాదితి ॥ ౫౮ ॥ — స్నాంతీ
 నామితీ ॥ స్నాంతీనాం-జలవనగాహమాహనాం, రుదిరద్యశాం సుద్యశాంసం
 బంధినౌ బృహద్భిర్విపులైరమలైరచ్చైశ్చోద్బవించుభిః ఉదకవించుభిశ్చిత్రై
 + మంథాదనేత్యాదినా ఉపకశబ్దసోపాదేశః ఉర్రోజకుంభా-ప్రసకలశౌ, ఉ
 త్సూత్రైః-భిన్నసూత్రైః, హరాణాం,ముక్తాహరాణాం, మణిభిః-ముటికా
 భిః; ఉపహన్యతే-ఉపగమ్యతే పీడ్యతేవా + ఉపఘ్నుఅశ్రయఇతిహంతైరప్ర
 త్యయాంతఉపధాలోపీనపాతితః గుణవతః-వాఙ్మయదిగుణవతః, సూత్రవతశ్చ
 ఉపఘ్నున్య అత్తనవిచ్ఛాగుణవమపఘ్నుకామ్య తయా గుణవమపఘ్నుకామ్య
 యా అత్తనౌగుణవహశ్రయాపేక్షయైత్వభావః + కామ్యచైతి కమ్యచ్ఛాన్య
 యై పృథ్వ్యాంతథాతుత్వాత్, అపృథ్వయాదితి స్త్రియామకావశ్యయోటావ
 సమంతాదుపాశ్రితావివ సంశ్రితావివ రేజాకే-రాజేరైశ్చ + షణ్ణాంచరప్రాచా
 మితివికల్పాదేత్యావభ్యాసలోపా గుణవచ్చబ్దేన సూత్రస్యచై సూత్రాంతరమా
 శ్రయఇతివివ్రతీతిః క్లేషసూలాతిశయోక్త్యనుప్రగణితేయముచ్చైతా ॥ ౫౯ ॥
 అరూఢకర్తృ ॥ స్వసంభవోప్యాత్మసంభవోపి అరూఢః-ఉచ్చస్థానగతిః, ఉత్తయా
 శ్రమవృద్ధశ్రమతితః తేతోభ్యవృద్ధతిశాతోః అరూఢపతితవాదిత్యభావః, స్వచ్ఛా
 నాం నిలేపానాం పరిహరణీయతాం కామ్యత్వముపైతి వ్యావృత్తి పృష్ఠ
 జ్యావసితోరాజ్ఞోవాసఆముతాంతకర్తృ ప్రకాశిభావః, కుతః యద్యస్తాదా
 పోజలాని వధూనాం కణ్డోభ్యశ్చైవైతమసితోత్పలం నీలాంబులం స్వసంభవమ
 పీతిహావ్య, పీవీభిస్తరంగైఃతటమనుతటం త్రుతి నిరాసుః ద్విగతం కరేషిణా
 మాన్యసమభానయావౌధాంతరన్యాసంసమభానవాక్యగండ్లజములాతిశయే-

భిస్తటమనుయన్ని రాసురావః || ౫౪ || దంతానామధరమయావకంపదానిప్ర
త్యగ్రాస్తనుమవిలెపనాంనఖాజ్కాః | క్రిందిస్వస్థియమధితాయమంగనానాం
కోభాయైవివదిసదాశ్చితాభవంతి || ౫౫ || కస్యాశ్చిస్తుభమనుధాతవత్రైఖం
వ్యాతేనే సలిభరావలంబినిభిః | కింజల్కన్యతికరసింజరాంతరాభిశ్చిత్రశ్చిర
లమలకాగ్రవల్లరీభిః || ౫౬ || వక్షోభ్యోఽనుమనులేపనయమానాముత్తంసా
సహరథవారిమూర్ధజభ్యః | నేత్రాణాంమదదుచిరక్షత్రైవతస్థా చక్షుష్యఃఖలు
క్త్యాసంకీర్ణః || ౫౭ ||—దంతానామితి || తోయేష్వన్దతోయం విభక్త్యర్థే
స్వయాభావః అంగనానాం అయావకం ప్రక్షాళితలాక్షారాగం అధరం దం
తాష్టం దంతానాం పదాని దంతక్షతాని కర్తృణి తథాఅవిలేపనాంధాతాం
గరాగాం తనుం శరీరం ప్రత్యగ్రాస్తవ్యాః నఖాజ్కాః-సఖక్షతానిచ, శ్రియ
మానిన్యః-(ప్రా)వయామాసుః, నీవహ్యహారలైశ్చాప్తీవచనాల్, నయతే
ద్వికర్తృకత్వం తథాపి సతః-సజ్జనాక్, సుందరాశ్చ ఆశ్రితాస్సదాశ్చితాః
యేకేదిదితీశేషః, వివది విభవాపాయకాలపి కోభాయై-వైభవాయ, భవంతి+క్త
పేస్సమృద్ధమానైవతుభీః వక్తవ్యత్యత్ర క్తపెరభానిదేశాచ్చతుభీః అ
ధాంతరన్యాసః || ౫౪ ||—కస్యాశ్చిదితి || ధాతవత్రైఖం-క్షాళితప్రావళీ
కం, కస్యాశ్చిదంగనాయాః ముఖమనుముఖేన సమృద్ధయభాతథా ముఖఇతి
యావత్ + తృతీయాధాతృనోకర్తృప్రవచనీయతాద్వివృతీయా, సలిభరే
ణావలమ్పినిభిలమ్పియానాభిరాజవంగతాభిరీకృతః, కింజల్కన్యతికరేణ
కెనరమిశ్రణేన, పింజరాణీ పిశంగాన్యంతిరాణి మధ్యభాగాయాసాంతాభిః అ
లకాగ్రాణి వల్లర్యోమంజవృక్షవృక్షవమితసమూహః || ౫౬ || వల్లరీ మంజరీ(ప్ర)
యామిత్యమరః || తాభిలకాగ్రవల్లరీభిః చిత్రశ్చిర్రకరికాదివత్రైఖాభా అలం
వ్యాతేనే సమ్పద్యా, తనోతేకర్తృణిభిః, అత్ర చిత్రస్వత్రిసత్రిసత్రి నిద
ర్శనాభేదః || ౫౬ ||—అథ శ్లోకవ్యయేన పునామవ్యవస్థాభేదంవణాయతి ||
వక్షోభ్యత్యాదినా || వారిసరోజలం కర్తృయమానాం-యాదవానాం,వక్షో
భ్యః ఘనం-సాంద్యం, అనులేపనమంగరాగం అహరత జిత్రాత్తజ్జ్ అత్యవధూ
నామితి కాంచిత్రఃపాతః, వక్షోహనుపెక్ష్య వక్షోమాత్రనిదేశాల్ ఉత్తర
క్షాకే తేషామితి పుల్లంగపరామర్శాచ్చ నగ్రాహ్యః మూర్ధజభ్యః-శిరోదు

మహతాంపరైః సంభూయః ॥ ౧౩ ॥ యోమానాన్ సమంశాన్ శ్రీరామరాజశ్చిత్రైః
సృతృతదవస్థాపితేషామ్ । ధీరాశాన్ వృతాన్ శాస్త్రైః శాంతాన్ తిలకాన్ ధీమతీ
యతాంపరశ్శయః ॥ ౧౪ ॥ శ్రేణానామమృతాన్ శాంతాన్ శాంతాన్ శాంతాన్ శాంతాన్
శ్రేణానామ్ । ౧౫ ॥ యోమానాన్ సమంశాన్ శ్రీరామరాజశ్చిత్రైః ॥ ౧౬ ॥

[illegible]

ధూనామ్ || ౫౯ || భగవద్భజనమభిధూషణైర్వధూనామంగేభ్యోగురుభిరమ
జ్జలజ్జయేవ | నిర్మాత్రైరధనృతేవధీరితానామపుష్పచ్చర్భవతి లఘీయసాంహి
ధాష్ట్యమ్ || ౬౦ || ఆమృష్టాస్తిలకరుచస్సృజోనిరస్తానీరక్తంవసనమపాకృతా
జ్జరాగః | కామః స్త్రీరమశయనానివన్దపక్షవ్యాఘాతాదితిసుతరాంచకారచా
రూః || ౬౧ || శీతార్తింబలవదుపెయమెవనీరైరాసేకాద్భిశిరసమీరకమ్మితేన |
రామాణామభినవయావనోష్ణభాజారాశ్లేషీస్తనతటయోర్నవాంశుకేన || ౬౨ ||

౫౯ - భగవద్భిరితి || వధూనామంగనానాం అంగేభ్యోవయవేభ్యః భగవ
ద్భిః పత్యభిగురుభిసాంవణాత్వాదురుత్సయిక్తేర్భూషణైరాభరణైర్లజ్జయా
భగవత్ప్రయక్తయా హియేవేక్ష్యత్యైతా, జలమభి అమజ్జ జలేమగ్నం భా
వెలుక్, అథానంతరమేవ నతు విలమ్బేనైతిభావః నిర్మాత్రైర్భుక్తౌజ్జతమా
త్రైర్నృతృతే జతే అనర్తిభిఃశేషి నిర్జ్జైరివేతిభావః + నృత్యతైర్భావెలు
క్, తథాహి అనధీరితానాం-తిరస్కృతానామపి లఘీయసాం తుచ్ఛానాము
చైర్ధాష్ట్యం నిర్జ్జత్యమేవ అధికంభవతిత్యథాంతరన్యాసః, మహంతః
పదభిఃశే లజ్జతాః క్వచిద్దీయంతే తుచ్ఛాస్తు నిర్జ్జాః విజృంభంతఇతిభావః, అ
పు గురూణిమజ్జంతి లఘూనిష్టవంతిఇతివరమాథాః || ౬౦ || - ఆమృష్టాఇతి ||
తిలకరుచః-పత్యభిభా, ఆమృష్టా ధౌతాః, సృజః మాలాః, నిరస్తాః వసనకౌ
సుంభం వాసానీరక్తమరక్తం నిరస్తరాగమిత్యథాః, కృతమితి శేషః అంగరా
గః అపాకృతః-అవహృతః, సర్వత్ర జలైరిత్యథాః, ఇతిష్టః స్వపక్షవ్యాఘాతా
ల్-నిజనగక్షయాదనుశయవాననుకాపవానివేక్ష్యత్యైతా, కామః - మదనః,
స్త్రీః స్త్రీయః + వామకసారితీయజాదేశవికల్పాత్పుత్తైస్సూర్యసవణాదీభుః
సుతరాంచారూః పూర్వతోపి రమణీయాశ్చకార స్త్రీణాం కామవీవధూ
షణం అన్యద్వైధివమేవేతిభావః || ౬౧ || - శీతేతి || నీరైస్తాయైరాసేకాదా
సేచనాత్ శీతార్తిం శీతవృధా, బలవత్సుష్టుషపెయమెవ-పాప్రవతేవేక్ష్య
త్యైతా- అతపవ శిశిరసమీరకమ్మితేన-శీతవాతవేషితేన, నవాంశుకేన కర్తా
అభినవాయోయావనోష్ణా ఉష్ణత్వం తవాజ్ఞాః రామాణాం-అంగనానాం,
|| ౬౨ || సుందరీరమణీరామేత్యవరః || స్తనతటయోః ఆధారయోః ఆశ్లేషీ-ఆ
శ్లిష్టం, సంసక్తంభావెలుక్, సేకపాతుకస్యాంశుకశ్లేషస్య శీతార్తిపాతుకత్వ

అంతఃపురమున వున్నది. నిర్మింపబడినది.

五

శ్చో నృతద్భిసృమధికమాత్మమంగళం గాల్లాచ్యుతనుమదివాంజువాససాన్తైః ।
ఉత్తైరెతర్యతరంగరంగలీలానిష్ఠాత్తైరభనరసాన్తైః ॥ ౬౩ ॥ దివ్యానా
మపి కృతవిస్తయంపురస్తాదంభస్తాన్సురదరవిజవాడుమాస్తామ్ ఉద్భిక్ష్యశ్శియ
మినకాంచితుత్తరంబీమాస్తాన్జ్వలనిధిమంధనస్యకౌరిః ॥ ౬౪ ॥ శ్లక్ష్యంయత్పరిహిత
మెతయోగిలాంతథానాథకంఠిమదకసేకనక్తమూర్వోః । నారీణాంవిమలత
ముత్పిక్ష్యతథతి గుణహేతూత్పైతూ ॥ ౬౫ ॥ — ఇత్థంజలకీడామక్వా జ
లాదుత్తరణం వణయతి ॥ శ్చో నృతద్భిరితి ॥ అథ-జలకీడాశుతరం, అంగస
క్లాత్-గాత్రసమ్పర్కాదాత్మమపాతం సంసక్తమితియానత్, సమధికమతి
రిక్తం తనుమన్తూరిమల్లావణ్యం కాంతిసాగమివేత్స్యత్పైతూ, ఆమ్బు-సరోజ
లం, శ్చో నృతద్భిః + భావాదీకత్వాల్లఘూపధగుణః తలౌశ్చపలాస్తరంగావ
వరంగాః పృథ్వీస్థానాని కేమలీలాః సర్తనాని తానునిష్ఠాతైః కుశతైః + ని
సదీభ్యాం స్నాతైఃకాశలఇతిషత్వం వాససాన్తైః-వస్త్రస్యాంచతైః, ఉపలక్ష్
తైః ప్రియాసమూహైః-స్త్రీసంఘైః, సరసః-హృదాత్, ఉత్తైరే-ఉత్తీణం,
నిగతమిత్యర్థః + తరతేర్పావేలిత్ ॥ ౬౩ ॥ — దివ్యానామితి॥ దివిభవాః
దివ్యాః దేవతాః తేషామపి కృతవిస్తయం సాందర్యాతిరేకేణ జనితాద్భుతర
సాం స్ఫురదరవిందాభ్యాం-వికచకమలాభ్యాం, చారులనంతో హస్తాయస్యా
స్తాం పద్మహస్తామిత్యర్థః పురస్తాదంగే అంభస్తాజలాత్ + పంచమ్యాస్తసిత్
ఉత్తరంతీం-నిష్క్రమంతీం, కాంచిత్ స్త్రీయం శ్శియమిన మధ్యమానాత్సము
దాత్సద్యః ప్రాదుర్భవంతీం లక్ష్మీమినఉద్భిక్ష్య-ఆలోక్య, శౌరిః-కృష్ణః, జల
నిధిమంధనస్య-సముద్రమధనమిత్యర్థః + మఖేర్భావాదీకస్యఇతిత్వాన్నమా
గమః, అధిగధేకత్వాదినాకర్తృణివష్టే, అస్తాషీల్-స్పృతవాక్, అత్యసము
ద్రమధనస్తారికయా శ్శియమివేత్స్యపమయాసాదృశ్యాత్ శ్శిస్తృణేతిస్తరణాలం
కారప్రతీతైరలజ్జా-రేణాలజ్జారధ్వనిః ॥ ౬౪ ॥ — శ్లక్ష్యమితి ॥ ఏతయోరూ
ర్వోరంతిథానాథకంఠి-భాదనాథకంఠి, శ్లక్ష్యం సిద్ధిగ్ధం యద్దుకూలంపరిహి
తమాచ్ఛాదితం ఉదకసేకనక్తం సందష్టం తద్దుకూలం కర్తృ విమలశరౌనా
శిగాఘూరూషీవరౌ ఊరూషీవ కర్తారౌ సముల్లసంత్యా-స్ఫురంత్యా, భాసా-
నిజకాంత్యా, అంతర్దధతుః-అచ్ఛాదితవంతౌ, తదెతద్భిషకభీషణమితిభావః ॥

రౌనుమల్లనంబుభాసాంతనకభతురుమామహాలయన ॥ ౬౫ ॥ వాసాంసిన్యవ
సతియానియోషితస్తాశ్శుభ్రాభ్యమన్యతిభిరహాసిత్వైముఁడవ । అత్కాక్షుఁస్సప్తప
వగళజ్జలానియానిస్తూలాశ్శుస్సుతిభిరరొదితైశ్శుచైవ ॥ ౬౬ ॥ అద్యఃత్వాదతిశ
యినీముపెయినద్భిస్సంసక్తిఃశ్శుశమపిభూరిశోషభూతైః । అంగేభ్యఃకథమపివా
నులోచనానాం విశ్లేషశ్శిలునవరక్తకేప్రపెదె ॥ ౬౭ ॥ ప్రత్యంసంవిలులి-
రమూఢజాదిరాయస్సానాద్యంనపురుదవాపయతిరాతైకా । నాజానాదభిమ

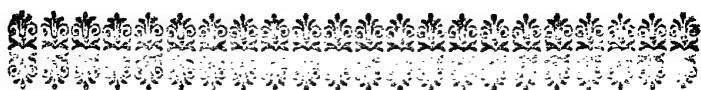
త్ర) దుకూలస్యానచాచ్ఛదకత్వేపి తదభావోక్తస్సంబంధే ఆసంబంధయాహతిశ
యోక్తిః, తదపేక్షయాచూర్వదుఃకులానాచాచ్ఛదకయోరాచాచ్ఛదకతోవ్యక్తే
రసంబంధే సంబంధయాహతిశయోత్పత్త్యానాస్సజాతీయసజ్కరః, తదనుప్రా
ణితత్వవిషమాలజ్ఞానాదితదిజాతీయసజ్కరః ॥ తేనచోర్వోల్లాకోత్తరం లావ
ణ్యం వ్యజ్యతఇత్యలంకారానస్తున్వయః ॥ ౬౫ ॥—వాసాంసిన్య ॥ తాః యోషి
తో యానివాసాంసిన్యవసతి-నివసితవత్యః + వస ఆచాచ్ఛదకతిధాతొఃకర్తరి
లక్, శుభ్రాభ్రాణాం-ధనశమేమానాం, ద్భుతిరివద్యతి ర్భేషంలైస్తేర్వాసో
భిః ముదా నాతీనివసనానందేన అహాసీవ-హాసితమివ, భావేలుక్, స్పష్టమేన
స్పష్టమేన- సేకేన గళజ్జలాని-స్రవణాయాని, యాని వాసాంసి అత్కాక్షుః-త్య
క్తవత్యః, తైశ్శుచాః స్థూలా అశ్శుస్సుతి ర్భేషంలైః ఆరోడిన-రోడనత్యతమి
వ, భావేలుక్, అత్రీధావశ్యగుణజలగళంకియానిమి తయోర్హాసరోదన్యాయా
శ్యమావోర్భేషయోస్సంస్పర్శిః ॥ ౬౬ ॥—అద్యఃత్వాదతిశ ॥ అద్యఃత్వాదజ్జల
నాపేక్షయాచ చరనత్వాదతిశయినీమతిశయవతిం సంత్రయం సంక్లేషం పరిచయం
వహపేయవద్భిః ప్రాప్తవద్భిః ఆశేవన స్మృతౌ ఆద్యంతం భూరిః-బహుశః, అ
హాతైర్నిరస్తేరపి అన్యత్రి నిష్కాసితైఃపి సవరక్తైరేవ సవరక్తకైః మాతసరక్త
కైస్తేః సవానురాగిభిశ్చ వామిలావనానాం సుందరవృశామంగేభ్యోవిశ్లేషః
విస్మయంసం వియోగః కథమపి కృచ్ఛ్రేణ ప్రపెదె-ప్రాప్తశిలు, ఏకక్యా
తిశ్లేషావన్యత్ర అతివరిచయాచ్యుతిభావః, అత్యాసక్తాః కామినః ధనవరా
అశాభిః వేశ్యాభిరవధూతాః కథంచిన్తుంచతిత్యధాకంతరవ్యతిరేహవిశేష
స్పష్టమి శిష్టత్వావచ్ఛబ్దశక్తిమూలాధ్వనిరేవ ॥ ౬౭ ॥—ప్రత్యంసమితి ॥ ఏకా-
(క్షి) ప్రత్యంసమంసయోః + విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః, విలులితమూర్ధజా

రభిలష్యతానిదద్యేనైవాహోవిరమతికౌతుకంబ్రియేభ్యః॥౬౯॥స్వచ్ఛాంభన్నవ
సవిధౌతమంగమోష్ఠస్తాన్ముఖలద్యతివిశదోఽలాసిసీమామ్ । వాసశ్చప్రతినువివి
క్తమస్త్రితీయానాకల్పయిదికుసుమేమణానశూన్యః॥౭౦॥ఇతిథౌతపురఃస్థిమ
త్సరాకసరసినిమజ్జనైశ్శ్రియమాప్తవశాతిశాన్యనీమవమలాంగభాసః । అవలా
క్యతభైవయాదవాసపరవారిరాశైశ్శిరేతరరొచిషాప్యపాంతరిమమజ్జుమీమే॥

ఇతి శ్రీమాఘకృతా శిశుపాలవధే మహాకావ్యే శ్లోపదాంశే

జలక్రీడావణానంనామః ఆప్తమస్సకః.

సంఖ్యాసమితి పంచమి, వ్యాజ్ఞురిభ్యోరమృతపరస్తేపదం ఆధాంతరన్యా
సః ॥ ౬౯ ॥ —స్వచ్ఛేతి॥ స్వచ్ఛేనాంభసా-నిర్మలాదకేన, స్నవశేన అభిషే
శేణ విధౌతం-విమలితం, అంగం-వపుః, తాంబూలద్యత్యా-తామ్బూలరాగేణ
విశదః-ఉజ్జ్వలః, ఓష్ఠాంధరః, ప్రతను-సూక్ష్మం, వివిక్తం-విమలం, వాసోంశు
కం, అథవా వివిక్తమేకాంతస్థానంచ ॥ ౭౦ ॥ వివిక్తాపూతవిజనావిత్వమరః ॥ ఇ
శ్యేనంరూపః ఇయానేతావానేన, విలాసిసీమా-రమణీసాం, ఆకల్పా నైపథ్య
మస్తుకిమతిరైర్త్యగః ॥ ౭౧ ॥ ఆకల్పవేషానైపథ్యమిత్యమరః ॥ కింతుకుసు
మేమణా-కామేన, శూన్యానయది-నచేత్, అన్యథా ప్రవ్రజితానామివ కనక
భూషణమపి భారాయతపివేతిభావః నీతేన విచ్చిత్యాఖ్యతలంబనచేష్టారూపణ
ద్వీపనవిభావణక్తః * స్రాకభూషణయోగోపివిచ్చిత్రీతిగద్యతీతతిలక్షణాత్, అ
త్ర సానాతామ్బూలాదిపదాధానాం విశేషణగత్యా అంగోష్ఠాదీనామాకల్ప
త్వప్రతిపాదనాత్పదార్థావేతుకం కావ్యలింగమలంకారః ॥ ౭౦ ॥ — ఆథో
త్తరస్కం సూర్యాస్తమయవణానంప్రస్తాతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్యం సరసి మజ్జనైన
ధౌతపురఃస్థిమత్సరాక-క్షాళితమానీమానాక, అతిశేట-అభీష్టమిచ్ఛతిశా
యినీం అధికాం అభీష్ట్యేణిని శ్రియం-శోభామాప్తవశః-ప్రాప్తవశః, అపమ
లాంగభాసా-విమలాంగకాంతీక, యాదవా అవలొక్య తభైవ శిరతరరొచి
షా ఉష్ణాంశుసాపిఅపరవారిరాశేః పశ్చిమాద్యైఃఅపాంతరిమ పయసాంపూరెమ
మజ్జుం-ప్రవేష్టుమీమే-ఇష్టం + ఇషేర్బావేలిట్, పరచేష్టాసాక్షాత్కారోష్వి
షయితో తాదృగ్విషయాభిలాషమంతరాధతైతిభావః, అత్ర భాసో కాల్ప

మాఘమహాకావ్యే సవాహ్నిఖ్యానే సమమనగః ప్రారంభః

అభితావసంపదమథోష్ఠరుచ్చిజలైజసామసహమానభవ । పయసిప్రపితృ
రవరాంబునిధేరభిరోధుమస్తగిరిమగ్నతల్ ॥ ౧ ॥ గతమాపురః ప్రతిగవాక్ష
మౌఖం దధతీరతేనభ్యశముత్సుకతామ్ । ముహురంతరాశ్చనువమస్తగిరెస్సవితు

ప్రాప్తమజ్జనస్య యాదవమజ్జనావలోకినసామైకత్వమంత్రేక్ష్యన్, ఆతిశాయి
నీన్యత్రమ్ ॥ సనజాభజతోతిశాయినీవతీగౌడగశైవ్విరితిలక్షణాల్ ॥ ***

ఇతి త్రిపదవార్య ప్రమాణపారావారపారిణశ్చిమహాపాఞ్చాయ

కోలదలవల్లిసాధపూరివిరదితే మాఘవాహ్నిఖ్యానే

సర్వవిమాఖ్యానే అష్టమస్సగః

అథ సూర్యాస్తమయంసంజాయతి ॥ అభితాపేతి ॥ అథ మిమంక్షానంతే
రు ఉష్ణరుచిః-సూర్యః, నిజలైజసాం అభితావసంపదం-సంతాపాతిరేకం, అన
హమాంభవ అవరాంబునిధేః పశ్చిమాభ్యైః పయసి ప్రపితృః-ప్రపతితుమి
చ్ఛుః + పతేన్సన్నంతాదవృత్తయః, ననిమిమేత్వాదినాఇసాదేశః, అత్రలూ
పోఞ్చాసస్యేత్యేథ్యాసలూపః, అస్తగిరిమస్తాద్రీం ॥ ౧ ॥ అస్తస్తుచరమత్క్షాన్వి
దిశ్యమరః ॥ అధిరోధుమభ్యపగల్-అభ్యధావల్, అత్రానహమానభవేతి కాల
ప్రాప్తస్య పయసి పాతిస్య నిజకేతోసహనచౌతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే, అస్తికా
సగః ప్రమితాక్షరావృత్తమ్ * ప్రమితాక్షరానజన్మేదుదైతిలక్షణాల్ ॥
౧ ॥ —గతియేతి ॥ రతేననురతభక్తిభవః + ప్రసేతోత్సకాభ్యాం తృతీయాపె
తినప్తమ్యభేదస్థితీయా భ్యశముత్సుకతాం కాలాక్షమత్వలక్షణమాత్మస్వందధతీ
యోషీల్-ప్రీతి, పురోగౌ గవాక్షమౌఖం-గవాక్షదావరం, పురఃగతయా-ప్రస్థ
తయా, దృశా-దృష్ట్యా, అస్తగిరేస్సవిమిశ్చలంశరాభధవం-మధ్యాకాశదేశం, ము
నాం మిమిక్షః-మాత్సర్య, హస్తమాశ్రిమనశిష్టమశ్చ ముత్రిమనశిష్టమిత్యాదిమా
త్సకంజేనాస్తమయంవత్క్షిప్తవత్క్షిప్తం + మాహోంత్య, పాతిద్విర్భావః, శ్చ ఇమి
విద్యేథ్యాసస్యేత్వం ఏతద్వాస్తమయప్రతిక్షణభ్రమణాదోత్సాహానుభావాస్తరో

శ్చయోషిడమిమీతదృశా || ౨ || విరళోతపచ్చవిరసన్తనభుఃపరితావిపాండుద
 ధదభిః | అభవద్ధతిపరిణతింశిథిలఃపరిమండనూర్జ్యనయనోదివసః || 3 || అవ
 రాహ్మశితలతరెణశనైరనితనలాలిలతాంఘ్రనో | నిలయామశాభవణహావ్స
 యలైదమరాహులాఃఖగకలానిగః || ౪ || ఉపసంధ్యహస్తతనుసానుమతఃశిఖరె
 మతన్తణమశితరుచః | కలజాలమస్తనమమేపితకాముమితంఖలూచ్చతరమేవవ
 వలక్షణం, అత్రోస్సుక్యభావనిబంధశాస్త్రియోలజ్జాః || ౫ || విరళేతి || పరిణతిం-
 పరివృత్తిం, అన్యత్రోజరావస్థాంచగతః అతఏవవిరళోఅల్పా ఆతపస్యచ్చఃకియన్య
 సః అన్యత్రోక్షీణప్రభః అన్యత్తనభుః ఉభయ్యోస్మక్షయాత్ ఈషదుష్టదేహః + అ
 లవణాయవాగురితివదల్పాద్దేనజ్ఞోపయోగః పరితావిపాండు మీత్ర శుభ్రాభి
 పటలచ్చన్నతావత్ ఆవరత్ర పలికైశ్చ పాండురం ఆభిమాశాశమేవ శిరోదళత్
 వహణ పరిమండం-ప్రశాంతం, అథగ్గహితాసమధాంచ సూక్ష్మవీవ సయనం
 యన్యసః దివసః శిథిలః శిథిలచ్ఛుతిః శిథిలాంగశ్చాభవత్, అత్రాభిరేకత్యా
 ద్యవయవమాపగాద్దివసవీవ స్థవిజిత్యవయవిమాపకసిద్ధాస్తదవిమాపకాదేకదేక
 వర్తిమాపకం శ్లేషానుప్రాణితమ్ || 3 || — అపరాధ్యాతి || అపరోపరభాగః,
 అహోపరాజ్ఞావిపాంతః + పూర్వాపరాధరోతరమేకదేశినైకాధికరణజ
 యైకదేశినమానః, రాజాహస్సుభిఃప్రసాదే, అహోహ్నవీరేభ్యజ్ఞాప్యహ్నదేశి,
 అహోదంతాదితీతత్వం తత్కాపరాధ్యై శితలతరేణానిలేన శనైరోలితాశ్చా
 లితా లతావీవ అంగుళయోదయస్యతస్తే అతఏవ నిలయామ-సవాసాయ, ఆ
 హ్వాయతే అంగుళిసంజ్ఞమా ఆహ్వానం రావణాయేవ స్థితాయైప్రీతాశా
 భినే-మృతాయ, ఖగరాలాని-వక్షసంఘాః, ఆకులాస్తుకులః గిరిః ఇదమాగమ్య
 తఇతి ప్రత్యుత్తరాణి దదురితజపేస్తనమంగామప్యేహ || ౪ || — ఉపసంధ్య
 మితి || ఉపసంధ్యం-సంధ్యాయాస్సమీపే + సమీపాథేభ్యయియాధాపేనభుంస
 కహాగ్నవత్వం అశితరుచః-ఉష్ణాశో, తను కలజాలం తక్షణం-శ్చేద్యమణ్డ, త
 త్కాలేషీత్యగణః, అత్యంతసంయోగేష్వితీయా, సానుమతాదే-శ్శిఖరేణ ఆస్త
 అతిష్ఠత్ + ఆనేక ర్తరలజ్ఞ, తథామా సతాం మహత్తనామస్తనమయే-వాత్స
 శాలైర్నిచ్చకుమేవ పదమున్నతస్థానమేకాదితం యోగ్యం ఖలు అథాంతర

కమ ॥ ౫ ॥ ప్రతిపాదనానుసరణగా భాగ్యవంతులైనవారు సాధనతా ॥ అ
 వలన వ్యభాదివిధిగా భాగ్యవంతులైనవారు సాధనతా ॥ ౫ ॥ కమమ
 దుష్టమోహయాత్మక రాజ్యవ్యవహారము ॥ ౫ ॥ అతిశయవంతమైనది
 శాశ్వతమైనదృష్టమైనది ॥ ౫ ॥ అతిశయవంతమైనది సజకమ్య
 తాదినకలేననితి ॥ అమోహనరాజ్యము ॥ ౫ ॥ అతిశయవంతమైనది
 యిదు ॥ ౫ ॥ దుశశాసితమైనది ॥ ౫ ॥ అతిశయవంతమైనది ॥ ౫ ॥

[illegible]

రుచేవిరించినభిన్నబృహజ్జగదండకేతరఖండమివ || ౯ || అనురాగవంతమపి
 లోచనయోదకధతంవపుస్సుఖమతావకరమ్ | నిరకాసయద్రవిమపెతవసుం వి
 యదాలయాదవరదిగ్గణికా || ౧౦ || అభితిగ్గరశ్చి విరమావిరమాదవధానభిన్నమ
 నిమేషతయా | విగళన ధ్వవ్రతకులాశుజలంస్యమిమీలదబ్జనయనంనశిని || ౧౧ ||

దుగ్ధి-త వై, యచ్చాతమంథం సువణం || ౧ || తపనీయశాపితుంభమితిసు
 వణంవర్యాదేష్యమరః || తేనసదృశం తన్నిభమితినిత్యసమాసః, పయసి- స
 ముద్రోదకే, అథంయథాతథామగ్నమథం మగ్నం వపుర్యన్యతస్య అంశుమ,
 తొక్కన్య వపుర్యండలం విరించెః బ్రహ్మణోసఖేన భిన్నస్య ద్వేధావిదళితస్య,
 బృహతామహతాజగదండకస్య జగదాశ్రయకోశస్య బ్రహ్మాండస్య ఏకతరఖం
 డమన్యతరదళమివదురుచేరరాజ, అత్రాసమాసస్య పురాణసిద్ధశాస్త్రపదమాలం
 కారః || ౯ || — అనురాగవంతమితి || అపరదిక్, పశ్చిమాశా, వైవగణికా-వె
 శ్యా || ౧ || వారస్త్రీగణికావేద్యేన్యమరః || అనురాగః లోహిణ్యవభిలాషశ్చ
 తద్వంతమపి లోచనయోస్సుఖయతీతిసుఖం సుఖకరంశాంతత్వాదభిరూపత్వా
 ద్చ దర్శనీయంవపుః దధతమపి అతావకరంఅనౌష్ఠ్యదకతత్వాచ్చానంతాపకా
 రిణం సుఖసప్రసంగంవా తథాప్యపెతవసుం నీలశ్చిం నిధంనంద || ౧ || దేవభేద
 సతరత్నావసూరత్నేధనెనస్విత్యమరః || రవిం-సూర్యం, విటశ్చ గమ్యతే వియ
 దాకాశమేవాలయో గృహం తస్మాన్నిరకాసయత్-నిష్కాసితవతీ, ధవపరాహి
 వేశ్యాః నిగుణమపి ధనికమానర్యప్రహరణాదప్యనురక్తాభిమానువర్తంతే గుణ
 వంతమపి హృతనర్వస్వం నిర్వానయంతి సచ్చపితేతిభావః, అస్తంగతోక్కృత
 తి శ్లోకాథః, అత్ర వియదాలయాదవరదిగ్గణికేన్యేకదేశరూపణాద్రవేర్విట
 త్వరూపణావగమాదేదేశవర్తిమావకం క్లేదోపితమత్థాపితత్వాదనురాగవీవా
 నురాగోపనవసవ వహనీతిరూపకవద్యవసితపివేన్యంగమ్ || ౧౦ || — అభితి ||
 సలిని కత్రిక అభితిగ్గరశ్చి సూర్యాభిముఖం చిరమావిరమాదాస్తమయాదనిమే
 షతయా పక్షపాదహాస్యరయా దళన-కోరవీవాత్రనిమేషః అవధానేనాభిము
 ఖావస్థానంబుధేన ఘన్నులగం అతపన విగళన్నిస్సరన్త ధ్వవ్రతకులామహాశు
 జలం యస్యతిత్ అబ్జ మేవనయనం న్యమిమీలత్-నిమీలయతిస్త + భ్రాజభ్రా
 సభాపేత్యాదినావికల్పాన్నిపథాహాస్యః, అతపన నాభ్యానదీఘః, అనుర

అవిభావ్యతాచక్రమద్యుష్టహమద్యుతిపింబమస్తమితథ ననభాదిగళోరుతావమత
మిస్రమభావవహానైవవిగుణస్యగుణః || ౧౨ || దుదిధామ్ని-భృతరిస్తశఃవిమ
లాః పరలోకమధ్యవగళేవిమళః | జ్వలన్తస్త్రిమళానివేదానా సులభోన్యజ
ననినవీవపతిః || ౧౩ || విహితాంశవిజాననదహావరేవిజనత్కుసుమంభుసుమా

క్తానా కాంతా కాంతిమనిమేషంవశ్యతీ ఉపసాయేనతి నిమితితాక్షీస్యాదితి
భావః, అత్రాప్యజ్జనయనమిత్యాద్యనయనరూపనాదవయవినోర్బలినీతి గృలక్ష్మ్యో
ర్నాయికానాయకత్వరూపణస్థైర్యైకచేదన రిమావకమ్ || ౧౧ ||—అవిభావ్య
తి || అవిభావ్యతాచక్రం-అలక్ష్యనక్షత్రం, అదృష్టం హిమజ్యులైరిందోర్వింబం
యస్తికాతత్ అద్యాప్యనుదితవద్రౌతాచక్రమిత్యేథాః, అస్తమిత్యేకగ్ననేమ్యయం
అస్తమితాస్తంగతోభానుస్త్రికాతత్ ఏతావతా నిగుణత్వముక్తం, అథ ని
దోషతామాహ-విగతౌరుతావం ఉరూస్తమయాత్ప్రళాతనతావం, అత
మిస్రమనుదితాంధకారం నభోఽలరిక్షం అభాల్-భాతిస్త, + భాలైలజ్జే, న
చనిగుణస్యకాకోభేతివాచ్యం నిదోషతాయాఅపి గుణత్వాదిత్యేథాంతర
న్యాసేనాహ-విగుణ్య-గుణహీనస్యావహానతా నిదోషత్వమేవగుణః అతా
గుణవత్వాచ్చౌభాయైకైకకారజన కాన్యసమథానయావోధాంతరన్యాసః ||
౧౨ ||—దుదీతి || దుదిధామ్ని-తేజోనిధౌ, భృతరి-సూర్యే, పెరమాస్పదే ప
త్యాచ పరలోకమధ్యవగళే-దేవాంతరంగతే మృతేచసతి భృశం విమలాః శు
ద్ధాస్త్రివహజ్వలనం వివిశుః, అగ్నింవావాదిత్యస్సాయంవ్యవితేతిమృతేరితి భా
వః, అన్యత్ర * మృతేమృయేతయానారీసాస్త్రీజ్ఞేయావతినృతేతిస్తరణాదితిభా
వః, అగ్నిప్రవేశఫలమాహ-ఇతరథా జ్వలనాప్రవేశే అన్యజన్తని జన్తాన్తరే శవః
ప్రాతరిశ్చియావత్ సవీవ సూర్యవీవ పతిః, అన్యత్రేతు యోస్త్రిజన్తని పతిస్స
వీవ కథమివ, సులభా సకథంచిత్యేథాః, ఉద్యంతంవావాదిత్యమగ్నిరనుసమా
రోహతీతిమృతే, తేనేవనహ మోచతేఇతిస్తరణాచ్యైతిభావః, అతొగ్నిప్రవే
శో యుక్తఇతి సమథానాద్యావ్యాధావేతుకిం కాన్యలింగమలంకారః || ౧౩ ||
అథ సంఖ్యాసాదుర్భావమాహ || విహితైతి || జనతయా - జనసమూహేన +
జ్యోష్టజనేత్యాదినాసమూహాథాతల్పృత్యయః, విహితాంశవిజా-కృతప్రణామే
త్యేథాః, నికసత్కుసుంభుసుమవల్ అరుణాంశరక్తతాం, దధతీ రాజసత్వా

రుణతామ్ । చిరముట్టుకాపి కరుణాజ్ఞానాంభోజే ప్రకాశవశ్యతిమాత్మనుః ॥
అథసాందగ్గిసంధ్యకిరణంబులకు పరిహితహూతిమిథువునవలతోఁ । పృథగుత్ప
పాతవిరహం రిదంధ్ర హృదయ తాస్యగనులిప్రదయ ॥ ౧౦ ॥ నిలయశ్చియస్సతత
మేతదితి వ్రధితు యదేవజలజన రియా । దివ్య త్యయోతదజిము కమహోచవ

దితిభావః, తిదుత్త ॥ సగూయరక్తనిజసంపద్య పాతంతి, వ్రసూమాతా॥
ని ॥ జనయిత్రీప్రసూమాత త్యమయః ॥ పిన్హానాంప్రసూః పితృప్రసూః తి
సానియం సంధ్యామాపి కి తత్తమనాంబద్ధాణః ॥ నమూ రిః చిరముట్టుకాత్వ
కాపి పశ్యతిం న్యధానం జగదస్య దృత్యా నికథమకమిత్యథాః, నాజ్ఞల్-సవి
ససజా + ఉజ్జుస్సగే లభే, అదాదిని మిత్యాదాగమః, అటశ్చేతి వృద్ధిః,
భూతపూర్వోపమహజవరిగహాభవితీహ నా, తితితామహా పిన్హాన్ స్స
స్మష్టా మూర్తి తామలిచ జ హ, సాపాతస్సామహాగత్య, సంధ్యామాపే
ణ పూజ్యతేతత్వాదిభవిష్యత్పురాణసహ మత్యి ప్రమాణం త్య తమత్యాగరూ
పకారణసద్భావేన ప క్తిత్యాగరూపకారా నదయ ద్విశేషాక్తి ల కారః ॥
తత్సామగ్యామనుష్యత్త్రిశిషాక్తిర్నిగద్యతేజలిలక్షణాల్ ॥ ౧౪ ॥ అథేతి॥
అథ-సంధ్యాదయా ॥ తరం, సాంద్యాదేసాంధ్యాః సంధ్యాయాంభవాః + సం
ధివేలాద్యతునమత్యిభోజ్యోన్మాన్మయః, తైకి తై అరుణితం-అరుణీకృతం,
అతపవ విరహాత్వాః-విరహాదేవనయా, దలహాపిదీప్యమాణార్థ్యదయాత్పురైన
క్షరితేన, అస్పృహ-రుణిరేణ, అనులిప్రమివస్థితమిత్తుప్రేక్షా, హారెష్టోహ్లా
తిరాయధం చక్రమిన్ద్రధాః ॥ ౧౫ ॥ సాంధ్య స్త్రేమన్య త్రియోరితికవః॥ హ
రిహాతేమాతా తిరాకారానాయన ర్ద్రవ హరిహూః చక్రహ్వామిత్యర్థః॥ ని॥ హూ
తిరాకారానాయన మిన్ద్రమయః ॥ తరం॥ ॥ ౧౫ ॥ వరత్రిపురీశతగపత
త్వత్రిపురాంశంబాజ్యమయః ॥ ని॥ సమం-చక్రవాకదన్యత్వమిన్ద్రధాః, నృథగృధే
నాత్వపాత-ఉడ్డిత్యై ॥ ౧౬ ॥ నిలయవతి ॥ అదేవజలజన రియా త్యజలబన్ద
జలజంబితదేవకమలం సతతం శ్రియోనిలయః అలయవతివ్రధితు వ ర్ధ ॥ ౧౭ ॥
నికాయనిలయాలయాశ్చర్యం ॥ తదపి నిగ్ధినివాసభూతమపీగ్ధిగ్ధాః ॥ కయా
శ్రియా దినసాత్యదే-సాయకాలే, ముక్తం-నిక్తం, అహో దేవాగ్ధిపిక్తత
త్తుత్వం యదాపది మహోపకారిణస్తా న్విగతాత్పృథ్వం అథవా చవలా-హా

లాజనంపొత్తినచోద్యమము ॥ ౧౬ ॥ దివసానుమిత్యేమగమద్విలయం కిమిహాస్య
తెబతమయాబలయా । రుచిభతురస్యవిరహాః మాదితినంధ్యమాపి సపదిన్యగ
మి ॥ ౧౭ ॥ పతితేవతంగమృగరానిజప్రతిబిమ్బరూపితఇదాంబునిధౌ । అథ

పలవతి (స్త్రీ) కమలాచ ॥ ౧౮ ॥ చపలాకమలావిద్యుంబుంశ్చలీపిష్పలీమచేతివిశ్వః ॥
స్తేనజసశ్చపలాజనః, జాతేశ్చసంజ్ఞాపూరణోశ్చైతిచోభయథాపి పుంసద్భావ
ప్రతిషేధః, తంప్రతి తస్మిన్నిత్యధః అదఃఇదం కృతశ్చుత్సం చోద్యం-చోదనీ
యం, కథమిశ్యాత్యేవ్యం, చపలత్వాన్నాశ్చర్యమితిధః, (స్త్రీ)చాపలేమ కి
యదేతదితిభావః, శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యనుసౌఖ్యంతోయమథాంతరన్యాసః ॥

౧౬ ॥—దివస ఇతి ॥ దివసావాసరః, పుమానితిభావః, మిత్రం-సూర్యః, సుహృ
దశ్చానుమిత్యేనసహాధ్యధః + తృతీయాధః ఇత్యనాశ్చర్మప్రవచనీయత్వా
ద్వివృతీయా ॥ ౧౭ ॥ మిత్రం-సుహృద్విమిత్రార్కైతివిశ్వః ॥ విలయం-నాశమగమ
త్ గతః + గమేలు-జి, పుషాదీత్యాదినాశ్చైరజాదేశః, అబలయా-(స్త్రీ)యా
మయా రుచిభతు-స్తేనానిధిః ప్రేమాస్పదవతేశ్చ అస్యారూప్యవిరహాధిగమా,
త్ అన్యజ్ఞోపేపంచమి విరహజ్ఞానంప్రాప్త్యాపీత్యధః, ఇహస్తీకలాకేకిమాస్య
తే-కిమథంస్థీయతే, ఆసేర్భావేలత్, బతేతిభేదే, ఇతీతమలాచ్యేవేత్యధః,
అతపవ గమ్యాప్యేత్, సంధ్యయాపి సపది స్వగమి-స్వపాగామిత్యధః, గ
మేస్సాన్వర్థణ్యంతాద్భావేలుజిమిత్యాన్వర్థగ్రస్వః, అన్యంతాదుపధావృద్ధిర్నా(ర్థ)
యం)స్యాద్దేతుమణ్నిచి, తస్మాత్సాన్వర్థేణిజత్వావోమితాంశ్చాస్యా యతోభ
వేదితి విగమతద్దాత్తత్కరోతీతిన్యంతాల్లుజితికేచిత్ ॥ ౧౮ ॥—అథాంధకారం

వణాయతి ॥ పతితఇతి ॥ పతంగార్కవపమృగరాట్సింహఇతిరూపకసమాసః
తస్మిన్నిజప్రతిబింబన రోషితే కొపితఇవస్థితఇత్యుచ్చేత్, స్వప్రతిబింబ ప్రతి
సింహభ్రేమాదితిభావః అవమివాంబునిధౌ-సముద్రే, పతితేనతి తజ్జఘాంసయే
తిభావః + భావలక్షణసప్తమి అథ పతనానంతరం నాగయూథాని కరికులానీ
వమలినాని శ్యామాని + ఉపమానానిసామాన్యవచనైరితినమాసః, తమాంసి-ఆ
స్థకారాణి, జగల్లోకం పరితః పరితస్తధిరే అచ్ఛాదయామాసుః + స్త్రీణామే
కర్తరిలిత్, ఋతశ్చసంయోగాదెగుణః అత్ర యద్యపి నాగయూథమనినా
స్తీత్యుత్తయశానససిద్ధోపమానుసారాత్పతంగమృగరాజీకృత్యాపిఉపమితసమా

నాగయూధమలి నానిజగత్పరిత స్తమాంసిపరిత సరితే || ౧౮ || వ్యసన్నఘృథ
 రగుహంతరతఃపటలంబహిర్బహులవంకదుది | దివసావసానవటున స్తమసో బహి
 రేత్యవధిశమథ క్రగుహః || ౧౯ || కిమలంబతా బరవిలగ్నమధఃకిమవధతా
 ధ్వజమవనీతలతః | ప్రసారతిర్యగధదిగ్భ్యగతిప్రచురీభవన్ననిరధారితమః || ౨౦ ||
 స్థగితాంబరక్షితితలెవరిత స్తిమిరైజనస్యదృశమంధయతి | దధిరైగసాంజనమపూర్వ
 మతఃప్రియమపేక్ష సత్తాసుదృశోదదృశుః || ౨౧ || అవధార్యకాఽగరుతామథ
 సాశ్రయణేనావమైవోచితా, తథాపి రోషితత్వాత్ప్రేక్షాయాః పతంగే అసం
 భవాత్స్విహా సంభవాచ్చరూపక మేనయక్తం తథాచరూపకానువాగితోత్ప్రే
 షాసాపేక్షేయముపమేతిసంకరః, తత్తోత్ప్రేక్షయా భ్రాంతిమమపమయారూ
 పకంచవ్యజ్యతథిత్యలంకారణాలంకారధ్వనిరితిసంక్షేపః || ౧౮ ||—వ్యరసదితి||
 బహుళవంకరుదినాంద్రశదృశమచ్చవి దివసావసానై-దినాంతే, పటునః-సమథా
 న్య, తమనః పటలం భూధరగుహానామంతరతోభ్యంతరాదేత్యాగత్యబహిర్బా
 హ్యప్రదేశే వ్యరసన్న-విస్మృతంవా బహిర్బాహ్యప్రదేశాదేత్య గుహః కంద
 రాణామధికం భృశమథక్తవాభజలైస్తక్తిం ప్రవిష్టలచైత్యధః + భజలైలుఃశిశ
 జ్జే, ఝురోఝురితినకాదలోపః, అత్ర వ్యాపకత్వసాదృశ్యాత్తమసోతబహి
 రసాదానకత్వసందేహత్వందేహాలంకారః || ౧౯ ||—కిమితి || ప్రచురీభవద్భు
 హుళీభవత్తమఃక ర్తృ అంబరేవిలగ్నంతకాశస్థంసల్ అహోభూతలంప్రతి అలం
 బత-అస్యంసతకిం, అవనీతలతో-భూతలామూర్ఖముపరిష్టాదవధతాతికిం అథ
 వాదిగ్భ్య స్తిర్యక్ప్రసారప్రసృతమితి ననిరధారి అహోలమ్బనాదీనామన్యతమ
 న్నావధారితమిత్యర్థః + భారయతైశకర్తృణుజ్జే, అత్రాగిపూర్వవత్సందేహాలం
 కారః || ౨౦ ||—స్థగితే || స్థగితై-తిరోహితే, ఆమ్బరక్షితితలే యంతస్తి క్తిమి
 రై పరితోజనస్య దృశమంధయశ్యంధీకుర్వతినతి సుదృశః స్త్రియః, అపూర్వం
 నూతనం రసాంజనం రసం రాగమేవాంజనం సిద్ధాంజనంచదధిరే-దఘః, అతా
 మేతాః ప్రియవేత్తవత్తాదదృశుః అత్ర రసాంజనధారణేన వాక్యాధాన ప్రి
 యవేత్తవత్తాదదృశనమర్థనాదావ్యాకర్తృజ్ఞాతుకం కావ్యలింగమలంకారః, తే
 న సిద్ధాంజనధారణేన నిధ్యాదివల్ రసాంజనధారణేన ప్రియవేత్తవత్తాదదృశురి
 త్యవమాధ్యపనాదలంకారణాలంకారధ్వనిః || ౨౧ ||—అవధార్యేతి || సో

వన్న భయాయసాంధ్యతమనంతమనకు । సుతా శ్లోకములతోవగచెతనదో
మరాజవభద్రభవే ॥ ౨౨ ॥ నవితక్తి ప్రియమనన్యకేనానెమి ॥ ౨౩ ॥ అంతాభి
ధిగమ్యతతామ్ । ద్యుతిమగ్రకీర్ణభాగవతాంభునాద్యకీర్ణమతి మరెనాశోయ
తః ॥ ౨౩ ॥ అనుతననానికనుమాననీలరాశ్యతమన్ననామతమదీనభోగః । సమ

దృఢమం యత్సంతులమనం న్యాయకః తమః ॥ ౧ ॥ విష్వక్సేనతమసమిత్సవః ॥
+ అవసమంధేభ్యస్తమనభతినమానంతః తిత్తర్థకా, సుతనోత్పథాంగ్యాః,
దయతోవగమే-పి/యాధిసరణే, కార్త్యసమకాల-సంభోగకార్యసామర్థ్యకత్వ
మవశార్య-సేత్పత్వ, భూయాయ నాశవత్ సకా-కుచాశ, తనుః కృహి యో
ర్యోమరాజః పంథాః ర్యోమరాజపథోమధ్యభాగః తస్య వేదభవేకమృయ +
ట్టితాధుజిత్యధుచ్చర్యయః, నాభవతామితి వచనవివరిణామే నానుషంగః కా
ర్యాసక్తస్య తిత్తాపి కాముకబసస్య పతోభయం క్లేకగణనాపేతిధానః, ఆత్మ
సంతమసకుదభారణోః కామనిమిలై భయంపానుదయే కార్త్యనారవాపధార
ణకామకత్వాత్ప్రేక్షణాద్భేదకాత్వేపి, యమకేనసంస్పృశ్యతే ॥ ౨౨ ॥—స
వితురితి ॥ యోగ్యహగణామాని సమితుస్త్విహే నదద్యశే-నలక్షితే, జనేరితి శే
షః సఃగృహగణః తిమోభిస్తతాం న్యాస్తాం తామ్యంత్యసామితి తమిం రా
త్రిం ॥ ౧ ॥ రజనీయామినీమిర్యమరః ॥ అధిగమ్య-స్యావ్య, ద్యుతిమగ్రహీత్
బధావిత్సథః + గృహేలుకడి, గృహోలిబిదీనుఃఇతి ఇబోదీనుఃత్వేసి స్థా
నివత్త్వేనైవ్త్వత్సినోలాపెనసంజాదీనుః తథాహ లభునః అల్పాః ॥ ౧ ॥ త్రి
ష్విష్టేత్వలఘుత్వమరః ॥ మతినాశ్చయతః సకృష్టానోయతాత్ వ్యకటిభవంతి
అథాకంతరన్యాసః ॥ ౨౩ ॥—అనులేపనానీతి ॥ తేనసమయేన-వ్యదోషకాలే
న, కతార్క= అనులేపనాని కుంకుమవచందూదిని, కుసుమాని-మాల్యాదిని, తథా
పతిమ కృతమన్యనః-కృతకోసాః, అబలా-స్త్రీయః, చిథా దీపఖిః-దీపబ్జాలా
శ్చేత్యేతాని సర్వాణి తృతం సుప్తస్య పూర్వం స్రజ్జస్య మనోభవస్య మన్దధ
స్య బోధనమృద్ధిరసం యస్మిన్కర్తృణామన్యథాతథాతహ్యుక్తకమిర్యథః, ఇతర
థా అనులేపనాదిబోధనస్య వైఫల్యాదసంభవాచ్చేతిధానః, సయం యగవల్ అ
బోధిక్షత-బోధితాని + బుధ్యతేన్యోకంతాత్కర్తృణుడే, అత్రి గంధమాల్యసం
స్థాదనస్త్రీమనఃప్రసాదనదీపఖిత్యాదనానాం అబోధిషతే త్యేకేనశ్లిష్టతద్వేనా

యేన తేనకృతసు ప్రమనోభవబోధనం నమవబోధిషత || ౨౪ || వసుధాంతని
స్సృతమివాహిప తేజవటలః ఫణామణిసహస్రరుచామ్ | స్ఫురదంశుజాలమధశీత
రుచేః కకుభంసమసుగురుతమాఘవనీమ్ || ౨౫ || విశదప్రభాపరిగతం విబభావుద
యాచలవ్యవహితేందువపుః | ముఖమప్రకాశదశనం శనక్తైస్సవిలాసహానమివ శ
క్రద్విశః || ౨౬ || కలయాతుషారకిరణస్య పురఃపరిమందభిన్నతిమిరౌఘజటమ్ |

భిధానాశ్చైషమూలాభేదాధ్యవసాయయాపాతిశయోక్తిరేకా, తథా సుప్రమ
నోభవబోధనమితిక్రియావిశేషణసామధ్యాయత్వమమితి యాగవద్యాభిధానా
చ్చ మనోభవేతరబోధనయోః కార్యకారణభూతయోః తద్విపర్యయరూపాచా
న్యా తదుభయాపేక్షయా గంధమాల్యాదీనాం ప్రస్తుతానామేవ బోధనరూపైక
ధర్తనంబంధాత్పుర్యయోగితాభేదశ్చైతిసంకరః || ౨౪ || — అథ చంద్రోదయ
వణానం ప్రారభతే || వసుధేతి || అథ తమఃప్రసారానంతరం వసుధాస్తేనభూ
ప్రాంతేన, నిస్సృతం-బహిర్నిగతం, అహిపతే శ్చైషస్య ఫణామణిసహస్రాకాం
రుచాం భాసాం వటలం స్త్రామజవేత్సు త్ప్రేక్షా, శీతరుచేశ్చంద్రస్యసంబంధిస్తు
రదుల్లసదంశుజాలం మఘానఇమాంమాఘవనీంమాహేంద్రిం + మఘవాబహు
శమితివికల్పాన్నత్రాదేశః కకుభం- దిశం, సమస్కరుత- అభూషయత్ ప్రా
చ్యాందిశి చంద్రకరజాలమలక్ష్యతేత్యథః + సంపద్యపెభ్యః కరోతౌఘావణ
ఇతి కాత్పూర్వస్సుడాగమః, అడభ్యాసవ్యవాయేపీతినియమాత్ || ౨౫ || —
విశదేతి || విశదప్రభాపరిగతం-శుభ్రకాంతివాప్తం, ఉదయఇత్యచలః ఉదయా
చలః || ౨౬ || ఉదయఃపూర్వవర్షతత్త్యమరః || తేన వ్యవహితమిందువపుశ్చంద్ర
మండలంయస్మిన్ తత్ శక్రద్విశః-ప్రాచ్యాః, ముఖమగ్రభాగః, వక్త్రం చ ప్రతి
యతే తదభేదనా త్ప్రేక్ష్యతే, అప్రకాశదశనమలక్ష్యదంతంధత్ నవీలాసహ
సం సవిలాసస్తితమివ, శనక్తైర్నందం విబభౌ || ౨౬ || — కలయేతి || పురః-
ప్రాచ్యాందిశి, అగ్రభాగేవ, తుషారకిరణస్య ఇందోః కలయా కిరణైః ఉ
వలక్షితం పరిమందమల్పం భిన్నావిదళితాస్తిమిరౌఘావవ జటాయస్యతల్లగనం
నమృషా సత్యం గణాధివతేః-ప్రమథవతేరిశ్వరస్య || ౨౭ || గణాః ప్రమథసంఖ్యా
భూతివైజయంతీ || మూర్తిరితి జనైః క్షణమభ్యవద్యత నిశ్చితం గగనంఽష్టా
శాం శివమూర్తీనామస్యతమమితి యత్తత్సత్యమిత్యవవన్నమిత్యథః, కలా

క్షణమభ్యుపద్యతజనైర్మన్యుషాగగనంగణాధిపతిమూర్తిః ॥ ౨౭ ॥ నవచంద్రి
కాకుసుమకీర్ణతమఃకబరీభృతామలయజాద్రామివ ! ౨౮ శై లలాటతటహారి
హరేహారితొముఖస్యహిమరశ్మిదళమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రథమఃకలాభనదధార్ద్రమఖో
హిమదీనితిర్మహాదభూదుదితః । దధతిభువఃకర్మమశ్వినతుమ్యుతిశాలినోపి స
హసోపచయమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఉదమజ్జితేటశశిశ్శయనాదపనిద్రపాండురసరోజగు
చ్ఛా ! ప్రథమప్రబుద్ధపదరాజసుతావదనేందునెనతుహినద్యుతినా ॥ ౩౧ ॥ అథ

మాత్రాదితశ్చంద్రిశ్చ ఫలితార్థః, రూపకాలంకారః ॥ ౨౭ ॥—నవేతి ॥ న
వచంద్రికాభిరైవ కుసుమైః కీర్ణా తమఏవ కబరీకేపాశః + జానపదత్యా
దిస్తాజీమ్, తాంబిధతీతతద్భృతః హరైరింద్రస్య హరితః, శక్రదిశోముఖమగ్ర
భాగవనముఖం పక్రమితిశ్లిష్టరూపకం తస్య లలాటతటనద్ధారి మనోహరం
హిమరశ్మిదళం ఇందుఖండం మలయజేన-చందననాద్రామివ దదృశేధావశ్యో
దితిభావః, అత్ర నవచంద్రికాకుసుమేన్యైకదేశవతిరూపకమహిమ్నా హరిహా
రితొ వభూత్వప్రతితాతత్సహకృతశ్చైమావగతవక్త్రా భేదాధ్యసితముఖసంబంధ
ప్రసాదాసాదితలలాటతటాపమోపజీవనేన ఇందుదళస్యానుపాత్తనిజభావశ్యగు
ణనిమిత్తమలయజాద్రాత్వగుణస్వరూపాత్ప్రేక్షేతినజ్జ్వరః ॥ ౨౮ ॥—ప్రథమ
మితి ॥ హిమదీనితిశ్చంద్రిః ప్రథమం కలా కలామాత్రం అభవత్ ॥ ౨౯ ॥ కలా
తుషోడకోభాగఇత్యమరః ॥ అథార్థమభవత్ అథో అనంతరం ॥ ౩౦ ॥ అథోఅథే
త్యమరః ॥ ఉదితస్సకల్యాదుత్థితస్సక + నమహా మహా సంపద్యమానో
భూత్ మహాదభూత్ అభూతతద్భావేద్విః ॥ హలంతత్వాన్నకార్యాంతరప్రా
ప్తిః, తథాహి ద్యుతిశాలినస్తేష్టాఅపిక్రమరః క్రమేనైవ ఉపచయం ఉదయం
వృద్ధిం వధతి సహసా ఝడితితునదధతిధ్రువం, సామాన్యనవిశేషనమథానరూ
పార్థాంతరన్యాసః ॥ ౩౦ ॥—ఉదమజ్జితే ॥ అపనిద్రపాండురసరోజగుచావి
కవపుండరీకశ్చియా, శుహినద్యుతినా-చంద్రేణ, ప్రథమం హరేః పూర్వమేవ
ప్రబుద్ధాయాః అస్యథా తస్త్వం కథం దృశ్యతేతిభావః, నదరాజసుతాయాః-
సింధుకన్యాయాః, శ్చియాః వదనెందునేవేత్సుప్రేక్షా, కైటభజితోహరః, శ
యనాత్సముద్రాదిత్యధః, ఉక్తోప్రేక్షాసంభావనాధామిత్థనిదేశః, ఉద
మజ్జిత ఉన్నగ్నం ఉత్థితమిత్యధః ॥ ౩౧ ॥—అథేతి ॥ అథ ఉదయానంతరం, ల

లక్షణానుగతకాలతవపుజలధివిలంఘ్యశశిచాశరధిః । పరివారితఃపరితయుక్షగ
తైస్త్రిమిగోఘరాక్షసకులంబిభిదె ॥ ౩౧ ॥ ఉపజీవతిస్త సతతందధతః పరిముగ్ధ
తాంనఃగివోడువతేః । ఘనవీధివీధిమనతీణావతానిధిరంభసాముపవయాయ క
లాః ॥ ౩౨ ॥ రజనీమవాప్యరువిమాపశశిసపదివ్యభూషయదసానపితామ్ । అవిల

క్షణాలంఛనైః లక్షణైః సామిత్రాచానుగతమనుస్మృతం కాంతం వపుర్య
న్యసః లక్షణానుగతకాలతవపురితశబ్దశ్లేషః, నస్తుతః శబ్దభేదేనాథాద్యయావ
భాసేపి జతుకాష్టవదేశశబ్దప్రతీతేః, పరితస్సమంతాద్భుక్షగతైః-నక్షత్రసంఘై
జాంబవదాదిభల్లూకసంఘై శ్చైత్యథాశ్లేషః ఏకనాశావలంబిపలద్యయనదఖం
దేశశబ్దాదభాద్యయప్రతీతేః ॥ ౩౧ ॥ నక్షత్రమృక్షంభంతారాః * ఋతూచ్చభల్ల
భల్లూకాశ్చతీచామరః ॥ పరివారితః-పరివేష్టితః, శశ్వేవదాశరధిః దశరథపుత్ర
రామః + అతఃఖితిశ్చైత్యయః, జలధిం విలంఘ్య తిమిరౌఘవీవ రాక్షసకు
లం తద్విభిదె విచారయామాస + భిదాఃకరరిలిశితశ్చ, శ్లేషసంకీర్ణాం సమ
స్తనస్తున రిసానయవరూపకమ్ ॥ ౩౧ ॥—ఉపజీవతితి ॥ అంభసానిధిః-సము
త్పత్తిః, నఃగివ సతతం పరిముగ్ధతాం సాంధ్యమవ్యతమాధ్యం వ్యవహారానభి
జ్ఞాత్యమితియావత్ ॥ ౩౨ ॥ ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరితివిశ్వః ॥ దధతో దధాన
న్యః ఘనానాంపీఠిః ఘనవీధిః అంతరిక్షం సాపీఠిః వణ్యవీధిరిచెత్స్యసమితసమా
సః, కామపతీణావతేః-ప్రవిష్టవతేః, ఉడువలేర్నక్షత్రనాథస్య కన్యవిద్ధనికనః
జశ్చ కలాః యోడశాంశాం మూలధనవృద్ధిశ్చ ॥ ౩౨ ॥ కలాస్యాన్తూలైవృద్ధౌ
శిల్పదావంశమాత్రికే । యోడశాం శేషిచంద్రస్యేతివిశ్వః ॥ ఉపవయాయ సాం
బుచ్చద్ధయే స్వధనసమృద్ధయేచ, ఉపజీవతిస్త-సేవలెష్ట, అన్యత్ర లభతేజ్యేత్యర్థః
యథాక్రమోదయశలోహ్యుక్తకలాన్తహంతం లాభమాహ్వాతి తద్భవితీభావః, శ్లే
షసంకీర్ణాయముపమా, ఉపమాసంకీర్ణాః శ్లేషైత్యన్యే ॥ ౩౩ ॥—రజనీమి
తి ॥ శశి-చంద్రః, రజనీ-యామినీ, అవాప్య-పావప్య, రుదిం-కొభాం, ఆప-
పాప్ర, అసాశశ్యపి సవది తాంరజనీం వ్యభూషయత్-అలంకృతచాక్, వభాహి
మహతాం సతాం చరితం కర్త అవిలంబితక్రమమవిలాభితప్రకారంయథాకథా
ఇతరైతరోపకృతియత్-అన్యోన్యోన్యకారవత్, అవశోషిత్యవిలంబాదాశ్చవ్యన్యం
అత్ర రజనీశశినామిథ్యాభాకరత్వాదన్యోన్యసంకారః * తదన్యోన్యవి

మృతకృమమహామహాతామితరేతరోవక్తశిష్యునిమః || ౩౩ || దివసంభృశో
 స్థరుదిపాదహతాం రుదతీమివాసవరతాశినుతైః | ముహూరామృతశ్చ మృగధరోగ్ర
 కరైరువశిత్వసమరముదినీవనితామ్ || ౩౪ || పృథికామినీకెదమృతశ్చ కితాస్తరజ
 న్మఘర్తపయసోపదితా | సుదృశోభిభర్త్యశిశ్చిశ్చజ్జుమిందుమిందుమణిదా
 ధోయత్రాత్పాద్యోత్పాదకతాభవేతితిలకాత్, తస్మిన్మఘశశ్చాయమధాం
 తరస్యాసత్యత్యంగాంగిభావేనసంకరః || ౩౫ || ——దివసమితి | మృగధరోగ్రస్త్రో
 దివసందివసేషత్యధః + అత్యంతసయోగేద్వితీయా భృగవత్యంతముష్టరుచేరు
 స్థాంశోః పాదేనాంశునాంఘ్రిశాచ || ౩౬ || పాదారత్నస్యంఘ్రికుర్యాంశాశత్య
 మః || హతాం గ్లపికాం తాడితాంచ అరవీవ అసకరతైరిచ్చిన్నైర్నిరీరుతైః
 రువతిం క్రొందుతీమివస్థితాం కముదినేవననితా తాం అగ్రాశ్చ తేకరాశ్చే
 త్యభేదేనమాసత్యతివాచనః తైరగ్రశ్చరైరగాంశుభిరగ్రహస్తేష్చ ముహూరా
 మృశక సృష్టిశక ఉదగిత్వసతో-ఉపలామితిస్త, ఉచ్ఛాప్తినమితిస్త, వరావ
 మృష్టానాం పతివ్రతానాం పతిభిరాశ్వాసనీయత్వాదితిభావః + శ్వసిచాలాః;
 తాచమృప్రధాయాహ్నిస్యః అత్ర పాదవీవ పాదస్తేవహతామితి హసనసాధితశ్చ
 స్తరూపకోత్థాపితేయమలిరురైరితి మృగికరణవరితామగర్భావోదనోత్ప్రేక్షే
 త్యైకోవిజాతీయసంకరః తదా కరైరేవకరైః కముదినీవనితేతిచ శ్లిష్టాశ్లిష్టరూప
 తాత్ మృగధరే నల్లభత్వప్రతితేరక దేశనతికరూపకం తత్సాపేక్షాచేయముద
 శిత్వనదితిగమ్యోత్ప్రేక్షేత్వపరోవిజాతీయసంకరోపి రోదనోత్ప్రేక్షానాపేక్షే
 యముచ్ఛాప్తిననోత్ప్రేక్షేతినజాతీయసంకరోపి || ౩౭ || ——వృత్తిః || సుదృశోం
 గనాః అభిభర్తృక-భతాకరహభి + లక్షణేనాభిప్రతిభిముఖ్యిత్యన్యయాభా
 వః, శశిశ్చిభిః-చంద్రశిరతైః, గళంతః-సృగంతో జలబిందవోయస్మాన్తామిం
 దుమణిత్వంద్రకాంతశిలా స్తేవ దారు తస్య వహూస్తన్తయావహూః (స్త్రీ) వృతి
 మూకాం స్తరాజ్జన్తయస్యరేవ స్తరజన్తనా ఘర్తపయసా స్వేదాంబునాఉపది
 తావాస్తా స్థిన్నగాత్రేత్యధః, పృథికూలాచసా కామినీవ పృథికామినీ
 సపత్నితిహ్యోంత్యేతిశేషః, చకితాః-భీతాస్సశ్యః, దదృశుః, అత్ర చంద్రకాంత
 శిలాపుత్రికాయాం సాదృశ్యనిబంధనయా పృథికామినీభ్యాంత్యా భ్రాంతిమదల

రువధూమ్ || ౩౫ || అమృతద్రవైర్విదధద్బద్భదృశామవమాగమోషధిపతిస్త్రాక
రైః | పరిశోవిసర్విపరితాపి భృశం వపుషోవతారయతిమానవిషమ్ || ౩౬ || అమ
లాత్తసుప్రతిఫలన్నభితస్తరుణీకపోలఫలకేహముహూః | విరసారసాంద్యతరమిం
దురుచామధికావధాసితదిశాంనికరః || ౩౭ || ఉపగూఢవెలమలఘూర్చి భుజేన్సరి
తామచక్షుభదధీశమపి | రజనీకరఃకిమివచిత్రమదాయదురాగితాంగణమనంగల
ఘుమ్ || ౩౮ || భవనోదరెషుపరిమందతయాశయితోలస(స్ప)స్ఫటికయష్టిరు

జ్జారః || ౩౫ || — అమృతేతి || ఓషధిపతిశ్చంద్రపిపాషధిపతిరైవద్యఇతిస్థి
రూపకం, అమృతమేవామృతమాషధివేశేషః తేనద్రవైరాద్యైః కరైః కిరణై
రెవకరైః హస్తైః అబ్జదృశామంగనానామవమాగమంగపరిమాజ్జనంవిదధల్
కుర్వత్ పరిశోవిసర్వి సర్వవ్యాపి భృశం పరితాపి సంతాపకారి మానః కోపః
సవీవవిషం తద్యపుషః శరీరాల్ అవతారయతిస్త్రామవరోపితవాక్, అత్రసావయవ
రూపకేణోషధి ప్రజాంగలికహస్తసంస్పర్శాద్విషమివనిశాకరకరస్పర్శాదేవా
జ్జనానాం వపుషీ రోషోనష్టఇత్యవమావ్యభ్యతే || ౩౬ || — అమలేతి || అధిక
మవధాసితాః ప్రకాశితాః దికోయాభిస్తాసామిందురుచాం నికరశ్చంద్రకాంతి
సమూహాః అమలాత్తసు-నిర్మలమూర్తిః, తరుణీనాం యో కపోలాః ఫలకానీ
వ తేష్వభితోముహూః ప్రతిఫలక-సంక్రామక, సాంద్యతరం ప్రచురతరంవిస
సార దర్పణసజ్జ్రిమణాదివేతిభావః, అలైందుధాసాం కపోలాసంక్రమణాపి
సంక్రమణోక్తరసంబంధసంబంధరూపాతిశయోక్తిః || ౩౭ || — ఉపగూఢేతి ||
రజనీకరశ్చంద్రః, అలఘుభిరూర్చిభిరెవ బహుభిస్తరంకేరేవ భుజైరుపగూఢా
అలింగితా వేలాదేనతం సావప్తంభమపీతిభావః, సరితామధీశం-నముద్రమపిన్వ
భావాదక్షోభ్యమితిభావః, అచక్షుభల్-క్షోభయతిస్త్రా + క్షుభ్యతేన్యోంతా
ల్లుకీ, కౌచఙ్కురపథాయాహ్వాన్వః, అనంగేన అఘుంగతసారం యదవసరాగిణ
స్తేషాం గణమచక్షుభదిత్యదఃకిమివచిత్రం, నచిత్రమిత్యర్థః అత్రాక్షోభ్యమ
ద్వింక్షోభయతశ్చంద్రస్య దండాస్థూపితయా యాదవక్షోభకతోవృక్తేరధాకపత్తి
రలజ్జారః || ౩౮ || — భవనైతి || పరిమందతయా ఏకాకిత్వాదసమర్థతయా
భవనోదరేషు-గృహభ్యంతరేషు, శయితః-సుప్తః, (అతఏవాలసః) మదనః జ్ఞా
లకముఖోపగతాక-గవాక్షవివరవిష్టాక, అతఏవ(లసంతి) స్ఫటికయష్టిసార్ధ

చః । అమలంబ్యజాలకముభావగతానుదత్తిప్రదిందుకితాన్తదనః ॥ ౩౯ ॥ అవిభా
పి లేమవిషయప్రథమం మదనోపి నూనమధనత్తమసా । ఉదితే దిశఃప్రకటయ
త్యమునాయదధుర్త ధామ్నిధనురాచకృషే ॥ ౪౦ ॥ అవికాశమాశుహృదయే సు
దృశాం గమి తేవికాసముదయాచ్చశిసః । కముదెచపుష్పధనుబోధనుషశ్చలిత
శ్శిలీముఖగణోలభత ॥ ౪౧ ॥ కకుభాఁముఖానిసహసోజ్జ్వలయన్తా దధదాకుల
త్వమధికలతయే । అదిదీపదిందురపరోదహనః కుసు మేమమత్రినయనప్రథనః ॥

స్ఫుటికదంతానాం, రుగివరుక్ కొధారయేమాంతాన్ స్ఫుటికదండసన్నిభానిందుకి
రణానశలంద్యానష్టభ్యోదత్తిప్రతి ఉత్తితః, అప్రాప్తోన్మోక్షానయోరభేదవివక్షా
యాం + ఉపానూర్వకర్తృణీతివరస్తే పదసిద్ధిః అతివీచితాధ్వనసాయమూ
లాతిశయోక్త్యా స్ఫుటికయష్టిపదశబ్దసమా సహకృతయా అవలంబ్యత్యత్ర అ
వలంబ్యచేత్యన్తానస్యావలంబనమేతుకతోవ్యప్రేక్షాప్రత్యాయ్యత్యత్యతానాం
సంకరః ॥ ౩౯ ॥ — అవిభావిలేతి ॥ మదనోపి ప్రథమం చంద్రోదయాత్పాక్
తమసా అవిభావితః-అలక్షితః, ఇమవిషయోదాఙలక్ష్యం యేనసోభనత్ నూన
మిత్యత్యేప్రితా, యద్యస్తాదధుర్త ధామ్ని శిశికరే ఉదితే దిశః ప్రకటయతినతి
అమునామదనెన ధన్తురాచకృషే-అకృష్టం, చంద్రోదయః-వ మహానుద్దీపకౌ మ
దనస్యాభూదితిధానః ॥ ౪౦ ॥ — అవికాశమితి ॥ పుష్పధనుః-పుష్పధనావ, +
వాసః-జ్ఞాయామితివికల్పాన్నానజాదేశః, తస్యధనుః పుష్పచాపం, పుష్పాంత
రంచ, తస్మాచ్ఛలితా నిస్సృతిః, నిగతః శిలీ శల్యం ముఖయేమాంతేశిలీముఖాః-
దాణాః, అశ్రయశ్చ ॥ ౪౧ ॥ అభిబాణాశిలీముఖావిత్యమః ॥ తేషాంగణః శశిసః
చంద్రస్య ఉదయాద్వికాసమాత్పుక్యం ఉన్తిలనంచగమితే పాపిలే సుదృశాం
హృదయై, కముదెచావకాశంప్రవేశమాశుర్ముషితిఅలభత ఉభయత్ర ప్రవేశంబ
వానిత్యర్థః, అత్రచంద్రోదయేకుమద కామినీహృదయయోర్ద్వయోరసిప్రకృతయో
శ్శిలీముఖప్రవేశలక్షణైకధర్మయోగాదాపమ్యావగమాత్పుక్యయోగితా ఏకధర్మ
త్వంచాన్య శిలీముఖైర్లిప్తవదోపాత్తయోరభిబాణయో రెకతాన్విధ్వనసాయమూలా
తిశయోక్తిప్రసాదాదితిసంకరః ॥ ౪౦ ॥ కకుభామితీకకుభాఁ-దిశాఁముఖాని, స
హసా ధుశిత్యుజ్జ్వలయన్తు ద్భాసయన్తా రతయే-సురతాయాధికమత్యంతమా
కులత్వం దేతుక్యందధత్ యూనామితీశేషః, అన్యత్ర రతయే-కామదైవ్యైశ్చ

ఇతినిశ్చితప్రియతమాగతయః సితదీధితః పుదితః త్యలః । పృతికర్తృకతుః మువ
చక్రమి రెనమయేహినన్యమువకారికృతమ్ ॥ ౪౩ ॥ సమమేక మేనదధతుస్సుతనా
గురుహారభూషణమూర్జితః । ఘటతేహిసంహతతయాజనితామిదమేవ ని
ర్వివరతాదేధతః ॥ ౪౪ ॥ కదళీప్రకాండరుచిరోరుతరాజఘనస్థలీపరిసరేమహ

కులత్వం-భయవిహ్వలత్వం, దధల్ అల్యే-అత్రిమునే, నయనప్రభవః-అత్రినే
త్రిసముద్భవః ఇతి పురాణాత్ త్రిసయనప్రభవో నభవతితి అత్రినయనప్రభవః అ
పరః త్రిసయనప్రభవాదన్యోదహనాగ్నిరిందుః కుసుమేషుం కామమదిదీపల్
దీపయతిష్ + దీప్యతేణాచజీ, భృజభాసేత్యాదిసావికల్పాన్యోపపాదా హృ
న్యః అత్రి ప్రకృతే కుసుమేషుదీపవనామ ప్రవర్ధనం తస్య తత్రి ప్రతియ
మానెన ప్రజ్వలనేనాభేదాధ్యవసాయా తన్నిమితా ఇందోదీ జ్ఞుఖోద్భవ
నాదిధర్మసంబంధాదవరోయం దహనఇత్యవరశబ్దప్రయోగసామర్థ్యాద్దహన
తోష్టేప్రేక్షా, నరూపకమితిరహస్యం చంద్రోదయాత్కామోవవృధేఇతితాత్ప
ర్యమ్ ॥ ౪౫ ॥—ఏవం చంద్రోదయాఖ్యముద్దీపనవిభావనముక్త్యా తస్థలమాహ
॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేవం సితదీధితౌ-చంద్రస్యదితవతినతి అబలాః-ప్రియః, నిశ్చి
తాప్రియతమానామాగతి రాగమనం యాభిస్తాస్సత్యః పృతికర్తృప్రసాధనం కిర్తు
మువచక్రమిరే ॥ ౪౬ ॥ ప్రతికర్తృప్రసాధనమిత్వమరః ॥ చంద్రోదయాత్ప్రి
యాగమనం నిశ్చితైస్సవాలంకతుః ప్రకాంతాఇత్యర్థః, తభాహి సమయే-
కార్యకాలే కృతమనుష్ఠితంసర్వం కర్తృ ఉపకార్యవకారకం భవతి అన్యథా వి
ఫలమేవేతిభావః, అతానిశ్చిత్య ప్రవృత్తిరాసాంయుక్తేత్యర్థాంతరన్యాసః ॥
౪౭ ॥—అథ ప్రసాధనవిధిమేవప్రపంచయతి ॥ సమమితి ॥ సుతనాః కాం
తాయాః ఉరోజతః-స్తనతః, గురు శ్లాఘ్యమేకమేవహంమేవఘ్నాషణంన
మమవైషమ్యేణ దధతుః సంహతతయా-సశ్లిష్టతయా, వికమక్లేనచజనితాం ని
ర్వివరతాం-నిరంతరాళతాం, సీరంధ్రితాంచ దధతారిదం సమభాగిత్వమేవ ఘట
తే అంతర్భేదాంతరాయాహి విషయణాం విషయోపభోగాః కుచయోస్తదభా
వాత్సమకౌభార్థంహారధారణాయుక్తమితిభావః ॥ ౪౮ ॥—కదళీతి ॥ వఘాః కదళీ ప్ర
కాండరుచిరోంభాస్తంభగంభీరః, ఉరు రెవతరుర్బంధనవృక్షో యస్మిన్ తస్మిన్
అత్రి కదళీ ప్రకాండస్య సాండర్యమాత్యావమానత్వాన్నబంధయోగ్యవృక్షహృ

తి | రశనాకలాపకగుణేనవధూర్తకరభవజద్విరదమాకలయత్ || ౪౫ || అధరెవ్వ
లక్తకరసస్సుదృశాంవిశదంకపోలభువిలోధ్యరజః | సవమజనంనయనపంకజయో
ర్బిభిదెనశంఖనిహితాత్మయసః || ౪౬ || స్ఫురమజ్జ్వలభరదకైర్విలసద్దశనాం
శుకేనరభరైపరితః | ధృతముగ్ధగండఫలకైర్విభుర్వికసద్భిరాస్యకమలైః పరిమ
దాః || ౪౭ || భజతేవిదేశమధికేనజితస్తదనుప్రవేశమధవాకుశలః | ముఖమిం-

చినా తరుశబ్దేన పునరుక్తిః మహతి జఘనస్థలేన పరిసరః పరదేశః తస్మిన్ రశ
నాకలాపవీణగుణి పాశః తేన మకరభవజ్ఞానమదనః నవీనద్విరదః తమాకలయత్
అబధాంతే రశనాబంధేన జఘనమతిన మదనోద్దీపకమాసీదిత్యర్థః, సమస్తవ
స్తువర్తిసావయవరూపకమ్ || ౪౫ ||—అధరేష్వీతి || సుదృశాం-శ్రీకృణామధ
రెమ ఓమైమ అలక్తకససాలాక్షాద్రవః తథా కపోలభువి-గండయోస్తలే, విశదం
శుభ్రం లూధ్యరజః తథా పంకజైశ్చ సయనైతయోనయనపంకజయో సవం నూ
తనమంజరంచ శంఖనిహితాత్మయసఃక్షీరాన్నవిభిదే భిన్నంనాభూదిత్యర్థః, +క
ర్తక ర్తరిలిట్, అధరాదినిహితం లాక్షారాగాదికం శంఖనిహితక్షీరవత్సావర్ణ్య
దాశ్రయశావిచివ్య దుగ్గహమభూదిత్యర్థః, అత్య యదధరాలక్తకరసాది
కం తచ్ఛంఖనిహితం క్షీరమి త్యేకవాక్యతయా వాక్యాథే వాక్యాథనమారో
పాత్ అసంభవద్వస్తుసంబంధవాక్యాథాన్విష్టోనిదర్శనాలంకారః తేనాధరాలక్త
కాదీనాం గుణతమిత్యర్థః సామాన్యాలంకారోగమ్యతే * సామాన్యంగుణ
సామ్యేనయశ్చివ స్తవంతరైకతైలిలక్షణాత్ || ౪౬ ||—స్ఫురదితి || ప్రమదాః
శ్రీమః స్ఫురతశ్చలంతః ఉజ్జ్వలః-ప్రకాశాః, అధరాః ఓష్ఠావీవదశాని ప
త్రాణి యోషాంతైః పరితావిలసంతః ప్రకాశంతః దశనాంశవో దంతకాంత
యవీన త్సరభరైః కింజల్కపుంజాయేషాంతైః ధృతాని ముగ్ధానిసుందరాణిగం
జావీన ఫలకాని కణికాయేషాంతైః వికసద్భిరాస్యకమలైర్దుఖారవిందైర్విబ
భుః వ్యవధా, అత్రాస్యకమలైరిరూపణాత్ప్రేమవావీన సరస్వతీశిష్యై రేక
దేశవ ర్తిసావయవరూపకం ఆస్య కుముదైరితిపాశే కుముదస్య ముఖోపమాన
త్వం కవిసమయోరుద్ధమి త్యేకావలికారః || ౪౭ ||—భజతే ఇతి || అధికేన ప్ర
చలేనశ్చితావిదేశం శాంతిరం భజతే అధవా కుశలశ్చైత్ తదనుప్రవేశం త
స్య ప్రచలస్య అనుసరణంభజతే తమేన శరణతయా అనుప్రవిశ్యశీవశీత్యర్థ

కురుజ్జ్వలకపోలమతఃప్రతిమాచ్ఛలేనసుదృశామవిత్ ॥ ౪౮ ॥ ధృవయాగతాః
ప్రతిహతింకఠినేమదనేషమకుచతతైమహతి । ఇతరాంగవన్నయదిదంగరివగ్గపి
తావలగ్నమగమత్తనుకామ్ ॥ ౪౯ ॥ సమనోరమాన్వపివిశేషవిదూనిరచేష్టయో
గ్యమిదమేతదితి । గృహమెష్యతిప్రియతమేనుదృశాం వసనాంగరాగసుమన

అతా హేతారి:దుశ్చంద్రః ఉజ్జ్వలౌ కవౌరౌయస్యతదితిముఖస్యప్రతిబింబగ్
హణయోగ్యత్వాక్తేః పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమలజ్కారః, సుదృశాం-
స్త్రీకాం, ముఖ ప్రతిమాచ్ఛలేన-ప్రతిబింబవ్యాజేన, అవిత్-ప్రశస్తిః, అ
త్ర ముఖేన జితః తద్భిశ్చ తదేవానుప్రవిష్టః సాక్షాచ్ఛందోబివాయోరి సప్ర
తిమాచంద్రప్రతిచ్ఛలకద్భాత్ప్రతిలేః శలాదిశబ్దైరసత్ప్రతిపాదసర్వభావ
హ్నవాలజ్కారః, పూర్వోక్తకావ్యలింగసాపేక్షఇతిసజ్కారః, తేన కపోల
యోః లోకోత్తరం లావణ్యం దర్పణౌపమ్యందవ్యజ్యతశ్చలజ్కారణాలంకా
రధ్వనిః ॥ ౪౮ ॥—స్మరణితి ॥ మదనేషమౌమన్తభకరాః మహతి కఠినే కుద
తత ప్రతిహతిం-ప్రతిఘాతం, అగతాః-పాస్త్రాః ధృవం యద్యస్తాద్ధరియ్యా ని
జభరణ గ్లపితం కర్మితం అవలగ్నం మధ్యంద్రేసతిత్ ఇదంకుచతటం ఇతరాం
గేన తుల్యమితరాంగవత్ + తేనతుల్యమితిప్రత్యయః, సవతాం-కావ్యం
నాగవత్-నాభజత్ + పుషామిసూత్రేణ్ణైగజాదేశః, తతామదనేమ పాతా
త్ కుదాతిరిక్తమఖలమంగనానామంగం కృతమాసీదిత్యర్థః, అత్త్ర కాత్వస్య
ప్రతిఘాతహేతుత్వాత్కావ్యలింగం, తదపేక్షయా కుచయోః కార్మాభివాని
మిత్రాన్తదనేమ ప్రతిఘాతౌత్ప్రేక్షణాత్కావ్యలింగసంకీర్ణా గుణభావనిమి
ర్తాక్రియాన్వయాపౌత్ప్రేక్షా ॥ ౪౯ ॥ నెతి ॥ ప్రియతమే-నాయక, గృహంస
దనమెష్యతి-అగమిష్యతిసతి + ఇణ్లోల్పటస్సద్వేతితత్కాద్యేనః విశేషవిదాం-
తారితమ్యవిదాం, వివేకనామపీత్యర్థః, అతీషవ సుదృశాం సమ్యగ్ధర్మినీకాం
స్త్రీకాం మనఃకర్తృ మనోరమాన్వపివసనాంగరాగసుమనస్సుప్త్రగంధమా
ల్యమ ఇదమేతదితిఇదం పురౌవర్తినస్తు ఏతదితి వసనమితి అనురంపనమితిసు
మనసఇతిచవిశేషాకారణ తథాయోగ్యమస్తాకంధారణాహామితిచననిరచేష్టన
నిరధారయత్ ప్రియాగమనహామాతిరేకాదితి కర్తవ్యతామూఢమభూదిత్యర్థః,
+ చినోతేలు=శీతజ్, చ్లెన్లెన్, సాధ్యధాతుకంధధాతుకయోరితిగుణః హ

స్వమనః || ౧౦ || వపునన్ది ప్రచరితః సుఖస్య భావభీయః కియానవధూః | తు
మమస్యవాధమిదమేవహయత్ప్రేమనంగమేవ స్వనలేపమహి || ౧౧ || నిజపాణి
పల్లవతలస్థలచాదభినాసికావివరముశ్చుతితైః | అవరాఙ్గీర్తనైశ్చైతన్మదే ము
ఖవాసమాన్యకమలస్వనైః || ౧౨ || విద్యతేవివాసనయినాచపురపరిపూర్ణా
మండలవికాసభృతి | హిమభామ్ని దర్శితతలమహాఃస్వముఖశ్చియంమృగద్య
శోదదృశుః || ౧౩ || అధివాసవాహుముకభావానవత్కరపల్లవార్పితభౌత
బోధత్ర సంచారిసత్వయనంబుభాగ్యనంబుంధోకైతియైః క్తిః, సుమనస్సుమన
ఇతియమకవిశేషశ్చైత్యసంకృప్తిః || ౧౪ || —వపురితి || వధూః-(స్త్రీ), పరిరంభ
సుఖస్యవధానభీరుకతయా-అలింగనసుఖవిచ్చాదభీరుశ్చైవ + కుగ్గిన్నపివక్రవ్య
ఇతిభియఃకుగ్గిప్రత్యయః, వపురన్వేషితి-నానలిప్రసత్తి, అంగరాగమాత్రి
వ్యవధానమపి నానహతేర్ష్యభావః + వివరైశ్చరరంజితజ్జీ, తథాహి అహం
పుః ప్రియనంగమేమ అననలేపమతేషనం అంగర్వంజేతియితే || ౧౫ || అనలేపస్తు
గర్వేస్యాన్లైవనేహుషణాః కైతివిత్వః || ఇవమననలేపత్వమేవ అన్యవపుయో బా
ధుభృతం తువంయః క్రంహి జ్జేహానపాగ్గోభావాలౌకన్యసి || ౧౬ || —||
నిజేతి || అవరా(స్త్రీ) నిజపాణిపల్లవతలస్థ-స్వపాణిపల్లవప్రదేశ్య-స్థలనాద
భిఘాతాల్ అభిచాసికావివరం-నానారంభోఃప్రతి, ఉత్పత్తితైః అన్యకమలశ్చ
సనేముఖమారుతైః ముఖవాసం ముఖవాసనాం శనకైఃపరిత్యక్తముమదే స
న్తప్తా, ఇయం వానకసజ్జికా నయికా || ౧౭ || —విద్యతేఇతి || దివా అకా
శేన నవమసా-నమానవయసా, నమస్యయాచ పురొగ్గి విప్రుతేధాతితే పరిపూ
ర్ణమండలవికాసం వింబకోభాం విధితేతితద్భృత్ తస్మిన్హిమభామ్ని చం
ద్రే వర్షణతలైవ మృగదృశః-(స్త్రీ) సుగ, స్వముఖశ్చియం పూర్వత్రాపమానభూ
తాం ఉత్తరత్రాపమేయభూతాంచైత్యభావః, ముహూర్తదృశుః బౌద్ధమ్యపరి
త్రాథఃమితభావః, అత్రాన్యశ్చియోన్యత్రాన్యసంభవాచ్చంద్రే తత్సదృశీమితి సా
దృశ్యాత్మేపాదసంభవదృష్టనంబుధా నిదగ్ధసా, తథాచంద్రదర్శణయోధ్యున
వయసాశ్చయథాసంభవదృష్టయాదృశ్యానఃకాలజ్ఞానశ్చతదుభయోపేక్షయా
భ్రమ్యదర్శణయోముఖశ్చిదదృశస్తానశ్చైవ పృస్తుతయోరేవాపమ్యన్య గమ్య
త్వాత్తుల్యయోగకైతిసంకీర్తనః || ౧౮ || —ఉపజాన్యతి || ౧౯ || చాలాన్యకాయ

లమ్ । ఉదకంతికతపరివర్తికలస్వరహీనగానపరయాపరయా ॥ ౫౪ ॥ ప్రాణయ
ప్రకాశనవిదొమధురాస్సురామభీష్టజనచిత్తహృతిః । ప్రజిఘాయకాంతమను
ముగ్ధతరస్తరుణీజనోద్యుతవాధసఖిః ॥ ౫౫ ॥ నచమెవగచ్ఛతి యథాలఘుత్వం
కరుణాయథాచకురుతేసమయి! నిపుణత్యైనమునవగమ్యవదేరభిదూతికాచిదితి

ప్రహ్నిభవతి కరపల్లవే-పాణిపల్లవే, అర్పితం-నిహితం, కపాలతలం-గండస్థలం,
యస్యతం బాహుం అధిజాను-జానుని + విభక్త్యర్థే-వ్యయాభావః, ఉపధాయ
నిధాయ, కూర్పరణ జాన్వవష్టభ్యేత్యర్థః, కలపరివర్తత ఇతి కతపరివర్తన
తు ముఖోచ్ఛారితమిత్యర్థః, కలమవ్యక్తమధురం స్వరహీనం-తారధ్వనిశూన్య
షడ్జాదిస్వరాభివ్యక్తిహీనంవా యథానం తత్పరయా-తదాసక్తయా, న
దం కంఠేనైవ గాయంత్యేత్యర్థః, కాలక్షేపార్థమితిభావః, అయంచ ఉ
త్కంఠానుభావః, అపరయాస్త్రియా ఉదకంతి-ఉత్కంతితం, ప్రియసంగమో
త్సుకతయాస్థితమిత్యర్థః + భావేలుజీ చిణ్ లుక్, అత్ర కాలాక్షమత్సలక్షణ
మాశ్వుక్యం సంచారి తన్నిబంధనాత్ప్రియాలజ్జారః, పరయాపరయేతియమ
ఃవిశేషశ్చైతిసంస్కృప్తిః, ఏషావిరహోత్కంతితా * చిరయత్యధికంకాన్తైవిరహో
త్కంగితాన్తనాఇతిలక్షణాత్ ॥ ౫౪ ॥—ప్రాణయేతి ॥ అథ ప్రసాధనానంతరం
ముగ్ధతరోత్యంతంకామమోహితస్తరుణీజనః ప్రాణయప్రకాశనవిదొమరాగవ్యం
జనచతురాఇత్యర్థః, మధురాః-మధురభాషిణీః, అస్యత్ర రమ్యాకృతీః సుత
రామభీష్టజనస్య ప్రియజనస్య చిత్తహృతిః-మనోహరిణీః, సఖిః ద్యుత్యవ కాం
తమను ప్రియజనంప్రతి, ప్రజిఘాయ-ప్రేషితవాక్ + హినోల్లెట, ఇవ
ససహసమాసవచనాద్ద్యుత్యవేతినమాసగాపూర్ణోపమా తయా సఖినామాప్త
త్వాంతరంగత్వకార్యదర్శితాన్దివ్యంజనాదలంకారణవస్తుధ్వనిః ॥ ౫౫ ॥—అథ
కాచిన్నాయికా దూతీం వాచికమనుశాస్తి ॥ నచేతి ॥ సమేదయితః మయియ
థాకరుణాం దయాంకురుతే యథా లఘుతామల్పతాంచ నావగచ్ఛతి సమస్యతే
ఏనం మేదయితం ఉపగమ్య ప్రాప్య తథా శేనప్రకారేణనిపుణకుశలంవదేః+
విభ్యర్థేప్రార్థనయాంవాలిజ్ ఇతీత్యం కాచిన్నాయికా అభిదూతి-దూతీంప్ర
తి, లక్షణనాభీత్యర్థేలక్షణవ్యయాభావేనపుంసకహ్రస్వత్వం సందిదిశే-స్థం
దిష్టవతి + కతరలిట, స్వరితైత్వాదాత్తనేపదం నాయికాతు కలహంతరితా॥

సంపదించె||౫౬||దయితాయమానవరయోపరయోత్పరితంయయోవగదితాపిసఖః | కి
ముచోదితాఃప్రియపాతాభావకృతఃప్రతినిధవతిసుహృదస్సుహృదామ్||౫౭||ప్ర
తిభిద్యకాంతమవరాధకృతంయదితానదస్యపునరేనమయా | క్రియతేనవృత్తిరు
చిత్రైవతతఃకలయేదమానమనసంసఖమామ్ || ౫౮ || అవధీర్ష్యధైర్యకలితాదయితం
విదధేవిరోధమథతేనసహ | తవన్యస్యతేకిమిదంతేమిదంనసహస్తిసాహసమ
కోపాత్కాంతం పరాణుద్యవశ్చాత్పాపసమన్వితేతిలక్షణాత్ || ౫౯ || — ద
యితాయైతి || మానవరయో-అభిమానవత్కా, అతపివాపరయోనాయకయా అ
గదితాపి దయితమానయేత్సన్కృతాపి సఖవయితాయ దయితమానైతుం + క్రియా
భో-పవదస్య కర్తృణస్తానిన ఇతిచతుర్థే త్వరితం-శీఘ్రం, యయా అన్యభావ
రణశంకయేతిభావః, తిథాహి శాభసంహృదయయేషాంతే సుహృదః-మిత్రాణి
+ సుహృద్దుహృదౌమిత్రామిత్రయోరితినిపాతః, చోదితాః పెరితాస్సంతః
సుహృదాం ప్రియోహృద్యః హితః శ్రేయస్కరశ్చ యోధాః తఃకుర్వంతితిప్రి
యహితాభావకృతః కృతమేషామస్తీతికృతినః కృతకృత్యాభవతికిం, కింతు చో
దనాంవిదేన కృత్యా కృతిన ఇతిభావః, అథాంతరన్యాసః, నాయకాచపూర్వవ
త్ || ౬౦ ||—అథ కాచిత్కలహంతరితా కాంతంప్రతి త్రిభిరూతీంనందితతి||
ప్రతిభిద్యత్యాది || అపరాధకృతం-అగస్కారిణం, కాంతం-ప్రియం, ప్రతిభి
ద్య-నిరాకృత్య, పునర్తయేవాసాన్యనువృత్తిరనుసరణం క్రియతేయది తావదుచి
త్రైవ యోగ్యా పతివ్రతానాం పౌణ్డశ్వరచిత్రానువృత్తైర్మర్మత్వాదితిభావః,
కింతు, హేసఖ తతోనువృత్తైః మామమానమనసం-అభిమానహీనచిత్తాం కలయే
త్, మన్యేత్ || ౬౧ ||—తహే అలాఘవాయ నిగృహ్యైవస్థీయతాంతత్రాహ||
అవధీర్ష్యేతి || అథాంతరం ధైర్యకలితా-కలితధైర్యానతీ + వాహితాగ్నాది
ప్రియినిష్ఠాయాఃపరనిపాతః, దయిత-అవధీర్ష్య-తిరస్కృత్య, తైవప్రియోణసహ వి
రోధం విదధే-కరోమిచెత్ + దధాతైకతకరిలబితజ్, హేసఖ తవ కిమివగో
ప్యతై నిగూహ్యతై, నకించిదిత్వధాః, కింతు కథ్యతపివేతికథయతిచ సహసాచ
లేనవత్తతైతినిపాసికి + ఓజస్సహాంభసావతతతైతితత్, సానభవతిత్వసా
హసికి అహమితిశేషః ఇదంసాహసం విరోధాచరణరూపం సాహసకృత్యం క
తుం + శకధ్యుమేత్వాదినాతుముక్ నహతైతిసహసమథా పచాద్యచ్ నా

సాహసీకి || ౫౯ || తమ పేత్యమాన్తతముపాలభథాః కిలదోషమస్యనహిద్ద న
యమ్ | ఇతిసంప్రధాన్యరవణానువధూర్విహితాగసేపినిసజ్జనఖమ్ || ౬౦ ||
సనుసందిశేతిసుదృఢోదితయా త్రవయా ఫకించనకిలాభిదధే | నిజమైక్షిమందమని
శంనిశితైః క్రశితంశరీరమశరీరైః || ౬౧ || బువనైస్తదూత్య ఉపస్పృశ్య నరా
న్నగవత్ప్రగల్భమతిగర్భగిరిః | సుహృదక్షణమహితమజ్ఞాధియౌ పక్వతైర్వి
స్త్రి అత్రాసాహసిత్యస్య విశేషణగత్యా సాహసాసహన హేతుత్వాత్తైః పహా
భాహాతుకం కావ్యలింగమ్ || ౫౯ ||— తహి కిమత్రకార్యమితలహ || త
దితి || తత్తస్మాత్తందల్లగం తేపెత్య మాస్తాపాలభథాః-నాపాలభన్వ, తద్దోషంచ
గణయేరిత్యథః + స్తోత్రరెలజ్జేచ్యవృజ్జాల్లభేల్జే, నమాజ్యోగజ
త్యదాగమప్రతిపేధః నను సాపరాధః కథంనాపాలభ్యస్తత్రాహ || వయమస్య
దోషం అపరాధంనవిద్మకిల అజానానాఇవ తిష్ఠామ్యథభృథః, కార్యాధిః శః
కుతాగర్వజతిభానః, + విదోబటావతిమసామాదేశః; ఇతిసమ్ప్రధాన్య-నిశ్చి
త్య, వధూర్నయికా విహితాగసే-కృతాపరాధాయపి, వణాయ ప్రేయసే
క్రియాగ్రహణాద్వత్తుభే నఖఃవిససజ్జ వ్రజిమాయ రహసహిష్టుతయేత్య
థః, ఏమాకలహంతరితా ప్రాధాన || ౬౦ ||—నన్నితి || సను హేనాయకేన
ద్విశసందేవం బూహిత్వచిత్రయా దూత్యుక్తయా సుదృశా నాయకయాకర్త్రాన్య
త్రవయా హేతునా కించ న నాభిదధేకిల-నాభిహిత-ఖలు,కించు నిజతైరశరీరై
రనంగదాణైః అనిశం క్రశితం-కృశీకృతం + కృశవద్భూతతత్కరోతీతిణ్యంతాల్లా
మణిక్తః, నావిష్టవద్భూవై, రబునోహలాదెల్ఘైరితియుకారస్య రేఫాబె
శః, నిజశరీరం మందమైక్షి-క్షేత్రం, ఏమాపి కలహంతరితా మధ్యమాచ త్రవ
యా నిజహృదయాసభిధానాన్నిజశరీరే క్షణేన సావస్తానివేదనాద్వ తుల్యల
జ్జాస్తరత్వావగమాదితి ఇయంచపంచమి కార్యాభ్యాసకామావస్థా * దృఙ్మన
స్సంగసంకల్పబాగరకృతకారితః | హీత్యాగోన్మాదమూర్ఛంతా ఇత్యేనంగద
శాదత || ౬౧ ||—ఇత్థం నాయకాభిరుపదిష్టాః దూత్యః కిమకున్వన్నతలహ ||
బువనతజతి || పగల్భాః-ధృష్టాః, మతిః ప్రతిభాగల్భేయాసాంతాః కాదృశ్యత్వ
గిరోయాసాంతాః దూత్యః సరాన్మరుషా ఉపస్పృశ్య గత్యా సరవల్ సరైః
పుంభిస్తుల్యం + తేనతుల్యమితివతిప్రత్యయః బువనైస్త, నచైతావతా వైయా

రాజతివిరుద్ధమపి || ౬౨ || మమహాపకీ రిమహారహ్యవియ స్తదనువృస క్తహృద
యేయమితి | త్వయి మత్సరాదివనిర స్తదయస్సుతరాంక్షిణోతిఖలుకాంమదనః ||
తవస్తాకథానువరేఘట్టయతిశృనణాయదంగుళిముఖనముహుః | ఘనతాం ధృవం
నయతి తేనభవద్ధుణ్మూగపూరితమత్పవ్తతయా || ౬౪ || ఉపతాప్యమానమలఘూ
ప్తిమభిఃశ్వసిత్వైస్సి తేతరసరోజదృశః | దృవతాంననేతుమధరంక్షమతే నవనాగవ
త్వం దూషణమిత్యథాంతరన్యాసేనాహ || సుహృదభామితి || తథాహి అజి
హ్లాధియామకుటిలబుద్ధీనాం, సంబంధి సుహృదే సుహృదభాం-మిత్రాభాం,
+ అథేనసహనిత్యసమానస్సర్వలింగతాచేతివక్తవ్యం ఈహితం చేష్టితం పృ
కృతః స్వభావాల్ విరుద్ధం స్వభావవిపరీతమపి రాజతి-శోభతే, తస్మాన్నధా
ప్యోందోషఇత్యర్థః || ౬౨ ||—అథ కాచిద్వూతీ కంచిత్య్రియంసప్తభిఃప్రా
భాయతి || మమైశ్యాది || యఃపురుషః భువి మమ రూపకీర్తిం-సౌందర్యపృ
థామహరల్ ఇయం త్వత్ప్రియా తదనువృస క్తహృదయా తస్మిన్నాన క్తచితై
తి హేతూః త్వయి మత్సరాదివ మదనో నిరస్తదయో నిష్క్రూపస్సకా తాం త్వ
త్ప్రియాం సుతరాం క్షిణోతి-క్షవయతిఖలు, ఏతేన కార్హ్యవస్థాక్తా, అత్ర సా
క్షాత్ప్రతిపక్షధారనాయకపీఠానమథాన్య మదనస్యతదీయ నాయకాపీఠినా
క్త్యా ప్రత్యసీకాలజ్ఞాః, నచ త్వయి మత్సరాదివేతిహేతూత్వైత్తోక్తాపి
తచ్ఛ్రేణసజ్జరః * బవినః ప్రతిపక్షస్య ప్రతీకారెనుదుష్కరే | యస్తదీయతి
రసాగరః ప్రత్యసీకంతదుచ్యతేఇతి || ౬౩ ||—తవేతి || సా త్వత్ప్రియా తవ క
థాసు-గుణకీర్తనోమ, ముహురంగుళిముఖన-అంగుళ్యగ్రణ, శృవణం-శౌత్ర
చివరం, పరిఘట్టయతి-ఆస్థాలయతీతి, యల్ యదృచ్ఛయేతిశేషః, తేనపరిఘట్ట
నేన భవద్ధుణ్మూగపూరితం శృవణం అత్యవ్తతయా తావద్ధుణగ్రహణేన అసస్త
వ్తతయా ఘనతాంనయతి, బహుతండులమానాభాం పృస్థాదివల్ భూయోగుణ
ప్రవేశాయ సుశ్లేషయతీత్యర్థః, ధృవమిత్యైత్ప్రేక్షాయాం, అత్ర కంఠూతినో
దనాభే-శౌత్రఘట్టనే ఘనతానయనార్థత్వముత్ప్రేక్ష్యతే || ౬౪ ||—ఉపేతి ||
అలఘుర్థంతస్సంతాపాదధికఉష్ణిమా ఉష్ణత్వంయేషాంతైః శ్వసిత్వైఃనిశ్వాసైః ఉ
పతాప్యమానం-దహ్యమానం, సితేతరసరోజదృశా-నీలాత్పలాక్ష్యాః, అధరం
నోక్షనాగవల్లిదళానాం-తామ్బూలవల్లీపత్యానాం, రాగరసారంజకద్రవోద్రవతా

ల్లిదళరాగరసః || ౬౫ || దధతిస్ఫుటంరతిపఠేరిషవశ్చితకాయమత్పలలలాశదృశః
 హృదయంనిరంతరబృహత్కరినస్తనమః డలానిరణమవ్యభిదః || ౬౬ || కుసుమా
 దపిస్థితదృశస్సుతరాం సుకుమారమంగమితి నావరథా | అనంత
 ణం కుసుమేమయత్రవతియద్విశిష్టాః || ౬౭ || విషతాంనిపేవితమపక్రియయా న
 ముపైతిరవ్యమితిసత్యమదః | అమృతసునిపివిరహద్భవతోయదహూం దహం
 మాద్యకాంతాం నయం నక్షమతేనశక్నోతి, ఏతేన జ్వరావస్థాక్తా దృవత్వసంబం
 ధేవ్యసంబంధోక్తేస్సంబంధే ఆసంబంధరూపాతిశయోక్తిః స్వతస్సిద్ధకవిప్రోక్షా
 క్తిసిద్ధాతిశయయోరభేదాధ్యవసాయఇతిరహస్యమ్ || ౬౮ || —దధతిత్థి || రతిప
 తెమఃదనస్య, ఇషవః-శరాః, శిశతాం-నైశిత్సం, దధతి-బిభృతి, స్ఫుటమిత్సు
 త్ప్రేక్షా, యద్యస్తాన్నిరంతరం నిరంతరం బృహత్కరినం యత్ స్తనమండలం త
 దేవావరణం వమయస్యతత్తదపి ఉత్పలపలాశదృశః-ఉత్పలదలాత్మ్యాః, హృద
 యం-చిత్తమభిదః భిందంతిస్త + భిదేలుఃజీ, ఇరితోపేతిఛైరజాదేశః, సా
 వరణమపి భిన్నమితివిరోధోద్ధాపితయం స్మరశరవైశిఖ్యాత్ప్రేక్షా తయాచరం
 భ్రాన్తేషిగా కామేనపీడ్యమానాయాస్తస్యాస్తవ్యదీర్ఘహాజీవితసంశయమాపా
 దయతితివస్తువ్యాఖ్యై || ౬౯ || —కుసుమాదితి || స్థితదృశః-స్థేరాత్మ్యాః, అం
 గం కుసుమాదపి సుతరాం సుకుమారం కొమలమితి ఇదం కొమలత్వం అపర
 థా అన్యథా నభవతి కింతు సత్యమేవేత్యధః, కఠః యద్యస్తాత్కుసుమేమర
 కరుణః నిష్క్రూపస్సక నిజైర్విశిష్టాః || ౭౦ || పృషత్కదాఞచిఖాఇత్యేమరః ||
 సుకుమైరేవేత్యధః, కరుణం దీనంయథాతథా అనిశము త్రవతితాపయతీత్యర్థః,
 + తవతిరయంభోవాదికస్యకమఃకః కుసుమౌచికసౌమ్యార్యాభావే కథంకుసు
 మేః పీడ్యత్యతి కుసుమౌచికసౌమ్యార్యాభావోత్ప్రేక్షా నావరథేతివ్యంజకప్ర
 యోగాదావ్యాఖ్యై || ౭౧ || —విషతామితి || అపక్రియయా-విషరీతప్రయోగేన,
 నిషేవితం ఉపయుక్తం సర్వవమృతమపీతిభావః, విషతాం విషవదహితత్వం స
 ముపైతీత్యదః ఇదంవిషత్వంసత్యం భ్రవం అమృతసునితః-సుధాసావిశ్వాపి-
 + నృవశేక్విపితుక్, హిమరశ్మిరుచి-చంద్రపాదాః, భవతోవిరహద్దైత్యాః త్వ
 యావినా సేవనాదిత్యధః, అమూం త్వత్ప్రియాండహంతి యాః పూర్వం త్వ
 యాసహ సేవనాదాహ్లాదయన్నితిభావః, ఏతేన విషయద్వైపరూపాఅరత్యవస్థా

తిహిమరశ్చిరువః || ౬౨ || ఉపితిప్రియాగమనవణానమితిశ్రీదధిమితప్రియ
తమేనవవః | విదితైశ్చితిహిప్రియాగమనవణానమితిశ్రీదధిమితప్రియ
తాహ్యతస్యయమభిమనసావరిమూభానామవగతైః ప్రభవమ్ | ఉదితైతస్యవ
దిలబ్ధవదైః క్షణవాకరైనువదిభిః ప్రయదైః || ౬౩ || నివసాతసమ్మోహభృతస్య
వగాదసితిభృవః ప్రణదితాళికులమ్ | యుతావలాకవికసన్నయవప్రసరప్ర

క్తా, విశేషేనాసామాన్యసమభానయావాభానాంతరస్యసక || ౬౨ || — ఉదితిమి
తి || ప్రియాగవృత్తి-ప్రియామృద్ధిశ్చ, హృదయస్యేదమహాదకం పెద్దె || నిఃప్రి
మానాప్రియతానాదకంప్రమేత్తమయః + సేవ్యమిత్తేజ్జ్యోతియః, హృదయస్య
హృత్తేజ్జ్యోతియదగ్ధాసేవ్యస్యతిహృదయస్యహృదాదేవ, నహదకం సస్యేహః ఇత్త్య
దితముక్తం + వదేకమకతిక్త, వదిస్యేతిహృదినాసమ్మోహారణం, వచఃసూ
తివాక్యం ప్రియతమేన శ్రీదధిమిత-విశ్లేషణం + వగాదేకమకతిక్త, శ్రీదం
తరౌరుపనగవద్యవనాత్ శ్రీమృద్ధిశ్చ హృత్కర్మయోగః హియస్తాత్పరఃపూర్వ
మేవ విదిలెంగిలె విదితపరాభిపాయజనే || ౬౩ || ఇంగితంహృద్ధితోభావఇతిస
జ్జరః || ఈరితాః ఉక్తాః గిరః సపది గలతి వజ్జితిభిరు స్వయం ప్రియాహృ
దయవదితావృత్తిబుద్ధిసంవాదేన మాతీకశ్చితం ప్రియాయాః విరహాదుఃఖం స
ద్యో వికశాన్వితృథకః, అథానాంతరస్యసక, ఏమా కలహంతరితా, అతపివాత్రి
మానాభ్యోవిప్రలంభశృంగార, పూర్వానురాగమానాభ్య ప్రివాసకరుణాత్మనా
విప్రలంభశృతుధేత్త్యుక్తమ || ౬౪ || — యుతైతః ప్రభవం-చంద్రోదయాత్పూ
ర్వ, పరిమూఢతాం నిజ(మనోపహత్పా)(మనఃప్రస్థాన)మాగానభిజ్ఞతాంఉపగ
తైస్తతః శ్చాల్ క్షణవాకరైశ్చాకరై, ఉదితైసతి సపది లబ్ధవదైః దృష్టవో
రపదచిహ్నైః ఆతపివ యుతాభిః హృతహృత్కృష్టస్యాసహృతస్యచ మనసః అ
నువదిభిః-అన్వేష్యునిః, అన్వేష్యద్విరచేత్త్యునిః, అతపివ గమ్యోత్ప్రేక్షా-ప్రా
గవలమ్మితదైర్భత్యాగనిమిత్తా + అనువద్యస్యేష్టేతిసహితః || ౬౫ || అన్వేష్టానువ
దీప్యోక్తృతివైజయంతి || యువభిఃప్రియయై-ప్రియాతం, యాతేర్భావేరీక, అ
త్రాక్రపహిన్వేషణోత్ప్రేక్షయాయానాంచోరగ్రాహేభిరుపమాగమ్యతైత్యల
జ్ఞానరూపజ్ఞానభవని || ౬౬ || యువభిఃప్రియాగమనవణానమితిశ్రీదధిమితప్రియ
తానందవణయతి || నివసా తేతి || సంభ్రమభృతః ప్రశస్తితాననందభిశ్చాన్వితభృ

మౌనము మౌనము మౌనము మౌనము మౌనము మౌనము మౌనము మౌనము

ఋగ్వేదమునవారిరుహమ్ || ౧౧ || ఉప నేతుమున్నతిమ లెనదివంతు చయోద్యుగనత
రసాకులితామ్ | రథసాత్థితాముపగతస్సహసాపరిరభ్యక శ్వనవధూమరుధల్ || ౧౨ ||
అనుదేహమాగతవతః ప్రతిమాంపరిణాయక స్యగురుముద్వహతా | ముకురెణదే
వధుభృతాతిభరాత్ కథమవ్యపాతినవధూకరతః || ౧౩ || అవనమ్యనక్షసినిమగ్న

వొంగనాయాః శ్రవణాత్కణాల్, ప్రణదితాళికులం-కూజదళిపుంజం + ఉ
పసగాదసమాసేపిణోపదేశస్యేతితత్త్వం వారిరుహం శ్రవణోత్పలం దయితా
వలూకేన-ప్రియదర్శనెన, వికసతో-విస్తారంగచ్ఛతో, నయనస్య ప్రసరేణ-ప్ర
సారేణ, ప్రణున్నమివ-ప్రేరితమివ, పూర్వవణ్ణత్యం నిపాతతథా సంభా-తమి
త్యథః, అత్ర సంభ్రమవేతుకస్య కణోత్పలపాతస్య నయనప్రసరవేతుక
త్యముత్ప్రేక్ష్యతే ఏషాచహ్మస్తా || ౧౧ ||— ఉపనెతుమితి || సహసాపగతః-
హారాదాగతః, కశ్చనయువా అతఏవ రథసేనాత్థితాం అతఏవొన్నతిమతాకు
చయోద్యుగన కత్కా- దినమాకాశం ఉపనెతుమివ-ఉద్భవము శ్చానుమివేతి ఫ
లాత్ప్రేక్షా, ఉత్థాననిమిత్తాన్నత్యగుణనిమిత్తా, తరసాబలేన ఆకులితాంవ్యాక్షి
ప్తాం వధూం ప్రియాం పరిరభ్యాశ్లిష్యురుధల్-రుద్ధవాన్, ఉపవెగితవాన్, ఉ
ద్భవోత్ ప్రేషాన్నివారితవానిత్యర్థః +రుధేలున్, ఇరిణోవేతి చ్ఛేదకల్పదజ్ఞా
దేశః, ఏషాహ్మస్తా రోమాంచాద్యనుభావవతీ || ౧౨ ||— అనుదేహమితి ||
అనుదేహం-దేహస్యపశ్చాత్ + అవ్యయం విభక్త్యాదిసావశ్యచరణేవ్యయా
భావః, ఆగతవతః పరిణాయకస్య పరిణేతుః, వోధురిత్యథః+ నయతేఽన్వ
త్ప్రత్యయః, ఉపసగాదసమాసేపిణోపదేశస్యేతితత్త్వం గురు పూజ్యాంభా
రవతించ ప్రతిమాం ప్రతిబింబముద్వహతా పశ్చాత్స్థితస్యాపి తదాభిముఖ్యా
దితిభావః, ముకురెణ-దర్పణేన, కత్కా || ౧౩ || దర్పణముకురాదర్శావిత్వమ
రః || వేదధుభృతో నవోధతయా భయశృంగారాభ్యాం కమ్పమాసాల్- అతి
మాత్సర్యభర్యోయన్యతస్తాదతిభరాల్ ప్రతిబింబగురుముకురధాణాదితిభావః, న
ధాన్యః నవోధాయాః కరతః-పాణితలాల్ + పంచమ్యస్తసిల్, కథమపి నాపా
తి-నవతితం, మహతాయత్నైనధారితఇత్యథః + భావేలున్, ఏషాచ ముద్ధా
అత్ర వధూకరస్య భారాసంబంధేపి సంబంధోక్తరతిశయోక్తిః, గురుమితిశ్చేహ
జ్ఞాపితేతిసజ్జరః || ౧౩ ||— అవనమ్యేతి || అవనమ్యగాఢమత్సంతముపగూఢ

కుచద్వితయేనగాఢముపగూఢవతా । దయితైసతక్షణచలదృశినాకలక్ష్మిణీరవము
దాసివధూః ॥ ౭౪ ॥ కరదద్ధనీవిదయితౌపగతౌగళితంత్యరావిరహితాసనయా ।
క్షణదృష్టహృతకశిలాసదృశస్ఫురదూరుభిత్తివసనంవవసే ॥ ౭౫ ॥ పిదధానమన్వ
గుపగమ్యదృశౌబుగ్రవలైజనాయవదకోయమితి । అభిధాతుమధ్యవవసాసగిరావు
లకైఃప్రియంనవవధూర్న్యగదల్ ॥ ౭౬ ॥ ఉదితౌరుసాదమతికేవధుమత్సుదృ
శోభిభత్వవిధురంత్యపయా । వపురాదరాతిశయగంసిపురఃప్రతిపత్తిమూఢమ

వతా ఆస్తిష్టవతా అతపివ వక్షసి నిమగ్నకుచద్వితయేన-లగ్నస్తనయగ్నేన, దయ
తైసతక్షణ చలక ఉద్గచ్ఛక రశనాయాః కలః కింకిణీరవాయస్మిక్ తద్యథా త
థా వధూః-ప్రియా ఉదాసి-ఉదస్తా, ఉత్తిష్టా అస్యతేకమణిలుజ్, ఏమన్మా
ష్టా రోమాంచాద్యనుభావవత్తి, స్వభావోక్తిలక్ష్యారః ॥ ౭౪ ॥ — కరతి ॥ ద
యితౌపగతౌ-ప్రియాగమనైసతి, అతపివ త్వరావిరహితాసనయా-వేగత్యక్తపీ
తయా, ఉత్థితయైత్యధః కయాచిదితిశేషః అతపివ గళితం స్త్రస్తం అతపివ క
రదద్ధనీవికరగృహీతబంధనం వసనం క్షణదృష్టహృతకశిలాసదృశీ కించిద్దృష్టహే
మశిలావృత్తిమా స్ఫురంతీ ఊరుభీత్తిరురువ్రదేశాయస్మిన్మర్తణితద్యథాతథా ॥
ని ॥ హిరణ్యంహేమహృతమిత్యమరః ॥ వవసే-అచ్ఛాదితం + వసేరాచ్ఛాద
నాథాత్కమణిలిట్, ఊరుర్భిత్తిరివేత్సవమితసమానః ॥ అహోపమయో
స్సంస్పృష్టిః ॥ ౭౫ ॥ — పిదధానమితి ॥ నవవధూర్నవోధా అనన్వృత్త్యాదుపగ
మ్యగత్య దృశౌ నెత్త్రే పిదధానం ఛాదయంతం ప్రియం అయందృష్టిచ్ఛాదకః
కః వదేతి బుగ్రవలై పృద్భలై జనాయ సఖిజనాయ గిరా వాచా అభిధాతుం-
వత్తుం నాధ్యవససానోత్సేహలజ్జయేతిభావః + అధ్యవపూర్వాత్సృతేకతర
లిట్, కింతు పులకైర్న్యగదల్ అవచల్ అత్రప్రియవిజ్ఞానరూపస్యాథాస్య
లజ్జయా అనంబక్షితస్య పులకైః ప్రకాశనాల్ సూక్ష్మాలక్ష్యారః * అనంబక్షిత
సూక్ష్మాథాప్రకాశస్సూక్ష్మఉచ్యతేఇతిలక్షణాల్ ॥ ౭౬ ॥ — ఉదితేతి ॥ అభిభ
త్వా-భత్వాసమక్షం + లక్షణనాభిప్రతీతిఅభిముఖ్యైతి అన్వయాభావః, ఉది
తః ఉత్పన్నః ఊరుసాదః ఊర్వోర్నిశ్చేష్టతాయస్యతల్ అతివేవధుమల్-అతిక
మృదుల్, ఏతేనవిశేషణదవ్యయేన ప్రత్యుత్థానాలింగనవిరోధినా స్తంభవేవధూ
సౌత్వికాపుక్తౌ త్యపయా లజ్జయా విధురం విలక్షణం ఏతేన లజాసంచారిణాప్రి

పిబాధమధూల్ ॥ ౨౨ ॥ పరిమంధరాభిరలఘూరుభరాదధివేత్త పత్యురుపచార
విధా । స్థలితాభిరస్యనుపదంప్రమదాఃప్రణయాతిభూమిమగమృతాగతిభిః॥౨౩॥
మధురోన్నతభులిలితంచద్యశోస్సకరప్రయోగచతురంచవదః । ప్రకృతిస్థమేవ
నిపుణాగమితస్ఫుటనాట్యలీలమభవత్సుతనాః॥ ౨౪ ॥ తదయుక్తమంగతవవిశ్వ
సృజానకృతంచుదీక్షణసహస్రతయమ్ । ప్రకటికృతాజగతియేనఖలుస్ఫుటమిం
యవాకురతత్వముక్తం ఏవం పురఃప్రతిపత్తిమూఢం ఇతికథావ్యతామూఢమ
పి సుదృశోనపుః బాధం భృశం ఆదరాతిశయశంసిముఖరాగాదిలింగైః ఆదరవి
శేషవ్యంజకమధూల్ సత్యాదరే కిముపచారైరితిభావః ॥ ౨౨ ॥—పరీతి ౧ ప్ర
మదాః—స్త్రియః, అధివేత్తనిజవేత్తని పత్యురుపచారవిధా ప్రత్యుత్థానాదికమృ
ణి అలఘూమహతఃశోర్యోద్భరాల్ సక్తిభారాత్పరిమంధరాభిరలసాభిరనువ
దం పదేపదే స్థలితాభిఃపి గతిభిగమనైః ప్రణయాతిభూమిం ప్రేమప్రక
షణం అగమృత పరమప్రేమాస్పదీభూతాఇత్యర్థః, ప్రకృతిస్థానాదపి స్థలిత
గమనమేవపత్యుః ప్రీతికరమభూదిత్యర్థః స్త్రితాస్థలనం పత్యుః ప్రీతికరమ
భూదితి విరోధాభాసాలక్ష్యార్థః ॥ ౨౩ ॥— మధురేతి ॥ మధురం మనోహ
రంయథాతథా ఉన్నతే ఉచ్చుతితే భువాయస్తికతల్ మధురోన్నతభు + గో
స్త్రియోరుపసంజనస్యేతిహ్రాస్వత్వం దృశోల్లలితం నయనచేష్టాచ సకరప్ర
యోగం హస్తాభినయసహితం తచ్చతచ్చతురంచవదృశుతనాః స్త్రియాః ప్ర
కృతిస్థమేవ స్వభావసిద్ధమేవ నదపి నిపుణాన నిపుణాచార్యేణ ఆగమితమభ్యా
సిత, అతఏవస్ఫుటం ప్రాధితం యన్నాట్యం నృత్యం తస్యలీలవలీలం యస్యతత్త
థోక్తమభవత్ ఇతినిసర్వనాలక్ష్యార్థః, రయానతకావ్యవమాగమ్యతే॥౨౪॥—
అథ కన్యాశ్చిత్సత్త్వినామగ్రాహనావహితాయాః కాంతోపాలంభం హ్వా
భ్యామాహ ॥ తదిత్యాది ॥ అంగేభ్యామంత్రణే విశ్వసృజా-విభాషా, తదేక్షణ
సహస్రశ్రమం-సెత్తసహస్రసమూహః + సంఖ్యాయాఅవయవతయః, సకృ
తం సస్మప్తమితియల్, తదయుక్తం కుతఃయేనకారణేన మయి విషయోస్ఫుటం
ప్రత్యక్షమేవ గోత్రభిదా నామభేదినా తిద్రిభేదినాచ ॥ ౨ ॥ గోత్రంనామ్ని
కులచాద్రాఇతియాదవః ॥ త్వయేతి శేషః, అద్యేంద్రకాజగతి లోకే ప్రకటికృ
తాఖలు, అత్ర గోత్రభిదేతిశ్లేషానుపాసితమసహస్రాక్షమింద్రత్వముత్ప్రేక్ష్య

ద్రవ్యమునకు అర్పణముగా ౧౦౦ నైవేద్యమునకు ౧౦౦౦ గాఢమునకు ౧౦౦౦౦
సమీపతయా : హృదయస్థితామసిపుణ్యపుణ్యకరితమిత్తరేఖాపిఞ్చతమామ్ ౧౦౦
ఇతి గంతుమిచ్ఛుమభిధానపుణ్యక్షణవృత్తిపాతవికసద్వదామ్ స్వకరావలం
బనవిముక్తగత్యలకాంచికాంచితమత్యంతదుఃఖం ౧౦౦౦ అపయతి సరోవరయాని
రస్తేకృతకంకామినిచుక్తువేష్యగాక్ష్యా : కలయన్తు సస్యభోజనసేవకునెనస్థతి
తేకితతరోపి ॥ ౧౪ ॥ అల్పకర్మమునకు నైవేద్యమునకు గాఢమునకు

తే ॥ ౧౦ ॥ — నేతి ॥ అనిశం అక్షిగతాం - దక్షున్ సచ్చిక్ష్మమపి, ద్వేష్యామి
తిచగ్మయతే ॥ ౧ ॥ ద్వేష్యత్వగత్యత్యవేళి ॥ మామతి సమీపతయా భవాన్మ
విభావయతి - సవస్థతి + శేషవ్యభవంతి పృథమపువషః ఇంద్రియసన్నికృ
ప్తమపి నలక్ష్యత ఇతి విరోధాధాననాశోపిశబ్దః పరమాభాస్తు ద్వేష్యత్వా
దతిసానుపాద్య అవిభావశం నచిత్తమితిభావః, అభీష్టతమాం పునః హృ
దయస్థితాం హృదయాదనపెతామంతహేతామితిచ గమ్యతే, అతపిత విరో
ధాధాననాశోపిశబ్దః బహిఃపురతః కథంభవానీక్షతే, ఇదంతఃచిత్తం అతిసా
మీవ్యవద్యనధానసాధిపి దద్యనప్రతిబద్ధకత్వాదితిభావః పెరిమాన్మదం వస్తు ప
రోక్షమవ్యవరోక్షమీక్ష్యతే ఇతరదపరోక్షమపి పరోక్షమేవేతి తాత్పర్యార్థః,
విరోధాధానయోస్సజ్జరః ॥ ౧౧ ॥ — ఇతితి ॥ ఇత్యభిధాయ పురః గన్తుమి
చ్ఛుం క్షణం దృష్ట్యోపాతేన వికసద్వదనాం పరస్పరవృద్ధిపాతమాత్మగతరో
పామిత్యభావః కాంచిన్నాయకాం తరుణో యవా స్వకరావలమ్బనం ప్రియ
కరేణ గృహణం తేన విముక్తాముక్తబంధా అతపిత గతంతి - సగంసమా
నా కలామధురావ కాభ్యోయస్త్విన్నానాణితద్యభాతభా అరుణల్ - రుద్ధవాక్ +
రుద్ధేలుణి, రుద్ధాదిభ్యశ్శ్చన్, ఏషాకలహస్తరితా ॥ ౧౨ ॥ — అపెతి ॥ స
రోవరయా సరోవరయా, మృగాక్ష్యా నిరస్తే కామిని ప్రియే అపయతి నిర్యా
తేనతి కృతకం కృత్రిమయభాతభాచుక్తువే తన్నిగం మప్రతిబద్ధాభాం తు
తంకృతమిత్యభావః + టుక్తుశబ్దేభావేలిత్ ఇతిరోపి నాయకోపి కలయన్తుపి
కృతకం జానన్తుపి ఆశకునైస్థతితేకిల నిరుద్ధవసనస్యధః సనిర్వేదః అవతస్థి-
స్థి, సగతత్యభ్యధః ఉభావపి సమానరాగాదితిభావః ఏషావకలహస్తరితా ॥ ౧౩ ॥
అల్పకర్మమునకు నైవేద్యమునకు గాఢమునకు

దుమానవత్సా । తన్నూనంపదమనలూకయాంబధూవేమానస్యదుర్తమపయాన
 మాస్థితస్య ॥ ౮౪ ॥ సుదృశస్సరనవ్యళీత త్తస్తరసాశ్లిష్టవత్సయావనోష్ఠా । క
 థమవ్యభవత్స్వరానలూష్ణః స్తనభారోననఖంపచఃప్రియస్య ॥ ౮౫ ॥ దధత్పురో
 జద్యయముర్వశితలంఘవోగతైవస్వయముర్వశితలమ్ । బభౌ ముఖేనాప్రతిమేన
 కాచనశ్రియానికాతాంప్రతిమేనకాచన ॥ ౮౬ ॥ ఇత్థం సారీఘటయితుమలం

చోమానోన్యాసంగినిప్రియై । ప్రియతమమాలోక్య స్థిత్యా సమానకర్తృకత్వా
 ల్కావ్యప్రత్యయః, అంశుకే వినివా ప్రియాలోకనాద్విగళితబంధేనతి + భాషి.
 తపుంస్కత్వాత్పుంసద్భావః ॥ ౮౬ ॥ స్త్రీకటివస్త్రబంధేపి నీపివరిపణాపిచేత్య
 మరః ॥ సమితముఖేందుయథాతథా తస్థే-స్థితమితియత్, తత్తస్మాన్నమ్యముఖా
 వస్థానాద్ధృతం శీఘ్రం ప్రియాలోకనక్షణవైత్యర్థః, అపయానమాస్థితస్యప్ర
 యాణంగతస్య మానస్య-కొవస్య, పచం-పాదచిహ్నం, అవలోకయాంబధూవై
 అన్వేషితమిత్యర్థః, లజ్జానిమిత్రాయాః ముఖానలేరన్వేషణార్థత్వముత్పే
 క్యతే నూనమితి మానగంధోఽప్యస్తమితత్తతిభావః ॥ ౮౭ ॥—సుదృశఇతి ॥ స
 రనమాద్ర్యం నూతనమితియావత్ తైవ వ్యళీకెనప్రియకృతేనాపరాధేన తప్తః
 తథా యావనోష్ఠణా సహవర్తత ఇతిసయావనోష్ఠా కించ స్వరానలూష్ణః-కా
 మోగ్నిసంతప్తః, వీచం త్రివిధాగ్నితప్తౌపి సుదృశః స్తనభారః తరసా-వేగేనా
 తితాహదశాయామేవేత్యర్థః, ఆశ్లిష్టవతః-అలింగితవతః, ప్రియస్య కథమపి-
 కథంవా, కుతోవా మోతారిత్వః, నఖంపచతి క్యాధయితీనఖంపచః + ప
 చిరత్రతాపవాచీ మితి ఖండేతిఖచ్చిత్యయః, ఆరుద్విషదజంతస్య ముమితి ము
 మాగమః, నాభవత్-భోష్ణః ఈషమోపి నాభూదిత్యర్థః, ప్రియాంగసం
 గమాత్యప్రతికారాఖలు కామినీనా సంతాపాఇతిభావః, తాదృగ్జ్ఞాప్యాసంబ
 ధ్దేపి సంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః ॥ ౮౮ ॥—దధతితి ॥ ఉరు మహదశీతలం స్త్రీ
 రయావనోష్ఠభ్యాముష్ణం ఉరోజద్యయం కుచయగ్లం దధతి భువస్థలంగతాభూ
 లోకమాగతా స్వయం సాక్షాదుర్వశీవస్థిత్యుత్పేక్షా, కాచనస్త్రీ అప్రతి
 మేన-అసదృశేన, ముఖేన బభౌ, తాంప్రతి మేనకా-మేనకాఖ్యాఅష్టరాశ్వు,
 శ్రియా-సౌందర్యేణాధికా నేత్యతిశయోక్తిః, తయోర్యమకేన సంస్పృష్టిః ॥ ౮౯ ॥
 ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమనెనప్రకారేణ + ఇదమస్థమరితిధముప్రత్యయః, నవది శాం

కామిభిః కామమాసకాప్రాలేయాశోష్యురదియమశ్శాంతమానాంతరాయాః ।
అచార్యస్యంరతిమవిలసన్తన్మనోవిలాసా హ్రీప్రహ్లాదాపశశమకళాశ్శీధవ
శ్చక్రరాసామ్ ॥ ౮౭ ॥

ఇతి శ్రీమహాసుకృత్యోగశుపాలవధే మహాకావ్యే శ్రీపదాంశే

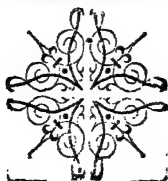
సూర్యాస్తాదివణానంనామ నవమస్కంధః.

ఈ శమిః మానః శోషమివ అంతరాయోయాశస్తాః + వాదాంతైత్యాదినా శ
మణ్యంకాచ్ఛాంతేతినిసాతః, ప్రాల్లేయాంశోశ్శ్చంద్రస్య దయః నారీకా
న్తాః, కామిభిః కుటుంబంసంధాతుం + మిత్రాంహ్రీః, పర్యాప్తివచనే
షట్విమధేఃస్వీతితుముప్పీత్యయః, కామం శలం సమథాః అనా దూశ్య
నీవేతిధావః, విలసంతామన్తథత్రివిలాసాః మణిశీతాగ్రాదిమదనాతిరేకవి
కారాయాభిస్తాః హీరేవప్రహ్లాదా విఘ్నః తస్య ప్రశమ నివారణై కుశ
రాః శైరతేఅభిరిశీధవః మదిరాః + శిశోఃసగిత్యాణాదికోధుక్ప్రత్యయః, అ
హం నారీణాం రతిమ అచార్యస్యం-అచార్యకమువదేశం చక్రః నమనస్ఖిఇ
నీతిధావః, అత్ర ప్రథమాధేః ప్రస్తుతచంద్రువాం మానశమనకామిఃకుటనపా
వవిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతమాతీత్వప్రతిలేన్మమానోక్తిః, ద్వితియాధేఃకు శి
షష్ఠ్యరోపితసాన్యదాగ్నీత్యస్య ప్రకృతోపయోగాత్ప్రరికామాలంకారః, తయో
గ్నాపేక్షత్వాత్సజ్జరః, తేనవ దూతీనమనస్ఖువమాగ్నవిః, ఉత్తరస్కంధమ
పానరతోత్సవణానాయాశ్చాయమేవప్రస్తావః, మందాక్రాంతావృత్తం
పందాక్రాంతాజలధిషణగ్రేమ్భానతౌతాద్ధూచెదితిలక్షణాత్ ॥ ౮౭ ॥

ఇతి త్రిపదవాక్యప్రచూడాపారావారపారిణశ్రీమహాపాధ్యాయ

కోలవలమల్లికాధమారివిరచితే మాఘవాఖ్యానై

సర్వంకషాఖ్యానే నవమస్కంధః

పేమమానమనభూయమభూనాన్వితి || ౨ || కాంతికాంతవదనపరితిష్టే మేష్టభగ్న
 బాలసహకారసుగంధౌ | స్వామినివర్తనాదితాత్పర్యే నిర్వహణమధునింద్రయన
 గణః || ౩ || కాపిశాయనసుగంధివిఘ్నాణాన్మృత్యుభోధిశయితుంసమశేతి పు
 ల్లద్భవినదనంవనితానామజ్జచారుచషకచషడభిరః || ౪ || విత్తుభృతపరిసృ
 తిజ్ఞానసంబంధనైజలజమిన్ద్ర్యలాయాః | ఘోషమక్షిపతిభిరమస్త్యభాంతిభా
 దమిత్యాదినా నిగణాథాత్వనిమిత్తవరస్తే పదనిమిదేషి, జీవత్వేత్వాత్త నేవద
 వికల్పత్వాక్షికం వరస్తే పదం, గతిబద్ధిత్యాదినావధూరిత్యణకచుకఃకర్మత్యం
 అనుతషావదేనత్యనుతషావహ్నావేనమూతకత్వాత్వేక్షణాదన్ద్యంకాప్ర
 యోగాచ్చ వ్యతీయమానసాపహ్నవోత్పేక్షా || ౫ || — కాంతితి || కాం
 తు సంకాంత కాంతవదనపరితిష్టేయస్త్రితస్త్రి నెతనిర్వృత్తికర్షిత్యర్థః
 భగ్నః క్షిప్తాః బాలసహకారాశ్చూతవిశేషవల్లవాః || ౬ || ఆమృతశ్చూర
 సాలాసాసహకారోతిసారభిర్యమరః || తైస్సుగంధౌ సురభిః మృణాతన్వణ
 ఇత్యథః + త్యతీయాదీనా భాషితపుంస్కంపుంవద్ధాలవస్యేతిపుంవ్యావః,
 స్వామిని మధురైరసనాకషిణీత్యథః, ప్రణదితాళినిగుంజన్తధుః రేఖృతిసు
 ఖిత్యథః, శీతే శీతతే స్పృశ్యసుఖిత్యథః, ఏవం పంచవిషయసమష్టా మధు
 ని-మద్యే, ఇంద్రియవగణః, చక్షురాదీ-ద్రియపంచకం నిర్వహణ-నిర్వృతమ
 భూత్, అత్ర రూపరసాదివదాథానాం మధువిశేషణభావేననిర్వృతిపాతు
 త్వత్పదార్థసాతుకంకావ్యలింగమ్ || ౭ || — కాపిశాయనెతి || ఉన్నదః-ఉ
 ద్విక్రమదః, అతఏవ విఘ్నాణాన్భోమక, పడఃస్థిరః-పట్నదః, కాపిశాయ
 నేన-మద్యే, సుగంధిసురభి || ౮ || కశ్యంకల్యంతభామద్యం మైరయంకాపి
 శాయనమితివైశ్యయంతి || పుల్లద్భవీ-వికసితనేత్రం, వనితానాం-స్త్రీశావదనం
 అజ్ఞేన వాసనాథం క్షిప్తేన చారుచషకం పానపాత్రం || ౯ || చషకాస్త్రీవా
 శపాత్రమిత్యుచః || అధిశయితుం-అధిష్టాతుం, సమశేత, ఇదం భజామిదువే
 త్యభయగోభాత్ తోలామహాశమానసానీదిత్యథః, అత్ర ప్రకృతయోరే
 వ వదనచషకయోష్ణత్వవాధిలామార్పదత్వరూపైకభవయోగాదౌపమన్య
 గమ్యతాయాం తుల్యయోగితాభేదః || ౧౦ || — విమృతమితి | భృతాపంశ్చ
 రుణీయస్త్రి || ౧౧ || పరిరృన్ద్యతాత్తజేత్యమరః || భాజనే-పాశవాల్మే, విమ

జభవతి కష్టవిశేషః ॥ ౫ ॥ దత్తమిష్టతమయా మధుసత్వైర్బాధమాపి బలతారనవ
త్తామ్ । యత్సురణామకుటూశుభిరాసేచ్ఛేతనావిరహితైరిపిపీతమ్ ॥ ౬ ॥ సాన్వి
దనెన సుతనారవిచారాదౌష్ట్యతస్స మచరిష్టరసాత్ప్ర । అస్య మన్యదినయన్త ధుయా
నసాన్విదమిష్టమతనిష్టతదేవ ॥ ౭ ॥ బిభృతో మధురతా మతిమాత్రం రాగిభర్తృగ
పదేవ పపాతే । అన నైర్ధురసావిక సద్భిర్నాసికాభిరితోత్పలగంధః ॥ ౮ ॥

తం-ప్రతిబిమ్బితం, అజలాయాః-స్త్రియాః, అక్షిజలజమితిజానన్ దాన్యశ్యాత్త
థాథాగ్మ్యన్నిశ్యభాః, భృమరః ఘ్రాతం పతతిస్తతథాహి భ్రాంతిః-భృమరం
విపరీతజ్ఞానంచ తద్భాజి వివేకః తత్త్వవిచారః కష్టభవతి నకాన్వపీత్యథాః, అత్ర
భృమరస్యాక్షిణి జలజభ్రాంతేః భ్రాంతిమదలజ్ఞాంతః తత్త్వవర్థకతాత్, క్లే
షమూలాతిశయోన్మత్తాపితాథాంతరన్యాసస్య తేనసహంగాంగిభావేనసంక
రః ॥ ౫ ॥—దత్తమితి ॥ ఇష్టతమయా దత్తం మధు-మద్యం, కత్వ-పిబతః ప
త్యుః రసవత్తాం పెయిసీకరస్పర్శాచతిసాన్విదుతామప + అతిశాయనేమతుప్
దాథం భృవమిష్యత్ప్రేక్షా, కుతః యద్యస్తాచ్ఛేతనావిరహితైరిచేతనైస్సరణా
మకుటూశుభిరపి మధుని ప్రస్ఫులైరితిభావః, పీతం-పీతవర్ణం, పీతచాసీత్
అత్ర పీతమితి క్లేషమూలాతిశయోక్త్యాపీతమ్నః పానక్రియాభేదాధ్యవసాయాద
చేతనాంశుకత్వక పానక్రియానిమిత్తక పెయిసీ స్పృహస్తవానాపి తిరసవత్ప్ర
తేప్రేక్షా, తయోచ యదచేతనానామపి పెయితిల్ చేతనాం కించ క్తవ్యమి
త్యథావత్త్రిభస్వనాదలజ్ఞాంతేకాలజ్ఞానధన్విః ॥ ౬ ॥—సాన్విదనేనెతి ॥ సు
తనాః కత్యాన్యః సాన్విదనెన సాన్విదనెన, ఓష్ఠతిః-ఓష్ఠాల్ దసః సాన్విదోత్యమధు
ని అపిచారాల్ అనంతయాత్సమచరిష్టంజ్ఞాంతః + సమ్పూర్ణాద్భురతేర్థా
జ్, సమస్తృతియాయుక్తానిత్యాత్మనేషడంకుతః యద్యస్తాల్ తదేవపూర్వమక్తమే
వ మధు అన్యవివాపూర్వమివ అన్యవపూర్వమిష్ట-ప్రీయం సాన్విదంరసం యూ
నాతనిష్ట + తనోతేర్థాజ్, ఓష్ఠస్పర్శానంత-మేవ రసాంతరస్రాదుర్భావా
ద్యవసంతరన్యామాత్తదగిసంజ్ఞామోత్ప్రేక్షా, సాచావిచారాదతిష్ఠంజకప్రయో
గా వాప్రచ్యా ॥ ౭ ॥—బిభృతావతి ॥ రోగిభిః-కామిభిః, అతిమాత్రం-మధుర
తాం-సాన్విదుతాం, ప్రియత్వేనా బిభృతో ॥ ౮ ॥ మధురరసవత్సాన్విదు సిన్యై
ముహుస్సాన్విదువిగ్ధః ॥ తస్య సాన్విదు వికసద్భివికసంతిభిర్వికసద్భిస్తృష్ట

పీతవత్సభిమతేమధుఃకుల్యసాన్వదమోష్టరుచకంవివిదఃక్షౌ । లభ్యతేస్త పరిరక్త
యాత్తాయావకేనవియతాపియవత్సాః ॥ ౯ ॥ కస్యచిత్సమదనంమదనీయప్రే
యసీవదనపానపరస్య । సాన్వదితస్సకృదివానవపివ ప్రత్యుత్తక్షణవిదంశవదేధా

యావిజృంభమాణైః+సపుంసకమసపుంసకేనైకేవచ్ఛాన్యస్యతఃసాన్వమితిసపుంస
క్షైకశేషః, ఆననైమధురసోమద్యరసః సాసికాభిః పూర్ణైః అసిహృత్పలగం
భృష్ణయుగవదేవపపాతే పీతాభిన్నైంద్రియగృహ్యణపి గంధరసాయుగపల్
స్వేంద్రియసంబంధాల్ యుగవద్భూమీతావిత్సృథాః, అత్రిమనసః ఆశుసం
చారాహ్యోగపద్యాభిమానః శతపత్రపత్రశతభేదపదిత్యణుపరిణామవాదినః
వాస్తవమేవయాగపద్యమితి మధ్యమపరిణామవాదినః సర్వపథీనాశ్చకవయఇత్య
లమదాలక్ష్యణైర్ధ్వగమనైస అత్రిగంధరసయోః ప్రకృతయోరేకపానక్రియాశం
బంభాతుల్యయోగితాభేదః ॥ ౮ ॥—పీతవతీతి ॥విదదఃక్షౌ-విదఃప్రమిదౌ, ఉ
పదంశేచ్ఛావతీత్యథాః ॥ ౯ ॥ ఉపదంశస్తుభక్షణమిత్సమదః ॥ +దంశేతన్నం
తాదుప్రత్యయః, అభిమతే వల్లభే మధునా తుల్యసాన్వదం - తుల్యగసం, తుల్య
త్వంద ప్రకృతోపయోగిహృద్భృతామాత్రేణ సాన్యథా అవిలక్షణసన్యాసువ
దుశత్వాల్, ఓష్టోరుచకం ఆభవణమివేత్సవమితసమాసః ॥ ౧ ॥ రోచనాయాం
చరుదకమశ్వాభరణమాన్యయోరితివిశ్వః ॥ తమోష్టరుచకమోష్టశ్రేష్ఠం పీతవతిసతి
వియతాఅవగచ్ఛతాపి + ఇహోలటశ్శత్రాదేశః, ఇహోయణియశాదేశః, యు
వత్సాః యువతేః + జీతిహ్రస్వశ్చైతివాసదీత్వాదాదాగయః, యావకేనాలక్త
కేన పరిరక్తతయా దంతసిద్ధిదశకృతేన రాగేణ హేతునా ఆత్మాస్వరూపం ల
భ్యతేస్త-లభ్యః, పునరుమ్భాతఇత్యథాః-అత్రాధరపానాదపేతస్యాపి యావక
స్య రాష్ట్రాదుర్భావనమిత్తా(ద్వి)పరోధగర్భాపునరుచ్ఛవోత్ప్రేక్షా, వ్యంజతి
కాప్రయోగాద్గమ్య ॥ ౯ ॥—కస్యచిదితి ॥ సమదనంయథాతథా మదయతి
మదనీయం మదకారి + కృత్యలుగ్తోబహుళమితిః తకారిఅనీయర్చ్యత్యయః, త
స్య ప్రేయసీభదనస్య పానంపరం ప్రధానంయస్యతస్యకాముకత్వాత్ప్రియాము
ఖపానాన తస్య కస్యచిత్కామినః సకృదివ సాన్వదితః ఆదాహుర్వేనపీతః ఇవశ
ష్టోఽపాశ్యాంజ్జ్వలై ఆసవపివప్రత్యుత్తవైపరీత్యేన ప్రత్యుత్తవైపరీత్యఇతిగ
ణవాన్యథానైక్షణం విదంశవదే ఉపదంశస్తానేలభూల్, అన్యేషాం మధుసూద

త్ ॥ ౧౦ ॥ పీతశీఘ్రమధురైమిధునానామాననైః పరిహృతంచషణాంతః । ప్రి
శయాదుదదివాళివిరావైర్మిలనీరజమగచ్ఛదధస్తాత్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాతిభంత్రీసరళణ
గతానాం వక్రవాక్య్యచనారమణీయః । గూఢహూచితహస్య సహస్యస్సుభుక్

లాలూపానామధరాస్వాదజపదుఃఖః । అస్యత్పథరపానైః పరస్య మధ్వేవాపదంత
ఇత్యథేః, అత్ర అధరపానస్యాపదంతత్వనమ్బుధేస్యసంబరధః । అసవస్య తదస
మ్బుంధేః సమ్బుంధఇత్యతేకయోక్త్యాసాపేక్షతాన్విసజ్జరః ॥ ౧౦ ॥—పీతేతి॥
పీతశీఘ్రాని-పీతమద్యాని, అతేవ మధురాణి మనోజ్ఞానియైస్తేమిధునానాం-
స్త్రీపుంసానామాననైః చషణాంతః పానపాత్రాభ్యంతరే ॥ ౧ ॥ చషకోస్త్రీపా
నపాత్రమిత్యమరః ॥ పరిహృతం-త్యక్తం, నీలనీరజం వాసనాథంక్షిప్తం నీల
త్వలం ప్రిశయా పరిహారలజ్జయా అభివిరావైః దుదదివాధస్తాదగచ్ఛత్ అత్ర
మద్యాపగమనిమితస్య నీలనీరజాభోగమవస్య రోదనవిశిష్టలజ్జాహేతుకత్వా
త్పేక్షా, సాచాళివిరావైరతివ్యధికిరణకారిపరిణామోజ్జీవితేతినంతరః ॥ ౧౧ ॥
అథ మదానుభవాస్వణయతి ॥ ప్రాతిభమిత్యాది ॥ త్రియాణాం సరళా
ణాంనమాహరస్త్రీసరళం త్రివారమధుపానం ॥ ౧ ॥ సరళంశీఘ్రపాత్రేన్యాత్ శీ
ఘ్రపానేచశీఘ్రనితవిశ్యః + తద్ధితాథేత్యాదినాసమాహరేద్విగూఢ, పాత్రాది
తాన్వన్నపుంసకత్వై తేసత్రిసరళణ త్రిపానాన్తదాతిభూమిరితిపాత్వప్రసిద్ధిః
ప్రతిజైవప్రాతిభం ప్రతిభావిశేషః ప్రజ్ఞాదితాన్వితాన్వితేణప్రత్యయేయ
దాన్వజ్ఞానబీజభూతః సంస్కారవిశేషః ప్రతిభేతికావ్యప్రకాశకారః, తత్రభ
వప్రాతిభంజ్ఞానప్రభావవిశేషవ+భవాథేఽప్యైత్యయః, తత్ప్రాతిభంగతానాం
త్రివారమధుపానాత్కృతమదోద్బుద్ధసంస్కారప్రతిభావితప్రగల్భమతినామిత్య
ర్థః, సుభుక్వాం-స్త్రీణాం చక్రవాక్య్యచనారమణీయః ప్రశంసావాక్య్యప్రయోగ
రమ్యః గూఢాని పూర్వం లజ్జయా సంవృతాని సూదితాని సమ్మృతి మదేన ప్ర
కాశితాని రహస్యాని గామ్యావయవచైష్టావలపితాని యస్మిన్ సగూఢహూచిత
రహస్యసహసాసహస్యశ్చేతివిశేషణసమాసః వైవక్షికవిశేషణవిశేష్యభావాత్
॥ ౧ ॥ హాసాహస్యమిత్యమరః ॥ పరిహాసానమకేళిరూపహాసకీర్ణతీయ్యానాత్
॥ ౧ ॥ ద్రివరళిపరిహాసాఇత్యమరః ॥ ప్రవృత్తే-ప్రవృత్తిః, ఇతఃపరంమదస్వచ్ఛా

వాంఛనస్మయేవరిహంసః ॥ ౧౨ ॥ భావహారికాచారమునానాకౌశల్యమువికారవిశేషాః । చక్రిరేష్టశమ్మజోరపివధాన్వికామినోరత్యంతమదన ॥ ౧౩ ॥ అప్రసన్నమపరాధ్ధరివత్సోకోపదీ ప్రమురరికృత్యైర్భవే । త్కాలితంశ శమితంశవధూనాం ద్వావితంశమృగయంశమభవారైః ॥ ౧౪ ॥ సంతమేవవివేకప్రకృతతావదప్రకాశితమదిమృతదంశ ॥ విభవంశమభవదప్రమదానాంధామలీనమ

రి ॥ ౧౨ ॥—భావతే ॥ తదంతాత్మైకైన యూనాచ మదేన కామినేషుముజోః ముద్ధాయాఅపి వధాన్వికిముతప్రభానామితిదానః భావహారికాచారమనోకూర్మ హసితంహంసః వచనానాం కౌశలం ప్రాగల్భ్యం ద్వివికారవిశేషాశ్చవిలాసవిశేషాశ్చ శృతం చక్రిరే కృతాని ప్రసేవమాద్భ్యంత్యాజయితాప్రౌఢినితేత్యేథః, అత్ర హసితకౌశలవికారాణాం యాగవద్యోక్త్యా సముచ్చయః గుణక్రియాయాగవద్యం సముచ్చయఇతిలక్షణం తస్యావమయాంగేనసజ్జరః తేనముఖారపీత్యత్ర కిముతప్రభానామిత్యభావత్త్వివృజ్యతే ॥ ౧౩ ॥—అప్రసన్నమితి ॥ అపరాధ్ధర్యాగస్కారిశీ+రాభేస్త్యచ్యుత్యయః, సత్సావివయోఅప్రసన్నం కలుషం తుభితమిత్యేథః, కోపదీ ప్రంకోపేన ప్రజ్వలితంఉరరికృత్యైర్భవం అంగీకృతకాతన్యం ॥ ౧౪ ॥ ఊరికృతమురరికృతమంగీకృతమిత్యమరః + ఊరిర్యాదిద్విదాచ శ్చైతిగతిత్వాత్, కుగతిప్రాచయఇతిసమానః, వధూనాం-అంగనానాం, హృదయం మభవారైమేద్యవర్యాదైః ॥ ౧౫ ॥ మభవారామభక్రమాఇత్యమరః ॥ త్కాలితం-భాతంశ, శమితం-నిర్వాపితంశు, ద్వావితం-ద్రవీకృతంశ, అన్యథా-కథం తాదృగప్రసన్నతాదీప్రకాశితతానాం హతాన్నిన్మత్తిరితిభావః, అత్ర త్కాలితత్వాదీనామేకస్యనిరోధావసాదృశ్యాశ్చ ససంశయాలంకారః, ఫలిసాదృశ్యే విదధ్ధానేకకొటిగోదరత్వాత్తస్య కింతప్రసన్నతాదినియతనిమిత్తకంత్కాలితత్వాద్యత్ప్రేక్షాత్ప్రయంశ శద్ధాన్మత్తైః తచ్చాప్రసన్నత్వాదిమృద్యదేశిణాం త్కాలితత్వాద్యనుద్దేశిభిర్భాసః ఫలినాన్వయమపేక్షతక్షతి యథాశంఖ్యాలుంకోరణసంకీర్త్యతే ॥ ౧౬ ॥—సంతమితి ॥ మభవదః ప్రమదానాం స్త్రిశ్శామంగే వపుషి అన్యత్ర + యస్తాత్ప్రేత్యయవిచిత్త్యుక్తలక్షణేవకృత్యాశ్చ శబ్దరూపే చిరం సర్వదా సంతమేవ పితృన్వభావాత్ అన్యత్రత్వనైకార్థ

వసగఽభివాద్యమ్ ॥ ౧౫ ॥ సావశేషసదము కముపెత్తో స్త్రీస్తమాభ్యవసనాభరణేషు । గంతుముత్తిశమకారణత్వస్య ద్యోతయంతిమదవిభ్రమమాసామ్ ॥ ౧౬ ॥ మద్యమందవిగళత్త్రపమీషచ్ఛమురున్మీతవత్పదభక్త్యా । వీక్ష్యతైస్త శనకైర్నువవధ్వాకామినోముఖమధోముఖయైవ ॥ ౧౭ ॥ యాకథంచనసఖివచనేన పోగభిప్రీయతమంప్రజగత్త్వే । ప్రిడహాశ్యమభజన్త ధుపాసాసాంప్రమదాత్పుకృతిమే

తాన్ద్రాహూనాంచైతానః కించాప్యక్రితత్వాదప్రస్తుతత్వాదప్రసక్తశ్శావిదిత్యర్థః । అప్రకాశితమవ్యంజితం విభ్రమం విలాసం ధాతౌ భావాదికేలీనం గూఢమర్థము భిదేయం ఉపసగః । ప్రాదిరివాదిమ్యుతల్ ద్యోతయంతిస్త + మ్యుతైః శౌచః ద్యువధాయాహ్నిస్యః, ద్యుతిసాంస్యసంప్రసారణమిత్యభ్యసస్య సంప్రసారణమికారః ఉపసగఃస్య ధాతులీనాథః ద్యోతకత్వమాధానసంధానాదావనుసంధేయం, ఉపమాలంకారః ॥ ౧౫ ॥ —సావశేషేతి ॥ సావశేషాన్యధోకానిపదానియస్తికతల్, ఉక్తంఉక్తిర్వాక్యంస్త్రీస్తేషు మాల్యవసనాభరణేషుపెత్తో, అనాదరః అకారణంకన్తాదేవ గంతుముత్తితం ఉత్థానంచాసాం స్త్రీణాం మదవిభ్రమం మదవికారం ద్యోతయంతిస్త ఏతైరనుభావైరాసాం మదనంచారో జ్ఞాతఇత్యర్థః, అత్రాధోకాదీనాం ఖలకపోతన్యాయాన్తదద్యోతనేప్రవృత్తత్వాల్ (కారణా)తత్కారాన్యోద్వితీయసముచ్చయః * ఖలేకపోతన్యాయేనబహూనాంకార్యసాధనే । కారణానాంసముద్యోగస్సద్వితీయస్సముచ్చయఇతిలక్షణోల్ ॥ ౧౬ ॥ —మద్యేతి ॥ మద్యేన-మద్యసానేన, మందమల్పం విగళంతీ త్రపాయస్యతల్ అతమీవ ఈషదున్మీతాని పత్నాణి లామాని యస్య-తచ్ఛముదభక్త్యా నవనధ్వానవోధయా కామిభః ప్రియస్య ముఖం ఆధోముఖయైవ సమితావదప్రయైవ+సాంప్రగాచ్చపసజనాదితివికల్పాదసీకారః, శనకైరసంభ్రమేణ వీక్ష్యతైస్త తిక్ష్ణోక్షితమిత్యర్థః, అత్రాపి మదమదనాభ్యాం త్రేపైవబలీయసీతిమాధ్యతిశయోక్తిః * ఉదయద్యౌవనామాద్ధాలజ్ఞావిజితమన్తథా ॥ ౧౭ ॥ —యేతి ॥ యాస్త్రీ కథంచన కృచ్ఛ్రాణ సఖివచనేన సఖిపీఠిణయా ప్రాజ్ఞద్యపానాత్పూర్వమభిప్రీయతమం ప్రియతమసమక్షం + అభిముఖ్యేన్యయాభావకప్రజగత్త్వ-వ్రగల్భకైస్త, సాస్త్రీ మధుపిబతీతిమధుపాసతి + ఆతొనుపసగః, కః ప్రిడహాశ్యం మాధ్యమభజత్ విహాయాగంతుకంధమం స్వభావమభజన్త

తిహిసరవ్యః || ౧౮ || ఛాదితః కథమపి త్రపమాంతర్యక్తియంవృత్తిదిరాయ రమణ్యాః | వారుణీమదవిశజ్జమథాపిశ్చక్షుయోధవదసావివరాగః || ౧౯ || ఆగతానగణితప్రతియూతాన్వల్లభానభిసినారయమాణామ్ | పౌశిచేతసేనవిప్రతిసారేనుభువామవసరస్సరకణ || ౨౦ || మౌపునస్తమభిసీసరమాగస్కారిణంమదవిమోహితచేతాః | యోషిదిత్యభిలలాషనహాలాదుస్త్యజిఖలుసుఖాదపిమా

దాదిత్యధః, తథాహ సర్వః జనః మదాద్ధైత్యో సాన్వ-స్వకీయాం, ప్రకృతిమేతి-స్వభావంగచ్ఛతి, సాన్వభావికధమప్రకాశనం మదధమఃసామాన్యేన విశేషసమర్థనమావాధాంతరన్యాసాలంకారః || ౧౮ ||—ఛాదిత్యతి || రమణ్యాః ప్రియంవృత్తి యో రాగః ప్రియవిషయోభిలాషః త్రివయాదిరాయాంతః ఛాదితస్సవృత్తః, అనావయమేపరాగోధాస్తిన్నవసరే వారుణీమదవిశజ్జమద్యమదేన నిశ్శజ్జం చక్షుయోనేత్రాదావిరభవదివ-ఆవిర్యుత్తహిము, అత్రరతి రాగమదరాగయోరభిలాషపాటవిమయావయోః క్లేషప్రతిభాత్కాపితాభిదాధ్యవసాయమూలాతిశయోక్తిమహిమ్నాయోంతర్గతారాగః సవదిరనిరౌధాద్భుద్ధః సంప్రతి మహిమ్నాటితత్రపాకపాటితయాచక్షుర్దావరాద్భహిరుద్భిన్నఇవేత్యుచ్చైక్ష్యతే, ఆవిర్యువౌభ్యవభానం కవిసావితత్త్వాత్ || ౧౯ ||—ఆగతానితి || ఆగతాన్ స్వయం ప్రాప్తాన్, తథావ్యగణితాశ్చ తేప్రతియూతాశ్చ ఇతి సాన్వతామని ప్రవత్సూర్వకాలనమానః, తాన్వల్లభానభిసినారయమాణాం సంప్రతి చంద్రోదయే స్వయమేవాభిసారయతుం అభినతుమిచ్ఛానాం+ అభిసారయతేసాన్వధఃస్వంతాత్సన్నంతాదుప్రత్యయః, సుభువాం-(స్త్రీ)ణాం, చేతసే నవిప్రతిసారే హంప్రమస్తాభిరకార్యంకృతమితి వశ్చాత్తాపయక్తేనతి||౨౦||వశ్చాత్తాప్తానుతావశ్చవిప్రతిసారణిత్యపీత్యమరః || సరకణ మధునా మధుపానేనవా || ౨౧ || సరకణీధుపాత్రేస్యాచ్ఛిధుపానేచశిధునీతివిశ్వః || అవసరః ప్రాప్-ప్రాప్తః, స్వయం గమనసౌకర్యాయ మధుపానంచక్రరిత్యధః, అత్రాభినరణకార్యవ్యవశ్చాత్తాపకారణకస్య మదయోగాత్సాకరోక్తిస్సమాధ్యలంకారః ||౨౧|| నమాధిస్సుకరంకార్యంకారణాంతరయోగత్యతికావ్యప్రకాశే||౨౦||మౌపునరితి || మదవిమోహితచేతాః-మదేనవిమోహితచిత్రా భ్రామితచిత్రాసతి || అహమితిశేషః, ఆగస్కారిణం-అపరాధకృతం + అతఃకృతమిత్వాదినావివదన్తి

సః || ౨౦ || హీనిమోహమహారద్ధయితానామంతికంరతిసుఖాయనినాయే ! స
ప్రసాదమితి సేవితమాసీత్సద్యవవఫలదంమధుశాసామ్ || ౨౧ || దత్తమాత్తమ
సనందయితేనవ్యాప్తమాతిశయికేనరసేన | సస్వదేముఖసురంప్రమదాభ్యోనా

మస్యనత్వం, శంపునర్భయోమాభిసీసరం నాభిసరయాణి+ సరలెస్సాన్వధాన్వ
స్తాత్, కొంచఱ్యుపధాయాహ్వాన్వః- దీక్షాంలభూరిత్యభ్యాసదీక్షుః, ఇతి
ఇత్యాలోచ్యేత్యధః, గమ్యమానాథాత్వాదప్రయోగఃశసృథాపౌనరుక్త్యమి
త్యాబంకారికాః, యోషిత్కాచిత్ (స్త్రీ)హంసురాం||ని||సురాహవిప్రియా
హాలత్యమరః || నాభిలలాష తథాహి సుఖాదపి మానోదుస్త్యజఃఖలు అతౌ
ల్పకారణోదధికారథాహనిరితినశంకనీయమిత్యథాంతరన్యాసః || ౨౦||—హీ
తి || సప్రసాదం మనఃప్రసాదపూర్వకం మమేదం శ్రీయన్కరమితిభావనాపూ
ర్వకమిత్యధః, అన్యథా ఫలోదయవనస్యాత్ *దైవజ్ఞేభేషజెగురౌ ఇతివచ
నాదితిభావః, సేవితముపయుక్తమితి హేతోమధు తాసాంసద్యవవఫలదమా
సీత్, కుతః హీనిమోహం వీడాజాడ్యమహరల్ యెసుఖాయసురతసుఖానుభ
వాయ దయితానామంతికం నినాయే అత్ర హీహరణాంతికనయనవాక్యాథా
భ్యాం ఫలదానవాక్యాథానమథానాదనేకవాక్యాథాహేతుకం కావ్యలింగ
మలజ్కారః || ౨౧|| దత్తమితి || ఆత్తమదనం-ఆహితమదనంయథాతథా ద
యితేన దత్తం అతపివాతిశయికేన-అతిశయప్రచురేణ + వినయాదిభ్యస్తక్, త
సేనస్వాదేపవ్యాప్తం స్వాదుతరమిత్యధః, ముఖ సురాముఖసురం-గంధూ
షమద్యం + విభాషాసేనాసురాచ్ఛాయాశాలానిశానామితి నపుంసకత్వం ప్ర
కృష్టోమదాయాసాంతాభ్యః (స్త్రీ)భ్యః + రుచ్యథానాంప్రీయమాణఇతిసంప్ర
వాససంజ్ఞా సస్వదే రురుచే ప్రీతికరమభూదిత్యధః + కర్తరిలిట్, అతపి
వ తదేవ తాసాం మదకరంచాసీదిత్యాహ నామేతి రూఢం ప్రాగర్వకణాదివ
దవ్యుత్పన్నం నామాపి ప్రమదేతినామధేయంచవుప్రదపాది ప్యుత్పన్నంజాతం,
యథా ప్రకృష్టమదయోగాల్ ప్రమదేత్యన్వధానామకత్వంభవైత్రథాతాస్తేభా
మాద్యన్నిత్యధః + పద్యతెరణ్యంతాత్కర్తరిలిట్, చిత్తతేపదక్షితీచిత్ ప్ర
త్యయేచిహ్లోలుక్, ప్రమదాభిరితిపాలేనస్వదే స్వాదయాంచకృత్యధఃస్వా
దనమశనం భక్షణమాహరోభోజనం స్వదనమితిహాలాయధే + స్వదిస్వాద్యా

మయాధమపిచక్రుదపాది || ౨౩ || లబ్ధసౌరభగుణోమదిరాణామంగనాస్య చప
కస్యచగంధః | మోదితాశీరిత రేతరయోగాదన్యతామభజతాతిశయం || ౨౪ || మా
నభంగపటునాసురతేచ్ఛాం తన్వతాప్రథయతాదృశిరాగమ్ | భేజిరేనపదిభావయ
తాంతర్యోపితిఃప్రణయినేవమదేన || ౨౫ || పానధౌతనవయావక రాగం సుభృ
వోనిభృతచుంబనదత్తాః | ప్రియసామధరరాగరసేన స్వకిలాధరముపాశిరరం
జాః || ౨౬ || అర్పితంరసితవత్ప్రసినామగ్నిహవన్యయవతేదయైవ | ఉష్ణతి

రేకాథకాన్వభిధానాత్కర్తృణిబిత్, అత్ర పూర్వవాక్యాథకస్యోత్తరవాక్యా
థకంప్రతి వేతుత్వాత్కావ్యలింగమ్ || ౨౭ || — లభ్యేతి || లబ్ధసౌరభగుణో
మేళనాత్ప్రప్రసారభోక్తృషణః అతపీవ మోదితాశిః-ఆనందితభృంగః, మది
రాణాం-మద్యానామంగనాస్యమేవచపకం తస్యచగంధో గంధగుణః ఇత రేత
రస్య యోగాన్తిశ్రేణాదన్యతామపూర్వతాం అభజత, అతిశయం తత్రైవో
త్కృషణంవా అభజత యక్షకదమాదౌ ఘృతాత్తరుంతుమాదౌచోభయభాసి
దర్శనాదయం సంశయఇతిభావః, అతపీవ సంశయాలంకారః || ౨౮ || — మా
నెతి || మానభంగపటునా-కోపశమనసమథాన, సురతేచ్ఛాం తన్వతా మద
నోద్దీపకేన దృశిరాగమారుణ్యం ప్రీతించ. ప్రథయతా ప్రకాశయతా అంతరంతః
కరణంభావయతా రంజయతా మపేన ప్రణయినేవ యోషితః స్త్రియః భేజిరే
ప్రాప్తాః రాగమితిశ్లేషమూలాతిశయోక్తిసంకీర్ణాయముపమా || ౨౯ || — ||
పానేతి || ఉపాశి-ఆశ్వాసస్సమిపే + సమిపాథేవ్యయాభావః || ౩౦ || ఆలిస్స
ఖివయస్యానేత్వమరః || అతపీవ నిభృతచుంబనదత్తాః-గూఢచుంబనచతురాః,
సుభృంగః పానధౌతనవయావక రాగం-మధుపానత్కౌశితలాత్కారాగం, స్వమధరం
ప్రియసామధరేషు ఉష్ణేషు యోరాగరణః తాంబూలరాగద్రవః, తేన రరంజః
కిల, అన్యేగుణస్యాన్యత్రాధానమిహరంజెరద్ధః, కిరత్యపరమార్థే తేనపానధౌ
తరాగేషు సాప్తధరేషు ప్రేయోధరగాగసంక్రమణనాటితకేన నభిసమక్షమేన
పియైశ్చుంబనం కారయామాసురిత్యర్థః, అత్ర గంతునా రంజనెనసహజచు
ష్పేననిగూహానాన్తిలనాలంకారభేదః *మీలనంవస్తునాయత్రవస్తవ్తరనిగూ
హనమ్ || ౩౧ || — అర్పితమతి || దయితేనాన్యయవతే సపత్నాః నామ
శ్రాహిం నామగృహీత్వా + నామ్నాదృశిగృహారితిఃముల్ప్రత్యయః, అ

స్తమదమవ్యపిబంతీషీక్ష్యమద్యమితరాతుమమాద || ౨౭ || అన్యయాన్యవనితా
గతచిత్తం చిత్తనాథమభిశంకితవత్సాః పీతఘృరిసురయాపినమేదేనిర్వృతిహిం
మనసామదశాతుః || ౨౮ || కొవవత్సనునయానగృహీతాప్రాగభోమధుమ
దాహితమోహః / కొపితంవిరహాభదితచిత్తాకాంతమేవకలయంత్యనునిన్యే || ౨౯ ||
కుర్వతాముకుళితాక్షియుగానామంగసాదమనసాదితవాచామ్ | ఈష్యయోవహ
రతాహ్రియమాసాంతద్గుణస్సవ్యయమకారిమదేన || ౩౦ || గండభిత్తిమపురాస

ద్వితం-దత్తం మద్యం రసితవతి-ఆస్వాదితవత్సపి + రసతేరానాస్వదనాథాల్ క్త
వతా, ఉగితశ్చేతిజీవ, కాచిదితిశేషః, మదం ఉజ్జ్వలిస్త సమమాదేత్యర్థః, ఇ
తరాసపత్నితు మద్యమపిబంత్యపి వీక్ష్యగృహీతౌవన మమాద మత్తా మనాని
ర్వృతిరేన మదశాతురితిభావః, అత్ర పూర్వాధేః పానేపి సమమాదఇతిశే
షోక్తిః ఉత్తరాధేః త్వపిబంత్యపి మమాదేతివిభావనా * కారణేనవిసా కాద్య
సోత్పత్తిస్సాన్యదీభావనా, తత్సామగ్నామనుత్పత్తిర్విశేషోక్తిర్నిగద్యతేత
యోస్సంస్పృష్టిః || ౨౭ ||—అన్యయేతి | చిత్తనాథం-భర్తారం, అన్యవనితాగత
చిత్తం-సపత్నిసంక్రాంతచేతసం, అభిశంకితవత్సా-తస్మిన్నవిశ్వసత్సా, అన్యయా
కయాచిల్ (స్త్రియా, పీతఘృరిసురయాపినమేదేనమత్తం + మాద్యతేర్భావే వి
త్, తథాహి మనసోనిర్వృతిః మదశాతుహిం సామాన్యేన విశేషసమర్థనాద
థాంతరన్యాసః, ఏషాననౌధా భీరుశ్చ అన్యథా సాశంకాయాః పానాభుట
నాదితి || ౨౮ ||—కొవవతితి || ప్రాక్-ప్రథమం, కొవవతి-సరంపా, అతపి
వాసునయాన్ ప్రియప్రార్థనాన్యగృహీతాప్రా అనాదృత్య ఆభోసంప్రతి విరహ
భేదితచిత్తా వశ్యాత్తాపతస్తా కాచిన్నధుమదేనాహితమోహకృతచిత్తవిభ్రమాన్
తి, కాంతమేవ కొపితమాత్మనారోపితం కలయంతీదానతి అనునిన్యే సాపరా
ధాహంక్షమన్వేతి ప్రార్థితవతి మత్తైషు కిం ససంభావితమితిభావః, ఏషా కల
హంతరితా || ౨౯ ||—కుర్వతేతి || ముకుళితాక్షియుగానాం-అవసాదితవాచాం
కుంతిరగిరామాసాం స్త్రీణాం అంగసాదం నిశ్చేష్టతాం కుర్వతా హ్రియంహృద
తామదేనేష్యయేవత్యత్యైర్మితా తస్యాః హ్రియోగుణః తద్గుణాక్షినిమీలనహ
క్సాదాంగసాదరూపః స్వయమకారి - కృతః, హ్రిమదయోస్తుల్బాన్యభావక
త్వాదితిభావః || ౩౦ ||—గండతి || ప్రతిమెందుః-ప్రతిబింబచంద్రః, సదృశీమ

కృశీమవాన్బంజనాంచితదృశాంవృత్తిమెందుః । పానపాటలితకాంతిమవశ్శాన్లో
భృమాణతలకాకృత్తిరాసీత్ ॥ 30 ॥ ఉద్ధలైరివపరస్పరసంగాదీరితాన్యభయ
తకకుచకుమైః । యోషితామతిమదెనజఘూణుర్విభ్రూతశయపుష్పినమ్రాం
షి ॥ 31 ॥ చారుతావపురభూషయదాసాంతామనూనననయావనయోగః । తం

నమానవణాన్వపి, అంచితదృశాం సుదృశాం గండభి త్రిమ వురా సురాపా
నాల్ పూర్వం నవాన్బంజ నాభేదితదేకతాపత్ర్యా తద్వివిక్తతయా నగృహీతఇ
త్యర్థః, అతవన సామాన్యలంకారః * సామాన్యః గుణసామ్యేనయత్రోపస్తవం
తరైకతైలిలక్షణాల్ + విపూర్వాడంజైకర్తణిలజ్జే, అడజాదీనామిత్యాదాగ
మః, పశ్చాత్పానాంతరం పానేన పానమదెన పాటలితా పాటలీకృతా కాం
తిర్యాసాంతాసు గండభి త్రిమ లోభృచూణాన్యలోభృపరాగన్య యస్తిలకః-
చిత్రకం ॥ 30 ॥ తమాలవత్రతిలకచిత్రకాణివిశేషకః । ద్వితీయంచతురీయంచ న
స్త్రియామథకుంకుమమిత్యమరః ॥ తస్యాకృతిరివాకృత్తిన్యసజసీత్, వైవర్ణ్యా
ద్వివిక్తవీవాసీదిత్యర్థః, తలకాకృతిరితినిదగ్ధనా పూర్వోక్తసామాన్యసంస్కృష్టా ॥
30 ॥—ఉద్ధలైరితి ॥ ఉద్ధలైర్దృష్టైరివ కుచకుంభైః పరస్పరసంగాల్-అన్యో
న్యసంఘమాదుభయతః ఈరితాన్యకృష్టాని తథా విభృమాతిశయం విలాసవి
శేషం పుష్టంతితితత్పుంషి + నపుంసకన్యర్పులచ ఇతినుమాగమః, యోషితాం
వపూంషి + పూర్వవస్తుమాగమః, సాంతమహతస్సంయోగస్యేతిదీర్ఘావిశే
షః అతిమదెన జుఘూణుః భేముః, దృప్తసంఘవః స్తటస్థపీడాకరణయథా
వృషభకలహద్వితృపాదభంగఇతిభావః ॥ 31 ॥—చాడుతైః ॥ అసాంయోషితాం
నపుశ్చారుతా సాందర్యమభూషయల్ తాంచారుతాం అనూననవయావనయోగః
సంపూర్ణాయావనసంపత్తిః, అభూషయల్ తంచునర్నవయావనయోగంతు మక
రకేతనలక్ష్మీః-మన్తధనంపత్తిరభూషయల్ తాంమకరకేతనలక్ష్మీం దయితసంగమ
వీవభూషా భూషణంయన్యసః మదోభూషయల్ తాంమదః తంచ దయితసంగ
మఇత్యర్థః, అత్ర ప్రకృమానుసారాత్తాం మదస్తమపి నల్లభసంగఇతి ప్రయో
క్తవ్యే విశేషణత్వేన ప్రయోగోమహాకవీనామనుద్వేగాల్ యథాభారవః ప్ర
యోగః శుచిభూషయతీతిక్లౌకెసనయాంకస్సచసిద్ధిభూషణఇతిప్రయోక్తవ్యే స
నయాపాదితసిద్ధిభూషణఇతి అత్యోత్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వవిశేషణత్వాదే

పునఃకరకేతనలక్ష్మీస్తామదయితసంగమభూషః || 33 || క్షీణతాముపగతా
 న్వసవేలంతాసురోషవరితోషవతిషుః | అగ్రహిన్నుసశరంధనురుజ్ఞామాననూ
 జ్ఞేతనిషంగమనంగః || 34 || శంకయాన్వయవతౌవనితాభిఃప్రత్యభేదిదయిత
 స్సుటమేవ | నక్షమంభవతితత్త్వవిచారెవత్సరేణహతనంవృతిచేతః || 35 ||
 ఆఫనేర్విచకసేహృషితాభిర్వల్లభానభితనూభిరభావి | ఆద్రోతాహృదయమా
 కావళిః * యత్రోత్తరొత్తరేషాన్సాక్షాత్పూర్వోపూర్వంప్రతికృమాత్ | విశే
 షణత్యకథనమసావేశావళిర్తైలిలక్షణాత్ || 33 || —క్షీణతామితి || క్షీణతాం-
 మత్తతాం || ని || మత్తైశాండోత్కటక్షీణాభ్యయరః + క్షీణమదభ్యత్సన్నాథా-
 తోః, అనుపసగౌత్ఫుల్లక్షీణకృశోల్లాఘాఇతినిష్ఠాంతానిషాతః, ఉపగతాసు-
 ప్రాప్తాను, అతేన అనువేలం-ప్రతిక్షణం, రోషవరితోషవతిషు-శోషప్రసాద-
 వతిషు, తాసు స్త్రీమవిషయే, అనంగస్సశతంధనురగ్రహిన్నుజ్ఞేతనిషంగం-
 త్యక్తతూణీరంయథాతథా ఉజ్ఞామానను-తత్యాజకిమ్? + ఉజ్ఞ లైలిటి, ఇజా
 దేశ్యగురుమతాన్సృచ్చఇత్యావప్రత్యయః, రుష్టాసుధనుగ్రహణంపరితుష్టాసు
 త్యాగశ్చ రోషవరితోషాభ్యముత్ప్రేక్ష్యతే అన్యథా రోషానంతరంపరితోషః
 పరితోషానంతరం రోషశ్చనస్యాతామితిభావః, రోషపరితోషయోధానుగ్రహ-
 హణోజ్ఞాభ్యాం యథాసంఖ్యేనాన్వయాద్యథాసంఖ్యలంకారః, లెనోత్ప్రేక్ష-
 యోరంగాంభిభావేనసజ్కరః || 34 || —శంకయేతి || వనితాభిరన్వయవతౌన
 వత్సాన్ శక్కుయాతత్సంగశక్కామాశ్చేణయితః స్సుటమేవ, నిశ్చితవ-
 చేవ ప్రత్యభేది-ద్వవత్కృత్యాద్ధాటితభ్యర్థః, అనువిధాయుభవిమృశ్యమి-
 థ్యాభియోగఇతిశక్కాం పరిహరితి నేతి మత్సరేణ-వైరేణ, హతా సంవృత్తి-
 గోప్యగోపనంయస్యతచ్చైతస్తత్త్వవిచారే భూతార్థదంతాయాం క్షమం స-
 హిష్టునభవతి మత్సరగ్రస్తచేతసామేషస్వభావఇతిభావః, సాహస్యేన విశేష-
 సమర్థతయాబోధాంతరీక్షాసః || 35 || —ఆఫనేరితి || వల్లభానభి-వల్లభనమ-
 క్షమిత్యర్థః, అభిరభాగఇతిలక్షణాథేకర్తృప్రవచనీయత్వాద్వివేచితయా వధూనా-
 మాననైర్విచకసే వికసితం, భావేలిట్, తనూభిరంగైహృషితాభిః పులకితా-
 భిః + హృషేలోమస్వీతిడాగమః, అభావి-భూతం, భావేలుక్, హృదయం.
 ఆద్రోతాం ద్రవత్సమాప కాఠిన్యం జహవిత్సర్థః, వచనేషు రోషకోషో హృ-

పచరొపొలాలతిస్తవచనెమవధూనామ్ || 31 || రూపమప్రతివిధానమనోజ్ఞం
ప్రేమకాద్యమనపెక్ష్యవికాసి | చాటుచాకృతకసంభ్రమమాసాంకామణత్వ
మగమకరమణేషు || 32 || లీలయైవసుతనోస్తులయిత్యాగౌరవాధ్యమపి లావణి
కేన | మానవంచనవిదావదనేనకీర్తయేవహృదముందయితస్య || 33 || స్పృశభా

లభిస్త-చలతిస్త, వచనగతరోషః వక్రతాపినివృత్తైర్త్యర్థః, అత్ర సభూష్యాననవి
కాసాద్యనేకక్రియాయాగపద్యాత్సముచ్చయాలంకారః * గుణక్రియాయాగప
ద్యం సముచ్చయఇతిలక్షణాత్ || 31 || —రూపమితి || అప్రతివిధానమప్రతి
యత్నమేవ మనోజ్ఞం-స్పృశభావసుందరమిత్యర్థః, రూపమాకృతిః కార్యం ప్ర
యోజనమనపెక్ష్య వికాసిచర్థమానం అనౌపాధికమిత్యర్థః, ప్రేమ, అకృతకసం
భ్రమం అకృతిమసంరుంభం చాటు ప్రియవదనంచ అసాంప్రీత్యాం రమణేమవి
షయే కార్తృణత్వం వశీకరణకర్తృత్వం || 32 || వశక్రియాసంవననం మూలకర్తృతు
కార్తృణమిత్యమరః + తమ్యక్తార్కర్తృణోణితిసాప్తధేణప్రత్యయః, అగమక
ప్రాప్తాని + గమెలుజ్ఞః చ్ఛేజాదేశః, అత్ర రూపాదిష్యరొష్యమాణస్య
కార్తృణత్వస్య ప్రకృతోపయోకాత్పరిణామాలంకారః || 32 || —లీలయేతి || లా
వణ్యం కాంతివిశేషోన్మాదస్తీతిలావణికం లావణ్యవత్ + ఆతదనితనావితితస్య
త్వయో, తస్యేకః, యస్యేతిలోపే, హలస్తద్ధితస్యేతియకారలాపః, అన్యత్రీతు
లవణం వణ్యమస్యేతిలావణికోలవణవ్యవహారి + లవణాత్మజ్ఞో తైసలావణికేనమా
నవంచనవిదా-అహజ్జారహరణదక్షేణ, అన్యత్ర పరిమాణప్రతారణపటునా
స్తుతనోః స్త్రీయాః వదనేనకర్త్రాగౌరవాధ్యం గాంభీర్యసంపన్నమపి అన్యత్ర
గురుత్వయక్తమపి దయితస్యహృదయం-నాయకచిత్తం, లీలయా-విలాసేనైవ తు
లయిత్యా చాలయిత్యా అన్యత్రానాయసేనైవోన్మాదగుర్వపిలఘుతయామితే
త్వర్థః, కీర్తనం వశీకృతమేవ అన్యత్ర మూల్యదానెన స్వీకృతమేవ అత్ర విశేష
ణమహిమైన చదనేవణీత్వస్య హృదయేవణ్యత్వస్యచ ప్రతీతేస్సమాసాక్షిర
ఘంకారః, వ్యాచ్యస్య హృదయస్య ప్రతియమానపణ్యాభేదెన కీర్తితౌక్తైరలౌకి
కేహృదయవాజనే లౌకికకీర్తయవహరనమారోపః || 33 || —ఎవం మదా
నుభావం వణయిత్యా సంప్రతి సురతకేళీవణానాంప్రస్తాతి, తత్ర సురతంద్వి
విధం దాహ్యమాభ్యంతరంచెతి దాహ్యంచ ప్రేక్షణభాషణశ్లేషణచుంబనాద్య

జివిశదచ్చవిచారాకల్పితేమృగదృశాంసురతాయ | నన్నతిదధతిపెతురజస్రం
దృష్టమఃప్రియతమేశమనేచ || ౩౯ || యూనిరాగతరత్నైరపితిభ్యకాపతిభిశ్శృ
తిగుణైనయతస్య | దీఘఃదర్శిభిరకారితధూనాంలంఘనంనయనేశ్వ | వణస్య ||
సజ్జ-థేచ్ఛురభిధాతుమనీశానమ్ముఖిసచలసూతదిదృక్షుః | సప్రదయితస్య

నేకభదభిన్నం తత్ర దృష్టివిశేషతావదాహ || సప్రదైతి || సప్రదృభాజి-స్థుఖ
సప్రదే విశదా విమలా శుభ్రావ యాచ్ఛవిః కాంతిః తయాచారా రమ్యే సు
రతాయ కల్పితే రతిసుఖదానాయ సృష్టే విహారయోగ్యతయాసజ్జీకృతేచ నన్న
తిమానుసూల్యం ప్రాపిణ్యంచదధతిదధానే ప్రియతమే శయనేచ మృగదృశాం
దృష్టమః (స్త్రీ)ణాంనేత్రాణి అజస్రమవిచ్ఛిన్నంపెతుః పతితాః యుగవదుభ
యాలోకనాత్ అభిలాషం వ్యంజయామాసురిత్యర్థః, అత్ర ప్రియతమశయన
యోః ప్రకృతయోరేవ ధర్మసామ్యదౌపమ్యసృతితేః కేవలవ్యక్తితగోచరా తు
ల్యయోగికా || ౩౯ || —యూనీతి || రాగేణ తరతైశ్చపలైరపి దర్శనాత్సుకై
రపీత్యర్థః, యూని ప్రియే, తిభ్యకాపతిభిః త్రవయా సాచిప్రసారిభిః దీఘఃద
ర్శిభిరాయతాలోకనవ్యాపారపలైర్యర్థః, అత్ర రాగద్వేషగోస్తాపి శా
ద్యకాపతిభిః కుటిలవృత్తిభిరపి దీఘఃదర్శిభిః అగామికార్యక్షేరిత్యర్థః, వధూ
నాంనయనైః శృతిగుణైన శబ్దగ్రహణపాటనైన యతస్య హృయతేనేనేతి శ్ర
వణం శ్రోత్రం తస్య లంఘనమతిక్రమోనాకారి సచకృ కణాంతవిశ్రాంతమి
త్యర్థః, అన్యత్రతు శృతిశ్శ్రవణమధ్యానఇతియావత్ ప్రేవగుణః తేన యతస్య
హృయతఇతిశ్రవణం శాస్త్రం తస్యలంఘనం నాకారి రాగద్వేషగోస్తాపి శా
స్త్రజ్ఞః కదాచిచ్ఛాస్త్రాతిక్రమాద్విధేతిభావః, అయంచవ్యవహారో నయనేమ
రాగతరత్నైరిత్యాదిష్టవశేషణమహిమ్నా గమ్యతఇతిసమాసోక్తిభేదః, ఇయంచ
రాగదృష్టిరాత్సుక్యానుభావః || ౪౦ || —సజ్జ-థేతి || సతభూః (స్త్రీ) సజ్జ-
థాయాం సమాప్తవశే, ఇచ్ఛురిచ్ఛానత్యపి + విందురిచ్ఛురిత్యుపసర్గయంతౌ
నిపాతే, అభిధాతుం సంభాషితుం అనీశా అక్షమాబధూవ అవ్యధః శ్చశబ్దభి
దృక్షుః-దృష్టుమిచ్ఛురపి దృశేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః, సమ్ముఖి అభిముఖి సచ
భూవ అంగనంగచవలా-గాత్రస్పర్శలోలాపి దయితస్య నాయకస్య సప్రదేన
చకంపె-కంపితమతి, ఏతేచకంపాదయో లజ్జాసాధ్వసానుభావాః లజ్జావిజిత మ

నతభూరంగగుంజచలపిచకమ్మే || ౪౦ || ఉత్తరీయవిసయాత్త్రప్రమాణాదు
ధటికిలతడిక్షణమాగణమ్ | ఆవరిష్టవికపెనవివోధుర్బుక్షస్తేనకుచమండలమన్య! |
అంశుకంహృతవతాతనుదాహు స్వస్తికాపిహేతిముగ్ధకుచాగ్ని | భిన్నశంఖవల,
యంపరిణాత్రాపర్యరంభిరథసాదవిరోధా || ౪౩ || సంజహరనహసాపరిష్టప్రే
యసీమవిరహయ్యవిరోధమ్ | సంహితంతివతిస్త్రితభిన్నకోగ్రమాశుతరుణాను
మహామమ్ || ౪౪ || సగ్రిసమానముపయంతిరవహ్నిఃశ్లిష్టవత్సృజనవత్పిరసేన |

న్మథేయ ముగ్రా || ౪౦ || — ఆఖాలింగనంజగయతి || ఉత్తరీయేతి || అన్య
శ్రీ ఉత్తరీయవిసయాత్కుచాంశుకాకషణాత్త్రప్రమాణా రేడిక్షణమాగణం త
స్య వోధుర్బుష్టివధుం దుంధటికిల అన్యన్యదేవ నతు నస్తుతథలి కిలాధాః విక
తేన విశాలేన || ౪౧ || విశరటంబిశాలంస్యాక్కిరాశంవికటంతథేతివైజయంతి
+ సంప్రదేశ్యకటజతిచకారాద్వైకటచ్యుత్తయో, వివోధుః పరిణాతుః ౩ వక్ష
స్తేన కుచమండలమాపరిష్ట అన్యతవతి, కుచావరణబ్యాజేన అలింగితవతీత్యధాః ||
+ వృజోలుకతజీవాగమః, అత్ర కుచసంపరణాన అలింగనెచ్ఛాసిగూహనాలో
మీలనభేదః, ఏమాలజ్ఞావన్నధమిచ్చస్థామభ్యమా || ౪౨ || — అంశుకమితి | అం
శుకముత్తరీయం హృతవతా పరిణాత్రా భక్త్యా రిన్వోః కృతయోః బాహ్యోః
స్వస్తికోబంధవిశేషస్తేనాపిహితే ఉరొహితే ముగ్రే సుండరే కుచాగ్ని యయా
సా తిథోక్తా, అదిరోధానసోధా భిన్నానిశంభిర్యవలయానియస్తికాకర్తణితద్య
థాతథా రథసాద్యేగాత్పర్యరంభి గాధమాస్తిష్టేత్యధాః + రథేణ్యంకాత్కర్త
ణిలుక్, రథేశబ్దిబొరితినుమాగమః, ఏనావముగ్రా || ౪౩ || — సంజహరేతి ||
తేరుణేమ-యువసు, విరోధం-ప్రణయికలహం, విరహయ్య-విహాయ + రహయ
తేస్సాన్వధాః శ్లోకాత్క్రొవ్యపి ల్యపిల్యుపూర్వాదిత్యయాదేశః, సహసాపరిర
ద్ధాః ప్రేయస్యాయైస్తేనుపరిష్టప్రేయసీప్యశ్లిష్టవధూకేమసత్స + ఈయసత్సే
తినిషేధాత్ కుచభావః, ఈయసోబహుప్రేమాః ప్రతిపేధో వత్తన్యత్యుపస
జనహృన్వనిషేధః రతివతిః కామః సంహేతం ప్రాగారోపితం మహామం-
మహంతంశరసి, స్తితభిన్నకోగ్రం స్వయత్ససాఫల్యత్ స్తితేనోజ్ఞతవూర్బురో
షంయథాతథా ఆశు సంజహర సిద్ధేధాసాధనాననకాశాదిర్వగణాః, పరిరంభా
స్తోధూనానాం విగ్రహాభిభావః || ౪౪ || — సగ్రిసమానమితి || ఉపయంతి-భ
క్షారి, రసేన రాగాంధతయేత్యధాః, ఉపసవత్పి-సవత్పిసమీపే + సమీపా

ఆత్మనైవదురుధేకృతి నేవస్వేదనంగి వసనంజఘనెన || ౪౫ || పీడితేపుండరీకప్రతిపే
 షంభతారిస్తనయుగేనయవత్యాః | స్పష్టమేవదళతప్రతిసార్యాస్తన్తయత్వమ
 భవద్ధృదయస్య || ౪౬ || దీపితస్తరమురస్యపపీడం వల్లభేఘనమభిషేజమానే
 చక్రతాంసయయతుఃకుచకుంభాసుభ్యువఃకఠినతాతిశయేన || ౪౭ || సంప్రవేష్టు
 మివయోషితకుశ్లిష్టవృతాంహృదయమిష్టతమానామ్ | ఆత్మనస్సుతతమేవతదం
 థేవ్యయాభావేనపుంసకహృస్వత్వం శ్లిష్టవత్వా శ్లిష్టవతిసతి సగ్రంసమానం స్ప
 ర్శసుఖపారవశ్యాత్ భృశ్యమానం తథాపి స్వేదనంగి స్వేదేన సాత్వికేన సక్తం
 వధావీవసనం కృతినా కుశలేన స్వస్వేదం లాఘవమిజానతేవైత్యథః, జఘనే
 న కర్త్రా ఆత్మనైవ స్వయమేవ దురుధే-రుద్ధం, సాతునవెత్తీభావః, స్వేదహే
 తుకస్య వస్త్రనిరోధస్య న్వలాఘవజ్ఞానహేతుకత్వముత్పైక్ష్యతే || ౪౫ ||—పీడి
 తేఇతి || యవత్యాః యవతేః, స్తనయుగేన-కుచయుగేన భతారి ప్రతినార్యాః
 పురోగ్రే-సవత్సీనమక్షమేవ ఉరః ప్రతిపిష్య-ఉరఃప్రతిపేషం + పరిక్లిశ్యమా
 నేచతిణముల్పత్యయః, కృన్వేజంతఇత్యన్యయసంజ్ఞా వక్షఃప్రతిపీడ్యేత్యథః |
 పీడితేనతి దళతకుష్యయాదీగృహాస్య ప్రతినార్యాస్సపత్నాః హృదయ
 స్య తన్తయత్వం భర్తృతాదాత్మ్యం స్ఫుటమభవదేవ, అన్యథా కథమన్వపీడ
 నాదస్యచ్య దళనమితిభావః, అతఏవేయమసంగత్యలంకారోపశేవినీతన్తయత్వా
 త్ప్రేక్షేత్యసంకరః * కార్యకారణయోర్భిన్నదైవేస్యాదసంగతిః || ౪౬ ||—
 దీపితేతి || వల్లభే దీపితస్తరముద్దీపితకామయథాతథా ఉరస్యపపీడ్య ఉరస్య
 పపీడం + సప్తమ్యాంచాపపీడరుధకషణతిణముల్, తత్పురుషకృతిబహుళమి
 త్యలుక్, ఘనం గాఢమభిషేజమానేపరిరంభమాణేనతి || ౪౭ || పరిరంభఃపరిషేవ్
 గస్సంగైషఉపగూహనమిత్యమరః || సుభ్యువః కుచకుంభా కఠినతాతిశయేన
 చక్రతాం పరిమండలతాం నయయతుః-నప్రాప్తౌ, అత్ర గాఢాలింగనాత్ కుచ
 కుంభయోః చక్రత్వసంబంధేవ్యసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిభేదాలంకారః || ౪౮ ||
 సమ్ప్రవేష్టుమితి || యోషితః శ్లిష్టతామాలింగతామిష్టతమానాం హృదయంస
 మ్ప్రవేష్టుమిమరిచ్ఛంతి స్తేవత్తిగాఢాశ్లేషనిమిత్తాక్రియాస్వరూపోత్పైక్ష్యాగుణ
 స్వరూపోత్పైక్ష్యావా వివక్షాభేదాల్, అతఏవాత్మనః స్వానిసతతమేవ తదంత
 ర్యతిఃనః తేషామిష్టతమానాం అంతర్హృదయేష్యేవస్థితానాజానకా మూనం
 అన్యథా కథంపునః ప్రవృత్తేచ్ఛేతిభావః, ఇయమజ్ఞానోత్పైక్ష్యా, పురోవత్ప్రే

తర్వతిన్ నానఖలునూనమజానన్ ॥ ౪౮ ॥ స్నేహనిర్భరమభత్రవధూనామర్గః
తావపురసంశయమంతః । యూనిగాఢపరిరంభిణివస్త్రక్నోపమంబువన్మపేయద
నేన ॥ ౪౯ ॥ నస్తమాతివపుషఃప్రమదానామంతరిష్టతమసంగమజన్తా । యద్భ
హుర్బహిరవాప్యవికాసంవాసనశేతనురుహాణ్యపిహషణః ॥ ౫౦ ॥ యత్ప్రియవ్య
తిక రాత్ప్రమదానామంగ జేనపులకెనబధూవె । ప్రాపితేనభృశముచ్చస్వితా

తా సాపేక్షేతిసజాతీయసజ్కరః ॥ ౪౮ ॥ — స్నేహేతి ॥ స్నేహనిర్భరం పె
మరసపూర్ణం తైలాదిద్రవ్యపూర్ణంచ ॥ ౫౧ ॥ స్నేహోత్ప్రీత్యవహదయోర
తివైజయంతీ ॥ అతవనవధూనాం వపురంతరాద్యతాం ద్రవతస్య అభేత్త, స్నే
హద్రవ్యపూర్ణమంతరాద్యేంభవతీతీభావః, అనంశయం సంశయస్యాభావః +
అథాభావేవ్యయాభావః, కుతః యద్యస్తాల్ యూని పుసి గాఢః పరిరంభ
తత్తతి గాఢపరిరమ్భిణి గాఢాశ్లేషిణిసతి, అనేనవపుషాకర్త్రావస్త్రం క్నోపమయి
తావ పరిషిచ్య వస్త్రక్నోపం + కూయీధాతోణ్యంతాల్, అతిహీత్యా
దినా పుగాగమే చేలేశ్నోపేరితిణముల్పిత్యయః, అంబు వన్మపే-వృష్టం + క
మణిలిట్, అంతరాద్యేస్య నిషేదనాద్బహిరమ్బుస్సావసంభవాత్తస్మిమిలై
యమంతరాద్యేతోవత్ప్రేక్షా ప్రియాంగసంగాత్తాస్తభాస్విన్నాఇతి సాత్వికోద
యోక్తిః ॥ ౪౯ ॥ — నేతి ॥ ప్రమదానాం ఇష్టతమసంగమేన జన్మయస్యసః జ
న్మాద్యుత్తరపదతావద్వ్యధికరణబహువీహిరితివామనః బహుర్విపులః ॥ ౫౦ ॥ వి
పులానెకయోగ్యహురితివైజయంతీ । హహావపుషః అంతః సమాతిస్త అత్యు
ద్రేకాన్నోంతస్సమ్మితఇత్యుత్ప్రేక్షా, కుతః యద్యస్తాల్ బహిఃవపుషో బహిఃవి
కాసం వృద్ధిమవాప్య తనురుహాణి రోమాణ్యపి వ్యాసనశేవ్యావ + కతకరిలిట్
అశ్నోతేశ్చేతిస్సహగమః, అత్ర వధూహషణస్య బహిర్వికాసనిమిత్తకాంతర
మానాత్ప్రేక్షా, అనందరోమాందయోః శైషమూలాభేదాభ్యసాయాతిశయో
క్త్యనుప్రాణితేతిసజ్కరః ॥ ౫౦ ॥ — యదితి ॥ ప్రమదానాం-స్త్రీకాం, ప్రి
యవ్య భర్తృకర్వ్యతికరాల్, సంస్పర్శాత్సంగమాచ్ఛాంగజేన అంగవాప్సినా,
పుత్త్రేణద పులకెన బధూవే ధూతమితియల్ + ధావేలిట్, తేన పులకోదయే
న పుత్రోదయేనద భృశముచ్చస్వితాభిరుచ్ఛానాభిః మోక్షాశయా అశ్వాసి
త్యాభిశ్చనీవీభిః లక్షణయా కటివస్త్రేః అన్యథాబంధనశబ్దేనచ పానరుక్యాల్, స
పదిబంధనమోక్షోగ్రింభిభేదో నిగళమోచనంచ ప్రాపి ప్రాప్తః + కర్తృణి

భిర్నివిధిస్సపదిబంధనమోక్షః ॥ ౫౦ ॥ హింస రాజవనతంపరిరమ్భేరాగవానవ
 టుజేషన్వినకృష్య । అర్చితాన్వదళమాననవత్తం యోషితాముకుళితాక్షమధాసీ
 తే ॥ ౫౧ ॥ పల్లవోపమితినావ్యసనవత్తం దప్తవత్సధరబింబమభిష్టే పర్యకూజ
 సరుజేపతరుణ్యాస్తారలాలనలయెనః రేణ ॥ ౫౨ ॥ కేసదిన్తఘరముల్పూరాగంబా
 వృతస్తమధికంవిరజేమ ॥ ఓష్ఠపల్లవమపాస్యముహూతం సుభ్రువస్సరసమ
 లుడే, అభ్యుదయేషు రాజానా బద్ధాన్తాచయంతీతిభావః, అత్య ప్రకృతపులక
 నీవీగతాంగజన్మోచ్చస్థితత్వాదివిశేషణసామ్యాద్బంధనమోక్ష సంబంధాచాచ్చ
 ప్రకృతపుత్రకారాగతిప్రతితేస్సమాసాక్షిరలక్ష్మణః ॥ ౫౦ ॥ — అథ చుంబన
 క్రిడాంవణయతి ॥ హ్రితి ॥ పరిరమ్భే-అలింగనే, హ్రిరెవభరస్తస్తాదవనతంభా
 రాక్రాంతం నమతీతిభావః, అర్చితం-స్వముఖేనిహితం, ఓష్ఠపదళం పత్రం య
 స్యతవ్యాపితలననమేనవత్తం రాగవాన్యాగే అవటుజేషు-చరమశిరోరుపేమ ॥
 ని ॥ అవటుఘాటాకృతాటికేత్యమరః ॥ అవటుజాకషణాదున్నమయ్యేత్సర్థః
 ముకుళితాక్షం సుఖనిమిలితాక్షంయథాతథా + బహువ్రీహానక్థస్త్వోస్సాన్వంగా
 త్నవ్, ఆధాసీత్-పపా + ధటాయిజే, అదేచక్రశాస్త్రిన్, అస్తినిచాపృక్తఇతిహ
 గమః, అత్రాననోష్ఠస్య వద్దదళత్వరూపణాత్ తద్రాగిణాం మధుపత్వం గ
 మ్యతఇతి ఏకదేశవివర్ణిరూపకమ్ ॥ ౫౧ ॥ — పల్లవతి ॥ పల్లవేనోపమిత్యా
 సాదృశ్యేన యత్సామ్యం తేన సవక్షుండిభయోరపిపల్లవైకోపమానత్వసాధర్మ్యా
 త్సుహృద్భూగం అధరోబింబమిన తదధరబింబం అభిష్టే ప్రియతమే దప్తవతిస
 కతి సహదుజానరుక్ + తేననపేతిబహువ్రీహిః, సహస్యః, తేననరుజేన సవ్య
 ధేనేన ॥ ని ॥ స్త్రీరుక్మజాదోపతాపెత్యమరః ॥ తారాజ్యుష్టేః గోశంతిక్
 తః లోలాని చలాని నలమానికజ్జణాని యస్య తేనతమణ్యాః కరణపర్యకూ
 జితపరికూజితం + ధావెలుజ్, సుహృద్భూజ్జూఘ్నజ్జూఘ్నాయంలే సుహృదతీతిభావః
 అత్యకజ్జణదాన్వరకస్య కరకూజనస్య విహసనపాతుకస్య సద్భజేవతి రుద్రేషు
 కత్వముల్పైక్యతే ॥ ౫౨ ॥ — కేసేతి ॥ కేసదిగ్రాగిణా మధురం రసవంతం ఉ
 ల్పణరాగం అతిరక్తం తథాపివిరహోష్ణాన్విధికం బాపేషు విరహోష్ణణాతప్తంసు
 భావః ఓష్ఠపల్లవమపాస్య నరసంసాద్రం శితమక్షిచుచుబెచుంబితం అత్యత
 ప్రత్సరనవత్తవ్యయోన్విశేషణకత్యా ఓష్ఠపల్లవత్యాగాక్షిచుంబనద్యయపాత్మకం
 క్రాన్యలింగద్యయం సాపేక్షత్వాన్వీక్యతే ॥ ౫౩ ॥ — రసం బాహ్యసురతము

క్షీమచుమ్మె || ౫౪ || రెచిలంపరిజనేనమహీమయఃకెవలాభిరతదంపతిభామః | సా
మ్యమావకమలాసఖవిషవ్యక్తేనసేవితయుగాంతవయోధేః || ౫౫ || అమృతాన్యపి
నిరంతరముచైర్హృద్యోషితామరసిజద్వితయేన | రాగిణాంతత ఇతోవిమృశద్భిః పా
ణిభిజఃగృహిరేహృదయాని || ౫౬ || కామినామనకలానివిధుక్తైఃసేవ్యదవారి.
మృదుభిఃకరజాగైః | ఆక్రియంతకరినెమకథందితామిసీపదతలమవదాని ||
సోష్ణణస్తనశిలాశిఖరాగ్రాదాత్తఘర్జనలిలేస్తరుణానామ్ | ఉచ్ఛస్వనతలామల

క్వాప్తి ఆభ్యంతరసురతవర్ణనాంప్రస్తాతి || రెచితమిత్యాదినా || పరిజనేన రెచితంధి
క్తీకృతుం అతపన కెవరో ఏకాకినా అభిరతౌ అనురక్తాదంపతిజమ్మతీజాయావ
తీవనయస్తికాతల్ || ౫ || దమ్మతీజమ్మతీజాయావతిభార్యావతిసమావిత్వమరః ||
రాజదంతాదిమజాయాశబ్దస్యదంభావోజంభావశ్చ వికల్పాన్నిపాతితః, మహీ
యోమహత్తరం భామ కెభిగృహం కమలాసఖేన లక్ష్మీమత్రిసహచరెణ, విషవ
క్తేనైవ-విష్టునా, సేవితన్య-అధిష్ఠితస్య, యుగాంతవయోధేః సామ్యమాపెత్స
ఫమాలంకారః, యుగాంతవిశేషణం వివిక్తతాద్యోతసాధకం ఏతేనేచ్ఛావిహార
యోగ్యతాకా || ౫౫ || —అథ విస్కంభవిహారానేవాహ || అమృతానీతి || ఉ
చైరున్నతైః ఉరసిజద్వితయేన నిరంతరం నీరంధ్రం ఆమృతాని సంమృతాన్యపి,
యోషితాంహృదయాని వక్షాంసి చెతాంసిద తత ఇతోవిమృశద్భిః ఇతస్తతః ఫ
రామృతద్భిః రాగిణాం పాణిభిః జగృహిరే గృహీతాని, నిగూఢం వస్తుహస్తవ
రామర్కలభ్యత ఇత్యేకత్రభావః అన్యత్ర కృచ్ఛలబ్ధః ప్రియకరస్పర్శఃశాసాం
హృదయగ్రాహకోఽధూదితిభావః, నైరంతర్యైవవృత్తిబద్ధతారపి కుచయోఃకథం
చీదంతరం సమాప్తద్య హృదయానిస్పృష్టాన్యైవైతివాక్యాభావః, అతీద్యయానా
మపి హృదయోనాం ప్రకృతత్వాత్ప్రేమలప్రకృతశ్లేషః || ౫౬ || —కామినామి
తి || సేవ్యదవారిణా సాత్వికేనాంగుళిసేవ్యదేన మృదుభిః కౌమలతాంగతైః అతప
న విధుక్తైః విసమైః కామినాం కరజాగైః సఖాగైః, కరినెమ-కామినీ
కుచతలమ అనకలాభ్యసమగ్రాహివదాని క్షతాని కథంచిదకీయంత కృతానిక
తోనేమ మృహీనాం పదలాభోమస్యమ్మృదఇతిభావః, సఖిక్రియాపృవృత్తైత్యర్థః
అత్ర టాచానామీదృక్కాఠిన్యాసంబంధేపి సంబంధోక్తరతిశయోక్తిః || ౫౭ ||
సోష్ణణశ్చతి || సోష్ణణః యావనాష్టయక్తాల్ స్తనావేమశిలాశిఖరే తయోరగ్రా
ధుపరిభాగాదాత్తఘర్జనలితైఃఉష్ణ దేశవిహారాత్ప్రాప్త సేవ్యదైతరుణానాం

చారుమహాస్తేర్నిమ్నాభిసరసీమనిపెతే || ౫౦ || ఆమృతద్భిరభితోవలిపిత
 లోలమానవితతాంగులిహస్తైః | సుభ్రువామనుభవాత్ప్రతిపేదేముష్టిమేయ
 మ్మితమధ్యమభీష్టైః || ౫౧ || ప్రాప్యనాభి(హృద)సదమజ్జనమాశుప్రస్థితంనివ
 సనగహనాయ | ఔపసీనికమరుంధకిలస్త్రీవల్లభస్యకరమాత్మకరాభ్యామ్ || ౫౨ ||
 కామినఃకృతరతాత్సనకాలక్షేపమాకులవధూకరసంగి | మేఖలాగుణవిలగ్నమ

స్తైః ఉచ్చస్సతలమలవద్వికచకమలైశ్చ చారుమనిమ్నాసు నాభిష్టేవసర
 సీమ్న నిపేతే వతితం, ఉష్ణస్వినానాం కుతశ్చిదున్నతాత్పయసి పాతాయక్త
 ఇతిభావః, ప్రథమం కుచోతతానాభిదేశమనృప్తశన్నిత్యధాః, అత్ర కచయో
 శ్శిఖాశిఖరత్వేన నాభీనాం సరసీత్వేనచ రూపశాస్త్రస్తానామాయస్తవరుషత్వరూ
 పణం గమ్యతఇతి ఏకదేశవివర్తిరూపకమ్ || ౫౩ || —ఆమృతద్భిరితి || వలయో
 పిచయత్సన తావధిపిచీరభితిః ఆమృతద్భిః లోలమానాశ్చలనశీలాః + తాచ్ఛీల్య
 వయోవచనచక్రిమచానశితచానశ్చిత్వయః, నతుశానచ్ లాలైఃవరస్తేషషితాన్
 ల్ అతఏవ లాలమానాదయశ్చానశీతివామసః, లోలమానావితతాఃప్రసారితా
 శ్చాంగుళయాయేషాంతే హస్తాయేషాంతైః అభీష్టైః ప్రియతమైః సుభ్రువాం
 మధ్యంముష్టిమేయంముష్టిగాహ్యమిత్యనుభవాదాత్ప్రత్యక్షాల్ ముష్ట్యామా
 నంకృతైవ ప్రతిపేదే ప్రతిపన్నం నతు ప్రసిద్ధిమాత్రాదితిభావః, అముష్టిమే
 యస్యముష్టిమేయతోవక్తరతితయోక్తిభేదాలజ్జారః || ౫౪ || —ప్రాప్యేతి||
 నాభిరెవనదోహృదః ఇతిరూపకం తత్రమజ్జనంప్రాప్యశునివసనగహణాయ
 వస్త్రాకషణాయేత్యధాః, స్నాతస్యవస్త్రగహణం యక్తమితి భావః, ప్రస్థి
 తం ప్రవృత్తం ఉపసీని-సీవీసమీపే, ప్రాయేణభవమాపసీనికం తత్ర వ్యావృత
 మిత్యధాః + ఉపజానూపకణోపసీనివృత్, వల్లభస్యకరం స్త్రీ ఆత్మకరాభ్యా
 మరుంధకిల రొధం నాటితవతిత్యధాః + రుధేలుజితజ్జీ || ౫౫ || —కామిన్
 ఇతి || ఆకుత ప్రియకరనివారణవ్యగ్రే వధూకరే స్త్రీకరే సంగి సక్తం మేఖ
 లేవగుణస్తలివిలగ్నం దీర్ఘసూత్రం ఆయతతంతుకం అత్యాయతత్వాద్భవ
 ధావేష్టితమిత్యర్థః, (చి)జడక్రియంచ || ౫౬ || దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియేఇత్యవరః || ఏ
 వంకృతోరతస్తేవోత్సనస్య కాలక్షేపః కాలవిలంబాయేనతే పరిధానం అ
 ధోంశుకం కామినః అసూయామకరోత్, ఇచ్ఛావిఘాతాదీప్యాం జనయా
 మాసేత్యధాః, అత్ర కరసంగాదివదాధానాం విశేషణగత్యా అసూయాసా

సూయాందీఘానూత్రామకరోత్పరిధానమ్ || ౬౦ || అంబరంవినయతఃప్రియపా
ణైర్వౌషితశ్చకరయోఃకలహస్య | వారణామినవిధాతుమభీక్ష్యంకక్ష్యయాచ వల
యైశ్చశిశింజె || ౬౧ || గృంధిమద్గృథయతుంహృదయేశేవాససస్సన్మృతమాన
ధనాయాః | భూయగైఃపదిప్రతిపేదేరోమభిశ్చనమమేవవిధేః || ౬౨ ||
అశులంఘితవత్స్వక రాగ్రానీవిమధాముకుళీకృతదృష్ట్యా | రక్తవైణికహతాధరతం

తుత్వాదనైకవదాధాహేతుకం కాన్యలింగమలజ్కారః || ౬౩ || — అంబర
మితి || అంబరం వస్త్రం వినయతః- అవసారయతః, ప్రియపాణైఃయౌషితఃకర
యౌశ్చ, తన్నిరోధకయోరిధావః, కలహస్య వారణాం విధాతుం నివారణంక
తుఃమివేతిఫలాత్ప్రిత్యా, కక్ష్యయా-కాంచ్యా || ౬౪ || కక్ష్యాకక్షేవరక్త్రాయాం
కాంచ్యాంగహపకోష్ఠయోరితివైజయంతీ || కక్షయేతి || త్వాంతపాతేతు || ౬౫ ||
కక్ష్యాగ్రహణికాకాంచీప్రకౌష్ఠగజరజ్జుప్వీతివిశ్వః || వలయైః-కంకణైశ్చాభీక్ష్యం
శిశింజె-చుక్కశె, భావేలిట్ || ౬౬ || భూషణానాంతుశింజితమిత్యవరః||ద్వయోః
కలహాయమానయోఃపార్శ్వస్థాస్సాన్సక్రోశంవారయంతీతిభావః, శిజరయంతాలవ్యా
దిః సదంత్యాదియోమెనశిక్షేత్తైఃఇతిశ్చులే || ౬౭ || — గృంధిమితి||హృదయేశే-ప్రి
యే, వాససా-వస్త్రస్య, గృంధిం-బంధనం, ఉద్గృథయతుం-విన్యంనయతుం + గృ
థయతైశ్చౌరాదికాత్తుముక్, స్మృతసతి మానధనాయాః-మానవత్యాః, కామి
న్యాఇతిశేషః, అతఏవ భూయగై రోమభిశ్చకతేరి తృతీయా సపదినమం
యగపదేన విభేదోభంగోహాషశ్చ ప్రతిపేదే-ప్రాప్తః అత్ర మానవతీత్వా
త్కామినీశ్వాచ్ఛ నీవీస్పర్శే యగపదమషహాషయోరుదయా తదనుభావ
యోఃభూభంగరోమాంచయోరపి యగపదావిర్భావఇతిభావః, అత్ర భూ
భంగరోమాంచక్రియయోస్సముచ్చయాత్సముచ్చయభేదః సచ విభేదఇతిశ్లేషప్ర
తిభోత్థాపితా భేదాధ్యవసాయమూలాతిశయో క్త్యనుప్రాణితఇతిసజరః||౬౮||
అశిన్వతి || ఇష్టస్య ప్రియస్య కరాగ్రే హస్తాగ్రే నీవిం-వస్త్ర గృంధిం, అశు-హ
రాత్, లంఘితవత్ప్రతిక్రాంతవతి, డోరుమూలంగతేసతీత్యధాః, అధాముకుళీ
కృతదృష్ట్యా కుఖపారవశ్యాత్ అధానిమిలితాత్వా స్త్రియా రక్తో-రక్తకంతః
స్వయం గోనకుతః వీణాశిల్పమస్యేతివైణికః-వీణావాద్యనిపుణః + శిల్పమితి
తేక్, రక్తేన వైణికేన యంత్రగానకుశలేన హతం వాదితం యదధరం తంత్రీగాం
మండలం సమూహాః బహుతంత్రీకోస్వరమండలాదివీణాభేదః తస్య క్షణితమివ

తీర్థమండలకవ్యణితచారుచుకూడె || ౬౪ || ఆయతాంగులిరభూదతిరిక్తస్సుభ్రువాం
 క్రగిమశాలినిమధ్యే । శ్రోణిమప్రియకరఃపృథులనున్నర్థమావసకలనతలేన ||
 చక్రరేవలనూరుమరాజీఃస్పర్శలోభవశలోలకరాణామ్ । కామినామనిహితా
 న్యపిరంభాస్తంభకోమలతరేమనఖాని || ౬౫ || ఊరునూలచపలేక్షణమఘ్నా
 యైర్వృతంసకుసుమైః ప్రియమేతాః । చక్రరేనపదితానియథార్థం మన్తధన్య
 చారుయథాతథాచుకూడె-కూజితం, భాదేలిట్, అధరగ్రహణం తత్రమాధుర్యా
 తిశయాత్ స్పర్శసుఖాతిరెకార్థం తంత్రీకంఠస్వరన్యతికరమనూహరః కొపిరతి
 సర్వస్వభూతః కంఠకూజితవిశేషః కృతఇత్యర్థః, అతపివ రక్తవైణికఇతివిశేష
 ణం క్వణితచారివృత్త్యవమాంజ్కారః || ౬౪ ||—ఆయతేతి || ఆయతాః అంగు
 లయోయన్యసః ప్రియకరః కృతస్యభావఃక్రగిమాకార్యం + పృథావ్విభిన్యమ
 నిజ్వా, రబ్బుతూహరలఃఫూరితి రాదేశః, లెనశాలలె శోభతేతస్మిన్సుభ్రు
 వాం మధ్యోతిరిక్తోఽపిశోభాత్ మధ్యస్య ఆతికార్యాద(స్పృష్టై)న్దితైకదె
 శోభూదిత్యర్థః, పృథులనుశ్రోణిమ-కటిమ, పునః సహిశ్రోత్రయమగ్రాణితి
 నూత్రేణశుభ్రాతారిప్రకృత్యనోశ్రోణిరిహిరావంసకలన కృత్యైవనతలేన అంత
 ర్భాగేనస్పర్శమావ క్రమేన శ్రోణిమస్పృశదిత్యర్థః, అత్ర కరస్యమధ్యానతిరె
 కేవ్యతిరెకాకే రతిశయోక్తిః||౬౫||—చక్రరీతి||స్పర్శలూభవశేనూరుస్పర్శశృష్టా
 పారతంత్ర్యేణ లోలకరాణాః-చందలపాణీనాం, కామినాం అనిహితాన్యనర్పి
 తాన్యపి నఖాని రంభాస్తంభకోమలతరేమ-కషళీకాండకొమలస్వరూపేషు లల
 నానామూరుషు రాజీః రేఖాశ్చక్రరేవ ఊరుపరామర్శనాంతరీయకనఖస్పర్శ
 మాశ్రాదేవ రేఖాహకాఢ్యత్యర్థః, అత్ర కోమలతాయావిశేషగత్యా రాజీక
 రణచాతుత్వాత్కన్యలింగభేదః || ౬౫ ||—ఊర్వితి || ఏతాః స్త్రీయః ఊరు
 మూలే-సక్తిమూలే, చపలక్షణంలోలచక్షుషంబిరియం యైర్వృతంసకుసుమైః-కర్ణా
 వతంసకుసుమైః + వప్తివాగురిర్లూపమవాహ్యోపవసగయోరిత్యకారలోపః,
 అఘ్నా-అతాడయక్ + హంతలె-డే, గమహనేత్యాదినాడవధాలోపః, హా
 హంతరితికుత్వం; తానివతంసకుసుమాని మనోమథ్నాతీతిమన్తధకే పృషాదరా
 దిత్వాత్పాద్యః, తస్యమన్తధన్యకుసుమాన్యాయుధాన్యస్యేతి కుసుమాయుధఇతి
 యన్నామ తద్యథార్థంచక్రరే-చక్రగి, తదా తేమాంతత్కార్యకారిత్వాదివిధా
 నః, అత్రావతంసేష్వరోవ్యమాణన్య మన్తథాయుధత్వస్య ప్రకృతోపయోగ

కుసుమాయుధరామ ॥ ౬౩ ॥ దైన్యముల్పొందునొకభావావామతాంచ వపుర
 ర్పితవత్సయః । వీడితంబలితసారథధాప్త్యాన్వేనై రభిరుచిరేషురమణ్యః ॥ ౬౪ ॥
 పాణిరొధమనిరోధితవాంఛంభస్సాశ్చమధురస్తితగర్భాః । కామినన్వకు
 రుతేకరభోరూహారిశుష్కరుచితంచసుఖేపి ॥ ౬౫ ॥ వారణాథపదగద్గదవా
 చ్ఛామిష్యాయాముహురవత్రివయాచ ! కుర్వతేన్ద్రసుదృశామనుకూలంప్రాతికూ
 త్పురిణామాలజ్కారః ॥ ౬౬ ॥ — దైత్యమితి ॥ రమణ్యః ఉల్బాఉద్గ్రోహనా
 భవధావో రతిరాగోమోసాంతాఅపి అభిరుచిరేషు పియేషు దైత్యమాదాసీ
 న్యం తేనిరేచకుః, నపుః సాన్విగం ఆర్పితవత్సయపి యథేష్టకణాయ దత్తవ
 త్యోపి, వామతాం-వక్రతాంచ తేనిరే, లలితం మనోహరం సారతం-సురతనం
 బంధిధాప్త్యం, ప్రాగల్భ్యం యాసాంతాఃతథాపి వీడితం వీడాం తేనిరే
 త్తహ స్త్రీణాం రహసి రాగాంగార్పణధాప్త్యాన్వేదిగుణాఅప్యగంతుకతయా స
 హజదైత్యవక్రతాప్రీతితైః పునఃపునః ప్రతిబద్ధంతపివేతిభావః, అత్ర రాగాదీ
 నాం దైత్యదీప్తిసహ సమావేశవిరోధస్య సహజాగన్తకత్వాభ్యామాభాసీకర
 ణాద్విరోధాభాసాలజ్కారః, దైత్యాదిగుణసముచ్ఛయాత్సముచ్ఛయాలజ్కార
 శ్చేతినజ్కారః ॥ ౬౭ ॥ — పాణీతి ॥ కరభావివహారాయస్యాస్యాకరభోరూః-
 (స్త్రీ) + రూపాత్తరవదాదావయ్యేతిత్యాజ్యప్రయః ॥ ౬౮ ॥ మణిబంధాదాక
 నిష్ఠంకరస్యకరభోబహిరిత్యమః ॥ అనిరోధితవాంఛం-అనివారితప్రియమనో
 రథంయథాతథా కామినః పాణిరోధం నీపిమోక్షణవాన్వృతస్య ప్రియపాణేర్ని
 వారణం, కురుతేన్ద్ర తథా మధురం-మనోహరం, స్థితం గర్భాంతర్వతిక యా
 సుతాః మందహాసమిశ్రా భర్తృనాః తజనాశ్చ కురుతేన్ద్ర సుఖేపి అధరపీడ
 న్నాదాః సుఖాతిరేకేసత్యపి హరిమనోహరి శుష్కరుచితం అనశ్చిత్రావదనార్ద్రం
 కృత్రిమరోదనంచ కురుతేన్ద్ర స్త్రీణామేషస్వభావాయదిష్టమవ్యనిష్టవన్నివార
 యంత్యవిన సురతసుఖముపభుంజతేతి, అత్ర సుఖేపి దుఃఖవదువచారాత్ కు
 ట్టమితాభ్యాసంభావోద్యోషవ్యయః * కేశాధరాదిగ్రహణే మోదమానాపిమానసే
 దుఃఖైఃతేషుహింసాప్రేక్ష్యతీకట్టమితంహేతదితిలక్షణాత్ ॥ ౬౯ ॥ — వారణా
 థేతి ॥ ఈష్యాయా అతిపీడనానహిష్టుతయా, అవత్రివయాచ రహస్యప్రకా
 శేనవైలక్ష్యేణచ ముహుర్వాంరణాథపదేషు మామెత్కాదినిషేధవాచకకశబ్దప్ర
 యోగేషు గద్గదవాచాం-స్థలద్విరాం, సుదృశాం ప్రతికూలంవతంతేతి పాణి

లికతయైవయవానః || 20 || అన్యకాలపరిహార్యమజస్రం తద్దన్వయేనవిదధే
యమేన | ధృష్టశారహాసిభర్తృమతాభిర్నిదణయిత్వమితరైరబలాసు || 20 ||
బాహుపీడనకచగ్రహణాభ్యామాహతేననఖదంతనిపాతైః | బోధితస్తనుశయస్త
దుణీనామున్తిమీలవిశదంవిషమేమః || 21 || కాంతయానపదికోప్యవగూఢఃప్రా
ధసాశిరసనెతుమియేష | నుహతస్తనతిరస్కృతదృష్టిఃభృష్టమేన నదుకూలమప
కూలికాః-వృత్తికూలకారిణః + తత్ప్రత్యనుపూర్వమీపలామకూలమితేత్, తత్త
యా ప్రాప్తికూలికతయైవ వృత్తికూలాచరణైనైవ యవానానుకూలమిష్టం కుర్వతే
స్త కృత్రిమనివారణాద్యతృప్తికూలమివాచరితమధరపీడనాదికం తత్రాసామిష్ట
త్యాదనుకూలమేవేతివృత్తికూలాచరణమేవానుకూలాచరణంభవతీత్యర్థః, అథపి
వ వృత్తికూలమవ్యనుకూలమితి విరూధాభాసాలజ్ఞాః || 20 ||—అన్వేతి ||
అజస్రం నిత్యం అన్యకాలపరిహార్యం సురతైతరకాలే త్యాజ్యంతత్ దన్వయం క
ర్తృదన్వయేనకర్తృవిదధే-విహితమేన + ధాజఃకర్తృణిలిప్, ఏతదేవవ్యనక్రిర
హసి తాభిరబలాభిః భర్తృమవిషయే ప్రియవిషయే ధృష్టతా ధీరతావిదధే ఇత
రైభృతృభాభిరబలాసుదుర్బలాసు స్త్రీమ నిదణయిత్వంవిదధే అన్యదాపుం
సాం స్త్రీమ దయాతాసాంచ తేషాంప్రాగల్భ్యవలంకారః, తద్వత్సురతేమతు
తన్నిరుద్ధమేవాలంకారఇతిభావః, అత్ర స్త్రీపుంసభాష్ట్యేనిదణయిత్వయోః
ప్రకృతయోర్విధానక్రియాయాగపద్యం గమ్యతఇతితుల్యయోగితాభేదః || 20 ||
బాహ్వితి || తదుణీనాం తసాశేతఇతితనుశయస్తనుమనుప్తః + అధికరణై శేతే
రిత్యచప్రత్యయః, విషమేమః కామః బాహుపీడనం నిదణయాశ్లేషః కచగ్రహ
ణం కేశాకషణం శాభ్యామాహతేన ముష్టిఘాతేన + నపుంసకేభావైక్తం,న
ఖానాం దంతానాం నిపాతైర్నిఖత్తతైదంతక్షతైశ్చ బోధితస్సృక్ విశదం ని
జాడ్యంయథాతథా ఉన్తిమీల-ఉద్బుద్ధః, సన్వమేతత్కామసోద్యద్విపకమాసీది
త్యర్థః, అత్ర ప్రకృతవిషమేమ విశేషణసామధ్యాదప్రకృతేను ప్రప్రబుద్ధపు
రుపవృత్తితెన్నమాసాక్రిలంకారః, ఏవమేవ ప్రబోధ్యతేఖల్యతినిధాభుతి అ
లౌకికేవస్తుని లౌకికవస్తువ్యవహారసమారోపః || 21 || —కాంతయేతి || కాంత
యా నపది వస్త్రాగ్రహణక్షణమివోపగూఢఅశ్లిష్టః కొపికామి ప్రౌఢపాణిః వ్య
గ్రోరస్సృక్, అవనేతుం దుకూలమాకర్షణం ఇయేష సంహతాభ్యాం నిరంతరజ్ఞో
ష్టాభ్యాం స్తనాభ్యాం తిరస్కృతదృష్టిరహితాక్షస్సృక్, భృష్టమేన ప్రాగ్

శ్లో ॥ ౭౩ ॥ ఆమాతంకుదతపేనతదుశ్యాస్యానుసూధమమునెతివహత । తుంట్వి
తఃప్రియితమోగసేహరాతుష్టస్సన్మష్టిరివమాతీరవృష్టిః ॥ ౭౪ ॥ సేత్త్వతానామ
ణితంకరుణోక్తిస్త్రిగ్ధముక్రమలమభావచాసి । హాంభూషణరహస్యచిరుత్కాకి
కామనూత్రపదకామపజగ్దుః ॥ ౭౫ ॥ ఉద్ధతైర్నిభృతమేకమనైక్రకచ్చేదనస్త్యగ
దృశామవిరామైః । హూయతేస్తమణితంకలకాంచీనూపురధ్వనిభిరిష్యరిమేన ॥

వ. సృష్టండుకూలం నాపశ్యో అత్ర దృష్టితిరస్కారస్య విశేషణగత్వా అదస్య
 సహేతుత్వాత్పచాధానహేతుకం కాన్యలింగం తద్వదృష్టే ససతిరస్కారానంబ
 దైసి సంబంధోక్తిరూపాతిశయోక్తు స్త్రోపిశమితిసంకరః, తేన కవయోః లా
 కోతరంసాందర్యం వ్యజ్యతఇత్యలంకారేణవస్తుధ్యనిః || 23 || ఆహుతిమితి || త
 దుశ్యోస్సంబంధినా కవతామేన- ససప్రదేశేనఆహుతంఆహుతిఃజనునోరసాసాభు
 సాభమితాహాః తుభ్యుతిః శిష్యమాణాద్ధారాన్తాక్తికృష్యేః పుష్పశృష్టివ
 ప్రియతమోరసి-నాయకవక్షసి, పవాతేత్యుత్ప్రేక్షా, విక్రాంత్యుత్సాహం పుష్ప
 వృద్ధ్యేతివసిధిః || 24 || —సీత్యుత్సాహితి || తరుణ్యః సీత్యుత్సాహిసీత్యురాః
 నభింతాదిపిషాయాసేదితిశబ్దప్రయోగః మణితం రతికాలే శ్రీకృణం కఃతహ
 జతవిశేషః || 25 || మణితంరతికూజితమిత్యభిధానాత్ కరుణాక్తిః, త్రాయస్య
 త్యాదిదీనాక్తిః సిద్ధిగ్ధం స్నేహాద్యం ఉక్తముక్తిః త్వమేవ మమ పాణాక్ష
 ప్రియవాదఇత్యథః, అలమథాఽనిపిషధాథాఽని నమః మామేత్యాదినా
 రణవచనాని హారాణాం ధూషణానాంచరవాః స్వనాశ్చ కామసూత్రస్య వా
 త్సాన్యయాదికామతంత్రప్రతిపాదకశాస్త్రస్య పదతాంసవ్యతికతి పదమథః,
 ప్రిమేయంలక్ష్యమితియావత్తత్తాముపజగ్గురితిగమ్యోత్ప్రేక్షా, యద్వా కామే
 నైవకృతం సూత్రేం తస్యపదాని సుప్తిజంశశబ్దరూపాణి తస్య శాస్త్రస్నేహ
 స్నేస పదాని తత్తాముపజగ్గురిత్యుత్ప్రేక్షైవ || 26 || —ఉద్ధృతి || నిశ్చలమ
 నుద్ధతంసూక్ష్మమిత్త్యథః, ఏకమేకాశిచ్ఛేదవప్సిచ్ఛేదయుక్తం వ్యగద్యశాశ్రీ
 క్లాం మణితం రతికూజితం ఉద్ధృతైః స్థూలైరనేకైర్జ్వలంబుః ఆవిరామైః అవిచ్ఛ
 దైః కలైరవ్యక్తమనురైః కాంచీనాం నూపురాణాంచ ధ్వనిభిః శబ్దైః ఆకుతి
 మేతిస్సూతమేవ శూయతేన-శృతం, అత్ర మణితస్య 'తేరోధాయశబ్దాత
 రసద్భావే తామూప్యనావతైరతద్గుణాలంకారః * సహితావదతామూప్య

ఈదృశస్యభవతఃకథమేతల్లాఘవంముహురీతిసరళేమ | ఓప్రమాయతమదర్శయే
 దుర్వాప్యం కాంచితామజఘనస్యమహాత్మవమ్ || 22 || పాప్యతేస్తగతచిత్రక
 చిత్రైశ్చిత్రమాద్రానభబక్షకవోదైః | దధ్నిరెవరభసమృతపుష్పాః స్వేదబిం
 దుకుసుమాన్యలకాంతాః || 23 || యద్యదేవదురుచేదుచి(ర)తేభ్యఃసుభువోరహసి
 తత్తదకర్షణః | అనుకూచీతయైవసరాణామాక్షివంతిహృదయానిరమణ్యః || 24 ||
 పాప్యమన్తధరసాదతిభూమిందుర్వహస్సనభరాస్సురతస్య | శశ్యముశ్యమజలా
 స్వీకారసాన్యదతద్గుణః ఇతిలక్షణాత్ || 25 || —ఈదృశస్యేతి || ఉర్వాప్యం
 భూమ్యాం, ఓప్రం-రితినంభ్రమాత్పాతితం, ఆయతం-దీఘఃకూటం, కాంచితా
 మరశనాగుణః కత్వః ఈదృశస్యేతికాంచితామ్నః సాన్యయామదృష్టాంలైన జఘ
 నపరిమాణప్రదర్శనం ఇతిత్థం మహాత్తరస్యేత్యభావః, భవతస్తవజఘనస్య రశేమా
 పరిసురలేమ ముహుః కథమేతల్లాఘవం ముహురుత్పతనపాటవం యస్యేతిభూ
 ముతమప్యహమేకవేష్టనవర్యాప్తమితిభావః, ఇతిత్థం విస్తృతమితిశేషః, గమ్య
 మానాథతాన్వదప్రయోగః జఘనస్య మహాత్తప్రదర్శయదవలత్రాన్వయా
 యతత్ప్రసిమిత్రం కాంచితామకత్వకం విస్తయపూర్వజఘనమహాత్తప్రదర్శ
 నముత్పేక్ష్యతే || 26 || —పాప్యతేఇతి || గతాని-విమదాత్ప్రమృషాని, చి
 త్రకచిత్రాణి-తమాలవత్ప్రరచనానియేషాంలైః కవోదైఃఅద్రాం యన్నఖలక్ష్మ
 తదేవచిత్రమితిరూపకం ప్రాప్యతేస్త-ప్రాప్తం, కించ రభసేన రతిసంభ్రమే
 న చురతపుష్పాలకాంతాః చూడాకుంతలాగ్రాణి స్వేదబిందునైన కుసుమా
 నీతిరూపకం, దధ్నిరె-దధ్నిః + ధరతేర్భావాదికాల్లిట్, ఇతిభావాత్తనైసదం
 స్వేదోత్య శృమానుభావః * శృమగ్భవోధ్వరత్వాదేశ్వానస్వేదాతిభూమికౌశీ
 ల్ || 27 || —యద్యదితి || రుచి(ర)తేభ్యోరమణైభ్యో యద్యదేవచేష్టితం రుచుచే
 రోచతేస్త, ప్రియమభూచిత్వభావః + రుచదీప్రావభిప్రీతౌచెతిభావోల్లిట్; రు
 చ్యభావానాం ప్రియమాణశ్చకిసంహానత్వం సుభువోరహసి తత్తదకర్షణ త
 థాహి రమణ్యః అనుకూలం వర్తంతేఇత్యానుకూల్యిన్యః + తత్ప్రేక్ష్యపూర్వమీ
 పలోమకూలమితిత్, తాసాంభవస్తత్రా తీయాఅనుకూలికైర్దైవ-అనుకూలివే
 తికైతయైవ సరాణాం పుంసాం హృదయాన్యాక్షివంత్యానజయంతీత్యభావంతర
 యాసః || 28 || —ప్రాప్యేతి || దుర్వహాః దుఃఖానవోధుం యోగ్యః ప్రసభ
 త్తీయాసాంతాః ఏతేసోపరిసురతంవ్యజ్యతే అన్యథా విశేషణవైయధ్యాత్ ల బ

క్షణలలాటశిష్టకేశమసితాయతకేభ్యః || ౨౦ || సంగతాభిమతిరైశ్చ వితాసిహృగ్
 ముద్యతేచిరేణసఖినః | భూయవీచనమగం సురతాం తైః క్షణభూభిః హవేహసన్ ||
 పెత్తణీయకమివక్షణమాశక్వాహినిభంగురవిహాచనపాతాః సుభావద్యుర్విహ
 తదుకూలచ్ఛాద్యమానవపుషస్సురతాంతాః || ౨౧ || అవధూనిమదినియసి త
 న్వీకాంచితామ్ని పిహితైకతరారు | మౌమమాకులకరావిహః పకాక్రాంతపల్లవ
 సీతాః ఆయితాః దీర్ఘాః శృకళాయాసాంతాః అశీతాయురకౌన్తః స్త్రియః + సాన్వం
 గాచ్ఛేత్యాదినాజీవః, మన్తధురసాత్ - సురరాగాత్, సురతస్యాశీమూమిం పరాం
 కాష్టాం ప్రాప్య మోహంతసురతం ప్రాప్యేత్సభాః, శ్రమజతః - స్వేదాంబు
 నా, ఆద్రోశ్లిన్యై, లలాటే శ్లిష్టాః కేశాయశ్చైకాకిర్రణిరద్యభాభవతిథా శ
 శ్రమిరితి సానుభావన్య శ్రమభావస్యోక్తిః, అనుభావనిబంధన్యత్ప్రయోలంకా
 రః || ౨౦ || — అథ సురతావసానవనణయతి || సంగతాభిరితి || ఉచితైః పరిది
 తైః, ప్రియశీమేస్సహ సంగతాభిః వక్షాభిః - స్త్రీభిః ప్రాప్సురతాచా చర్చ
 తాగన్తుం ప్రచాలితాపి హిః సఖిన చిరేణాముచ్యత - ముక్తా + ననహత్యత్సనహ
 పచాద్యజంతేననజ్ఞోనమాసః, విరహస్యానహవిరహమనహమానాసతీభ్యభాః |
 + కర్తృకమణోః కృతీతికమణివష్టి రతానై - క్రిదానై, భూయవీచనభూభిస్స
 మగం స - సంగతా, సఖిచైన్యం + సమూర్వాదధమేలుకట్, సమోగమృచ్ఛ
 భ్యామిత్యాత్మనైపదం, వాగమషతిశిచః పక్షేత్సాభివాత్, అనువాత్సావదేశ
 త్యాదినా నానునాసికలాపః, సురతేతరకాలే స్త్రీకాం ప్రేవ భూషణమితి
 భావః, ఉపమాలక్ష్కారః || ౨౧ || — పెత్తణీయకమితి || హియా - లజ్జయా, వి
 భంగురా - స్థలితా విలాచనపాతాః - దృష్టిపాతాయేషుతే సుభావమేణ ద్యుతంగృ
 హితేన, దుహలేన చ్ఛాద్యమానాని అవృతానివహంబి అంతరంగాని యేషుతే
 సురతాస్థాః సురతావసానాని వనం పెత్తణీయకం దృశ్యమివాసన్నితిఉపమా
 నాటకాదియావకేష్వాహుర్భక్తవస్తు తత్ దృశ్యం పెత్తణీయకమితిచోగ్యతే
 ఇహ హతావిర్భావతిరోధాచాదితా తస్యైవ్యవధి || ౨౨ || — కవ్యభావమితి ||
 శిన్వీ - కృశాంగీ, అభిష్టపజేన శివయతా హానికల్లవం గృహీతా చలం బలేష
 వ తిల్లీయేసి విహియసి కాంచితామ్ని విభుసే అవధూనిం ఛాదయిషమవ
 రాప్య సం. అతవీచ పిహితః - ఛాదితివీచిరిః వీచితేనైవ్యనతే మౌమం దుకూలం
 అకులకరా - వ్యగ్రపాణిస్సతీ, విచక్షణ - కత్స్వపిధానార్థమాచక్షణ, లజ్జా

మభీష్టశమేన || ౨౩ || మృష్టచండనవిశేషకభక్తిష్టృష్టభూషణకదభిఃతమాల్యః |
సాపరాధఇవమండనమాసీమాత్త నైవసుదృశామువభోగః || ౨౪ || యోషితః ప
తితకాంచనకాంచామోహనాతిరభసేననితంబె | మేఖలేవపరితఃస్త్రవిచిత్రా రాజ
తైవనవభక్తతలక్షిః || ౨౫ || భాతునామసుశృశాదశనాంకఃపాటలూ ధవళగం
డతలేమ | దంతవాససినమానగుణత్రిగుమ్మభౌపివరభాగమవాప || ౨౬ || సు
భృవామధివయోధరపీఠపీఠడనైస్తుగ్రీతవత్సపితత్వః | ముక్తమాక్తికలఘుగుణ
నభావాయం, అత్ర త్రైమవిశేషణానామకషణపాతుత్వాత్పదార్థపా
తుకం కాన్యలింగమ్ || ౨౭ || —మృష్టైతి || మృష్టా-ప్రమృష్టా, చందనాశాం వి
శేషకాణాం తమాలపత్రాణాంచ భక్తిఃరచనాయోనసః || ౨౮ || తమాలపత్రతిల
కచిత్రకాశివిశేషకఇత్యమరః || భృష్టాని-భృంశితాని భూషణాని యస్మిన్సభీష్ట
భూషణః కుత్సితార్థఃకదర్భః లోకతావిశేష్యలింగత్వం + కొశక్తత్పురు
షైచీతికుశ్చన్యకదాదేశః, కదర్భానికృతానికదభిఃతాని దూషితానిమూల్యా
నియోనసః తతఃకృతబహువ్రీహాస్తయోవైకనక్షికివిశేషణవిశేషభావాద్విశే
షణసమాసః, ఏవంభూతః ఉవభోగః సాపరాధఇవ పూర్వమండనాపహారాల్
కృతాపరాధఇవ సుదృశామాత్తనైవ స్వయేమేవ ప్రకృత్యాదిత్వాత్ప్రతీయా,
మండనమాసీత్ ప్రతినిధికరణేన సాపరాధనిరాసార్థమివేత్యత్ప్రేక్షా, (స్త్రీ)
ణాం సమ్భాగవీవ మండనం తదభావే మండనాంతరస్యావ్యమండనత్వాదితిభా
వః || ౨౯ || —యోషితఇతి || మోహనాతిరభసేన సురతసంభ్రమేణ పతితాకా
ల్పానీ-కాంచనస్యచికారఃకాంచిః యస్తాత్తస్యిన్నిరైఖలయోషితోనితంబెపరితస్స
ర్వతావిచిత్రా వివిధరచనా నవనభక్తతలక్షిః మేఖలేవ రాజతేస్త్ర, ఉత్ప్రేక్షా
లక్ష్యారః || ౩౦ || —భాత్వైతి || సుదృశాంసంబంధీ పాటలూరుణోదశనాం
కః దంతక్షతం ధవళగండతలేమ-స్వచ్ఛకప్రలేమ భాతునామ వైజాత్యోల్భే
దేన ప్రకాశతాం నామేత్యంగీకారే, దంతవాసన్యధరేతు నమానగుణశ్చిన్యు
వభోగః పీఠాసమ్మభౌపిన్క పరభాగం వణాత్కృషం తథా పశ్చాద్భా
గంచావాపేతి సావణ్యవైవణ్యయోస్సముఖత్వపరాఙ్ముఖత్వయోశ్చవిరోధః
ఉపరిభాగమవాపేతిభయత్ర పరిహారాద్విరోధాభానద్వయసంస్పృష్టిః తత్కా
ద్యః శ్లేషభిత్రికాభేదాద్యనసాయమూలస్తద్గుణోత్థాపితఇతినజ్జరః || ౩౧ ||
సుభృవామితి || సుభృవాం-వభూనాం, పయోధరపీఠపత్రపై, అధివయోధ

ణశేషాహారయష్టిరభవద్గురురేవ ॥ ౨౭ ॥ విశ్రమాభాముప గూఢమజస్రంయత్ప్రి
యోఃప్రథమరత్నవసానే । యోషితాముదితమన్తభమాచాత్పద్మిరీయసురతస్య బ
భూవ ॥ ౨౮ ॥ ఆస్తృతేభిసవపల్లవపుష్పైఃపరశ్చచారతరతాభిరతాభ్యః । దీయ
తేస్స శయితుంశయనీయేనక్షణఃక్షణదయాపివభూభ్యః ॥ ౨౯ ॥ యోషితామతిత
ర్థాంసఖలూనంగాత్రముజ్జ్వలతయాశఖలూనమ్ ! క్షోభమాభే హృదయం నయ

రపీతం + విభక్త్యభేదవ్యయాభావః, పక్ష్యః పీడితైః పరిరంభాన్యుపమదైః
తుక్తితవతీ-చృదంగతా, అతపిత ముక్తమాక్తికాచసాలముశ్చ అతపిత గుణశే
షాసూత్రమాత్రావశేషాపి హరయష్టిగుణరూఢా మైవదాభవత్, లఘురపిగురు
రితి విరోధాభాసాలక్ష్కారః ॥ ౨౭ ॥ —విశ్రమేతి ॥ యోషితాం ప్రథమరత్న
వసానే విశ్రమాభా-శ్రమాపనోదచాభాంః శాశ్వత్యైశ్చుభావోవ్యత్యయః, నా
దాత్రిపదేశస్సమాంతస్యాచావమేరితివృద్ధ్యభావః, యదజస్రంసదా పిఃయైః
ఉపగూఢం-ఉపగూహనం + నపునకేభావేక్తకః, సలూకత్యాదివాషష్ఠీప్రతిషే
ధః ఉదితమన్తభండతాదితకామమిత్యభావః, అతపిత తమపగూఢంద్వితీయసుర
తస్యాదౌ బభూవ శ్రమాపనోదమదనోద్వేషభాభ్యాముభయోరుపయోగాదు
భయాభావమభూత్, సంయోగపృథక్త్వ(న్యాయాది)ప్రసంగాద్వైత్యభావః, అ
త్ర మధ్యపతిసఉపగూఢస్యైకస్య పూర్వోత్తరసురతశేషత్వేన విశేషణత్యా
విశ్రమాభోదితమన్తభవదాభావయైత్వైత్వత్వాదాభావేతుకంకావ్యలింగ
ద్వయంసదంగాంభిభావేనసంకీర్త్యతే ॥ ౨౮ ॥ —ఆస్తృతేతి ॥ అనారతమశ్రాం
తమిరతైః సురతే అభిరతాభ్యః-ఆనకాభోవభూభ్యః క్షణముత్సవంసుఖం దదా
తీతిక్షణదా-రాత్రిః, తయాపి నకేవలం మదమన్తభాభ్యామేవతిభావః, అభిన
వైః పల్లవైః పుష్పైశ్చ ఆస్తృతే-ఆచ్ఛాదయే, సుఖశయనాల్లైపీత్యభావః, శే
రతేష్టిన్నితిశయనీయే-తత్ప్రే + కృత్యల్యుటోఽహారమిత్యధికఃకాభావతా, శయి
తుం-శయనంకతుం, క్షణోల్పకాలోపిసదీయతేస్స-నదత్తః, కింతాప్రభాతమ
రన్యుయత్ క్షణాంత్యాదితిభావః, క్షణదయాపి క్షణానదత్తఇతి విరోధసోఽత్య
వాభావేనసంపరిహారాద్విరోధాభాసాలక్ష్కారః ॥ ౨౯ ॥ నిర్వాప్యపారస్థితౌకా
లపి శేయోత్సవయోఃక్షణఇత్యవరః ॥ ౨౯ ॥ —యోషితామితి ॥ సఖలూనం, సఖ
లుహీనం, నయత్ ఊనాం, నయమానాంఇతి పదచృదః, అతితరాం-అతమాత్రం
+ అన్యయఃసూదామప్రత్యయః, నఖైలూనంక్షతంసఖలూనం + లావదిభ్యశ్చే

మానాం రాగవృద్ధిమకరోన్నయమానామ్ || ౯౦ || ఇతిమదనమదాభ్యాంరౌ
గిణస్సప్తస్థరాగానననరతంత్రీంసంగినస్తానవేత్సన్ || అభజతపరివృత్తిం సాధువో
ర్యస్తమాస్తారజనిరవనతేందులఃజ్జయ్యాహోముఖివ || ౯౦ ||

ఇతి శ్రీమహాముఖ్యతౌ శ్రీహంపాలనభే మహాకావ్యే శ్రీపదాంశే
సూర్యాస్తాదిసురతాంతనణానంనామ దశమస్సర్గః.

ఊనిష్ఠానత్వం, తథాపుణ్యజ్జ్వలతయా-బౌద్ధ్యల్యేన, నొసం సన్యానా, కింతు సో
మగ్రమేవేత్యథః, నఖతతానాం కామినీగాత్రమండనత్వాదితిభావః, అతపి
వాశు హృదయం ప్రియచిత్తం త్రోభం వికాగంనయత్-ప్రావయత్ + నయతేర్ల
టశ్శతాదేశః, యోషితాం గాత్రం యమానాం-యదవానాం, రాగవృద్ధిః
సాంన్యానాం నాకరోశ్చలు, కింతు భూయోషి సమగ్రమేవాకరోదిత్యథః,
అత్ర యమకశ్శబ్దాలంకారః బౌద్ధ్యవ్యసన్ విశేషణగత్యా రాగవృద్ధిసేతుత్వా
త్కావ్యలింగమలంకారః || ౯౦ || —ఇతి || ఇతీత్రం మదనమదాభ్యాం సప్త
రాగాన్ సర్వదారాగిల్వేపి తదా తాభ్యామభివ్యంజితరాగానిత్యథః, అన
వరతరతశ్రీసంగినః-అవిచ్ఛిన్నసుగతనంపల్లం పటాన్ రాగిణ్యోరాగిణశ్చతాన్
రాగిణః + పుమాన్ స్త్రీయేత్యేకశేషః, అవేక్ష్య అథావేక్షణాంతరం పర్య
స్తః పరివృత్తౌహస్తా నక్షత్రవిశేషః కరశ్చయస్యాస్మా || ౯౧ || హస్తానక్షత్రభద్రే
స్యాత్కరేభకరయోరపీత్యుభయత్రావివక్షః || హస్తాతుపాణిసక్షత్రేఇత్యమరః ||
అవతేందుః సగ్రవచంధా ఆతివన సారజనీ లజ్జయాగ్రావ్యః శైష్టాదర్శనజనిత
యేతిభావః, అహోముఖి నమఃముఖిచెత్సుప్సేత్సా, పరివృత్తిం నివృత్త్యస్తభిశా
మభజత పృథాతప్రాయాచసీత్యథః, స్త్రీయోషి పరకీయగ్రావ్యః శైష్టాదర్శ
నే త్రపావనరముఖ్యో హస్తేన నృప్తిం పిథాయ దాగవనరంతితిభావః, అయమే
వానంతరసర్గః పృథాతనణానాయాప్రస్తావః, మాలినీన్మత్రచేతత్, తల్లక్షణం
తూక్తం, వక్ష్యతేచోత్తరసర్గాదా ||

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణసారావలపారిణీమహాపాద్యామ్

కోలవలమల్లినాథసూరివిరిచితే మాఘవాభ్యాసే

సర్వంకషాభ్యాసే దశమస్సర్గః

పూర్వభాగస్సమాప్తః

త్రైమాసుమహాశాస్త్రశుద్ధాశుద్ధవ త్రి కా:

పుట-ప జ్జీ-అశుద్ధ-శుద్ధ-పుట-ప జ్జీ-అశుద్ధ- శుద్ధ-పుట-ప జ్జీ-అశుద్ధ-శుద్ధ.

౪	౧౩	శమ	మ	౬౫	అదాతు ధాతు	౯౦	గృనేనానైశాన్		
౭	౭	త్రిస్త్రిత్రి			౧౪	దాతుంధాతు	౯౯	౧ సచ సచ	
౧౧	౨	గృహ	గృహ	౬౮	౧౬	సస్యా ప్రస్యా	౨౧	శలే శతే	
౧౩	౧౨	నయన	నయ	౬౯	౨౭	పన ప్రప	౧౦౦	౧ భూరు భూరి	
౧౪	౧౯	త్యగత్య	త్య			వత్య వత	౨౪	రథూ వథూ	
౧౫	౨౪	సర్గజ	సర్గ	౭౦	౩౩	తప్య తిప్య	౧౦౧	౧౯ కృతై కృతే	
౧౬	౧౯	పషీ	పషీ	౭౧	౧	మ్యుణ్యమ్యుణ్య	౧౦౨	౪ వారి నారి	
౨౨	౬	ముక్తిముక్తి				యంజి యంజి		౬ ప్రమా ప్రమ	
౨౩	౪	శిశ్య	శిశ్య	౭౩	౧౯	సా చాసా	౧౦౩	౧౨ భవా భవ	
		౭	కాపె కాపె	౭౫		యైవం యైవం		౨౦ వుంవదిత్యుత్త	
		౨౧	శిశ్య శిశ్య		౧౯	స్సం స్సస్సం		౨౦౧ త్యమవ ర్త	
౩౬	౮	రేఘాదెరాదే			౨౩	హ్మని హ్మని		మానేవుంవత్	
౩౮	౩	ఇయ యయ	౭౬	౮	నూనామానా			కర్త ధారయే	
	౫	తగతజగతజ			౨౪	స్సుగి స్సుగి	౧౦౫	౧౦ జ్ఞాయాజ్ఞాయా	
	౬	ఇయ యయ			౨౭	అభోఅభో		౨౪ ప్యా ప్యా	
	౭	ఇయ యయ	౭౮	౮	త్రాన్యత్రాన్య	౧౦౭	౪	లయే లయే	
౪౦	౧౬	తామి తామి	౮౦		౨౭	ర్థంవి ర్థంవి	౧౦౮	౨౭ క్యజ్ఞా క్యజ్ఞా	
	౨౪	దీపా దీపా	౮౧	౧౫	త్యపాత్యపా	౧౦౯	౨	ప్యా ప్యా	
౫౦	౧౫	సావ సావ		౨౨	స్త్రీయాఃపుం	౧౧౦	౧	లోకలూకయ	
౫౧	౨	క్షిశ్వాక్షిశ్వా			వదిత్యుత్తరం	౧౧౧	౧౫	వత్యః వత్యః	
	౧౮	ద్యాకిమి కిమి			త్యమవ ర్తమా	౧౧౩	౧౭	ఉరద్యఉవద్య	
౫౨	౯	వయ వయవ			సే వుంవతూ	౧౧౪	౯	స్వమ్యుస్వమ్యు	
		౨౦	కృత్రి కృత్రి		ర్త ధారయే	౧౧౫	౨	నూన నూన	
౫౪	౧౪	జ్ఞా జ్ఞా	౮౨	౧౪	తంకా లంకా	౧౧౬	౪	అచ్చా ఆచ్చా	
	౧౫	శేత శేత	౮౫	౧౬	మిన్య మిన్య		౨౭	స్యయే స్యయ	
౫౬	౧౬	మితి ఇతి			౨౭	క్షిశ్వా క్షిశ్వా	౧౨౦	౬	త్య త్య
౫౭	౧౭	న న	౮౭		౧	వ వ	౧౨౩	౧	మచ్చి మచ్చి
౫౯	౧౮	జ్ఞా జ్ఞా			౯	రేఘాదెరాదే	౧౨౩	౧	తనితా జనితా
౬౦	౧౯	రాప రాప			౨౫	న్య న్య	౧౨౪	౨౦	సాన్యసాన్య
౬౨	౧౦	రుంధ రుంధ	౮౮		౩	దర దర	౧౨౫	౧౨	ర్థశ్చైర్థశ్చ
		౨	డర డర	౮౯		౨౦	శ్చకృ శ్చకృ	౨౩	షడా షడా

పుట-పల్లె-అశుద్ధ-శుద్ధ-పుట-పల్లె-అశుద్ధ-శుద్ధ-పుట-పల్లె-అశుద్ధ-శుద్ధ

౧౨౩	అంబులం	నిత	౧౪	అతపి	అతపి	౧౫	కృష్ణ	కృష్ణ
౧౨౪	౧౨	సేవ	౧౨౫	తాదీ	తాదీ	౧౨౬	వ్యర్థిక	వ్యర్థిక
౧౨౭	౧౩	కీచనాకించన	౧౨౮	దుగ్ధదుగ్ధ	దుగ్ధదుగ్ధ	౧౨౯	నానితి	నానితి
౧౩౦	౧౪	నిః	౧౩౧	శేష	శేష	౧౩౨	రాగ	రాగ
౧౩౩	౧౫	యోయో	౧౩౪	మమ	మమ	౧౩౫	సర్వ	సర్వ
౧౩౬	౧౬	అచ్చా	౧౩౭	రవతి	రవతి	౧౩౮	బహు	బహు
౧౩౯	౧౭	తిగ	౧౪౦	సర్వ	సర్వ	౧౪౧	హృద	హృద
౧౪౨	౧౮	అదివ	౧౪౩	కుమర	కుమర	౧౪౪	రుచర	రుచర
౧౪౫	౧౯	రెచ్చ	౧౪౬	రినా	రినా	౧౪౭	నితంతు	నితంతు
౧౪౮	౨౦	అతా	౧౪౯	సన	సన	౧౫౦	కటికం	కటికం
౧౫౧	౨౧	దా	౧౫౨	రజత	రజత	౧౫౩	బల	బల
౧౫౪	౨౨	అద్ది	౧౫౫	ధు	ధు	౧౫౬	తదేవ	తదేవ
౧౫౭	౨౩	హస	౧౫౮	దేవా	దేవా	౧౫౯	నిష్ఠి	నిష్ఠి
౧౬౦	౨౪	చాలన	౧౬౧	నిత్య	నిత్య	౧౬౨	నాయ	నాయ
౧౬౩	౨౫	చీవ	౧౬౪	శ్రేష్ఠ	శ్రేష్ఠ	౧౬౫	భవతి	భవతి
౧౬౬	౨౬	తమ	౧౬౭	సకది	సకది	౧౬౮	భవతి	భవతి
౧౬౯	౨౭	విరస	౧౭౦	మాకి	మాకి	౧౭౧	యాభ	యాభ
౧౭౨	౨౮	తలే	౧౭౩	అనంత	అనంత	౧౭౪	తనూ	తనూ
౧౭౫	౨౯	పూర్ణ	౧౭౬	తరం	తరం	౧౭౭	జనెన	జనెన
౧౭౮	౩౦	విష్ణు	౧౭౯	నిగ్ధ	నిగ్ధ	౧౮౦	దమ	దమ
౧౮౧	౩౧	యాయ	౧౮౨	జాతి	జాతి	౧౮౩	వంత	వంత
౧౮౪	౩౨	చిన్న	౧౮౫	అలంభ	అలంభ	౧౮౬	అవిరళ	అవిరళ
౧౮౭	౩౩	తక్కు	౧౮౮	గోష్ఠి	గోష్ఠి	౧౮౯	కాది	కాది
౧౯౦	౩౪	క్లిష్టి	౧౯౧	కల్యాణ	కల్యాణ	౧౯౨	మత్స్య	మత్స్య
౧౯౩	౩౫	రేఫ	౧౯౪	జగ	జగ	౧౯౫	వాహ	వాహ
౧౯౬	౩౬	రేఫ	౧౯౭	జగ	జగ	౧౯౮	చాప	చాప
౧౯౯	౩౭	భవ	౨౦౦	యశి	యశి	౨౦౧	వ్యస	వ్యస
౨౦౨	౩౮	చా	౨౦౩	నాది	నాది	౨౦౪	జిహ	జిహ
౨౦౫	౩౯	కృష్ణ	౨౦౬	వన	వన	౨౦౭	కరి	కరి
౨౦౮	౪౦	అనమ	౨౦౯	మాక	మాక	౨౧౦	నీత	నీత

తెలుగుమహాకావ్యశబ్దాశుద్ధపత్రము

౩

పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ- పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ- పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ

౨౧౪	౨౪	వివక్షి	వివక్షి	౨౪౬	౨౧	ప్రేక్షి	ప్రేక్షి	౨౪౬	౪	శివతా	శివతా
౨౧౬	౨౪	సర	సర	౨౪౭	౪	జ్ఞజ్ఞ	జ్ఞజ్ఞ	౨౪౭	౨౧	తప్యా	తప్యా
౨౧౭	౧౩	భువ	భువ			నానా	నానా	౨౪౭	౫	స్థలిత	స్థలిత
౨౧౮	౬	ఇపరి	ఇపరి		౨౩	సంబంధి	సంబంధి	౨౪౮	౪	యమా	యమా
౨౨౦	౨౩	భక్త	భక్త	౨౪౧౮	౪	రాణి	రాణి		౧౦	పివతి	పివతి
౨౨౧	౧	దాద	దాద	౨౪౩	౨౫	హార	హార	౨౪౦	౮	గంధితి	గంధిని
		శుభ	శుభ			చేల	చేల		౪	కృషు	కృషు
౨౨౩	౨	సర	సర	౨౪౬	౨౦	య	య		౧౪	వదనా	పానా
	౧౦	ఇవి	ఇవి	౨౪౭	౪	తిజ	తిజ	౨౪౧	౪	పరిస్థ	పరిస్థ
		అనంసి	అనంసి	౨౪౮	౧	సంప	సంప		౨౬	పరిస్థ	పరిస్థ
౨౪	౨౪	రాజా	రాజా		౪	నిమజ్జ	నిమజ్జ		౨౭	పరిస్థ	పరిస్థ
౨౫	౪	యప	యప	౨౬౦	౫	కల	కల	౨౪౨	౫	అనన	అనన
	౪	శకశ	శకశ	౨౬౧	౫	సస	సస		౧౮	సా	సా
౨౬	౨౩	గర్వా	గర్వా		౧౩	రుణ	రుణ	౨౪౩	౧	విదిదం	విదిదం
౩౧	౩	చార	చార	౨౬౩	౬	అశో	అశో		౧౧	విదదం	విదిదం
	౨౫	చాయ	చాయ	౨౬౪	౨	అథ	అథ		౨౧	రాప్రా	రాప్రా
	౨౬	లక్ష్య	లక్ష్య		౧౦	త్వా	త్వా		౨౨	జప్తి	జప్తి
	౨౭	లయ	లయ	౨౬౫	౨	బంబు	బంబు		౨౩	యతీద	యతీతి
౩౩	౧౫	అర	అర	౨౬౬	౨౦	కృమర	కృమర	౨౪౪	౧	శిధు	శిధు
౪౪	౨	గెణ	గెణ	౨౬౭	౩	విరసా	విరసా		౫	బరధ	బరధ
	౨౭	దూత	దూత		౨౪	పితయా	పితయా	౨౪౫	౧౫	ఉః	ఉః
		నజా	నజా	౨౬౩	౨	పితేమ	పితేమ		౨౦	శ్యా	శ్యా
	౧౫	క్షోభ	క్షోభ	౨౬౪	౧౧	సామ	సామ	౨౪౬	౬	త్యథ	త్యథ
		కుయు	కుయు		౧౩	భావ	భావ	౨౪౭	౫	దుస్త్	దుస్త్
౧౫	౧౫	వృషా	వృషా	౨౬౫	౨౫	కాండ	కాండ		౧౩	కామ్య	కామ్య
౧౬	౧౬	భేత్	భేత్	౨౬౬	౫	త్యథ	త్యథ		౨౬	విశ్వ	విశ్వ
		ఉయ	ఉయ	౨౬౭	౫	సాధ్య	సాధ్య	౨౪౮	౨౩	దప్య	దప్య
		తృప్తి	తృప్తి	౨౬౮	౧౧	తథా	తథా	౨౪౯	౧౨	తాత	తాత
		సంసం	సంసం	౨౬౯	౪	మునప	మునప	౩౦౨	౧౦	తవన	తవన
		గిదిని	గిదిని								

శ్రీమహామహాకావ్యేశుద్ధాశుద్ధవత్రికా

పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ-పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ-పుట-పక్షి-అశుద్ధ-శుద్ధ!

పీఠ్యం మాను	అక్షరం	జి	అక్షరం అక్షరం
కూల్యం ౩౦౦	౧౨౪ క్తి	శక్తి ౩౨౦	౪ మహామహా
౧౧ కీవల కేవల ౩౧౧	౩ వద్ద ముద్ద		౫ సూర్యాస్తా మధు
౧౬ పాట నెపాటవె ౩౧౬	౬ సన సన		పానా
కేంx ౪ రబ్దపె రబ్దపే ౩౧౪	౪ లక్షి లక్షి		
కేంx ౧౪ శతిన తిన ౩౧౪	౨౧ చ్చాద చ్చాద		

